جامع التواریخ

رشید الدین فضل الله

در ثبت تاریخ

غزنویان / دیالمه / آل بویه / آل ماکان / سلجوق

رشیدالدین فضل‌الله

جامع التواریخ

جلد اوّل

تاریخ

سلطان یمین‌الدوله محمود بن سبکتگین

واسلاف واخلاف او وآنچه بذان متعلق است

از تواریخ دیالمه وآل بویه وآل سامان

بسعی واهتمام

احمد آتش

دنیای کتاب

جامع التواریخ

نام‌کتاب : جامع‌التواریخ
تـالیـف : رشیدالدین فضل‌الله
نـا شـر : دنیای کتاب
تیـــراژ : ۳۰۰۰ نسخه
نـوبـت : چاپ اول
چـــا پ : چاپخانه دوهزار
تـاریـخ : ۱۳۶۲
صحـافی : صحافی پیک
ایران ـ تهران ـ خیابان جمهوری دنیای کتاب

فهرست کتاب

بسم الله الرحمن الرحیم

وبه نستعین رب یسر ولا تعسر

3 این تاریخ مختصری است مشتمل بر شرح حال مقامات سلطان
محمود بن سَبُکتِگِین بن سرنك بن اغم یاوغوی ، وبرخی از احوال
آل سامان که خویشان ایشان بوذند ، ونُبَذی از احوال آل
6 بویه ، واز اخبار وآثار ملوك طوایف وامراء اطراف را متضمّن
است ، که بتبعیّت لازم می آیذ ، بعبارتی که بادراك وأفهام قریب
بوذ ، وتُرك و تازیك آنرا بدانند ، واز تکلّف وتصلّف دور باشیم ،
9 واز حکایتی که از اسلوب کتاب بعید بوذ تجنّب نمائیم

وتاریخ متضمّن دو فائده است ، یکی آنك چون پاذشاهان
در احوال ادوار واطوار اسلاف ملوك وسلاطین وبسطت ملك ونفاذ
12 حکم وجلالت قدر وکامکاری وفرمان روائی ایشان نظر کنند
بدانند ، که تصاریف ایّام وتغایر شهور واعوام بر ایشان إبقا نکرد ،
ومآل همه بزوال کشیذ ، واز ایشان جز آثار خیر وشرّ وأخبار
15 خوب وزشت وأسمار نیك وبذ باز نماند ؛ إمعان او در امضاء
معانی خیر ونیکی مؤکّدتر گردذ ، ورغبت او در تقدیم آن صادقتر

---

1 بسم الله : + ذکر حالات سلطان محمود بسم الله H || 2 وبه . . . . تعسر H: رب یسر ولا تعسر E ، — A || 3 مشتمل EH : — A || 4 بن EH : — A || سرنك بن اغم یاوغوی H : سرك بن ساعم E شریك بن عم یاوغوی A || 5 خویشان H : خویش AE || احوال A : — EH || 8 تازیك EH : تاجیك A || 9 واز AE : و H || 13 - 15 بدانند . . . واسمار H : و AE || 15 نماند H : نمایند E دانند A || 16 معانی EH : — A

شوذ ؛ دوم آنکه قدر ومراتب ومدارج علماء وفضلاء وارباب هنر
وفرهنگ بشناسند ، وبدانند ، که پاذشاهان ماضی دفاین جهان
وخزاین عالم بر ارباب شمشیر خرج وصرف کردند ، وبندگانرا 3
برکشیذند، ودر ملک جهان مُساهِم ومُشارك خویش گردانیذند ؛
وهیچکس از ایشان بیش ازمدّت حیوة وفا ننموذ ، وبعد ازانقضاء
ایّام عمر بکاری نیامذ ؛ وبوسائط ووسایل مورّخ ومدّاح بطَبَقی 6
کاغذ وقُرصی انقاس که دو درم سیم سیاه ارزذ ذکر مآثر ومناقب
ودوام یاذ باقی بر صحیفهٔ ایام نگاشت ؛ وداغ عدل وبذل ایشان
بر پیشانیٔ روزگار نهاذ، ونام ایشان تا أبد مؤبّد ومخلّد گردانیذ؛ 9
وبطون دفاتر ومتون صحایف بذکر آثار و اقوال وافعال ایشان آراسته
کرد ؛ مُدّة دولت محمود بن سبُکتگین وآل بُویه وسلجوقیان
بکلّی سپری شذ ، ونام ونشان ایشان از جرائد خواطر محو گشت . 12
پس پاذشاه زمان را که امداد عمر او بامتداد روزگار مقرون باذ
واجبست که این معنی از صحیفهٔ ایّام در یابذ ، وآنچه از متقدّمان
فائت شذ حال خوذ پندارذ 15

اکنون با سر مقصود آئیم

---

2 بشناسند وبدانند AE : بشناسذ وبداند H || ماضی H : — AE || دفاین EH : دفاتر A || **6** نیامذ EH : سازذ A || **7** انقاس H : اعاس E انفاس A || **9** پیشانی EH : پیشانی A || مؤبد EH : مؤید A || **10** آثار AE : ایام H || اقوال وافعال EH : اقوالی وافعالی A || **12** شد AH : شذند E || **13** پاذشاه زمان را H : پاذشاه زمان E بر پادشاه زمان A

در تواریخ انساب واحوال امیر ناصرالدین سَبُکتِگین ومبدأ دولت او

3 پیش ازین در تاریخ اُغوز پسر دیب یاوقوی آمذه است ، که اولاد واعقاب او بطناً بعد بطنٍ پاذشاه بوذند ، تا بزمان رسالت ومبعث سیّد المُرسَلین وخاتم النبیّین محمّد مصطفی صلّی الله علیه وعلی

6 آله اجمعین ، طُغْرِل بشهر مرو مدّت بیست سال پاذشاهی کرد ، وبعد از وفات او براذرش توقاق بجای او بنشست ؛ وهفت سال او نیز پاذشاهی کرد ، ومعاصر صحابه بوذ ، رضوانُ الله علیهم اجمعین ؛

9 چون وفات یافت ، دوقور یاوقوی را بپاذشاهی بر داشتند ؛ او دوازده سال تمام پاذشاهی کرد ؛ بعد از حادثهٔ او سامان یاوقوی یعنی اصیل زاده را بپاذشاهی بر داشتند بولایت ماوراء النهر ؛ واو آنست که تازیکان

12 او را سامان‌خدا گفتند که پذر جُملهٔ سامانیان است ؛ بعد ازو اغم یاوقوی را پاذشاهی داذند ؛ بعد ازو کوکم یاوقوی پاذشاه شذ ؛ واو هنوز طفل بوذ ، ومراهق نشذه ؛ امرا تدبیر مُلك می‌کردند ،

15 وتمشیت احکام میداذند ؛ ناگاه دشمنی قراشیت‌نام از اطراف ملك لشکر کشیذ ، وترك‌تازیٔ سخت کرد وجنگی صعب ؛ چنانك لشکر کوکم یاوقوی بیچاره ومُضطرّ شذند ، وهزیمت کرده ؛ خصمان خانهٔ

---

3 دیب EH : ذیب A || یاوقوی H : یاقوی E باقوی A || **4** بزمان EH : بر زمان E || **5** مصطفی A : — EH || **6** مدت H : — AE || **7** براذرش H : — AE || **9** یاوقوی AH : یاقوی E || **10** بعد EH : وبعد A || یاوقوی : یاوغی H یاعوی E یاوغوی A || **12** خدا : حدا AE جدا H || **12 - 13** اغم یاوقوی: اغم یاوغی H اغم ناعوی E اغم یاوغوی A || **15** قراشیت AH : فراشیب E || **17** یاوقوی : یاقوی H یاوی AE

مفوّض کرد ؛ چون ابو اسحق بغزنه رسیذ ، بعد از مدّتی سپری شذ؛
ودر دودمان او کسی که شایستگیٔ پاذشاهی داشتی نبوذ ؛ تا همگنان
3 مُجتَمِع الهمّة ومُتّفِق الکلمة گشتند ، وبسروَری ومهتریٔ
ناصرالدین سَبُکتِگین وبریاست او رضا داذند ؛ وبرکفایت وایالت
او عهد بستند

6 واو همگنان را در کنف رعایت خویش گرفت ، وبمصالح ومناجح
همه قیام نمود ، وبر وفق مرتبه وحال هر یك وقدر منزلت تقریر اقطاع
وترتیب معاش فرموذ ؛ روی بجهاد کفّار واعداء دین آورد ؛
9 وتا ناحیت هندوستان که مسکن دشمنان اسلام ومُتعبَّد اوثان واصنام
بوذ دار الغزو ساخت ؛ وهمواره بر اطراف واکناف سند وهند
می تاخت ، ومعابد ومعاهد آن خاکسارانرا بر باذ می داذ ؛ وبجای
12 آن مساجد ومنابر ومشاهد بنیاذ می نهاذ ؛ ومسلمانانرا در حرز امان
می گرفت ، ومشرکان را در شرك هلاك گرفتار میکرد ؛ ومیان او
وطواغیت آن ملاعین ومَرَدهٔ آن شیاطین کارزارها رفت ؛ که ذکر آن
15 بر صفحات ایّام تا قیامت باقی خواهذ بوذ ؛ بوقتی که از مجاری
احوال إخبار می‌فرموذ فرموذ که ما را بهنگام آنك با آن مدابیر

1 مفوض EH : تفویض A || کرد AH : کردند E || 2 شایستگیٔ AH : شایسته E || داشتی AH : بودی E || 4 و بریاست EH : وریاست A || کفایت EH : کفالت A || وایالت AH : وامارت E || 5 عهد EH : عقد A || 6 کنف AH : کف E || وبمصالح EH : ومصالح A || 7 منزلت EH : ومنزلت A || 8 روی EH : وروی A || واعداء EH : وقمع اعداء A || 9 تا EH : — A || 16 فرموذ که A : که EH || ما را A : — EH

15 - 4 بوقتی که الخ . . . : این عبارات اینجا ناقص است ، برای تمامش مراجعت کنید : العتبی ، ج ١ ، ص ٦١ - ٦٢

در مُصافی بوذم ، وایشان بکثرت عَدد ووفور عُدد مستظهر بوذند
وما بمقدار وعدد از ایشان کمتر وشدّت مجاهدت ذراز درکشیذ ،
3 واهبت وزاذی که بوذ سپری شذ ، وراه استمداد وطلب زاذ بسته
بوذ ، والسلام

فتحِ بُست

6 اوّل فتحی که درعهد میمون او بوذ فتح ناحیت بُست بوذ ؛ وسببش
آن بوذ که طُغَان نامی والیٔ آن بُقعه بوذ ؛ وبایْتُوز نامی امیرئ
این ولایت بقهر از دست او بیرون کرد . طُغان چون قوّت مقاومت
9 او نداشت ناچار آن ناحیت باز گذاشت ، ودرکنف اهتمام ناصرالدین
گریخت ؛ وازو مدد خواست ، تا ولایت خویش از دست خصم
انتزاع کنذ ؛ وحملی ملتزم شذ ، که هر سال بخزانه می رساند ،
12 وبوقت حاجت در زمرهٔ اعوان وانصار مُنحصر باشذ ، وبمراسم
خدمات قیام نمایذ ، وفرزندی بنَوا در خدمت موکب مُقیم باشذ ؛
وازآنجا که کرم آن پادشاه بوذ این التماس را اجابت کرد ، وبا لشکر
15 تمام بظاهر بُست نزول فرموذ ؛ ازجانبین دران محاربت مجهود مبذول
داشتند ؛ ناصرالدین ازقلب لشکر خویش حمله کرد ، وحشم خصم را

---

1 عدد AH : عداد E || وعدد EH : عدد A || 2 شدت EH :
مدت A || در EH : — A || 4 والسلام E : — AH || 5 فتح A : — EH ||
7 والیٔ EH : حاکم A || بایتوز - العتبی (ج ۱ . ص ٦٤) : بایتور AEH ||
نامی EH : نام A || 8 ولایت : + را A || طغان AH : وطغان E ||
9 ناحیت EH : بقعه A || 12 در AH : و E || 14 واز AH : از E ||
16 ناصرالدین : + سبکتکین A || لشکر EH : — A

در مضایق زُقاق شهر ریخت ؛ وخلقی بسیار از ایشان بزخم شمشیر آورد ، وبعضی هزیمت شذند ؛ وطغان با مقرّ ملك خویش رسیذ، وبزبانْ شکر ایادی وحسن اصطناع ناصرالدین میگفت ، ودر وعدهٔ که 3
داذه بوذ وخدمتی که پذیرفته مدافعت ومماطلت می داذ، واندیشهٔ نقض عهد وخلف وعد می‌کرد، تا دلایل مکر ومخایل خدیعت او ظاهر گشت
روزی برصحرائی مجتمع بوذند ، ناصرالدین او را تقاضای 6
سخت کرد ، او جوابی نا لایق داذ ؛ وآن مقالت بمجادلت کشیذ، وبذان رسید که طُغان دست بتیغ کرد ، ودست ناصرالدین
مجروح گردانید ؛ ناصرالدین دست بتیغ یازیذ ، وطغان را 9
زخمی عظیم زذ ؛ خواست تا دیگر زنذ ، لشکرها در هم افتاذند، وغلبهٔ ازدحام فریقین مانع شذ ؛ ناصرالدین بفرموذ تا اتباع
وحشم او را ازان خطّه بیرون کردند ، وآن عرصه از خُبث 12
وفساد آن غدّاران پاك گردانید ؛ بمقدار یك ساعت از روز آن نواحی مُستخلص شذ ؛ وطغان وبایْتُوز بناحیت کرمان افتاذند ،
ودیگر آن خطّه را بخواب ندیذند 15
واز جملهٔ فواید آن فتح ابو الفتح بُستی بوذ که در غزارت فضل وفضایل وکمال درایت وبلاغت نظیر نداشت ، ودبیر
بایتوز بوذ ؛ چون بخدمت رسیذ ، مقدم او را باعزاز واکرام 18

2 آورد EH : آوردند A || خویش AH : خود E || 4 می داذ EH : می نمود A || 4 - 5 نقض . . . وعد EH : خلاف وعد ونقض عهد A || 6 بر EH : در A || مجتمع EH : حاضر A || تقاضای EH : طلب A || 8 ناصرین الدین : + را A || 13 غداران AH : جباران E || 14 بایتوز ـ العتبی (ج ۲ ، ص ٦٧) : بایتور AEH || 15 ندیذند EH : دیدند A || 18 چون EH : چون که A || رسید AH : — E || مقدم او را A : — EH

تلقّی کرد ، وفرموذ که بر آن موجب که بخدمت بایتوز بوذ
در آن خدمت بِسِمَت کتابت موسوم باشذ ؛ ابو الفتح گفت :
3 اگر صاحب‌غرضی یا حاسدی تضریب وتخلیطی کند یُمکِن که
تیر إفساد او بهدف قبول رسذ ، ومنتهای اُمنیّت وغایت
مرتبت من بنده بیش ازین منصب نتواند بوذ که خذاوند
6 مرا بذان درجت ورتبت رسانیذ ؛ امّا بنده صواب چنان شناسذ ،
که یکچندی بموضعی که تعیین می فرمایذ مقیم باشذ ، چنانک این
مملکت از شوایب ونوایب بایتوز بکُلّی مستخلص گردذ ، ودر
9 مرکز ثبات قرار گیرذ ؛ آنگاه بنده بشرف دستبوس شتابذ ،
ومباشرت این منصب بروجهی کند که از وصمت وسِمَت ریبت
مبرّا ومعرّا باشذ ، وبر منهاج رشاد وقانون سداد مستدیم ومستقیم ؛
12 امیر ناصرالدین را این رای صواب وموافق آمذ ، او را بناحیت
رُخّج فرستاذ ، وحکم او در آن روان گردانیذ ؛ بعد از یکچند
مثالی موشّح بتوقیع عالی باستدعاء او برسیذ ، بخدمت شتافت ؛ وبعد

---

1 بخدمت EH : در خدمت A || 2 خدمت بسمت EH : حضرت مدعت A || کفت : + که A || 4 ومنتهای EH : ومنتهی A || امنیت AH : منیت E || 5 منصب EH : — A || خداوند EH : خداوندان A || 6 ورتبت EH : ومنصب رتیب A || بنده AH : — E || 7 فرمایذ EH : فرمایند A || 8 بایتوز - العتبی (ج ۱ ، ص ٦۸) : بایتور AEH || 9 دستبوس EH : دسبوس A || 10 این EH : باین A || ریبت AH : رتبت E || 11 مبرا : + باشد A || باشذ EH : — A || 12 صواب و AE : — H || 13 رخج : رحج H رحح E زحج A || 13 - 14 یکچند مثالی EH : یکچندی مثال عالی A || عالی EH : همایون A

---

13 رخج : کورة ومدینة من نواحی کابل (یاقوت. معجم البلدان، قاهره ، ۱۳۲٤ ، ج ٤ ، ص ۲٤۱)

ازان دیوان رسایل تا آخر عهد ناصرالدین برو مفوّض بوذ ؛ ودر
بَدو سلطنت پسرش یمین الدوله هم برآن قاعده مُلابست آن شُغل
میکرد ؛ چنانک نُسخت فتحنامَها که از انشاء او شایع ومُستفیض 3
است وبطون رسایل وکُتُب وسفاین بذان مُوَشّح وآراسته بذکر
آن مدّون است ؛ تا وقتی که بتُهمتی ازان حضرت برمیذ ، وبدیار
ترک افتاذ ودر غربت فرو شذ 6

چون امیر ناصرالدین را آن نواحی مُستخلَص شذ نایبی را فرا
گماشت ، ونیّت غزو قُصْدار کرد ، والله اعلم بالصواب

فتحِ قُصْدار 9

این بقعه در جوار مملکت او بوذ ، ووالیء آن موضع بحصانت
قلاع مغرور وبخصب آن نواحی مسرور ؛ وگمان او آنک دست
تصاریف روزگار بدامن دولت او نرسد ، ونذانست که پاذشاه 12
مُقبل ماهیء < فلک را > درشصت گیرد ؛ ونسر طایر را ببنادق
قهر بدست آرذ ؛ تا شبی ناگاه بالشکری جرّار پیرامن مأمن او در
آمذ ، واو را درقبضهء اسار وخسار گرفتار کرد ؛ پس اریحیّت 15
طبع وکمال مکرمت ناصرالدین اقتضا چنان کرد که اورا بنواخت ،

---

1 برو EH : بدو A || 2 بر آن EH: بر A || 5 مدون EH : ناطق A || 7 چون A : — EH || 8 ونیت EH : وترتیب A || والله اعلم بالصواب E : والسلم A ، — H || 10 ووالیٔ EH : والی A || 11 وبخصب EH : : بحصف A || وگمان AH : گمان E || او EH : — A || 13 فلک را - جرباذقانی (نسخهٔ اسعد افندی ۲۲۲۵ ، ورق ۱۳ب) : — AEH || 15 آمذ EH : آمدند A

وآن ولایت بر وَی مقرّر داشت ؛ وحملی معیّن فرموذ، که سال بسال بخزانه می رساند، وسکّه ومنابر آن دیار بالقاب میمون ناصرالدین
3 آراسته می دارذ

وچون ناصرالدین خاطر ازاین کار آسوده کرد، عزم غزو کُفّار مُصمّم کرد ؛ واز یقینی صادق ونیّتی درست در تحرّی
6 رضای باری تعالی بقمع ملاعین آن دیار ومدابیر آن کفّار روی بدیار هند آورد ؛ تا قلاع ومعاقل آن اطراف که در هیچ ایّام أعلام اسلام بذان نرسیده بوذ، مستخلص ومُستَصفَی شذ ؛
9 ودیار آن خِطّه وبلاد آن بُقعه در حوزهٔ ممالك خویش آورد ؛ چون چَیْپال که پاذشاه هندوستان بوذ آن حال مشاهده کرد، ودر ملك خویش رخنهای تازه وخلَلهای بی‌اندازه دیذ، مضطرب شذ،
12 ومصوّر کرد که اگر در مضیق این مُهمّ عظیم ومُلمّ جسیم تهاون وتأنّی جایز شمرذ وروی بمدافعت وممانعت خصم غالب ننهذ ملك موروث بر باذ آیذ، جز مکاوحت ومکافحت چاره ندیذ ؛ واحزاب دولت
15 وانیاب مملکت واعوان وانصار خویش را جمع کرد؛ وبا لشکری انبوه روی بدیار اسلام آورد، وخواست که جراحت خویش را مرهمی نهذ

1 بر وی H : برو E او را A || **4** از این EH : ازان A || **7** اطراف EH: دیار A || **8** بوذ EH : — A || مستصفی AH : مضبوط E || **11** ملك EH: ملکهای A || **12** مصور EH : وتصور A || **13** وتأنی EH : وتوانی A || **15** اعوان A : اخوان EH || خویش AH : خود E || **16** وخواست AE : خواست H

10 چیپال : هو بجیم غلیظه بعدها یاء مثناة تحتیة ساکنة ثم باء موحدة بعدها الف ثم لام وهو للهند من القاب رؤسائهم کالقیل للعرب . . . - المنینی (ج ۱ ، ص ۷٤

چون سَبُکتِگین ازان حال آگاه شذ، لشکرها فراهم آورد؛ وازغزنه بیرون آمذ بمدافعت او؛ وما بین دو مملکت بهم رسیذند، ونوبتهای مصاف داذند، ودر مضاربت ومحاربت غایت مجهود مبذول 3 داشتند؛ وسلطان یمین الدوله محمود در آن مواقعات اثرها نموذ، که أفهام وأوهام از کُنه آن قاصر آیذ؛ ودر آن حدود بر آن طرف که مخیّم ملاعین هنود جحود بوذ، چشمهٔ آب روشن صافی بوذ که قابل 6 نجاست نبوذی؛ وهرگاه که از نجاست چیزی در آن چشمه انداختندی، صاعقهٔ عظیم ظاهر گشتی واز جوانب باذهای مخالف برخاستی، وسرمای سخت ظاهر شذی، چنانچه درآن نواحی کسی را طاقت 9 مقام وآرام نبوذی؛ امیر ناصرالدین بفرموذ تا از قاذورات بعضی در آن چشمه انداختند؛ حالی هوای نورانی ظلمانی شذ، وباذ وسرمای سخت برخاست؛ وهوا از برودت زمهریر سنجاب سحاب در پُشت کشیذ؛ 12 چنانک آن مدابیر را طاقت طاق شذ، مرگ بصورت مشاهده میکردند؛ چَیْپال رسول فرستاذ، وزینهار خواست، وامان طلبیذ؛ ومُلتزم شذ، که درحال فدیه بدهذ، وهر سال حملی لایق خزانه 15 بفرستذ؛ وملتمسات او درملک خوذ مبذول دارذ؛ امیر ناصرالدین

---

2 آمذ AH : آورد E ‖ بهم AE : فراهم H ‖ 3 غایت E : — AH ‖ 4 اثرها EH : اثرهایی A ‖ 5 افهام ~ اوهام A ‖ آیذ H : باشد E آمد H ‖ ودر آن EH : وبدان A ‖ بر آن EH : وبدان A ‖ که EH : — A ‖ 7 نبوذی AH: نبود E ‖ نجاست AE : نجاسات H ‖ 8 مخالف AH : مختلف E ‖ 9 وسرمای EH : سرماهای A ‖ چنانچه AE : چنانک H ‖ کسی AE : کس H ‖ 11 نورانی : + او A ‖ شذ AH : گشت E ‖ 12 پشت کشیذ EH : پوشید A ‖ 15 سال EH : حال A

ازآن کرم که در نهاذ او مفطور بوذ بذان رضا داذ ، وخواست که
اطراف آن کار فراهم گیرذ ؛ ولیکن یمین الدوله محمود امتناع
3 واجتناب نموذ وگفت : مصالحه ومهادنه با این مناحیس از غیرت
وحمیّت اسلام دور باشذ ؛ رسول چَیْپال نا امیذ باز گشت ،
وصورت حال بمشافهه ایراد کرد ؛ چَیْپال جز بمعاودت وتضرّع
6 وابتهال چارهٔ دیگر ندانست ، رسول را باز فرستاذ ، وگفت :

شعر (متقارب) :

چو زنهار خواهند زنهار ده — که زنهار داذن زپیکار به
9 بدانشـــان میاوَر ببیچارگی — که جانرا بکوشند یکبارگی

وخلاصهٔ پیغام آن بوذ که شما حمیّت هند شنیذه ودانستهایذ که
دروقت احتمال عار واضطرار از مرگ نترسند ، واز هلاك نهراسند ؛
12 واگر امتناع از مصالحت ومهادنت برای طمع غنیمت اموال وافیال
وجواری وذراریِ ماست ، چون کار بتنگ رسذ ، ووجه خلاص
ومناص منقطع گردذ ، هرآنچه در تحت تصرّف ما باشذ از ناطق
15 وصامت وذخائر وخزائن ومماليك جمله در آتش اندازیم ، ویکدیگر
را بدست خوذ هلاك کنیم ؛ النارُ ولا العارُ والمنیّةُ ولا الدنیّة

---

1 آن EH : روی A ‖ وخواست AH : خواست E ‖ **3** واجتناب EH : — A ‖ **5** بمشافهه EH : مشافهه A ‖ **9** بدانشان AH : بدان سان E ‖ میاور ببیچار کی EH : میاور ز بیچارکی A ‖ **12** افیال H : افیال E امال A ‖ **13** جواری ~ ذراری A

16 المنية ولا الدنية : از امثال عرب است . مراجعت کنید ابراهیم احدب ، فرائد اللآل فی مجمع الامثال ، بیروت ، ۱۳۱۲ ، ج ۲ ، ص ۲٦٥

چون امیر ناصرالدین خبث نهاذ یشان مصدّق این حدیث
می دانست ، صلاح در صُلح دیذ ؛ یمین الدوله محمود را استعطاف کرد ،
3 تا از سر انتقام ایشان بر خاست ؛ و مالی مقرّر کرد ، وپنجاه مربط
فیل بر سبیل فدیت وچند فُرضه و قلعه در سرهٔ مملکت خویش باز
گذاشت ؛ وجمعی از وجوه لشکر و معارف بنوا بداذ ، تا از عهدهٔ آن
6 مشروط تقضّی نمایذ ، واز حشم وخدم منصور جمعی را مصاحب
او بفرستاذ ، تا آن بلاد وقلاع با تصرف گیرند ؛ برین جمله عهد
کرده ، از یکدیگر مفارقت نموذند ؛ چون چَیْپال چند مرحله برفت ،
9 وبمأمن خوذ رسیذ وبواسطهٔ ممالك خویش قرار گرفت ، طینت
فساد و خُبث اعتقادْ او را برنقض عهد داشت ؛ تا معتمدان امیر
ناصرالدین را که مصاحب او بوذند برهینهٔ اصحاب واحزاب خویش که
12 بر درگاه امیر ناصرالدین بحکم نوا قائم بوذند ، محبوس کرد ؛ چون این
خبر به امیر ناصرالدین رسانیذند ، إرْجاف انگاشت ، تا خبر متواتر
شذ ، ومکر وخدیعت آن کافر نعمت ظاهر گشت ، آتش غیرت
15 در نهاذ او متصاعد گشت ، عزم انتقام مصمّم کرد ؛ وبا لشکری
جرّار روی بولایت آن کافر غدّار نهاذ ؛ وهر کجا می رسیذ ، از
ولایت او بنهب وقهر متلاشی میکرد ، وعمرانها می کَنْد ومی سوزانید ؛
18 واز کفّار ومجاوران آن دیار دمار برمی آورد ؛ وذراری واولاد

1 مصدق EH : مصداق A || 3 وپنجاه EH : بنجاه A || 4 وقلمه AH :
قطعه E || 6 حشم ~ خدم E || جمعی را EH : جمعی A || 7 برین AH :
بدین E || 9 خوذ AE : — H || بواسطه ممالك خویش ~ قرار گرفت A ||
خویش EH : — A || گرفت EH : بگرفت A || 11 واحزاب خویش EH :
خود A || 13 رسانیذند EH : رسید A || 16 بولایت EH : بدیار A ||
غدار EH : — A || 17 بنهب و EH : بنهیب A || 18 ومجاوران EH : وفجار A

واطفال را بُبردگی می‌گرفت ؛ تا نواحی لمغان که معمورترین ممالك
او بوذ ، مسخّر کرد ؛ ومعابد ایشان خراب کرد ، ومساجد بجای آن
3 بنا نهاذ ، وشعار اسلام ظاهر گردانیذ ؛ وبشارت آن فتوح بأدانی
واقاصیٔ جهان برسیذ ، وکافّهٔ اهل اسلام بذان فتوح مسرّتها فزوذند ؛
ناصرالدین در کنف تعزّز واقبال روی بغزنه آورد

6 چون چیپال مشاهده کرد ، وملك خویش برشرف زوال دیذ
پشیمان شذ ، ودرچارهٔ آن محنت سراسیمه ومتحیّر گشت ؛ واز
تدبیر آن کار عاجز وقاصر آمذ ؛ بجز انتصار وطلب ثار روی ندیذ ؛
9 باز صذ هزار سوار کار جمع کرد ، وبقصد بَیضهٔ اسلام حرکت
نموذ ؛ وچون امیر ناصرالدین از معاودت او خبر یافت ، بدلی قوی
وامیذی تمام رایات اسلام باستقبال او بر افراشت ، وپذیره شذ ؛
12 امیر ناصرالدین متنکّر وار بر پشتهٔ بر آمذ ، تا کیفیّت سواد وکمّیت
اعداد خصمان مطالعه کنذ ؛ دریایی دیذ بی‌پایان ، ولشکری چون
مور ومَلَخ بی اندازه ؛ چون گرك که از سواد رمه چیره‌تر شوذ ،
15 کُماة اجناد وحُماة أنجاد خویش جمع کرد ، تا دلها بر إحراز مثوبات
درجت شهادت قرار داذند ، وبسیچیذهٔ کارزار شذند ؛ وبیکبارگی حمله
کردند ، واز اعدا خلقی بسیار را هلاك کردند ؛ ودیگران پُشت بر کردند ،
18 وروی بهزیمت نهاذند ؛ وعُدّت وعتاد وساز وسلاح بگذاشتند ؛ وبعد

---

1 لمغان A : لمغاز EH || ممالك EH : بلاد A || 2 بجای AH : وبجای E ||
3 اسلام EH : الاسلام A || 5 تعزز AH : بعز E || آورد EH : نهاد A ||
6 چون E : وچون AH || خویش EH : خود A || بر EH : در A ||
8 کار EH : کارزار A || 10 وچون AH : چون E || 11 تمام : + فتح EH ||
12 امیر AE : — H || بر پشتهٔ H : بر بسنه E ببشته A || 14 چون EH :
همچو A || 15 خویش EH : حود را A || 17 هلاك کردند AH : بکشتند E

ازان هندوان دُم در سرکشیذند، وازان ولایات طمع باز بُریذند؛ وبأمان
مأمن خویش راضی شذند که از تعرّض اسلامیان آسیبی بذیشان نرسد؛
3 وآن ممالك بیکبار در ممالك اسلام افزوذ، وبشعار دعوت حقّ
آراسته شذ، وبحُسن کفایت ویُمن ایالت ناصرالدینی مشرّف گشت؛
والقاب میمون او طراز خطبه وسکهٔ آن نواحی شذ؛ واموال وارتفاعات
6 ومستدرکات آن با حوزهٔ دیوان او آمذ، وجماعت ابغانیان وخلجان که
صحرانشینان آن بقاع بوذند درزمرهٔ حشم منصور او منحصر شذند،
ودر کنف رعایت واهتمام او آمذند؛ تا هر گاه که محتاج مددی بوذی،
9 وروی بمهمّی از مهمّات مُلك آوردی، یا عزم محقّق کردی،
بر سبیل مدد در خدمت رکاب او مُنتظم شذندی، ومتابعت رایت منصور
او واجب شناختندی

12 وچون ازین مهمّات بپرداخت امیر رضی ابوالقسم نوح بن منصور
سامانی پاذشاه خراسان بمدد بذو استعانت کرد . خواست تا لشکری که
از دیار ترك بقصد او آمذه بوذند، واورا از دار الملك بخارا ومستقرّ
15 سریر سلطنت برانگیخته، ودر مملکت موروث او طمع کرده جواب
دهذ؛ امیر ناصرالدین از فرط کرم وکمال مکارم خوذ إجابت این

---

1 سر EH : — A|| ولایات AH : ولایتE|| مأمن AH : ومأمن E ||
3 ممالك AE : ولایت H || اسلام EH : — A || افزوذ AH :
افزودند E || 4 کفایت EH : کفالت A || ناصرالدینی EH : ناصرالدین A ||
5 خطبه ~ سکه A || واموال و EH : وانواع A || 6 وخلجان H :
حلحان E حلجان (با تشدید لام) A || 7 منصور AH : — E || 8 مددی EH :
مدد A || 10 خدمت H : — AE || منصور AH : — E || 13 سامانی EH : السامانی
را که A || پادشاه : + ماوراء النهر و A || بمدد EH : بود بلاد A ||
خواست : + که H || 15 مملکت AH : ممالك E || 16 امیر AH : — E

دعوت واجب شناخت. وپاذشاهی را که از خانذان قدیم خویش ازعاج
کرده بوذند نصرت داذ؛ وذلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشاءُ
3 واللهُ ذُوالفَضْلِ العَظِيم

خروج لشکر تُرك بولایت نوح بن منصور واو را از دار الملك بُخارا برانگیختن

6 در شهور سنهٔ خمس وستین وثلثمایه [۳٦٥] امیر سدید ابو القاسم
منصور بن نوح سامانی وفات یافت. وتخت مملکت وسریر سلطنت
خالی گذاشت؛ ارکان دولت واکابر مملکت بر پسر او امیر رضی
9 نوح بن منصور مجتمع شذند، وبرو بیعت کردند؛ واو در آوان
جوانی وعنفوان شباب بوذ، متحلّی بعزّ الٓهی وشکوه پاذشاهی؛
وچون بر تخت مملکت قرار گرفت، درهای خزاین بگشاذ، وذخایر
12 اموال ونفایس اعلاق واعراض، که اسلاف او فراهم آورده بوذند،
بر وجوه لشکر وقوّاد حشم وخدم خرج کرد؛ وفراخور حال وقدر
هر یك خِلَع گرانمایه وصِلات ومبرّات شاهانه بنواخت، تا دلهای
15 خاصّ وعامّ بر مطاوعت ومتابعت او قرار گرفت؛ وابو الحسنِ
سیمجوری لشکرکش وصاحبْجیش خراسان بامارت سپاه وایالت
حشم بنیشابور متمکّن بوذ؛ نوح بن منصور بذو فرستاذ، واز

1 خویش EH : خود A || 3 العظیم : + آیترا شمار ودثار سلطنت ونیکو ....
(؟) داشت E || 6 خمس وستین A والعتبی (ج ۱، ص ۸۹) : ست وخمسین EH ||
ابو القاسم A : — EH || 7 منصور ~ نوح A || 10 الهی : + وروح A ||
11 مملکت AH : پادشاهی E || 13 وجوه AH : وجود E || 15 مطاوعت ~ متابعت A ||
وابوالحسن : + محمد بن ابراهیم بن ـ العتبی (ج ۱، ص ۸۹) || 17 بن AE : — H

خروج لشکر بیگانه آگاهی داذ؛ وبانواع الطاف وکرامات ومزید
قُرُبات واقطاعات زیادت مؤکّد گردانید، تا او نیز اندر آن متابعت
مسارعت نموذ، .وبسلطنت او همداستان شذ؛ وزارت بر ابو الحسن 3
عُتبی تقریر افتاذ، واو بحُسن رأی حفظ مصالح آن ملك مستقیم
ومستدیم بداشت، ومُعاندان را در ربقهٔ طاعت کشیذ؛ واصحاب
اطراف بر منهاج عبودیّت بالتزام حمل موعود گردانیذ، واقامت رسوم 6
خدمت ایستاذگی نموذند

وامیر عضد الدوله با جلالت قدر ونباهت ذکر ونخوت پاذشاهی
همواره رضـــاء آن جانب را صیانت نموذی، وبشرایط موافقت 9
ومُصادقت در تحرّیٔ مراضی وتوخّیٔ مطالب ومباغیٔ آن حضرت
قیام نموذی؛ وگاه گاه از عِظَم همّت وفرط نهمت متبرّم ومتنفّر
شـذی، واز مؤاخذت ومطالبات استنکاف نموذی، ووساوس 12
مخالفت را بقانون مسالمت تسکین داذی؛ وطبیعت توسن را بمِقْوَد
عقل وکفایت رام کردی. واحمد خوارزمی از جملهٔ خواصّ حضرت
نوح بن منصـور سامانی بوذ؛ وهر ســـال بر دست او حملی بکعبهٔ 15
معظّم ومدینهٔ مکرّم -- ابّد الله جلالَهما -- فرستاذی؛ تا بر اشراف
حرمین صرف کردی، وبمصابّ استحقاق ومظانّ استیجاب رسانیذی؛
یك نوبت از خراسان بر عزم حجّ می‌آمذ. بحضرت عضد الدوله

1 لشکر AH : — E || 2 مؤکد AH : موجود E || 3 مسارعت EH : مساهمت A || الحسن AEH : الحسین ـ العتبی (ج ۱، ص ۹۰) || 4 عتبی EH : غتبی A || 6 بر منهاج H : ومنهاج AE || موعود گردانیذ و H : — E، واوتاد و A || 13 بمقود AH : عقود E || 14 حضرت EH : — A || 15 سامانی EH : — A || وهر AH : هر E || 16 معظم EH : معظمه A || مکرم EH : مکرمه A

رسیذ ، بر قاعدهٔ معهود تجدیدی بکرد ، وبخدمت بارگاه وی اقدام
نموذ ؛ واز مجاری احوال وانتظام امور آن دولت تعرّفی می فرموذ ،
3 وگفت : اگر ازان حضرت خدمتی فرموذه اند ، والتماسی کرده
عرض بایذ داشت ؛ تذکرهٔ که شیخ ابو الحسن داذه بود مشتمل
بر ملتمسات معیّن بوَی داذ ؛ دران جمله هزار تا جامهٔ شُشتری
6 بوذ مطرّز بالقاب امیر سیّد نوح بن منصور ، وپانصد جامهٔ مطرّز
بالقاب سید ابوالحسن عبدالله بن احمد ، وپانصد تا مُعلَم باسم حاجب
حسام الدوله ابو العباس تاش ؛ چون این تذکره مطالعه کرد طیره
9 وخشمناک شذ ؛ وعنان تمالک وتماسک از دست او برفت ، وگفت :
اگر پسر عُتبی بر مُلک خراسان اقتصار کردی ، وپای در دامن
سلامت کشیذی ، واندازهٔ کار نگاه داشتی ، او را وصاحب او را
12 سودمندتر آمذی ؛ ازین تحکّمهای نالایق که بر ما می کنند پیش از
آنک باذ نخوت بتیغ آبدار از دماغ او بیرون کنیم ، وبآتش سُمّ
باذپایان خاك از قعر جیحون برانگیزیم ، تا او قدر خویش
15 بشناسذ ؛ وبر مخاطبات حضرت ما بر چنین اقتحام جسارت واین
چنین جرأت اقدام ننمایذ ؛ ارْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ
لا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرون

1 بکرد H : کرد AE || 2 احوال AH : اموال E || 4 عرض بایذ AH : باید عرضه E || ابو الحسن AEH : ابو الحسین ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۹۱) || 5 ملتمسات AE : ملتمساتی H || 7 ابو الحسن ... احمد AEH : ابو الحسین عبید الله بن احمد ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۹۲) || باسم EH : بالقاب A || حاجب AH : — E || 8 ابو العباس EH : — A || طیره EH : تیره A || 9 تمالك ~ تماسك A || تمالك AH : تملك E || 13 آنک : + که E || دماغ EH : سر A || 15 وبر EH : ودر A || 15 - 16 این چنین EH : — A

(۲۷ «سورة النمل» / ۳۷) ؛ احمد خوارزمی را از مهابت وصلابت
او قوّت از اعضا برفت، پای کشان از بارگاه بیرون آمذ ، ومنهزم
ومستشعر خوذ را با وثاق انداخت؛ بهنگام موسم گوج حاجّ احمد را 3
بخواند ، وتألّف وتلطّف فراوان نموذ ، وگفت : نخواستیم که بذین
مقدار ملتمس غُباری بخاطر ابو الحسن رسذ، ومادّهٔ وحشتی شوذ ؛
مثال داذیم تا تذکرهٔ که داشتی باتمام رسانند ؛ بایذ که صنّاع را 6
حاضر کُنی ، و بر وفق مراد وحسب مرتاد آن جامَها بفرمائی؛ چنانک
بوقت مراجعت تو مکمّل بتو سپارند؛ چون باز گشت جامَها بموجب
ملتمس با دیگر محمولات ومُضافات ببخارا رسانید 9

وامیر حاجبیٔ بزرگ بابو العباس تاش داذند، که از ممالیک
ابو جعفر عُتبی بوذ ؛ وامیر حاجبی بفایق مُفوَّض کردند که از ممالیک
منصور بن نوح بوذ ، ودرآن حضرت بمقامات مذکور ومواقف 12
مشهور اختصاص یافته ؛ ولشکرکشیٔ خراسان برابو الحسن سیمجور
مقرّر گشت ، تا بمشارکت ومشابکت یکدیگر در صیانت انتظام ملک
وحمایت بیضهٔ دولت جدّ تمام نموذند ، تا چشم زخم اثر کرد، 15
وتصاریف روزگار وچشم زخم ایّام روی در تراجع نهاذ ؛ واساسی
چنان مؤکّد وقاعدهٔ چنان ممهّد بدست حوادث واهی گشت ؛ ومدار

---

7 وحسب AH : وبر حسب E || **10** که EH : چه A || **11** بفایق EH : بامیر فایق A || **12** ودر AH : در E || بمقامات EH : مقامات A || ومواقف EH : وموافقت A || **13** ابوالحسن سیمجور AEH : ابوالحسین محمد بن ابراهیم بن سیمجور ـ العتبی (ج ۱، ص ۹٦) || **14** یکدیگر AH : — E || **16** واساسی AH : واساس E || **17** ومدار A : ومقدار H ومقداو (؟) E

وهن که در آن ملک ظاهر شذ ، سبب کار سیستان بوذ

شرح حال سیستان

3 خَلَف بن احمد پاذشاه سیستان بوذ، درسنه اربع وخمسین وثلثمایه
[۳۵٤] بسیچ حجّ کرد ، وخلافت خویش در اعمال بطاهر بن
حسین داذ که خویش او بوذ ، طاهر در غیبت او لشکر او را
6 بفریفت ، وقلاع وخزاین او را با قبضهٔ تصرُّف گرفت ، و در
پاذشاهئ سیستان طمع مستحکم کرد ؛ خلف چون باز گشت مملکت
خویش شوریذه یافت ، وراه وصول بمقرّ خویش بسته دیذ ؛
9 بمنصور بن نوح سامانی مُلتجی شذ ، وبلشکر ازو استمداد واستنجاد
نموذ تا ملک از تصرّف طاهر انتزاع نمایذ ؛ منصور التماس او باجابت
مقرون داشت ، واز حشم خویش لشکری برصوب سیستان درصحبت
12 او فرستاذ ، تا او را با ولایت خویش رساند ، ودفع منازع ومعارض
او بکنذ ؛ طاهر چون از مدد لشکر منصور خبریافت ، ولایت باز
گذاشت ، وباسفزار مقیم شذ ، تا خلف در دار الملک خویش
15 متمکّن شذ ؛ واعوان وانصار با حضرت منصور باز گشتند ؛ طاهر
ناگاه برسر خلف تاخت ، واو را شکسته ومنهزم بباذغیس انداخت ؛
خلف دیگر بار از سر اضطرار بحضرت منصور پناهیذ ؛ منصور

---

4 بطاهر AH : طاهر E || 5 حسین EH : الحسین A والعتبی (ج ۱ ، ص ۹۷) || 6 او را A : او E H || 7 مستحکم AH : — E || 8 بمقر : + عز A || 9 ازو EH : او A || 11 لشکری : — H || برصوب سیستان EH : — A || 12 خویش AH : خود E || رساند EH : رسانند A || 13 بکنذ EH : بکنند A || 14 وباسفزار AH : واسفرار E || 15 باز AE : — H || 17 پناهیذ منصور AH : — E

متقدم او مُکرّم داشت، و در اعتنا بمهمّات او مبالغت واجب دیذ، ولشکری جرّار بکفایت مهمّ او نامزد کرد

وچون خلف با آن لشکر بسیستان رسیذ، طاهر وفات یافته بوذ؛ وحسین پسر او در مخالفت خلف قائم مقام پذر شده، ومعاندت آغاز کرده، وبحصنی از حصون سیستان استظهار واعتضاد ساخته؛ خلف آنرا در حصار گرفت، وبکرّات میان فریقَین محاربت ومُناصبت رفت، وخلقی بسیار از لشکر حسین در آن مصاف ومعارك بقتل آمذند؛ وحسین از سر اضطرار بحضرت منصور کس فرستاذ، واز سمت عصیان تفادی جُست، وبه بندگی وطاعت تظاهر نموذ؛ منصور عُذر او مقبول داشت، وبارسال وایصال او بحضرت مثال داذ؛ وخلف در ممالك خویش متمکّن شذ، ونفاذ حکم او درآن نواحیٔ سیستان بقاعدهٔ معهود باز رفت، تا چند سال برین منوال بوذ، تا طغیان نخوت وثروت بر مزاج او استیلا یافت، وحقوق انعام آن دولت فراموش کرد؛ ودر إنفاض وظایف حمول واتاوات بحضرت بخارا تقاعد وتهاون نموذ؛ او را بامثله ومخاطبات مشحون بنصایح وتعریف سوابق أیادی تنبیه نموذند، واو در سکرت طغیان ونشوت عصیان برعادت خویش مستمرّ؛ تا حسین بن طاهر را با جمعی از مشاهیر اجناد ومعارف انجاد خراسان بمخاصمت او فرستاذند، واو را

---

2 لشکری E : لشکر AH || 4 خلف AH : او E || 6 وبکرات A : بکرات EH || 8 بحضرت EH : — A || 9 عصیان EH : عاصیان A || 10 عذر HE : اعذار A || وایصال EH : واتصال A || 11 آن نواحیٔ EH : ممالك A || 12-13 بوذ تا AH : با E || 13 مزاج EH : خراج A || انعام AH : — E || 14 انفاض : انفاص H اىماص E انفاد A || 15 وتهاون AH : — E || 18 ومعارف انجاد EH : — A

در قلعهٔ أرْكْ محصور گردانیذند ؛ ومدتی مدید در آن محاصرت
بماندند ، ووزیر ابو الحسن عُتْبی برتواتر مددها می‌فرستاذ ، وارکان
3 واعضاد دولت را برکفایت آن مهمّ تحریض میکرد ، وبهیچ وجه
صورت مراد ازحجاب تعذّر بیرون نمی‌آمذ ، چه قلعهٔ بغایت
حصین بوذ ، وپیرامون آن خندقی عمیق که اندیشه درمجاریٔ آن
6 بپایاب نمی‌رسیذ ، ووهم را در مخایض آن پای بگل فرو می رفت ؛
وچون نهنگ سوار وپیاده را فرو می‌بُرد ؛ وخلف بفنون زرق
وحیل محاصرانرا پریشان می داشت ؛ وهرجایی که مقام می‌ساختند ،
9 سبوهای پُر مار وکژدم از قلاخن منجنیق بذیشان می انداخت . واز
مأمن ایشان مکمن می‌ساخت ؛ وشبها بشبیخون برایشان می‌تاخت ؛
تا مدّت هفت سال برین حال مقاسات آن شداید ومعانات آن مکاید
12 گذرانیذند ؛ ومردان ازکار باز ماندند ، واموال ومراکب وسلاحها
سپری شذند ؛ وآثار ضعف واماّرت عجز لشکر خراسان شایع ومنتشر
گشت ؛ وازاین سبب رونق سامانیان روی در نقصان آورد ،
15 وشماتت حُسّاد وتجاسر اضداد باظهار رسیذ ؛ وهر لحظه وهنی تازه
وهر دم خللی بی‌اندازه بحواشیٔ آن ملک راه می یافت ؛ وهر کاری
را غایتی است ، وهر ملکی را نهایتی ، وهرحالی را زوالی ، وهر

1 ارک : ارك (بضم الراء) E || کردانیذند EH : کردانید A || 2 ووزیر EH : وزیر A || الحسن EH : الحسین A || 3 آن مهم AH : — E || 6 بپایاب EH : بیابان A || ووهم A : وهمه EH || مخایض EH : معایص A || 9 بذیشان H : بایشان AE || 10 مکمن E : ممکن AH || 11 مدت H : — AE || حال EH : — A || آن شداید EH : — A || 12 کذرانیذند EH : کذرانید A || 14 کشت EH : — A || وازین EH : وازان A || رونق EH : رفیق A || 15 اضداد H : اضلاد AE

دولتی را انتقالی ؛ يَمْحُو اللهُ ما يَشَـاءُ ويُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الكِتَاب (۱۳ «سورة الرعد» / ۳۹)

چون ابو الحسن سیمجور فسادکار وکساد آن بازار مشاهده کرد 3
با زمانه یار شذ ، وعیار موافقت بگردانیذ؛ ابناء دولت وأنشاء حضرت
زبان وقیعت دراز کردند ، ودر تضریب وتثریب مجال قبح یافتند ،
وگفتند : آثار ایادی وعوارف ومکارم وعواطف آل سامان برهیچ 6
کسی از صنایع وبندگان ظاهرتر نیست که بر پسر سیمجور که خراسان
را که بیضهٔ دولت ونُقاوهٔ حوزهٔ مملکت است بذو ارزانی داشت ،
تا وقت نجوم مِحَن وهجوم فِتَن رکن اشدّ او باشذ ، ودر قضاي 9
حقوق آن نعمت جان وسر وقایهٔ آن ملک ووارثان ومخالفان او کنذ ؛
امروز که کفران نعمت آغاز نهاذ، بعزل او مثال بایذ داذ ؛ واعتداد
ونان پارهٔ او بدیگری از بندگان دولت داذن، که به بندگی قیام نمایذ؛ 12
واز حضرت مَلِک مثالی بصرف او از قیادت وسرلشکریٔ خراسان
روان کردند، ومنصب او بر حسام الدوله تاش مقرّر داشتند

چون آن مثال بابو الحسن سیمجور رسیذ ، شیطنت غرور زمام 15
تمالک از دست او بستذ ، تا جوابهای عنیف داذ ، وبعصیان مجاهرت
کرد ؛ واندیشیذ که عصیان ولیّ نعمت عاقبتی وخیم دارذ، وموجب

---

4 با (وبا E) زمانه یار شد AE : — H || موافقت EH : آن کار A || بکردانیذ AH : نکردانید H || 5 ودر AE : در H || 7 بر پسر AH : بسر E || 10 آن AE : — H || 11 امروز EH : — A || 12 داذن H : — AE || 13 واز EH : از A || ملکت EH : — A || مثالی H : مثال A ، — E || بصرف H : تصرف E بعزل A || 14 کردند EH : کرد A || 15 زمام EH : عنان A || 16 عنیف H : عفیف E عنیف بار A || 17 کرد و E : کرد و نه H کرد باز A

ندامت وملامت شوذ؛ وبلا را بمقناطیس بخوذ کشیذن ، وزهر بگمان
چشیذن کار خرذمندان نباشذ؛ رسول را باز خواند وپوزشها
3 نموذ، وعُذرها خواست، وگفت : من نهالی‌ام نشانده از پاذشاه ،
وآنرا بآب کرم وابواب نعم خویش تربیت داذه ، ودر کنف إکرام
وحجر انعام او نشو ونما یافته ؛ ودر چمن اقبال او شاخاور شذه ،
6 وباروَر گشته؛ اگرإمداد آن نعمت واعداد آن منت برقرار دارذ بران محمود
ومشکور باشذ ؛ واگر جرثومهٔ آن بر کشذ وبسوزذ، در آن معذور
ومغفور؛ ورسول را بخوشدلی باز گردانیذ، واز عرصهٔ ملک
9 خراسان بقهستان تحویل کرد ؛ از حضرت فرموذند که بجانب
سیستان بایذ رفت، وکار آنجا که چون عقدهٔ ذَنب برهم افتاذه
است؛ وچون جذر اصمّ مُغلق ومبهم بمانده بحسن هدایت کفایت
12 کنذ ؛ ولشکرها را از مضایق غربت ومعایق کربت خلاص دهذ

ابو الحسن سیمجور بسیستان آمذ، ومیان او وخلف اسباب
مودّت ومؤاخات ومحبّت وموالات قدیم مؤکّد وممهّد بوذ؛ در سِرّ
15 کسی بوَی فرستاذ ؛ وبر سبیل مواطاة اشارت کرد ، که مدّت مقام
اجانب درین دیار امتداد یافت، وخللهای بسیار در اطراف مملکت
روی نموذ ؛ طریق آنست که ازین مقام برخیزی، وبجائی دیگر
18 تحویل کنی ، تا من این لشکرها ببهانهٔ نَیل مقصود از این ولایت

2 وپوزشها EH : ونوازشها A || **3** وگفت : + که EH || **4** تربیت EH : آب A || کنف EH : — A || **5** حجر EH : — A || شاخاور H : شاخور AE || **6** منت EH : نعمت A || **7** جرثومهٔ EH : جرسومه A || **8** بخوشدلی EH : بدلخوشی A || **10** عقدهٔ H : عقد AE || برهم EH : بهم A || افتاذه EH : در افتاده A || **11** مغلق EH : متعلق A || بمانده EH : مانده A || **12** مضایق EH : مضیق A || ومعایق A : وممالق EH || کربت AH : کریب E || **16** اجانب EH : اجابت A || دیار EH : مقام A

بیرون برم ؛ چون عرصه از اعدا خالی گشت آنچه صلاح وقت
باشذ ، بر وفق اختیار پیش گیر ؛ خلف این نصایح مقبول داشت ،
از حصار ارك بر خاست ، بقلعهٔ طاق پناهیذ ؛ وابو الحسن واولیاء 3
دولت در اندرون حصار رفتند ، وبشارت بزذند ، وفتح‌نامـّها بحضرت
وهر طرفی روان کردند ، وخُطبه وسکّه بالقاب نوح بن منصور
مزیّن ؛ وروی بجانب خراسان نهاذند ، وحالتی که میان حسین 6
وخلف حادث شذ بعد ازین گفته شوذ

وحسام‌الدولة تاش قایم مقام او بخراسان آمذ ، بمنصب سروریٔ
لشکر با جمعی از وجوه امراء ومعارف دولت ، واو امور دواوین 9
وقوانین آنجا در سلك انتظام آورد ، ورسوم جایزه بر انداخت ،
واطماع مستأکله از ضعفاء رعایا کوتاه گردانید ؛ ودرین عهد شمس
المعالی قابوس بن وشمگیر وفخر الدولة ابو الحسن علی بن بویه بخراسان 12
افتاذه بوذند ، از مـُصافی که میان ایشان ومؤید الدولة بوذه

حکایت قابوس وفخرالدولة

وسبب آن حال چنان بوذ ، که رکن الدولة را سه پسر بوذند ، که 15
اهلیّت پاذشاهی داشتند ؛ عضد الدوله ابو شجاع ومؤید الدوله بویه
وفخرالدوله علی ؛ وممالك عراق وخوزستان وفارس وکرمان ودیگر

---

1 کشت AE : شذ H || 3 از EH : واز A || ارك EH : وارك A || بقلعهٔ E : وبقلعهٔ AH || 5 طرفی AE : طرف H || 6 مزین H : کردند AE ||
6-7 حسین ~ خلف H || 8 وحسام H : حسام AE || تاش AEH : ابوالعباس تاش ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۰۵) || 9 جمعی از H : جمع E جمیع A || 11 رعایا : رعیت H ||
12 علی H : — AE || 13 بوذه EH : رفته بود A

مواضع که در اهتمام وتدبیر دیوان او بوذ، بر سه سهم قسمت کرد؛
وهر یک بپسری منسوب کرد؛ وبر آن عقدی ووثیقهٔ بنوشت؛ چون
3 رکن الدوله وفات یافت عضد الدوله در ولایت فخرالدوله مناقشت
کرد، وملک برو منغّص گردانیذ، ولشکر او را بفریفت، وروی
بولایت وی نهاذ، تا بتصرّف خویش گیرذ؛ واو بدار الملک
6 همذان مُقیم بوذ، بزرگان سپاه با فخرالدوله غدر کردند، وبعضد
الدوله مُبادرت نموذند، ودر زمرهٔ حشم او منحصر شذند؛ وبختیار
که ابن عمّ او بوذ بردست لشکر او شهید شذ؛ فخرالدوله مستشعر
9 از میان لشکر خوذ با چند کس از خواصّ وخدم بولایت دیلم
رفت، وبُجرجان بشمس المعالی قابوس پناهیذ؛ وشمس المعالی در اکرام
مقدم واحترام واغتنام مورد او اقبال نموذ، وبمقدور ومیسور
12 خویش در مصالح ومناجح او قیام کرد، تا ملک قدیم وقایهٔ ذات
او کرد

وبیان این سخن آنست که عضد الدوله ومؤید الدوله بشمس
15 المعالی قابوس پیغام فرستاذند تا فخرالدوله را بایشان سپارذ؛ جواب
داذ که در مروّت وفتوّت نقض عهود حرام است، ومرا خوذ در
میان فرقهٔ جیل که وقت حمیّت سربازی کنند، وگاه حمایت کردن

---

1 مواضع EH : ممالک A || سهم H : — AE || 2 یك ... منسوب H : یك بپسری داد وباو منصوب E پسری را یکی داد واو را منصوب A || بر آن H : بدان AE || 5 بولایت EH : در ولایت A || وی H : او AE || 8 لشکر EH : — A || 9 دیلم EH : دیگر A || 10 قابوس H : — AE ، قابوس بن وشمگیر ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۰۷) || 11 مقدم EH : — A || او EH : — A || 15 فرستاذند EH : دادند A || 17 میان EH : مقام A || کنند EH : کنید A || وگاه حمایت EH : ووقت حمیت A

از تیغ باک ندارند ، کجا این معنی میسّر شوذ ؛ وحاصل آن
باشذ که قابوس را ناموس بروذ ، واز شعلهٔ زبان بلکک از لمعهٔ سنان
گیلانیان خوذ را در معرض خطر آورده باشذ ؛ چون آن جواب 3
بعضد الدوله رسیذ خشمناک شذ ، وعزم مکاوحت ومقاومت قابوس
مصمّم کرد ، وبمؤید الدوله نوشت که اسباب مناهضت ساخته بایذ کرد،
وروی بمحاربت قابوس آوردن ؛ واز رَی بیرون آمذ ، وبا لشکری 6
بسیار از ترک وعجم وعرب ودیلم روی بجُرجان نهاذ؛ وولایت قابوس
که بر سمت ممرّ افتاذه بوذ خراب میکرد، وبا تصرّف دیوان خویش
میگرفت، تا باستراباذ نزول کرد ؛ وشمس المعالی مبادرت کرد تا گرگان 9
که دار الملك بوذ ، از تعرُّض ایشان نگاه دارذ ؛ چون مؤیّد الدوله
برسیذ صفها بیاراستند ، وخون از تیغ چون باران از میغ باریذن
گرفت ، شکست بر لشکر جیل افتاذ؛ وخوذ را در میان بیشَها انداختند، 12
وهزیمت را غنیمتی بزرگ شناختند

قابوس بقلعهٔ پناهیذ ، واُهبَت غربت بساخت ، وبنیسابور
رفت؛ وفخرالدوله از راه استوناوند بذو پیوست ، ولشکرهای متفرّق 15
بر ایشان جمع آمذند ؛ وبحضرت بخارا نامه نوشتند، واز احوال خویش
آگاهی داذند ؛ وتوقّعی که ایشان را بحسن جوار آنحضرت بوذ .
در اغاثت ملهوف وکفایت حوادث صروف عرض کردند . وانکک 18

---

3 معرض EH : — A || آن H : این AE || 5 وبمؤید EH : که بمؤید A || که : + باید که AE || بایذ کرد EH : کنی A || 6 آوردن EH : آوری A || آمذ و EH : آیی A || 7 وعجم AE : — H || ودیلم EH : ودیکر A || 8 بر EH : — A || افتاذه بوذ : افتاذ H || 9 تا AE : با H || 10 که EH : — A || 12 وخوذ EH : خود A || 13 غنیمتی H : غنیمت AE || بزرك شناختند AE : در H مطموس است || 14 بساخت EH : ساخت A || 15 بذو AH : باو E || 16 وبحضرت H : بحضرت AE || نوشتند HE : نوشت A || 17 بحسن EH : از حسن A || 18 در اغاثت H : از اعانت AE || 18 - 2 صروف . . . خلل H : — AE

راه امید انتعاش وارتیاش جز بعون ونصرت آن حضرت متصوّر نیست ،
وتشفّی وتلافیٔ خلل جُز بمظافرت این دولت ممکن نبوذ؛ منصور
3 جوابی فرموذ مشحون باعزاز واکرام والتزام مواجب حقوق وفادت
وقیام بشرایط اهتمام وحمایت؛ وبحسام الدوله تاش نوشت، تا مقدم
ایشان مکرّم دارذ ، ودر اجلال قدر وتعظیم امر واکرام مورد
6 هر یک مبالغت واجب بیند؛ وایشان را بملک موروث باز رساند ،
وبدفع خصوم ایشان قیام نماید ؛ حسام الدوله تاش مثال را امتثال
نموذ ، وبمنهاج فرمان پیش گرفت؛ وبا لشکری از نیسابور برصوب
9 جرجان رحلت کرد ، وفایق را فرموذ تا بر راه قومس متوجّه رَی
شوذ ، ومادّهٔ مدد واعوان وانصار مؤیّد الدوله منقطع گرداند ؛
چون فایق یک دو مرحله برفت ، تاش پشیمان شذ ، وتفرقهٔ حشم
12 خویش را از حزم وتیقظ دور شناخت ، او را باز خواند ، وباتّفاق
بگرگان رسیذند ؛ مؤیّد الدوله در شهر رفت ، ودر إحکام بارو
احتیاط تمام کرد ، وقرب دو ماه درآن محاربت مصابرت نموذ ،
15 سپاه دیلم درآن حادثه پای بیفشاردند ، وسربازیها ودست بُردها
نموذند ، وروی از صدمات شمشیر نتافتند ؛ حربهای ایشان چون
قضا تیغ گزار وچون زمانه غمخوار بوذ ؛ وچون مدّت مقام سپاه
18 در گرگان امتداد یافت ، قحط وغلا بر خاست ؛ تا غایتی که نُخاله

---

2 جز بمظافرت این H : ایں E جز ازین A || 3 وفادت EH : — A ||
7 خصوم EH : خصم A || 9 بر راه H : براه A || 12 او را EH : واو را A ||
13 در شهر HE : بشهر A || 15 دیلم EH : دیکر A || 16 نتافتند AH : نیافتند E ||
17 کزار : + بود A || وچون ... بوذ H : — AE

با گل خمیر میکردند ، و بذان سدّ رمقی می نموذ؛ چون بطاقت رسیذند،
از حصار بیرون آمذند، و مصافها بیاراستند؛ فخرالدوله برمیسرهٔ
لشکر خراسان مقابل علی کامه افتاذ که لشکرکش مؤیّد الدوله بوذ؛ 3
وبیک حمله او را از جای بر گرفت ، وهزیمت او باستراباذ رسید ؛
لشکر خراسان در مساعدت تقصیر وتوانی نموذند ؛ فوجی از دیلم
بر سپاه خراسان عطفه کردند ، وهمه را طعمهٔ تیغ ساختند ؛ ودر 6
قلب ابو العباس تاش ابو سعید شبیبی بوذ ، با طائفهٔ از لشکر خوارزم
از دیالم خلقی را هلاک کردند، روز چهارشنبه از رمضان سنه احدی
وسبعین وثلثمایه [۳۷۱] مؤیّد الدوله با جمهور لشکر از شهر جرجان 9
بیرون آمذ ، وبر لشکر خراسان زد ؛ و هزیمت غنیمت شمردند ؛
فخر الدوله چون دیذ که خصم استیلا یافت پُشت فرا داذ ، وذخایر
وخزاین باز گذاشتند ، وتا نیشابور رسیذند ؛ هیچ جای امکان مقام 12
نیافتند ؛ وکیفیت حال بحضرت بخارا انها کردند ، واز واقعهٔ مُنکَر
خبر داذند ؛ وصاحب اسمعیل بن عبّاد مبشّران باقطار وامصار ممالک
دوانیذ ، وباطراف واعطاف جهان فتح‌نامـها روان کرد ؛ وشعراء 15
عصر وصف این حال اختراع واقتراع کردند ؛ ابو الحسن عُتْبی
لشکرها بمرو جمع کرد ، خواست که بنفس خویش بتدارک آن خلل

1 با کل EH : مادک A ، قال العتبي : فکانوا یرزؤن من نخالة الشعیر المعجونة بالطین (المنینی ، الفتح الوهبی ، ج ۱ ، ص ۱۱۱) || وبذان H : و AE || 3 لشکرکش H : از لشکر AE || 7 شبیبی : سـبـی EH شیبی A || 9 شهر H : — AE || 10 شمردند H : شمرد AE || 13 وکیفیت EH : کیفیت A || 14 باقطار AH : اقطار E || 15 واعطاف جهان H : واکناف عالم AE || وشعراء : AE وسفرا (!) H || 16 اقتراع A : افتراع H امتراع E || کردند EH : کرد A || الحسن AH : الحسین E والعتبي (همه جای) || 17 خویش EH : خود A

قیام نمایذ؛ او را کارد زدند، وخون او برخاک ریختند، ووزارت
برو ختم شذ؛ ودیگر ملک خراسان مثل او وزیری ندیذ

3 وحسام الدوله تاش وشمس المعالی قابوس وفخر الدولة در نیشابور
بانتظار وصول او چشم براه می داشتند، وبر امیذ تقویت وإنجاد
ومعونت وإمداد او روزگار می گذاشتند؛ ناگاه خبر آن رزیّت
6 مُقلِق وآوازهٔ آن مصیبت محرق برسیذ، وکار ایشان در دست مراد
شکست؛ از حضرت بخارا حسام الدوله تاش را باز خواندند،
تا تلافی آن خلَل وتدارک آن ذلَل کنذ؛ ووزارت بر ابو الحسن
9 مزنی تقریر افتاذ، نطاق او از اعتناق آن منصب تنگ آمذ؛ در اثناء
این حال ابو الحسن سیمجور از سیستان باز گشته بوذ، وبی‌اجازت
بخراسان آمده، ومترصّد فتنه وتشویش نشسته وحادثهٔ جُرجان
12 ووهن لشکر بخارا سبب رواج کار وبازار خوذ دانست؛ ابو الحسن
مزنی او را بران حرکت تعنیف وتعییر بسیار کرد، وفرموذ که
لشکر بابو علی پسر خوذ ده، وبمقدمهٔ سیستان روان کن؛
15 وباذغیس وگَنج‌رستاق بزیادت در اعتداد او افزوذ، وموعود
کرد که چون در صدق موالاة وثبات قدم ظاهر شوذ، تمهید اسباب
حرمت در بارهٔ او متضاعف گردذ؛ وچون حسام الدوله تاش ببخارا

---

1 ووزارت AE : وزارت H ‖ 3 قبوس EH : — A ‖ 4 براه AH : بر راه E ‖ امیذ H : — AE ‖ 6 محرق H : — AE ‖ 7 الدوله AH : الدین E ‖ باز خواندند EH : بخواندند A ‖ 9 مزنی AH : مربی (بفتح المیم و الراء) E ‖ نطاق AH : بطاق E ‖ 11 وحادثهٔ EH : حادثهٔ A ‖ 13 مزنی AH : مربی (بضم المیم وفتح الراء) E ‖ 15 کنج رستاق AH : کنج استقاق E

رفت وابو على سيمجور عرصهٔ خراسان خالى يافت فرصت نگاه
داشت، وبافايق طريق مراسلت ومكاتبت وموالات ومؤاخات اساس نهاذ،
3 واو را برمخالفت تاش دعوت كرد؛ ميانشان مواثيق وعهود مؤكّد
رفت، واتّحادى صادق ظاهر شذ؛ ابو على عمّال تاش را كه بر سر
اعمال خراسان بوذند بگرفت؛ هر يكٔ را بمصادرات وتوقّعات
6 گران مؤاخَذ گردانيد، واموال كه در تصرّف ايشان بوذ بستذ؛
هر دو روى بمرو نهاذند، واظهار عصيان كردند؛ ودر ارتفاعات
خراسان استبداد نموذند؛ تاش دفع مضرّت ومعرّت ايشانرا درخزاين بگشاذ،
9 ولشكرها را بمال وسلاح بياراست؛ وازآنجا بيرون آمذ، وبآمُل
نزول كرد؛ ميان ايشان سفيران در تردّد آمذند، ودراصلاح ذات
البين وتسكين نايره واطفاء جمرات فتنه كوشيذند، واز وخامت عاقبت
12 تحذير كردند؛ وبذان رسانيذند كه نيشابور تاش را باشذ، وبلخ فايق را،
وهراة ابو على را، وبرين جمله مصالحه كردند، وهر يكٔ بسر ولايت
خويش رفتند

15 وتاش مُزنى را از وزارت معزول كرده بوذ، بسبب قرابت
ابو على وفايق، وميل ومداهنهٔ او در كار ايشان شناخته، در غَيبت
او وزارت بعبدالله بن عُزير تفويض كردند؛ واو بمضادّت ومخالفت

---

6 در تصرف EH : بتصرف A || 7 هر HE : وهر A || 8 استبداد AH : استيلا E || 11 نايره EH : فائده A || جمرات H : حرارت AE || 13 وبرين H : برين AE || كردند و A : — H ، و E || بسر A : بر EH || 14 خويش H : خود AE || 16 وميل EH : ميل A || شناخته H : ساخته AE || 17 عزيز H : عزيز A عرير E ؛ در H در ورق ۱۷٦ آ باضم عين مهله ضبط شده است ، در شرح العتبى للمنينى در اين حوادث (ج ۱ ، ص. ۱۲۸) عزيز وجايهاى ديگر (مثلا ج ۱ ، ص ۱۳۰) عزير نوشته است

ومشاحّت ومباغضت آل عتبه مشهور بوذ ؛ چون وزارت برو
مقرّر شذ ، تاش را از زعامت وقیادت لشکر معزول کرد ، وتقریر
3 آن منصب بر ابو الحسن سیمجور مثال داذ ، ونموذ که حدوث وهن
وفترت وذبول طراوت دولت همه نتیجهٔ ضعف رأی وسوء التدبیر
اسلاف وزراء بوذه است ، وتدارك آن خلل جُز بذین صورت
6 متصوّر نه ؛ وفرموذ که تاش از خراسان بنیسابور وابیورد روَذ ،
وبر اعتدال ایالت این دو فرضه اقتصار کنذ ؛ تاش چون آگاه
شذ ، بدانست که حاسدان مجال تضریب وتثریب یافته اند ، وجوه
9 لشکر واعیان حشم را بخواند ، وگفت : شما عادت من در خلوص
عبودیّت وصفاء طویّت آن پاذشاه شناخته ایذ ، که قضاء حقوق
بر قدر امکان گزارده‌ام ؛ درین حال رای پاذشاه در بارهٔ من متغیّر
12 شذ ، وشغل من بدیگری مفوّض فرموذ ؛ مرا جُز امتثال وارتسام
روی نباشذ ، وهر یك از شما مرخّص ومخیّرست در کار خویش ،
هر که صحبت ما اختیار میکنذ عزیز ومکرّم است ، وهر کرا اختیار
15 مفارقت است برو حَرَجی نیست ؛ همه متّفق الکلمه شذند که
ما را جُز مصاحبت ومتابعت تو اختیاری نیست ؛ باتّفاق قصّه
بحضرت نوشتند ، واز حقوق وذرایع ممهّد حسام الدوله یاذ آورند ؛
18 عبدالله بن عزیر جز اصرار بر لجاج واستمرار بر شراست ومناقشت جوابی

---

2 وقیادت AH : وقیاد E || 3 منصب بر H : — AE || مثال EH : را تقریر A ||
7 دو H : — AE || 7-8 آگاه شد EH : — A || 8 یافته اند وجوه EH :
یافتند وچون A || 10 آن EH : این A || قضاء H : — AE || 13 وهر EH : هر A ||
مرخص EH : مترخص A || 16 باتفاق EH : — A || 18 عزیر AE : عزیز H ||
استمرار E : استرار AH

نداذ ؛ وبلشکرها نامه فرستاذ ، وبمواعید زور بفریفت ، ایشان اجابت ننموذند ، والسلام .

حکایت بازگشتن فخرالدوله با ولایت خویش وموافقت او با حسام الدوله تاش 3

چون تاش از جرجان ببخارا رفت مؤیّدالدوله وفات یافت ، و پیش از آن محاربت مذکور خبر وفات عضدالدولة بذو رسیذه بوذ ؛ او 6 از خوف شماتت اعداء واحتراز از دلشکستگیٔ لشکر آن خبر پنهان می داشت ؛ اولیاء دولت دیلم در اختیار پادشاهی دیلمی مشاورت کردند ، بر فخرالدوله افتاذ ؛ چه در آل بویه بکبر سنّ واستکمال 9 کمال پادشاهی واستعداد سِمت سروَری ممتاز بوذ ، واز روی قرابت استحقاق مُتعیّن ؛ صاحب کافی اسمعیل بن عبّاد بتعزیت وفات براذران مُسرعان دوانیذ ، وبملکی خالص صافی از شوایب بی منّت مخلوق 12 ومقاسات حروب تهنیت کرد ؛ وبراذر او را خورفیروز بن رکن الدولة بنیابت او نامزد کردند ، تا از خلوّ منصب ملك وعُطلت سریر پادشاهی خللی باطراف حادث نگردذ ؛ فخرالدوله مبادرت نموذ ، وبزمانی 15 اندك بجرجان تاخت ؛ وجمهور لشکر روی باستقبال رکاب او آوردند ؛ وبتاش پیغام فرستاذ ، بشکر باری تعالی بر عواید لطایف که روزگار

---

2 والسلام E : — AH || 6 آن H : — AE || او EH : واو A || 7 لشکر آن خبر EH : لشکریان A || 8 اولیاء AH : واولیاء E || دیلمی EH : دیلم A || 9 در H : ادراك E او ار A || 10 سمت EH : شیمت A || 11 اسمعیل بن عباد EH : — A || وفات EH : — A || 12 دوانیذ EH : دوانیدند A || 13 خور فیروز AH : حوز فیروز E || سریر EH : — A || 15 خللی EH : خلل A || وبزمانی EH : وبمدتی A || 16 رکاب AE : — H || 17 بتاش A : تاش EH || که EH : — A

شدّت بپایان رسیذ ، وکارها بر وفق استقامت منتظم گشت ، وملك
موروث از کدورت مزاحمت اضداد مستصفی ؛ تاش در جواب تهنیت
3 نامه نوشت ، واز مجاری احوال خویش نبذی ایراد کرد ، وبثّ
الشکوی نموذ

فخرالدوله دو هزار سوار ترك وعرب بر سبیل مدد باحملی لایق
6 بتاش فرستاذ . وچون بنیسابور رسیذند عبدالرزّاق که از معارف
لشکر خراسان بوذ بذو پیوست ؛ وهر دو در موالاة ومتابعت تاش اتّفاق
کردند ، وروی بجانب نیسابور آورد ؛ ابو الحسن سیمجور پیشی گرفته
9 بوذ ، ودر حصار شهر متمکّن شذه ؛ چون تاش رسیذ ابوسعید شبیبی
وجمعی از مقیمان نیسابور منتظر قدوم او بوذند ، بذو پیوستند ؛ وبر جانب
غربیٔ شهر فروآمذند ، وچند روز چالشها کردند ، وجنگها پیوستند ؛ ودر
12 عقب آن دو هزار سوار دیگر در رسیذ ؛ مردان کار با ساز وسلاحی
تمام ، وچون بو الحسن از قدوم ایشان خبر یافت وقوّت وشوکت
ایشان دانسته ، ودُربت وتجربت ایشان در دخول مضایق وافتتاح معایق
15 وتدبیر کارها وتیسیر حصارها شناخته ، نیم شبی از شهر بیرون آمذ ،
ودر پردهٔ ظلام راه انهزام گرفت ؛ لشکر تاش را خبر شذ ، برعقب
ایشان روان شذند ، واز أحمال واثقال ایشان غنیمتی وافر حاصل
18 کردند ، وتاش بشهر در آمذ ، وبجانب شرقی نزول کرد ، واز **نیشابور**

---

2 از AH : ازکثرت وE || **3** مجاریٔ EH : مجازی A || **4** الشکوی AE : الشکوریH || **8** بجانب نیسابور EH : بنشابور A || ابو الحسن A : بلحسن EH || **10** وجمعی EH : باجمعی A || **11** فرو EH : فرود A || **12** رسیذ EH : رسیدند A || با EH : — A || وسلاحی EH : سلاحهای A || **13** وچون AE : چون H || **14** وتجربت EH : ونجدت A || معایق A : مغالق EH || **15** تیسیر AH : تستر E || نیم : همه A || **17** احمال EH : اجمال A

مکاتبات بحضرت بخارا روان کرد ، واستقالت از عوارض زلاّت
واستعطاف واستغفار ازسوابق عثرات نموذ ؛ عبدالله بن عزیر گفت :
3 تاش بدیلم التجا کرده است ، وبمعارضان این دولت پناهیذه ، و بر قصد
این ملک دندان تیز کرده ؛ اگر در دفع او تهاونی رود طمع ازین
مملکت بباید برید ؛ و تاش کار ابو الحسن سیمجور مهمل فرو گذاشت ،
6 و در حسم مادّهٔ فتنهٔ او سعی زیادت نکرد ، مراقبت حضرت بخارا را تا
رضایِ نوح بن منصور حاصل کنذ

ابو الحسن سیمجور بکرمان فرستاذ ، واز امیر ابوالفوارس بن
9 عضدالدولة بلشکر مدد خواست ، او از أنجاد عرب دو هزار سوار گزیذه
مدد فرستاذ ؛ وفایق با جمعی انبوه بذو پیوست ، تا لشکری
بزرگ جمع شذ ، باتّفاق روی بنشابور آوردند ؛ تاش با لشکر خویش
12 پیش ایشان باز آمذ ، دست بتیغ یازیذند ، ومسامع هوا از اصطکاك
مقارعات پر شعله کردند (من المجتث) :

جهان بحیله دم اندر کشیذه همچو نقط   أجل بکینه دهن باز کرده چون پرگار
15 شذه زخون یلان همچو پای کبک دری   میان معرکه سیمرغ مرگ را منقار

لشکر تاش در مدّت مقام بنیسابور از تنگئ اسباب معیشت بطاقت
رسیذه بوذند ، و بسمت عجز وهزیمت راضی شذه ، خواستند که خوذ را

2 واستغفار AH : واستعفا E || 3 بدیلم EH : بدیکری A || 4 کرده EH : کرد A || 5 ابو الحسن : بلحسن AEH || 6 حسم AH : حشم E || تا AH : با E || 9 او EH : واو A || سوار EH : مرد A || 10 تا AE : با H || 11 بزرك AE : — H || آوردند EH : نهادند A || همچو H : چون A || 16 در H : درین AE || بنیسابور EH : نیشابور A || اسباب H : — AE

از غرقاب آن محنت بساحل نجاة اندازند ، تاش یک حملهٔ دیگر بُرد که
خاتمهٔ کار باشد ، ابوالحسن سیمجور وپسرش ابوعلی پای بیفشردند ،
3 تاش روی بُمخیَّم آورد . حشم متفرّق گشتند ، ولشکر خصم از پی
در آمدند ، وحمله آوردند ؛ تاش مضطّر ومنهزم برفت ، ولشکر دیلم
از مصاحبت او باز ماندند ؛ خراسانیان پیرامون ایشان درآمدند ، وخلقی
6 بسیار را بدار البوار فرستاذند ، ودیگرانرا در سلسلهٔ اسار کشیذند ،
و ببخارا فرستاذند ؛ ایشان را برسوائی ومذلّتی تمام بمیان بخارا برآوردند ؛
و مخانیث شهر بپیش باز آمذند . و دوکهای زنان دردست ایشان نهاذند ؛
9 باستهزا وسخریت اغانی واهاجی میگفتند ، پس همگنان را در قلعهٔ
قُهَندز محبوس کردند ؛ بعضی بسوء الحال بفنا رسیذند ، وبعضی آزاد
ومُطلَق گشتند

12 وتاش بجُرجان آمذ ، فخرالدولة سرای امارت همچنان آراسته
بفرشهای فاخر وساز وآلت وافر وتجمّل پاذشاهی وخزاین معمور
وأوانئ زرّین وسیمین وآلات مطبخ وشرابخانه بذو باز گذاشت ،
15 و برَی رفت ؛ وپنچاه هزار دینار سرخ ودو هزار بار هزار درم
پانصذ تخت جامَهای ملوّن با چند سراسبان تازی واستران زینی
با مُضافات آن از ساز وسلاح وزره وجَوشن وخوذ
18 وبرگستوان وسپرهای زر وتیغهای مهنّد وامثال آن بذو تحفه کرد ؛
وخراج ومعاملهٔ گرگان ودهستان وآبسکون واسترآباذ بجملگی باوَی

---

3 حشم : + او E ‖ 4 - 5 وحمله . . . آمذند EH : — A ‖ 4 وحمله H : حمله E ‖
5 خراسانیان H : خراسان E ‖ 6 فرستاذند AH : فرستاد E ‖ 7 ومذلتی تمام H :
ومذلت تمام E ومذات A ‖ 8 شهر AH : — E ‖ 10 بعضی AH : وبعضی E ‖
13 فاخر EH : مفاخر A

گذاشت ، مگر اندکی که در وجه عمارت قلاع وأرزاق کوتوالان
ومتحفظان آن مصروف بوذ ؛ وتاش آن صلات ومبرّات بر طبقات
سپاه خویش هزینه کرد ، و هر یک را از ان ولایت اقطاعی و نان پارهٔ 3
معیّن فرموذ ، تا حال ایشان بوفور تجمّل وخِصب حال وذخایر
اموال بهتر ازان شذ که در خراسان بوذ ؛ وصاحب کافی بعد ازان
مفاوضت بر مراعات تاش وحفظ مصالح ومناجح او اقبال کرد ، 6
ودر تحصیل مراضئ او سعیهای بلیغ نموذ

وتاش مدّت سه سال بجُرجان بماند ، وبرمفارقت خدمت
حضرت متلهف ومتأسف ابو سعید شبیبی را بفخرالدوله فرستاذ ، وبر 9
معاودت حضرت خراسان معاونت خواست ؛ او اسفار بن کردویه را
نامزد کرد ودو هزار سوار از انجاد دیلم در مصاحبت او روانه فرموذ ؛
وبنصر بن الحسن بن فیروزان نوشت ، تا در جملهٔ آن حشم منتظم 12
شوذ ، وبامارت وزعامت ایشان قیام نمایذ ، وباتّفاق مطیع ومنقاد
تاش باشند ؛ ومالی بسیار بهر إقامت او روان کرد ؛ چون ابو سعید
شبیبی بقومس رسیذ که مقامگاه نصر بوذ با او همان رفت که با ابن 15
الحضرمی رفت در ضیافت بنی تمیم ؛ نصر بفرموذ تا چپ وراست او بشمشیر

---

2 ومتحفظان EH : ومستحفظان A || 3 هزینه EH : هدیه A || اقطاعی EH : اقطاع A || 4 خصب : حضب H (بکسر الحاء) A حصب E || 5 شذ A : باشذ EH || درخراسان A : خراسان H بخراسان E || 6 مفاوضت AH : مفاوضات E || مصالح EH : مسالك A || او EH : و A || 9 متلهف A : ملتفت H ملعب E || بفخرالدوله EH : بخدمت مجد الدوله A || 10 او AE : واو H || 11 ودو EH : و A || مصاحبت AH : محافظت E || فرموذ EH : کردانید A || 12 بن فیروزان ـ المنینی ج ۱ ص ۱٤٥ : فیروزان AEH || 16 الحضرمی H والمنینی ـ ج ۱ ص ۱٤٦ : الحصرمی AE || بفرموذ H : فرمود AE

فرو گرفتند ، واجزاء واعضاء او از هم جدا کردند ، ولشکر او را در
مطموره باز داشت ، ومفاتح انفاس بر گرفت ، وآتش زد ، تا همگنان
3 در مضیق آن منجنیق هلاك شدند ؛ و محمولات ایشان بکلّی برگرفت ،
وباقی لُقاطات قوم وبقایای سیف بگریختند ، وبا رَی آمدند

فخرالدوله از وصـــول این خبر مضطرب شـــد ، ومنزعج
6 گشت ؛ وبعزم انتصار وطلب ثار بر جانب قومس رحلت کرد ، وتاش
را از جُرجان بخواند ، تا بمعاونت یکدیگر جزاء اعمال وسزاء افعال
نصر بدهند ؛ چون بقومس رسیدند نصر نهنگ مرگ دید دهن باز
9 کرده ، وعقاب اجل پرّو بال گشـــاده ، وچنگال نکال تیز کرده
جز زینهار واعتذار واستغفار روی ندید ؛ تاش را شفیع ساخت ،
وفخرالدولة چون آن پوزش وتضرّع دید بر شیخوخت او ببخشود
12 وقرابت در حقّ او مشفوع آمد ، از سر انتقام برخاست

واز آنجا آهنگ جنگ برادرزاده خود بهاء الدوله بن عضد
الدوله کرد ، بسبب وحشتی که حادث شده بود ؛ وبا لشکری جرّار
15 روی بخوزستان نهاد ، وبدر بن حسنویه با جمهوری عامّ از حشم که
در خدمت رایت او مجتمع بودند ، خوزستان را با تصرّف گرفت ؛
وفیروزان بن الحسن را بفرستاد تا بصره را نیز مستخلص کرد ، ودر
18 عداد اعتداد او آورد ؛ چون فیروزان از نهر موسی بگذشت عامّه اهل

---

1 واعضاء AE : اعضا H || او : + را A || **4** لقاطات H : اماطات E کاظات A || **5** وصول : + از وصول E || مضطرب : + ومنزعج H || ومنزعج AE : — H || **6** گشت A : شد E ؛ — H || بر EH : با A || **12** وقرابت AE : قرابت H || انتقام : + او A || **13** خود EH : — A || **15** عام EH : عامه A || که EH : — A || **18** اهل H : — AE

بصره بمظاهرت لشکر بهاء الدوله که در شهر مقیم بوذ برخاستند ؛ و بندهای
اهواز شکافتند ، تا جملهٔ صحرا بآب غرق شذ ؛ لشکریان مخرجی نداشتند
خوذ را بحیل از آن مخاضات بیرون انداختند ، وشکسته ومنهزم با پیش 3
فخرالدولة آمذند ، واز شدّت آن حکایت شکایت کردند ، و برعقب
آن مطالبت ارزاق واطلاقات وجوه اطماع آغاز نهاذند ؛ فخرالدوله
از آن متبرم شذ ، وبا تحکّم نموذن وکار ناکرده را مُزد خواستن 6
مستهجن ومستقبَح شناخت ، اطراف آن مهمّ بر سبیل هدنه فراهم
گرفت وبا همذان آمذ

ودر شهور سنه تسع وسبعین وثلثمایه [٣٧٩] روی برَی نهاذ ، 9
ودرین سال در جُرجان وبائی شنیع ظاهر شذ ، ومعظم سپاه تاش ووجوه
لشکر ومعارف کُتّاب وحُجّاب او درآن وبا فرو شذند ؛ وبرعقب
آن عمر تاش در آن غربت بآخر رسیذ ، ودر حسرت سپاه وغُصّهٔ 12
اغتراب ومفارقت احباب واتراب فرو شذ ؛ ودرمدّت مقام او بجرجان
از احزاب واصحاب او ظلم بسیار رفته بوذ ، وسُکّان آنجا بمصادرات
ومطالبات عنیف رنجانیذه ، ورسوم جور وإجحاف ابداع واختراع 15
کرده ؛ چون خبر وفات او منتشر شذ ، عوام شهر دست برآوردند ،
وحشم او را پای‌مال قتل ونکال کردند ؛ ووجوه وامرای لشکر از اقامت

---

1 شهر EH : بصره A || 2 شکافتند AH : بشکافتند E || نداشتند AE : نیافتند H || 3 مخاضات A : مخاصات E || با پیش EH : بز پش A || 5 اطلاقات EH : — A || 7 هدنه AH : هدیه E || فراهم AH : فرا E || 9 ودر AH : در E || 11 برعقب EH : در آخر A || 12 سپاه AE : شباب H || 14 بوذ EH : — A || آنجا EH : آنجا را A || بمصادرات H : بمصادرت AE || 15 ورسوم EH : — A || اجحاف H : احجاف AE || 17 وحشم AH : وجسم E

رسم تعزیت وقیام بمهم تجهیز بمدافعت ایشان نمی پرداختند ، وبرفور خوذرا
از تنگنای شهر بفضای صحرا انداختند ؛ ودر اختیار قایم مقام مشاورت
3 کردند ، واتّفاق الکلمه برخواهرزادهٔ تاش افتاذ ؛ اورا در منصب
امارت بنشاندند ؛ واو خزانهٔ تاش واسباب او بر ایشان تفرقه
کرد ، تا همگنان راضی شذند ، وبرمتابعت او قرار گرفت ؛ از
6 شهر نفیر برخاست ، والمستغاث بآسمان رسیذ که أوباش شهر
بعورت خراسانیان دست تطاول کشیذه اند ، ودر فتك احرار
وهتك استار مطلق العنان شذه ؛ از سر حمیّت وغیرت برنشستند ؛
9 وروی بمدافعت ایشان نهاذند ؛ وأوباش واراذل گرگان بمحاربت
ایشان از شهر بیرون آمذند ، وچون پروانه خوذرا بر آتش دمار
انداختند ؛ وآن لشکرها از مکامن ومواطن بیرون تاختند ، وکافّهٔ آن
12 جمهور را هلاك کردند ؛ ودر شهر افتاذند ، وخلقی بسیار از اذناب
واوباش بفنا آوردند ؛ بر اهل آن بقعه بعد از واقعهٔ یزیدِ مُهلَّب
چنان حادثه نیفتاذه بوذ ؛ وچون کار از حد بگذشت ، ائمه وعلماء
15 وصلحاء آن شهر آمان خواستند ، وقرآن مجید را شفیع ساختند ، تا
نایرهٔ آن فتنه فرو نشست ، وسپاه دست از قتل ونهب باز گرفتند
وبا مضارب ومنازل خویش رفتند ، ودر تدبیر احوال وحطّ وترحال
18 تدبیر واندیشه کردند ؛ رایهاء ایشان درآن قضیت مختلف شذ ؛ خواصّ

---

1 بعزم EH : بمراسم A || فور EH : وفور A || 3 کردند AH : کرد E ||
7 فتك H : قتل AE || 8 وغیرت H : — AE || 9 گرکان H : گردان E از شهر A ||
10 از شهر EH : — A || 11 وکافهٔ AH : وکافران A || 13 بر EH : وبر A ||
بقعه AE : خطه H || 14 کار AH : کار او E || 16 آن AE : — H || 17 خویش EH :
خود A || 18 واندیشه EH : اندیشه A || آن قضیت EH : اقضیت A

وخدم قدیم میل خراسان کردند ، وحشم ولایت خدمت فخرالدولة
اختیار کردند ؛ صاحب کافی استمالت نامه فرستاذ ، وهمگنانرا وعدهای
خوب داذ ؛ و بمزید اقطاعات و اقامات متقبل ومتکفل شذ ، والتماس 3
کرد که چندان توقف کنند که استاذ ابو علی عارض بایشان رسذ ؛
و وجوه رواتب و مواجب ایشان مطلق گرداند ؛ مقبول نیفتاذ بنیسابور
رفتند ؛ و در زمرهٔ حشم ابو علی سیمجور منتظم شذند ، که امیر خراسان 6
بوذ ، و قایم مقام پذر

سپاه ولایتی توقف کردند ، تا عارض بیامذ واسامی ایشان در دفتر
دیوان ثبت کرد ؛ ووجوه مواجب ایشان بداذ ، وباعزازی تمام برَی 9
بُرد ؛ فخرالدوله ایشان را بنواخت ، ودو طرف را در اکرام ایشان
مراقبت نموذ : یکی رعایت حقوق تاش ودیگر استظهار باستخدام
واستکثار بسواد ایشان ؛ وچون استاذ ابو علی بجرجان رسیذ ، واستیلاء 12
اوباش واستعلاء اراذل دیذ ، جمعی که دست درازی کرده بوذند ،
وسر بطالت وبسالت بر آورده همگنانرا قُرب سه هزار مرد مُفسِد
بدست آورد ؛ وکسی که در همه عمر روزی آهنی بر گرفته بوذ ، 15
یا بمُجَلِّحان یا متسلّحان تشبّهی کرده ، بقتل آورد ، بعضی را در

---

1 کردند AH : نکردند E || ولایت AE : ولایتی H || خدمت AH : حشم E ||
3 داذ EH : کرد A || 5 رواتب EH : روایت A || 9 دیوان EH : ب A ||
11 ودیکر EH : دیکر A || باستخدام H : — AE || 12 استکثار EH : استکثاء A ||
13 اراذل AH : ارذل E || 14 بطالت AE : ببطالت H || همه EH : عهد A ||
15 روزی H : — AE || 16 یا H : با E تا A || بمجلحان AH : بمحلحان E ||
یا متسلحان A : ومسلحان EH || آورد EH : — A || در H : — AE

درخت کشیذ ، وبعضی را نشانهٔ تیر کرد ، وقومی را بتیغ بگذرانیذ ،
وهیبت وسیاست او فتنهٔ اذناب وارباب فساد وعناد بآخر رسیذ .
3 والسلام

ذکر ابو الحسن بن سیمجور وامارت او در خراسان تا وقت وفات ورسیذن منصب او بپسرش ابو علی

6 چون تاش از هزیمت ابو علی وفایق بجُرجان آمذ ، ابو الحسنِ
سیمجور در ملك متمکّن شذ ، و در سنه سبع وسبعین وثلثمایه [۳۷۷]
عبدالله بن عُزیر را از وزارت معزول کردند ، وبخوارزم افتاذ ؛
9 ومنصب او بابو علی دامغانی داذند ؛ وبزوذی اورا نیز معزول کردند ،
ووزارت بابو نصر **بن ابی زید** داذند واو مردی بفصل الخطاب وتدبیر
معظمات مذکور ومشهور بوذ ، وبراقران واکفّاء عصر مبرّز ؛ بعزل او
12 نیز زوذ مثال داذند ، وابو علی دامغانی را با سر کار آوردند ؛ ودرین ایام
ابو الحسنِ سیمجور از نیسابور بر سبیل تفرّج بیرون رفته بوذ ؛ وببعضی
از متنزهات پناهیذه . درحالت مباشرت باکنیزکی بمفاجاة فرو شذه ؛
15 پسر او ابو علی جای او بگرفت ، وریاست آلِ سیمجور وزعامت وامارت
خراسان هم بر سبیل ارث وهم از راه استحقاق اورا مسلّم گشت ؛ وهمگنان
کمر خدمت او در بستند ، واز حضرت بخارا هراة نامزذ فایق کردند

---

1 وبعضی AE : برخی H || کرد AEH : ساخت Eh || 2 وسیاست AH : سیاست E || فتنهٔ EH : — A || 8 عزیر H : عزیز AE || 9 وبزذوی AH : بزودی E || 10 زید E : ابی زید ـ المنینی ج ۱ ص ۱۵۲ ، زید H (بفتح راء مهمله) A || واو H E : که او A || 11 عصر A H : حصر E || 13 بر سبیل EH : بسبیل A || رفته AE : شذه H || 15 پسر او EH : و A || او AE : پذر H || 17 در AH : بر E || کردند EH : کرد A

چون این خبر به ابوعلی رسیذ بهراة رفت ، وبفایق نامه فرستاذ ؛
واو را باهمال سوابق حقوق مصاحبت وسوالف مودّت وممالحت مؤاخذت
کرد ؛ وبعد از مقالات بسیار هر یك روی باقطاع وولایت خویش 3
نهاذند ؛ خبر فایق بذو رسیذ ، که از هراة منفصل شذ ، تاختنی کرد ،
ومیان هراة وبوشنج بذو رسیذ ، ودرقتل وتنکیل نکایتی تمام نموذ ؛
فایق بهزیمت بمروالروذ افتاذ ؛ طایفهٔ ازلشکر ابو علی درعقب او تا 6
بمروالروذ برفتند ؛ او مستعد پیکار بوذ ، بمقاومت باستاذ ، وبعضی را
از ایشان اسیرکرد ، وببخارا برد

وابو علی بمرو رفت ، وببخارا کس فرستاذ ، وبحقوق اسلاف 9
وتوفّر برشرایط عبودیت وتشمّر لوازم خدمت توسّل ساخت ؛ والتماس
کرد بتفویض منصب پذر ، وشوافع قدیم وذرایع حدیث که سیمجوریان
را بردولت آل سامان ثابت است فراموش نکنند ؛ وتضریب اصحاب 12
اغراض درحقّ ایشان مسموع ومقبول ندارند ؛ نوح بن منصور التماس
او بسمع رضا اصغا فرموذ ، وملتمس او باجابت مقرون گردانیذ ؛
وامارت وقیادت جیوش برقاعدهٔ اسلاف بروی تقریرکرد ؛ واو 15
بتهذیب آن اعمال وتدبیر آن اشغال بروجهی پسندیذه قیام نموذ ؛
وبراستمرار ایّام وتکریر اعوام درمراتب علوّ ورفعت ومدارج اقبال
ودولت ترقّی میکرد ، تا او را امیر الامراء المؤیّد من‌السماء لقب داذند ، 18

---

1 این AE : آن H || 4 تاختنی EH : تاختی A || 5 نکایتی AH : نکاتی E ||
9 وبحقوق AE : وحقوق H || 10 وتوفر AH : وتوقر E || 11 شوافع EH : سوافع A ||
قدیم AH : قدم E || 13 اغراض EH : اعراض A || ایشان AE : او H ||
14 او : + را A || 16 آن : + آن A || اشغال EH : اشحال A ||
17 مراتب . . . ورفعت H : مرتبت علو ورفعت E علو مرتبت ورتبت A || 18 تا EH : — A ||
لقب داذند EH : نام کردند A

تا جملگی دیار خراسان در تصرّف گرفت ، ومال ومعاملات بر اتباع
خویش موزّع گردانید ؛ چنانک نوح بن منصور ازو استدعا کرد ،
3 تا بعضی ولایات با تدبیر دیوان خاصّ گذارد ؛ التفات ننموذ ، وجواب
داذ که اینجا حشمی بی اندازه مجتمع است ؛ ووجوه دیوان مُستغرق
إقامات وبأطماع ایشان وفا نمی کنند ، وعرصهٔ ولایت بمواجب ایشان
6 مساحت نمی نمایذ ؛ در اثناء این حال میان طاعت وعصیان مماذقتی میکرد ،
ومخاصمتی در پردهٔ مصادقت می نموذ ؛ وابو علی نسفی را باستخراج
واستیفاء اموال بگماشت ، تا بمصادره ومطالبه خطّهٔ خراسان بیکبار
9 بغارتیذ ؛ بآخر اورا بگرفت ، وآنچه داشت ازو بستذ ، وبارهاقی هرچه
تمامتر بزخم چوب وزیر شکنجه هلاک کردند

وبهارون خان بن ایلگ خان ملک ترک رسول فرستاذ ، وبا
12 او اسباب مباسطت مستحکم گردانیذ ؛ وسلسلهٔ عقود موالات ومصافات
مؤکّد کرد ، ودر سِرّ با او مواضعه ومواطات کرد ، که ملک آل سامان
برخوذ قسمت کنند ؛ بخارا وسمرقند وآنچه ماوراء جیحون است او را
15 باشذ ، وآنچه ازین نیمهٔ جیحون است ، ابو علی را مقرّر دارند ؛ وهر

1 در H : AE || **2** موزع EH : موزوع A || **5** وباطماع E لتتمة أطماعهم - العتبی : وباقطاع AH || **6** میان EH : بیان A || مماذقتی H : ممادقتی AE || **8** بگماشت EH : کماشت A || **9** بغارتیذ AH : بغارتیذند E || **10** کردند EH : کردید A || **11** وبهارون خان H : وبهارون E وبه بغرا خان A ، وصار یکاتب الملك الملقب شهاب الدولة وظهیر الدعوة هارون بن ایلك بغرا خان وهو ببلاد الترك ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۶۳) || ایلك AE : یلك H || **14** کنند EH : کنید A || بخارا EH : بخا A || **15** وآنچه . . . است EH : — A

دو بمعاضدت ومساعدت یکدیگر قیام نمایند ، واو بغرور این طمع با انبوهی بسیار عزم بخارا مصمّم کرد ؛ وابو علی همچنان بشعار دعوت
نوح تظاهر می نموذ ، ودر ولایات خویش خُطبه وسکه بنام او میکرد ؛ 3
وجمعی از معارف ماوراء النهر از تطاول تمادی ایام آل سامان ملالت نموذند ، و بتعصّب وهواداریٔ بغرا خان برخاستند ؛ ودر تصویب رای
وتشحیذ عزم سعی میکردند ، تا او بتدریج حواشیٔ آن ممالکت باز می 6
بُریذ ، و بر اسرارکار وقوف می یافت ، تا باسپیجاب رسیذ ؛ ونوح آنج حاجب را با وجوه قواد وعیون أنجاد بمقابلهٔ او فرستاذ ، ومیان ایشان
کوششی سخت رفت ، چنانک روز روشن از تراکم قتام وتلاطم ظلام 9
تاری شذ ، وصحراء معرکه وحوش وطیور را بساطی شذ پُر فایده ، وسماطی شذ پُر مایده ؛ وآنچه عماد ملک وعُمدهٔ دولت بوذند ،
با جمعی اکابر ورؤس عساکر گرفتار شذ ، وطمع خان در ملک 12
خراسان وآل سامان باستحکام پیوست ، وحرص او در اطماع وتورّد آن بقاع پر انتفاع زیادت شذ ، والسلام

---

1 بمعاضدت EH : بمعاهدت A || او H : — AE || 2 مصمم EH : مضمم A || 3 خطبه ~ سکه A || 4 از E : را AH || ایام EH : — A || 5 بغرا خان : کذا فی الاصول والعتبی (ج ۱ ، ص ۱٦٤) || 6 تشحیذ : تشحید AEH || ممالکت EH : ملک A || 7 می یافت EH : یافت A || باسپیجاب ـ العتبی : باستیحاب H باستحاب باسحاب E || آنج E : انجه AH ، العتبی می گوید (ج ۱ ، ص ۱٦٤) : وانهض من بخارا آنج الحاجب || 8 بمقابلهٔ EH : مقابلهٔ A || ومیان AE : میان H || 9 روشن + بر E || قتام AH : قیام E || 11 شذ پر مایده AH : پر مایده E || عماد EH : عده A || 12 شذ AH : شذند E || 13 خراسان و : + سریر H || باستحکام H : — AE || در AH : بر E || تورد EH : وتورود A || 14 پر انتفاع EH : — A || والسلام E : — AH

ذکر فایق وحالت او بعد از هزیمت بمروروذ

فایق چون از هزیمت ابو علی بمروروذ افتاذ ، آنجا مقام کرد ،
وباصلاح حال وترتیب ساز واُهبت حشم مشغول شذ ؛ وچون کار او 3
نظام گرفت وبنوا شذ ، روی ببخارا نهاذ ؛ بی استجازت حضرت
یا استطلاع رای کرد ؛ نوح ازین جرأت بذگمان شذ ، واز بخارا بیرون
آمذ ؛ وآنچ وبکتوزون که حاجبان او بوذند ، با لشکر بمناصبت او فرستاذ ؛ 6
ایشان اورا بشکستند ، واصحاب واخراب او را هلاك کردند

وفایق چون بشطّ جیحون رسیذ کشتی نیافت ، بحیلت خوذ را
از آن مِخلَب اجل بیرون انداخت ، واز آب گذرکرد ، وببلخ رفت ؛ 9
وبعد از یکچند روز بترمذ شذ ، وبخان نامه نوشت ودر اغراء او بقصد
نوح واستخلاص مملکت او فصول فضول پرداخت ؛ نوح بوالیٔ
جُوزجان ابو الحارث فریغونی مثال فرستاذ تا بدفع او قیام نمایذ ؛ 12
ابو الحارث حواشیٔ بسیار فراهم آورده بوذ ؛ بمحاربت او رفت ؛ فایق
ارسلان نامی را با پانصد سوار گزیذه از ترك وعرب پیش او باز فرستاذ ،
وچون گرگ در رمه آمذ ، واثر زوذ بنموذ ؛ واموال واسباب 15

1 و 2 بمروروذ EH : بمروالروذ A || 4 وبنوا E : بنوا EH || 6 وآنچ و H : وآنج E وانچه حاجب A || لشکر EH : لشکریان A || 8 نیافت EH : بیافت A ، والعتبی میکوید (ج ۱ ، ص ۱٦٦) فوجدالسفن مغیبة || 9 مخلب : محلب EH مجلب A || 10 یکچند EH : چند A || اغراء : + واغواء H || 12 جوزجان : جرجان AEH || ابو الحارث AEH : ابو الحارث احمد بن محمد ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱٦٦) || 13 فایق AH : وفایق E || 14 ارسلان : ارسلان آخر سالار ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱٦٦) || نامی را H : نامی AE || سوار AH : هزار E ، فی زهاء خمسمائة من الترك والعرب ـ العتبی || وعرب A : واعراب EH || 15 در رمه آمذ : در رمه H درآمذ E بیامد A

ایشان غنیمت گرفت ، و با بلخ آمذ ؛ و درین حال طاهر بن الفضل ناحیت
صغانیان از ابو المظفّر محمد بن احمد بستده بوذ ، و بتغلب در ولایت او
نشسته ؛ و ابو المظفّر چون از ولایت خویش منزعج شذ ، باهتمام فایق 3
التجا ساخت ، وازو مدد خواست ؛ فایق ملتمس او با کرام وایجاب تلقّی
کرد ، ولشکر خوذ را در خدمت او بفرستاذ ؛ وطاهر چون خفّت
وقلّت اعوان فایق وخُلوّ عرصهٔ بلخ بشنیذ ، طمع در استخلاص بلخ 6
کرد ، وبا حشم خویش بمحاصرهٔ بلخ آمذ ؛ عامّه شهر بیرون آمذند ،
وجنك آغاز نهاذند ؛ یکی از جملهٔ اعراب طاهر را بشناخت ، او را بطعنه
از مرکوب بینداخت ؛ فروآمذ ، وسرش برداشت ؛ لشکرش منهزم 9
شذند ، وجان بجوانب بیرون بردند

وچون کار آنچ حاجب چنان افتاذ که یاذ رفت ، او را اسیر بترکستان
بُردند ، مَلك بخارا از نظام بیفتاذ ، روهنی فاحش ظاهر گشت ؛ وپُشت 12
اولیاء دولت بشکست ، وسریر سلطنت را حامی وحارس نماند ؛ از سر
اضطرار فایق را استمالت کردند ، واو را بخدمت تخت وملازمت
حضرت خواندند ؛ باهبتی تمام بسمرقند فرستاذند ، تا بحراست بیضهٔ دولت 15
وحفظ ثغر قیام نمایذ ؛ وچون بذان حدود رسیذ ، بغرا خان تاختن آورد ؛
فایق بی تعرّقی منهزم وگریخته با بخارا آمذ ، واصحاب وخواص سلطان را
عُرضهٔ شمشیر کرد ، ودر دم اژدرهای بلا نهاذ ؛ وکس را شبهت نماند که 18
گریختن او از سمرقند از مواطاتی بوذ که خبث باطن وفساد دخلت او ببغی
او را برآن داشت که آب روی ملك بریخت ، وخانهٔ قدیم دولت بر باذ داذ ،

2 بتغلب E : بتغلیب AH || 3 خویش EH : — A || 4 او : + را A || بفرستاذ H : فرستاذ AE || 11 آنچ EH : انجه A || که یاذ رفت A : — EH || 12 ملك EH : و ملك A || 14 واو A : او EH || 16 بغرا خان : کذا فی الاصول وفی العتبی (ج ١ ، ص ١٦٨) : بغرا خان الملقب بشهاب الدولة وظهیر الدعوة || 17 تعرقی : + حال H || 18 عرضه AH : عرصه E || 19 ببغی : سغی A E مبغی H

نوح بن منصور از حدوث آن شکل مبهم ووقوع حادثهٔ معظم هراسان ومضطرب گشت ، شهر بگذاشت ، وبجایی متواری بنشست

3 ذکر رفتن نوح بن منصور از بخارا ودر آمذن بغرا خان در بخارا

بُغرا خان ببخارا آمذ، وفایق باستقبال رفت، ودرجملهٔ خواص ّاو منتظم 6 شذ؛ وچون بُغرا خان برسریر ملک قرارگرفت، فایق اجازت خواست ،که ببلخ روذ وابواب المال از بهرخزانه آماذه کنذ، وخطبه وسکه بشعار دولت او دراطراف آن نواحی مقرّر گرداند ؛ برین قرار دستوری یافت ، بجانب بلخ 9 رفت ، نوح فرصت نگاه داشت، واز مستتَر خویش متنکّر وار بیرون آمذ؛ واز جیحون گذر کرد وبآمل شطّ نزول فرموذ ، وجمعی از ممالیک وخدم بآنجا افتاذه بوذند ، سرگشته مانده ؛ چون از وصول او خبر یافتند ، 12 شـاذمان گشتند ؛ وحیاتی تازه وعیشی بی اندازه بمکان او در اجرام واجسام ایشـان ظاهر شذ ؛ واز جوانبْ لشکر متفرّق بذو پیوست ، تا سپاهی تمام فراهم آمذ ؛ ونوح وزارت بر ابو علی بلعمی مقرّرکرد ، 15 وضبط ممالك ومماليك بدست او باز داذ ؛ وعبدالله بن عزیر را از خوارزم باز خواند ، وبا سر منصب وزارت فرستاذ ، و او از مبدأ نجوم فتنه هجوم محنت بماوراء النهر بوذ ؛ نوح بابو علی سـیمجور

1 از AH : — E || مبهم AE : — H || 5 جملهٔ EH : زمرهٔ A || 6 وچون AH : چون E || ملك AH : مملکت E || 7 - 8 وابواب ... مقرر AE : — H | 7 دولت A : دعوت E || 8 - 9 گرداند ... رفت AE : — H | 9 رفت A : شذ E || مستتر AH : مسیر E || 10 بآمل شط : آمویه ـ العتبی ، المنینی میکوید (ج ۱ ، ص۱۷۰) : اموية ای اموية الشط وفی بعض النسخ الی آمل الشط وکذا ضبطها الصدر || 14 آمذ EH : آمذند A' || 15 عزیر EH العتبی : عزیز A || 16 وزارت AE : ووزارت H || 17 نجوم AE : نجوم H

نامها می نوشت ، واو را بنصرت خویش وقضای حقوق نعمت می‌خواند؛
واو در آن باب بقول مکذوب ومواعید عرقوب نوح را مغرور می داشت

پس از نیسابور بسرخس رفت ، وازآنجا بعد از یکچند بمرو 3
شد ، منتظر وصول بغرا خان ، مترصّد میعادی که میان ایشان بوذ
برقسمت مملکت نوح ؛ وجمعی از اصحاب ابو علی در تحسین آن رای
وتصویب آن اندیشه میکردند ، ودر می دمیذند که دولت آل سامان 6
وایام اقبال وزمان پاذشاهی ایشان گذشته ، وامارات ادبار وعلامات
خذلان هردم ظاهر می شوذ ؛ وفتق نو ووهنی تازه حادث میگردذ ؛
ودیرست که گفته اند : مُعَاوَنَةُ العَاجِز ذُلّ ، ومُعاونت نوح موجب 9
مذلّت ومُثمر مسکنت باشذ

چون نوح بآمل شطّ رسیذ به ابو علی کس فرستاذ ، وگفت :
انتظار ازحدّ وتیمار از عدّ گذشت ، وقت آنست که بشرایط حفاظ 12
ولوازم قضای حقوق قیام نمایی ؛ ودر مظاهرت دولت باسلاف
وگذشتگان خویش اقتدا کنی ، چه امیذ معاونت از دیگر جوانب
منقطع شذ ، واعتماد واعتضاد جز بمکان ومکانت تو حاصل نیست ؛ 15
وابو علی همچنان برعادت ذمیم واخلاق لئیم خویش مستمرّ قساوت
پیش گرفته ، وصلابت پیشانی پیشه ساخته ، وحیا ووفا برانداخته ؛
وهرنوبت ارسطاطالیس نامی از خادمان نوح برسالت پیش ابو علی 18
می‌آمذ ، وچون شطط وتحکّم او دران محاورت بدیذ ، گفت : این مَلِك

1 نامها A : نوشتها EH || 5 مملکت EH : — A || تحسین AH : نخستین E ||
7 وعلامات AE : علامت H || 8 وفتق AH : وهمی E || 9 ودیرست AE : ودیریست
H || 11 چون EH : — A || بامل AH : بابل (!) E || 12 وتیمار AE : وشمار H ||
آنست EH : است A || 14 از AE : آن H || 16 وابو EH : ابو A || 17 گرفته EH : کرفت A ||
18 نوبت AE : نوبتی H || 19 وچون AH : چون E

امروز از سر اضطرار بمثابتی است که اگر از وی التماس کنی که ترا خذاوند
خوانند ، دریغ ندارذ ؛ امّا امروزرا فردایی هست ، وروزگار در صدد
3 انتقال است ؛ تو آن گوی و آن کن که جهانیان از تو پسندیذه دارند ؛
حاضران آن مجلس از رقّت آن کلمه ووحشت آن حال آب در چشم
آوردند ، ودلها برآتش غم بریان شذ ؛ وابو علی هم برآن غوایت
6 وعمایت مُصرّ ومستمرّ ؛ لاجرم خذای تعالی مهمّات ملك نوح را بی منّت
خلق کفایت کرد ، وخصمان او را مخذول ومقهور ؛ واو را بر تخت مملکت
وسریر سلطنت باز رسانیذ ، وغدر ومکر دشمنان وخصمان سبب حرمان
9 وخذلان ایشان ساخت ؛ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللهِ بعزیز (١٤ / ٢٠) والسلام

ذکر رفتن بغرا خان از بخارا ومعاودت
نوح بن منصور با خانهٔ خوذ

12 بغرا خان بهوای بخارا مُتأذّی شذ ، وشومئ بغی وطغیان درو رسیذ ،
علّتی صعب بر مزاج او ظاهر شذ ، ومُعالجت جز معاودت هواء ترکستان
نشناخت ؛ او را درعماری بر صَوب ترکستان بردند ، وعوامّ بخارا
15 دست انتقام باذناب لشکر او دراز کردند ، وخلقی فراوان را بکشتند ؛
وراه اجتیاز او بر منازل اغوز بوذ ، غزان چند مرحله برعقب او
می رفتند ؛ ونُقاضات لشکر را می کُشتند ، ورحل وثقل را بتاراج
18 می بردند ؛ بغرا خان دربعضی ازان مراحل جان تسلیم کرد ؛ چون این
بشارت بملك نوح رسیذ ، روی با مستقرّ سریر مملکت نهاذ ، واهل بخارا

4 آن مجلس EH : مجلس A || 6 ومستمر H : — AE || 7 ومقهور EH : کرد A ||
8 وغدر EH : وعذر A || 9 وما . . . بعزیز E : وما ذلك H ، — A || والسلام A :
— EH || 11 خوذ A : — EH || 13 معاودت EH : بمعاودت A || 15 باذناب H :
بادباب E باذبات A || 16 غزان AE : — H || بر EH : از A || 17 ونقاضات H : ونفاذات A
وىعاضات E || 18 این A : — EH || 19 بخارا : + را AE

بوصول او شاذمانیها کردند ؛ وباستقبال رکاب او خرد وبزرگ بیرون آمذند ،
وبمیامن طلعت او چنان خرّم شذند ، که روزه دار بطلعت هلال
وتشنه بآب زلال ؛ ومملکت بخارا وسمرقند ومُضافات با تدبیر دیوان 3
ملك نوح آمذ ، وامر ونهی او بر قاعدهٔ معهود ورسم مألوف نفاذ
یافت ، ومادّهٔ فتنه منحسم شذ

وچون ابو علی سیمجور بدیذ که کار ملك نوح بعد از اعوجاج 6
بنظام رسیذ ، واحوال ملك التیام پذیرفت ، وطمع او بایام فتور
وادوار ثبور درکام شکست ، ونیز توقعی که از بغرا خان داشت ،
بانجاز مواعید ووفای بشرایط مُواطاة از مُشارکت درملك بوفا نرسیذ ؛ 9
وبغرا خان چون سریر بخارا بگرفت خطاب باو بقاعدهٔ اصحاب جیوش
کرد ، وبسوابق مُواضعات التفاتی ننمود ، انگشت تحیّر وتحسّر گزیذن
گرفت ؛ از مقرّبان ومُطیعان خویش استشارت نموذ ، وهمگنان گفتند : 12
طینتِ آل سامان بآب کرم ولطف سرشتست ؛ وعفو وإغضاء ملوك
ایشان از زلاّت بندگان وعثرات خدمتکاران بهمه ایّام مُتعارف بوذه
است ؛ استصواب آن است ، که این مرهم هم ازیشان جویی ، وعذر 15
این غدر از درگاه ایشان خواهی ؛ ودر غرقاب جان جز بکشتیٔ
عنایت نوح بساحل سلامت نرسذ ، وسیلاب محنت جز بیمن دعوت نوح
بزمین فرو نشوذ ؛ با تیغ وکفن بزینهار بایذ رفتن ، ودر کرم او 18

---

1 کردند H : افزوذ AE || بیرون آمذند AE : از شهر بدر افتاذند H || 2 شذند AE : کشتند H || 4 نفاذ A : نفاد EH || 7 رسیذ EH : آمذ A || بایام AE : بزمان H || 8 وادوار ثبور AE : وایام فتون H || توقعی EH : توقیعی A || 9 بشرایط EH : شرط A || 10 بکرفت H : گرفت AE || باو EH : او A || 13 واغضا : + واغماض H || 14 خدمتکاران AH : وخدمتکاران E || 15 استصواب AE : باستصواب H || 16 ودر HE : که در A || 17 عنایت E : — AH || سلامت E : — AH || 18 بزمین AE : — H || رفتن AE : رفت H

گریختن ؛ وخاری که از کینه در سینه او شکسته است بمنقاش تضرّع
وتخشّع بیرون کشیذن ، واگر تا این غایت تقصیری رفتست بخدمات
3 پسندیذه تدارك کردن ؛ وگناه‌کار را ملجایی پسندیده‌تر از اعتذار واستغفار
صورت نه بندذ

ابو علی این سخن بر میزان خرذ راست یافت ، گِرد اسباب
6 خویش برآمذ ؛ واز انواع متموّلات محمولات فراوان فراهم آورد ،
تا بر دست سفیری چرب‌زبان بحضرت نوح فرستذ ، که بسحر بیان
عُقدهٔ وحشت از ضمیر مُنیر او باز گشایذ ؛ بر مقتضی الحزمُ سوء الظن
9 اندیشهٔ دیگر کرد ، وگفت : مارِ آزرده درجیب گذاشتن ، وزهر
بگمان خوردن کار زیرگان نباشذ ؛ وعقلا گفته اند که پاذشاهان چون
نهنگ دندان درشکم دارند ، ومانند دریا باشند ، که اگرچه منبع
12 انواع جواهرست ، اما بلطمهٔ موجی جهانی را خراب کنذ ، وعالمی
را فرو برذ

فایق چون دیذ که سفینهٔ نوح بر جودیٔ فراغ قرار گرفت ،
15 سکینت دل وطمانینت خاطر او برفت ؛ فترت رای وطمع خام ووقاحت
اورا برآن داشت ، که روی ببخارا آورد ، تا برسبیل تغلّب وتحکّم
ملك نوح را انتزاع کنذ ؛ نوح بعضی لشکر را از خواص حجّاب پیش او
18 باز فرستاذ ، میان فریقَین مقاتلتی فاحش رفت ؛ عاقبت فایق با فوجی
اندك از چنگال اجل جَسته هزیمت شذ ، وجز حضرت ابوعلی ملجائی

---

1 درسینه ~ او AE || است EH : — A || بمنقاش AH : بمقاش E || **1-2** تضرع ~ تخشع AE || **8** باز کشایذ EH : بیرون کشید A || **9** در جیب H : — AE || **12** موجی AH : موج E || **15** سکینت AH : + سکینه E || **17** بعضی A : سری H سر E ، فضرب الرضی وجهه بوجوه حجابه ورحال بابه ـ العتبی ، ج ۱ ، ص ۱۷۸ || **19** ملجائی H : ملجأ AE

نشناخت ، ومهربی ندانست ، بمرو آمذ ؛ ابوعلی بقدوم او شاذمان گشت ؛
واتّفاق موافقت او عُدّتی تمام وعُمدتی بنظام شناخت ، وبمکان او اعتضاد
3 واستظهار فزوذ ، مالی که از برای حمل بخارا ترتیب داده بوذ ، بفایق
فرستاذ ؛ ومیان ایشان بر اتّحاد ذات البَین وموافقت جانبَین وقیام
بجواب اعدا واضداد مواثیق مؤکّد رفت ؛ وباتّفاق بنیشابور آمذند
6 وبتدبیر وترتیب ساز واستعداد روز عناد مشغول شذند

وملك نوح چون وفاق ایشان در فساد وشقاق بشنیذ ، واصرار
واضرار مشاهده نموذ ، همگی اندیشه بر آن گماشت ، که آن دو توسن
9 عاصی را بدست کذام رایض در زیر بار طاعت آرذ ؛ وآن دو نهنگ
جافی را بقُوّت کذام صیّاد در دام انتقام کشذ ، وآن دو گرگ
محتال را بمدد کذام شیر فرد در چنگال نکال آرذ ؛ قرعهٔ این اختیار
12 بر ناصرالدین سَبُکتِگین افتاذ که از بزرگان اطراف بوذ ؛ ابونصر
فارسی را بذو فرستاذ ، وقبایح احوال وفضایح اعمال ابو علی وفایق
انها کرد ، وشفاء آن دو درد ودواء آن دو علّت از یُمن اهتمام او
15 طلبیذ ؛ واو را بدفع آن مهم ورفع آن ملمّ دعوت کرد ، وگفت :
راه امیذ از دیگر جوانب مملکت مُنسدّست ، وتتمیم این کار جز بیُمن
کفایت وشدّت شکیمت ناصرالدین ابومنصور متصوّرنیست ؛ ناصرالدین
18 با دلی مُرتاح وسینهٔ با انشراح بإسعاف وإنجاح وقیام بمواجب آن افتراح
متکفّل شذ ، وازبی سامانی کار سُلاله آل سامان غیرت آورد ؛
وبر توقّعات وسفلگیٔ ابوعلی وطمع وسفاهت فایق خشمگین شذ ؛
21 وبرفور گوچ کرد ، وبشوق میامن طلعت او بماوراء النهر آمذ ؛ نوح

---

1 کشت EH : شد A || 2-3 اعتضاد ~ استظهار A || 3 داذه EH : کرده A || 5 بنیشابور H : نیشابور AE || 6 بتدبیر وترتیب E : وبترتیب وتدبیر A وبترتیب H || واستعداد EH : واستعلات A || 10 کذام AH : — E || 13 وقبایح EH : ونتایج A || 19 کار سلالهٔ H : — AE

بناحیت کش نهضت کرد ، بیکدیگر رسیذند ؛ وبملاقات ووصول
همدیگر مؤانست جستند ، ازملاقات ایشان رَوحی بدلها رسید ؛ ملك
3 نوح دست صلات واحسان بگشاذ ، وبانواع تشریفات وانزال واقامت
اووا تباع او مراعات تمام فرموذ ؛ وحقوق مقدم او لایق وموافق
بقضا رسانیذ ، والتماس کرد ، که مضّرت ومعرّت آن دو کافر نعمت
6 غدّارکفایت گرداند ، ناصرالدین باهتزاز واستبشار تمام ملتزم شذ ؛
وچند روز مهلت خواست که با غزنه روذ ، وآز آنجا تهیّا استظهار
کرده باستظهار تمام روی بمحاربت خصوم شوم آورد ، بدین قرار
9 با مقام خوذ رفت

ابو علی چون برین حال وقوف یافت ، سرگشته ومتحیّر شذ ،
وخورشیذ رای او بعقدهٔ کسوف رسیذ ؛ از انفاس هرکس اقتباس
12 قیاسی میکرد ، ومدخل حادثه را مخرجی می جست ؛ خلاصه استصواب
آن بوذ که با فخرالدولة راه مواخات وموالات پیش بایذ گرفت ،
ودوستیٔ اورا عروهٔ وُثقی بایذ نگاشت ، وسپری ازموافقت او در پیش
15 مخالفت ایّام بایذ کشیذ ؛ تا زمان فترت ملجأ مهربی معین باشذ ؛ ابوعلی
بران منوال پیش گرفت ، وابو جعفر بن ذی‌القرنین را بذین سفارت
تعیین فرموذ ، وبر دست او حملی از تحف خراسان ومجلوبات ترکستان
18 بفخرالدولة فرستاذ ، ومثل آن بصاحب کافی ، بوساطت دلالت
اوتوسل جست ؛ واودر تمهید قواعد مودّت وتأکید معاقد محبت
جانبَین سعی بلیغ نموذ ، وطریق مکاتبات ومراسلات مسلوك شذ ، وآن
21 وداد باتحاد پیوست

---

1 کش AE : کس H || **2** همدیکر A : همم EH || ملك H : — AE ||
3 بکشاذ AH : برکشاد E || **4** فرموذ EH : نمود A || **6** ملتزم AH : ملزم E ||
8 استظهار EH : واستظهار A || **8** خصوم . . . (ص ٦١ ، س ١) هزار AE :
— H (اینجایك ورق ساقط شده است) | **11** کسوف E : خسوف A | **12** مخرجی E :
مخرج A | **14** اورا A : ویرا E | نکاشت A : انکاشت E | **17** تعیین E : تعین A

ومأمون بن محمد والی جرجانیه وابوعبدالله خوارزمشاه در گاه
اعوجاج محنت وفترت نوح از بخارا بذو تقرّبها کرده بوذند ،
وخدمتهای پسندیذه تقدیم داشته باموال وخزاین ؛ نوح خواست که 3
بوقت استقامت کار قضاء حق ایشان کنذ ، بمکافات ایشان قیام نمایذ؛
نَسا بنام مأمون مقرّر کرد ، وابیورد دراعتداد خوارزمشاه ؛ ابو علی
نَسا مأمون را مسلم داشت ، وخوارزمشاه را جواب باز داذ ، وگفت: 6
ابیورد در اعتداد برادرم محسوب ومکتوب است ، تا عوضی از دیوان
مقرّر نگردذ ، مسلّم نشوذ ؛ وبفرموذ تا عمّال خوارزمشاه را از ابیورد
باهانت واستخفاف تمام بیرون کردند 9

خوارزمشاه آن کینه در سینه گرفت ، فرصت انتقام یافت ؛
در اثناء این حال رایات ناصرالدین سبکتگین بموجب میعادی که کرده
بوذ ، با لشکری جرّار وحشمی بسیار وترتیبی تمام وساز وآلتی بنظام 12
درمقدمهٔ لشکراو قرب دویست مربط فیل بوذ،که از دیار هند غنیمت یافته،
بوذ ، ودر عقب آن بحری مواج نوح از بخارا بیرون آمذ ؛ وبجرجان
ابو الحارث فریغونی وشار ودیگر امراء امصار بذو پیوستند ، تا 15
ناصرالدین با لشکری چون مور وملخ بی عدد چون ریك بیابان ،
وابو علی وفایق از نیشابور ؛ ابو علی رسولی بامیر سبکتگین فرستاذ
وگفت : همواره اسباب موافقت میان تور وپذرم مستحکم بوذه است ، 18
وگفته اند مَوَدَّةُ الآباءِ قَرابَةُ الأبْناء ؛ وچون نوبت
حکم خراسان بمن رسیذ ، هم بر منهاج پذر رفتم ، در توقیر
خدمت واقامت مراسم خدمت ؛ آن سوابق ومقدمات چنان اقتضا 21

---

6 نسا A : — E | باز E : — A ؛ ۹ تمام A : — E | 12 وساز وآلتی E : وآیینی A | 13 در A : ودر E | 15 شار A : سار E شار ملك غور ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۸۵) | 20 هم بر ... رفتم E : — A | اقامت E : — A | 21 خدمت E : حرمت A

کنند ، که در إصلاح حال و اطفاء جمرهٔ فتنه سعی کنی ؛ ومیان من
وملك نوح وسیطی عدل وسفیری مشفق باشی ؛ واگر باختیار یا
3 باضطرار از من حرکتی متولد گشت ، که لایق وموافق عبودیت نبوذ ،
عذر آن تمهید کنی ، وغبار کراهیت بر نه انگیزی ، وآبی بر آتش
زنی ؛ ما اگر باذ غروری در سر داشتیم بیرون کردیم ، وبه بندگی
6 إقدام نموذیم ؛ ومن بعد پای از جادّه خدمت بر نداریم

امیر سبکتگین آن خدمت مبذول داشت ، وگرد رضاء امیر رضی
بر آمذ ؛ وبغیبت وحضور مشافهةً ومراسلةً در چند مجلس این سخن
9 راند ، تا شفاعت او قبول افتاذ ، وملك نوح از سر کراهیت او برخاست ،
ناصرالدین این بشارت بابو علی نوشت ، که گناه فرموذ ، ومراد
حاصل شذ ؛ بر قرار پانزده هزار بار هزار درم که بحکم غرامت گناه
12 وجنایت باذافراه بسه نجم بخزانه رساند ، ومن بعد دقایق خدمت
تخت و شرایط بندگی حضرت بر قرار أسلاف محفوظ وملحوظ دارذ ؛
جماعت أحداث از سر جنون شباب وقلت تجارب وغفلت از عواقب
15 امور سر باز زذند ، وازان قرار تجافی نموذند ؛ وبلشکرگاه ناصرالدین
دوانیذند ، وچند کس را بقتل آوردند ؛ رسولان ناصرالدین چون
باز گشتند ، بر فوجی که طلیعهٔ ابو علی بوذ بگذشتند ؛ زبان تهکم
18 وتحکم درو گشوذند ، وگفتند : خذاوندگار تو بر محال وباطل

---

6 برنداریم A : برندارم E | 8 مشافهة ومراسلة E :— A شفاها ورسالة ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۸٦) | 11 - 12 غرامت ~ جنایت A | 12 جنایت : حماسب E خبایت A | 3 نجم : نحم AE انجم ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۸۷ وانظر المنینی) | 13 بندگی E : خدمت A | محفوظ ~ ملحوظ A | 14 شباب E : شتاب A | 15 تجافی : تحافی AE | بلشکرکاه A : لشکرکاه E | 16 رسولان A : رسول E | 17 کشتند A کشت E | بوذ A : بوذند E

سعی میکنند ، ونا ممکن است که تا این تیغها در دست ما قایم است
بذین مذلت تن دردهیم ، وبسِمَت این مذمت راضی شویم

3 چون این خبر بناصرالدین رسیذ ، در خشم رفت ، وبابو علی
فرستاذ ، که جنگِ را ساز کن ، ومحاربت را آغاز ، که این حکومت
جز بفیصل شمشیر بقطع نرسذ ، واین خصومت جز بتوسط مبارزان
6 مبرز منقطع نگردذ ؛ واگر بفرزین بندی که با فایق کرده‌ای مغرور
گشته ، فردا بفضای صحرا آی تا فیل بازی ما در رقعه مبارزت بهبینی
واگر بکثرت سوار وپیاذهٔ خویش رخ افروخته، ساعتی با ما اسب
9 در میدان محاربت افگن ، تا شهسواریِ دلیران چابك سوار مشاهده کنی

وازان مقام گوج کرد ، وبعرصهٔ ازان حدود که اتساعی داشت
لشکر را عرضی باز داذ ؛ وصفها بیارست ، ومیمنه ومیسره را
12 راست کرد؛ وسدّی از هیاکل فیلان جنگی در پیش کشیذ ، وخوذ
با ملك نوح وامیر محمود درقلب بایستاذ ؛ وگروهی دلیران را در
سنجق بداشت ، وابوعلی هم بران منوال تعبیهٔ لشکر بکرد ، وفایق
15 را بمیمنه فرستاذ ، وبراذر خوذ را ابوالقسم ِ سیمجوری در میسره
بداشت ، وخوذ در قلب بایستاذ ؛ چون صفوف بهم رسیذند ،
فایق از میمنه میسرهٔ ایشان را بر گرفت ؛ وابوالقسم از میسره

1 ونا A : وتا E | تا E : — A | در E : بر A | قایم E : قدیم A | **2** دهیم : دهم E | وبسمت E : وتسمت A | **3** رفت E : شد A | وبابو علی E : وابوعلی A | **4** آغاز : + کن E | **5** مبارزان A : بمبارزان E | **6** مبرز E : — A | نگردذ E : نشود A | بفرزین بندی : بفرزین سدی EA | **7** فیل A : — E | **8** وپیاذه A : پیاد E | **11** وصفها ... الخ : وزحف الی الفضاء الرحب بفرونة یوم الاربعاء للنصف من شهر رمضان سنة ۳۸۳ ـ العتبی (ج ۱، ص ۱۸۹) ومیمنه A : میمنه E | ومیسره را A : ومیسره E | **12** کرد A : — E | **14** هم E : — A | تعبیه E : تربیهٔ A | **15** خوذ را A : خوذ E | سیمجوری E : سیمجور A | **16** رسیذند E رسیذ | **17** فایق E : — A | ایشان را E : ایشان A

میمنه را بشکست ؛ اما دارا بن شمس المعالی قابوس از قلب ابو علی
حمله کرد ؛ وچون بمیان هر دو صف رسیذ ، سپر در پشت کشیذ ،
3 وپیش ملك نوح رفت ، وخدمت کرد ؛ وروی بمقابلت ابو علی آورد ؛
چون غدر دارا بدیذند ، اندیشیذند که غدر او بی موافقت جمهوری
دیگر نتواند بوذ ، بذین سبب دلشکسته شذند ؛ ناصرالدین
6 با سوران خویش حمله کرد ، ولشکر ابو علی روی بهزیمت آوردند ،
ودرکسوت عار ولباس خِزْی وخسار در اقطار متفرق شذند ؛
امیر محمود بر عقب ایشان روانه شذ ، وبعضی را هلاك کرد ،
9 وبعضی را اسیر گرفت

ابو علی به نیشابور افتاذ وباصلاح حال خوذ ولشکر مشغول
شذ ، وتا وصول خصمان تعیین مهربی وتدبیر مطلبی بیندیشیذ ؛ ملك
12 نوح وامیران سبکتگین وامیر محمود از بهر اجمام مراکب ورکایب
واقتسام غنایم ورغایب دو سه روز در هراة توقف نموذند ؛ ومَلِك
رضی نوح امیر سبکتگین را ناصرالدین لقب داذ ، وفرزند وارث ملك
15 او امیر محمود را بلقب سیف الدولة مشرّف گردانیذ ؛ وامارت جیوش
وقیادت جنود که منصب ابو علی بوذ بذو داذ ، وبا رتبتی تمام ولشکری
آراسته وکوکبهٔ بشکوه روی بنیشابور آورد ؛ وذکر او در سیاقت
18 سخن بسیف الدولة ایراد کرده آمذ ، تا آنجا که بذروهٔ معالی رسیذ ،

1 میمنه را A : را E | قابوس E : بن وشمکیر A قابوس بن وشمکیر ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۹۱) | 2-3 حمله . . . . آورد A : — E | 4 بدیذند A : دیذند E | 5 بذین سبب E : — A | 7 کسوت E : کسوف A | 8 را هلاك کرد A : بکشت E | 9 وبعضی را : وبعضی A | 10 وباصلاح A : و بصلاح E | 11 وتا A : وبا E | تعیین A : وتعیین E | وتدبیر A : وصول E | 12 امیر A : — E | ورکائب : ورکاتب AE رکائبهم ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۱۹۳) | 13 ورغایب : و رعایت E ورعاب A | در هراة A : بهراة E | نموذند A : کردند E | 16 بوذ E : بودند A | رتبتی A : زینتی E | 18 کرده E : — A

ورتبت سلطانی اورا ارزانی شذ ، ونام ولقب او دراطراف واکناف
جهان بسلطان یمین الدولة وأمین المِلّة شایع و مستفیض گشت

چون بابوعلی ازآمذن او خبر آمذ ، روی بجرجان آورد ، بامید 3
میعادی که میان او وفخرالدولة رفته بوذ ، درمشابکت وموافقت ؛
وابو نصرحاجب را بسفارت بذو فرستاذ ، وصورت واقعه إنها کرد ،
وفصلی بصاحب کافی نوشت ، در إظهار واستظهاری که بمکان او داشت ؛ 6
واو را عُدّهٔ ایّام وعمدهٔ روزگار شناخت ، وگفت : دوستان در
وقت محنت بکار آیند ، ویارانرا از بهر نکبت اندوزند ؛ وما را خصمی
چیره ودشمنی قوی ظاهر شذ ، وخانهٔ موروث ومنصب قدیم از دست 9
اقتدار برفت ؛ وچون تو صاحب کجا یابم ، تا باوی نفثة المصدوری
درمیان نهم ، وچون تو کافی کجا طلبم که چارهٔ محنت ما داند ؛
ومهربی از حضرت آل بویه حصین تر در روی زمین میسر نخواهد 12
شذ ، وذکر حمیت وحمایت ایشان در اطراف راکناف عالم چون
آفتاب روشن است ؛ میخواهم که با فخرالدولة در اعتناء ما نصایح
دریغ نداری 15

صاحبِ کافی آن فرصت را غنیمتی بزرگ شناخت ، وبفخر
الدولة گفت : پسر سیمجور چنان مُرغی نیست ، که بهر دانه در دام
افتذ ؛ ومختصر مهمانی نیست که در اکرام واعزاز او انقباضی روَذ ؛ 18
فخرالدولة فرموذ ، که در ابواب المال جرجان إقامتی ترتیب کردند ،

1 سلطانی . . . شذ A : سلطنت ارزانی داشت E | واکناف E : واعطاف A |
3 چون E : وچون A | بابوعلی E : ابو علی A | آمذ E : یافت A | 6 بصاحب E :
بحاجب A | 9 ومنصب A : وملك E | 10 نفثة : بعثه AE | 11 وچون . . . طلبم E :
— A | 12 ومهر بی کذا فی AE | 12 حضرت A : — E | 12 - 14 آل بویه . . .
روشن است E : — A | 16 فرصت را A : فرصت E | 17 دانه E : وقت A |
18 مهمانی A : مهماتی E | انقباضی : انقاضی AE | 19 که A : تا E

ودو هزار بار هزار درم شاهی از ارتفاعات آن نواحی داذند ، که
در وجه مصالح لشکر خرج افتذ ؛ وابوعلی وفایق آن زمستان در آنجا
3 مقام کردند ؛ تا روی بهار پیذا شذ ، ومرغزارها بدمیذ ؛ وموسم
حرکت لشکر رسیذ ؛ بوقت حضور ناصرالدین سبکتگین وسیف‌الدوله
محمود بنیشابور در افواه افتاذ ، که رای ایشان در حقّ عبدالله بن عزیر
6 تغییری داشته است ؛ واورا بدان متّهم کرده اند ، که در بارهٔ
ایشان پیش ملك نوح تضریبی میکنند ، ودر احتباس بعضی از ولایات
واقطاعات ایشان سعی می نمایذ ؛ ملك نوح از برای ابقا بر وزیر خویش
9 واستشعار خوف ونکایتی که بذین رتبت بذو رسیذ رحلت کرد ، وبجانب
طوس رفت

وچون سیف الدولة برین حالت واقف شذ ، بر عقب او برفت ؛ و در
12 استعطاف جانب او وبرأت ساحت خویش وتقریر صدق نیت در موالات
مبالغت نموذ ، تا عارضهٔ آن وحشت بزوال رسیذ

وعبدالله بن عزیر از خوف آن نسبت کرانه گرفت ، وبمرو شذ ؛
15 ملك نوح بعد ازحصول رضاء جانبین وحدوث صفاء ذات‌البین بر
اثر وزیر روانه شذ ، واز مرو الروذ ببخارا رفت ، وبفراغ دل
وفیروزیٔ بخت بر تخت خویش قرار گرفت ؛ وامیر سیف الدوله
18 وناصرالدین در نیشابور بساط عدل ورأفت وانصاف ومعدلت

---

1 درم : نسخهٔ H ازین کلمه دوام میکند || ارتفاعات EH : ارتفاع A || 2 افتند EH : کند A || درآنجا H : انجا E درآنجایکه A || 4 رسیذ EH : برسیذ A || الدولة EH : الدین A || 5 بنیشابور EH : — A || عزیر EH : عزیز A || 6 داشته EH : خاسته A || کرده اند EH : کردند A || 7 ملك A : — EH || 9 واستشعار EH : اشعار A || رسذ E : رسیذ AH || 11 حالت EH : حال A || 12 استعطاف EH : — A || ساحت EH : — A || 14 بن عزیر H : عزیر E بن عزیز A || 17 الدوله AH : الدین E || 18 رأفت ~ انصاف A

بگستردند ، ورسوم مُحدَث وبدعتهای مذموم وقوانین جور باطل
گردانید ؛ وقواعد ظلم واعتساف وجور واجحاف که در ایّام فتور
وعهد آل سیمجور حادث شذه بوذ در جملگی بلاد منسوخ گردانید ، 3
تا امنی عام ظاهر شذ ، وولایات معمور گشتند ؛ وکاروان تجار وارباب
بضاعت در تردد آمذند ، واز آفت ومخافت راه ایمن گشتند ،
ورخص وخصبی تمام ظاهر شذ 6

امیر ناصرالدین عزم کرد که یکچندی بهراة روَذ بمطالعهٔ اسباب
وضیاع خویش ، بران صوب حرکت کرد ؛ وامیر سیف‌الدوله محمود
بنیشابور درمنصب امارت متمکن بنشست ؛ ابوعلی وفایق بفخرالدوله نامه 9
نوشتند ، تا از رَی حملی فرستذ ، تا در وجوه مصارفات خویش صرف
کنند ، چه مستدرکات حُرجان از قدر کفایت قاصراست ؛ ابونصر حاجب
جواب نوشت که نامهٔ شما بر رای فخرالدولة عرض کردم ، در جواب 12
فرموذ ، که خزاین ملوك بر مثال روذخانهای عظیم است که غلبهٔ موج
وغزارت آب آن مردم را شگفت آیذ ، واز مقسم آن غافل باشند ،
وندانند که بر مجاری انهار بسیار صرف میشوذ ، واجزاء آن مستغرق 15
ارباب حاجات واصحاب ضرورات است ؛ واگر ما را فسخت ولایتی
هست ، اضعاف آن مؤن سپاه ووجوه اطماع وتعهّدات در مقابلهٔ آن
است ؛ واگر مارا وُسع مؤنت واخراجات لشکر خراسان دست داذی ، 18
آن اعمال با تدبیر دیوان خویش گرفتمی ، تا با دیگر ممالك ما مضاف

2 کردانید AE : کردانیذند H || 3 وعهد AE : عهد E || بلاد : + خراسان A || 4 کشتند EH : کشت A || تجار A : بخارا EH || 6 خصبی H : حصی E حضی A || 7 یکچندی EH : یکچند A || 9 نامه AH : — E || 10 مصارفات EH : مصارف A || کنند AH : کند E || 11 مستدرکات EH : مستدرکاب A || 14 غزارت AH : غرارت E || آب آن A : آب EH || آن EH : — A || 18 وسع EH : وسمت A || 19 آن AH : از E

گشتی ؛ حالی بقدر مکنت وقدرت خدمت کردم ، باقی تعذّری دارذ

ابو علی وفایق ازین جواب کوفته ومستوحش شذند ، وبا معارف
3 اتباع در استکشاف صلاح وقت وترتیب کار خویش مشاورت کردند ؛
هر یک بنوعی دیگر رائی زذند ، لیکن رای فایق بران قرار گرفت ، که
چون سبکتگین از نیشابور رفت ، محمود را قوت مقاومت ما نباشذ ، چه
6 او بخراسان بیگانه است ، ولشکر بیگانه چون سَیل باشذ ، که اگرچه
هایل نمایذ زوذ بگذرذ ، وعن قریب متلاشی شوذ ؛ پس بنیشابور بایذ
رفتن ، ومحمود را ازان نواحی بتاختن ، وولایت با تصرّف گرفتن ؛
9 ومطمئن نشستن که الطاف باری تعالی در پردهٔ غیب است ، وروزگار
بحوادث آبستن ؛ واکنون که موسم تابستانست هواء جُرجان وَبیّ وعفن
است ، ولشکرها بعفونت این هوا متأذّی شوند ؛ اگر خصم را
12 معاودتی باشذ ، وعجزی افتذ ، چون هوا شکسته شوذ ، وفصل خزان
رسذ ، گرگان بدست است ؛ عامّهٔ سپاه را این رای موافق افتاذ .
وحُبّ وطن ومَیل اهل ومسکن غالب آمذ ، برین اتّفاق ختم کردند ؛
15 ابو علی را ازسر اضطرار موافقت نموذن لازم شذ ، وبمراد ایشان
همداستان گشت ؛ در اثناء این حال خبر رسیذ که صاحب کافی که
چراغی بوذ در ظلمت آن حادثه وطبیبی در معالجت آن نایبه بجوار
18 رحمت حق پیوست ، ودعوت مرگ را اجابت کرد ؛ ابو علی دل ازمقام
جرجان برگرفت ، چه استظهار کلّیٔ او بمکان صاحب کافی بوذ ؛
وهمواره در حفظ مصالح ورعایت مناجح او مبالغت نموذی ، وفخرالدوله را

4 بنوعی : + دیکر A || رایی EH : رای A || 7 زوذ بکذرذ A : — EH ||
8 رفتن EH : رفت A || 9 غیب AE : عیبت H || 10 واکنون AH : اکنون E ||
11 ولشکرها EH : ولشکریان A || 12 خزان EH : خریف در E || 13 سپاه EH :
— A || افتاذ A : آمذ EH || 17 آن EH : این A

برمعرفت قدر واهتمام بمناظم امور او تحریض داذی ؛ ابو علی از راه جُوَین برفت وفایق را در مقدّمه از راه اسفرائن فرستاذ ، وبحدود نیشابور بهم پیوستند 3

چون سیف‌الدوله از وصول ایشان خبر یافت ، مُسرعان بدوانید واز وصول ایشان إعلام داذ ؛ وبا فوجی لشکرکه با او مانده بوذند ، از نیشابور بیرون آمذ ، وبظاهر شهر خیمه زذ منتظر مدد ؛ ابو علی 6 وفایق تعجیل نموذید ، سیف‌الدوله بذان قدر لشکر بمحاربت ومضاربت ایشان مبادرت نموذ ؛ وخلق را بشمشیر بگذرانیذ ؛ وجمعی را در پای پیلان انداخت ؛ اما ابوعلی وفایق عطفهٔ کردند ؛ وقضا موافق مُراد 9 ایشان بوذ ؛ سیف‌الدوله توقّف مصلحت ندیذ ، روی بخدمت پذر نهاذ واثق بسعادت طالع ؛ ورحل وثقلی که از سیف‌الدوله باز ماند ، وچند مربط فیل وبعضی از حشم هند دردست ابو علی آمذ ؛ وبذان 12 مستظهر شذ ، ومنجبر شکست او آمذ ؛ وآتش فتنه دیگر بار مشتعل شذ

جمعی از کُفاة اصحاب ودُهات احباب اورا ارشاد کردند ، که برعقب امیران نبایذ رفت ، وپیش از اجتماع حشم والتیام کارْ 15 ایشان را از نواحیٔ خراسان بگریزانید ؛ قصور اقبال او را از استماع

1 امور H : — AE || تحریض H : تحریص AE || راه EH : جرجان براه A || 2 از راه EH : براه A || فرستاذ AH : بفرستاذ E || وبحدود EH : ودر حدود A || 3 پیوستند AH : رسیذند E || 4 چون EH : — A || مسرعان : + به پدر A || بدوانید EH : دوانید A || 5 ایشان EH : — A || وبا AH : با E || او : + نهمد (؟) E || 7 بذان AH : بآن E || 8 - 10 وخلق . . . بوذ AH : — E || 9 پیلان H : پیل A || 11 ورحل AH : ورحلی E || 12 آمذ EH : نماند A || 13 شذ AE : کشت H || منجبر H : منجر (؟) E متحیر A || 14 ودهات احباب EH : — A || 15 بباید H : ساند E نباید A || اجتماع AE : — H || 16 بگریزانید H : گریزانید E بگریزانیدن A

1 ابو علی الخ . . . : ورحل ابو علی من جرجان علی سمت جوین غرة شهر ربیع‌الاول سنة ۳۸۵ وتقدمه فائق علی طریق اسفراین (العتبی ، ج ۱ ، ص ۲۰۵)

آن کلمه غافل کرد ، وغافل‌وار بنیشـابور بنشست ، ودامن فتح را
بمیخ ادبار ببست ؛ ومکاتبه ببخارا واسترضاء ملك نوح وطلب مجال
3 پیش گرفت ، تا سیلاب بلا بر در آمذ ، ودر دام محنت گرفتار شذ ؛
وهمچنین بامیر ناصرالدین نامه فرستاذ ، ودر عُذر کوفت ، وحوالت
جرایم بفایق ودیگر امرا کرد ؛ ونموذ که اگر زِمام اختیار بدست
6 من بوذی ، ودیگران در اغوا واغرا سعی ننموذندی ، هرگز
مفارقت جُرجان اختیار نکردمی ، وپیرامن خطّهٔ خراسان نگشتمی ؛
وخلاف رای ناصرالدین دم نزذمی ؛ ازآن معرض تفادی نموذ ، وزنهار
9 خواست

امیر ناصرالدین باطراف نوشتها نوشت ، ولشکر را باز خواند ؛
وابو نصر بن ابی زید را باستدعاء خلف بن احمد بسیستان فرستاذ ،
12 وابو الحارث فریغونی را از جوزجان بخواند ؛ وبملك نوح رسول
فرستاذ ، تا کار را مستعد باشذ ، وعزیمت حرکت بامضا رساند ،
تا چندان لشکر جمع شذ ، که در فضای هوا مرغ را مجال پرواز نماند ،
15 ودر مداخل ومسارب زمین وحوش وسباع را مضارب ومهارب متعذّر
گشت ؛ وبعد از واقعهٔ نیشابور فایق بطوس رفت ، ومفاتحات ومباسطات
با امیر ناصرالدین آغاز نهاذ ؛ وناصرالدین جوابی فراخور نفاق وزور

---

1 آن EH : این A || بنیشابور H : — AE || بنشست : + در نشابور E || 1 - 2 ودامن . . . ببست A : — EH || 2 وطلب AH : طلب E || 4 وهمچنین : + نامه A || نامه EH : — A || 6 اغوا ~ اغرا A || 7 خطهٔ AH : — E || 8 رای EH : رضاء A || ازآن ... نموذ EH : — A || 10 نوشتها EH : نامها A || ولشکر را EH : ولشکر A || 11 بن ابی زید ـ العتبی (ج ١ ، ص ٢٠٩) : زید AEH || 12 را EH : — A || جوزجان ـ العتبی : جرجان EH خوزستان A || نوح : + نامه و A || 13 کار را EH : کار A || رساند EH : رسانید A || 15 ومسارب H : ومشارب AE || مضارب : مصارب EH مسارب A || 15 - 16 متعذر گشت AH : — E || 16 مفاتحات E معاتحات (؟) AH || 17 آغاز EH : بنیاد A

وغرور او می نوشت ؛ وامیرك طوسی همچنین با ابو علی راه مکاتبت
پیش گرفت ، ومیان وفاق ونفاق تکاپویی میکرد ؛ وپهلو از موافقت
تهی کرد ، ودر صحبت وموافقت او متردد شذ ؛ ابو علی ابو القسم فقیه 3
را که از خواص حضرت او بوذ بذیشان فرستاذ ، وایشان را از
عواقب مخالفت وتفریق کلمه تحذیرکرد ؛ ابو القسم فقیه برفت وجانب
ایشان را بدست آورد ، وبا هریك عهدی ومیثاقی نَو بست ؛ وبأبو علی 6
نوشت که هرچه زوذتر رحلت بایذ کرد ؛ ابو علی بر صَوب طوس رحلت کرد ،
وفایق وامیرك بذو پیوستند ؛ وبا سر صفا واتحاد معهود رفتند ،
وبحدود اَنْدَرِخ بصحرایی فسیح فرو آمذند ، وابو القسم سیمجور 9
از ابو علی تخلّف نموذ وبنیشابور بنشست ، بسبب وحشتی که میان
ایشان حادث شذه بوذ ؛ ابو علی از جفاء براذر وتقاعد او دلشکسته
شذ ، وآنرا امارت خذلان وادبار شناخت 12

وناصر الدین سبکتگین با کثرت آن سواد وغلبهٔ آن اجناد
بطوس آمذ ؛ وجوانان جانبَین وأحداث فریقَین آن روز تا شب
در مبارزت ومناجزت بوذند ، وشب هر یك با مقام خوذ رفتند ؛ 15
ابو علی با رؤس حشم خویش مشاورت کرد ، امیرك طوسی
وجمعی که بحصافت موسوم بوذند ، وتجارُب روزگار یافته ، گفتند :
صواب آنست که پناه با کوه دهیم ، وبحصانت جوانب وخصب 18
اطراف ونواحئ آن مستظهر شویم ؛ ورجالهٔ طوس را بر ایشان آغالیم

---

1 او EH : — A || مکاتبت EH : مجانبت A || 3 کرد و H : کرد E میکرد و A ||
4 ایشان را AH : ایشان E || 9 اندرخ H : اندرح E اندرح A وفی العتبی اندرخ وضبطناه
کما ضبطه المنینی (ج ۱ ، ص ۲۱۰) || فرو EH : فرود A || 12 وآنرا A : و EH ||
13 آن اجناد EH : اجیاد A || 16 خویش EH : خود A || 17 موسوم EH : موصوم A ||
19 ورجاله AH : ورجال E || آغالیم EH : عمام A

تا شبها بر حواشی لشکر شبیخون می برند ، ومواشی واسباب ایشان می رُبایند ؛ و رجال واثقال ایشان غارت میکنند، تا بستوه آیند ، آنگاه با ایشان مصاف دهیم ؛ اذناب واتباع او ازین سخن سر باز زدند ، 3
وگفتند : آن نشان ضعف حال و نقصان قوّت وقدرت باشذ ، ما بذین عجز ومذلّت همداستان نباشیم

6 چون دست هوا تیغ صبح از نیام افق برآهیخت ، مردان هر دو لشکر وگُردان هر دو کشور دست بتیغ وتبر یازیذند ، وچون موقف کارزار گرم شذ ، از پس پُشت میسرهٔ ابو علی گَردی عظیم بر
9 خاست ؛ وامیر سیف الدوله محمود با گروهی انبوه ازان طرف در آمذ ؛ وابو علی در میان آن دو لشکر خیره سر وتیره رای بماند ؛ سیف الدوله در رسیذ ولشکر ابو علی را در میان گرفتند ؛ وجوی خون
12 در آن هامون روان کرد ، و فیلان جنگی بخرطوم سوارانرا در می ربوذند، وبزیر پای پست میکردند ؛ تا خلقی درآن معرکه بفنا شذند ؛ وامرا ومقدّمان سپاه ابو علی در قید اسر گرفتار شذند ، وباقی درحمایت ظلمت
15 قتام فرصت انهزام از مختنق آن مقام بیرون افتاذند ؛ وسیف الدولة برعقب ایشان می رفت ، وبحجّت قاطع تیغْ ثأر وانتصار از ایشان می ستذ

ابو علی وفایق ازان هزیمت بقلعهٔ کلات افتاذند ، که قلعهایست
18 با عنان آسمان همعنان ، واز حوادث زمان در آمان ، مرغ برآسمانهٔ

---

1 تا E : ما AH || می برند EH : برند A || 3 با ایشان A : تا ایشان EH || سر AH : — E || 4 آن EH : این A || ما AH : تا E || با گروهی انبوه ~ از آن طرف A || 10 وابو علی AH : ابو علی E || 12 کرد AH : کردند E || 13 میکردند AH : میکرد E || خلقی EH : — A || معرکه : + خلق A || 14 سپاه EH : لشکر A || اسر AH : اسیری E || وباقی AH : — E || ظلمت AH : فرصت (؟) E || 15 فرصت EH : وفرصت A || مختنق : محتنق H مسحس E منجنیق A || 16 بحجت H : وبحجب AE || 17 کلات : کذا فی العتبی ج ۱ ، ص ۲۱۴ || که EH : — A

قصرش مکنت پرواز نیابذ ، ووهم برآستانهٔ رفعتش نرسذ ؛ امیرك
طوسی ایشانرا چند روز مهمان کرد ، تا کیفیت حال لشکر وحیاة
وممات هر یك بذیشان رسیذ ، وشرذمهٔ که از آن مهلکه خلاص 3
یافته بوذند ، بایشان پیوستند ؛ وابو علی چند فیل که بوقت واقعهٔ
نیشابور گرفته بوذ ، بامیرك طوسی سپرده ، ابو علیّ بوغرا و دیگر
اسیران که در حبس ناصرالدین بوذند ، بامیرك نامه نوشتند ، 6
ونموذند که ناصرالدین ما را امیذ خلاص داذ ، که همگنان را
مطلق گرداند ، برقرار آنك چند فیل که دردست تو است با خدمت
فرستی ؛ و از ابو علی در تقدیم این باب واسعاف این طلبه نیز مبالغت 9
کردند ؛ واو وفایق برراه ابیورد رحلت کردند ، واز تنگنای قلعه
بفسحت صحرا تحویل جَستند ؛ وامیرك آن فیلان را بناصرالدین
فرستاذ ، وبذان خدمت بذو تقرُّب جُست ؛ وچنان فرا نموذ ، که 12
درآن خدمت مستبدّ است ، وبذان قربت متفرّد ؛ پیش ناصرالدین
بموقع قبول افتاذ ، ومکان او بذان وسیلت معمور گشت

چون ابو علی وفایق بابیورد رسیذند ، فایق بر راه سرَخْس 15
گوچ کرد ، ابو علی بذو کس فرستاذ ، وگفت : اگر تو از صحبت
ما ملول گشته‌ای ، من بهیچ حال مفارقت تو اختیار نخواهم کرد ؛
چه ما را تا این غایت جملهٔ قضایا باتّفاق جانبَین بوذ ؛ اگر تو تدبیری 18

---

1 مکنت A : — EH || ووهم بر EH : وهم در A || امیرك AH : امیر E ||
2 طوسی A والعتبی (ج ۱ ، ص ۲۱۵) : طوس EH || 3 وممات AH : — E ||
وشرذمه : + وی A || 5 بوذ AH : و E سپرده EH : سپرد A || ابوعلی بوغرا EH :
ابو علی بغرا A ابوعلی بن بغرا - العتبی (ج ۱ ، ص ۲۱۵) || 6 بوذند EH : بود A ||
8-9 که همگنان . . . گرداند EH : — A ||9 واز EH : و A ||تقدیم AH : تقدم E ||
این EH : آن A || 10 بر راه EH : براه A || قلعه A : — EH || 11 بفسحت
صحرا AH : بصحرای فسحت E || 13 متفرد H : منفرد AE || 17 کرد AH :
کردن E || 18 مارا AH : ما E

اندیشیذه‌ای ، یا مصلحتی دیده‌ای من از متابعت رای تو تخلّف
نخواهم نموذ ، واز انوار رشد وهدایت تو اقتباس خواهم کرد ؛ وفایق
3 توقّف کرد ، تا ابو علی درو رسیذ ؛ باتّفاق بسرخس رفتند ،
واز آنجا بمرو آمذند ؛ چون ناصرالدین از حال ایشان خبر یافت ،
امیر سیف الدوله را بنیشابور بگذاشت ، وبر پی ایشان روان گشت ؛
6 ایشان راه بیابان آمُل شطّ گرفتند ، وباستظهار آنك ناصرالدین
با غلبهٔ لشکر وحشم بوادی غیرذی زرع نتواند گذشت ، وبجایی که
آب وعلف نا ممکن است اجتیازآن سواد صورت نه بنذذ ؛ چون بآمل
9 شطّ رسیذند طریق اعتذار وابتهال با حضرت نوح از سر گرفتند ؛
ابو علی ابوالحسنِ کثیر را بذین سفارت نامزذ کرد ، وفایق عبدالرحمن
فقیه را ؛ هردو برفتند ودر استعتاب واسترضاء ملك کوشیذند ،
12 وگفتند : مَلِك را در مقابلهٔ عفو ومرحمت اقتدا بآفریذگار بایذ کرد ،
که بر جرایر وجرایم بندگان عاصی پردهٔ ستر فروگذارذ ، ودر
عقوبت ومؤاخذت ایشان اهمال وامهال می فرمایذ ؛ تا ایشان چون
15 از در توبت وإنابت درآیند ، وبقدم استغفار واعتذار بایستند ، توبت
ایشان قبول کنذ ، که مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءاً بِجَهَالَةٍ ثُمَّ
تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيم (٦ سورة الانعام، ٥٤)
18 موشّح بتوقیع عَفَا اللهُ عَمَّا سَلَفَ (٥ سورة المائدة ، ٩٤) ؛ وپوشیذه

---

1 - 2 تو . . . واز A : و EH || 2 رشد AH : ورشد E || کرد AH : کردن E || وفایق EH : فایق A || 3 ابو علی EH : فائق A || 5 وبر AH : ودر E || 6 باستظهار : + کردند E || 7 نتواند AH : نتوانست E || 8 آن سواد EH : در آن A || 9 شط E : — AH || اعتذار وابتهال H : اعتذار وتضرع E ابتهال واعتذار A || 10 ابوالحسن کثیر را A : ابوالحسین محمد بن کثیر - العتبی (ج ١ ، ص ٢١٧) حسن کثیر را EH || 12 باآفریذکار EH : برآفریدکار A || کرد AH : کردن E || 13 جرایر ~ جرایم A || 16 - 17 که من . . . رحیم AE : بیاض فی H

نیست که ابو علی وفایق دو بندهٔ این حضرت اند ، واگرچه سِمَت
عصیان ووصمت کفران دارند جای خویش بدیذند ، ومرارت سخط
وغضب مَلِك چشیذند ؛ وانگشت تحیّر وتحسّر گزیذند ، وجزاء 3
سزاء خویش یافتند ؛ وقدر نعمت ورضاء ملك بشناختند ،
وبندگان قدیم وخدمتکاران موروث بر مثال کبوتران سرای
باشند ، که اگرچه در فضای هوای جهان پرواز کنند ، عاقبت 6
بمسکن معهود گرایند ، وروی با نشیمن خویش نهند ؛ واینك
منتظر رأفت ورحمت نشسته اند ، با تیغ وکفن بزینهار آمذه ، ومیگویند :
کرم پادشاه از گناه ما افزون است ، واگرچه مجال عُذر ما تنگ 9
است ، عرصهٔ منّت وهمّت پادشاه فراخ است ؛ از آنجا که محتد کرم
وعنصر پاك اوست لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ اليَوْمَ (۱۲ سورة یوسف ، ۹۲)
ارزانی دارذ ، واز سر هفوات وعثرات ما برخیزذ ، تا بندگان 12
با سر رشتهٔ خویش آیند ، ومافات تقصیرهاء گذشته کنند

چون رسالت ایراد کردند ، رسول فایق را بگرفتند ، ودر
مطمورهٔ باز داشتند ؛ وایلچیٔ ابو علی را نواخته باز فرستاذند ، 15
فرموذند که حالی بجُرجانیه روَذ ، ومستمر باشذ ، تا اندیشهٔ نان پارهٔ
او بإمضا روَذ ؛ ونامه بمأمونِ محمد والیٔ جرجانیه نوشتند ، تا مقدم

---

1 واکرچه AH : اکرچه E ‖ 2 ووصمت AH : ووسمت E ‖ بدیذند AH : ندیذند E ‖ 3 چشیذند AH : بچشیذند E ‖ 6 فضاء ~ هوا H ‖ خویش AH : خوذ E ‖ 8 منتظر. . . نشسته‌اند EH : — A ‖ آمذه EH : آمده اند A ‖ میکونید : + که A ‖ 10 منت ~ همت A ‖ محتد EH : — A ‖ کرم : + منحل A ‖ 11 اوست : + کرم H ‖ لا . . . الیوم AE : بیاض فی H ‖ 12 هفوات EH : مذمومات A ‖ 13 تقصیرهاء کذشته AH : تقصیر کذشتهای خوذ E ‖ 16 فرموذند AH : وفرموذند E ‖ ومستمر EH : ومنتظر A ‖ 17 روذ AH : رسذ E ‖ بمأمون محمد E : بمأمون AH الی مأمون بن محمد ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۲۱۸)

اورا مکرّم دارذ ، وبإقامت مواجب وحوایج او قیام نماید تا آنچه
مقتضاء رای باشذ ، در باب او تقدیم افتذ

3 فایق از خطابی که با سفیر او رفت در خشم شذ ، ودل برآن
نهاذ ، که از جیحون بگذرذ ، وبا ایلگک خان پیوندذ ؛ و در عداد
خدم وحشم او منحصر گردذ ؛ ابو علی را گفت : مقصود از ارسال
6 تو بخطّهٔ جُرجانیّه تفریق ذات البین است ، وانک سلسلهٔ إتحاد
وموافقت ما ازهم فرو گشایند ؛ و بنظر بصیرت از خیانتی که ما در
مُلک کرده‌ایم ، وجنایتی که در تمادئ ایّام انگیخته‌ایم ، یاذ آریم ؛
9 طمع صلاح و توقّع عفو واغماض آهن سرد کوفتن است ، وخوذ را
بعشوهٔ محال در دام بلا انداختن ؛ صلاح در آنست که خوذ را در
معرض خطر نیاری ، وصحبت من فرو نگذاری ؛ وبمُداجاة ومُداهنهٔ
12 اعدا مغرور نشوی ؛ قضا چشم بصیرت ابو علی باز بست ، وگوش
هوش اورا از استماع آن نصایح کر ساخت ، تا مساعدت فایق فرو
گذاشت ، وراه مباعدت پیش گرفت

15 شعر :

چو تیره شوذ مرد را روزگار همه آن کند کش نیایذ بکار

ودرآن منزل ازیکدیگر مفارقت کردند ؛ فایق از جیحون
18 بگذشت ، وباهتمام ایلگک خان تمسّك ساخت ؛ وآنجا قبول تمام یافت ،
وبمکان معمور ومحل مرموق ملحوظ شذ ؛ واو را بانواع اعزاز

---

2 مقتضاء رای EH : مقتصی راضی A ‖ 3 سفیر . . . شذ و EH : رسول او A ‖
4 نهاذ AH : — E ‖ 6 بخطهٔ . . . تفریق AH : بجرجانیه غرض E ‖ اتحاد ~
موافقت A ‖ 11 نیاری EH : نیاوری A ‖ 12 قضا چشم الخ . . . العتبی میکوید
(ج ۱ ، ص ۲۱۹) : فاختار ابو علی مباعدته ومجانبة علی مقاربته سرا الخ . . . ‖
14 مباعدت AH : مساعدت ومبایذت E ‖ 15 شعر EH : — A

واقسام اکرام بنواخت ، وبنظم کار واصلاح حال او متضمّن ومتقبّل
شذ ؛ ابوعلی جادّهٔ صواب گُم کرد ، واز مساعدت توفیق محروم ماند ؛
3 قضا دیذهٔ بصیرت او بر دوخت ، واز محرق کورهٔ عالم خوذ را در
منجنیق عنا والم انداخت ؛ ابو علی در راه جُرجانیّه چون بمرحله
هزارسف رسیذ ، — وآن دیهی است بر جانب غربیٔ خوارزم — ابو عبدالله
6 خوارزمشاه نزلی بذو فرستاذ ، وتخلّف از خدمت استقبال را عُذر
خواست ؛ چون شب در آمذ ، دو هزار پیاذه وسوار بفرستاذ ، تا در
مکامن آجام بوقت ارتکام ظلام برو شبیخون کنند ؛ ابوعلی نداست که
9 بر دیواری که اساس آن واهی بوَذ تکیه نبایذ کرد ، واز مار زخم
خورده احتراز بایذ کرد ، وتقدیر آسمانی این معنی از خاطر او محو کرد ،
تا چون پردهٔ ظلام در سر اشهب روز کشیذند ، از زمزمهٔ نای وکوس
12 زلزلهٔ در حواشیٔ منزل ابوعلی افتاذ وپیرامن قصری که خوابگاه او
بوذ فرا گرفتند؛ ابوعلی از یکی از ملازمان پرسیذ، که موجب این
غلبه وحاصل این طلبه چیست ؟ گفتند : خوارزمشاه بمؤاخذت تو مثال
15 داذه است ؛ اگر بر وفق اذعان ولطف انقیاد اجابت کنی ، لایق‌تر
باشذ ، واطفاء غیظی که در درون خوارزمشاه اندوختهٔ کرده باشی ؛
وبامیذ خلاص ووجه نجاة نزدیك‌تر باشی ؛ ابو علی از سر اضطرار
18 بذین ذلّ وعار رضا داذ ، وفرو آمذ ، ووقت صبح روز شنبه غرّهٔ ماه
رمضان سنه ست وثمانین وثلثمایه [۳۸٦] اورا پیش خوارزمشاه
بردند ؛ بفرموذ تا او را در قصری محبوس کردند ، ووجوه ومعارف

---

1 متضمن ومتقبل H : متضمن ومتکفل E متقبل A || 3 محرق AH : مخترق E || چون A : — EH || 6 استقبال را A : استقبال EH || 7 پیاذه ~ سوار A || بفرستاذ EH : فرستاذ A || 12 منزل E : — AH || 13 فرا AH : فراهم E || این AH : عین(؟) E || 15 اجابت AH : — E || 16 غیظی AH : غیضی E 17 || وبامیذ AH: بامیذ E || 18 وفرو EH : وفرود A || روز شنبه EH : — A || غره ماه H : — E غره A || 19 وثمانین A والعتبی (ج ۱، ص ۲۲٤) : وثلثین EH || 20 بردند EH : آوردند A || کردند AH : کردانند E

لشکر او را گرفته ، در سلاسل واغلال کشیذند ؛ ودر شهر مُنادی
داذند،که از أتباع ابو علی هر که اینجا توقّف سازذ ، بإباحت خون
3 او رُخصت است ؛ وازین اعذار وانذار همه چون حروف تهجّی از
هم فرو گسستند ؛ حاجب او ایلمنکو با جمعی از میان برون شذ ،
وبجرجانیه پناهیذ

6 وچون والیٔ جرجانیّه محمّد ازین حال آگاه شذ ، آتش غیرت
در نهاذ او زبانه زذ ، وحمیّت واضطراب برو مستولی گشت ، وجمرات
لشکر وأنجاد حشم خویش جمع کرد ، وبسر خوارزمشاه فرستاذ ،
9 تا چون طَوق پیرامن شهرکات که نشیمن‌گاه خوارزمشاه بوذ در
آمذند ، واز هر جائی فوجی کمین بگشاذند ، وأتباع خوارزمشاه را بتیغ
انتقام فرو گرفتند ؛ بعضی را بکُشتند ، ودیگران را آواره گردانیذند ؛
12 وقیدی‌که برپای ابو علی بوذ ، بدست آوردند ، وبر کعب خوارزمشاه
نهاذند ؛ دریك دم حال هر دو شخص متغیّر شذ ، امیر اسیر گشت ،
واسیر امیر ؛ ذَلِكَ تَقدِیرُ العَزِیزُ العَلِیم (٦ سوره‌الانعام ، ٩٦) ؛
15 وابو علی را باکرام و اعزاز واحترام تمام بجُرجانیّه بُردند

خوارزمشاه را در لباس إذلال وکسوت نکال برمرکبی بسته
بجرجانیه آوردند ؛ مأمون باستقبال ابو علی بیرون آمذ ، ودر إجلال
18 قدر وتبجیل محلّ او کوشیذ ؛ وأنزال فراوان وإقامات بسیار بخشیذ ،
تا حال او وبقایای حشم بصلاح باز آمذ ؛ از بهر او دعوتی ساخت ،
ومیزبانی کرد ،که مثل او معهود نبوذ ؛ وشراب حاضر کرد ، ابو علی

---

3 تهجی AE : — H || 4 کسستند AH : کشتند E || ایلنکو EH والعتبی (ج ۱ ، ص ۲۲۵) : ایلکو A || 6 وچون EH : چون A || 9 نشیمن‌کاه E : نشیمن AH || 10 بکشاذند EH : بکشوذند A || 14 ذلك ... العلیم AE : بیاض فی H || 15 باکرام ... واحترام H : باعزاز واحترام واکرام E باعزاز واحترام A || 20 او EH : آن A

مُدّتی بوذ ، تا از معاشرت ومباشرت معارف وملاهی اعراض کرده بوذ ،
وبسبب حوادث مِحَن وطوارق فِتَن از شراب تجافی نموذه ؛ چون
بجناب مأمون رسیذ ، بدوستگانی بخدمت او بزانو در آمذ ؛ چون 3
دَوری چند بگردیذ ، سَورت شراب در دماغ او اثر کرد ؛ خوارزمشاه
را تخت بند حاضر آوردند ؛ وچندانك باوی سخن گفتند ،
ودر ملامت او مبالغت کردند ، جواب نداذ ، وسر از خجالت بر نداشت ؛ 6
آخرکار بیك ضربت شمشیر سر او درمیان مجلس انداختند ، وبیاض
شیب او بحُمرت مجاجهٔ اوداج خضاب کردند

وخوارزم مأمون را مستخلص ومستصنی شذ ، وبا سواد دیوان 9
خویش گرفت ؛ ودر حق ابو علي وشفاعت در باب او بحضرت بخارا
ابواب مفاتحات را آغاز نهاذ ، ودر خواستن قبول توبت وإنابت وإغراض
از سوابق وحشت مبالغت کرد ؛ ملك نوح باسعاف مطلوب وإنجاح 12
مقصود او مثال اصدار فرموذ ، وابو علی را بخواند ؛ واو چون پروانه
خوذ را پذیرهٔ آتش دمار کرد ، وروی بمضجع هلاك خویش آورد ؛
چون ببخارا رسیذ ، وزیر عبدالله بن عُزیر وطبقات معارف وحجّاب 15
وکتّاب برسم تهنیت قدوم استقبال کردند ؛ چون بخدمت رسیذ ، فرو
آمذ ، وبزمین بوسه داذ ؛ ودرمیان کوکبهٔ خواص وحجّاب پیش تخت
شذ ، ودر موقف خجالت ومعرض ندامت سر در پیش انداخت ؛ ملك 18
بفرموذ تا ایلمنکو ودیگر قُوّاد ووجوه اصحاب او را گرفته ، در قید

---

2 تجافی : تحافی AH تجافی E || 3 او E : — AH || 4 کرد AH : کرد و E ||
5 تخت بند EH : تخته بند A || 6 و در ملامت او A : — EH || 7 کار : + سر او A ||
سر او EH : — A || میان AH : — E || 4 وبیاض AH : بیاض E || 9 مستصنی EH :
مصنی A || 10 خویش AH : خود E || 11 مفاتحات را EH : مفاتحات A || 15 وزیر A : ووزیر
EH || عزیر AH : عزیز E || 16 وکتاب EH : — A || فرو H : فروذ AE || 17 وبزمین
H : وزمین AE || و در AH : و E || 19 ایلمنکو EH : ایلمنك A || و وجوه A : وجوه EH

وبند اسار کشیذند ؛ و دست سلّب وغارت بخدَم وحشم او دراز کردند ؛
وساز وسلاح ومواشی همه بستذند ؛ صحیفهٔ عمر ابو علی بران صورت
3 ختم شذ ؛ وشاهین نخوت او که بر هواء کبریا پرواز میکرد ، در دام
مهانت ومذلّت افتاذ ؛ وتوسن طبع او که سر از چنبر حکم گردون می
پیچید بستهٔ عقال اعتقال گشت ؛ وپلنك کبر او که با شیر فلك مبارات
6 میکرد بدست روباه مکر وخدیعت ایّام گرفتار آمذ ؛ وعقاب رایت
اقبال او در حضیض خسار نگونسار شذ

ودرین وقت ناصرالدین سبُکتِگین بمرو مقیم بوذ ؛ چون خبر
9 واقعهٔ ابو علی بذو رسیذ ، ببلخ رفت ؛ از مَلِك نوح بذو پیغام
رسیذ،که ایلگ خان بسرحدّ ولایت آمذه است ، وعزم مغالبت
مصمّم کرده ، وعمّال را مؤاخذت نموذه ؛ بایذ که بدفع او درحال
12 مبادرت نمایی ؛ ناصرالدین بعد از مشاورت با مقرّبان وخواصّ و وجوه
لشکر رای بران قرار گرفت ، که از اقطار واطراف ممالك خراسان
وغزنین وزاولستان باستدعاء لشکر امثله روان کرد ؛ چون جمع آمذند ،
15 بدیه داری میان نسف وکش فرو آمذند ، تا سپاه جوزجان وختَل
وصغانیان بذو پیوستند ؛ وسیف الدولة محمود از نیشابور برسیذ
با جمعی انبوه

---

1 اسار AH : اسارا E ‖ 2 بران EH : برین A ‖ 3 بر EH : در A ‖
4 مهانت AH : مهابت E ‖ 5 مبارات AH : مبارزت E ‖ 6 مکر . . . ایام H : حیل E
خدیعت ایام A ‖ 7 او A : — EH ‖ 8 مقیم EH : — A ‖ 9 بذو AH : بوی E ‖
بذو AH : — E ‖ 11 نموذه AH : — E ‖ 13 ممالك AH : — E ‖ 14 وغزنین AH :
— E ‖ کرد AH : کرده E ‖ 15 بدیه داری میان H : میان E دارامیان
A ومضی الی ما بین کش ونسف فخیم بقریة تدعی نیازی - العتبی (ج ۱ ، ص ۲۳۲)
و اما زرابی کما هو فی عامة النسخ فتحریف ـ المنینی ‖ آمذند AE : آمذ H ‖
وختل : کذا ضبط فی AH ‖ 16 محمود از AH : محمود را E ‖ برسیذ AH : فرستد E

چون ایلگ از احتشاد و استعداد أنجاد خبر یافت ، رسولان
بناصرالدین فرستاذ ، گفتند : ایلگ خان میگویذ میان ما اخوّت دین
حاصل است ، ازانك ایّام وساعات ما مصروف است بمجاهدت کفّار 3
ترك وهند ، اظهار دین وقمع اهل شرك وعناد ، وقهر حزب فسق
وفساد ؛ نوح در واسطهٔ مملکت مرفّه نشسته ، وارتفاعات خراسان
بر ملاهی وملاذّ شهوت صرف میکنذ ؛ نه اسلام را ازو مددی ، و نه 6
در حفظ ثغری ازو معاونتی ؛ لایق‌تر آنک ولایات ازو خالی کنیم ،
وابواب المال آن بر أعوان دین وانصار اسلام وغزاة ومُرابطان مصروف
گردانیم ؛ وما را بر یکدیگر اساس خصومت نهاذن ، واتباع را در 9
معرض خطر آوردن ، که مضرّت آن بما عاید گردذ ، از قضایای حزم
ومنهاج رُشد دور بوذ ؛ ومن خوذ از مقتضیٔ دین وطریق دیانت روا
ندارم ، که شمشیری که همه عمر بذان مُجاهدت کرده ام در دیار 12
کُفر بذان راه احتساب واکتساب ثواب جُسته ، در روی اهل اسلام
کشیذن ، ووزر ووبال آخرت اندوختن ؛ مگر از ضرورتی ودفع مضرّتی که
رُخصت شریعت بذان مقرون باشذ 15

ناصرالدین جواب داذ ، که مَلِك نوح پاذشاهی بزرگوارست ،
واسلاف او را بر کافهٔ اهل اسلام حقوق فراوان ثابت ؛ چون موالی 18
وخدم او بروی بَغی کردند ، وراه عناد پیش گرفتند ، او بمن التجا
کرد ومن مُلتزم شذه ام اگر جان ومال ولشکر من از بهر حفظ

1 چون ~ ایلك A || انجاد : + واجناد E || 4 حزب EH : خرت A ||
5 نوح EH : ونوح A || 9 بر یکدیکر EH : با یکدیکر A || 11 خوذ AH : خوذ را E ||
مقتضیٔ EH : مقتضای A || 12 ندارم که A : ندارم EH || عمر EH : وقت A ||
کرده‌ام H : کرده ام و A کردم E || 15 شریعت EH : شرع A || 18 اهل A :
— EH || 19 بروی AH : برو E || راه . . . کرفتند EH : — A || 20 و من EH :
من A || شذه ام : + که A

مصالح وضبط ممالك وإعانت اولیا واهانت اعداء او بر باذ خواهذ آمذ ، من جانب او فرو نگذارم ، وبا دشمنان دولت او در نسازم ؛ هم از روی
3 شرع وهم از طریق فتوّت دفع ضرر وعُدوان وبغی وطغیان از ملك او در ذمّت همّت من واجبست ؛ چون ایلگك این جواب شنیذ ، مستعدّ کار شذ ، وتیرهاء یتاق باقطار ممالك ومساکن ومنازل احیاء ترك وقبایل
6 خویش فرستاذ ؛ ولشکری فراهم آورد ، که کوه وهامون بر نقافت

وملك ناصر الدین بملك نوح مُسرِعان دوانیذ ، وگفت : تجشّم بایذ فرموذ ، وبر سبیل تعجیل نَهضت بایذ نموذ ، تا جواب خصم
9 داذه شوذ ؛ ملك نوح با وزیر عبدالله عُزیر مشورت کرد ، واو بسبب تهمتی که در مقدّمه مذکورست مُستشعر وهراسان بوذ ، ملك را گفت : ناصرالدین را لشکر بی اندازه جمع است ، وساز وتجمّلی فراوان ؛
12 طریق آنست که کافّهٔ ممالیك وامرا ومعارف حضرت وعامّهٔ حشم بخدمت او پیوندند ؛ ملك نوح عشوهٔ او بخرید ، وبزرق وشعوذهٔ او مغرور شذ ؛ برین موجب نامه بناصرالدین نوشت ، ولشکر را بوی
15 فرستاذ ؛ ناصرالدین را وقوف افتاذ ، که سبب این تقاعد تسویل وتخییل وزیراست ؛ ومقصود او درین باب انك سعی ناصرالدین فاتر شوذ ؛ سیف الدوله محمود را با بیست هزار سوار ببخارا فرستاذ ،
18 تا طَوعاً اوکرهاً نُوح را حاضر گردانند ؛ وابو نصر بن ابی زید را

---

1 اعداء او A : اعدا EH ‖ 3 از ملك A : ملك EH ‖ 4 شنیذ AH : بشنیذ E ‖ 5 یتاق AH : ساق E ‖ باقطار EH : باطراف A ‖ منازل ~ احیاء A ‖ 7 وملك EH : و A ‖ دوانیذ EH : فرستاد A ‖ 8 فرموذ EH : خود A ‖ نموذ EH : کرد A ‖ 9 عبدالله : + ابن A ‖ 12 ممالیك AH : ممالك E ‖ 15 تسویل A : وتسویل H وتسوید (؟) E ‖ 16 فاتر H : فوت E ضایع A ‖ 18 او EH : و A ‖ گردانند AH : گرداند E ‖ وابو نصر بن ابی زید AEH : ابونصر احمد بن محمد بن ابی زید - العتبی (ج ۲ ، ص ۲۳۷)

بوزارت نامزد کرد ، ودر صُحبت این لشکرها ببخارا فرستاذ ؛ وعبدالله
ابن عُزیر چون ازین حال خبر یافت ، جهان بروتنك شذ ، وبمهربی
3 متواری بنشست ؛ وابو نصر بن ابی زید بحضرت رسیذ ، نوح را برحکم
ناصرالدین مزیدی نبوذ ، ووزارت برو مُقرّر داشت ؛ ناصرالدین
بملك نوح نامه کرد در تقریر جنایت ابن عُزیر ، ومیل او بجانب ابوعلی ،
6 ودر خواست که او را بدست وی باز دهذ ، ملك این التماس باجابت
مقرون داشت ، وپیش از وصول سیف الدولة ابن عزیر را بدست
آورد ؛ و او را وایلمنکو حاجب را و ابو علی را بوَی فرستاذ ؛ وناصرالدین
9 ابن عُزیر را بقلعهٔ جَرْدِیز محبوس کرد ، مقامی که اگر در خوابْ
خیالْ وحشت آن موضع بدیذی زندگانی برو مُنغصّ شذی ، وجهان
بر چشم او تاریك ومستوحش گشتی

12 درمیان آن حال ایلك با قبایل وخیول ترکستان باعالیٔ ماوراء
النهر رسیذ ، وبناصرالدین رسول فرستاذ ، وکلمهٔ مصالحت ومهادنت
ازسر گرفت ؛ واو بحکم تفادی وتقاعد ملك نوح ازکفایت آن مهم
15 بصلح تن داذ ، ومیان ایشان معاهدهٔ رفت ، که قطوم سدّی حایل
وحدّی مانع باشذ ، میان هر دو مملکت ؛ واز جانبَین برین قرارمزیدی
نجویند ، ومخالفت شرط ونقض عهد نکنند ؛ وسمرقند بحکم شفاعت ایلك

1 ودر ... لشکرها EH : — A || فرستاذ : + درصحبت سیف الدولة A || 5 درتقریر EH : وتقریر A || جنایت H : حاست E خیانت A || عزیر AH : عزیز E || 6 وی EH : امیر محمود A || باجابت AE : بایجاب H || 7-8 ابن عزیر . . . آورد و A : — H که E || 8 حاجب را و EH : حاجب A || علی را EH : علی A || عزیر AH : عزیز E || 9 جردیز ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۲٤۰) وقال المنینی هو معرب کردیز علم لقریة حصینة قریبة من غزنة : حردین AH حردن E || 10 کشتی EH : شدی A || 12 با عالیٔ EH : باهالیٔ A || 13 وبناصرالدین A : وناصرالدین EH || 14 - 15 ملك . . . مملکت AH : — E || 15 قطوم AH : قطوان - العتبی (ج ۲ ، ص ۳٤۰) || 16 واز AH : — E

خان ورعایت حقوق خدمتکاریٔ قدیم بر فایق مقرّر داشتند ؛ وبرین
موجب وثیقهٔ مشتمل بر خطوط وشهادت أئمه ومشایخ ماوراء النهر تحریر
3 افتاذ ، وروی از یکدیگر بتافتند ؛ وهریك با ولایت خویش معاودت
نموذ ، ناصرالدین با بلخ آمذ ، وسیف الدولة بنیشابور رفت ؛ وملك
نوح ازدل مشغولی وفتنهای لشکر ترك ایمن ومطمئن بنشست ؛ وابو نصر
6 ابن ابی زید بنظم کار وزارت مشغول شذ ؛ چون پنج ماه از تقلّد
وزارت او بگذشت ، غلامان او اورا بکشتند ؛ ملك نوح از حادثهٔ او
کوفته ودلتنگ شذ ، واز کراهیت ناصرالدین محترز گشت ؛ وکشندگان
9 اورا بدست آورد ، وهمه را بنکالی تمام هلاك کرد ، تا از تهمت او
خلاص یافت والسلام

ذکر ابی القسم بن سیمجور برادر ابو علی وحالت او
12 بعد از مفارقت براذر

ابوالقسم بعد از مفارقت ابو علی باکوشه نشست ، تا رایات
ناصرالدین بخاکَسْتَر رسیذ ، روی بخدمت او نهاذ ، وبمتابعت رایت
15 او استعلا جُست ؛ ناصرالدین او را بتمکین تمام قبول کرد ، وبمَلِك
نامه نوشت ، ودر حق او سخن گفت ، وولایت قهستان که إقطاع قدیم
آل سیمجور بود ، از بهر او بخواست ؛ ملك التماس او باسعاف مقرون
18 داشت ، ومنشور ولایت قهستان بویّ فرستاذ ، مضاف با خلعتهای

---

1 خدمتکاریٔ EH : خدمتکاران A || 3 وروی A : روی EH || 4 نموذ H : نموذند AE || 6 وزرات AH : ولایت E || 7 غلامان او EH : غلامان A || حادثه AH : کشتن E || 8 ودلتنك EH : تنك دل A || 9 تا EH : و A || 10 والسلام E : — AH || 11 وحالت EH : وحال A || 14 بخاکستر : نحاسر AH نحاسیر E خاکستر ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۲٤٥) . قریة من قری نیسابور وهی منها علی مرحلتین علی الشرف الجنوبی ـ المنینی || 18 خلعتهای : + کرانمایه A

شاهانه ؛ واو بسر ولایت رفت ، وبفراغ خاطر وطمانینت دل بنشست
تا آن وقت که ناصرالدین روی بمدافعت وممانعت ایلگ خان آورد ،
3 مثالی باستدعاء وی بفرستاذ ، واو را بمدد خواند ؛ او از سوء الظن
ومخافت وخامت عاقبت وقرب عهد بحادثهٔ براذر بأعذار تمسّك
نموذ ، وبعصیان مجاهرت نموذ ؛ وبحکم آنك عرصهٔ خراسان خالی
6 یافت بنیشابور رفت ، وابو نصرِ محمد حاجب بذو پیوست ؛ وهر
دو دست بعیث وفساد واستحثاث اموال ومصادرات اعمال وتخریب
بلاد وتعذیب عباد برآوردند

9 چون این خبر بناصرالدین رسید ، بسیف الدولة نوشت ، تاکار
ایشان در یابذ ؛ وبراذر خویش بغراجوق را بمدد او فرستاذ ، وبر
ارسال ایشان قناعت نکرد ، خویشتن از بلخ نهضت کرد ، وبرعقب
12 ایشان برفت ؛ سیف الدولة وبغراجُوق بیك رکضت بر سر ایشان
دوانیذند ؛ ابوالقسم از نهیب آن دو سرور وآن حشر سپر هزیمت
در سر کشیذ ، وراه گریز گرفت ، وبحدود جُرجان آمذ وسیف‌الدولة
15 وبغراجوق با حضرت ناصرالدین آمذند ، وعهد خدمت او تازه
گردانیذند

وبو وقت مقام ناصرالدین ببلخ از جانب فخرالدولة رسولان رسیذه
18 بوذند ، ومکاتبت ومفاتحت آغاز نهاذه ، وبتحف ومبارّ بسیار وبانواع

---

2 ممانعت EH : ممالعت (؟) A || 3 وی H : بوی E او A || او EH : واو A ||
5 نموذ AH : — E || 6 ابونصر محمد حاجب AEH : ابونصر بن محمود الحاجب - العتبی
(ج ۱ ، ص ۲٤٦) || 7 اعمال H : عمال AE || 10 وبراذر AE : وبرای H ||
بغراجوق EH والعتبی : بغراجون A || 10-11 وبر ارسال EH : وبارسال A || 11 خویشتن E :
خویش A || 12 بغراجوق EH : بغراجون A (همه جا همینطور است) || 16 سرور
وآن A : سروان H سروران E || 18 مکاتبت ~ ومفاتحت AE

مجلوبات عراق تقرّب جُسته ؛ و ناصرالدین در مقابلهٔ آن کرامات
بأضعاف اصناف الطاف تقدیم داشت ؛ وعبدالله کاتب را بذین سفارت
3 پیش فخرالدولة فرستاذ ؛ و بر دست او حملی از تحف خراسان با سه
سر فیل تمام هیکل روان داشت ، فخرالدولة را بر طریق نمیمت إنها
کردند ، که عبدالله کاتب بتجسُّس احوال وتعرُّف مسالك وتفتیش
6 مقادیر لشکر مشغول است ؛ فخرالدولة بذین سبب بذگمان شذ ،
وجوابی مُوحِش بناصرالدین نوشت ، وگفت : رسول ترجمان ضمیر
وعنوان باطن مرسل باشذ ؛ سفیر باتزویر رسیذ ، وامارت نفاق
9 وعلامات شقاق او ظاهر شذ ؛ ناصرالدین ازین خطاب متأذّی شذ ،
وطراوت قواعد مودّتی که بنیاذ نهاذه بوذند واهی گشت

وبر عقب آن رسولی دیگر از فخرالدولة برسیذ ، با نامهٔ مشتمل
12 بر استیناف مصادقت واستجداد أحکام موافقت ؛ ونموذ که ملك نوح
ابواب رعایت واقسام کرامت در بارهٔ ما مبذول میدارذ ، وبمواصلت
ومصاهرت این جانب رغبت می نمایذ ؛ ما خواستیم که نظام این الفت
15 وقوام این وصلت بمراضی ومساعی ناصرالدین مقرون باشذ ، ومشارع
موالات و موارد مصافات جانبَین از تغییر زمان وتکدیر حدثان صافی
گرذذ ؛ از حصافت عقل ورزانت رای ونیّت صافی ومکرمت وافیٔ ناصرالدین
18 توقّع داریم ، که خانه یکی دانذ ، وطریق مجانبت ومباینت نسپرذ تا مرائر
موافقت مستمرّ گرذذ

---

1 وناصرالدین AH : بر ناصرالدین E || 2 اصناف الطاف EH : صماف A || 4 روان داشت EH : — A || فخرالدوله را . . . نمیمت E : فخرالدولة را برین طریق نمیمت H فخرالدین را A || 5 کردند : + بر سبیل نمیمت A || 6 است AH : — E || 7 بناصرالدین A E : بناصرالدوله H || 8 باطن EH : باطل A || 9 ازین AH : ازان E || 10 بوذند H : بوذ AE || 14 جانب AH : کائب E || 16 تغییر EH : تعبیر A || 17 ورزانت H : ودرایت E ورزایت A

6

ناصرالدین این فصول بسمع رضا اصغا کرد ، وآئینهٔ صفا در
روی ملتمس او کشید ، وحال ایشان در تأسیس مبانئ خلّت وتمهید
قواعد قربت از شوایب ومعایب مُبرّا ومُعرّا شذ ؛ چون ابوالقسم بن 3
سیمجور در ضمان امان فخرالدولة گریخت ، وبولایت او التجا ساخت ،
اورا بحدود دامغان وقومس وجرجان خواند ، واز محصولات آنجا
مواجب واقامات او ولشکر ترتیب داذ ؛ وبعد از حادثهٔ ابو نصر بن ابی 6
زید ملك نوح مونس خادم را بحضرت ناصرالدین فرستاذ ، ودر تفویض
وزارت بکسی از کفاة که نظم امور برای او منوط ومضبوط باشذ ،
مشورت کرد ؛ ناصرالدین این اختیار با رای مَلِك تفویض کرد ، 9
وبخدمت هرکس که رای او اقتضا کنذ از وزراء مُلتَزم شذ ؛ اختیار
بر ابو المظفّرِ بُرغشی افتاذ ، واو در ملابست آن منصب آثار حصافت
ودلایل صرامت ظاهر گردانیذ ، وآئین حوب نهاذ ؛ وتا خاتمت عمر ملك 12
نوح مباشر وزارت بوذ

وامیر ناصرالدین با بلخ رفت ، وامیر سیف الدولة با نیشابور شذ ؛
وابو الخیر بن ابی علیِ سیمجور بناحیت قاین مقیم شذ ؛ وچون خبر 15

---

1 کرد EH : فرمود A || 3 بن EH والعتبی (ج ۲ ، ص ۲٤۹) : — A || 4 امان AH : — E || 5 محصولات EH : محصول A || 6-7 ابو نصر بن ابی زید EH والعتبی (ج ۱ ، ص ۲۵۰) : ابو نصر بن زید A || 7 بحضرت EH : — A || ناصرالدین EH : بناصرالدین A || 8 منوط ~ مضبوط A || 9 اختیار با رای H : معنی بارای E اختیار را برای A || 10 ملتزم AH : ملتمس E || 11 ابو المظفر بزغشی AH : ابو المظفر بن عیسی E ابو المظفر محمد بن ابراهیم البرغشی - العتبی (ج ۲ ، ص ۲۵۰) وقال المنینی : البرغشی بالباء الموحدة فالراء المهملة فالغین المعجمة فالشین المعجمة || حصافت AH : حذاقت E || 12 وتا AH : وبا E || عمر AH : — E || ملك EH : — A || 14 الدولة A : الدین EH || 15 علی AE : — H || قاین AH والعتبی (ج ۲ ، ص ۲۵۱ ، وانظر المنینی) : قاس E || مقیم EH : ساکن A

هزیمت پذرش بدر طوس بذو رسیذ بری رفت ، وباهتمام فخرالدولة
التجا ساخت ؛ او در بارهٔ او ابواب اشفاق واشبال تقدیم فرموذ ،
3 وهر ماه پنجاه هزار درم برسبیل مشاهره بنام او مطلق داشت ، وبمزید
کرامات واقسام انعامات هر وقت مراعات میکرد ، هم از جهت رعایت
شرف ابوت ، وهم سبب اظهار مباهات بمثول در حضرت او ؛ ومدّتی
6 پیش او در مفترش عافیت ومنزل رفاهیت روزگار گذرانید ، تا نحوست
طالع وشقاوت بخت اورا درهاویه وبادیهٔ نقمت انداخت ؛ وبسبب
میلی که بمنظوری داشت بنیشابور رفت ، وخیال بست که در پردهٔ خفا
9 وکلّهٔ اختفا بمُراد خویش محتظی تواند شذ ؛ ناگاه پیرامون مستتر
او فرو گرفتند ، ومکتوف وملهوف بیرون کشیذند ، وببخارا فرستاذ ،
تا قضاء باری تعالی درو نافذ شذ ، وفذلك حال او بموجب حساب
12 پذر بپایان رسیذ

وامیرك طوسی در جملهٔ سپاه سیف الدوله منتظم بوذ ، تا عزم
نهضت ماوراء النهر ، وکفایت کار لشکر ترك محقّق شذ ؛ در اثناء
15 آن حال بتهمتی وریبتی ازو خیال افتاذ ، احتیاط چُنان اقتضا کرد ، که
اورا بگرفت ، وفرع واقعهٔ او با اصل مسئلهٔ بوعلی ودیگران إلحاق
افتاذ ؛ وچون ناصرالدین از واقعهٔ طوس باز گشت ، وببلخ مطمئن
18 ومتمکّن بنشست ، خبر حادثهٔ ابو علی واصحاب بذو رسیذ ، وبر عقب
او اخبار ومصایب جمعی از ملوك واکابر عراق وخراسان در مدّتی
نزدیك از هر طرف متواتر ومترادف شذ

---

3 مشاهره **AEHh** : مشاهده **H** || **5** سبب **EH** : از سبب **A** || مباهات **A** : ومباهات **E** نباهات **H** || در حضرت او **A** : — **EH** || **6** مفترش **AH** : مفرش **E** || تا **AH** : با **E** || **10** بیرون کشیذند و **EH** : — **A** || فرستاذ **EH** : فرستاذند **A** || **15** بتهمتی وریبتی **EH** : تهمتی وربتی **A** || **16** ودیگران **A** : دیگر **EH** || **19** واکابر **EH** : — **A** || خراسان **AH** : در خراسان **E**

وبیان این سخن آنست که مأمون بن محمد بر دست غلامان خویش در ضیافت صاحب جَیش خوذ کُشته شذ ؛ و نوح در سیزدهم رجب سنهٔ سبع وثمانین وثلثمایه [۳۸۷] بعارضهٔ دو سه روزه بجوار رحمت رفت ، وبا حسرت شباب بمنزل تراب رحلت کرد ؛ و کُتّابْ او را امیر رضی لقب داذند ، وکریمهٔ از کرایم ناصرالدین که شقیقهٔ روح او بوذ ، با چند کس از اطفال واولاد واحفاد واخایر ممالیك او از دار الفنا رحلت کردند ؛ وخاتمت همه بعلّتی صعب ممتحن گشت ، وامیر ناصرالدین حلیف الفراش شذ ؛ وامیذ از انتعاش وارتیاش برداشت ؛ وبآب وهوای غزنه مشتاق گشت ، وبرَوح آن ولایت استرواح واستشفا طلبیذ ؛ وقضا وقدر مهلت نداذ ، وآن اُمنیت بحصول نپیوست ، ودر منزلی از منازل جان برضوان سپرد ؛ وقالب او درعماری بغزنین نقل کردند

واز بدایع اتّفاق وغرایب حالات آن بود، که عُتْبی آورداست ، که در خدمت حضرت او پیش از عرض مرض نشسته بودم ؛ واو در اثناء محاورت بابوالفتح بُستی میگفت : ما در معالجت نوازل أسقام ومقاسات عوارض امراض بر مثال گوسفندیم، که او را اول نوبت جز از از جهت بریذن موی بیندازند ، ودست وپای او محکم به بندند ؛ وشکلی نا معهود وحالی برخلاف مألوف بیند ، در اضطراب آیذ ؛

---

1 بر دست AH : بن دست (!) E || 2 ونوح EH : نوح A || 5 از کرایم ... بکتوزون AE : — H (اینجا تا ص ۹۵ س 12 « ظفر یافت » دو ورق از نسخهٔ H ساقط شده است) || 5 شقیقة : سمفه E سمیعه A | روح E : زوج A | 6 ممالیك A : ممالك E | 7 از دار A : بدار E | 9 مشتاق E : محتاج A | 10 وآن E : واین A | 11 جان A : حال E | 16 عوارض A : معارض E | 17 از جهت E : از بهر A | بیندازند ودست A : در E جای این دو کلمه بریده شده است | 18 وشکلی A : شکل E |

---

13 عتبی آورده است الخ . . . مراجعت کنیذ ـ العتبی ، ج ۲ ، ص ۲۵٦ - ۲۵۸

وخوذ را بقلتی هر چه تمامتر بر زمین زنذ ؛ واز حیات نا امیذ دل
بر مرگ نهذ ؛ تا جزّاز از کار خوذ فارغ شوذ ؛ چون او را مطلق
3 گرداند ، طمانینتی بذو راه یابذ ، ودر نشاط آیذ ؛ دوم نوبت که در
دست جزّاز افتذ ، حالت او میان خوف ورجا واقف باشذ ؛ وچون
خلاص یافت ، بذان حالت مستأنس شوذ ، ونفرت او ازان صورت
6 نقصان پذیرذ ؛ سوم نوبت بعادت سابق واثق وایمن باشذ ؛ وچون
قصّاب اورا بگیرذ ، ومحکم ببندذ ، بهیچ گونه هراس وخوف بذو
راه نیابذ ، ودر تضاعیف أمن وحالت فراغ وسکون أوداج او بتیغ قهر
9 بریذه شوذ ، وجان شیرین او برباذ فنا آیذ ؛ ما نیز در اقسام سقام
ونوایب وشوایب واعلال برامیذ إفاقت وابلال مغرور ومسرور
می باشیم ، ودر دعوت مرگ تغافل وتصامم می سازیم ، تا کمند قضا در
12 گردن افتد ، وبند أجل محکم گردذ

ومیان این تمثیل وانقضاء عمر او مقدار چهل روز بیش نبوذ ؛
جماعت از بدُور آن حالت واعجاز واعجاب این مقالت تعجب نموذند ، که
15 تقدیر باری تعالی ضمیر منیر او آئینهٔ اسرار غیب وزبان مبارك او ترجمهٔ
حوادث ایام ساخت ؛ تا قضاء مقدور واجل مؤجّل پیش از قرب نزول
ووقت حاول بر لفظ او نافذ شذ ؛ ودر اواخر عمر وخواتیم ایام بنیاذ
18 سرایی فرموذه بوذ ، وآنرا سهلاباذ نام کرده ؛ بسبب حادثهٔ کارثهٔ
او ناتمام بماند ، بذان فال بذ زذند تا خراب شذ بر دُنیِ فانی

1 زنذ A : می زند E | 2 خوذ E : خویش A | 5 شوذ E: گردد A | 6 سابق E : سوابق A | 7 بهیچ E : هیچ A | 10 نوایب ~ شوایب A | واعلال A : اعلال E | 11 تغافل وتصامم E : تصاعم وتغافل A | 13 او A : — E | 14 بدور : E : نذور A | نموذند E : کردند A | 17 نافذ A : نافذ E | 19 ناتمام A : باتمام E | بماند A : نمایذ E | بذان E : بران A | فال A : مال E

وروزگار غدّار نفرین باذ ، که چون سوسمار بچه‌خوار وچون روباه محتال وچون گرگ مغتال وچون سایه منتقل وچون سراب بی حاصل است 3

وبرعقب حادثهٔ او خبر وفات فخرالدولة علیِ بویه برسیذ ، وهر دو در شعبان سنهٔ سبع وثمانین وثلثمایه [۳۸۷] سپری شذند ؛ وسبب وفات فخرالدولة آن بوذ ، که قلعهٔ طبرك را عمارت 6 میکرد ؛ چون باتمام رسیذ ، باحریفان شراب بر قلعه رفت ، وبمعاشرت مشغول شذ ؛ وکباب از گوشت گاو آرزو کرد ، گاوی پیش او بکُشتند ، واز گوشت اوکباب میکردند ؛ او بإسراف تناول میکرد ، وصاغری 9 چند سیکی برعقب آن باز خورد ؛ امعاء او برهم پیچیذ وألمی سخت آغاز نهاذ ؛ ودرآن ألم جان بسپرد

ومآل حال ایشان بعد از وقوع آن مصائب وحدوث آن رزایا 12 آن بوذ ، که علی پسر مأمون بن محمد جای پذر بگرفت ، ولشکر برو بیعت کردند ، وحکم او در ولایت جرجانیّه وخوارزم نفاذ یافت ؛ وبقرار معهود باز رفت ، ووراثت مَلِكِ رضی نوح بن منصور بولی 15 عهد ابوالحارث منصور بن نوح رسیذ ؛ وبیعت طبقات لشکر برامارت وسلطنت او منعقد شذ ، واو خزاین موروث وذخایر مدفون بر ایشان تفرقه کرد 18

ووزیر ابو المظفر بُرغشی برقاعدهٔ خویش بر مسند وزارت مقیم ومستقیم بوذ

---

2 مغتال A : مغتاك E | 4 علی بویه A : ان بود (؟) علی بویه E | 4 برسیذ E : بر رسیذ A | 7 حریفان A : خریفان E | آرزو E : ارز A | 9 او E : واو A | 10 بر عقب E : از عقب A | 11 آن A : این F | 19 بزغشی : برعشی AE | بر E : در A |

اما ناصرالدين سبکتگين در حياة خويش پسر خوذ امير اسمعيل را
ولی عهد کرد ، ووصايت عيال واطفال ومخلّفات بذو تفويض فرموذ؛
3 وچون وعدهٔ حق بامضا رسيد ، کافّهٔ اولياء وحشم متابعت رايت
او بامضا رسانيذند ؛ واو خزاين مختوم ودفاين معلوم وجميع ذخاير
بتفريق رسانيذ ، ومجموع آن أعلاق در وجوه أرزاق طبقات حشم
6 إنفاق کرد

واما فخرالدولة جماعت ديلم بعد از وفات او بر پسر او مجدالدوله
ابو طالب رستم جمع شذند ، واو را بر تخت مملکت وسرير امارت
9 نشاندند ؛ واز ديوان عزيز اورا مجدالدوله وکهف المِلّه لقب داذند ؛
وتتمهٔ احوال هر يك در موضع خويش ايراد افتذ

وچون تاج مملکت وسرير سلطنت برواء انيق ولقاء بهی ابو الحارث
12 منصور بن نوح آراسته شذ ، واو در مطلع عمر وآوان شباب وطراوت
جوانی بوذ ، وانوار نجابت وإصابت بر تباشير روی او واضح وآثار
نجح واقبال از حرکات وسکنات او لايح ؛ وزرات برابو المظفر
15 بُزغشی بر قاعده مقرّر داشت ، وزمام کفايت امور وکفالت جمهور
بفايق تفويض کرد ؛ وعبدالله بن عزير از حبس ناصرالدين خلاص يافته
بوذ ، وبا علی بماوراء النهر رفته ؛ چون خبر وفات ملك نوح بذو
18 رسيذ ، ابو منصور اسفيجابی را در زعامت جيوش خراسان طامع کرد ؛

3-4 کافهٔ... رسانيذند A: — E | **7** جماعت A: وجماعت E | **8** رستم: رستم بن فخرالدولة ـ العتبي (ج ۲ ، ص ۲٦٥) | **9** عزيز E : عزير A | لقب داذند E : نام نهادند A | **10** وتتمه احوال A: — E | **11** انيق A : ولواء E | **15** بزغشی : بن عسی E بزعشی A محمد بن ابراهيم البرغشی وزير والده الرضی ـ المنينی (ج ۲ ، ص ۲٦۹) | کفايت A : — E | **16** تفويض E : تسليم A | کرد A : — E | **17** بماوراء النهر E : ماوراء النهر A | **18** اسفيجابی : اسعحابی E اسفيجانی A محمد بن حسين الاسبيجابی ـ العتبي (ج ۲ ، ص ۲٦۹) | طامع A : طمع E

واو را برآن داشت ، که بایلگ خان استعانت کنذ ، و بمدد او ملك
خراسان مستخلص گرداند ؛ وهر دو بتقریر این حال وتمهید این
قاعده پیش ایلگخان رفتند ؛ وابو منصور با فوجی از حجاب واصحاب 3
خویش پیش ایلگخان شذ ، وایشان را بعلّت مهمانی باز گرفت ،
ولشکر وحشم او بترتیب مقام وتضریب خیام مشغول بوذند ؛ اسفیجابی
وابن عزیر را بگرفت ، و هریك را تختهبندی محکم برنهاذ ؛ وبفایق 6
پیغام فرستاذ ، واو را بخواند ؛ چون پیش او رسیذ ، قیام تمام کرد ،
وباکرام واحترام استقبال کرد ، وبا سه هزار سوار بمقدمه برصوب
بخارا روانه کرد 9

چون ابوالحارث ازین حال آگاه شذ ، متحیّر فرو ماند ، ورای
او از تدبیر وترتیب مصالح وقت قاصر آمذ ؛ صواب آن دیذ ، که
با جمهور اتباع از جیحون بگذشت ؛ فایق چون ببخارا رسیذ ، پیش 12
تخت رفت ، وزمین ببوسیذ ، وبرمفارقت امیر ابوالحارث از سریر
سلطنت وجای أسلاف ومنزل اجداد جزع وزاری کرد ؛ ومشایخ
بخارا برعقب او بفرستاذ ، وبتضرّع او را با مسکن خویش خواند ، 15
وبطاعت وتباعت او تظاهر نموذ ؛ چون ابوالحارث این سخن بشنیذ ،
واثق شذ ، وبرآن اعتماد کرد ، ومثالی مشتمل برشکر مساعی واحماد
موقع خدمت وارتضاء جمله طاعت بفایق اصدار کرد ؛ وبکتوزون 18
را که امیر حاجب بزرگ بوذ ، بسپاهسالاری لشکر بنیشابور فرستاذ ؛
واو را سنان الدولة لقب داذ ، وروی ببخارا آورد ؛ فایق باستقبال

1 بایلك E : ایلك A | 2 کرداند E : شود A | 3 از حجاب A : با حجاب E |
4 مهمانی A : مهماتی E | باز A : بار E | 5 بوذند E : شدند A | اسفیجابی E :
اسفیجانی A | 6-8 ابن عزیر... احترام A: — E | 8 کرد E : نمود A | 14 جزع ~ زاری A |
15 بخارا : + را A | بر E : از A | 19 امیر E : — A | 20 باستقبال A : بیخارا E

رفت ، وبشرایط خدمت وعبودیت قیام نموذ ؛ ودر موکب او بحضرت امارت آمذ ، وآتش آن فتنه فرو نشست

3 ومیان فایق وبکتوزون مشاحنّی قدیم قایم بوذ ، ومغایظتی قوی مستمر ؛ امیر ابوالحارث در إزالت وازاحت آن سعی نمود ، وذات البین ایشان را معمور گردانیذ ؛ تا کلمهٔ هر دو در خدمت متفق باشذ ، وقدم

6 ایشان در موالات دولت راسی وراسخ ؛ فائق از سرِ گذشته درگذشت ، وبعهود ومواثیق استظهار داذ ؛ وسپهسالاری بر بکتوزون مقرّر شذ ، وبجبایت اموال استقلال می‌نموذ ، تا حکم خراسان بی‌معارضی ومنازعی

9 با خویشتن گرفت ، تا دیو فتنه در مستقر دماغ او آشیان ساخت ، وبقصد ولی نعمت خویش بیرون آمذ ، وملك قدیم ودوذمان کریم آل سامان برباذ داذ ، وتا ابد عار بذنامی وخَزْی آن کار باقی خواهذ بوذ

12 والسلام

ذکر امیر سیف الدوله وماجراء او با براذرش امیر اسمعیل

چون ناصرالدین سبُکتگین وفات یافت ، وامارت بر امیر اسمعیل

15 قرارگرفت ، لشکر گردن طمع دراز کردند ، وبمال مطالبت نموذند ؛ واو خزاین جهان برایشان تفرقه کرد ، ونطاق او از اعتناق آن منصب تنگ آمذ ، از خَوَر طبیعت بشرایط سیادت وسیاست قیام نتوانست

18 نموذ ؛ دو سبب را یکی آنك در عنفوان جوانی بوذ ، وتجربت نا یافته ،

2 آمذ A : رفت A | 3 قوی A : — E | 4 وازاحت A : واراحت E | آن E : ایشان A | 7 داذ E : کرد A | وسپهسالاری بر A : وسپهداری E | 8 معارضی ومنازعی E : منازعتی A | 12 والسلام E : — A | 13 امیر A : — E | براذرش E : براذر خویش A | 16 واو A : و E | اعتناق A : اعمات E | 17 خور A : حور E | 18 دو سبب را E : از دو سبب A

وممارست خیر وشر ناکرده ؛ دوم آنك از جانب براذر نا ایمن بوذ ،
وخشونت او می شناخت ، ومزید خرذ ورجحان قوة ووفور قدرت
وشوکت او میدانست ؛ چون لشکر قصور وفتور او مشاهده کردند ، 3
دامن تحکم وتسحب درکشیذن گرفتند ؛ ودر مراتب ومناصب پیش از
مقادیر خویش مطالبت کردند ، ودر مزید مواجب ومواهب طمع بستند ؛
تا جملگی ترکات ومخلفات ناصرالدین بوجوه اطماع ایشان مستغرق 6
شذ ، وخزانه خالی گشت ؛ امیر اسمعیل بذخایر قلاع وودایع غزنین
دست یازیذ واگر زمان آن تحکمات امتداد یافتی ، نظم حال ومال
بگسستی ، وجمعیت حشم بتفرّق وتمزّق پیوستی 9

چون سیف‌الدولة ازحادثهٔ پذر خبر یافت ، بشرایط عزا قیام نموذ ؛
وببراذر تعزیت نامه نوشت ، وابوالحسن حمولی را بسفارت بذو فرستاذ ،
وپیغام داذ ، که پذر که در جنّهٔ نوائب وعمدهٔ حوادث بوذ رفت ، 12
ومرا امروز در همه جهان از تو گرامی‌تر کس نیست ، از جان شیرین
وروشنائیٔ چشم عزیزتری ؛ اما کبر سنّ وتجارب ایّام ووقوف بردقایق
سرداری ومعرفت مقادیر حشم در استثبات مُلك واستدامت دولتْ 15
اصلی مبین وحبلی متین است ، اگر استبداد واستقلال تو بمباشرت
این مراتب ، وثبات درمعرض این منصب ، وتقضّی ازعهدهٔ این کار
محقق بوذی ، من از همه مطیع تر وراضی تر بوذمی ؛ واگر پذر در 18
غَیبت من وصایتی کرد ، سبب بُعد مسافت ومخافت آفت تفرّق
جمع ومشقّت حال بوذ ؛ مصالح آنست که از سر بصیرت اندیشهٔ کامل

---

2 ورجحان A : درجحاب E | 6 ومخلفات A : ومخالفات E | 9 بگسستی E : نکسستی A | وتمزق : تمرق E تمرق A | 11 ابوالحسن AE : ابوالحسین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷۳) | 12 در جنهٔ : کذا فی AE | 13 کس E : کسی A | 15 استثبات A : اسںاف E | 16 وحبلی : وحیلی E وحملی A | استبداد A : اسنلاد E | 17 مراتب A : کار E | وتقضی A : وبعضی E | از E : آن A

کنی ، ووجه صواب از خطا شناسی ، وآنچه خطام دنیاویست ،
بر مقتضی شریعت بسویت قِسمت روذ ، وغزنین که مطلع سعادت
3 ومنشأ سیادت ومستقر اولیاء دولتست ، بما باز گذاری ، تا ما ولایت
بلخ از بهر تو مستخلص گردانیم ، وبا زعامت وامارت جیوش خراسان
بر تو مقرر داریم

6 امیر اسمعیل از شقاوت این نصیحت مقبول نداشت ، واز نکبت
ومحنت از توفیق سعادت محروم ماند ؛ والیٔ جوزجان خواست
که بنصایح بلیغ ومواعظ کافی میان ایشان بر قانون اخوت وموافقت
9 مستقیم گرداند ، گفت : صواب آنست ، که هر دو برادر حرکت
کنیذ ، وبهم پیوندیذ ؛ وشکر وشکایت وتوقّع ونکایت که از جانبَین
درضمایر وسرایر کامن است ، بمشافهه تقریر کنیذ ؛ امیر سیف الدولة
12 این نصایح مقبول داشت ، وبسمع رضا إصغا کرد ؛ اما امیر اسمعیل از
سر استشعار واسترابت وسوء الظن تن در نداذ ، واز نصایح إعراض
کرد ، ولشکر کشیذن بر موافقت برادر وسبب مصلحت کلّی راجح دیذ
15 بسبب ذُعری که در صمیم دل او متمکّن بوذ ، وخیالی که بحواشیٔ
خاطرش متطرّق شذه

امیر سیف الدولة درچارهٔ این کار وطریق این حادثه فروماند،

---

1 شناسی E : بشناسی A | 4 از بهر E : از برای A | وبا زعامت E : ویا زعامت A | 6 شقاوت A : سفارت E | 7 والیٔ جوزجان : والی جرجان E والی جورجان A والی الجوزجان ابو الحارث الفریغونی ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷۵) | 8 کافی E : — A | 10 پیوندیذ A : پیوندند E | 11 کامن A : کاین E | الدوله A : الدین E | 12 این نصایح E : نصیحت A | 13 سر E : — A | استشمار A : اسسمار E | 14 ولشکر E : ودر لشکر A | کشیذن A : — E | وسبب E : — A | 15 بسبب A : — E | ذعری E : دعوی A | در A : بر E | بحواشی E : در حواشی A | 16 خاطرش A : — E

ودر طلب رَفْوِ این خرق ورتق این فتق بهر مدخل فرو رفت ، ونجاح
مقصود بحصول موصول نشذ ؛ وآخِرُ الدَّوَاءِ الکَیّ متعیّن گشت ،
که دستی که عمدهٔ تن است وعزیزتر جارحه از جوارح ودندانی که 3
طاحنه جسم است ، وغذاء روح بقوّت آن منهضم می شوذ ، چون
متأکّل شذ ، ولذت عیش بذان منغَّص گشت ، جز قلع وإفاتت آن
چارهٔ نیست ؛ بامیر ابوالحارث نامه فرستاذ ، وصورت حال إنها کرد 6
که عزیمت غِزنین ونهضت بذان جانب لازم شذ

وگوچ کرد ، وروی بغزنین نهاذ ؛ چون بهرات رسیذ ،
مکاتبت برادر از سر گرفت ، واز وعد ووعید ولطف وعنف سخن 9
راند ، ودقایق أعذار وانذار مقدم داشت ؛ هیچ گونه نافع نیامذ ،
تا قطع این خصومت واین معاتبات بمطاعنات ومخاطبات بمضاربات
رسیذ ؛ سیف الدوله که عم خویش بغراجوق را بمساعدت وموافقت خویش 12
دعوت کرد ؛ واو بی تلعثمی روی بخدمت نهاذ ، وبشعار مظاهرت او
تظاهر جُست ؛ وامیر نصر بن ناصر الدین نیز از سر صدق موالات وخلوص
مؤاخات درلواء میمون او روان شذ ؛ چون امیر اسمعیل از رحلت سیف الدولة 15
وعزم او بجانب غزّنه خبر یافت ، مبادرت نموذ ، واز بلخ روی بغزنه
نهاذ ؛ ارکان دولت ومعارف حضرت او بامیر سیف الدوله تلطفها روان کردند

---

1 رفو این حزق A : ولو اىں حرب E رفاوین این خرق A الرفو علی الخرق ـ العتبی
(ج ۱ ، ص ۲۷۷ ـ ۲۷۸) | 3 جارحه از A : کارجه بمراد E | 4 جسم A :
جشم E | روح A : ورروح E | 5 متأکل : مستأکل AE | بذان E : با الم آن A |
منغص A : منغس E | افاتت : افاىت E قاىت A | 7 بذان E : بر آن A |
8 وکوچ A : او کوچ E | 12 بمطاعنات A : مطاعنات E | رسیذ سیف الدوله A :
رشید الدوله که E | بمساعدت وموافقت E : بموافقت ومساعدت A الی مساعدته
ومرافقته ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷۸) | خویش A : — E | 13 واو بی تلعثمی :
بلعثمی E واو بی تلعلثمی A | بشمار E : شمار A | 14 از سر A : تن بر E

وچون مسافت میان هر دو برادر نزدیك شذ ، دراتفاق وائتلاف
ومجانبت جانب خلاف استئناف رفت ، وسفیران ومتوسطان
3 در اصلاح ذات البین سعی بلیغ نموذند ؛ اما تقدیر آسمانی غالب آمذ ،
وشرر شرّ مشتعل شذ ؛ وامیر سیف الدوله أنصار خویش را عرض
داذ ، وصفها بیاراست ؛ ومیمنه ومیسره تسویت داذ ، وکُماة وحُماة
6 جیوش او چون شیر شرزه ، که بهنگام جنگ چنگ در گریبان نهنگ
زنند ، ودرگاه نبرد چون گرد با باذ هوا دز آویزند ، در مبارزت
آمذند ، امیر اسمعیل با موالی وممالیك خویش واصحاب واتباع پذر در
9 مقابل آمذ ؛ وقلب وجناح بهیاکل فیلان چون کوه سهلان بداشت ؛
چون هر دو فریق بهم رسیذند ، جمله تیرها بنیداختند ، وتیغها بکشیذند ؛
وچندان کُشش رفت که شمشیر آهنین دل بزاری کارزار آن جوانان
12 خون بگریست .

امیر سیف الدوله حمله کرد ، واز میغ تیغ سیلاب خون در کوه
وهامون براند ، وچهرهٔ سبز رنگ بنات هند از گلگون خون ابناء
15 حرب ارغوان کرد ، وبقایاء اسیاف در مخارم شعابْ راه خلاص
وطریق نجات طلبیذند ؛ امیر اسمعیل در قلعهٔ غزنه گریخت ، وبحصانت
آن حصن از صدمهٔ اولی بطامّهٔ کبری متحرس شذ ؛ وامیر سیف الدولة
18 بعد از سکون ثائرهٔ جنگ وخمود نائرهٔ حرب او را امان داذ ، ودر

---

2 استئناف : اسناف E استنباق A | 4-5 عرض داذ : عرض کرد E اعراض باز داد A | 6 نهنك A : اجل E | 7 زنند A : زنذ E | نبرد A : — E | 7-9 کرد ... بهیاکل A : کرماباد (؟) E | 10 بکشیذند E : بکدسدند A | 11 کشش : کشس E کسستن A | بزاری E : براوی A | آن A : — E | 12 بکریست A : کریست E | 14 بنات : سبات E ، — A | 15 ارغوان کرد E : ارغوانی A | 17 متحرس A : محترس E | وامیر E : امیر A | 18 ثائرهٔ ... حرب E : نائرهٔ حروب A

ضمان عنايت ورعايت گرفت ؛ واز گذشته در گذشت ، تا اخوت
ومودت بقرار اصل باز رفت ، والله اعلم

ذكر حالتی كه ميان ابو القاسم سيمجور 3
و بكتوزون حادث شذ

ابو القاسم سيمجور بجرجان بعد از وفات فخرالدوله در حضرت
پسرش مجدالدوله ابو طالب مقيم شذ ، وبطاعت وتباعت او قيام نموذ ؛ 6
و أفراد خدم و اعداد حشم آل سيمجور روی بوی نهاذند ؛ وسپاهی
تمام پيش او جمع آمذ ، وكار جمعيت لشكر و توفر آلت وعُدّت بنظام
رسيذ ؛ وفايق همواره به ابو القاسم ملطّفات می نوشت ، واو را بر 9
قصد بكتوزون می آغاليذ ، وبر مطالبت قيادت جيوش كه منصب قديم
آل سيمجور بوذ ، تحريض وإغرا ميكرد ؛ تا او اين دم بخورد ، واين
عشوه بخريذ ، ونقد بنسيه بفروخت ؛ ودل بر مفارقت جرجان نهاذ ، 12
وبمخاصمت ومزاحمت بكتوزون رفت ، وابو علی بن ابو القسم فقيه را
بمقدمهٔ لشكر در پيش افگند

او چون بإسفراين رسيذ ، قومی از لشكر بكتوزون آنجا مقيم بوذند ، 15
با ايشان مصاف داذ ، وايشان را بشكست ، وبرعقب ايشان تا نيشابور
برفت ؛ آنجا بكتوزون بابو القسم پيغام فرستاذ ، كه كار محاربت اعتمادی
ندارذ ، عاقبت آن در پردهٔ غيب مكتوم است ، وتكيه بر قوت وشوكت 18

---

1 ورعايت A : ورعانت E | تا اخوت A : — E | **2** والله اعلم : والله اعلم واحسن (؟) E : — A | **9** ـ **10** بر قصد E : بقصد A | **11** واين A : وآن E | **13** ومزاحمت : مراحمت E منازعت A | وابو علی E : ابو علی A | **14** بمقدمهٔ E : بر مقدمهٔ A | در پيش افكند E : بداشت A

کردن وبسرور مغرور شدن از طریق عقل ونهج رشد دورست ؛
صلاح آنست که در < قهستان > که اقطاع قدیم آل سیمجورست
3 مقام افتذ ، تا من بملك فرستم ، وولایت هراة وایالت آن نواحی ترا
مقرّر ومسلّم گردانم ؛ ابو القسم بذین سخن التفات ننموذ ؛ وبغلبه
رَعَاع وکثرت أتباع مغرور گشت ، وبر حول وقوت خویش اعتماد
6 کرد ، واز عواقب خطر وتهوّر وخواتیم بغی وتنمّر غافل ماند ؛
وجنگ را بسیچیذه شذ

بکتوزون چون اصرار او بر جهل وغوایت وتمادی او در مهاوی
9 ضلالت بدیذ ، روی بجنگ آورد ؛ ودر صحراء بَشْچَه بر در
نیشابور چون گرگ و گُراز درهم افتاذند ، تا تیغهای مسلول از موارد
ورید مستسقَی شذ ، وآفتاب سپر گرد در روی کشیذ ؛ آخر کار
12 بکتوزون ظفر یافت ، وسیمجوری هزیمت شذ ، وبقهستان افتاذ ؛
واین واقعه در ربیع الاول سنه ثمان وثمانین وثلثمائه [۳۸۸] بوذ ،
وابو القسم فقیه که عمدهٔ لشکر وعماد کار بوذ ، با جمعی از وجوه گرفتار
15 آمذ ؛ بکتوزُون بهر جانب مسرعان دوانیذ ، واز فتح خوذ اعلام داذ ،
تا أولیاء دولت بذان مسرّت وارتیاح فزوذند ؛ مگر فایق که بذان

---

1 طریق E : طرق A | 2 در قهستان که : — E ، در [بیاض] که A وان الرأی له ان یعدل الی قهستان ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۸۵) | 3 فرستم A : برستم E | ترا A : — E | 5 گشت E : شد A | وقوت A : وقوف E | 6 تنمّر : تمر E تمز A | 8 وغوایت (عوایب A) وتمادیٔ A : وحواب وتهاون E | 9 بشچه : سحه E سجه A بشچنه هی علی اربعة فراسخ من نیسابور مما یلی حبوشان وفیها مزار یتبرك وفی بعض النسخ المعتمدة بشجه بضم الباء والشین ثم نون ساکنه وجیم وهاء بضبط القلم وفی بعضها بکسر الشین بصریح الضبط ولم یتعرض لها الصدر ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۲۸۶) | 11 کرد E : غبار A | 12 وسیمجوری AH : وسیمجور E || 13 ربیع الاول EH : — A وذلك یوم الجمعة لثمان بقین من شهر ربیع الاول ـ لعتبی (ج ۲ ، ص ۲۸۷) || 16 بذان AH : بران E

غمناك شذ ، وازان غُصّه انگشت جزازت وغيظ مى خائيذ ؛ سيمجور
چون ازان نكبت منتعش شذ ببوشنج رفت ، بكتوزون روى بوى
3 آورد ؛ چون مسافت ميان هردو نزديك شذ ، جماعتى ميان ايشان
بواسطت وسفارت تردّد نموذند ، ووصلتى ميانشان برفت ؛ ابو القسم
پسرخويش ابو سهل را بنوا به بكتوزون داذ ، ومادّهٔ خلاف منحسم
6 شذ ؛ ابو القسم بقهستان آمذ ؛ وبكتوزون بنيشابور رفت ؛ واين
مصالحت در رجب سنه ثمان وثمانين وثلثمائه [٣٨٨] بوذ

وميان فايق ووزير ابو المظفر فاتحهٔ وحشتى ظاهر شذ ؛ وابو المظفر
9 ازخوف فايق در سراى امارت گريخت ؛ وبذمّت امير ابو الحارث معتصم
شذ ؛ فايق كس فرستاذ ، واز سر تحكّم وتغلّب او را بطلبيذ ؛ امير
ابو الحارث جواب سخت داذ ، وفايق بكراهيت از سراى امارت برون
12 آمذ ، وعزم ديار ترك كرد ؛ مشايخ بخارا باصلاح ذات البين برخاستند ،
و امير ابو الحارث را با سر رضا آوردند ، وفايق را از سر وحشت بر
انگيختند ، وابو المظفّر را از براى مصلحت وقت بجوزجان فرستاذند ؛
15 ووزارت بابو القسم برمكى داذند ، كه مردى فاضل كافى بوذ ؛ الا آنك
بُخل بر اخلاق او مستولى بوذ ؛ چون بوزارت رسيذ با غلامان ترك
ومعارف لشكر در مواجب واقطاعات وجامگيات طريق شطط ومناقشت
18 وتدنّق پيش گرفت ، لاجرم روزى بردست دو سه غلام كُشته شذ ،

---

1 جزازت EH : حيرت A || **2 - 4** منتعش ... بواسطت H : بياض فى AE || **4** نموذند EH : مى نمودند A || برفت EH : رفت A **6** ابو القسم ... رفت EH : — A || **7** وثلثمايه EH : — A || **8** ابو المظفر AEH : ابو المظفر محمد بن ابراهيم البرغشى ـ العتبى (ج ٢ ، ص ٣٣٨) || **9** خوف EH : وحشت A || ابو الحارث AE : بلحارث H || **10** او را AE : او H || **13** وامير EH : امير A || با سر EH : باز سر A || **14** بجوزجان H والعتبى (ج ١ ، ص ٢٨٩) : بجرجان E بحورستان A || **16** بخل H : بخلى AE || مستولى بوذ AE : استيلا داشت H || **18** بر EH : در A

امیر سیف الدولة براذر را بامان واستظهار بمواثیق وعهود از قلعه
بزیر آورد ، وکلیذهای خزاین ازو بستذ ؛ وذخایر ودفاین قلعه با تصرّف
3 گرفت ، ووهنی که لشکر را حادث شذه بوذ ، بصلاح باز آورد ؛
وعمّال ومعتمدان خویش بغزنه برسر اعمال کرد ، وشحنهٔ قاهر قادر
در تحفظ وحراست آن بقعه باز داشت ؛ وبا لشکر جرّار ببلخ آمذ ،
6 وصورت حال وفتح نامدار وفراغ از مهمّ براذر ومعاودت با خراسان
در کنف اقبال بحضرت بخارا انها کرد ؛ وپیغام داذ ، که اگر پذر که حامئ
ملك وحارس دولت بوذ ، از جهان فانی بجهان باقی تحویل کرد ، ما درخدمت
9 تخت واقامت مراسم عبودیّت قایم مقام پذریم ؛ وبقضاء سوابق حقوق
نعمت مَلِك رَضِیّ نوح ولواحق امیر ابوالحارث که سلالهٔ ملك
ووارث تاج وتخت اوست ایستاذه ایم ، وکمر خدمت بسته ، وبإدالت اولیاء
12 وإذالت اعداء حضرت متکفل شذه

امیر ابوالحارث سیّد ابوالحسن علوی همذانی را بذو فرستاذ ،
ودر تهنیت قدوم بر دست او مثالی اصدار کرد ، وبلخ وترمذ وهراة
15 وبُست بر اعتداد او تقریر ؛ ودر باب نیشابور گفت : بکتوزون بندهٔ
دولت است ، ومتوسل بحقوق قدیم ؛ بی حدوث سببی وداعیهٔ عذری
بعزل او مثال داذن ونان او خرج کردن از مراسم حق گزاری دور باشذ ؛
18 امیر سیف الدولة این معنی بر قصد حسّاد وکَید اضداد حمل کرد ،
وابوالحسن حمولی را برسالت بذو فرستاذ ؛ وبر دست او حملی گران

---

1 براذر EH : — A || واستظهار : + وعهود H || بمواثیق وعهود : بمواثیق H ||
3 بصلاح باز EH : باصلاح A || 4 قاهر ~ قادر A || 5 در تحفظ وحراست H :
بحراست AE || لشکر EH : لشکری A || 8 تحویل AH : رحلت E ||
10 ابوالحارث A : بلحارث EH || وارث AH : رس E ||12 متکفل AE : متکمل H ||
13 ابو الحارث H : بلحارث AE || 15 بر EH : در A || تقریر : + کرد E ||
باب A : — EH || 19 حمولی را AH : حمولی E || 19 گران A : — EH

روان کرد ، که اقلام کُتّاب وافهام حُسّاب از عدّ وحصر آن قاصر
آیذ ؛ وتوقّع کرد که ذات البین از قاعدهٔ معهود متغیّر ومتبدّل نگردذ ،
وإمداد عنایات از رسم مألوف نقصان نپذیرذ ؛ ونموذ که حقوقی که مرا 3
وپذرم را در خدمت تخت سلطنت ثابت است بتضریب وتثریب اعدا
ضایع نبایذ کرد ؛ تا نظام الفت گسسته نشوذ ، واساس موالات
ومتابعت واهی نگردذ ؛ واعتمادی که در سالف الدهر در ضبط امور 6
خراسان وکفالت جمهور لشکر حاصلست ، باختلال وانحلال نپیوندذ ؛
وچون حمولی ببخارا رسیذ ، مسند وزرات عاطل بوذ ، او را بمباشرت
آن منصب دعوت کردند ؛ بذان مغرور ومسرور گشت ، واز سفارتی که 9
بذان مندوب بوذ ووساطتی که باعتماد او منوط ومربوط إعراض کرد

وچون امیر سیف الدولة مشکل حال ورکاکت عقل وفترت
رای وتناقض أهوا وسوء التدبیر قوم مشاهده کرد ، وحقیقت بدانست ، 12
که ملك بر شرف هلاك است ، واین جماعت که کافلان دولت ومدبّران
حضرت اند ، نظرشان برصلاح حال وتحصیل مقاصد خویش است ،
روی بنیشابور نهاذ ، تا منصب قدیم خویش نگه دارذ ؛ بکتوزون چون 15
برعزم وقصد او واقف شذ ، از ره گذر سیل بر خاست ، ونفس
ومال وعُدّت وعتاد را از معرض خطر برون بُرد ، واز نیشابور
رحلت کرد ؛ وصورت حال بحضرت بخارا انها کرد 18

امیر ابوالحارث از سر سکرت جوانی وغفلت کوذکی با گروهی
حواشی از بخارا بر صوب خراسان بعزم مدافعت وممانعت نهضت فرموذ ،

4 بتضریب EH : — A || 6 در سالف AH : سالف E || 8 وچون EH : چون A || 9 آن EH : این A || 10 کشت EH : شد A || 11 ورکاکت EH : در مکالت A || 15 بکتوزون AH : وبکتوزون E || 16 وقصد EH : بقصد A || 17 وعتاد را A : وعتاد H وعتال را E || 19 سکرت EH : غرور A

وگوج بر گوج بسرخس رسیذ ؛ امیر سیف الدولة دانست که آن اقدام
سبب جهل وغباوت ونقصان عقلست ، چه آن جمع اهل مقاومت او
3 نبوذند ، امّا نخواست که خارق آن حشمت وهاتك آن پرده
او باشذ ؛ واضاعت ناموس آن ملك بدست او باشذ ، وحقوق
اسلاف او بیك ذلّت ضایع ومهمل مانذ ، از معارضهٔ او تجافی
6 نموذ ، وبمروروذ رفت ، ونیشابور باز گذاشت ؛ تا آن منازعت
بوقتی دیگر از سر حُجّتی قاطع وبیّنتی واضح وعُذری روشن تقدیم
کنذ ، که طعن حساد وملامت اضداد بذان راه نیابذ ؛ وخاص وعام وقاصی
9 ودانی اورا معذور دارند ؛ واز مروروذ بپُل زاغول رفت ، وتدبیر
کار وتفکّر در طریق صلاح وصواب مشغول شذ

وبکتوزون پیش امیر ابو الحرث زیادت از آنچ دیذ توقّع میداشت ،
12 وبا فایق این شکایت در میان نهاذ ؛ وفایق در بارهٔ خویش اضعاف
آن شکایت کرد ؛ وهر دو در حصر مثالب وتقریر معایب فضول
پرداختند ، واز سراشت خُلق وخشونت طبع وقلّت التفات او مسترید
15 شذند ؛ وجمعی را بخلع وعزل او دعوت کردند ، وهمه را سمح القیاد
وطوع العنان یافتند ، وبا هم مواطاة بستند ؛ وبکتوزون دعوتی
ساخت ، وعلّت مهمّی در میان آورد ، که بمعاودت ومشاورت امیر
18 ابو الحرث حاجت بوذ ، تا او را بذین حیلت حاضر کردند ،

---

2 سبب EH : بسبب A || 4 او AH : — E || واضاعت A : و EH || 7 وبینتی :
ونیتی H ووستی E ونیتی A بینة ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۹۵) || 10 بپل زاغول H :
به مل زاغول E سل زاعول A قنطرة زاغول ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۹۵) [وهی]
قریة بمرو الروذ بها دفن المهلب بن ابی صفرة ـ المنینی || وتدبیر EH : وبتدبیر A ||
13 فضول H : فصول E فصول A || 14 شراست : سرشت H سراست AE ||
15 القیاد AH : افناد E || 16 مواطاة AE : مواطا H

وبگرفتند ؛ وچشم جهان‌بین او داغ کردند ، وبر فروغ جمال وطلعت
چون هلال او نبخشوذند ؛ واز سر استشعار شعار عار وتظاهر بلباس
کفران نعمت باك نداشتند 3

واو در آن حالت بیک دو حاجت سبك از ایشان تضرع کرد ، یکی آنك
مستورهٔ را که در حجر او بوذ ، از مؤاخذت ومُصادرت صیانت کنند ،
وبإرهاق وتسیب خطابی نکنند ؛ از فرط قساوت ولوم طبیعت مبذول نداشتند ، 6
وبمصادرت باز ایستاذند ؛ وآتش حسرت او بذان مضایقت زیادت کردند

وبراذر او عبدالملك بن نوح را بر تخت نشاندند ، واو در سنّ
طفولیت وعهد نشو ونما بوذ ؛ وخاصّ وعام ووضیع وشریف ازین کار 9
نا بسامان وحرکت شنیع زبان تغییر وتعنیف دراز کردند ، وبرین تجاسر
وجرأت انکار بلیغ نموذند ؛ ناگاه خبر رسیذ ، که امیر سیف‌الدولة
بُپل زاغول نزول کرد ؛ آن قوم چون رمه از سَورت شیر یا بنجشك از 12
صولت باز رمیذن گرفتند ، وتا مروروذ بهیچ جای توقّف نیارستند
کرد ؛ امیر سیف الدوله بفایق وبکتوزون کس فرستاذ ، وایشانرا بر
إضاعت حقوق ولی‌نعمت و إزالت حشمت وهتك حرمت او ملامت 15
بی اندازه کرد ؛ ایشان راه تبصبص وخدیعت پیش گرفتند ، واز
زبان عبدالملك بن نوح پذیرفتکاریها کردند ؛ وبوفور رعایت ومزید
عنایت موعود گرذانید ، وتسمّح باقطاعات وتطمّع در فلابات عُرضهٔ 18
جان ووقایهٔ نفس خویش ساختند

---

1 او AH : او را E || فروغ AH : فروع E || 2 نبخشوذند : بخشوذند AEH ||
3 باك نداشتند AE : — H || 4 دو حاجت A : خلعت H حاجت E || از ایشان EH : — A ||
5 مستوره را : یعنی مادر خوده مراجعت کنید المنینی ج ۲ ، ص ۲۹۷ || حجر AH : حجرهٔ E ||
مؤاخذات EH : ومواردت A || 6 تسیب H : سبب E تسبب A || 7 وبمصادرت AE :
وبمضادت H || 10 وبرین HE : وبدین A || 11 امیر EH : — A || 13 بهیچ H :
هیچ AE || جای EH : جایکه A || 14 کس AH : کسی E || 15 وازالت : + عقوق EH ||
16 تبصبص AE : تبصیص H || 17 رعایت ~ عنایت A || 18 تسمح EH : تسمحها A ||
18 فلابات H : قلابات E کلابات A وفی الجربادقانی : ولایات || عرضهٔ EH : عرصه A ||
19 جان AE : حال H || ساختند EH : شناختند A

سیف‌الدولة از روی غیرت دین وحمیّت اسلام جائز نمی داشت ،
نهضت فرموذ ، وبمرو آمذ ؛ تا آن سخن مشافهه وآن کلمات مواجهه
3 کنذ ؛ ایشان از رسیذن رکاب او متحیّر فرو ماندند ، وانواع رُعب
وخوف بر مزاج ایشان استیلا یافت ؛ وازکرده پشیمان شذند وَلَمَّا
سُقِطَ فی اَیْدِیهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ
6 یَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَیَغْفِرْ لَنَا لَنَکُونَنَّ مِنَ الخَاسِرِینَ
(۷ سورة الاعراف / ۱۴۹) ، وباری تعالی بسیف‌الدولة انتقام از
ایشان بستذ ، وسوء افعال وقبح اعمال ایشان سبب نکال ووبال
9 همه ساخت

وبکتوزون < وفایق وابو القاسمِ سیمجوری > ملواح خویش را
بیرون آوردند ، ودر مقابلهٔ سیف‌الدولة فرو آمذند ؛ وچندانك می
12 اندیشیذند ، آن دریا نه بر اندازهٔ سیاحت ایشان بوذ ؛ وآن بار بیش
از قدر قوّت وقُدرت ایشان می نموذ ؛ ازین تفکّر حیرت مستولی
شذ ، وترس وهراس غالب گشت ؛ وجهان بر همه تنگ آمذ ، نه
15 از جائی رجائی ، ونه مهربی را مطلبی ونه دستگیری را تدبیری ؛
ومی دانستند که با سیل در مصارعه آمذن جان بازی است ، وباکوه

---

5 کنذ E : کنند AH || متحیر فرو ماندند EH : تحیر زیادت شد A ||
4 شذند AH : شذ E || 4-6 ولما سقط ... الخاسرین AE : بیاض فی H ||
ایشان EH : ایشان را A || 10 وبکتوزون EH : — A || وفائق ... سیمجوری –
العتبی (ج ۲ ، ص ۳۰۱) : — AEH || ملواح AE : هواح H || 11 آمذند :
+ وانواع رعب وخوف بر مزاج ایشان استیلا یافت (= اینجا سطر 3-4) A ||
12 سیاحت A : ساحت EH || بوذ AH : بود E || 13 قدر ... وقدرت H : قوت
وقدرت A || نموذ AE : بوذ H || 15 از ... رجائی EH : جاء رجاء || مهربی EAH :
مهرب E || ونه EH : نه A || 16 سیل AH : سل (؟) E || جان EH : جای A ||
است EH : نیست A

مناطحه کردن سر بباذ داذن است ، وبا درفش طبانچه زذن غایت
سخافت خرذ ؛ ناچار رسولان فرستاذند ، وزنهار خواستند ، ودر
مصالحت تضرّع نموذند ؛ سیف‌الدولة اگرچه خُبث سیرت وغَور 3
خدیعت ومکر ایشان می شناخت ، از بهر الزام حجّت ، وتفادی از
سمت طغیان ، وتجافی از وصمت عُدوان ملتمس ایشان بإسعاف پیوند
داذ ، ودعوت ایشان اجابت کرد ؛ بفرموذ تا بارگاه بینداختند ، 6
وکوچ کرد

چون رحل وثقل روان شذ ، أوباش واراذل ایشان دست تعدّی
وتطاول بأذناب حشم دراز کردند ؛ وبعضی بنه بغارتیذند ؛ وکوچ را 9
قوّت خویش وضعف خصم انگاشتند ، وپای دُم مار ودست بر
سر خار نهاذند ؛ امیر سیف‌الدولة حرص غالب وطمع کاذب ایشان در
نهب وسلب أتباع بدیذ ، بفرموذ تا طایفهٔ لشکر پیرامون أوباش درآمذند؛ 12
وهمه را بقتل آوردند؛ ولشکر بیاراست، وخوذ باهردو براذر نصر واسمعیل
وعمّ خویش بُغراچوق در قلب بایستاذ ؛ خصوم از اقدام اعلام واقبال
رایات او اهوال قیامت معاینه بدیذند ، ویکدیگر را بر افعال ذمیم 15
واقدام برکار لئیم ملامت کردند ، وندامت خوردند ؛ ناچار با جامَهای
مُلوّن وکسوتهای مزیّن وشعار ملاعبت از شهر بیرون آمذند ؛ اما در
عدد ومدد افزون بوذند ، برابر صف کشیذند ، ودر موازات لشکر 18
بایستاذند ؛ واز جانبَین دست بشمشیر یازیذند

---

4 مکر AE : غدر H || 5 وتفادی AH : نماد E || 5 عدوان AH: اعمان E ||
8 رحل∽ثقل A || 9 بنه AH : بنهٔ را E || 11 سیف الدوله : + را E || ایشان :
+ را E || 16 لئیم AH : کثیم E || 19 یازیذند AE : یاریذند H

شعر (رمل)

آن چه روزی بوذ یارب کز نهیب گرز و تیر
3 آسمان در اضطراب آمذ زمین در اضطرار

از فروغِ تیغْ سوزان شذ هواء معرکه
وز تفِ هَیْجا بجوش آمذ زمینِ کارزار

6 بذ دلان از بیم مرگ وپُر دلان ازحرص نام
آن گریزان همچو موش واین گرازان همچو مار

عاقبت خذلان کفران نعمت در ایشان رسیذ ، وبیك صدمهٔ لشکر
9 سیف‌الدوله خصمان از پای در آمذند ، وراه هزیمت گرفتند ؛ اگر
ظلمت شب پردهٔ کار وسترهٔ عوار ایشان نیامذی، همه در ربقهٔ هلاك
وورطهٔ دمار بفنا رسیذندی ؛ عبدالملكِ نوح وفایق ازان هزیمت ببخارا
12 افتاذند ، وبکتوزون بنشابور آمذ ؛ وابوالقسمِ سیمجور بقهستان رفت ؛
وکوکب سعد سیفِ‌الدولة بأوج رسیذ ؛ وعلوّ جدّ وکمال او از کمال
برگذشت ، وملك خراسان ووراثت سلطنت آل سامان مُهیّا ومُهنّا
15 شذ ؛ ومنازعان ومعارضان او در اطراف واکناف جهان متفرّق
ومتمزّق گشتند

وبعد از آن واقعه روی بطوس آورد ، تا بکتوزون وابوالقسمِ
18 سیمجور بهم نپیوندند ؛ واز اجتماع ایشان فسادی حادث وفتنهٔ متولّد
نگردذ ؛ بکتوزن ازآن خوَف راه جرجان گرفت ، وسلطان ارسلان

---

2 وتیر H : او AE || 7 گرازان AE : گریزان H || 9 اگر H : واگر AE ||
10 پردهٔ AH : وپرده E || 14 ووراثت AH : وولایت E || 15 منازعان ~
معارضان A || 16 متمزق گشتند : [فی] سنة تسع وثمانین وثلثمایه ـ العتبی، ج ۲ ،
ص ۳۱۱ ، ومتمزق گشت EH شذند A || 17 تا AH : با E || 18 سیمجور AH :
— E || نپیوندند AH : نپیوندد E || 19 جرجان AE والعتبی : جزجان H ||
وسلطان : + امیر A || ارسلان : + الجاذب ـ العتبی

را بر عقب او بفرستاذ ؛ تا چون رجوم هجوم در پی عفاریت بر اثر او
می رفتند ؛ تا او را از حدود خراسان بیرون کردند ، وبا خدمت آمذند
3 سلطان طوس را باعتداد او در آورد ، واورا با جمعی از طبقات
لشکر بطوس بگذاشت ، وبهرات رفت از بهر مطالعهٔ اعمال؛ وبکتوزون
چون فرصت غیبت سلطان یافت ، باز با نیشابور آمذ ؛ واظهار شعار دولت
6 عبدالملك آغاز نهاذ ؛ وندانست که ملکی که دعائم آن بدست تصاریف
ایّام منهدم شذ ، وقواعد آن بحکم تمادئ روزگار واهی شذ ، بسعی
باطل وجهد بی‌حاصل منتعش نگردذ ؛ وخِشت که از قالب بیرون افتاذ ،
9 استقرار آن در مکان معهود امکان ندارذ ؛ سلطان چون آگاه شذ ،
بیك رکضت بر سر او دوانیذ ، واو براه ابیورد بیرون گریخت ؛
لشکر سلطان بر اثر او می رفتند، تا براه بیابان روی بمرو نهاذ، خواست که
12 بحصانت شهر متحصّن شوذ ؛ اهل شهر بهواداری سلطان اورا اجابت
ننموذند ؛ او از سر غیظ شهر را غارت کرد، وبراه بیابان ببخارا رفت ؛
چون عرصهٔ خراسان از بکتوزون واتباع او خالی گشت ، سلطان امیر
15 ارسلان شاه را بقهستان فرستاذ ، تا ابوالقسمِ سیمجور را ازان ناحیت
بیرون کنند ؛ ارسلان بقهستان رفت ، واورا شکسته بنواحئ طبس
انداخت ؛ سلطان قیادت جیوش ببراذر خوذ امیر نصر بن ناصرالدین

---

1 بر EH : از A || 2 رفتند EH : رفت A || آمذند EH : آمد A ||
3 طوس را H والعتبی (ج ۲ ، ص ۳۱۲) : جلوس E بیاض فی A || آورد EH :
آمدA || 5 باز با EH : باز A || شعار AH : شعایر E || دولت A : — EH ||
8 وخشت EH : وحسب A || 9 آن AH : — E || مکان EH : مقام A ||
سلطان ~ چون A || 12 متحصن شوذ H : متحصن کردد E مستحصن شود A ||
13 شهر را A : شهر EH || 14 امیر A : — EH || 15 شاه AEH : الجاذب ـ العتبی
(ج ۲ ، ص ۳۱۳) || 16 کنذ AH : کنند E || طبس: هنا اسم کورة من کور قهستان
یقال له طبس مسینان واما طبس التی تدعی طبیس فمن کور خراسان الخ . . . ـ المنینی
(ج ۲ ، ص ۳۱۳)

تفویض کرد ، واورا بنیشابور فرستاذ ؛ وخوذ ببلخ رفت ، ودار الملك
ساخت ؛ وآنجا بر سریر سلطنت آرام یافت
3 ودرین سفر روزی بحدود مَرْوروذ با غلامی چند بشکار رفته بوذ ،
وامیر اسمعیل ونُوشتِگین کاخ ، که از امراء ناصرالدین سبُکتِگین
بوذ ، در خدمت او بوذند ؛ سلطان را التفات نظری افتاذ ، نُوشتِگین
6 را دیذ ، دست بشمشیر یازیذه ، ومنتظر إیما واجازت امیر اسمعیل ؛ سلطان
انکار اسمعیل در آن حالت بر نُوشتِگین دریافت ، ومعاینه رمز وغمز
چشم با او بدیذ ؛ سلطان چون فروذ آمذ ، نوشتگین را بقتل آورد ، واز
9 برادر کیفیت حال استکشاف کرد ؛ امیر اسمعیل از خیانت آن خائن وخُبث
سریرت آن غدّار تبرّا نموذ ، ومیانشان مفاوضات ومقاولات بسیار رفت ؛
سلطان دانست که دو تیغ در نیامی نگنجذ ، واز جمعیت دو شاه بر رقعهٔ
12 مجادلت خیزذ ، ودو فحل در رمهٔ بمناطحت کشذ ، احتیاط ملك واصلاح
وقت را امیر اسمعیل را بمحافظان وحارسان سپرد
وسلطان بوقت استنزال امیر اسمعیل از قلعهٔ غزنین در مجلس
15 انس با او در مباسطت آمذ ، واز مکنون ضمیر او استدراج کرد ؛
وازو پرسیذ ، که اگر چنانك اتّفاق ظفر ونُصرة که مرا بوذ ترا
بوذی ومن در دست تو اسیر گشتمی ، با من چه طریق خواستی سپرد ؟
18 گفت : اندیشه چنان داشتم ، که ترا بقلعهٔ فرستم ؛ وهرآنچه مراد
وتمنّاء تو باشذ ، از اسباب وغلام وکنیزك وادوات معاشرت ترتیب
دهم ، واقتراح تو از ابواب أمانی وانواع مباغی مبذول دارم ؛ سلطان
21 با او همان طریق پیش گرفت ، وبر قضیّت نیّت او کار کرد ؛

---

1 خوذ EH : خویش A || 2 آرام یافت AH: قرار گرفت E || 3 مروروذ EH : مرو الرود A || 4 نوشتكین كاخ AEH : نوشتكین كاج ـ العتبی (ج ۲، ص ۳۱٤) || ناصرالدین H : — AE || 5-6 سلطان ... اسمعیل AH : — E || 8 فروذ EH : فرو A || 11 نیامی AE : نیام H || بر EH : در A || 16 وازو پرسیذ EH : — A || چنانك EH : چنانچه A || 20 واقتراح AH : اقراح E || امانی EH : — A

واورا بوالیٔ جوزجان سپرد ، وبخواست جانب او توفر بر
مصالح او ووصیّت فرموذ ، واسباب معیشت او بر حسب مشیّت وإرادت
او ترتیب داذ ؛ سلطان در حق أجانب که بجنایات عظیم وخیانات ظاهر 3
تظاهر نموذه بوذند ، ودر مخالفت ومعاندت او قدم گزارده ،
وبأجرام وآثام شنیع مأخوذ شذه ، بوقت قدرت وفرصت آتش خشم
وغیظ بآب حلم وعفو فرو نشاندی ، وهفوات وزلّات را إغضا 6
واغماض فرموذی ؛ والله اعلم بالصواب

ذکر فرستاذن خلعت امیر المؤمنین القادر بالله بسلطان یمین الدوله وأمین الملّه 9

خلیفه القادر بالله خلعتی گرانمایه بسلطان فرستاذ ، که مثل آن
بهیچ کس نداذه بوذند ، واو را یمین الدولة وامین الملّه لقب داذ ،
سلطان آن تشریف که از حضرت نُبوّت وموقف خلافت بذان کرامت 12
وسعادت یافته بوذ ، در پوشیذ ، وبر تخت سلطنت نشست ؛ وامراء
خراسان وبزرگان اطراف در مجلس او صفها کشیذند ، وبخدمت
تخت او کمر طاعت بستند ؛ سلطان هریك را بعوارف سنی وعواید 15
هنی بنواخت ، وبخلعتهاء ثمین وبخششهای بی اندازه مشرّف گردانید ؛
وحکم سلطنت در نصاب ثبات مقرّر گشت ، ودلهای خاصّ وعام

---

1 جوزجان : جرجان EH جورجان A والی الجوزجان ابو الحارث ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۱٦) || 2 بر EH : — A || 6 وهفوات EH : وهفولات A || 7 والله اعلم بالصواب E : — AH || 8 خلعت AEH : خلع ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۱۷) || 11 الملّه : + رحمه الله E || 13 وسعادت H : — AE || 17 خاص EH : خواص A

ووضیع وشریف بر مُطاوعت او قرار گرفت ؛ واحوال ممالك خراسان
در کنف ایالت وکفالت او مُتّسق ومنتظم شذ ، وهرسال نیّت غزوی
3 در دریار هند از براء نُصرت اولیاء دین وقمع اعداء اسلام نذر کرد؛
والله اعلم بالصواب

ذکر باز گشتن عبد الملك بن نوح با بخارا

6 چون عبدالملك بن نوح وفایق از آن هزیمت ببخارا رسیذند ،
وبکتوزن بایشان پیوست ولشکرهاء متفرّق جمع شذند ، دیگر بارخیال
استقلال وامیذ انتعاش وارتیاش بر مزاج ایشان مستولی شذ ، اندیشهٔ
9 استیناف مناجزت ومبارزت پیش گرفتند ؛ وفایق که روی رزمه
وطرز حُلّه وعمدهٔ جمله بوذ ، در اثناء این حال فرو شذ ؛ ازآن
سبب مرایر عزیمت ایشان متنقّض شذ ، وانواع ضعف وانخزال
12 در ضمایر وسرایر ایشان متمکن گشت

وایلگخان ببخارا آمذ ، واز سر مخادعت ومماکرت با عبدالملك
طریق موالات وممالات پیش گرفت ، عِندَ الشَدائِدِ تَذهَبُ
15 الأحقاد ؛ وگفت : با قُرب جوار مرا محافظت بر مصالح این دولت
وتدمّر و تنمّر ازجهت حلول نکبت بساحت این مملکت واجبست ؛
وچون بیگانه درمیان آمذه ، بخانهٔ قدیم ومنصب موروث آل سامان
18 گردن طمع درازکرد ، آن مدافعت بر ذمّت من لازم است ؛ ایشان
این عشوه بخریذند ، وبزخارف اقوال ومخارف افعال او مغرور

---

4 والله ... بالصواب E : — AH || 9 مناجزت : مناجرت E H ، مناخرت A ||
10 فرو شذ : + فی شعبان سنة تسع وثمانین وثلثمایة ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۱۹) ||
ازان EH : ازین A || 11 مرایر AH : امربر E || متنقض EH : منقطع A ||
وانخزال : وانحرال AEH || 18 بخانهٔ EH : وبخانهٔ A || کرد EH : کرده A ||
19 وبزخارف H : وبرخلاف E وبر خارق A

گشتند ؛ وبكتوزون وبِينَالْتِگِين فايق وديگر قوّاد وامراء باستقبال
او اقدام نموذند ؛ چون درمجلس او قرار گرفتند ، همگنان را محکم
بر بست ؛ واموال ومراکب واسلحهٔ همه بتاراج بداذ 3

وعبد الملك ازغصّهٔ اين حيلت وقصّهٔ اين غيلت بى سامان
شذ ، جز گريختن ودست در دامن إختفا آويختن چارهٔ ندانست ؛ وايلگ
روز شنبه دهم ذى‌القعده سنه تسع وثمانين وثلثمايه [٣٨٩] در بخارا 6
آمذ ، وبسراى امارت نزول کرد ؛ وجاسوسان بر گُماشت ، تا عبد
الملك را بدست آوردند ، وبأُوزْكَنْد فرستاذ ، وآنجا او را سُپرى
کرد ؛ وشعلهٔ دولت آل سامان بيکبارگى فرو نشست ، وحال مآل ايشان 9
بزوال کشيذ ؛ سُنَّةُ اللهِ فى‌الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ولَن تَجِدَ
لِسُنَّةِ اللهِ تبديلا (٣٣ سورة‌الاحزاب/ ٦٢)

خروج ابو ابراهيم اسمعيل بن نوح وآنچه ميان او وايلگخان 12
وامير نصر بن ناصرالدين حاصل شذ

چون ايلگخان بخارا بگرفت ، ابو الحارث مکحول وابو ابراهيم
وابو يعقوب فرزندان نوحِ بن منصور را بدست آورد ، واعمام ايشان 15

---

1 نيالتكين ـ العتبى (ج ٢ ، ٣١٩) : وسالتكين AEH || فايق H والعتبى : خايق E خايعى A || 2 چون AE : وچون H || 3 ومراكب : + همه EH || همه H : — AE || 3 اين A : آن EH || وقصه AH : وغصه E || 5 آويختن AH : ويختن E || 6 شنبه EH : دوشنبه A يوم الثلثا ـ العتبى (ج ٢ ، ص ٣١٩) || 8 وباوزكند : بهمزة مضمومة ثم واو ساكنة ثم زاى معجمة متحركة بحركة مختلفة ثم كاف ضعيفة مفتوحة . . . وهى بلدة من بلاد الترك من اعمال فرغانة محصنة القلاع معشبة البقاع وهى قاعدة ملك ايلك خان ـ المنينى (ج ٢ ، ص ٣٢٠) || 9 سپرى كرد AEH: فمات ـ العتبى || 10-11 سنة ... تبديلا AE: — H || 10 سنة الله فى A: — E || 11 تبديلا E: تحويلا والله اعلم بالصواب A || 12 خروج EH : ذكر خروج A || بن نوح AH : — E || 14 بخارا EH : بخارا را A || وابو ابراهيم AEH : + المنتصر ـ العتبى (ج ٢ ، ص ٣٢٠)

ابو زکریا وابو صالح ودیگر بقایاء اُرومهٔ سامانی را بگرفت؛ وباز
داشت هریك را مُفرَد در حبسی تا اتفاق نکنند؛ ابو ابراهیم چاذر
3 کنیزکی که بتعهّد وتفقّد ایشان قیام می نموذ درسرکشیذ، واز محبس
خویش بگریخت؛ در خانهٔ پیرزنی از عجایز بخارا متواری شد؛ تا
فَورت حادثه وسَورت واقعهٔ اوتسکین یافت، وطمع ازو ببریذند؛ در زیّ
6 تنکُّر بخوارزم گریخت، وبانتصار وطلب ثار متشمّر شذ؛ بقایای دولت آل
سامان روی بوَی نهاذند، حَشَمی تمام فراهم آمذ؛ وارسلان بالُو که حاجب
او بوذ ببخارا تاختن کرد، وجعفرتگین را با هفده کس دیگر
9 از معارف امراء خان اسیرگرفت، وبجرجانیه فرستاذ؛ ودیگران جان بپیش
ایلگخان بردند؛ ارسلان بالُو بحدود سمرقند براثر ایشان می رفت،
ونکایتها می رسانیذ؛ چون بقنطرهٔ کوهك رسیذ، تیگین خان شحنهٔ
12 سمرقند از قبل ایلگخان با لشکری تمام آنجا مقیم بود؛ منهزمان بخارا
ضمیمهٔ ایشان شذند، وباتفاق روی بارسلان نهاذند؛ ارسلان روی
از ایشان برنتافت، وبمحاربت بیستاذ؛ وایشانرا بشکست، وبنهٔ
15 ایشان بغنیمت بیاورد

ومُنتَصِر ببخارا آمذ، وبخاریان بقدوم او شاذمانگی نموذند،

---

1 وابو صالح : + الغازی وابو سلیمان — العتبی || ارومه EH : ازورمه A ||
3 بتعهد . . . می نموذ EH : تعهد او میکرد A || محبس EH : مجلس A ||
6 وبانتصار EH وبانتضار A || 7 بالو AE والعتبی (ج ۲، ص ۳۲۲) : باتو H ||
8 وجعفریتکین AEH : جعفرتکین ـ العتبی || 9 بپیش H : به AE || 10 بالو AE :
باتو H || بحدود H : تا بحدود A برحدود A || 11 کوهك : مصغرة کوه بالفارسیة
اسم جبل ای جبیل وهو جبل معروف بباب سمرقند علی سبعه فراسخ ـ المنینی
(ج ۲، ص۳۲۳) || تیکین EH: تکین A || 13 و باتفاق A: وبا ثقل EH || 13 بیاورد EH:
آورد A || 16 شاذمانکی EH : شادمان A

وهمدیگر را تهنیت میکردند ؛ چون ایلگخان ازین حال آگاه
شذ ، لشکر کشیذ ؛ وارسلان بالُو با حضرت منتصر آمذ ، ومصلحت
3 وقت درآن دیذ ، که بآمل شط آمذند ؛ ومال از نواحی حاصل کرده ،
روی بابیورد نهاذند ، وآن حدود با تصرف گرفتند ؛ از آنجا بنیشابور
آمذند ، ومیان ایشان ونصر بن ناصرالدین برظاهر نیشابور محاربت
6 رفت ؛ امیر نصر از کثرت سواد وتکاثف أعداد خصم احتیاط در آن
دانست ، که چون جمشیذ خورشیذ در تُتق آل عباس محتجب شذ ،
بر مرکب اکهب شب روی بمرو آورد ؛ همه شب قطع فیافئ آن مسافت
9 میکرد ؛ تا چون غُرّهٔ صبح از افق مشرق پیدا شذ ، بحدود بوزجان
رسیذه بوذ ؛ از آنجا بهراة آمذ

چون این خبر بسلطان رسیذ ، درحال گوچ کرد ، وبرسبیل
12 استعجال بنیشابور آمذ ؛ مُنْتَصِر چون از إقبال رایات او خبر یافت ،
از پیش برخاست ، وباسفراین رفت ؛ امکان توقّف نیافت ، قصد
شمس المعالی قابوس کرد ؛ واستظهار جانب او اعتضاد ساخت ؛ واو
15 از محمولات طبرستان وآلات واسباب شاهانه هزار بار هزار درم شاهی
وسی هزار دینار سُرخ وپنجاه تخت جامهٔ ملوّن تستری وسقلاطون
ودیگر اقمشه وامتعه بفرستاذ ؛ وفرموذ ، که مصالح آنست که بریّ
18 رَوِی ، تا من پسران خویش دارا ومنوچهر را در خدمت رایت تو

---

2 بالو EH : باتو H || 4 نهاذند AH : آورند E || 5 آمذند A : آمذ EH ||
6 وتکاثف AH : مکاثف E || 9 بوزجان ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٣٣٤) || 11 این AH :
آن E || 14 اعتضاد : + خوذ A || 14-17 واو از محمولات . . . وامتعه AEH :
واعطاه . . . عشر دواب بمراکب الذهب وثلاثون بمراکب الفضة وثلاثون من عتاق
الجیاد بالبراقع والجلال وعشرون بغلة بمراکب الفضة والذهب وثلاثون اخری مقرونة
بخمسین جملاً موقرة احمالا واثقلا من البسط النادرة . . . العتبی (ج ٢ ، ص ٣٢٥) ||
16 دینار : + زر A || ملون تستری EH : ملول بستری A || 17 وفرموذ که EH :
— A || 18 تا : با E تا AE

بفرستم ، چه تخت ومملکت رَی عاطلست ، وکار آن نواحی متزلزل ،
وآن خطّه بپادشاهی قاهر غالب محتاج ؛ آن ولایت را با تصرّف گرفتن
3 ودر منصب امارت متمکن بنشستن ؛ این اشارت قبول کرد ، وبعد از
استخارت نهضت فرموذ ؛ وبظاهر رَی فرو آمذ ، وسپاهی که در رَی
مقیم بوذند ، بیرون آمذند ، ومقابل او خیمها زذند ؛ وبارسلان
6 بالو وابو القسم سیمجور ودیگر امراء دولت فرستاذند ، وباموال
منقود وخدمات موعود ایشان را بفریفتند ؛ تا همه متّفق شذند ،
ومنتصر را از رَی بگردانیذند

9 منتصر از ری گوج کرد ، وبراه دامغان بیرون رفت ؛ ودارا
ومنوچهر از مصاحبت او باز گشتند ، وبا جرجان رفتند ؛ وآن تدبیر
باطل شذ

12 چون منتصر بنیشابور رسیذ ، امیر نصر آنجا بوذ ؛ اندیشیذ که اگر
توقّفی کنذ ، وبممانعت باز ایستذ ، نبایذ که چشم زخمی رسذ ؛ بران
موجب که در صدمهٔ اول بوذ ، از پیش برخاست ، وبجانب بوزجان رفت ؛
15 ودر شوال سنهٔ احدی وتسعین وثلثمایة [۳۹۱] منتصر دیگر بار بنیشابور
قرار گرفت ؛ لشکر امیر نصر بشمشیر انتصار داذ از لشکر منتصر بستذند ،
وعاقبت ایشان را بکُشتند ، وامیر نصر در نیشابور رفت ؛ وشهریان شاذی
18 نموذند ، وآذین بستند ؛ وچون قطرهاء باران نثار زر وسیم ریختن پیش گرفتند

---

1 مملکت EH : ملك A || 3 کرد AH : — E || 4 فرو EH : فروذ A ||
8 بگردانیذند A : بگرزانیذند EH || 10 با جرجان EH : باز جرجان A ||
12 بوذ AE : — H || 13 وبممانعت AH : بممانعت E || نبایذ A : نیایذ EH ||
14 بوزجان ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۲۸) : جوزجان H نوزجان E بورحان A ||
15 ودر AE : در H

ومنتصر براه ابیورد بیرون رفت ، ولشکر امیر برعقب او روانه شذند،
تا او را بحدود جرجان انداختند ؛ وامیر شمس‌المعالی دو هزار مرد از أنجاد
اکراد آنجا بمدافعت او پیش باز فرستاذ ، تا اورا از حدود مملکت او 3
براندند ؛ ودر آن محنت فروماند ، وبدانست که بدَرِ ری رای خطا کرد،
ودر مخالفت قابوس ودر صحبت او گمراه شذ ؛ برارسلان بالُو بسبب
حکمی که میکرد با او متغیّر گشت ونِسبتی دیگر در هزیمت نیشابور 6
از پیش امیر نصر بذو کردند ، که از سر مناقشت ومحاسدت ابو القسم
ابن سیمجور در آن مصاف جدّی ننموذ ، این نسبت مدد آن وحشت شذ ؛
منتصر ارسلان بالو را بکُشت ، ولشکر ازان واقعه آشفته گشت ؛ همه 9
زبان وقیعت در منتصر کشیذند ، وابوالقسمِ سیمجور بحرمت آن فتق
ورَفْو آن خرق بایستاذ ، وتسکین آن نایره واطفاء آن جمره بکرد ؛ تا همه
ساکن شذند، وآن شورش واضطراب نقصان پذیرفت 12

برعزم جانب سرخس اتّفاق کردند ؛ تا بزعیم آن بُقعه که به پسر
فقیه معروف بوذ ، مستظهرشوند ؛ چه او متعصّب منتصر بوذ ، درحق او
خدمات پسندیذه کرده ، وبمال ویسار وعُدّت مدد داذه ؛ چون بسرخس 15
رسیذند ، وبمال منتعش‌الحال شذند ، امیر صاحب جیش دانست که
مقام ایشان برطمعی باطل واندیشهٔ فاسد مشتمل است ، با لشکری بر سر
ایشان تاخت ؛ منتصر با حشم خویش بیرون آمذ، وجنگی صعب بکردند؛ 18
باد قبول إقبال امیر نصر از مهبّ لطف الهی بوَزْیذ ، ودبور ادبار لشکر

2 جرجان ـ العتبی AE : خراسان H || 3 او پیش EH : پیش او A || 4 ودر آن EH : او در آن A || 5 ودر صحبت H : ورد فصحت E ودر نصیحت A || گمراه H : راه گم AE || بالو AE : باتو H || 6 با او AH : تا او E || گشت EH : شد A || 9 بالو AE والعتبی : باتو H || 10 زبان AE : زیان H || فتق : — H حال (؟) E کال A || 11 ورفو H : ووفور E ورفق A || 13 بزعیم AE : زعیم H || به پسر A : بیشتر EH || 14 معروف ~ بوذ E || مستظهر شوند A : — H ومستظهر شوند E || 15 ویسار H : بسیار AE || 16 امیر . . . جیش AH : امیر مصر صاحب الجیش E || 17 بر سر EH : بسر A || 19 امیر نصر H : — AE

منتصر را در خاك ريخت ؛ وابوالقسم سيمجور را در بند كمندى پيش نصر
آوردند ، وتُوزْتاش حاجب كه ساعد ويار مساعد وركن أوثَق منتصر
3 بوذ ، همچنين گرفتار شذ ؛ وبيشتر سپاه اسير تقدير گشتند ؛ وهمگنان را
در لباس عار وخسار بغزنه بُردند

ومنتصر حاير غاير در اخطار مهالك واقطار ممالك آواره شذ ؛ وامير
6 نصر دركنف إقبال ودولت وضمان تأييد ونصرت روى بمستقرّ عزّ خويش
نهاذ ؛ منتصر بميان تركان غوز افتاذ ، وايشان بسبب خويشاوندى بمقدم او
مباهات نموذند ، ودر ولاء وهواء او قدم گزاردند ، ودر خدمت لواء او
9 بولايت ايلگخان رفتند ؛ واو چون از قدوم منتصر خبر يافت ، بانتصار
برخاست ؛ وبا حشم ترك بحدود سمرقند آمذ ؛ ولشكر غوز بر لشكر
ايلگخان شبيخون كردند ، وجمعى را از سپاه او اسير آوردند ، وبنهٔ ايشان
12 بتاراج داذند ، وغنيمتى وافر حاصل كردند وبازگشتند ؛ درافواه افتاذ كه
غوز از مجادلهٔ ايلگخان پشيمان گشته اند ، ودرِ عُذر مى كوبند ، وإطلاق
اسيران بدو تقرّب خواهند نموذ ؛ منتصر ازآن انديشه مستشعر شذ ،
15 وبى خواب وآرام گشت ؛ با قُرب هفتصد سوار از خوّاص وثقاة خويش
ازميان اغوز بيرون آمذ ؛ چون بكنارهٔ جيحون رسيذ ، يخ بسته بوذ ؛
بفرموذ ناگاه بر روى يخ بند پاشيذند وبگذشتند
18 چون لشكر غوز بايشان رسيذند ، روز شذه بوذ وآفتاب عمل كرد ،

---

5 اخطار مهالك ~ اقطار ممالك E ‖ 6 كنف EH : — A ‖ 7 وايشان بسبب خويشاوندى . . . : وانتبذ الركض بالمنتصر الى محال الاتراك الغزية ولهم صغو الى الدولة السامانيه . . . ـ العتبى (ج ١ ، ص ٣٣٥) ‖ 9 بولايت ايلكخان رفتند : + وذلك فى شوال سنة ٣٩٣ ـ العتبى (ج ١ ، ص ٣٣٦) ‖ 10 ولشكر غوز بر AH : وبا لشكر غوز ايشان را حرب افتاذ E ‖ 12 در H : ودر AE ‖ 14 از آن H : ازين AE ‖ 17 بند EH : — A ففرشوا النهر بأتبان الارز حتى امكنهم من العبور ـ العتبى (ج ١ ، ص ٣٣٧) ‖ 18 بوذ AH : — E ‖ 18 ـ 1 عمل . . . كذشت E : طلوع كرده AH

ازيخ نتوانستند گذشت؛ منتصر بآمل شط فرو آمذ ، وبسلطان محمودنامه
نوشت، واز تراكم امواج كربت ومقاسات شدايد غربت بناليذ ،
وبكنف اشفاق سايهٔ اشبال او پناهيذ ، وزمام انقياد بدست مراد 3
واختيار او داذ

شعر (هزج)

جگر در تاب ودل درموج خونست گر آرى رحمتى وقتش كنونست 6

اگر در سايهٔ دولتم جاى دهى ، چون سايه ملازم حضرت باشم

واز خوف مضرّت تركان أغوز از آمل گوچ كرد؛ وبدر مَرو رفت ؛
وبابو جعفر خواهر زاده كس فرستاذ ، وازو برسدّ حاجت خويش معونتى 9
خواست ؛ واو از ارذال واندال شخصى بوذ ، در دولت آل سامان بدولت
رسيذه وببهرهٔ از دُنيا محتظى گشته ، از لُؤم طبيعت ودناوت همّت وخساست
ابوّت بخدمت چنان پاذشاه مانع آمذ ، تا دست ردّ برروى آن ملتمسات 12
باز نهاذ ؛ وبرآن اقتصار نكرد ، بيرون آمذ ، ودر مقابلهٔ او بجنگ
بيستاذ ؛ غلامان منتصر بيك صولت او را چون حروف تهجّى از هم
بپراكندند ؛ ومنتصر برصوب ابيورد برفت ، ودر شهور سنه اربع 15
وتسعين وثلثمايه [٣٩٤] بدر ابيورد فروذ آمذ ؛ سلطان در قبول پيغام
وإكرام وتحقيق مأمول او آثار اريحيّت وانوار كرم سجيت باظهار پيوسته ،
حملى لايق بذو فرستاذ ؛ وبپسر خواهر زاده در التزام خدمت وتحرّى 18

---

1 فرو H : فرود AE || محمود AE : — H || 4 واختيار او داذ EH : وعنان اختيار دركف مراد آنحضرت نهاد A || 5 شعر H : — AE || 9 سد H : سبيل AE || واو AE : — H || 10 ارذال EH : اراذل A || بوذ AE : — H || بدولت EH : بدور A || 11 وببهرهٔ EH : وبهرهٔ A || طبيعت H: طبع AE || 12 پاذشاه AH : پاذشاهى E || تا AH : و E || بر روى AE : بروى E || 13 بجنك AH : بمقاتله E || 14 غلامان AE : وغلامان H || او را H : ايشان را AE || 17 وانوار AH : وانواع E

مراضی وتوخّی مباغی او مثال داذ ، واو خدمت منتصر را کمر بست ، وبتحصیل مراد او قیام نموذ

3 وابو نصر حاجب از امراء سلطان آنجا مقیم بوذ ، چون منتصر بذان حدود رسیذ بهواء دولت او برخاست ؛ اهل نسا بر رای او در مخالفت سلطان ومتابعت معارض ملك او منکر شـذند ؛ واز وخامت
6 عاقبت وتهمت رضاء ابو نصر وسِمَت مشارکت درآن جریرت محترز گشتند ، بخوارزمشـاه نامه فرستاذند ، ومدد خواستند ؛ او ابو الفضل حاجب را که از مشاهیر جماهیر حضرت او بوذ ، مدد فرستاذ ، تا دفع
9 مضرّت وکفایت معرّت آن لشکر بکنند ؛ ابونصر پرده از سر طبق برگرفت ، وپیش رایت منتصر باز رفت ، برُستاق استوا باهم رسیذند، ودر نیم شبی ، که شبی تاری وهوائی قاری بوذ ، سدّی از ظلمت در
12 پیش مردمك چشم در آمذه ، بابو الفضل ولشکر خوارزمشاه مصاف داذند ؛ تا شهباز صبح از نشیمن افق بال بگشاذ یکدیگران بی مُحابا طعمهٔ شمشیر وتیر وسنان میکردند ؛ چون عروس روز از افق بجلوه‌گری
15 در آمذ ، ابو نصر حاجب وپسر حسام‌الدولة تاش با گروهی از انصار منتصر بر صحراء معرکه کُشته گشته ، ودیگران آواره شذه

---

1 واو : + در AE || منتصر را H : منتصر AE || 3 وابو نصر حاجب : ابو نصر نصر بن محمود الحاجب ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۳۸) وفی بعض النسخ بن احمد ـ المنیني || 4 حدود AE : — H || بر رای او EH : — A || در AE : — H || 6 جریرت AH : جریمت E || 10 برستاق استوا AEH : وصد الی خوشان من رستاق استواء ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۳۸) || 11-12 در پیش H : پیش AE || 12 چشم در (باز A) آمذه AE : — H || تا EH : وتا A || 13 یکدیگران H : یکدیگر E یکدیگر را A || 14 طعمهٔ EH : — A || میکردند H : می زدند AE || 15 حسام‌الدوله H : حسام‌الدین AE || تاش A : — EH ، حسام الدوله ابی العباس تاش ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٤۰) || از انصار EH : انصار A || 16 کشته H : — AE || شذه H : بودند AE

منتصر باسفراین افتاذ، مردم آنجا از خوف فتنه بممانعت او برخاستند؛ واو
با فوجی باز ماندگان چون گاوِ خراس گِرد خویش بر می آمذ؛ وسرگردان
در عوادی میگرد؛ تا با سرحدّ سرخس افتاذ؛ آنجا چند روز توقف نموذ، 3
تا سپاهی که از وی مفارقت کرده بوذند، بوی رسیذند؛ شحنهٔ بخارا
بمدافعت او بیرون آمذ، واز جیحون گذر کرد. وبساحل قیطان فرو آمذ؛
واو بحکم آنك وجه مهربی نداشت، با او پیکار نموذ؛ واز جانبین کشش 6
وکوشش بسیار رفت، عاقبت منتصر با دربند نُور نشست، وشحنهٔ
بُخارا بدَبُوسیهٔ سُغد، وحشمی که آنجا مقیم بوذ باخوذ گرفت
ومنتصر دیگر بار از دربند نور بر ایشان تاختن کرد، وسلك جمعیت 9
ایشان فرو گسست، وهمه را آواره کرد؛ وپسر علم داری که اسفهسالار
سمرقند بوذ، بتعصّب منتصر بر خاست، وبا سه هزار سوار بذو پیوست؛
وخواجگان سمرقند سیصذ غلام ترك با مالی وافر برسبیل تبرّك وتقرّب 12
بوی فرستاذند؛ واز حشم اغوز جمعی کثیر بذو پیوستند؛ او بمدد ایشان
مستظهر شذ، وشعلهٔ کار او دیگر باره بالا گرفت؛ چون ایلگخان از
انتعاش قوّت وارتیاش شوکت او خبر یافت، روی بقصد او آورد؛ 15
وبدیه بُورْنَمَذ از حدود سمرقند مصاف داذند؛ خان هزیمت شذ،

---

1 واو EH : او A || 2 خویش AH : خویشتن E || 3 عوادی EA : عوادل H || 5 قیطان H : قطان E ویطان A قطنان - العتبی (ج ۱، ص ۳٤۰) وهی بضم القاف وسکون الطاء المهملة والنون من سواحل جیحون وهی معبر نسف ـ المنینی || 4-5 شحنهٔ . . آمذ E : — AH || 6 واو AH : و E || 7 وکوشش E : — AH || نور E : بور AH النور من بخارا ـ العتبی (ج ۱، ص ۳٤۰) [وهی] من نواحی بخارا وبها مقابر الشهداء ومزارات یتبرك بها وانما قیده بقوله من بخارا احترازاً عن نور خور طابران فان بها نوراً ایضا ـ المنینی || 8 بدبوسیه : بدیوسیه AEH الی دبوسیه ـ العتبی || 9 نور E : بور H نور A || 10 اسفهسالار AEH : رئیس الفتیان ـ العتبی (ج ۱ : ص ۳٤۱) || 12 سمرقند AH : + مالی وافر با E || با مالی وافر AH : واسبی چند خوب E || تبرك و E : —AH || 13 کثیر E : — AH || او بمدد AH : منتصر بانتصار E || 14 باره AE : بار H || 16 بورنمذ ـ العتبی (ج ۱، ص ۳٤۱) : بوربند AEH

وحشم اغوز از لشکر او غنایم موفور وذخایر نا محصور جمع کردند ؛
واین واقعه در سنه اربع وتسعین وثلثمایه [۳۹۴] بوذ

3 خان بولایت خویش باز گشت ، ولشکرها جمع کرد ، وروی
بمنتصر آورد ؛ وحشم اُغوز ازو جُدا شده بوذند ، وروی بمساکن ومنازل
خوذ آورده ، وبقسمت غنایم مشغول گشته ؛ در فضائی که میان دِزَك
6 وخَاوَس است مصاف داذند ، دروقت موازاة صفَّین وملاقات فریقَین
ابوالحسنِ طاق با پنج هزار مرد ، که از اتباع او بوذند ، با منتصر غدر
کردند ، وبا جانب خان گشت ؛ منتصر ناچار راه هزیمت جَزم کرد ،
9 وخان با لشکر از میغ تیغ کوه وهامون از سیلاب خون پُرکرد ، وازان
طایفه سباع را إشباعی تمام ونُسور را سوری بنوا حاصل شذ ؛ ومنتصر
بشطّ جیحون آمذ ؛ کشتی نیافت ، درختی چند برهم بست ، وخوذ را
12 از مضرّت لشکر برهانیذ ، واز آب بگذشت ؛ وگلّها که درآن نواحی
وعلف زارهاء آن مراعی یافت ، براند ، وبر حشم خویش قسمت کرد ؛
وبراه بیابان بـِپلِ زاغُول آمذ

15 سلطان را از وصول او خبر داذند ، پیش از انتظام کار واجتماع حال او
بتعجیل ببلخ آمذ ، وفریغونِ محمد را با چهل علَمدار از افراد امراء بطرد
سواد وحصد فساد او فرستاذ ؛ منتصر از پیش ایشان برخاست ،

---

2 واقعه EH : وقعة A || در سنه AEH : فی شعبان سنة ـ العتبی || 4 آورد EH : نهاد A || وحشم AE : وحشر H || 5 در فضائی AE : بفضائی H || دزك ـ العتبی، وهی فی الاصل تصغیر دز فی لغة الفرس ای القلعة ـ المنینی (ج ۱ ، ص ۳٤۲) : ارك AEH || 6 وخاوس : وحاورس H حامدس E خاوس A من اعمال اسروشنه ـ المنینی (ج ۱ ، ص ۳٤۳) || در EH : ودر A || موازاة EH : موالاة A || 8 جزم کرد H : عزم کرد E کرفت A || 10 اشباعی (؟) H : الساعی E الساع A || 13 وعلف زارها H : وبعلف زارها AE || براند و EH : — A || 15 داذند EH : کردند A || 16 وفریغون محمد را AE : وفریغون محمد H فریغون بن محمد ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٤۳) || علمدار AE : علم H قائد ـ العتبی || 17 از E : — AH

وبجانب قهستان رفت ؛ چه درهمه جهان مهربی نیافت ، ووجه مقصدی نمی دیذ ؛ وبهر جانب که می شتافت ، مالامال محنت وبلا می دیذ

3 چون بقهستان رسیذ صاحب جیش نصر وارسلان جاذب والی طوس وطُغَانْجوق والی سرخس برعقب او روان شذند ؛ او از خوف ایشان روی بُجومَنْد نهاذ ، واز آنجا ببسطام آمذ ؛ شمس المعالی قابوس دو هزار

6 مرد ازکُردان شاهجان بمدافعت او فرستاذ ، تا اورا ازان حدود إزعاج کردند ، وبجانب بِیار انداخت ، وازانجا بنسا رفت ؛ وپسر سُرْخَکْ بذو نامه فرستاذ ، واورا بمواعید زُور واقاویل غرور بفریفت ، وباغاثت

9 ومساعدت ومقاومت ایلگ موعود گردانیذ ؛ واو بر امید آن عشوه بصوب بخارا رحلت کرد؛ چون بـَچاهِ حمّاد رسیذ، لشکر او بمقاساة اسفار ومعانات اخطار متبرّم گشته بوذند ؛ واز مُداومت ضرب وحرب بستوده آمذه ،

12 اورا فرو گذاشتند ، وپیش سلیمان وصافی رفتند ، که حاجبان ایلگ بوذند ، از حال ضعف مراکب وخفت مواکب وفلول مضارب وامداد وجوه او خبر داذند

15 تا منتصر را خبر شذ، لشکر بسیار پیرامون خیمهٔ او درآمذه بوذند ؛ ساعتی بمطاردت ومجادلت ایشان بایستاذ، پس روی بهزیمت نهاذ؛ براذران وخواصّ او را برباط بُشْرَی بگرفتند ، وباوزکند فرستاذند

---

2 می دیذ AE : دیذ H || 3 نصر AEH : ابوالمظفر نصر بن ناصرالدین ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٤۳) || 4 طغانجوق EH : طغانجوق A || 5 بجومند AH والعتبی : بکمند E [وهی] بلدة من حدود قومس وقیل من نواحی نیسابور ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۳٤۳) || ببسطام AH : بطرف بسطام E || 6 ازکردان EH: کردان A || او H: — AE || 7 بیار ـ العتبی : سار H مار E بیار A وهی قصبة بین قومس وبیهق وخوار الطبران ـ المنینی (ج ۱ ، ص ۳٤۳) || بنسا EH والعتبی : بنشابور A || سرخك : مصغو سرخ بالفارسیة ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۳٤٤) || 8 باغاثت H : باعانت AE || 9 بر امیذ EH : بامید A || بصوب EH : بر صوب A || 10 بچاه : H بخانه E بجان A بئر حماد من مفازه آمل ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٤٤) || 13 بوذند AH : بوذ E || حال ~ ضعف E || وامداد EH : وافلال A || 15 در EH : فرود A || 17 برباط EH : بر بساط A || بشری ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٤٥) وبشری علم مفازة مرو واضافةالرباط الیها للتخصیص ـ المنینی : کسری AEH

منتصر بحِلّه ابن بُهَيْج اعرابى افتاذ ، كه ماه‌روى نامى از قبل
سلطان بر سر ایشان عامل بوذ ؛ ایشان را بر قصد او تحريض داذ ،
3 وچون شب درآمذ ، أجلاف عرب برو هجوم كردند ، وجان عزيز او
بر باذ داذند ، وخونش بر خاك ريختند ؛ وقالب او بدرياء مَرْغ از
ناحيت روذبارِ زَمّ در خاك كردند ، در ماه ربيع الاول سنه خمس
6 وتسعين وثلثمائه [۳۹۵] ؛ وچون خبر اين رزّيت بسلطان رسيذ، عامل را
بگرفت ، وبزارى زار بكُشت ، وحِلّه ابن بهيج بغارتيذ ؛ ويكبارگى
شعله آل سامان فرو مُرد ، وكواكب دولت ایشان ساقط گشت ؛
9 وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا (۳۳ سورة الاحزاب ، ۲۷) ، والسلام

ذكر امراء سامانى ومقادير ايّام دولت ایشان

جمله ملوك آل سامان نُه بوذند

12 شعر (رباعى)

نه كس بوذند از آل سامان مذكور دايم بولايت خراسان مشهور
اسمعيلى و احمدى و نصرى دو نوح دوعبدالملك ودومنصور

---

1 بحله ـ العتبى : بحله H بحله AE || بهيج A : لهيج H الهيج E بهيج من البهجة مصغر . . . وروى بهيت ـ المنينى || افتاذ AE : — H || 2 عامل EH : حامل A || ایشان H : وایشان AE || 4 بدرياء مرغ : بدرياء موغ AEH قرية ماى مرغ ـ العتبى (ج ۱ ، ص ۳٤۷) ماى مرغ اثنتان احداهما من رود زم وهى التى دفن بها قالب المنتصر السامانى والثانية من قرى نسف ـ المنينى || 5 روذبار زم ـ العتبى : رم AEH ولاية على شط جيحون وهى من نواحى ماوراء النهر وقصبتها مع كبرها قد خربت واندرست ولم يبق منها الا الرسوم ـ المنينى || 6 خبر ~ اين A || 7 وحله EH : وصله A || 7 بهيج AE : لهيج H || 8 شعله AH : آتشى E || وكواكب AH : كواكب E || كشت AE : شذ H || 9 وكان . . . قديرا AE : — H | قديرا : مقتدرا AE || والسلام A : — EH || 10 ايام دولت A : دولت ايام H دولت E || 13 a بوذند EH : بود A

مدّت مُلك وسلطنت آل سامان بخراسان وديگر ولايات كه در
حوزهٔ ملك ايشان بوذ از سيستان وجُرْجان وكرمان وطبرستان وریَ
تا حدود سپاهان صذ ودو سال < وشش ماه > وده روز بوذ 3

اول ملكي از ارومهٔ ايشان ابوابرهيم اسمعيل بن احمد بوذ كه عمرو بن
ليث را بناحيت بلخ بگرفت ، واز ابتداء روزسه شنبه منتصف ماه
ربيع الاخر سنة سبع وثمانين ومأتين [٢٨٧] برمُلكْ مستولى شذ ومدت 6
هشت سال ملك داشت وشب سه شنبه چهاردهم ماه صفر سنه خمس
وتسعين ومائتين [٢٩٥] ببخارا فرو شذ

وپسر او ابو نصر احمد بن اسمعيل بجاى او بنشست ، وشش سال 9
وسه ماه پاذشاهى كرد ، وشب پنجشنبه بيستم جمادى الآخره سنهٔ احدى
وثلثمائه [٣٠١] بر دست غلامان كُشته شذ

بعد ازو پسرش ابوالحسين نصر بن احمد وارث وقايم مقام او شذ، 12
وسى سال درعلو شان ونفاذ فرمان روزگار گذاشت

وبعد ازو پسر او نوح بن نصر المُلقّب بالحميد برتخت سلطنت
دوازده سال وسه ماه وهفت روز فرمان داذ ، وروز شنبه نوازدهم 15
ربيع الآخر سنه ثلث واربعين وثلثمايه [٣٤٣] ببخارا متوفى شذ

ومنصب او بپسرش عبدالملك بن نوح رسيذ ، وهفت سال وشش
ماه ويازده روز حكم راند، وروز پنجشنبه پانزدهم شوّال سنه خمسين 18
وثلثمائه [٣٥٠] از اسب بيفتاذ ، وجان تسليم كرد

وپسر او منصور بن عبد الملك الملقّب بالسديد جاى او بگرفت ،
وپانزده سال ونه ماه نوبت سلطنت زذ ، وروز سه شنبه پانزدهم 21
شوّال سنه خمس وستين وثلثمايه [٣٦٥] ببخارا وفات يافت

2-3 ورى . . . دو AH : در E پاك كرده شده است || **3** وشش ماه ـ العتبى : ستة اشهر (ج ١ ، ص ٣٤٨) : — AEH || **5-7** منتصف . . . سه شنبه AE : — H || **11** غلامان : + خوذ E || **12** ابو الحسين AEH : ابوالحسن ـ العتبى (ج ١ ، ص ٣٤٩) || **13** ونفاذ H : ونفاد AE || **18** ويازده E : و پازده AH || **20** بالسديد A : بالشديد EH

وپسر او نوح بن منصور الملقّب بالرضی درمسند امارت نشست ،
وبیست ویکسال ونه ماه سلطنت راند ، وروز آذینه سیزدهم رجب
3 سنه سبع وثمانین وثلثمایه [۳۸۷] بجوار رحمت حق پیوست

وپس ازو ابو الحرث منصور بن نوح پاذشاه شذ ، ویکسال وهفت ماه
پاذشاهی کرد ، وروز چهارشنبه هجدهم صفر بسنه تسع وثمانین <وثلثمایه>
6 [۳۸۹] بسرخس بردست بکتوزون مکحول ومسمول شذ

وبر براذر او عبدالملك بن نوح بیعت کردند ، وپای بزمین نیاورد تا
در شهر بخارا بردست ایلگك خان گرفتار شذ . وملك ماوراء النهر از
9 دست او بیرون کرد ؛ ومدّت کار او هشت ماه وهفده روز بوذ ، وآن
ایام مبتداء ملك وفاتحهٔ دولت سلطان محمود بوذ ، وبعد از آن علی
استمرار الایام عرصهٔ ملك او مُتّسع می گشت ، وشعلهٔ دولت او مشتعل
12 می‌شذ ، وکواکب اقبال او در برج سعادت وسیادت ترقی می کرد ، تا
منابر اسلام بفرّ القاب همایون او منور گشت ، والله اعلم بالصواب

ذکر موافقت ومخالفت که میان ناصرالدین سبکتکین وخلف
15 ابن احمد حادث شذ وعاقبت کار سلطان محمود ولایت از دست او
بطریق کفایت انتزاع نموذ

18 در اوّل کتاب ذکر خلف بن احمد وجلاء او از مملکت واهتمام
امیر سدید منصور بن نوح بنصرت ومعاونت واستخلاص ولایت روشن
ایراد کرده آمذ ، تا ایام هرج ومرج کار خراسان وتزلزل ملك او بفراغ

1 مسند AH : منصب E || 4 وپس ازو EH : و پسر او A || 5 چهارشنبه هجدهم AE : چهاردهم H یوم الاربعا لاثنتی عشرة لیلة بقیت من صفر ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۵۰) || 7 نیاورد EH : بیاورد A || 7-8 تا در شهر بخارا ~ بر دست ایلك خان E || 9 او EH : آن A || 11 عرصهٔ A : عرضه EH || متسع : منفصح (؟) EH منفسح A || 12 می کرد A : کرد EH || 13 القاب : + القاب A || 13 والله . . . بالصواب A : — H والله اعلم E || 15 محمود A : — EH || از دست EH : — A || او AH : — E

تمام در ولایت خویش مُطمئن بنشست وبخزاین جهان مستظهر شذ؛
ونخوت طغیان بر مزاج او استیلا یافت، وخوذ را بمعارضهٔ فحول وتعرّض
فضول در معرض خطر آورد؛ وچون مَلِكِ هند آهنگ دیار اسلام کرد، 3
وناصرالدین سبکتگین بمدافعت او برخاست، بذان موجب که در صدر
کتاب مذکور ومسطورست، خلف بن احمد بُست خالی یافت، لشکری
بذانجا فرستاذ، وخطبه وسکّه بنام خویش کرد، ومال متوجّهات آن 6
نواحی بستذ، وچون ناصرالدین منصور باز گشت، وببُست رسیذ،
اصحاب خلف شهر بگذاشتند وبرفتند؛ امیر از بی حفاظی وغدر او ممتغص
گشت، وعزمِ ناحیت سیستان کرد؛ خلف پیغام فرستاذ، وبعُذرهاء 9
معلول وسخنهاء نامقبول تمسّك جُست، وگفت: این جرأت از
سر خلوص خدمت رفت، واگر از قبل من شحنهٔ ببُست رفت، از
بهر حفظ ولایت ورعایت رعیّت بوذ؛ وخراج ومعاشی که تحصیل 12
کرد، از بهر خزانهٔ تو کرد؛ واگر ازین جهت غبار آزاری برحاشیهٔ
خاطر شریف تو نشتست، غرامت این جنایت را ملتزمم که بدهم

ناصرالدین از سر کَرَم ومروّت شمشیر انتقام در نیام کرد، وبا سر 15
رضا آمذ؛ ومال بُست بستذ وحیاض مودّت از شوایب کدورت صافی
شذ، وذات البین معمور گشت؛ تا آن ایّام که ابوعلی بن سیمجور بدر
نیشابور مصاف داذ، بموجبی که در پیش شرح داذه شذ، خلف اظهار 18

---

3 فضول : + خوذ را E || 4 وناصرالدین AH : ناصرالدین E || 5 مذکور و AH : — E || بست EH : بست را A || 6 متوجهات EH : ومتوجهات A || 7 وچون AH : چون E || 8 شهر AH : بست A || بگذاشتند AH : کذاستند E || 11 - 12 از بهر H : جهت E آن بر A || 12 ورعایت A : — H رعایت E || 13 از بهر AH : از جهت E || وآزاری E : وآزاری AH || 14 تو E : — AH || این AH : آن E || 15 کرد AE : کشیذ H || 16 وحیاض A : وحال EH || 17 علی بن H : علی AE

موافقت ومساعدت با ناصرالدین پیش گرفت ؛ وظاهرا مظاهرت
ومُضافرت میکرد ، ودر باطن خلاف آن بوذ ؛ چنانك در خدمت
3 رایت او تا بوشنج برفت ؛ وامیر لشکر اورا با خوذ بُبرد محاربهٔ ابوعلی
بطوس ، واو را بشکست ، ولشکر خلف را با تشریف ونواخت پیش او
فرستاذ

6 وشرعهٔ ولاء ومشرب هواء ایشان از تغیّر زمان وتکدیر حدثان
مُبرّا ماند ، تا آنگاه که ناصرالدین از بهر معاونت ملك رضی نوح بن
منصور ودفع ایلگك خان روی بماوراء النهر نهاذ ، ومدّتی دران کار بماند ،
9 خلف در اثناء آن حال بایلگك خان ملطّفات می نوشت ؛ ودر اغوا واغراء
وتحریض بر محاربت ومغالبت ناصرالدین تضریبی می زذ ، وگردن طمع
بولایات بُست ومضافات آن نواحی می یازیذ ، ونموذند که بر مخاصمت
12 ابوعلی ندامتی می نموذ ، وناصرالدین را ملامت میکرد که قصد خاندانهاء
قدیم ودوذمانهاء کریم نا مبارك باشذ ، واستیصال واستقلاع پاذشاهان
منکر ومَلُوم ؛ ناصرالدین از قوارص او درخشم شذ ، وعزم ولایت
15 سجستان مصمّم کرد ؛ وابوالفتح بُستی بانواع تلطّف وتعطّف وشواهد
اخبار واسمار مؤکّد کرده آن وحشت از خاطر او برون برد ، تا از سر
کراهیت بر خاست ؛ وخلف بتجاشی ازین حالات وتبرّا ازین مقالات
18 بناصرالدین مکاتبات فرستاذ ، واو آن معاذیر بسمع رضا إصغا کرد ،
وبا سر صفاء معهود وخلوص قدیم رفت ؛ وتا آخر عهد ناصرالدین
اسباب موافقت میان ایشان منتظم بوذ

---

2 مضافرت H : مظافرت AE || 7 مبرا AE : مهرا H || 10 محاربت ~ مغالبت AE ||
14 قوارص AH : قوارض E || او EH : — A || شذ EH : رفت A || 17 بتجاشی A :
— EH متنصلا ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۵۶)

بعد از حادثهٔ ناصرالدین بمسامع سلطان رسیذ ، که او درآن رزیّت ومصیبت آثار بشاشت وشماتت اظهار کرد ؛ این سخن در ضمیر سلطان مؤثّر آمذ ، ونیز این نمیمه بهدف قبول رسیذ ، وانتهاز فرصت میکرد ؛ 3 چون مُلك خراسان بر سلطان قرار گرفت ، واطراف ممالك از غبار نفاق پاك شذ ، وبایام واقعهٔ ناصرالدین خلف پسر خویش طاهر را فرستاذه بوذ ، تا قهستان وبوشنج با تصرّف گرفته ؛ وبوشنج از مضافات هراة 6 بوذ ، ودر اعتداد بُغْرَاجوق ؛ < او > از سلطان دستوری خواست ، تا ولایت خویش از دست متغلّب بیرون کنذ ، وجواب معارض ومنازع باز دهذ ؛ اجازت یافت ، ببوشنج آمذ ؛ وطاهر بمناصبت او بیرون رفت ، 9 وجنگی سخت میانشان قائم شذ ؛ عاقبت کار طاهر هزیمت کرد ، وبُغْراجوق بر عقب او می رفت ، واتباع او را می کُشت ، ورحل وثقل او می ستذ ؛ صاغری چند شراب خورده بوذ ، وسَوْرت مستی استیلا یافته ، از 12 معاقرت در سکرت غفلت مانده ، تا خوذ را در ورطهٔ غرور وخطر انداخت ؛ طاهر عطفهٔ کرد ، وبیك ضربه او را از مرکب بینداخت ، وسرش برداشت ، وهر دو فرقه از یکدیگر منهزم ومتفرق شذند ؛ طاهر لشکر خویش باهم 15 آورد ، وبا قهستان آمذ

سلطان از خبر آن واقعه مضطرب وغمناك شذ ؛ سلطان در شهور سنه تسعین وثلثمایه [۳۹۰] بانتقام آن واقعه بسجستان رفت ، وخلف 18 در حصار اصفهبذ نشست ؛ قلعهٔ که أليف سماك وحلیف افلاکست ، ابر در دامن حضیضش خیمه زنذ ، وستاره پیرامن أوجش طواف کنذ

---

2 بشاشت AH : بشارت E || 3 قبول AH : — E || وانتهاز AH : انتظار E || 7 بغراجوق : + اخی ناصرالدین ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۵۷) || او : — AEH || ازسلطان H : — AE || 13 معاقرت AH: معاهرت E || 17 سلطان در EH : وسلطان در A || 19 اصفهبذ AEH : اصبهبذ ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۵۹) || 20 حضیضش AH : حضیض او E

شعر (خفیف)

از بلندیش فرق نتوان کرد   آتش دیده بان ز جرم زحل

3 وخلف در مضیق آن حصار بی قرار شذ ، ولذت زندگانی وخورد
وداع کرد ؛ ودر ظلمت آن حادثه وهَول آن واقعه بی آرام گشت ؛
صذ هزار دینار زر سرخ وضمیمهٔ آن تحف ومبارّ برسبیل نثار مَقدَم
6 سلطان قبول کرد ، وزنهار خواست ؛ سلطان اگرچه براستخلاص
سجستان واستصفاء آن نواحی جازم بوذ ، حالی را بحکم مصلحت وقت
آن فدیه از خلف قبول کرد ، وعنان بدیار هند معطوف گردانید ؛
9 وبرظاهر مقدشور در واسطهٔ بلاد هند نزول کرد ؛ خبر رسید ، که چیپال
مستعد ومحتشد کارست ؛ سلطان از اعوان وأنصار اسلام با پانزده هزار
سوار بعزمی ثابت ویقینی صادق از پیش باز رفت ؛ وآن کافر فاجر
12 با دوازده هزار سوار وسی هزار پیاذه وسیصذ سرفیل ، که زمین از
آسیب پای ایشان می نالیذ ، بموازات رایات سلطان آمذ ، مغرور بکثرت
سواد وغلبهٔ حشم واجناد

15 چون مسافت میان هر دو لشکر نزدیك شذ ، کافر راه مطاولت
ومصاولت در محاربت پیش گرفت ، تا اذناب لشکر ورجّالهٔ حشم
برسند ، سلطان ازکید درون او آگاه شذ ، اختیار از دست او بستذ ،
18 وصفوف بیاراستند ، ومبارزت ومناجزت را ساز کردند ؛ واز هواء
تاری فلك ازغبار قاری نقاب بست ، تا قُرب پنج هزار جیفهٔ کفّار
برصحراء آن مصاف طعمهٔ کلاب ونجعهٔ ذِئاب کردند ؛ وپانزده سرفیل

---

1 شعر AE : — H || 3 بی AH : + قرارشذ و 5 نثار H : — AE || 9 مقدشور AEH : پرشور ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٦۱) || 10 با پانزده E : پانزده AH || 11 از پیش A : پیش EH || 16 محاربت EH : — A || 18 مناجزت EH : مناجرت A || واز EH : ودر A || 19 فلك H : — AE || قاری : + فلك E || 20 ذئاب AH : ذباب E

بزخم تیغ وتیر از پای درآوردند ؛ وبرجای بکشتند ؛ وچیپال را با اولاد
واحفاد واقارب واجانب با اعتبار بگرفتند ، ودر کمند قهر کشیذند
شعر (رمل) 3

آتش هیبت شه دوذ بر انگیخت زهند
هندوان را رُخ ازان دوذ سیه گشت چو قیر

وقلادهٔ از گردن کوذکی بیرون کردند ، مرصّع بزواهر جواهر 6
ثمین ، که اهل خبرت آنرا دویست هزار دینار سُرخ قیمت کردند؛
وازین جنس فراوان قلاید فراید درگردن خستگان وکُشتگان خویشان
ایشان یافتند ؛ لشکر اسلام را در أثقال وغنایم ایشان مالهاء موفور 9
ورغایب نا محصور بدست افتاذ ، وقرب صذ هزار بُرده از اطفال
وذراری وجواری یافتند

وسلطان را از دیار هند مملکتی مُیسَّر شذ ، که عرصهٔ خراسان 12
باضافت آن نقطهٔ وسیط بوذ از محیط ؛ واین فتح روز پنجشنبه هشتم
ماه محرم سنه اثنتین وتسعین وثلثمایه [۳۹۲] اتّفاق افتاذ ؛ وبشایر آن
در آفاق سایر ومنتشر شذ 15

بعد از انقضاء حرب وإنطفاء جمرهٔ کارزار سلطان را رای افتاذ ، که
آن ملعون را در شعار عار وخسار إسار با دیار کفّار فُجّار فرستذ ،
تا هیبت اسلام در بقاع وأصقاع آن نواحی مستفیض شوذ ؛ وبا او 18
موافقه ومواضعه بست ، وپنجاه سر از أخیار فیلان او بستذ ؛ وپسری
را بنوا باز گرفت ، تا از عهدهٔ قرار موافقت بیرون آیذ ؛ واو را سر در
ولایت خویش داذ ؛ چون بواسطهٔ ولایت رسیذ ، نامه بپسر آمذ ، که 21

---

1 وچیپال را EH : وچیپال A || 2 بگرفتند EH : بکرفت A || 4 زهند EH : بهند A || 7 ثمین AH : — E || خبرت AH : حرب E || 8 فراید EH : با فراید A || 9 موفور : + میسر شد A || 10 ورغایب AH : ورعایت E || برده H : رده E ، — A || 11 وذراری AH : ودرازی E || 14 افتاذ AH : — E || وبشایر AH : وبشارت E || 21 بپسر AEH ... : کاتب ابنه آندپال وشاهیته وراء سیحون — العتبی (ج ۱ ، ص ۳٦٥)

پدر بمرض جَرَض مبتلا گشت ولباس یاس پوشید ، وجام حمام خواهد نوشید ؛ در میان هنود قاعدهٔ مقرّرست ، که هر پادشاه که در دست
3 اهل اسلام اسیر شد ، پادشاهی را نشاید ، وحکم او در حل وعقد نافذ نباشد ؛ چیپال از آن سبب از پادشاهی إعراض کرد ، وسر بتراشید ، وخود را در آتش انداخت ، وبدوزخ رسانید ؛ وسلطان را
6 دیگر بار اهتزاز غزو ونشاط مجاهدات متجدّد گشت ، بر صوب ویذهند نهضت فرموذ ، ونواحیٔ آن مستخلص کرد ؛ وطایفهٔ از جنود هنود بر آکام وآجام آن حدود بعَیْث وفساد وفسق وعناد برخاسته بوذند ،
9 همه را طعمهٔ سیوف وعرضهٔ حتوف گردانید ، وبا فتحی رایع ونجمی شایع با دار الملك غزنه آمذ

خلف بن احمد در اثناء این حال پسر خویش طاهر را ولی‌عهد خویش
12 کرد ، ومفاتیح خزاین بذو سپرد ، ومقالید ممالك بذو تسلیم کرد ، ومنزوی شذ ، وروی بطاعت وعبادت آورد ؛ واز ملك استعفا نموذ ، تا بوسیلت این حیلت کأس بأس ودور جور سلطان ازو در گذرذ ؛ بعد
15 از مدّتی از کرده پشیمان شذ ، وبترك ملك نادم ومتحیّر گشت ؛ حیلتی بر انداخت ، وخوذ را بیمار ساخت ؛ وپسر را از بهر تجدید وصیّت وتمکین از خفایا وخبایاء ودیعت پیش خواند ، وطایفهٔ از خواص
18 ومقرّبان را در کمین نشاند ، تا وقت وصول او چون خیل زَبّاء پیرامن جُذیمه در آمذند ؛ واو را محکم ببستند ، ودر مطمورهٔ باز داشتند ؛

---

1 جرض H : حرض E حرص A || مبتلا AH : کرفتار E || 3 شذ H : کشت AE || 4 چیپال EH : — A || 6 ویدهند AEH : ویهند ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳٦۷) قال صدر الافاضل . . . مدینة عظیمة علی شط سند رود وهی بین برشور ولوهور وقد خربت الآن . . . ـ المنینی || 7 فرموذ AH : نموذ E || 8 آکام AH : ادام E || بعیث : بعیت AH بعبث E || 9 رایع AE : زایع H || 13 وعبادت EH : — A || 15 مدّتی : + بعد A || 16 بر انداخت EH : پرداخت A || 18 نشاند EH : نشاید A || 18 - 19 خیل زباء پیرامن جذیمه : حیل زیبا پیرامن جذیمه H حمل زبا پیرامن جذیمه E خیل زبا بداومن جذیمه A وانظر قصتها فی المنینی (ج ۱ ، ص ۳٦۹)

روزی اورا مُرده از آن حبس بیرون آوردند ، وگفتند : خوذ را
هلاك كرد ؛ وطاهر بن ربیب ودیگر امراء وقوّاد خلف که آن حالت
3 دیذند ، ضمایر ایشان بر مخالفت خلف قرار گرفت ، وسرایر ایشان
بمُباغضت او مایل گشت ؛ وشهری که دار الاماره بوذ ، بدست باز
گرفتند . وخُطبه وسکّه بنام ولقب سلطان مطرّز گردانیذند ، وشعار
6 دعوت او ظاهر کردند ؛ وقصّه بشرح این حال بخدمت سلطان فرستاذند ،
وراه وصول بخدمت مثول التماس کردند

سلطان مُلتَمس ایشان مبذول داشت ، وهمه را بنواخت ، ودر
9 سنهٔ ثلث وتسعین وثلثمایه [٣٩٣] آن مملکت در قانون دیوان سلطان فُزوذ ؛
وعزیمت سجستان وقصد حسم مادهٔ فتنهٔ خلف مصمّم کرد ؛ وخلف در
حصار طاق مقیم بوذ . وآن قلعهٔ است مُحاط محیط هفت بارو ، که از
12 شُرَفات قصور هر یك سنبلهٔ فلك بتوان چیذن . وزمزمه مَلَك بتوان
شنیذن ؛ وپیرامون آن خندقی بعید قعر کشیذه ، که بیك کلنك سر او بمرکز
زمین رسذ

لشکر سلطان چون دایره پیرامون نقطهٔ آن حصار در آمذند ، واز بیشهٔ
15 سعلون (؟) خار وخاشاك فراوان فراهم آوردند ، وغور آن خندق بینباشتند ؛
وفیول وخیول سلطانی بهدم آن حصار وردم آن دیوار بر جوشیذند ، ونطاق
استخلاص طاق بر بستند ؛ اصحاب خلف بن احمد بممانعت ومدافعت برخاستند ،

---

1 آن EH : — A ‖ 2 ربیب EH : زبب A زید صاحب جیش خلف العتبی (ج ١، ص ٣٧٠) ‖ 3 دیذند EH : دید A ‖ 4 بمباغضت AE : بمباغظت H ‖ گشت EH : شذ A ‖ باز EH : فرو A ‖ 5 ولقب AH : — E ‖ 9 آن AH : این E ‖ 10 حسم AH : حشم E ‖ فتنهٔ AH : وفتنهٔ E ‖ 11 طاق AEH : الطاق هو حصن معروف بسجستان مشهور بالمناعة والحصانة . المنینی (ج ١، ص ٣٧١) ‖ محیط EH : محید A ‖ 12 قصور AH : — E ‖ بتوان AH : توان E ‖ 14 نقطهٔ EH : نقطه A ‖ واز EH : وآن A

وشرر شرّ مشتعل شذ ؛ فیلی بقوت انیاب باب آن حصار برون کشید ،
ودر هوا انداخت ؛ خلقی از اعوان خلف تلف شذند ، وباقیٔ ایشان
3 باحصار اندرونی گریختند ، وبمحاصره بیستاذند ؛ خلف از بهر مطالعهٔ
واقعه ومشاهدهٔ حادثه بیرون آمذ ، وفضیحت آن مقام وبسالت آن
أقوام دیذ ، که عرصهٔ زمین بعفاریت أنس وشیاطین بشر موّج می زذ ؛
6 وهمان فیل برابر چشم او شخصی را بخرطوم از پشت اسب درربوذ ،
ومقدار دو نیزه بالا بر انداخت ؛ چون بنشیب رسیذ ، هم در هوا
بدو نیم کرد ، وبمنکب تکیه فرا در قلعه زذ ، واز جای برگرفت

9 خلف از غایت خوف ورُعب بیم بوذ ، که جانش از قالب بیرون روذ ،
بفریاذ آمذ ، وآمان خواست ؛ سلطان ازکرمی که در طینت پاك او مفطور
بوذ ، اورا امان داذ ، وحُسام انتقام در نیام کرد ؛ خلف دست بجوایز
12 وعطیّات ومواجب وکرامات برکشوذ ، وخوذ را در پیش سلطان افگند ،
وشیبت سپیذ درخاك راه مالیذ ، وبساط بارگاه بنثار جواهر پُر کرد ،
ودُرهائی چند بر پاشیذ ، که نور آن شعلهٔ خورشیذ بپوشیذ ، وچشمها
15 خیره کرد

سلطان در اکرام قدر وتبجیل محلّ او آثار أریحیّت وسجیّت باظهار
رسانیذ ، واورا از سر إعزاز در برگرفت ؛ ورقم نسیان بر سر سوابق
18 وحشت کشیذ ؛ وحکم ذخایر قلعه باو باز گذاشت ، تا باختیار خویش

---

1 انیاب : بناب AH ساب E || حصار EH : حصیر A || 3 اندرونی AH : اندرون E || وبمحاصره AE : بمحاجره H || 4 وفضیحت AH : وفصحت E || 5 عرصهٔ AE : عرضهٔ H || بعفاریت EH : تمارف A || 6 چشم AH : — E || از پشت اسب AH : — E || 7 چون EH : وچون A || هوا AH : هو E || 8 بدو EH : یذ و A || بمنکب H والعتبي (ج ۱ ، ص ۳۷۲) : وتملك E تمنکت A || فرا AE : فزا H || 9 جانش EH : جایش A || 10 مفطور EH : مطفور A || 11 بجوایز EH : بجوائد A || 13 راه EH : — A || 14 ودرهائی EH : ودری A || 16 اریحیت AE : از محبت (؟) H || 18 باز A : — EH

بیرون آورد ؛ واو را در مقام ومسکن مُخیّر گردانیذ ، تا بهر طرف که خواهذ متوطّن شوذ ، وبر وفق مراد وحسب ایثار واختیار روزگار
3 گذراند ؛ او ناحیت جوزجان اختیارکرد ، بسبب موافقت آب وهواء آن بُقعه آرام یافت ، بعد از آن چند مُلطّفه که بایلگخان نوشته بوذ ، ظاهر شذ؛ سلطان از بهر صلاح ملك او را بقلعهٔ گَرْدِیز فرستاذ ، وآنجا
6 بوذ تا وعدهٔ حق درو رسیذ ، وصحیفهٔ عمرش ختم شذ در رجب سنه تسع وتسعین وثلثمایه [۳۹۹]؛ سلطان مثال داذ تا ترکات او بپسر او امیر ابو حفص سپردند ، وسجستان بر سلطان قرار گرفت ، ونجوم فتنه ساقط
9 شذ ؛ وحال آن ولایت بأمن وآمان رسیذ ، وطمع أولاد وأحفاد خلَف منقطع شذ

سلطان بغزنه آمذ، وقُنْجِیْ حاجب را که از ثقات دولت بوذ بنیابت
12 آنجا بگذاشت، واو در رعایت رعیّت وایالت ولایت آثار عدل وانصاف ظاهرکرد ؛ وجمعی از رجوم فساد ونجوم عناد از بَطَر رفاهیّت وشیطنت عصبیّت خوذ را بدیوار بلا در مالیذند ، وپذیرهٔ عَنا وشقا شذند ؛
15 وشمشیر خلاف از غلاف بکشیذند ، وبعصیان سلطان مجاهرت نموذند ؛ چون سلطان را معلوم شذ ، که مرایر حُکم نوّاب او در آن اعمال از خُبث شریران مدابیر مُنتَقَض خواهذ شذ ، با ده هزار سوار بسجستان رفت ،
18 وامیر نصر بن ناصرالدین والتونتاش حاجب وابوعبدالله الطائی زعیم عرب

---

2 مراد AH : اختیار E ‖ واختیار AH : — E ‖ 3 جوزجان AH والعتبی (ج ۱ ، ص ۳۷۳) : جرجان E ‖ 5 کردیز : حردین EH حردن A جردیز - العتبی (ج ۱ ، ص ۳۷٤) وهو تعریب کردیز لقریة حصینة قریبة عن غزنة وبها حصن حصین - المنینی ‖ 7 ترکات AH : برکات E ‖ 8 فتنه : + که E ‖ 9 شذ H : کشت AE ‖ 11 وسلطان . . . : العتبی (ج ۱، ص ۳۸۳) ‖ وقنجی ـ العتبی : وفتحی AEH وهو من الاعلام الترکیة ـ المنینی (ج ۱ ، ص ۳۸٦) ‖ 14 عصبیت A والعتبی (ج ۱ ، ص ۳۸۷) : غضبیت H غصبیت E ‖ در AE : بر H ‖ 16 نواب EH : تواب A ‖ 18 نصر AEH : ابو المظفر نصر ـ العتبی ‖ وابوعبدالله AE : وابوعبدالله محمد بن ابراهیم - العتبی (ج ۱ ، ص ۳۸۷)

در سایهٔ رایت او مجتمع بوذند ؛ وآن مرد را در قلعهٔ أرْگ محصور کرد ، وروز آذینه منتصف ذی‌الحجّه سنة ثلث وتسعین وثلثمایة [۳۹۳] جنگ
3 آغاز نهاذند ؛ بعد از یك لحظه محاریب سجزیان چون زیادتیِ قوّت وفرط شوکت لشکرِ سلطان دیذند ، برَمیذند ، ودر پس دیوار حصارها گریختند ؛ چون ذوالقرنین آفتاب بظلمات شب فرو رفت ، وخطّ سواد برعارض
6 بیاض روز بدَمیذ ، جمعی بهواء سلطان بیرون آمذند ، وبشعار دعوت او ندا زذند ، وراه لشکر باز داذند ، ودر قلعه افتاذند ؛ وچون برگ رِزان در خزان سرها از قلعه بزیر می ریختند ، وبقایاء ایشان خوذ را درچاهها
9 ومَسارب زمین انداختند ، وآن بقعه از خُبث وفساد خویش بپرداختند ، وشوایب کدورت از مشارب ومشارع آن مملکت برخاست ؛ سلطان ولایت ببراذرخویش نصر بن ناصرالدین داذ ، وبا ولایت نیشابور وامارت
12 خراسان مُضاف کرد ؛ وسلطان بدارالملك بلخ بازآمذ ، برنیت غزوی که شرح آن بموضع خویش بیایذ والسلام

ذکر شمس‌المعالی قابوس بن وشمگیر ورسیذن او باسر مملکت خویش

15 شمس‌المعالی قابوس مدّت هجده سال بخراسان بماند ، وبرانقلاب حالات وتصاریف ایّام وحوادث روزگار مصابرت می نموذ ؛ وهیچ‌کس ازکبار امراء خراسان ومعارف دولت نماند ، که معمور احسان ومشمول انعام او نشذ ؛ وکس برو سلامی نکرد ، که نه از صِلَت وعطایاء او بحظّی وافر

3 محاریب AE : محاربت H || 4 دیوار EH : دیوارها A || حصارها EH: حصار A || 5 القرنین EH : الفرس A || 6 دعوت AH : دولت E || 7 وراه ... داذند AH : — E || رزان A : خزان EH || 8 خزان A : رزان EH || 10 کدورت AH : وکدورت E || 13 والسلام AH : — E || 15 انقلاب AE : اهلات H || 16 مصابرت می نموذ AE : مصابرتی نموذ H || 17 معمور EH : مغمور A || 18 نشذ AH : بشذ E

ونصيبی کامل محتظی نگشت ؛ ملوك آل سامان می کوشیذند ، که اورا
بمُراد با مقرّ عزّ خویش رسانند ، وسعادت مساعدت او حاصل کنند ؛
3 بسبب نوازل محن وعوارض فتن وعوایق ایام وعلایق روزگار تیز تمنّای
ایشان بهدف مراد نمی رسیذ ، واو چون کوه برحملهٔ عواصف وصدمهٔ
زلازل مصابرت میکرد

6 چون امیر ناصرالدین بخراسان آمذ ، وابوعلی را از خراسان بیرون
کرد ، بملاقات قابوس سرور وارتیاح نموذ ، وخواست که بنصرة واستخلاص
مملکت او قیام نمایذ ؛ سفر بلخ درپیش آمذ ، وشواغل وقت مانع گشت ؛
9 تا کار ابوعلی بزوال رسیذ ، وبسبب ابوالقسمِ سیمجور دیگر بار اتفاق
معاودت خراسان افتاذ ، عهد ملاقات تازه شذ ؛ ودر حق یکدیگر
ألطاف بی اندازه کردند ؛ وفخرالدولة علی بن بویه متصرّف جرجان بوذ ،
12 لشکر فراوان داشت ، وببدرِ حسنویه وجمعی انبوه از حشم کرد
مستظهر شذه

ناصرالدین خواست که از بهر مقاومت ایشان سپاهی از انجاد ترك
15 جمع کنند ، وبمساعدت ایشان در تمشیت آن کار متقوّی شوذ ؛ حاجب
بزرگ التونتاش را بایلك خان فرستاذ ؛ وده هزار سوار مدد خواست ،
تا با شمس المعالی بجرجان فرستذ ؛ وخوذ بدارالملك بلخ رفت ، ومنتظر
18 وصول رسول بنشست ؛ تقدیر موافق تدبیر نیامذ ، وناصرالدین پیش
از عوْد رسول تحویل کرد ؛ ومیان سلطان واو مال موافقه معیّن شذ ، که

1 آل EH : آن A || 2 رسانند EH : رسانید A || کنند EH : کنید A ||
3 وعوارض فتن EH : — A || 4 کوه AH : برکوه E || حمله A : جمله EH || عواصف EH:
عواطف A || 6 ناصرالدین : + سبکتکین ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۹۱) || 9 ابو علی : +
ابن سیمجور ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۹۱) || 12 وببدر AEH : بدر بن ـ العتبی (ج ۱ ،
ص ۳۹۲) || انبوه : + کرد A || کرد EH : کرده A صاحب الاکراد - العتبی (ج ۱ ،
ص ۳۹۲) || 15 حاجب EH : صاحب A || 18 نیامذ AH : نیامذه E || 19 سلطان
واو AH : او واو E

سلطان ولايت او از غبار اغيار پاك گرداند ، واو را در مقرّ عزّ متمكّن
بنشاند ؛ سلطان از جهت وفات پذر وتشويش حال غزنه از كفايت آن
3 مهم باز ماند ، وآن مراد در تعويق افتاذ

وابو القسم سيمجور بقومس مقيم بوذ ؛ چون فخرالدولة وفات
يافت ، بقابوس پيغام فرستاذ ، واز وفات او وخُلوّ عرصهٔ ولايت
6 خبر داذ ؛ واز رى فيروزان بن الحسن را بجرجان فرستاذه بوذند ،
با لشكرى انبوه از كرد وديلم ؛ چون قابوس بجرجان نزديك شذ ،
از بُخارا نامه بابو القسم بن سيمجور نوشتند ؛ وولايت قهستان بذو داذند ،
9 او قابوس را فروگذاشت ، صبح اين مواعيد كاذب آمذ ، وباسفراين
رفت ؛ وقابوس باز گشت ، وبا نيشابور آمذ ، منتظر مساعدت ايام
وامكان فرصت بنشست

12 وچون كار آل سامان روز بروز در نقصان ديذ ، واز هر گوشهٔ
وهنى بأطراف حادث ميشوذ طمع منقطع كرد ، وبتدبير كار خويش
مشغول شذ ؛ واصفهبذ شهريار بن شروين را بناحيت شهربار فرستاذ
15 باستخلاص آن ديار ؛ رستم بن المرزبان خال ابوطالب رستم بن فخرالدولة
آنجا مقيم بوذ ، اصفهبذ با او مصاف داذ ، واو را بشكست ، واز لشكر
او غنايم فراوان حاصل كرد ؛ ودر آن نواحى خطبه بنام شمس المعالى
18 كردند ، وباى بن سعيد درميان جمعى از جيل استنداريه مقيم بوذ ،

---

1 اغيار EH : اعيار A || متمكن EH : ممكن A || 2 كفايت A : — EH ||
6 فيروزان AEH : ابو العباس فيروزان ـ العتبى (ج ١ ، ص ٣٩٤) || 13 ميشوذ EH :
مى شذ A || 14 شهربار : شهريار AH شهرباز E شهريار ناحية من ارض الجبل ـ المنينى
(ج ١ ، ص ٣٩٥) || 18 استنداريه : اسفندارى AEH الاستنداريه ـ العتبى (ج
١ ، ص ٣٩٥) ولاية الديلم ويقال لملك الديلم استندار واستن فى الاصل جبل ومنه قلعة
استن وفى شرح الكرمانى الاستنداريه منسوبة الى استنديار نصر بن الحسن بن فيروزان
من معارف الديلم ـ المنينى

وبظاهر با ایشان تردّد می‌نموذ ، ودل واندرون او بهوا وولاء شمس‌المعالی
مشعوف وملهوف بوذ؛ قابوس ونصر بن الحسن بن فیروزان بسبب قحطی، که
در ولایت دیلم حادث‌شذه بوذ ، بولایت ایشان افتاذند ؛ ودران طمع 3
کردند ، ولشکری بسر ایشان فرستاذند ؛ وهمه را آواره وبیچاره کرد ،
واصفهبذ ابو الفضل را بگرفت ، ومحبوس کرد ، تا وفات یافت ؛
وبابی با نصر دوست شذ ، وهر دو دل بر استخلاص آمُل نهاذند ؛ 6
وابوالعباس حاجب بآمل بوذ ، با هزار مرد از لشکر رَیْ ؛ وچون ایشان
بآمُل رسیذند ، ابوالعباس از مقاومت ایشان عاجز آمذ ، عزیمت هزیمت
کرد ؛ وایشان آمل با تصرّف گرفتند ، وبابی بقابوس نامه فرستاذ ؛ واز 9
حال فتح آمُل خبرداذ ، وبطاعت او تظاهر نموذ ، واز صدق موالاة در
انتظار وصول رایات او إعلام کرد

وبابی از نصر جُذا شذ ؛ وبأستراباذ رفت ، ودعوت قابوس اظهار 12
کرد ، از لشکر جیل هرکه برهواء قابوس بوذ ، پیش او رفت ؛ وشمس
المعالی باصفهبذ نوشت ، تا پیش بابی روَذ ، وبا او دست یکی دارذ ؛
واصفهبذ بحکم مثال قابوس ببابی پیوست ؛ وچون فیرزان بن الحسن 15
خبر اجتماع واتفاق ایشان بشنیذ ، از جرجان روی بمحاربت ایشان نهاذ ؛
برظاهر استراباذ جنگی سخت کردند، ونزدیك بوذ، که بابی شکسته شوذ ؛
اما جمعی کرد واعراب از لشکر فیروزان بشعار شمس المعالی ندا کردند ، 18
وبا جانب بابی گشتند ؛ ولشکر بابی بر پی او برفت واو را با بیست کس از
وجوه قوّاد بگرفتند ، وباقیٔ لشکر روی بجرجان نهاذند ؛ چون آنجا

---

2 قابوس ونصر بن H : قابوس E ، بیاض فی A || 4 کردند AE : کرد H ||
6 وبابی با نصر : وبابی نصر H وبا نصر AE ومایل بعد ذلك بابی بن سعید ـ العتبی
(ج ۱ ، ص ۳۹۵) || 8 هزیمت EH : — A || 9 بقابوس AE : قابوس H ||
13 او رفت و EH : — A || 16 اجتماع ~ واتفاق A || جرجان AE : جزجان H ||
19 واو را با EH : تا A || 20 وجوه H : — E وجود A || وباقی AE : باقی H

رسیذند ، سالارِ خرَکاش ، که از جملهٔ اقارب قابوس بوذ ، آنجا رسیذه
بوذ ، بمقاومت ایشان بیستاذ ، واز پیش او هزیمت شذند ؛ این بشارت
3 بقابوس رسیذ ، بذان شاذمان وخوشدل شذ ، وبدانست که ایام نکبت
ومحنت سپری شذ ، وروزگار اقبال برسیذ ؛ بدلی فارغ وصدری منشرح
روی بجرجان نهاذ ، ودر شعبان سنه ثمان وثمانین وثلثمایه [٣٨٨] در مسند
6 ملك ومستقرّ عزّ متمکّن بنشست

وچون آن لشکر بهزیمت بَری رسیذ ، ملامت بسیار یافتند ،
وتفوُء تعییر وتشویر در روی ایشان انداختند ؛ وابوعلی الحسن بن < احمد
9 ابن > حَمُویه وزیر بوذ ، ده هزار سوار ترك وعرب ودیلم جمع کرد ؛
ومنوچهر بن قابوس وبیستون بن بیجاَسَف وکَنّاز بن فیروزان ورَشامُوج
وموسی حاجب واسفار بن کردویه وابوالعباس بن جانٔی وعبد الملك بن
12 ماکان در موافقت رایت او روی بجرجان نهاذند ؛ واین جماعت ارکان
دولت وانیاب امت دیلم بوذند ؛ چون بولایت شهریار رسیذند ، شمس المعالی
قابوس دل برمقاومت ایشـــان نهاذ ، وامیذ در عون باری تعالی واقبال
15 ایّام دولت بست ؛ ابوعلیِ حَمُویه از جانب نصر بن الحسن بن فیروزان
وممالات وموالات او با قابوس نا ایمن بوذ ، نامه در استمالت واستعطاف

---

1 سالار خرکاش : سالار خرکاس AEH سالار بن حرکاش ـ العتبی (ج ۱ ، ص ۳۹٦) || **5** ودر H : در AE|| ثمان AE : ثمانین H|| **8** وتفوء EH : وخیو A|| روی ایشان H : وی E روی A || **8-9** احمد بن ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲) : — AEH|| **9** حمویه ـ العتبی : حموله EH احموله A|| ودیلم H : ودیکر AE|| **10** بیجاسف : تحاسف H تحاسف AE || کناز ـ العتبی : کنار AEH وفی بعض النسخ کتان وفی بعضها کیان ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۳) || **11** واسفار AEH : وشاپور ـ العتبی || جانٔی ـ العتبی : حانق EH خانق A || **13** شهریار AEH : شهربار ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳) صح بالباء الموحدة ویسمی عندهم شهربار کوه ـ المنینی || **15** حمویه ـ العتبی : حموله EH احموله A || **16** وموالات AH : — E

بذو نوشت ، وگفت : اسباب قرابت که میان تو ومجدالدولة ابو طالب
مستحکمست چنان اقتضا کند ، که بحفظ صلاح ملك ومراعات جانب او
3 قیام نمائی ، ومدد ومعاونت دریغ نداری ؛ واگر این عزیمت بنفاذ رسانی
هرآنچه توقّع افتد از ترتیب وترحیب وإکرام وإنعام وتقدیم وتفخیم
پیش گرفته شوذ ؛ وحالی را قومس در اعتداد تو آورده شذ ، تا اندیشهٔ
6 انعام دربارهٔ تو بإتمام رسذ ؛ ونصر بن الحسن بذین لمعهٔ برق منخدع شذ
وروان ؛ چون بساریه رسیذ ، راه جرجان از جانب چپ بگذاشت ، وچون
نزدیك قومس رسیذ ؛ سِرّ ضمیر خویش إظهار کرد ، واندیشهٔ که
9 در مطاوعت مجدالدوله در اندرون داشت ، با أتباع خویش در میان نهاذ ،
تا کلمهٔ ایشان مختلف شذ ؛ جمعی با ولایت اُستُنداریه رفتند ، وبعضی
میل جرجان کردند ؛ ونصر با بقایاء لشکر بقومس رفت ، وبابو علی
12 حَمُویه کس فرستاذ ، وازو قلعهٔ خواست ، که بذان مستظهر شوذ ؛ او
قلعهٔ جُومَنْد بذو داذ ؛ واو رحل وثقل وعیال واموال آنجا فرستاذ

وچون ابو علی آن رخنه برگرفت ، واز عوادی شرّ وغوایل ضرّ نصر
15 فارغ شذ ، روی بساریه نهاذ ، بعزم جانب جرجان ؛ چون آنجا رسیذ ،
منوچهر در سِرّ کس بپذر فرستاذ ، واز معرض عقوق واهمال حقوق
تفادی نموذ ؛ وابو علی از بیستون بن بیجاسف ومخالفت او مستشعر شذ ؛
18 بسبب قرابت او با قابوس واشتباك واشتراك ایشان در نسب جیل ومَیل قدیم
ومودّت سابق او با قابوس او را بگرفت ، وبارَی فرستاذ ، وبجرجان
رفت ، وبرظاهر شهر برجانب مشهد داعی فروآمذ

---

3 بنفاذ EH : نیفتاد A || 4 آنچه EH : چه A || 5 شذ AH : باشذ E || 7 ـ 8 راه جرجان . . . رسیذ EH : — A || 10 استنداریه : اسفنداریه AEH الاستنداریه ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٤) || 11-12 وبابو علی حمویه : وبابو علی حموله H وابو علی حموله E وبابو احموله A || 13 جومند ـ العتبی : جوزر AEH قصبة بقومس ـ المنینی (ج ٢ ، ص ٤) || واو AH : او E || 14 ضر AH : — E || 16 واهمال H : — AE || 17 بیجاسف : تجاسف EH : بنجاسف A || 18 میل AH : مثل E

واصحاب شمس المعالی دل برمقارعت ومماضغت قوم قرار داذند ، واز بام تا شام در مقاسات لباس باس ومساقات جام حمام بوذند ؛ 3 ودو ماه متواتر در ممارست آن روزگار گذاشتند ؛ در فُرضهٔ جرجان قحط برخاست ، وطعام نا یافت شذ ؛ اصحاب قابوس درآن بؤس نفوس خویش را باندك لقمهٔ قانع گردانیذند ، وسدّ مجاعت ضروری میکردند ؛ 6 ولشکر رَی از جانب مشهد داعی بسبب ضیق حال وقلّت زاذ وانقطاع امداد با جانب محمد آباد بنشستند ، تا از جانب خیاشك علوفه بدست توانند آورد ؛ بسبب تواتر أمطار وتزاحم أقطار ازمهمات واوطار وطلب 9 علوفه وزاذ باز ماندند؛ طوفانی برخاست از صواعق رعد وبرق وعواصف جنوب وشمال ، خیمـها فرونشست

چون اصحاب قابوس ایشان را در آن حیرت ومحنت دیذند ، از 12 حصار بیرون آمذند ، واز مطلع فَلَق تا مقطع شفق جنگ کردند ؛ تا هزار وسیصذ مرد از ایشان برآن صحرا ضجیع تراب وغذاء نسر وغراب گردانیذند ، والله اعلم بالصواب ؛ واسفهسلار بن کرانکیر وزرّین غول 15 وحَسْتان بن آشْکَلِی وبراذراو وحیدر بن سالار ومحمد بن وَهْسُودان را اسیر گرفتند ؛ وحشم جیل از لشکر دَیْلم غنیمتها یافتند ؛ وشمس المعالی بمعالجهٔ مجروحان آن لشکر ومواسات خستگان ومراعات اسیران وبذل

---

1 مقارعت AE : مفارغت EH || مماضغت : مماضعت AEH || 3 فرضهٔ AH : فرصهٔ E || 6 ولشکر ری AH : ولشکری E || مشهد داعی AEH : قبر داعی - العتبی (ج ۲ ، ص ٦) || وانقطاع AE : انقطاع H || 7 بنشستند AH : بستند E || خیاشك AEH : جناشك - العتبی (ج ۲، ص ٦) [وهی] قصبة بین جاجرم وجرجان وخرقان - المنینی || 8 مهمات AH : مهماتست E || وطلب H : — AE || 10 خیمها E : خیما EH || 11 چون AE : وچون H || حیرت AH : حسرت E || 12 آمذند AH : — E || 13 مرد EH : مرد را A || 14 والله . . . بالصواب E : — AH || کرانکیر AEH : کورنکیج - العتبی (ج ۲ ، ص ۷) || وزرین غول EH : نرس غول A زرهوا - المنینی || 15 وبراذر او AEH : کذا در العتبی «واخوه»

انواع کرامات وتخصیص هریك بعطا وصلات آثار کرم وانوار شیم خویش ظاهر کردانید

3 چون ابو علی ازان هزیمت بقومس رسیذ، بنصر بن الحسن بن فیروزان نامه نوشت، واو را برسبیل استعجال استحضار فرموذ، تا بتدارك کار وتلافیٔ عار مشغول شوذ، وباستیناف مناصرت قیام نمایذ؛ از خوف لشکر 6 قابوس بقومس توقف نتوانست کرد، گوچ کرد، وبرّی آمذ؛ نصر تا سمنان بیامذ، آنجا توقف کرد، وبمجد الدولة نوشت، ومدد خواست؛ واو بعد از امتداد ایّام پسر بکتگین حاجب را با ششصد سوار ترك 9 بذو فرستاذ، وبمکان ایشان مستظهر شذ؛ وقابوس بابی بن سعید را بمحاربت ایشان فرستاذ، وباصفهبذ شهریار نوشت، تا بصحبت او منتظم شوذ؛ بابی بنصر پیوست؛ وراهها نگاه می داشت، ومستعد 12 ومتشمّر بیستاذ، ناگاه بابی برسیذ، ولشکر او از مکیدت نصر خبر نداشت، غافل ومتفرّق برعقب او می رفتند؛ بابی زمانی بمناوشت ومهارشت بایستاذ، عاقبت منهزم وشکسته بیرون رفت

15 این فتح پیش مجدالدوله موقعی تمام داشت، ومکان نصر پیش او عالی شذ؛ مجدالدوله خال خویش رستم بن مرزبان را با سه هزار مرد بمدداو فرستاذ، واصفهبذ ناحیت شهربار برخال خوذ تقریر کرد؛ ونصر تا دماوند باستقبال 18 او بیامذ برسبیل مظاهرت ومعاونت، وولایت او مستخلص کرد؛ واصفهبذ

1 آثار A : وآثار EH || 3 ابو علی : + ابن حمویه ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷) || بنصر A : نصر EH || 4 استعجال EH : تعجیل A || بتدارك AE : تدارك H || 5 از خوف EH : واز خوف A || 7 تا AH : با E || بیامذ AH : آمذ E || 8 واو EH : او A || 11 پیوست AH : نوست E || ومستعد AH : ومستشعر E || 12 برسیذ AE : رسیذ H || 16 مرزبان EH : المرزبان A والعتبی (ج ۲ ، ص ۹) || مرد H : سوار AE فی ثلاثة آلاف رجل ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۹) || 17 شهربار H : شهریار AE والعتبی || خال EH : خاك A

شهریار بساری رفت ، وبمنوچهر بن شمس‌المعالی التجا کرد ؛ ودرمیان اهل
فِرِّیم غلائی ظاهر شذ ، بسبب تردّد لشکر وتفحّص از موضع غلاّت
3 وأقوات وتاراج کردن آن بی عوضی وثمنی ؛ نصر بذین سبب از رستم
تخلّف نموذ ، واز مصاحبت او جذا شذ ؛ واصفهبد چون رستم را از مدد
ومعاونت نصر خالی یافت بر سر او تاختن آورد ، واز ولایتش بیرون کرد ،
6 ومنکوب ومنهوب بارّی آمذ ؛ واصفهبذ در ولایت خویش متمکّن بنشست ؛
ودر این ایّام ابو نصر بن محمود الحاجب بسببی از اسباب بولایت شمس المعالی
افتاذه بوذ ، وشمس المعالی در باب او ابواب صنایع ومواهب تقدیم فرموذ ؛
9 واو را بمال بسیار واُهْبَت تمام مستظهر کرد ، ودر بذل حاجات وسوانح
مهمّات مزاح العلّه گردانیذ ، بمناصبت نصر فرستاذ ؛ واو بدلی قوی
ورغبتی صادق روی بذان مهمّ آورد ، وبارها بر سر نصر دوانیذ ،
12 تا سپاه او متفرّق وآواره کرد ؛ وجستان بن الداعی وپسر هندو را با چند
کس از اعوان او اسیر گرفت ؛ نصر از پیش او بهزیمت بسمنان افتاذ ،
ونصر بن الحسن با شرف ابوّت وقدمت خاندان وکثرت عشایر سجیّت
15 ظلم داشت ، وبطغیان وعدوان معروف وموصوف بوذ ؛ بعد از آن
عثرت پیاپی برّی مکاتبات می نوشت ، در استمداد واستعانت استغاثت
می‌کرد ؛ بعد از آن مجدالدوله وشمس المعالی با یکدیگر صلح کردند ،

---

1 کرد AE : ساخت H || 2 فریم AEH : الفاء فیه مکسورة والراء مهملة مشددة علی وزن شریب وسکیت وهی من نواحی الجبل - المنینی (ج ٢ ، ص ١٠) || 4 واز AH : واین E || 6 واصفهبذ AE : — H || 7 ودر این A : ودر EH || ابو نصر بن محمود AEH : ابو نصر محمود ـ العتبی (ج ٢ ، ص ١٠) || 10 مزاح ـ العتبی : جزو AEH || کردانیذ EH : کردانیده A || بدلی EH : بذلی A || 12 او EH : او را A || جستان بن الداعی ـ العتبی (ج٢، ص ١١) : حسان بن راعی AEH || وپسر هندو AEH : وابن هند ـ العتبی || 13 بسمنان افتاذ : + فی جمادی الاخر سنة ٣٩٠ ـ العتبی (ج٢ ، س١١) || 6 الحسن AH : الحسین E || 15 وموصوفEH : موصَوف A || 16 بری ~ مکاتبات A || استغاثت AH : استقامت E

ونصر را بفدا درمیان نهاذند ، وباتّفاق یکدیگر حیلتی اندیشیذند ، که نصر را بدست آرند ، وخاطر ازکار او فارغ گردانند

نصر ازین حال آگاه شذ ، در حقّ ایشان بذگمان گشت ؛ در اثناء آن خبر رسیذ ، که ارسلان هندوبچه والی قُهستان ، که از امراء وقوّاد سلطان بوذ ، بر سر ابوالقسم سیمجور تاخت ، واو را بولایت جُنَابَذ انداخت ؛ نصر پیش او رفت ، وبموافقت او اعتضاد جُست ؛ واو را بر قصد رَی تحریض داذ ، وبر مخاصمت ومغالبت مجدالدولة إغرا کرد ؛ ابوالقسم بذین تسویل وتخییل فریفته شذ ، وزمام خویش فرا دست نصر داذ ، تا خَوار بیامذ ؛ از رَی لشکری تمام پیش مراد اوحایل ومانع شذ ؛ واو چون سَوْرت آن شیران وصَولت آن دلیران مشاهده کرد ، انگشت ندامت گَزیذن گرفت ، وخجل وپشیمان خایباً خاسراً باز گشت

وشمس المعالی جمعی از عفاریت اکراد وشیاطین انجاد بمقابلهٔ ایشان فرستاذ ، تا حواشیٔ ولایت ونواحیٔ مملکت او از تعرّض ایشان نگاه داشتند ، وازان حدود براندند ؛ ایشان چون از جوانب نا امیذ شذند ، جهان بر ایشان تنگ شذ ، روی بحضرت سلطان آوردند ؛ وحال ابو القسم در خدمت سلطان بذان رسیذ ، که ازحضرت او بگریخت ، بر آن موجب که در سابقه شرح داذه آمذ ؛ ونصر مدّتها ملازم خذمت بوذ ، سلطان بیار وجُومَنْد بوَی داذ ، واو بسر إقطاع خویش رفت ، وعرصهٔ آن ولایت برو تنگ بوذ ، بذان

1 بفدا AH : بفد E || 4 از امراء AH : امر ومورد E || 5 سلطان : + یمین الدولة ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۲) || 7 ـ 9 وبر مخاصمت . . . نصر داذ : EH : — A || 9 خوار : + الری ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۳) || 15 سلطان : + یمین الدولة ـ العتبی || 17 بر آن EH : — A || 18 ملازم H : ملازمت AE || خدمت بوذ H : می‌کرد و AE || وجومند ـ العتبی (ج ۲، ص ۱۳) : وخرمند EH و جویمند A ، + من نواحی نیسابور ـ المنینی || 19 خویش AH : خود E || برو تنك بوذ A : — EH

قناعت نتوانست کرد ؛ ودر حُناق این بی‌مرادی اضطراب میکرد ،
تا از ریّ او را بأنواع حیلت وخدیعت بفریفتند ، وبکمند مکر بخوذ
3 کشیذند ، ودر قید اسار محکم ببستند ، وبقلعهٔ اُستُوناوَند فرستاذ
شمس المعالی باستخلاص قلاع آن نواحی پرداخت ، وجمله با تصرّف
گرفت ، وبمعتمدان خویش سپرد ؛ واصفهبذ شهریار در اثناء آن‌حال
6 سلسلهٔ مخالفت بجنبانیذ ، وبکثرت لشکر ووفور مال مغرور شذ ؛ از ریّ
رستم مرزبان را با صنادید دیلم بمحاربت او فرستاذ ؛ وبیستون بن بیجاسف
که بتُهمت مُوالات قابوس متهم بوذ ، درجملهٔ آن لشکر بفرستاذند ؛
9 واصفهبذ را بشکستند ، واسیر گرفت ؛ رستمِ مرزبان بشعار دعوت
قابوس ندا کرد ، وبسبب وحشتی ، که با اهل ریّ در دل داشت ،
خُطبهٔ آن خطّه بنام شمس‌المعالی قابوس مطرّز کرد؛ وصدق مطاوعت
12 خویش بقابوس نوشت ، وبیستون بذان حالت مسرور شذ ، وبمُعاودت
وطن ومراجعت اهل ومسکن ووصول با ولی‌نعمت قدیم تقدیم نموذ؛ ومملکت
وولایت گیلان بأسْرها با ولایت جرجان وطبرستان مضاف گشت ؛ شمس
15 المعالی ولایت گیلان بمنوچهر پسر خویش داذ ؛ بعد از آن ولایت وناحیت
رویان وسالوس وحدود استنداریه بکلّی مستخلص شذ ؛ وبیُمن معالی
وکفالت وحسن ایالت شمس‌المعالی آراسته گشت ؛ واو با سلطان بتأسیس

---

2 بفریفتند EH : بفرستند A || وبکمند EH : وبکند A || 3 ببستند EH : بنشاند A || استوناوند AH والعتبی : استواوند E وهی بحدود دنباوند الی طبرستان وهذا لان دنباوند لها طرفان احدهما الی خوار الری والثانی الی‌طبرستان . . . ـ المنینی || 4 باستخلاص EH : باخلاص A || با تصرف AH : بر تصرف خوذ E || 7 مرزبان را AE : مرزبان A ابن المرزبان ـ العتبی (ج ۲ ، ص ١٤) || فرستاذ EH : فرستاذند A || بیجاسف : تجاسف H تحاسف E بحاسف A || 8 جملهٔ A : حملهٔ EH || 9 رستم AH : — E || 10 ـ 12 ندا کرد . . . بقابوس AH : — E || 12 وبیستون :+ بن بیجاسف ـ العتبی (ج ۲ ، ص ١٥) || 14 وولایت AH : ولایت E || 16 استنداریة ـ العتبی (ج ۲ ، ض ١٥) : اسفندیاریه AEH || وبیمن EH : وهمین A || معالی AH : معانی E

بنیان مودّت وتأکید اسباب محبّت مشغول شد ؛ ودر تمهید موالاة رسولان بفرستاذ ؛ وباهتمام دولت وحمایت عزّت سلطان اعتضاد واستناد جُست ، وتحف ومبارّ فراوان فرستاذ ؛ تا عُقدهٔ اُلفت وعصمت مستحکم گشت ، واسباب مصافات ومصادقت بنظام پیوست ؛ وجرجان وطبرستان وبلاد دیلم تا ساحل دریا در حکم امر ونهی او منتظم گشت ؛ وقابوس بسمت عدل ورأفت وانصاف ومعدلت آراسته بوذ ، ودر فنون علوم وآداب متبحّر ، ودر جمع میان درایت شمشیر وذلاقت قلم منفرد ؛ ورسائل او در اطراف واکناف عالم مشهور ومذکور ، والله اعلم بالصواب

ذکر موافقت سلطان با ایلگخان وبمخاصمت رسیذن ایشان بعاقبت

چون سلطان محمود عرصهٔ خراسان از معارضان پاك گردانید ، ومعاندان آل سامان را نیست کرد ، ایلگخان ماوراء النهر با تصرّف گرفت ، وملوك آل سامان وأولاد واخلاف ایشان را بدست آورد ، وآن خطّه از ارومه وجرثومهٔ ایشان خالی کرد ، بسلطان فتح نامه نوشت ، واورا بر وراثت ملك خراسان تهنیت کرد ، ودر شعف هوا وسلوك ولاء او قدم گزارد ؛ ومیان ایشان وصلتی رفت ، واسباب ممازجت ومواشجت مستحکم شذ ، وذات البین از صدق وداد بمحض اتّحاد رسیذ ؛ ودر وقت آنکه سلطان از بهر دفع منتصر بنیشابور آمذ ابو الطیّب سهل بن < عحمد بن > سلیمان صعلوکی را ، که امام حدیث بوذ ،

4 مصافات EH : مضافات A || 4 - 6 بنظام ... وقابوس AH : — E || 4 بنظام A : بنام H || 6 وانصاف EH : انصاب A || 7 متبحر E : مشحر H منتحر A || جمع AH : جمیع امور E || ذلاقت EH : دلاقت A || 8 والله . . . بالصواب E : — H ، والله اعلم A || 9 وبمخاصمت E : ومخاصمت AH || رسیذن AH : برسیذن E || 16 وصلتی AH : وصیتی E || 17 ومواشجت A : ومواشحت H ومواسحت E || 19 الطیب ـ العتبی (ج ۲ ، س ۲۸) : طیب AEH || محمد بن ـ العتبی : — AEH

برسالت بايلگخان فرستاذ ، ودر خُطبهٔ كريمهٔ از كرائم او رغبت نموذ ،
وبيش از حدّ وعدّ وحصر ومرّ نفايس اموال از شفشهاء زر وياقوتهاء
3 بهرمان وعقايل دُرّ ومرجان وتختهاء جامه وبيضــهاء عنبر واوانى
زر وسيم مشحون بشمامات كافور وديگر محمولات ديار هند از درختهاء
عُود وتيغهاء بلارك وپيلان جنگى آراسته بانواع ملابس ومناطق
6 مرصّع ، كه وهم در وصف جواهر آن خيره مى شذ ، وچشم در تلألُؤ
لآلى آن تيره مى گشت ، واسپان نامدار با زين وسرفسار زر

چون امام ابو الطيب بديار ترك رسيذ ، بمورد او اهتزاز وارتياح
9 فزوذند ، ودر إعزاز وإكرام مَقدم او بغايت برسيذند ، باُوزكند مقيم
شذ ، تا مهمّ زفاف بپرداخت ، ونجيح السّعى ومقضّى الحاجة بازگشت ؛
وبا درّ يتيمى ، كه در تركستان بتحصيل آن غوّاصى ميكرد ، روى
12 بخدمت سلطان نهاذ ؛ با حملهاء گران ازمجلوبات ديار ترك از زر ساو
وسيم ناب ونافهاء مُشك وماه رويان ختلى وكنيزكان ختائى وسنقور سپيذ
ودستهاء بُرطاس وقاقم وسمور وطرايف چينى وديگر اصناف الطاف
15 هر دو مملكت ، معاقد مشابكت ومصاهرت مستمرّ گشت ؛ واشتراك
در مراتع نعم واتّحاد صنايع وخدَم محقّق شذ ؛ ومدّتها حال برين
جُمله مُنتظم ومُتّسق بوذ ، تا بچشم زخم ايّام مشارع آن مودّت
18 مكدّر شذ ، وموارد آن محبّت منغّص گشت ، ومعاقد آن مخالصت
بانحلال رسيذ

---

1 كرائم EH : كريم A || 2 شفشفهاء AH : سفسفهاء E || 3 عقايل : عقايد AEH
عقائل الدر ـ العتبى (ج ٢ ، ص ٢٨) || 4 وبشمامات AH : بسمامات E || 6 تلألؤ :
تلالى EH بلالى A || 7 با زين EH : نارين A || 8 امام A : اقوام H ايام E ||
9 بأوزكند : باوكند AEH باوزجند - العتبى (ج ٢ ، ص ٣١) || 13 سپيذ EH : اسفيد A ||
14 الطاف EH : اطراف A || 15 معاقد EH : — A || 16 وخدم AH : وقدم E ||
17 بوذ EH : — A || 18 محبت AE : صحبت H

بر جمله جمعی از مشاهیرِ جماهیر حضرت سلطان بوذند ، باکمال براعت وحُسن بلاغت ، که اگر بذکر مناقب ومآثر ایشان قیام نمائیم مقصود کتاب فایت گردذ ، وبملالت وسآمت رساند 3

اکنون با ذکر غزوات ووقایع سلطان آئیم ، وآثار تیغ وسِنان او در دیار هند وترك حکایت کنیم ، والسلام

ذکر غزوهٔ بهاطیه 6

چون سلطان ازکار سجستان بپرداخت ، وفتنهٔ که درآن نواحی قایم بوذ سکون یافت ، وعارض آن عارضه منقشع شذ ، عزم غزو بَهَاطِیَه مصمم کرد ؛ واز سیحون گذر کرد ، واز ناحیت مولتان بگذشت ، 9 وبظاهر بَهَاطِیه نزول فرموذ ؛ واین شهر سوری داشت ، که نسور بر موازات شرف او نرسیذندی ، با سَمَكْ درکون مساوی وبا سماکَین موازی ، وخندقی چون بحر محیط با قعری بعید ، وعَرضی بسیط در پیرامون 12 آن کشیذه ؛ وبمردان کار وفیلان کارزار آراسته ، وزعامت آن ملاعینْ با طاغوتی ، که به بِیچهرا معروف بوذ ، موکول ؛ واو از سر نخوت وسکرت غرور بکثرت أتباع وأشیاع خویش از شهر بیرون آمذ ، 15 وباعتماد قوّت ابطال وشوکت إقبال بمقاتلت بایستاد

---

1 حضرت H : — AE || 3 گردذ EH : شود A || 4 ووقایع AE : وقایع H || 5 والسلام A : والله اعلم E ، — H || 6 ذکر EH : — A || بهاطیه : علی وزن ثمانیة بلدة من بلاد الهند ـ المنینی (ج ۲ ، ص ٦٦) || 8 منقشع AH : منقسع E || 8 - 9 بهاطیه مصمم‌کرد AE : کرد H || 9 - ص ۱۵۰ ، س 12 واز سیحون . . . واز اتباع او EA : — (در اینجا از نسخهٔ H یك ورق ساقط شده است) || 10 فرموذ A : کرد E | 11 موازات H : موارات E | نرسیذندی E : نرسیدی A | درکون مساوی E : سماوی A | سماکین E : شمالین A | موازی A : موازی E | 13 آن A : — E | کارزار E : پیکار A | وزعامت A وزعایم E | 14 طاغوتی : طاسوتی E طاغونی A | بچهرا ـ العتبی (ج ۲ ، ص ٦٧) : بحیرا AE | 16 بمقاتلت A : بمقابلت E

وسلطان سه روزمتواتر بصواعق بوارق صفاح ولوامع شوارع أرماح
او را در کورهٔ دمار وتنوّره بوار می سوزانید ؛ روز چهارم بَرَشق
3 سهام ومشق سنان وحُسام صحایف عمران مخاذیل واضالیل تباه وسیاه
گردانید ؛ وچون زورق خورشید نداء تکبیر احزاب دین بمسامع اهل
علّیین رسانید ، از سر صدق یقین وبرای نصرت دین حمله کردند ،
6 تا سواد کفر از بیاض رقعهٔ آن عرصه محو شوذ ؛ سلطان چون فحل
هائج وبحر مائج دو دسته شمشیر می زذ ، ومرد را با خوذ وزره بدو نیم
می کرد ؛ وچند فیل که حصن قلب کافر بوذ بستذ ؛ وباذ نصرت
9 از مَهَبّ لطف ایزدی در وزیدن آمذ ؛ ورایت سلطان را اعلام ایمان
در عُلوّ رفعت بثریّا رسیذ ، واسباب کامکاری وکامرانی مهیّا شذ

خصمان در اندرون حصار گریختند ، وبسور قصور اعتصام جستند ،
12 وانصار دین زمام اختیار از دست ایشان بستذند ، ومداخل حصار فرو
گرفتند ، وخندق بینباشتند ، ودر تفسیح مضایق وتفتیح مغالق یکدیگر
را مظاهرت کردند ؛ وبیچهرا در وقت حرّت حرب ووقدهٔ آتش
15 طعن وضرب مصایر آن کار بدیذه بوذ ، وعواقب آن عقوبت ببصر
بصیرت مشاهده کرده ، وبغیضهٔ از غیاض مستظهر شذه ؛ سلطان
کوکبهٔ از کواکب سپاه خویش بر اثر او بفرستاذ ، تا چون گریبان
18 پیرامون او فرا گرفتند ؛ او از هول آن صاعقه ورُعب آن حادثه
خنجری که داشت برکشیذ ، وسینهٔ خویش فرو دریذ ، وجان بمالك سپرد ،

2 تنورهٔ A : تنور E | سوزانید E : سوارانید A | برشق A : برسق E | 4 زورق A : — E | 5 رسانید : رسید AE | کردند : + که E | 6 تا سواد کفر E : تاح سنواران کفره A | عرصه E : — A | شوذ E : شد A | 7 هائج A : هاع E | مائج A : ماع E | دو A : در E | 9 سلطان را A : و E | 10 علو : + و A | 11 در A : از E | 12 زمام A : زمان E | 13 تفسیح A : تفسح E | مغالق A : معانق E | 14 و بچهرا ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٦٨) : و بحیرا E وعبرا A | 15 مصایر A : بصایر E | 17 کوکبهٔ : + و A | 19 بمالك سپرد E : بمال گسترد A

وبقایای سپاه او را بیکبارگی بتیغ بگذرانیذ ، وصذ وبیست سر فیل
ازان فتح نامدار در مربط فیلان خاص افزوذ ، وغنایم بسیار از اموال
واسلحه 3

سلطان همانجا مقام کرد ، تا آن نواحی از خبث اهل شرك پاك
گشت ، وبساط ذین وشریعت محمّدی گسترده شذ ؛ واهل آن بقعه را
در ربقهٔ اسلام واستسلام کشیذ ، ومساجد ومنابر ترتیب داذ ؛ 6
وأئمّه را برای تعلیم فرائض دین وسنن اسلام وتبیین وتعیین حلال
وحرام نصب کرد ؛ وبا لواء منصور وعلاء موفور بغزنه تافت ، الا آنك
موسم تقاطر اقطار وتکاثر امطار بوذ ، وراهی دراز ومخاوف بسیار درپیش ؛ 9
وخلقی از خدم وحشم او در آن أوحال واوجال بفنا رسیذند ، واز
رحال واثقال فراوان تلف شد ؛ وخذای تعالی ذات شریف ونفس نفیس
او از آفت آن مسافت ومهالك آن مسالك نگه داشت والله اعلم 12

ذکر غزوهٔ مولتان

ابو الفتح والیٔ مولتان برجس اعتقاد وقبح إلحاد موصوف
ومعروف بوذ ، واهل خِطّهٔ مولتان را برأی وهوای خویش دعوت 15
میکرد ، وخلایق را در مَزلّه ضلالت ومهلکهٔ جهالت می انداخت ؛
حال او بسلطان انها کردند ، حمیت اسلام وغیرت دین او را
برکفایت وحَسْم مادّهٔ مَعَرّت او باعث ومحرّض گشت ؛ در تتمیم 18
این کار استخارت کرد ، وهمت برین مهمّ دینی گماشت ، وآماذهٔ
کار شذ ، ولشکری بسیار جرّار جمع کرد

4 سلطان A : وسلطان E | 7 وسنن A : ومین E | وتبیین A : وبتبیین E |
8 علاء A وکذا فی العتبی (ج ۲ ، ص ۷۰) : عداء E | 9 ومخاوف A : ومحلوت E |
10 واوجال ; واوحال A ، — E | 11 فراوان A : فراوانش E | 12 والله اعلم E : — A |
13 غزوهٔ A : غزو | 14 وقبح A : قتح E | 18 برکفایت A : برکفالت E

چون نقاش ربیع نقشهای بدیع بر اطراف کوه وهامون نگاشت ،
آهنك ناحیت مولتان جزم کرد ، بأندپال پاذشاه هند کس فرستاذ ،
3 تا در واسطهٔ مملکت خویش راه بدهذ ، تا لشکر اسلام بگذرذ ؛ او
دست ردّ بر روی إلتماس سلطان نهاذ ، وراه تمرّد وتنمرّ پیش گرفت؛
سلطان ازین سبب در خشم شذ ، ونیت مثّنی کرد ، در یك پرده دو
6 نوا آغاز نهاذ ؛ وجازم شذ ، که بیضهٔ ملك وآشیانهٔ دولت او بصرصر
قهر بر باذ دهذ ؛ بفرموذ تا دست نهب وإرهاق وهدم وإحراق بر دیار
وأمصار او دراز کردند ، وچیپال را از مضبقی بمضیقی می انداخت ؛
9 وحواشیٔ حوزهٔ ملك او می ستذ ، واطراف وحوالیٔ ولایتهاء او باز می
بریذ ، تا اورا بنواحیٔ کشمیر انداختند

چون ابو الفتح والیٔ مولتان مشاهده کرد ، که باچیپال ، که طَود
12 رفیع وسدّ منیع هند بوذ ، آن رفت ، دانست که جایی که ببَبرْ وهزبر
گریزان روند ، ارانب وثعالب را مجادلت ممکن نگردذ ، ومکنت
مقاومت صورت نبندذ ، خزاین ودفاین خویش بر پشت أفیال وأحمال
15 بسرندیب برد ، ومولتان باز گذاشت ؛ سلطان بذان نواحی رسیذ ،
واز عقاید ایشان استکشاف کرد ، همه را در مخابط ضلالت ومهابط
جهالت دیذ ؛ وشهری که مسکن ومتوطن ایشان بوذ ، در حصار گرفت ،
18 وبقهر بستذ ؛ وهمه را بعذبات عذاب تأدیب کرد ، وبیست بار هزار

---

1 نقاش A : نفاس E | نقشهای A : نفسهای E | 2 باندپال ـ العتبی (ج ۲، ص۷۳) : باندبال A به آندناك E | 3 بدهذ E : دهد A | 4 رد E : زد A | وتمر : وتمر E وتمش A | ونیت : + غزو A || 12 وسد A : وسده E | 13 ارانب A : اذائب E | ومکنت : + در منزله ضلالات ومهلکهٔ جهالت می انداخت حال او بسلطان انها کردند حمیت اسلام وغیرت دین او را بر کفالت حسم مادهٔ معرت او باعث ومحرض کشت ومکنت E (= ص ۱٤٦ س 16 ـ 18) | 15 باز کذاشت A : در E ناخواناست | 13 بعذبات A : بعذابات E | بیست بار E : بیست A

بار هزار درم بأرْش عصیان وفدیهٔ عدوان وجزیهٔ طغیان برگردان ایشان نهاذ

ذکر مقامات او در تصرّف دین وامارت عالم یقین از عرض دریا بگذشت ، وتا دیار مصر برسیذ ، وهیبت تیغ او در دیار هند وسند مستفیض شذ ؛ ومادّهٔ فساد والحاد کفر وعناد درآن نواحی مُنْحَسِم گشت ، والله اعلم بالصواب

ذکر گذشتن ایلکخان از جیحون

روزگاری میان سلطان وایلگخان موافقت قائم بوذ ، تا بدست عقارب فساد وتضریب مکاید حسّاد مرایر مودّت منقطع شذ ، ونوایر خصومت مشتعل گشت ؛ ایلگ فرصت امکان مجاهرت ومکاشرت نگاه داشت ؛ چون رایات سلطان دور دست افتاذ ، وبحدود مولتان نهضت کرد ، وعرصهٔ خراسان از کُماة دولت وحُماة حضرت خالی ماند ، سُباشی تگین را که خویش وصاحب جیش او بوذ ، با لشکری فراوان بخراسان فرستاذ ، وجعفر تگین را برسم شحنه‌گی به دار الملك بلخ گماشت ؛ وارسلان جاذب والیٔ طوس بهراة مقیم بوذ ، مأمور از قِبَل سلطان که چون از طرفی وهنی حادث شوذ ، واز جانبی خللی متولّد گردذ ، با غزنه نشینذ ، از هراة رحلت کرد ، وبغزنه رفت ؛ وسُباشیتگین بهراة آمذ ، والحسین بن نصر را بتحصیل

1 عدوان E : عداوت A | 3 ذکر : دکر E وذکر A | 5 والحاد A : واتحاد | والله ... بالصواب E : — A | 6 مکاید A : مکادت E | مرائر مودت A : سرائر E | نوایر : بوایر E نوائد A | 10 مکاشرت A : مکاسرت A | 13 سباشی تکین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷٦) : سباستکین E سباشتکین A | را E : — A | 14 جعفر تکین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷٦) : وجعفریتکین AE | 18 سباشیتکین : سباستکین AE | الحسین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷۷) : حسن E حسین A

وجوهات وترويج ابواب المال بنيشابور فرستاذ ؛ جمعی از اعیان خراسان
بموالات وممالات ایشان برخاستند ، سبب امتداد ایّام غیبت سلطان
3 وانقطاع اخبار ، وزیر ابو العباس الفضل بن احمد در حفظ مسالك
وضبط ممالك تا حدود مولتان وپنجهیر احتیاط بلیغ بجای آورد ؛ ومداخل
ومخارج آن نواحی بمردان کار ومحافظان هشیار سپرد ، واز حال ایلگك
6 وتورّد در عرصهٔ ملك بسلطان مُسرِعان دوانیذ

سلطان مهمات آن طرف مهمل فرو گذاشت ؛ وچون برق خاطف
وریح عاصف سهول وظراب وشُهوب وشعاب آن مسافت در نوردیذ ،
9 وباندك مایه روزگار بغزنه آمذ ، واز ترکان خَلَج جمعی بانبوه ولشکری
بشکوه جمع کرد ، وچون بحر موّاج وسیل محّاج ببلخ آمذ ؛
جعفر تگین چون دیو از لاحَول گریزان بجانب ترمذ برون شذ ؛ سلطان
12 ارسلان جاذب را با ده هزار سوار بسر راه او فرستاذ ؛ سُباشی تِگین

1 ترویج E : ترویح A | 2 ایشان بر خاستند A : در E ناخواناست | 3 الفضل ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷۷) : بن‌الفضل AE | 4-3 مسالك و A : در E ناخواناست | 4 مولتان AE : بامیان ـ العتبی | پنجهیر E : بنجهیز A | بلیغ A | بلیغ E : ببلیغ A | 5 بمردان A : — E | هشیار A : در E ناخواناست | 6 وتورد : ونورد E ویورد A | عرصهٔ E : عرضه A | 8 وظراب A : وطراب E | 9 بغزنه آمذ و A : در نسخهٔ E ناخواناست | خلج A : خلح E الاتراك الخلجیة ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۷۸) والخلجیه منسوبة الی الخلج قال صدر الافاضل الخلج صح بفتح الخاء المعجمه واللام وتغلیظ الجیم وهم صنف من الناس وقعوا فی قدیم الزمان الی الارض التی بین الهند ونواحی سجستان فی ظهر الغور وهم اصحاب نعم علی خلق الاتراك وزیهم ولسانهم ـ المنینی | 10 محاج E : تحاج A | 11 جعفر تکین ـ العتبی (همه جاء) : جعفریتکین AE | چون . . . لاحول A : در E ناخواناست

چون بکنار جیحون رسیذ ، آن دیار از غوغا جوشان وخروشان دیذ ،
روی بتافت ، وبا مرو آمذ ، تا براه بیابان بروذ ؛ طریق اجتیاز متعذّر
بوذ ، وچاهها مطموم ، وراهها مطموس ؛ روی با سرخس نهاذ ، 3
محسن بن طاق ، که امیر غوز بوذ ، راه برو بگرفت ، و بممانعت او بر
خاست ؛ سُباشیتگین برو ظفر یافت ، اورا بگرفت ، وبدو نیم کرد ؛
وخلقی از جانبین هلاك شذند ؛ سباشیتگین مکنت مقام وفرصت 6
استجمام نیافت ، بأبیورد شذ ؛ واز آنجا بنیشابور رفت ؛ واز هر
مرحله که رحلت میکرد ارسلان جاذب فرو می آمذ ، مانند روز در
عقب شب بوذ ؛ عاقبت بجانب سیستان برون شذ ؛ ولشکر بر عقب 9
او پیاپی می رفت ، تا بحدود جُرجان افتاذ ؛ وخوذ را در میان مخارم
وآجام آن نواحی انداخت ؛ وگردان گیلان دست قتل ونهب برو
زذند ، ونکایتی عظیم بأصحاب واحزاب او رسانیذند ؛ جمعی از أتباع او 12
در پناه حمایت وامان شمس‌المعالی گریختند ؛ واو براه دِهِسْتان با نَسا
آمذ ، وبقایاء أثقال خویش بعلی بن مأمون خوارزمشاه فرستاذ ، واز
جهت ایلگخان بودیعت بسپرد ؛ وجمعی از رجّالهٔ لشکر وبازماندگان 15
حشم در مصاحبت آن روان کرد ، وبراه بیابان روی بمرو نهاذ
سلطان بانتظار ارسلان جاذب بطوس مقیم بوذ ؛ چون خبر
یافت ، که سُباشیتگین براه بیابان بیرون آمذ ، بر راه مرو نهضت 18

1 وخروشان E : — A | 2 اجتیاز : اختیار E اخبار A | 4 محسن بن طاق E : محسن رطاق A المخس بن طاق ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٧٩) وفی بعض النسخ بالحاء المهملة وفی بعضها المحسن ـ المنینی | وبممانعت : بمناعت E ممانعت A | 5 و 6 سباشیتکین : سباستکین AE | 7 استجمام A والعتبی (ج ٢ ، ص ٧٩) : اسحمام E | 10 مخارم A : محارم E | 11 کردان A : کرد E | 13 در پناه : نسخهٔ H ازین کلمه دوام می کند || وامان EH : — A || واو H : او AE || 14 بعلی AEH : ابی الحسین علی - العتبی (ج ٢ ، ص ٧٠) || 16 بیابان AH : بیان E || 18 سباشیتکین : سباشتکین AEH

کرد تا پیش او بگیرذ ، واو را در دام انتقام کشذ ؛ چون سلطان
برسیذ او از بیابان گذشته بوذ ؛ ابو عبدالله الطائی را با لشکر عرب
3 بر عقب او روانه کرد ، ودرمیان بیابان ، که آب جز لعاب شیطان نبوذ ،
وسبزی جز در صفحهٔ تیغ ننموذ ، شمشیر در حشم او بستند ؛ وبراذر
او را با هفت کس از وجوه افراد ورؤس قوّاد او بگرفتند ؛ سلطان
6 بفرموذ تا تیغ هر یك تخت بندی ساختند ، وبر کتف او نهاذ ، وهمه را
بغزنه بُردند ؛ تا جهانیان از شومئ شقاق ونقض میثاق ایشان اعتبار
گیرند ؛ سُباشیتِگین باچند کس معدود جان بتك پای ببردند ، واز
9 جیحون بگذشت ، وبایلگخان پیوست ؛ وایلگخان جعفر تِگین را
با شش هزار سوار ببلخ فرستاذه بوذ ، تا سلطان را از قصد سباشیتگین
مشغول می دارذ ؛ وسلطان چون خاطر ازو بپرداخت ، عنان برتافت ،
12 وناگاه بر سر ایشان تاخت ، امیر ابو المظفّر نصر بطرد سواد وحصد
فساد ایشان قیام نموذ ، تا همگنانرا از عرصهٔ خراسان بیرون کرد

ایلگ ازین غُصّه بی‌آرام شذ ، بقَدر خان ملك ختن فرستاذ ،
15 وازو مدد خواست ، دریای حشم ترك بجوش آمذ ، واز أقصاء أماکن
ومساکن خویش روی بذو نهاذند ؛ ولشکر ماوراء النهر بجملگی جمع
کرد ؛ وبا پنجاه هزار عنان از جیحون گذر کرد . مغرور بحول وقدرت
18 قدر خان ، وکثرت عدید وبأس شدید ؛ وخبر ورود او بطخارستان

---

3 آب EH : — A || 4 صفحهٔ EH : صحیفه A || نموذ EH : نفود A ||
5 با هفت کس الخ . . . AEH : واسر اخو سباشی تکین فی زهاء سبعمایة من
وجوه الافراد ـ العتبی (ج ۲، ص ۸۱) || 8 بتك AH : سك E || 9 جعفر تکین H
والعتبی : جعفریتکین AE (همه جا) || 11 می دزاذ AE : می‌دراند H || وسلطان EH :
سلطان A || 12 سر AE : — H || نصر : + بن ناصر الدین سبکتکین ـ العتبی
(ج ۲ ، ص ۸۲) || 14 بقدر : + بن بغرا خان ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۸۳) ||
17 مغرور . . . وقدرت EH : ممرول بحصول وقوت A

بسلطان رسيذ ؛ حالی گوچ کرد ، وببلخ رفت ، تا مادّهٔ طمع ایشان
ازان نواحی منقطع گرداند ، وراه زاذ وعلفه بر ایشان بسته شوذ ،
3 وبترتیب اسباب حرب مشغول گشت ؛ واز اصناف ترك وخَلَّج وهندو
وأفغانی وحشم اُغُوز لشکری فراوان جمع کرد ؛ وبر چهار فرسنگیٔ
بلخ بپل چرخیان بموضعی فسیح عریض فرو آمذ ؛ ایلگك با حشم خویش
6 بمحاذات او نزول کرد ؛ آن روز جوانان لشکر چالش میکردند ،
تا بساط ظلمانیٔ شب گُسترده شذ ، بر میعاد محاربت از یکدیگر
جذا شذند

9 سلطان قلب لشکر بامیر نصر براذر خوذ ووالیٔ جُوزجان ابو نصر
فَریغونی وابو عبدالله الطائی سپرد ، با جمعی از افراد اکراد ، وجنود
هنود ؛ وامیر حاجب کبیر التون تاش را بمیمنه فرستاذ ؛ ومیسره
12 بارسلان جاذب سپرد ؛ وحصن قلب بپانصد سرفیل استوار کرد

ایلگخان خویشتن در قلب بایستاذ ، وقَدرخان را با لشکر ختن
برمیمنه بداشت ، ومیسره بجعفر تگین سپرد ؛ روی بهم آوردند ،
15 جهان از غریو رعد کوس ونهیب برق شمشیر پر مشعله شذ ، از
بوراق شمشیر رشاش خون باریذن گرفت ؛ ایلگك پانصد غلام ترك
پیاذه در پیش لشکر سپر کرده بوذ ، که بزخم تیر موی می شگافتند ؛

---

2 گرداند H : شوذ E گردد A || وراه زاذ H : — AE || وعلفه AH : وعلقه E || بر ایشان AH : ایشان E || 3 وبترتیب A : ترتیب EH || وخلج H والعتبی (ج ٢ ، ص ٨٤) : خلج AE || 4 اغوز EH : اعون A || وبر AH : ودر E || 5 بپل چرخیان : وبتل مرحبان AH بتل مرحبان E قنطرة چرخیان – العتبی (ج ٢ ، ص ٨٤) || 6 آن H : وآن AE || 9 جوزجان A : جرجان EH الجوزجان – العتبی (ج ٢ ، ص ٨٤) || نصر : + احمد بن محمد – العتبی || 10 عبدالله : + محمد بن ابراهیم – العتبی || از EH : — A || 11 کبیر : + ابو سعید – العتبی || 13 خویشتن AH : بخوذ E || ختن – العتبی (ج ٢ ، ص ٨٥) : حین EH چین A || 15 کوس ونهیب : وکوس و EH کوش و A || 16 خون EH : جون A

بحر حرب در مَوج آمذ ، وزمین مُصاف متزلزل شـذ ؛ سـلطان چون
حدّت بأس وشدّت فراس مشـاهدات کرد ، بر پُشتهٔ برآمذ ، ودر
3 حضرت باری تعالی بتکفیر یمین وتعفیر جبین بایسـتاذ ، وبتضرّع تمام
بذو پناهیذ . وازو نصرت خواست ؛ ونذرها تقدیم کرد ، وصدقات
را مُلتزم شـذ ؛ وپای برپشت پیل خاصّ آورد ، واز نیّتی صافی
6 ویقینی صادق برقلب ایلکخان حمله کرد ؛ فیل صاحب رایت ایلک را
در ربوذ ، ودر هوا انداخت ، وخلقی را زیر پای پست میکرد ؛
وبخرطوم از پشت اسب می انداخت ، وبدندان از هم می شکافت ؛
9 اولیاء دولت سـلطان از حرص فرصت ونشـاط نُصرت بجوشیذند ؛
وشمشیر بتضریب خصمان بر خاست ، وزبان سنان در طعن آمذ ؛ لشکر
ترك بترك مقام بگفتند ؛ وراه هزیمت گرفت ؛ ولشکر سلطان ایشان را
12 بقهر وکسر بماوراءالنهر انداختند ؛ چنانك در خراسان از ایشان نشان نماند

چون سلطان را این فتح سِنِی ونُجح هـِنی تمام گشت ، وفورت
آن مهم وسَورت آن مُلمّ فرو نشست ، عزم مناهضتِ نواسـه شـاه
15 مُصممّ کرد ، که یکی بوذ از اولاد ملوك هند ؛ وسـلطان بعضی
ممالك ، که از کفّار ستذه بوذ ، بذو سپرده ، وزمام آن نواحی بدست
امانت او داذه ، وبرو اعتماد کرده ؛ درین وقت از ربقهٔ دین وخلعت
18 اسلام برون آمذه بوذ ؛ وبرداء کُفر مُرتَدی شذه ، ومرتدّ گشته ؛
از مقام خویش بیك رکضت برسراو تاخت ، واو را منزعج ومنهزم
از آن خِطّه بیرون انداخت

---

2 وشدت فراس EH : سده مرامن A || **3** تعالی A : — EH || **8** وبدندان AE : وبخرطوم وندندان H || **11** گرفت AE : کرفتند H || ایشان را — A || **13** سنی AH : شی E || **14** نواسـه شـاه AH والعتبی (ج ۲ ، ص ۹٤) : مناسـه شـاه E || **15** وسلطان AH : سلطان E || **19** منزعج EH : منزحج A || **20** از آن EH : آن A

واين دو فتح عظيم ودوكارِ جسيم بُرهانی ساطع وحُجّتی قاطع
بوذ بر علُوّ جاه سلطان وكمال اقبال وتأييد الهی ومدد قوّت سماوی
در كنف نصرت ودولت روی با دار الملك غزنه نهاذ ، والله 3
اعلم بالصواب

ذكر فتح قلعهٔ بَهيم نَغَرا

سلطان بعد ازين دو فتح نامدار برقصد استراحت ونيّت استجمام 6
بدار الملك غزنه آمذ ، تا چند روز جياد وأنجاد را آسايش دهذ ؛ پس
چون فلكُ سكون خويش در حركت ديذ ، وچون ستاره آسايش
در سفر يافت ، وهمگیٔ اوقات او بر ابتناء ذكر جميل واقتناء اجر جزيل 9
موقوف ومصروف بوذ ؛ وبموجب اين قضيّت نيّت غزوی ديگر مصمّم
كرد ، كه اعلام اسلام بذان مرتفع گردذ ، ورايات كُفر وشرك
بذان منتكس ونگونسار شوذ 12

چون ازين سال سـنه . . . . . وثلثماية ربيع الآخر بگذشت ؛
نهضت فرموذ ؛ چون بشطّ ويهَنْد رسيذ ، پال بن آنَنْدپال با لشكری
فراوان بمُقابل آمذ ، وازآن گاه بازگه شهباز صُبح از نشيمن اُفق 15

---

3 - 4 والله اعلم بالصواب E : — H والسلام A || 5 بهيم نغرا : بهيم نغر ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٩٤) بهيم بغرا EH بهين بعرا A بهيم . . . ونغر كلاهما من بلاد الهند قال صدر الافاضل نغرة بفتح النون والغين المعجمة من بلاد الهند واصلها نكرة بالكاف الضعيفه انتهى وقال الكرمانی كان بهيم هذه قلمة بنغر فنسبت اليها ـ المنينی || 6 دو EH : — A || استجمام H : استحمام AE || 7 آمذ AH : — E || پس EH : — A || 8 چون AH : — E || فلكُ EH : — A || 9 برابتناء EH : بابتناء A || 10 قضيت H : فضيلت AE || 13 . . . وثلثماية A : بياض فی EH وفی العتبی : حتی اذا انسلخ ربيع الاخر من السنة المذكورة (ج ٢ ، ص ٩٥) ولم يتقدم . . . ذكر تاريخ بسنة معينة ـ المنينی || 14 پال : ابرهمن بال ـ العتبی (ج ٢ ، ص ٩٦) || اندپال EH : اندبار A || لشكری AH : لشكر E || 15 بمقابل AH : مقابل E || بازكه AE : باركه H

پرواز کرد ، تا غراب ظلمت بال بگشاذ ، آتش محاربت می سوخت ، تا از تیغ دلیران حقایق زمین رنگ شقایق گرفت ؛ نزدیك بوذ ، که چشم زخمی رسذ ، وکفّار چیره دست شوند ؛ اما سلطان با خواصّ غلامان خوذ حمله کرد ؛ واقدام کُفّار از مواقف خویش زایل شذ ؛ بیکبار هزیمت شـــذند ؛ وسی سر فیل حصین هیکل کوه صفت دریا گذار از آن کفّار بدست سلطان افتاذ ؛ اعوان اسلام بر عقب کفّار می رفتند ، وایشان را در متون هضاب وبطون شعاب می کُشتند ؛ سلطان بنفس خویش در طلب آن مخاذیل حرکت فرموذ ، واز اهل شقاق ونفاق خلقی بسیار را بر زمین انداخت ؛ وبیابان قلعهٔ بهیم نَغَرا فرو آمذ ؛ وآن قلعهٔ است در میان آبی بسیار بر تُند کوهی رفیع وجائی منیع بنیاذ نهاذه ؛ واهل هند آنرا مخزنهٔ صَنَم أعظم ساخته ، وقرناً بَعدَ قرنٍ ذخایر وخزاین بر وجه تقرُّب بآنجا نقل کرده ، وآنرا سبب نجات ورفع درجات دانسته ، ووسیلت قربت وزلفت بحضرت باری تعالی ساخته

سلطان پیرامون آن قلعه فرو گرفت ؛ وبدلی قوی وعزمی درست با حفظهٔ آن قلعه جنگ آغاز نهاذ ؛ چون آن قوم قوّت مقاومت بر حروب وشوکت مساعیر خطوب ندیذند ، هَول وفزَع مُسکهٔ تماسك ایشان بستذ ، وخَوف ورُعب دل ودرون ایشان فرا گرفت ، وکمند قهر در گردن همه انداخت ، تا بزنهار آمذند ، وبشعار سلطان مجاهرت کردند ، ودر قلعه بگشاذند ، وخوذ را در خدمت رکاب سلطان در خاك انداختند ؛ سلطان را از فواید آن قلعه وبُقع، تمرهٔ غُراب وزبدهٔ

---

3 اما H : — AE || 4 واقدام AH : واقلام E || کفار AE : کفار را H || 7 در AH : بر E || سلطان H : — AE || 9 بهیم نغرا : بهیم بغرا H نعرا AE بهیم نغر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۹۷) || 10 است AH : راست E || تند EH : ىىد A || 11 ساخته EH : شناخته A || 16 وفزع AH : وجزع E | مسکه EH : مسله A || 20 قلعه و E : — AH || تمرهٔ غراب : تمرةالغراب ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۹۷) ثمرةالغراب AEH . قال المنینی : تمرة الغراب بالتاء المثناة یقال لخلاصة الشیٔ ومختاره تمرة الغراب . . .

أحقاب روی نموذ ؛ واز ذخاير وزواهر جواهر وبنات معادن وخزاين
چیزی یافت ، که انامل کتّاب واوارج حسّاب از حدّ وعدّ آن
قاصر وفاتر آيذ ؛ وبا والیٔ جوزجان وخواصّ خویش در اندرون قلعه 3
رفت ؛ وحجّاب خوذ التون تاش وآسِغ تِگِین بحراست خزاین زر
وسیم نصب کرد ، وجمله بر پشت رحال وجمال نقل کرد ؛ آنچه در
ضبط کُتّاب وحُسّاب آمذ ، هفتاد هزار بار هزار درم شاهی بوذ ؛ 6
وهفتصذ هزار وچهارصذ من زرّینه وسیمینه ، واز اصناف جامَهای
رومی وچینی وسُوسی ودیگر انواع چندان بوذ ، که پیران دولت ودبیران
حضرت از ضبط آن عاجز آمذند ؛ در جملهٔ موجودات یك خانهٔ بزرگ 9
بوذ از سیم خام ساخته ، سی گز طول وپانزده گز عرض ، بتختَهاء
عریض ترتیب داذه ، وبعلاقات مُحکمَ کرده ، که جمع وتفریق وطیّ
ونشر وحطّ ونصب آن آسان بوذی ، وشراعی از دیبا بدو قایمهٔ زرین 12
ودو قایمهٔ سیمین در سرآن کشیذه

سلطان جمعی ثقات از معتمدان حضرت بحفظ آن قلعه باز داشت ؛
ودر ضمان نُصرت وکنف قُدرت روی با غزنه نهاذ ؛ وچون در مقرّ عزّ 15
وساحت دولت خویش قرار گرفت ، بفرموذ تا در میان سرای او بساطی
بگستردند ؛ واز دُرهاء ستاره پیکر ویواقیت نارگون وزُمُرّدهای
آس رنگ وبارهاء الماس تمام سنگ بریختند ، ووفود اطراف وسفیران 18
أقطار حاضر شذند ، وانگشت تعجّب در دندان تحیّر گرفتند ؛ رسولان

---

1 جواهر EH : وجواهر A || بنات ـ العتبي : ونبات وEH وبنات وA || 3 آيذ AH : آمذ E || جوزجان AH : جرجان E | 4 آسغ تکین ـ العتبي (ج ۲ ، ص ۹۸) : اسفیدکین H اسفندکن E اسفدکین A || 5 رحال : رجال AEH || آنچه EH : وآنچه A || 7 صذ AH والعتبي (ج ۲ ، ص ۹۹) : — E || واز AH : از E || 11 وبعلاقات EH : واحلاقات A || 12 از EH : — A || 16 بحفظ . . . داشت AH : — E || 17 بگستردند EH : بکسترند A || وزمردهاء AE : زمردهاء H

طُغان مَلِکْ ترك حاضر بوذند ؛ همه إقرار واعتراف کردند ، که
این جنس در حوصلهٔ ظنون نگنجذ ، وخزانهٔ قارون بعُشر آن
3 نرسذ ، والسلام

ذکر آل فریغون

ولایت جوزجان در مدّت ملك آل سامان آل فریغون را
6 بوذ ، أباً عَن جَدّ میراث رسیذه ، واز سلَفی بخلَفی منتقل گشته ؛
وبُعد همَم وغَور کرم ومکارم شیَم ایشان از إدراك أفهام وأوهام
گذشته . واکناف واطراف ایشان مقصد غرباء وادبای اطراف شذه ،
9 وأسعار أشعار در بازار مروّت ایشان رواج یافته ، وفتوّت ایشان بجبر
کسیر وفكّ اسیر متقبّل ومتکفّل گشته ؛ وافاضل واماثل جهان
رضیع إحسان وربیب إنعام ایشان گشته ؛ وابو الحارث احمد بن محمد
12 غرّهٔ دولت وجمال جُمله وطراز حُلّهٔ ایشان بوذ ، همّتی عالی ونعمتی
متوالی وکَنَفی رحیب ومرتعی خصیب ؛ وامیر سَبُکتِگین کریمهٔ از
کرایم او از بهر پسر خواسته بوذ ، واو درّی یتیم از بحر جلال ناصرالدین
15 از بهر پسر خویش ابو نصر حاصل کرده ، واسباب مواشجت وممازجت
میان جانبَین مستحکم گشته ؛ چون ابو الحارث وفات یافت ، سلطان
آن ولایت بر پسر او ابو نصر مقرّر داشت ، تا در شهور سنه احدی
18 واربعمایه [٤٠١] ، که از دار دنیا بدار عقبی رحلت کرد ، والله اعلم
بالصواب والیه المرجع والمآب

---

1 طغان ملك EH : طغیان ملك A طغان خان ـ العتبی (ج ٢ ، ص ١٠١) || ترك : + اخی ایلك ـ العتبی (ج ٢ ، ص ١٠١) || 3 والسلام AE : — H || 8 غرباء EH : غرماء A || 9 مروت EH : مرقت A || 10 اماثل EH : امایل A || 14 پسر AEH : السلطان یمین‌الدولة ـ العتبی (ج ٢ ، ص ١١١) || بوذ AH : — E || جلال AH : حلال E || 15 ابو نصر : + احمد بن محمد ـ العتبی || 16 مستحکم EH : محکم A || 18 عقبی EH : بقا A || 18 ـ 19 والله . . . والمآب E : — H والسلام A

ذكر القادر بالله واستقرار خلافت برو بعد از طايع وموافقت او با سلطان بهاء الدولة بن عضد الدولة

امير بهاء الدوله وضياء الملّة < ابو > نصر بن عضد الدوله بحكم آنك امير المؤمنين الطايع لله در مهمّات ملك از مشاورت او عدول می جُست ، وبر خلاف موافقت اوكارها می راند ازآن سبب خللها روی می نموذ ، واز هر جانب فتقی حادث می شد ، همگئ همّت برآن گماشت ، كه از بهر نصب خلافت وتقلّد امانت إمامت كسی را اختيار كند ، كه حقّ آن شغل عظيم وكار جسيم بشناسد ، ورعايت مصلحت خاصّ وعامّ واجب داند ؛ اين فرصت نگاه ميداشت تا در شعبان سنه احدی وثمانين وثلثمايه [٣٨١] اورا از خلافت خلع كرد ، وأسباب واموال او با تصرّف گرفت ، وببطايح فرستاذ ؛ والقادر بالله ابو العباس احمد بن < ابی > اسحق < بن > المقتدر بالله امير المؤمنين آنجا بوذ ، او را ببغداذ خواند ؛ وبرو بيعت كرد ؛ وسدّ ثلمت وقوام امّت بمكان او حاصل آمذ ؛ ودر رمضان اين سال او ببغداذ رسيذ ، وطبقات مردم بمبايعت او يازيذند ؛ وبامانت خلافت او تبرّك وتيمّن نموذند ؛ واو در مصابّ استحقاق واستيجاب ، كه ذات شريف او بذان ممتاز بوذ ، در هيچ كس از امراء بنی العباس مجتمع نبوذ

---

1 القادر EH والعتبی (ج ٢ ، ص ١٠٥) : القاهر A || 2 بهاء الدوله EH : وبا بهاء الدولة A || 3 ابی ـ العتبی : — AEH || 4 لله AH : بالله E || 7 كسی را A H : كسی E || 8 كنند E : كنند A H || 12 ابو العباس ـ العتبی (ج ٢ ، ص ١٠٦) : ابو اسحق AEH || ابی : — AEH والعتبی || بن ـ العتبی : — AEH || 13 ثلمت AH : سلمت E || 15 تبرك ~ تيمن E || 18 در هيچ A : هيچ EH || نبوذ AE : نبوذند H

واو بسبب قرابت نسبت وانساج لحمت بر طایع وخلع او رقّت
آورد ، واو را در کنف عاطفت خویش گرفت ، وبمجالست ومؤانست
3 خویش مخصوص گردانیذ ، ودر حجر انعام واکرام خویش اختصاص
داذ ؛ ونگذاشت که بذو نکبتی ونکایتی رسذ ، تا روزگاری که مُفـرِق
احباب وممزّق اصحابست میانشان جمعیّت بتفریق رسانیذ

6 چون منابر بغرّ القاب القادر بالله زیب وزینت گرفت ، سلطان
آثار مطاوعت در اقتفاء حجت واقتفار محجّت وموقف امامت ظاهر
گردانیذ ؛ وامیر المؤمنین القادر بالله مثالی اصدار کرد مُشتمل بر ذکر
9 تفویض ولایت عهد با پسر خویش الغالب بالله واشارت بالحاق القاب
او بر منابر اسلام بألقاب پذر ؛ وسلطان این مثال بامتثال تلقّی کرده ،
ودر ممالك خویش در ایّام أعیاد وجمعات خطبه باین هردو لقب منوّر
12 ومزیّن کرد

اکنون با سر سخن بهاء الدوله وشرح حال او بعد از وفات
عضد الدولة رویم

15 در کتاب تاجی از تصانیف صابی در وقایع عضد الدوله با پسر عمّ
خویش بختیار تا اورا بدست آورد ، وخاطر از کار او بپرداخت ،
مقامات او با ناصرالدین ابو تغلب وانك ابن الجرّاح اورا بفریفت ،
18 وبطریق مهادات ومُلاطفت اورا بدست آورد وبکُشت ، وسر او پیش
عضد الدوله فرستاذ ، مستوفی آمذه است ؛ در اعادت آن إفادتی نباشذ ؛

---

1 قرابت ~ نسبت A || وانساج EH : وانشاح A || 3 انعام A : نعام EH || 4 روزکاری E : روزکار AH || 6 ـ 8 زیب . . . بالله AE : — H || 7 آثار . . . اقتفاء A : در نسخهٔ E ناخواست | اقتفار : واقمار E وافتقار A | امامت A : رمامت E | 9 واشارت EH : — A || 13 حال او : + رویم AE || 14 رویم H : — AE || 17 تغلب ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۱۲) : ثعلب AEH || 18 مهادات AE : نهادات H || 19 است EH : — A || اعادت EH : اعازت A

پس عضد الدوله در رمضان سنه اثنتين وسبعين وثلثمايه [٣٧٢] وفات
يافت ؛ ودرين ايّام براذر او مؤيد الدوله بمحاربت حسام الدوله تاش
وفايق ولشكر خراسان مشغول بوذ ؛ وابناء دولت واولياء حضرت 3
بر پسر او صمصام الدوله وشمس الملّه بيعت كردند ، ونطاق مطاوعت
ومتابعت او بستند ؛ وخليفه الطايع لله در حُرّاقه بر روى دجله بتعزيت
او تجشُّم فرموذ ؛ وعوامّ بغداذ نظارهٔ آن محفل ومجمع بوذند ؛ چون 6
طايع نزديك رسيذ ، صمصام الدوله از سراى بيرون دويذ ؛ ومراسم
تواضع وخدمت بجاى آورد ؛ چون عزا منقضى شذ ، بجاى پذر نشست ،
وبتدبير ملك ورعايت رعيّت مشغول شذ 9

وابو الفوارس شير زيل ، كه براذار مهين بوذ ، بكرمان مقيم
بوذ ؛ چون خبر وفات پذر بذو رسيذ ، بفارس آمذ ؛ وعلى بن نصر بن
هرون وزير عضد الدوله را بگرفت ، واموال وبقاياء أعمال ، كه در 12
تصرّف او بوذ ، بستنذ ، وباهواز آمذ ؛ وبراذر خويش ابو الحسن
احمد بن عضد الدوله را ازان خطّه براند وبرفت ؛ ودر رجب سنه
خمس وسبعين وثلثمايه [٣٧٥] شهر بصره مستخلص كرد ؛ وروى 15
ببغداذ آورد ، تا جاى پذر بگيرذ ؛ چون خبر قدوم او برسيذ ، صمصام
الدوله بحكم كبر سِنّ بمداراة وممارة وتفادى از وحشت وتجافى از

---

1 پس : وپسر AEH || وسبعين ـ العتبى (ج ٢ ، ص ١١٢) : وتسعين AEH ||
5 دجله EH : حصله A || 6 نظارهٔ EH : بنظارة A || ومجمع H : بجمع E جمع A ||
7 الدوله : + الدوله E || 8 عزا EH : غزا A || شذ H : كشت AE || 12 هرون :
+ النصرانى ـ العتبى (ج ٢ ، ص ١١٣) || 12 ـ 14 واموال . . . ازآن AH :
— E || 12 اعمال : عمال AH | 13 الحسن AH : الحسين ـ العتبى (ج ٢ ، ص ١١٣) ||
14 وبرفت AE : برفت H || 15 وسبعين ـ العتبى : وتسعين AEH || 17 بمداراة AE :
مداراة H || وتفادى H : تفادى AE || وتجافى AE : وتجاهى H

کراهیّت پیش او باز رفت ؛ وندانست که نیامی گنجائی دو تیغ ندارذ ،
ودو جسم در یك مکان صورت نبنذذ ؛ ابو الفوارس او را بنواخت ،
3 وغافل گردانیذ ؛ پس او را بگرفت ، وچشمهاش داغ کرد ، وبقلعهٔ
کیوستان بجانب عمّان فرستاذ ، وملك مستخلص کرد ؛ الطایع‌لله او را
شرف الدوله وزین الملّه لقب داذ ، ودو سال پاذشاهی کرد ، ودر
6 جمادی الاخرة سنه سبع وسبعین وثلثمایه [٣٧٧] بمفاجاة فرو شذ

وشهنشاه بهاء الدوله وضیاء الملّه ابو نصر بن عضدالدوله ملك
بگرفت ، ودر ضبط احوال وکفالت امور وسیاست جمهور وتمهید بساط
9 معدلت وتقریر مصالح مملکت ید بیضا ودم مسیحا نموذ ، وآثار خوب
اظهار کرد ؛ وجماعتی از اتراك بفارس صمصام الدوله را از قلعه
بیرون آوردند ؛ وبر امارت از بیعت بستند ؛ واو بر مُلك فارس مستولی
12 وبخزانهٔ معمور مستظهر گشت ؛ پس همان ترکان برو خروج کردند ؛
وابو علی بن ابی الفوارس را بیرون آوردند ؛ واو را شمس الدوله وقمر الملّه
لقب داذند ، ودر مطالبت ملك راه مغالبت پیش گرفتند ؛ صمصام
15 الدوله روی بدفع ایشان نهاذ ، وایشان را بشکست ، تا خائباً خاسراً
با بغداذ افتاذند ؛ وبهاء الدوله مناهضت ومناصبت صمصام الدوله پیش
گرفت ؛ میانشان بچند موقف حرب افتاذ ؛ بصره در ایّام آن فتنه
18 خراب شذ ، وبیشتر نواحیْ اهواز روی بخرابی نهاذ

پسران بختیار در قلعهٔ محبوس بوذند بناحیت فارس ؛ طایفهٔ از
آحاد اکراد ایشان را از قلعه بیرون آوردند ؛ صمصام الدوله بدفع

---

1 کنجائی H : کنجای AE || 3 کیوستان ـ العتبی (ج ۲، ص ١١٤) : لموسان EH
ابو سان A || وملك AH : وملك را E || لله EH : بالله A || 5 داذ AH :
— E || 6 سبع وسبعین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ١١٤) : تسع وتسعین AEH || 7 ملك :
+ را E || 15 وایشان را A : — EH || 16 مناصبت AE : مناضبت H ||
19 قلعهٔ H : قلعه AE

ایشان مشغول شذ ، وبا ایشان چند مُصاف بداذ ، عاقبت شهید گشت ؛
بهاء الدوله تیغ انتقام با آن طایفه بیرون کشـیذ ، وهمه را از نواحیٔ
مملکت خویش بیرون کرد ؛ وسردار وامیر ایشـان نورالدوله سالار بن 3
بختیار بوذ ؛ وکار او بجائی رسیذ که بخُفارت کاروانها قانع شذ ؛ بهاء الدوله
لشکری بمواقعهٔ او فرسـتاذ ، بدر واشهر بذو رسیذند ، واو را هلاك
کردند ؛ غلامی از آنِ بهاء الدوله سر او بتقرّب پیش بهاء الدوله آورد ؛ 6
بهاء الدوله بذان ممتعض وخشمناك شذ ؛ بفرموذ تا آن غلام را پوست
از سر تا پای بیرون کشیذنند ، تا دیگران اعتبار گیرند ؛ وعمید الجیوش
را ببغداذ فرسـتاذ ، تا بتحصیل أموال ومراعاة مصالح آن اعمال قیام 9
نمایذ ؛ عمر او در آن بپایان رسیذ ، وزیر الوزراء قائم مقام او شذ ، ودر
اکتساب خیرات واحتساب مبرّات ودفع ظلامات ورفع رسوم جایره
وسدّ أطماع مُستأکله بر عمید الجیوش بیفزوذ ؛ وملك فارس وکرمان 12
با دیگر ممالك بهاء الدوله مضاف شـذ ، ونوایر فتنه منطفی گشت ؛
وخلایق از مضایق محنت ومفاسد ایّام فترت خلاص یافتند

وناحیت کرمان در عهد عضد الدوله ابو علی بن الیاس داشت ، 15
از قبل سـامانیان ؛ وپسر خویش الیسـع را بسبب خرقی که درو دیذ
وبرقی که در شمایل ومخایل او مشاهدت کرد ببعضی قلاع کرمان فرستاذ ،
ومدّتی محبوس بوذ ؛ جمعی از جواری وسراری پذرش در آن قلعه 18
بوذند ، ایشان را نظر بر محبس وی افتاذ ، بر حالت او رقّت آورند ؛
مقنعهاء خویش برهم بستند ، واو را بروی قلعه فرو گذاشتند
چون لشکریان از خلاص پسر آگاه شذند ، برو جمع آمذند ، 21

---

3 خویش AE : — H ‖ 4 وکار EH : کار A ‖ بخفارت AH : بخفارة E ‖
5 واشهر AEH والعتبی : وفی بعض نسخ کوا شهر ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۱۱۵) ‖
بذو E : درو AH ‖ 6 بتقرب EH : — A ‖ بهاء الدولة AH : — E ‖ 17 وبرق AE :
ورق H ‖ 21 خلاص EH : حال A

واز تمادئ ایّام پذر وطول مقاساة او تبرّم نموذند ؛ ابو علی برؤس
لشکر ووجوه حَشَم پیغام داذ ، واز موجب نفرت ودواعی وحشت
3 استعلام کرد ، وبتلطّف وتألّف سخن راند ؛ جوابی شافی نیافت ،
وجز نفرت وضجرت حاصل ندیذ ، همه جواب مُطلق باز داذند ،
ومفارقت دیار وامصار کرمان وقطع طمع ازان حدود تکلیف کردند ؛
6 اوچون اصرار وانکار قوم دیذ ، جز مداراة وترك مماراة چارهٔ دیگر
ندیذ ، ازآنجا راه بُخارا پیش گرفت ؛ وبُسر بن مهدی وتُرْمش
حاجب پیش پسر بگذاشت ، تا بمدد رای ایشان کارُ متمشّی شوذ ؛
9 چون ابو علی ببخارا رسیذ ، در تعهّد وتفقّد واجلال واکرام قدر
او مبالغت رفت ؛ ودر حضرت ملك ملازم بوذ ، تا در شوّال سنه
ست وخمسین وثلثمایه [۳۵۶] سپری شذ

12 والیسع مُلْك کرمان با تصرّف گرفت ، وکار او نفاذ یافت ،
واوامر وزواجر او بامضا پیوست ؛ وبراذر او سلیمان بسیرْجان مقیم
بوذ ، وایالت آن طرف بذو مفوَّض ، بُسر بن مهدی الیسع را بر مغالبت
15 اوآغالیذ ، وگفت : پیش از انتظام شمل واستقامت حال اورا بدست
بایذ آورد ؛ الیسع براذر را بعارضهٔ مهمّی وبهانهٔ مشاورتی از سیرجان
بخواند ، واو بمعاذیر زُور وأقاویل غرور تمسّك جُست ؛ الیسع بذین

---

2 نفرت AH : نصرت E || 4 حاصل EH : حاصلی A || 7 مماراة EH : محاراة A || دیگر AH : — E || 7 بسر H (بضم الباء الموحدة) AE : بشر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۱۷) « . . . ویروی بسر (بضم حرف اول وثانی) ایضا وبلغنی عن بعض الأئمة الترکیة ان بخوارزم انسانا من الترك اسمه بسو والاول اوجه واحسن وقال النجاتی یستو ـ المنینی || ترمش H : ترمس AE تزمش ـ العتبی ـ المنینی || 3 حاجب : + را A || بگذاشت AH : گذاشت E || 13 بسیرجان : وهو معرب سیرکان . . . وهی احدی الکور الاربع من کور کرمان مما یلی فارس وکانت معمورة فی ایام عضد الدولة وکانت مستقر سریره احیانا وبها اطلال داره ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۱۱۷) || 14 طرف AH : ملك E || 15 شمل A : شمل EH || 16 براذر را AH : براذر E || 17 زور EH : روز A

إمتناع دلتنگ شذ ، وبذگمان گشت ، روی بمناجزت او آورد ، واورا
بشکست ؛ واموال ورحال واثقال او غنیمت گرفت ؛ وسلیمان ببخارا
رفت ؛ والیسع چون بسرحدّ ولایت فارس رسیذ ، طایفهٔ از لشکر 3
عضد الدوله بخدمت او رفتند ، ونوازش وخلعت یافتند ؛ پس بعضی
ازآن طایفه بگریختند وبا خدمت عضد الدوله آمذند ؛ الیسع بذین
سبب در حق بقایاء ایشان بذگمان شذ ، وهمه را مُثله کرد ؛ لشکر 6
چون تفاوت حال هر دو طرف مشاهده کردند ، از الیسع دور شذند ،
ونفور وملول گشتند ؛ ویک نوبت هزار مرد وجوه دیلم از حشم
الیسع جذا شذند ، وبحضرت عضد الدوله پیوستند ، بناحیت اصطخر ؛ 9
بعد از ان گروه گروه می پیوستند ، تا عامّهٔ لشکر ازو جُذا شذند ؛
واو با خواص ممالیک وحشم خویش با واشهر آمذ ، ومملکت کرمان
با تصرّف گرفت ، وکورتگین بن جستان را بنیابت وخلافت خویش 12
آنجا بگذاشت ، وروی بفارس آورد

الیسع چون بجانب قهستان رسیذ ، رحل وثقل بخُوس بگذاشت ،
وبر امیذ استمداد واستنجاد ببخارا رفت ؛ ودر حضرت ملک در 15
مجلس اُنس بمرتبت معاشرت ومؤانست مخصوص شذ ؛ ودر بعضی
ایام در اثناء معاشرت ، که سَورت شراب عنان تماسک ازو ستده بوذ ،
مُباسطتی بیش از قدر خویش آغاز کرد ، وبر لفظ راند، که اگر 18
دانستمی‌که همّت آل سامان از إعانت ملهوف وإغاثت مکروب قاصر است،

---

1 بمناجزت H : بمناحرب E بمناجرت A || 5 ـ 7 بگریختند . . . حال AH :
— E | 5 بگریختند A : بگرفتند H | وبا H : وتا A || 7 هر EH : همه A ||
12 کورتکین AEH : کورکیز ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۱۹) || 14 بجانب قهستان AE :
بقهستان H || بخوس : بجوین AEH خوس ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۱۹) ||
14 - 15 بگذاشت وبر EH : — A || 15 - 16 در مجلس EH : بمجلس A || 18 راند که EH :
راندی A

وامیذ مرتجی وملتجی از حضرت ایشان خائب وکاذب ، بطرفی دیگر التجا ساختمی ، واز جانبی دیگر مدد خواستمی ؛ این کلمه مؤثّر آمذ ، 3 او را بگرفتند ، وبخوارزم فرستاذند ؛ وابو علی بن سیمجور بخُوس فرستاذ ، ورحل وثقل وحواشی ومواشی ومُخلّفات او بکلّی قبض کرد ؛ والیسع را بخوارزم رمدی سخت ظاهر شذ ، که طاقت مقاسات آن الم نداشت ؛ 6 از سر ضجرت وملالت انگشت فرو کرد ، وحدقهٔ خویش بیرون کشیذ ؛ وجان در سر آن کار کرد ؛ واولاد واعقاب الیاس بعد از آن صحیفهٔ الیاس خواندند . وبعد از آن کرمان جُز در خواب ندیذند ، 9 وملک کرمان بأسرها بر عضد الدوله قرار گرفت . تا بجوار رحمت جبّار رفت ، وبهاء الدوله وارث ملک شذ . وآن طرف بعدل وانصاف او آراسته گشت

چون سلطان ملک سجستان بگرفت ، ومیان او وبهاء الدولة 12 حقّ جوار وقُرب دیار ثابت گشت ، در خطبهٔ کریمهٔ مودّت ورغبت در رغیبهٔ محبّت بسلطان مفاتحات ومخاطبات تقدیم داشت ؛ وتحف ومبارّ بسیار ، چنانک لایق علُوّ همّت وشرف ابوّت او بوذ ، بحضرت 15 سلطان فرستاذ ، سلطان در مقابلهٔ آن أضعاف الطاف تقدیم فرموذ ، واسباب مصافات ومبانی موالات میان هر دو پادشاه مستحکم شذ ؛ هر دو دولت ، در تشبیک اسباب عصبیت وتوشیح دواعیٔ قُربت وتشمیر 18 قواعد اُلفت بمسامیر مصاهرت ومواصلت بوساطت وسفارت بیستاذند ، تا میان این دو پادشاه باتّحاد واشتباک رسانیذند ، وفوائد موافقت وعواید مُعاضدت ایشان بخاصّ وعامّ رسیذ ، والله اعلم بالصواب

---

1 مرتجی ~ ملتجی AE || خائب و H : و E ، — A || 3 بخوس : بجوین AEH || 6 سر EH : — A || 11 سلطان : + یمین الدوله ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۱۹) || 14 مبار EH : مبارات A || 15 آن EH : این A || 16 مصافات AH : مضافات E || 17 عصبیت E : عصمت AH || 19 این EH : — A || باتحاد EH : بحار A || 20 والله اعلم بالصواب A : — H والله اعلم E

ذکر واقعهٔ نارایِن

سلطان بر مُقتَضیِ سابقهٔ پذر خویش نشاط جرأت فرموذ ،
بغزوی‌که طراز دیباجهٔ دیگر مغازی ومقامات باشذ ، وصحایف ایّام 3
بذکر آن متحلّی گرذذ ، با انصار حقّ واعوان اسلام ، که نجوم دین
ورجوم شیاطین بوذند ، روی بدیار هند آورد ؛ چون بواسطهٔ دیار هند
رسیذ ، لشکر را بتخریب دیار وتعذیب کُفّار وتنکیس اصنام وتنکیل 6
خاصّ وعامّ دست برگُشاذ ، وعظیم آن مدابیر ومخاذیل را منکوب
ومکبوب بدوزخ فرستاذ ، ورُذالهٔ ابتاع او را چون هبا در مهبّ
صبا آواره ومتفرّق کرد ، وسالماً غانماً با دار الملک غزنه آمذ 9

چون ملک هند اثر نکایات رایات سلطان در اقاصی وادانیِ
ولایت خویش مشاهده کرد ، وعجز خویش از مقاومت لشکر اسلام
در یافت ، اعیان اقارب وزُبدهٔ مواکب خویش را بخدمت سلطان 12
فرستاذ ، وتضرّعها کرد ، ومُلتزم جزیت وفدیت شذ ، وسی مربط
فیل تقریر کرد ، که از نخب افیال خویش بخدمت فرستذ ، وموافقهٔ
اتاوتی معیّن گردانیذ ، که هرسال از مبارّ آن دیار ومتاع آن بقاع 15
بخزانه می فرستذ ؛ وبر سبیل مناوبت دو هزار مرد بردرگاه قایم
میدارذ ، وعلی استمرار الایام وتکرر الشهور والاعوام بذین شریطه
وفا نمایذ ؛ واولاد واعقاب ، که در دیار هند بصدد ملک ومعرض 18

---

1 نارایِن ـ العتبی (ج ۲، ص۱۲۰) : نارین AEH قال صدرالافاضل هی بلفظة نارالتی هی واحدةالنیران وبعدها الف ثم یاء مثناة تحتانیة ثم نون من دیارالهند ـ المنینی ‖ 2 خویش EH : — A ‖ 4 با AE : تا H ‖ اعوان AE : اعوام H ‖ 5 بوذند A : — EH ‖ آورد A : آوردند H نهاذند E ‖ 7 مدابیر AH : ملابیر E ‖ 8 ابتاع : + اتباع E ‖ هبا EH : صبا A ‖ 10 هند AE : — H ‖ رایات AE : رایت H ‖ اقاصی EH : افاضی A ‖ 12 مواکب H : موالت E مقانب A ‖ 13 شذ EH : صد A ‖ سی AEH : خمسین ـ العتبی (ج ۲، ص ۱۲۱) ‖ 14 نخب AH : تحت E ‖ وموافقهٔ A : وموضه EH ‖ 15 گردانیذ EH : کردانند A ‖ مبار AE : میان H ‖ 16 مناوبت AH : منادمت E

حکم باشند ، برین قضیّت روند ، واین سبب را مطاوع ومتابع
باشند ؛ سلطان از بهر شرف دین وعزّ اسلام بذین مصالحت راضی
3 شذ ، وبتحصیل این اموال معتمدان روان کرد ، وراه قوافل تجّار
میان دیار خراسان وهندوستان گشاذه شذ ، والله اعلم

ذکر غزوهٔ غور

6 سلطان را اتّفاق اندیشهٔ افتاذ در دیار غور ، واز تمرّد سُکّان
ومکاشرهٔ سکان آن حدود در جوار مملکت ومرکز دائرهٔ ولایت خویش
مُتأنّف ، واز عیث وفساد وکفر وعناد وثقل وإرصاد ایشان بر قوافل
9 وصادر ووارد غیرت بر نهاذ او مستولی شذ ؛ عارداشت که فرقهٔ از
دین عاطل وبسِمَت کفر موسوم بغرور حصانت جبال ومناعت قلال
بامصاقبت ومقاربت مستقرّ سریر ملک ببطالت واستطالت دست بر آرند ،
12 وراه تعدّی وتطاول سپرند ؛ عزم تأدیب وتعریک ایشان مُصمّم کرد ،
ولشکری فراوان از فارِس وراجِل بذان حدود کشیذ ، والتون تاش
حاجب راکه والیٔ هراة بوذ وارسلان جاذب بمقدّمهٔ لشکر روان
15 کرد ، وایشان در طیّ آن منازل ومراحل بمضیق رسیذند ، که
جمهوری عامّ از سپاه غور بحراست آن ثغر موکّل بوذند ؛ میان فریقَین
حربی قایم شذ ، که تیغها جُز در قراب رقاب قرار نمی گرفت ،
18 وخناجر جز با حناجر مضاربت نمی کرد ، خبر بسلطان رسیذ ، با جمعی
از خواص ممالیک خویش بر نشست ، وبمدد آن جمع شذ ، وآن مخاذیل

---

1 برین EH : بدلك A || سبب EH : سنه A || 4 دیار EH : — A || شذ . . .
اعلم AE : — H || 7 ومکاشرهٔ H : ومکاشدهٔ E ومکاثرهٔ A || 8 متأنف EH :
مستنکف شذ A || عیث AH : عیب E || 11 مستقر EH : — A || 12 عزم AH :
وعزم F

را بتدریج ازان مضیق دور میکرد ، ومعاقل ومواپل ایشان می ستذ ،
تا همگنان را بیچاره وآواره کرد ، وبمستقرّ زغیم وعظیم ایشان ، که
بسُوری معروف بوذ ، راه وصول آسان کرد ؛ در قصبهٔ قبضه ، که 3
بآهنگران معروفست ، جوانب حصار فرا گرفت

او با ده هزار مرد بیرون آمذ ، وبرابر سلطان صف کشیذ ،
وابواب احتیاط واسباب استظهار بمعاقل وثیق وخنادق عمیق باحکام 6
رسانیذ ؛ وتا نیمهٔ روز در مغامست حرب وممارست طعن وضرب از
جانبین بکوشیذند ؛ سلطان بفرموذ ، تا برسبیل استدراج واستنزال لشکر
پشت فرا داذ ، وآن مدابیر بذان خدعه مغرور گشتند ، واز موافقت 9
خویش بامیذ فرصت غنیمت واغترار بظاهر هزیمت بفضاء صحراء
آمذند ؛ لشکر سلطان عطفهٔ کردند ، وهمه را بر مضاجع قتل در
خواب نوشین خوابانیذ ، وپسر سُوری را اسیر گرفت ، واسلحهٔ ایشان 12
بغنیمت بیاوردند ، وشعار اسلام درآن بقاع واصقاع ظاهر کرد ؛
وذکر فتح بزرگوار در جهان سایر گشت ، وسلطان بجناح نجاح وپرّ
فوز وبال اقبال روی بغزنه آورد 15

پسر سوری مذلّت خویش در کمند اسار وربقهٔ خسار مشاهده
کرد ، واستیلاء اسلام بر ودایع حصار بدیذ ، نگینی مسموم در انگشتری
داشت ، از حسرت فرو مکیذ ، وجان بمالك سپرذ ؛ خسر الدُنْیا 18
وَالآخِرَةَ ذلِكَ هُوَ الخُسْرانُ المبین

---

2 زعیم A : توغیم H وعم E || وعظیم AH : عظیم E || 3 بسوری AEH : ابن سوری ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۳۳) || قبضه EH ، — A || 4 فرا E : قرار H فرو A || 9 داذ AE : داذند H || 11 در EH : بر A || 12 خوابانیذ AH : بخوابانیذ E || سوری را AE : سوری H || گرفت AH : کرفتند E || 13 بغنیمت EH : بغارت A || 15 وبال AH : بال E || 18 ـ 19 خسر. . . المبین E : خسرالدنیا والاخرة A در نسخهٔ H بیاض است

ودر سنهٔ احدی واربعمایه [٤٠١] در خراسان عموماً ودر نیسابور خصوصاً قحطی شامل وغلائی نازل حادث شذ ، که کسی را از نا یافت قُوت قوّت نماند ، دانهٔ حبوب بقیمت از دانهٔ مروارید در گذشت ؛ شکم مُنعمان چون طبل تهی گشت ، ومطعوم معدوم شذ ؛ اهل تمیز از لحوم وشحوم بازار تقزّز وتحرّز نموذند ، والسلام

ذکر خانیان بعد از معاودت ماوراء النهر

سلطان یمین الدوله بعد از کشفهٔ حشَم ترك جاسوسان روان کرد ، واز حال ایلگك خان وبراذر او طُغَان خان تجسُّس وتفحّص نموذ ؛ طغان خان میل بجانب سلطان میکرد . وثبات بر عهد ومیثاق که با سلطان داشت در سابق الایام فرا می نموذ ، وبر زبان رسولان از مکاشفهٔ ایلگخان تبرّا می کرد ؛ چون ایلگخان تخلیط براذر مشاهده کرد ، وخذلان وعصیان او بشناخت ، همّت بران مقصور گردانیذ ، که اوّل مادّهٔ فتنهٔ او که خصم خانگی است مُنحسم گرداند ؛ بالشکر ماوراء النهر بعزم مناهضت روی بولایت او نهاذ ؛ چون از **اوزکند** بگذشت ، برف بسیار بوذ ، وراه بسته شذه . باز گشت ؛ تا وقت إنکسار هوا واحتباس أنواء وانکشاف شتا وانقطاع سرما

چون سباك ربیع سیم برف در مسامّ زمین گذاخت . وهیکل زمین جوشن یخ بر کشیذ ، وقرطهٔ سبز نبات بپوشیذ . ایلگك با سر

---

2 حادث AH : حلول E || کسی EH : کس A || نایافت AH : یافت E || **4** شذ EH : کشت A || تمیز EH : — A || **5** تقرز و AH : — E || والسلام AE : — H || **6** معاودت AE : معادت H || **7** کشفه AH : کسفه E || **9** نموذ H : فرمود AE || **11** مکاشفهٔ EH : مکاشهٔ A || **14** از AH : — E || اوزکند EH : اوکند A أوزجند ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۲۹) || **15** شذه H : شذ AE || **16** احتباس A : اخباس H احساس E

مصاف وانتصار رفت ، وبا أنصار خویش روی ببراذر نهاذ ؛ واز
هریك رسولی بحضرت سلطان رسیذ ؛ سلطان بفرموذ ، تا بزمگاه او
بتعبیهٔ خیول وتغشیهٔ فیول بیاراستند ، وپیرامن آن بساط دو سماط از 3
ممالیك وغلامان ترك با زینتی تمام بداشت

وصفت آن مجلس آن بوذ ، كه دو هزار غلام از عقایل ترك برابر
یكدیگر صف كشیذند با جامّهاء ملوّن ؛ وپانصذ غلام از ممالیك خاص 6
نزدیك مجلس او بایستاذند ، با قباهای رنگین ، ومناطق مرصّع بجواهر
وشمشیرهاء مهنّد در غلافهاء زر بر دوش نهاذه ؛ وچهل مربط فیل
در محاذات مجلس او بداشته بغواشیٔ دیباهاء رومی وعصابات زربفت 9
ومعالیق زر سرخ مرصّع بجواهر ثمین ؛ وپس پشت هر دو سماط
هفتصذ فیل هیون شكل كوه پیكر شیطان صفت بداشتند ، با تجافیف
مُشهَّر وغواشی مصوّر واسلحهٔ نفیس مسوّر ؛ وعامّه سپاه زرههاء 12
داودی پوشیذه ، وخوذ فرنگی در سر كشیذه ؛ ورجّالهٔ لشكر در پیش
ایشان سپرها در روی آورده ، وتیغها كشیذه ، وسنانها افراشته ؛
ودر پیش مجلس سلطان جمعی حجّاب چون ماه وآفتاب ایستاذه ، 15
ودست بقبضهٔ شمشیر یازیذه ، وچشم وگوش باشارت او باز بسته ؛
رسولانرا بار داذند ، تا از هیبت آن موقف با تشویری تمام بخدمت
تخت رسیذند ، وبشرایط خدمت وفرایض طاعت قیام نموذند ؛ ایشان را 18

---

1 مصاف وانتصار A : امصار H اسصار E || 2 سلطان AH : — E || 3 بتعبیهٔ A : شعبیهٔ H سعمیهٔ E || 4 تمام A : — EH || 6 ملون AE : مكون H || 7 او AE : — H || مناطق : + ار E || 8 فیل EH : فیول A || 11 تجافیف : تخافیف EH تجانیف A || 12 مشهر A : مشتهر EH || غواشی EH : غواصی A || مصور AEH : .. فی تجافیف مشهره بالوان ومسورة بالحراب والمران ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۳۰)

بسر خوان بسرای ضیافت بردند ؛ بهشتی دیذند آراسته باحواض واطباق
زرین وسیمین منضّد ، بأوانی مرصّع وصحنهاء فایق وادوات رایق ؛
3 وپیش مسند سلطان طارمی زذه والواح وعضادات آن بمسامیر وشفشهای
زر استوار کرده ، وفرشهای رومی وابریشمین گسترده ؛ ودر صدر
مجلس مثقّلهٔ نهاذه ، وحواشی آن بخانهاء مربّع ومسدّس ومدّور
6 منقسم کرده ؛ هر خانهٔ بنوعی از انواع جواهر مشحون کرده ، که
پرتو نور آن دیذها را تیره وخیره میکرد ؛ وباتّفاق گفتند ، که در
هیچ عهد اکاسرهٔ عجم وقیاصرهٔ روم واقیال عرب ورایان هند را
9 مثل این نفایس دست نداذه است ؛ ودر حوالی مجلس طبقهای زرین
نهاذه مشحون بمسك أذفر وعنبر أشهب وکافور قیصوری وعود قماری
واترنجهای مصنوع ونارنجهای مصبوغ از شمامات وعطر وانواع فواکه
12 وثمار از زر سرخ ساخته وعناقد لعل وبذخش

چون شراب حاضر کردند ، جمعی از وشاقان خاصّ چون لؤلؤ
مکنون ودرّ مخزون شرابی مروّق چون چشم خروس بدور دوستگانی
15 بگردانیذند ؛ رسولان مدهوش ومبهوت در آرایش آن بزم وپیرایش
آن مجلس بماندند، اجازت مراجعت خواستند، باتشریفات شاهانه بازگشتند

دست مجادلت میان هر دو براذر قایم بوذ ، سلطان کار ایشان
18 بفیصل رسانیذ . ومقرّر کرد ، که هر یك تیغ مخاصمت در نیام کنند ،
وبا ولایت خویش قناعت نمایند ، والله اعلم

---

2 وادوات : واثواب A || 3 عضادات AH : عصادات E || 5 مثقلهٔ AH : مسمله E || ومدور AH : مدور E || 7 تیره ~ خیره E || وباتّفاق AH : باتّفاق E || 7-8 در هیچ AH : هیچ E || 8 اکاسرهٔ AE : اکابرهٔ H || 10 قیصوری AH قصور E || 14 دوستکانی AE : دوسکانی H || 18 در نیام E : بانیام AH || 19 والله اعلم AH : — E

ذکر فتح قُصْدار

سلطان چون دل از جهت تُرك فارغ کرد ، عزم قصد قصدار مصمّم کرد ، تا باذ غرور والی آن بُقعه بسقوط تیغ مخروط از دماغ او بیرون کنذ ، ودیو عشوه که او را وسوسه میدهذ بصلیل تیغ هندی در قارورهٔ قهر مقیّد گرداند ، ومصاعد قلال جبال او که موجب تنمّر وسبب تهوّر او گشتست ، بنفخهٔ صورنای وکوس چون عهن منفوش وهبأی منثور بر باذ راه دهذ ؛ از غزنه گوچ کرد ، براه بُست بآوازهٔ عزم هراة نهضت کرد ؛ خبر قصد او بجانب هراة منتشر شذ ، ناگاه تاختنی بناحیت قُصدار برد ؛ ووالی بر بستر خواب پیش از شروق آفتاب از دبادب موکب سلطان در حوالی قصر خویش بی آرام شذ ؛ مرگ مشاهده کرد ، وبزینهار برون آمذ ؛ خوذ را در سم مرکب سلطان انداخت ، وپانزده هزار بار هزار درم ، که از مواجب گذشته برو متوجّه بوذ ، ملتزم شذ ، وبعضی بنقد ادا کرد ؛ سلطان باستیفاه باقی مسلّبان بگماشت ، وپانزده مربط فیل ، که او از بهر ذخیرهٔ ایّام وعمدهٔ اوقات خصام اندوخته بوذ ، بستذ ، وبتجدید منشور ایالت او مثال داذ ، وبا حصول ارادت وشمول سعادت روی با غزنه نهاذ ، والسلام

---

1 ذکر فتح قصدار AE : — H ، در العتبی ج ۲ ، ص ۱۳۲ـ۱۳۳ || 5 قلال AH : فلان E || 6 تنمر A : تمر EH || گشتست AE : کشت H || چون A : خون EH || عهن EH : عهد A || 7 منفوش A : منقوش EH || منثور EH : مبثوث A || براه EH : وبراه A || 9 تاختنی AH : تاختی E || ووالی AH : والی E || 13 وبعضی AH : بعضی E || 14 مسلبان بگماشت EH : مسببان برگماشت A || او از E : او را AH || 15 ایالت AH : امارت E || 16 وشمول AH : بر شمول E

ذکر هر دو شار ابو نصر بن راشد وپسر او ابو محمد

پاذشاهان غرجستان را باصطلاح اهل آن بقعه شار خوانند ،
3 چنانك خان ترکانرا ، ورای هندوانرا وقیصر رومیانرا ؛ وولایت
غرشستانرا شار ابو نصر داشت ، تا پسر او ابو محمد بحدّ مردی رسیذ ،
وبقوّت شباب ومساعدت اصحاب واتراب بر ملك مستولی شذ ؛ وپذر
6 منزوی گشت ، وملك بکفایت او باز گذاشت ، وبمطالعهٔ کتب
ومجالس اهل علم پرداخت ، وحضرت او منبع فضل ومستجمع افاضل
بوذ . وهنروران جهان ومحنت زذگان روزگار درگاه او را مقصد امانی
9 وکعبهٔ مطالب ومباغی ساخته بوذند ؛ واز اقطار وامصار روی فرا
او کرده ، وهمه بنجاح مقصود ورواج مطلوب رسیذه ؛ ابو علیِ
سیمجور چون عصیان ملك نوح آغاز کرد ، خواست که از ناحیت
12 غرشستان چیزی با تدبیر خویش گیرد ؛ هر دو شار دست رد بر روی
مراد او باز نهاذند ، واز جهت ولاء آل سامان ، که بر طاعت ایشان
نشو ونما یافته بوذند ، ودر حجر رعایت ایشان روزگار گذاشته ،
15 بخدمت دیگری تن در نداذند ، وبوثوق حصانت قلاع ومناعت بقاع
خویش جواب ابو علی باز داذند ؛ ابو علی ابو القسم فقیه را با جمعی
از أرکان دعوت وانیاب دولت بمحاصرهٔ ایشان فرستاذ ؛ وآن لشکر

---

1 ذکر . . . محمد AE : — H || ابو نصر بن راشد : ابو نصر محمد بن اسد ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۳۳) || ابو محمد : الشاه محمد ـ العتبی || 4 او ابو محمد AE : او را ابومحمد H الشاه ـ العتبی || 6 فضل AH : — E || 7 روزکار : + در H || 10 ابوعلی : + محمد بن محمد بن ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۳٤) || 12 چیزی AH : — E || 13 باز نهاذند H : نهاذند AE || 14 حجر AE : حجرهٔ H || 17 وانیاب AH : وابناء E

کوههای چندکه مساوی سما وموازایٔ جَوزا بوذ ، در مسافت
آن دیار قطع کردند ؛ واز چند مخارم ، که از سَمِّ خیاط وضم
قماط تنگ‌تر بوذ ، بگذشتند ؛ وبا ایشان درچند موقف بمحاربت 3
ومناصبت بیستاذ ؛ سرهای بسیار چون برگ از درخت فرو ریختند ،
وخونها چون سیل برروی زمین روان گردانیذند ؛ وهر دو شار از
مضیق بمضیق می تاختند ، تا بقلعهٔ از اقاصی ولایت خویش پناهیذند، که 6
در حضیض آن أطناب سحاب کشیذه شذی ، وعُقاب را در مراقیٔ آن
عِقاب بال گسسته گشتی

ابو القسم آن ولایت بگرفت ، وخزاین وودایع واسباب ایشان 9
در قبضهٔ مراد آورد ، تا امیر ناصرالدین بخراسان آمذ ، ابو علی دل
مشغول شذ ، ابوالقسم فقیه را باز خواند ؛ وهر دو شار در زمرهٔ أعوان
ناصرالدین بنصرت ملک نوح برخاستند ، واز ابو علی انتقام کشیذند ؛ 12
واو را دشمن‌کام بدیذند ، وبا سر مملکت وولایت خویش رسیذند ،
تا عهد سلطنت یمین الدوله سلطان محمود

وعتبی آورده است کچون اصحاب اطراف سلطانرا انقیاد نموذند ، 15
ومنابر بذکر القاب میمون او بیاراستند ، مرا برسالت از برای عقد
بیعت پیش شار فرستاذند ؛ مرا باکرامی تمام تلقی کرد ، در شهور سنه
تسع وثمانین وثلثمایه [۳۸۹] خطبه وسکّه بنام همایون سلطان مطرّز 18
گردانیذند ؛ برعقب آن خبر رسیذ ، که ایلگخان ببخارا آمذ ، وملک

2 وضم AE : وصم H || 4 بیستاذ EH : بیستادند A || 5 شار از AE : شار را در H || 7 شذی AH : شذ E || 11 زمرهٔ H : نفرهٔ AE || 15 عتبی آورده است . . : العتبی ج ۲ ، ص ۱۳۶ || 17 - 16 عقد بیعت AH : عقدیه تحت A

ستد ، ومعظم سپاه را در قید اسار وبند خسار کشیذ ، وبقایای آن قوم
آواره وبیچاره شذند ، برجمله پسر شار شاه بخدمت تخت سلطان آمذ ،
3 واز تقریب وترحیب بهرهٔ تمام یافت ، ومدّتی ملازم خدمت بوذ ؛
از سر شطارت طبع حرکات نامتناسب می کرد ، واز سر نخوت پاذشاهی
ازو سخنهای مکروه حادث می گشت ؛ واز جانب سلطان بر آن هفوات
6 إغضا می رفت ، وزلاّت اورا بنظر عفو إغماض می نموذ ؛ دستوری
خواست ، سلطان اورا بتشریف شاهانه وخلعت گرانمایه روانه کرد ،
با نشیمن خوذ رفت ؛ برین جمله مدّتی بگذشت ، تا سلطان را نیت
9 عزوی خاست ؛ خواست که از أطراف سپاهی جمع کنذ ، تا بمزید
قوتی وکثرتی مستظهر گردذ ؛ مثالی باستدعای شاه شار بفرستاذ ، وازو
حسن قیام بقضای حقوق إنعام واکرام ، که در بارهٔ او فرموذه بوذ ،
12 توقّع کرد ؛ دست خذلان دامن إدبار او بگرفت ، تا معاذیر نامقبول
وعلّتهای معلول در میان نهاذ ، تا عصیان او ظاهر شذ

سلطان کار او فرو گذاشت ، وروی بمهمّ خویش آورد ، وازان
15 سفر بر مرکب ظفر بازگشت ؛ شاه شار را پیش تخت خواند ، ودر
اثنای آن مثالی که باستدعای او صادر شذه بوذ ، سطری از ایناس
وحشت وازالت عارضهٔ ریبت وبندی از استمالت واستعطاف ایراد کرد ،
18 تا تربیتی که در حق او فرموذه بوذ ، بیک زلّت باطل نشوذ ،
وغرس نعمتی که در حق او نشانده بوذ ، بیک عثرت از بیخ بر
نیارذ ؛ شار ازان ملطّفات نفورتر شذ ، ومجاهرت او بعصیان پیش-

---

1 وبند AE : وشد E || قوم AH : — E || 3 تقریب AH : ترقیب E || 4 از EH : واز A || حرکات AE : وحرکات H || 5 بر آن EH : — A || 7 کرد : + با E || 8 رفت E : — EH || 9 خاست AE : خواست H || 12 بگرفت AH : کرفت E || 13 شذ AH : کشت E || 16 آن E : — AH || او AH : آن E || 17 وبندی H : وشدی E وپندی A || 19 بوذ EH : — A || 20 نفورتر E : نفور AH

سلطان روشن گشت ؛ وسلطان امیر حاجب التون تاش وارسلان جاذب
را بمناهضت او فرستاذ ، ایشان زعیم مروروذ را با خوذ ببردند ، چه او
بر معاطف آن شعاب ومخارم آن هضاب اطلاع داشت ؛ وایشان 3
با لشکری که چون زنگ آهن خایند ، وچون نهنگ بدریا فرو
شوند ، وچون مار در مداخل ومخارج ومضایق زمین فرو شوند ، بذان
حدود رفتند ، وآن نواحی بستذند ؛ پذر بحکم وقوف بر خواتم اعمال 6
وممارست شداید ایّام بامان پناهید ، وزنهار طلبید ، ودر ذمّت رعایت
وعنایت حاجب التون تاش گریخت ، واز عقوق پسر مستغاث کرد ؛ واز
حرکات وسکنات او تبرّا نموذ ، وبشفاعت او بحضرت سلطان توسّل 9
ساخت ، تا خلوص اعتقاد خوذ در موالات عرض داشت ؛ واورا
باکرام واحترام بهراة آورد ، واو را درضمان امان گرفتند

وپسر بقلعهٔ که ملجأ ایشان بوذ ، متحصّن شذ ، وخزاین 12
ومممالیک وحواشی ومواشی خویش بآنجا نقل کرد ؛ حاجب التون تاش
وارسلان جاذب پیرامن حصار او فرو آمذند ؛ واو حواشی حصار
بمردان کار بیاراست ، وجنگ در پیوست 15

شعر

همه سر ربض قلعه کرد آهن پوش همه فصیل در حصن کرد آهن خای

لشکر سلطان منجنیقها وعرّادات بر جوانب قلعه راست کردند ، 18
ویک جانب از دیوار حصار بزمین آوردند ؛ رجّالهٔ لشکر چون گوزن

---

1 وسلطان AH : سلطان E || حاجب : + الکبیر ابوسعید ـ العتبی (ج ۲، ص ۱٤۰) ||
2 - 4 ایشان . . . بالشکری AE : — H || 2 ایشان : + ابوالحسن المنیعی ـ العتبی (ج ۲ ،
ص ۱٤۰) | مروروذ E : مرو الروذ A | 3 معاطف A : معاطف E || 6 رفتند AE :
افتند H | 13 ومممالیک AH : ومماليک E || 15 وجنگ E : جنگ H وحیل A || 16-17 شعر...
خای AE : — H (بیاض) | 17 b ربض : ربص E ز ربض A | 18 کردند AH : کرد E

بذان دیوارها بر دویذند ، ودست بتیر وتیغ یازیذند، شاررا چون کار از
دست برفت ، مستغاث کرد ، وزینهار خواست ، تا مگر آبی برچشم آن
3 حشم زند؛ وندانست ،که شیر شرزه چون ازحدّت ضراوت چنگال بصید
یازید ، بی مقصود باز نگردذ ؛ ومار گرزه که از شدّت حقد آهنگ
زخم کرد ، بی تشفّی دندان برنگیرذ ؛ وآن فتنه قایم بوذ ، تا اورا
6 بدست آوردند ، واز قلعه بیرون گشیذند ؛ واموال وخزاین او غارت
کردند ؛ وزیر اورا که جهینهٔ اخبار وحقیبهٔ اسرار بوذ ، بگرفتند ؛
وشکنجه برکعب او نهاذند ، تا ذخایر ودفاین وودایع بدست ایشان باز
9 داذ ؛ وجریدهٔ بقایای اموال برعمّال عرض کرد ؛ وبرتحصیل آن
مسلّبان گماشتند ، ووجوه ولایت غرش وآن نواحی در مجموع
ابوالحسین منیعی بستند ، واورا باستخراج آن وجوه نصب کردند ؛
12 وکوتوالی معتمد برقلعه گماشتند

از حضرت سلطان باستحضار شار مثال رسیذ ، اورا با تختهبند
بغزنه بردند ، غلامی که موکّل اوبوذ ، شاررا تکلیف کرد ، تا نامهٔ
15 بخانهٔ او نویسذ ؛ اواز ضجرت آن تحکّم از بی مبالاتی غلام خیره وطیره
شذ ؛ وبزن او نوشت که ای قحبهٔ نابسامان مگر پنداری، که من
از تهتّک تو در فسق وفساد وتفریق مال غافلم ، یا نمی دانم که همواره

---

1 بر دویذند AH : بذو دویذند E || شار را AE : — H || 2 چشم AH : خشم A || 3 ندانست E : وبدانست AH || ضراوت AH : ضرارت E || 5 برنگیرذ AH : برنکند || 6 بدست : + بدست H || 7 که AH : — E || وحقیبهٔ AH : وحقبه E || 9 وجریدهٔ A : حریدهٔ H حریدهٔ E || عمال AH : اعمال E || 10 مسلبان E : مسببان AH || وآن : + بك E || 11 ابو الحسین AEH : ابو الحسن ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱٤۰ و ۱٤۲) || 13 باستحضار AH : استحضار E || تختهبند AE : تخته پیل H || 14 که A : — EH || 15 وطیره AH : طیره E || 16 که EH : — A

بفجور وشرب خمور وتضییع مال من در مصرف هر مُنکَر ومحظور روزگار می گذرانی ؛ وهر روز با حریفی وهر شب با ظریفی بمعاشرت ومباشرت مشغولی ، وخانهٔ من برباذ داذی ، وآب روی من بریختی ؛ 3
اگر باز آیم سزای تو بدهم ؛ وجزای تو در کفارت نهم ؛ ازین شیوه اطنابی در نامه نوشت ، وبدست غلام داذ ؛ چون نامه بزن رسیذ ، بیهوش شذ ، وشبهت کرد ، که دشمنی تقبیح صورتی کرده است ، 6
یا حاسدی مجال فسادی یافته ، خانه بگذاشت ، وهراسان وبی آرام در گوشهٔ گریخت ، چون غلام بخانه رسیذ ، سرای خویش چون قاع صفصف خالی یافت ؛ واز کذبانو وخدمتکاران نشان ندیذ ، حیران 9
فرو ماند ، واز همسایگان استکشاف حال کرد ؛ ایشان از کیفیت نامـّها إخبار کردند ، وآن فضایح وقبایح برو خواندند ؛ غلام بمراعات دل زن وتسکین جانب وازاحت خوف واستشعار او مشغول شذ ؛ وبأمانی بلیغ 12
وضمانی وثیق زن را بخانه آورد ؛ این اضحوکه در خدمت سلطان باز گفتند ، از شطارت شار تبسم کرد ؛ چون شار را ببارگاه سلطان رسانیذند اورا بتازیانهٔ تأدیب وتعریک مالش داذند ؛ وبجای محبوس 15
کردند ؛ ودر مواساة ومراعات أوقات وأقوات او وصایت فرموذ ، بر وجهی که اذن سلطان برو پوشیذه باشذ ، تا موجب جرأت وجسارت وزعارت او نگردذ ؛ التماس کرد ، که از غلامان منظور او یکی را 18
پیش او فرستند ، سلطان بفرموذ تا ملتمس او باسعاف مقرون داشتند ؛ وپذر او را از هراة بحضرت سلطان آوردند ، وبنظر احترام ملاحظت

1 وتضییع AE : تضییع H || 2 گذرانی AH : گذاری E || 6 تقبیح : تقبح E بقبیح A || 7 یافته EH : یافت A || 9 ندیذ AH : تدبیر E || 10 واز A : از EH || ایشان A : — EH || 12 وازاحت A : واراحت AH || 14 شار AH : شاه E || 16 واقوات E : اقوات AH || وصایت AH : صایت E || 17 وجسارت A : وحسارت H وخسارت E || 18 نگردذ AE : بگردذ H

فرموذ ؛ سلطان أملاك وضياع ايشان بنواحى غرشستان بخريذ ، وبا
ديكر ضياع ديوان سلطنت گرفت ، وشيخ جليل بمُراعاة جانب شار
3 ابونصر قيام نموذ ، ودر كنف رعايت خويش ميداشت ، تا بجوار رحمت
حق رسيذ ، در شهور سنهٔ ست واربعمايه [٤٠٦] ، والسلام

ذكر واقعهٔ ناردين

6 سلطان يمين الدوله چون نواحىٔ هند بگرفت ، در اقاصى آن
ولايت بجائى رسيذ ، كه هرگز رايت اسلام برآن نواحى طلوع نكرده
بوذ ؛ آن بِقاع از ظلمت كفر وشرك پاك كرد ، ومشاعل شريعت درآن
9 ديار بر افروخت ومساجد ومعابد بنا نهاذ ، وشعار ايمان ظاهر كرد ؛
خواست كه از بقاياى اعداء دين وعَبَدَهٔ أوثان دمار برآرد ،
ومُنكران دين را ببرهان قاطع شمشير مسخّر گرداند ، غزاة جنود وكماة
12 اُسُود خويش را پيش خواند ، وهر يك را بمكرمتى جميل وموهبتى
جزيل بنواخت ؛ مستظهر بدرع عصمت ومغفر مغفرت وقوام تقوى
وعُروهٔ وُثقى بعنايت ازلى در اواخر خريف روى براه نهاذ ؛ چون بذان
15 حدود رسيذ ، برفهاى عظيم بيفتاذ ، وراه بركوه وهامون بسته شذ ،
از سرماى سخت جادّها مطموس شذ ، از سر ضرورت روى ازان نواحى

---

1 بخريذ : بخريد H بخرند E ، — A ابتاع ـ العتبى (ج ۲ ، ص ١٤٦) ||
2 جليل H : خليل E حليل A الجليل شمس الكفاة ـ العتبى || بمراعاة جانب A : بمراة
عار جانب H بجانب مراعاة E || 3 ودر AH : در E || ميداشت : در نسخهٔ H بعد ازين كلمه
يك سطر بياض است || 4 والسلام AE : — H || 5 ذكر واقعه ناردين AE : — H | ناردين
ـ العتبى (ج ۲ ، ص ١٤٦) : نارين AE || 7 نكرده AE : كردهH || 9 ايمان AE :
ايمار H || 13 بنواخت : + وذلك فى سنة اربع واربعماية ـ العتبى (ج ۲ ، ص ١٤٧) ||
14 اواخر EH : آخر A || 16 از سرماى . . . شذ H : — AE

بتافت ، وبا غزنه آمذ ، تا روی بهار پیذا شذ ؛ وغوغای سرما از بیم
خنچر بیذ در نشست ، وهوا معتدل گشت ؛ او چون بحر اخضر جوشان
در حرکت آمذ ؛ چون باعداء نزدیك رسیذ ، لشکر را تعبیه کرد ، 3
میمنه را در اهتمام امیر نصر کرد ، ومیسره را بارسلان جاذب سپرد ،
و ابو عبدالله الطائی را بمقدمه در پیش افگنذ ، وامیر حاجب التون تاش را
با خواصّ ممالیك در قلب بداشت 6

ملك هند با حشم خویش از نهیب خصمان با پناه کوهی حصین
متین نشست ؛ وبمخرمی میان دو کوه بلند التجا ساخت ؛ ومدخل آن
مضیق بفیلان کوه پیکر استوار کرد ، وبأقطار دیار خویش نفیرنامه 9
نوشته ، وسوار وپیاذهٔ ممالیك خویش بخواند ، وراه مطاولت در پیش
نهاذ ؛ سلطان بر سر سریرت وغور مکیدت وخدیعت او وقوف یافت ، که
ازان إهمال آن میخواهذ تا مگر از طول ایّام وامتداد مقام بستوه آیند ، و از 12
مقاتلت روی بتابند ؛ رجّاله دیلم وعفاریت افغانیان را بر ایشان آغالیذ ،
تا بشیب وفراز وپس وپیش ایشان فرا گرفتند ، ومقناطیس‌وار بجاذبهٔ
قهر ایشان را بخوذ کشیذند ؛ چون ازان مضیق بفضاء صحرا آمذند ، 15
چون مرغ در التقاط حبّات ایشانرا بمنقارِ نقار بر می چیذند ، تا چند
روز بذین صفت بگذاشتند ، تا زمرهٔ کفرهٔ او بتمامی مجتمع شذند ،
واز دیار هند وسند هرکجا نافح ناری وطالب ثاری بوذ ، روی بذو آورد 18

---

1 وغوغاء سرما AH : — E || 2 چون AE : و H || 4 ومیسره را AH : ومیسره E ||
10 ممالیك ~ خویش E || 11 مکیدت AH : مکر E || 14 بشیب H : شیب E نشیب A ||
16 نقار : نماد H ىمار E نمار A || 17 زمرهٔ کفرهٔ H : رمه کف E نفرهٔ کفره A ||
18 هند ~ سند AE || ثاری : ناری EH شاری A

پس آهنگ جنگ آن نهنگ کرد، در مصاف پشت با کوه داذ ، وسدّی از هیاکل فیلان جنگی در حوالی لشکر کشیذ ؛ پس آتش حرب
3 سوزان شذ ، مبارزان صفوف چون زنبور بر جوشیذند ؛ وبزخم خنجر سر وسینهٔ یکدیگر می شکافتند ؛ وتیرها وژوپین حلقوم وخرطوم می دریذند ؛ آن کافر چون قوّت وشوکت وچیرگیٔ خصم مشاهده کرد ،
6 با مشاهیر أنجاد ومساعیر ابطال روی بابو عبدالله الطائی آورد ، واز جوانبْ اورا بزخمهای عنیف فرا گرفتند ، واو چون فحل مست روی بایشان نهاذ ، چون سلطان اورا در مخالب آن محنت بدیذ ، کوکبهٔ از غلامان
9 خاصّ بنجدة او فرستاذ ، تا اورا از دشمنان خلاص داذند ؛ وچون غربال همه جسم او چشم شذه ، وچون زره همه تن خلقه گشته ؛ سلطان بفرموذ ، تا اورا بر فیلی نشاندند ، تا از ألم جراحت جوارح
12 بنزد او استراحت راحتی یابذ

شعلهٔ حرب همچنان زبانه می زذ ، تا ایزد تعالی بباذ نصرت فرو نشاند ؛ وبنفحهٔ نسیم محمودی ذرّات وجود آن مخاذیل اضالیل متفرّق
15 گشت ، وأجزای ایشان منثور شذ ؛ وهمه را در اعطاف سهول وجبال واکناف کهوف وتِلال بفنا رسانیذند ، واموال وافیال ایشان بغنیمت بیاوردند ؛ وخاصّ وعامّ در فواید آن غنایم متساوی شذند ، وبدرجت
18 غنا واستغنا رسیذند ؛ وناحیهٔ ناردین در عرصهٔ اسلام افزوذ

---

1 نهنگ AH : تهتك E ‖ در : + در E ‖ 2 پس AH : — E ‖ 4 وژوپین AH : ورس E ‖ 6 ومساعیر AH : ومساهر E ‖ الطایی E : طائی AH ‖ 6 چون AE : وچون H ‖ 9 داذند AH : داذ E ‖ 10 جسم AE : چشم H ‖ شذه : + بوذ E ‖ 11 بفرموذ AE : فرموذ H ‖ 12 بنزد : ببر AH ببرد E ‖ او E : — AH ‖ 13 همچنان AH : چنان E ‖ 15 وجبال AH : حبال E ‖ 16 کهوف AH : سهول E ‖ رسانیذند EH : رسانید A ‖ واموال AE : وامیال H ‖ 17 بدرجت AH : بدرخت E ‖ 18 ناردین AE : نارديد H

این غزو در جراید مقامات وتاریخ غزوات سلطان یمین‌الدوله ثبت افتاذ ، واین صنع لطیف وعزّ منیف نصیبهٔ ایّام وقرینهٔ اقبال او آمذ ؛ واز بُت‌خانه سنگی منقور بیرون آوردند ، برکتابهٔ آن ثبت کرده 3
بوذند ، که چهل هزار سالست تا بنای این خانه نهاذه اند ؛ سلطان تعجّب نموذ ، که علماء شریعت وحکماء امّت متّفق اند ، که مدّت عمر بنی آدم قریب هفت هزار سال است ؛ از اعیان علماء ومشاهیر 6
حکماء استفسار رفت ، همه برآن منکر شذند ، وگفتند : شهادت صُخور همه إفک وزورست ، ومنشأ غرور

لشکر اسلام بآن غنایم نا محدود ورغایب نا معدود با غزنه آمذند ، 9
وسواد عدد سپاه اسلام درمیان عدد سیاهان هند ناچیز شذ ؛ وبرده از قیمت بیفتاذ ، چنانک هر جمّال وحمّال وکنّاس ونخّاس‌خواجه شذند ،
والله اعلم واحکم 12

ذکر واقعهٔ تانیشر

بمسامع سلطان إنها کردند ، که بناحیت تانیشَر از جنس فیل خاصّ او ، که آنرا صَیْلَمان خواندندی ، فیلان بسیارند ، ووالی آن 15

---

1 وتاریخ AH : وتواریخ E || 3 وار بت A : واز تب H وراث E ، بدّـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۹۷) || بر EH : وبر A || 6 است AE : بیش نیست H || 9 ورغایب AH : ورعایت E || 10 میان عدد A : میان عداد EH. || سیاهان AE : سپاهان H || شذ AH : شذند E || 11 جمال A : حمال EH || کناس : بعد ازین کلمه در نسخهٔ H یك سطر بیاض است || 12 والله اعلم واحکم E : — H والسلام A || 13 ذکر . . . تانیشر AE : — H (بیاض) || تانیشر : تانیسر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۵۳) بایشر E بانیشر A || 14 تانیشر : بانیشرا EH بانیشر A || 15 آنرا AH : — E || ووالی AH : والی E

بقعه در کفر وکنود غالیست ، نیّت آن غزو مقرّر کرد ، تا رایت
اسلام افراشته ، واعلام اصنام بقهر آن نگوسار گردذ ؛ وبا لشکری که
3 بأفاویق توفیق ودر حجر مجاهدت نما یافته بوذند روان شذ ، وبیابانهای
هایل طی کرد ، که مرغ در هوای آن پر بریزذ ، وستاره در فضای آن
راه گم کند ، که جز باذ نگذشته بوذ ، وجز آفتاب سایه نیفگنده ؛
6 نه از آب خبری ، ونه از عمارت اثری

چون بذان نواحی رسیذند ، در پیش نهری صخّاب وجویی پرآب
یافتند ، وکوهی شمّاخ وزمینی سنگ لاخ ؛ وکافر بذان کوه مستظهر
9 گشته ، لشکر سلطان بدو معبر ازآب گذر کردند ، واز دو جانب با اهل
شرك جنگ در پیوستند ؛ شبهنگام اهل اسلام جمله حمله کردند ، وهمه را در
میان آن مخارم ریختند ، واز تاب آن حراب وضراب راه گریز گرفتند ؛
12 وآن پیلان مزخرف وهیاکل مصفّف بجای بگذاشتند ، فیل بانان
سلطان برپی برفتند ، وهمه را با مربط حضرت آوردند ؛ وچندان
خون بریختند ، که آب آن نهر زخّار وآب خون خوار با غزارت از حکم
15 طهارت بیرون شذ ، ومشارب آن برشارب حرام گشت ، والله
اعلام واحکم

1 تا AH : با E || 2 اصنام AE : اسلام H || بقهر آن EH : — A || 3 ودر HE : و A || بوذند AH : بوذ E || 4 وستاره EH : وشاره A || آن : + راه E || 6 نه از AE : بذان H || خبری AE : حیری H || 9 سلطان AH : — E || 11 میان AH : دهان E || حراب AE : حرارت H || 13 مربط AH : مرابط E || حضرت EH : خاص A || 14 بریختند EH : براندند A || غزارت : عرارت EH عزارت A || 15 آن بر E : — AH || 15 ـ 16 والله اعلم واحکم E : — H والسلام A

ذکر خاتمت کار شمس المعالی قابوس ورسیذن ملکت او بامیر منوچهر بن قابوس رحمهما الله تعالی

3 شمس المعالی با خصایص مناقب ونفاذ بصیرت او در عواقب درشت
خوی وسایس بوذ ، واز خشونت سطوت ومرارت کأس بأس او هیچ
کس را ایمنی نه ؛ بکمتر زلّتی عقوبات عنیف کردی ، وتأدیب وتعریك
6 بشمشیر قاطع وسنان ساطع ، حبس او مطمورهٔ لحد بوذی ؛ ازین
سبب خلقی بر دست او فنا شذند ، ودلها ازو برمیذند ، وسینـها بحِقد
او آغشته گشتند ؛ وزعیم که حاجب او بوذ ، مردی سلیم صدر وبی
9 غایله بوذ ؛ واز جملهٔ حشم وخدم او بسلامت موصوف ومعروف ،
واموال اعمال خطّهٔ استراباذ بوی سپرده بوذند ؛ نسبت او اختزالی بذو
گردند ، واو را بکُشتند ؛ بسبب قتل او نفرت لشکر زیادت شذ ،
12 همه دل برخلع ربقهٔ طاعت او نهاذند ، بسبب خشونت قرار داذند ؛
او درین میانه از جرجان بسبب احتزام هواجر بمعسکر چنَاشْک تحویل
کرده بوذ ، واز اندیشهٔ مفاسد ایشان بی خبر ؛ تا شبی پیرامن قصر
15 او فرو گرفتند ، واسباب ومضارب ومراکب او غارت کردند ؛
خواصّ حضرت او او را از مضرّت عدوان ایشان رعایت نموذند ،

---

1 ـ 2 ذکر . . . تعالی AE : — H | 1 قابوس : + بن وشمگیر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۷۲) | 2 تعالی E : — A ‖ 3 نفاذ : نفاد AEH ‖ در : + سایهٔ H سایر A ‖ 4 وسایس AH : وحاس E ‖ 7 برمیذند EH : برمید A ‖ 8 گشتند EH : کشت A ‖ زعیم AEH : حاجب نعیم ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۷۳) ‖ 9 حشم ~ خدم E ‖ 10 اموال (اتوال H) اعمال EH : اعمال واموال A ‖ نسبت AH : نسبب E ‖ اختزالی AH : احرالی که E ‖ 11 واو AH : او E ‖ 12 او نهاذند H : او E ، — A ‖ 13 احتزام H : احمدام E احتلام A ‖ چناشك ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۷٤) : خاشك H حاسك E خیاشك A قال صدر الافاضل الجیم فیه غلیظة وهی کالمکسورة وقال الکرمانی جناشك من نواحی طبرستان وبها القلعة المعروفة وهی من اصحها هواء . . . المنینی

متغلّبان بجرجان رفتند ، وبتغلّب وتطاول شهر باز دست گرفتند ، وامیر
منوچهر را از طبرستان بخواندند ، واو بسبب حادثهٔ پذر ونفاذ مکیدت
3 متابعت نموذ ، تا تدارك آن خلل بکنند

چون بجرجان رسیذ ، لشکری آشفته دیذ ، وکارها از دست
اقتدار رفته ، طبقات ووجوه سپاه بذو پیغام داذند ، که اگر در عزل
6 وخلع پذر با ما موافقت نمایی همه از رغبتی صادق کمر بندیم ، ومطیع
باشیم ؛ واگر نه بر دیگری بیعت کنیم ؛ امیر منوچهر جز مدارت ومساهلت
چاره ندیذ ، واندیشیذ که پردهٔ حشمت دریذه شوذ ، ومادّهٔ فتنه
9 وفساد متزاید گردذ ؛ وخانهٔ قدیم از دست بروذ ؛ شمس المعالی چون
اجتماع کلمهٔ ایشان بر عناد واتّفاق بر نوازع فساد بدانست ، با خواصّ
ممالیك وبقایای اسباب ببسطام تحویل کرد ؛ ومنتظر خاتمت کار ومآل
12 حال بنشست ؛ چون لشکر ازو خبر یافتند ، منوچهر را بر محاربت پذر
وإزعاج او ازان نواحی تکلیف کردند ؛ او از سر ضرورت با ایشان
برفت ، وشرّی بشرّی دفع کرد ، وآتشی بآتشی بنشاند ؛ چون بنزدیك
15 قابوس رسیذ ، بخدمت پذر شتافت ، وزمین خدمت ببوسیذ ، واشك
از دیذه روان کرد ؛ وبا هم از حدوث آن واقعه بثّ الشکوی ونفثة
المصدور آغازیذند

18 امیر منوچهر پذر را گفت : اگر اجازت دهی در مدافعت قوم
سر در بازم ، وجان نازنین بذل کنم ، وخوذ را وقایهٔ ذات وفداء

1 باز AE : از H || 2 ونفاذ EH : ونفادت A || 5 ووجوه AH : وجوه E ||
6 ما EH : — A || از AE : — H || رغبتی AH : رعیتی E || 10 اجتماع :
استماع AEH || 11 ممالیك AE : — H || 12 حال A : حالی EH || پذر A : — EH ||
14 بنزدیك AH : نزدیك E || 16 واقعه : + منکر E || 19 وخوذ را AE :
وخرذ را H

مصالح تو گردانم ، شمس‌المعالی او را دلخوشی داذ . واستعطاف نموذ ،
وچشمهاش ببوسیذ ، گفت : غایت کار ونهایت حال همین خواهذ بوذ ،
3 وراثت ملک وخانه بر تو وقف است ؛ واین کار را در حالت حیوة
وبعد از وفات من متعیّن تویی ؛ وخاتم ملک بذو سپرد . ومقالید
خزاین ودفاین بذو تسلیم کرد ؛ وبذان مقرّر شذ ، که شمس‌المعالی در
6 قلعهٔ چِنَاشْک بنشیند ، وبأوراد عبادات مشغول گردذ ؛ وکار
ملک وحلّ وعقد بمنوچهر باز گذارذ . ودر عماری بقلعهٔ چِنَاشْک
تحویل کرد ، با جمعی از حواشی وخدم که بمصالح او قایم بوذند

9 منوچهر بجرجان آمذ ، وبضبط امور واستمالت صدور واستعطاف
جمهور مشغول شذ ؛ مَعَ هذا آن جمع را از سابقهٔ زلّت خویش خوف
از عوادی مضرّت وغوایل معرّت قابوس نقصان نمی پذیرفت ، وبانواع
12 حیلت ومکیدت بهر مدخل فرو رفتند ، تا خاطر از کار او فارغ کردند؛
وبتمنّای خوذ رسیذند ، وبوفات وفوات روح او همداستان وراضی
بگشتند ؛ تا در مفرش فراش او رفتند ، وردای رَدَی از غُرّهٔ غرّای
15 او باز کشیذند ، واورا مرده بدیذند ، وبمراد خویش رسیذند ؛ واز
صواعق سیف وبوارق سنان او بیارامیذند ، واو را در قبّهٔ که بظاهر
جرجان براه خراسان ساخته بوذند ، دفن کردند ؛ امیر منوچهر سه روز
18 بر قاعدهٔ دیلم ماتم داشت ؛ آنگاه در منصب امارت آرام گرفت ،
وبیعت لشکر از سرگرفت ؛ وقابوس را فراموش کردند

---

3 وراثت ـ العتبی (ج ۲ ، ص۱۷۷) : ورایت AEH || 5 وبذانAE : وبذل و H ||
6 وچناشك : خاشك H حاسك E خیاشك A (در هر دو جای) || 7 عماری AH :
عمادی E || 8 بمصالح EH : مصالح A || 10 شذ EH : — A || خوف از AH : به E ||
12 از کار AE : ارکانH || او AE : را H || 13 وراضی AH : — E || 14 بگشتندAH :
نکشتند E || 17 منوچهر AH : — E || سه AE : همه H || 18 دیلم AEH : جیل
ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۷۹)

شعر (طویل)

كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الحَجُونِ الى الصَفَا
3 انِيسٌ وَلَمْ يَسْمُرْ بِمَكَّةَ سَامِرُ

از دیوان خلافت بامیر منوچهر مثالی رسید ، بر تعزیه وتولیت ؛
وخلیفه القادر بالله او را فلك المعالی لقب داذ ؛ وبحبل ولاء سلطان
6 اعتصام ساخت ؛ وبمتابعت ومشایعت او استظهار جُست ، وجمعی از
معارف حضرت ببارگاه او فرستاذ ، وبمبارّ موفور ونفایس مذخور
ورغایب نا محصور بذو تقرّب نموذ ، واز صدق نیّت وصفای طیّت اعلام
9 داذ ؛ سلطان آن وسایل وذرایع بنظر قبول ملاحظت فرموذ ، ومباغی
ومراضئ او را بایجاب مقرون داشت ، وعیار موالات او بر محكّ
اختیار واعتبار زذ ؛ ومثال داذ ، تا در ولایت خویش خطبه وسكّه
12 بألقاب همایون او مطرّز گرداند ؛ وابو محمدِ مهران را بذین سفارت
بذو فرستاذ ، با نوازش وخلعتی تمام ؛ امیر منوچهر آن مثال مسموع
ومقبول داشت ، وبر مقتضئ فرمان بر منابر ممالك جرجان وطبرستان
15 وقومس ودامغان شعار دعوت سلطان ظاهر گردانید ؛ وپنجاه هزار
دینار بر سبیل اتاوت ملتزم شذ ، که هر سال بخزانه می رساند

1 شعر E : — AH || 2 - 3 ba كأن . . . سامر AE : بیاض فی نسخة H ، والبت لعمرو بن الحارث بن مضاض بن حارث یتأسف علی البیت وقیل هو للحارث الجرهمی انظر المنینی ، ج ۲ ، ص ۱۷۹ ؛ یاقوت الحموی ، معجم البلدان ، قاهره ، ۱۳۲٤ ، ج ۸ ، ص ۱٤۰ ؛ لسان العرب ، ماده ح ج ن || 5 داذ EH : نهاذ A || سلطان AE : طالقان H || 6 ومشایعت : + دولت E || 8 طیت H : طویت AE || 10 داشت EH : — A || 12 ابو محمد : + الحسن بن ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۸۰) || 17 ـ 2 که هر سال . . . در فراز AH : — E

ودر وقت نهضت سلطان بغزو ناردين ازو لشكر خواست ، دو
هزار مرد از خواصّ ديلم وخلاصهٔ حشم ، كه در فراز چون گوزن
ودر نشيب چون سيل بوذند ، بخدمت فرستاذ ؛ وچون آثار مساعئ 3
او در حضرت سلطان بموقع احماد رسيذ ، وحقوق خدمت متأكّد شذ ،
ابو سعد شَوْلَكى رئيس جرجانرا كه يگانهٔ روزگار ومقدّم احرار
بوذ ، بحضرت سلطان فرستاذ ، تا معاقدت مصادقت بمراير مواصلت 6
مستحكم گرداند ، واز حجر سلطنت بخطبهٔ كريمهٔ قيام نمايذ ، سلطان
باسعاف سؤال وانجاح مأمول سمح الجنان شذ ، وحق كفاءت فلك المعالى
بايجاب پيوست ، وچون آن بزرگ بحضرت فلك المعالى رسيذ ، واهتزاز 9
سلطان در إجابت دعوت وانجاز مطلوب باز گفت ، فلك المعالى او را
ديگر بار بحضرت سلطان فرستاذ ، وقاضئ جرجان را ، كه راوى
حديث وعلاّمهٔ روزگار بوذ ، مرافق اوگردانيذ ، تا باتمام مهمّ 12
مواصلت قيام نمايند ؛ هردو چون بحضرت رسيذند ، خدمت بجاى
آوردند ، وبتنجيز وعده وتأكيد عقد نكاح مطالبت كردند ؛ سلطان
شيطان غيرت را با عقال حكم شريعت ببست ، وكريمهٔ كه جگر 15
گوشهٔ او بوذ وفريدهٔ كه زهرهٔ آسمان سلطنت بوذ ، بفلك المعالى داذ

---

1 ناردين A : ناريد H ناراين ـ العتبى (ج ۲ ، ص ۱۸۰) وفى بعض نسخ نازرين ـ المنينى | 2 ديلم AH : الجيل والديلم ـ العتبى || 5 شولكى : سواك AEH الجولكى ـ العتبى (ج ۲ ، ص ۱۸۱) الجولكى منسوب فى ظن تاج الاسلام السمعانى الى جولك الغازى البكراباذى استشهد فيما قيل على باب الرباط بدهستان مع ماية نفر من الغزاة . . . وقال الكرمانى ابو سعد الشولكى معرب جولكى . . . ـ المنينى || 6 معاقدت EH : معافدت A || مصادقت AE : مصادفت H || 7 حجر AH : حجره E || 8 باسعاف E : اسعاف AH || مأمول AH : مأمون E || 12 مرافق H : موافق AE || 14 وبتنجيز EH : تنجيز A .

ودر مجلس این عقد از لطافت وبشائر استبشار ونفایس تحف چندان
بوذ ، که تاریخ ایّام وطراز مساعیٔ کرام شذ ؛ ورسولان بحصول
3 مقصود ووصول مطلوب باز گشتند ؛ وفلك المعالی حملی روان کرد که
ذکر علوّ همّت وغزارت کرم اودرجهان سایر شذ؛ واز أرکان دولت وابناء
حضرت هیچ کس از الطاف برّ وعواید کرم او بی نصیب نماند ، وسلطان
6 خدمات او بانواع صنایع وابواب مکارم مقابل کرد ، وبشرایط مجازات
خدمات ومکافات قربات اوقیام نموذ ؛ وافراد قوّاد وآحاد اجناد
او را بتشریفهاء سنی وخلعتهاء نفیس تعهّد وتفقّد نموذ ؛ ودر صحبت
9 درّ صدف ملك ویاقوت شرف سلطنت مالی روان کرد ، که درمجموع
اقلام کتّاب ومعلوم افهام حسّاب نگنجذ

چون کار فلك المعالی بمظاهرت از مصاهرت ووسیلت آن قوام
12 گرفت ، بتدبیر کار لشکر وانتقام از جمعی ، که درخون پذرش قیام
نموذه بوذند ، إقدام نموذ ؛ وبوجوه حِیَل وانواع علل سلك جمعیت
وموافقت ایشان بشکست ، وهمه را بقتل آورد ؛ وپسر خرکاس که
15 خویش عاق ومایهٔ شقاق بوذ ، از میان برکران گریخت ، ودر جهان
آواره شذ ، وکس ازوی نشان نیافت ؛ واز جملهٔ جالبان ضرّ ابو القسم
جعدی بوذ ، صاحب جیش شمس المعالی ، بسرحدّ ولایت میان خوف
18 ورجاء بنشست ، منتظر طوارق بلا وصواعق عنا ؛ فلك المعالی نظر
ازو بینداخت ، وطریقه إمهال وإهمال سپرد ، وباغلوطهٔ تغافل

1 ودر AH : در E || لطافت ... استبشار (بدون نقط) E : بیاض فی نسخة H ،
— A || 4 وغزارت A : وغزارت EH || کرم AE : نفایس کرم H || واز ارکان AH :
وزادکان E || 5 وعواید EH : عواید A || 7 خدمات AH : خدمت E || قربات A: برباب H
مرباب E || 8 بتشریفهای E : بتشریفات AH || 11 بمظاهرت AH : بمصاهرت E ||
13 حیل AE : جیل H || 14 خرکاس EAH : خرکاش ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۸٤) ||
17 جعدی AH و العتبی (ج ۲ ، ص ۱۸۵) : جفدی E || 18 منتظر AE : منظر H

وتهاون او را مغرور گردانيذ ، وبدواعی تطميع وترغيب بدام انتقام
كشيذ ، ودر محتبس طلب قصاص باز داشت ، وراه خلاص او بر بست ؛
اما هركاری را وقتی معيّن وغايتی محدود واَمَدی معلوم مقدّرست ؛ 3
ودر تدارك آن حال تعجيل وتأجيل نا متصوّر ؛ ابو القسم بُجيلتی ازحبس
فلك المعالی بگريخت ، ودر اقطار جهان از طرفی بطرفی تردّد ميكرد ،
تا بنيشابور بحضرت سلطان آمذ ، وبذمّت او مُلتجی شذ ، پنداشت 6
كه باتشاج ذات البين واتحاد مصالح جانبين سلامت خواهذ يافت ، سلطان
اورا بند بر نهاذ ، وبمنوچهر فرستاذ ، تا براه ياران برفت ، والسلم

ذكر مجد الدوله بن فخرالدوله 9

چون فخرالدوله بسرای آخرت تحويل كرد ، لشكر بر امارت پسراو
مجدالدولة بيعت كردند ، وماذراو خواهر اصفهبذ پريم بوذ ؛ متعضّد 12
بكثرت اقارب وشوكت عشاير ، واز سر تحكم وتغلّب در حل وعقد
وامر ونهی با لشكر ديلم سخن ميراند ؛ ميان او وماذر بذين سبب وحشت
افتاذ ، ماذر كس فرستاذ ، وبدر بن حسنويه را بخواند ، وریّ بتصرف 15
گرفت ، ودست نوّاب پسر كوتاه كرد ، بذين سبب مناوشات بسيار
رفت ، وباراقت دماء وفتنه وغوغا كشيذ ؛ وحشم ديلم واهل ریّ بی طاقت
شذند ، واز نواير آن فتن ودواير آن محن طبقات لشكر بفنا رسيذند ، 18

---

1 تهاون EH : تهارن A || انتقام AH : انتقاص E اعلقه حبالة الاقتناص ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۱۸۵) || 4 بجيلتی AE : — H || 7 باتشاج : بانساح H بافساح E اتشاح A || 8 ياران A : باران EH || والسلم AE : — H || 9 ذكر . . . فخرالدوله AE : بياض فی نسخة H | مجدالدوله : + وكهف الملة ابو طالب رستم ـ العتبی (ج ۲ ، ص۱۹۲) || 11 امارت AE : اجارت H || 12 پريم : برم H ورم فريم AE والعتبی (ج ۲ ، ص ۱۹۳) || 15 بدر بن AE : وبذرش H || 16 گرفت AE : —H || مناوشات AH : معاوسات E

تا ولايت ری روی بخرابی آورد ، ومردم متفرّق شذند ؛ مجدالدوله
از احتذام آن فتنه ، وايقاد شرر آن شر ملول گشت ، ونفور شذ ، از
3 امارت إعراض كرد ، واز معرض عقوق بر خاست ؛ وهواء نفس
در طاعت او مقهور گردانيد ، وخلايق را از ورطهٔ آن محنت برهانيذ،
وبمطالعهٔ كتب ومنادمت دوات وقلم اشتغال نموذ

6 براذرش شمس الدوله ولايت همذان وقِرْمِيسِين تا حدود بغداذ
در تصرّف داشت ؛ وبدر بن حسنويه در عهد ايشان اموال بسيار وتجمل
فراوان جمع كرد ، ودر وجوه صلات وابواب مروّات صرف وخرج
9 كرد ؛ وابن پولاذ همچنين در ايّام آل بويه مجالی عظيم يافت ، وكار
او درجاه ورفعت بذان رسيذ، كه صناديد ديلم ومشاهير كرد وعرب
در زمرهٔ حشم او جمع آمذند ؛ او بمجد الدولة وماذرش ، كه كافلهٔ
12 ملك بوذ ، نامهٔ نوشت، وقزوين باقطاع خواست ، تا محصول آن بر
لشكر صرف كنذ ، بمهمّات ملك وممانعت دشمن از حوزهٔ دولت قيام
نمايذ ؛ ايشان بحكم تقلّص عذری پيش نهاذند ؛ واو بر ايشان عاصی
15 شذ ، وبر حدود رَیْ می تاخت ، وغارت می‌كرد ؛ بذين سبب راهها
بسته شذ ، ومادهٔ أقوات وغلاّت منقطع گشت

مجد الدوله وماذرش اين شكايت باصفهبذ پريم نوشتند ، وازو
18 مدّد خواستند؛ او با حشری تمام از سپاه جيل بيامذ، وبكرات با پسر پولاذ
مصاف داذ ، واز جانبين خلايق بسيار هلاك شذند ؛ پسر پولاذ را

---

1 ری E : — AH || 2 آن شر A : شر EH || گشت EH : — A ||
3 امارت AE : عمارت H || 5 ومنادمت H : وبمنادمت E || 6 قرميسين ـ العتبى
(ج ۲ ، ص ۱۹٤) : قومس AEH || 9 پولاذ : فولاذ AEH || 11 زمرهٔ EH :
نفرهٔ A || 13 دشمن E : — AH || 14 تقلص : تملص EH تقلص A || 16 گشت EH :
كرد A || 17 پريم : فريم AEH || 18 او AH : و E || پولاذ EH : فولاذ A || 19 ـ 4
پسر پولاذ . . . فرستاذ AE : — H | 19 پولاذ E : فولاذ A

زخمی رسیذ ، باز گشت ، وبجانب دامغان بیرون شذ ؛ وآنجا بمرمت
حال ومعالجت جراحات توقف کرد ؛ واز فلك المعالی مدد خواست ،
3 تا رَی از بهروی مستخلص کند ، وخطبه وسکه واتاوئ معیّن بر سبیل
مسانهه مسلّم دارذ ، او دو هزار مرد گزیذه مدد فرستاذ ؛ پسر پولاذ
با آن لشکر بدر رَی رفت ، ودست نهب وغارت دراز کرد ؛ ولشکر
6 دیلم از آن سبب در بلای عظیم وغلای شنیع افتاذند ؛ وبا مجد الدوله
وکافلهٔ ملك باضطرار رسیذند ، اورا استمالت کردند ، واصفهان بذو
داذند ؛ اودست ازعیث وفساد بداشت ، وبیارامیذ ؛ وسپاه را با جادّهٔ
9 سداد ورشاد آورد ، ومادّهٔ شطط وخلاف منقطع گردانیذ ؛ در سنه سبع
واربعمایه [٤٠٧] باصفهان رفت ، وشعار دعوت مجد الدوله ظاهر میداشت

نصر بن الحسن بن فیروزان از بِیَار وجُومَنْد روی برَی آورد،
12 واز خوف مکیدت قابوس ونکایت لشکر او براه بیابان بیامذ ؛ چون
برَی رسیذ، مدّت دوسال بحرمتی هرچه تمامتر درمیان ری مرجوعٌ الیه
بوذ درمهمات دولت ، موثوقٌ علیه دررای وتدبیر وتقدیم وتأخیر ؛
15 پس بسبب زلّتی اورا بگرفتند ، وبقلعهٔ اُسْتُوناوَند فرستاذند ؛
مدّتی آنجا محصور ومأسور بوذ ، تا رقم عفو بر ذلّت او کشیذند ، واو
را با میان ملك آوردند

---

5 کرد EH : کردند A || 10 سبع واربعمایه : در نسخهٔ H و A بعد از کلمهٔ سبع بیاض است ، در العتبی کذا فی سنة سبع واربعمایه (ج ۲ ، ص ۱۹۸) || 11 الحسن AE والعتبی (ج ۲ ، ص ۱۹۸) : الحصن H || بیار ـ العتبی : سار EH بیاره A || وجومند ـ العتبی : وحومند H حوسد E جویمند A || 13 در میان EH : — A || ری E : — AH || 14 بوذ AH : و E || موثوق EH : مرجوع A || تأخیر : + بوذ E || 15 پس بسبب زلتی (رای A) AH : بدین نسبت زلتی E || استوناوند AH والعتبی (ج ۲ ، ص ۱۹۹) : استوه باوند E || 16 محصور AE : محصور H || ومأسور AH : ومأثور E

درین ایّام که مجدالدوله انزوا کرده بوذ ، واز ریاست بدراست
گردانیذه ، وحشم دیلم لجام طاعت از سر کشیذه ، ودست تطاول
3 وتعدّی بر آورده ، هر کس هر چه میخواست از قتل ونهب وغارت
میکرد ، مگر کسی که بسبب تقوی وخوف عقبی منزجر ومرتدع گشتی ؛
نصر بتأدیب وتعریک همه قیام نموذ ، وجمعی را بقتل آورد ، وخلقی
6 آواره گردانیذ ، که ایشان یدٌ واحدة شذند ، وبر نصر هجوم کردند ،
وپیرامن سرای او فرو گرفتند ؛ او با خواصّ خویش یک زمان بمدافعت
ایشان بیستاذ ؛ عاقبت هزیمت شذ ، واسباب وتجمّل خویش بایشان باز
9 گذاشت ، ودر خناق آن محنت اضطراب میکرد ، تا سپری شذ والسلام

ذکر بهاء الدوله ومآل کار او

چون ولایت سجستان سلطان را مسلّم شذ ، بهاء الدوله رغبت
12 موالاة وخطبت مصافات آغاز نهاذ ، وبحکم جواری ، که میان هر دو
مملکت وقرب داری که میان هر دو ولایت بوذ ، همواره سبیل
مکاتبات ومخاطبات مسلوك میداشت ؛ ورای سلطان را بحکم شرف
15 ابوّات وخصایص ذات او آن تودّد ومحبّت موافق می آمذ ، وبحکم
کفاءت ملك وعلوّ شرف هر دو خانه میان ایشان در مواصله سخن
رفت ؛ ودرین باب سفیران در میان آمذند ، ودلها بر مودّت قرار
18 گرفت ، ونیّتها در اتّحاد صافی شذ

1 کردانیذه AEH : لعله کرائیذه || 4 بسبب : + خوف E || وخوف AH: — E ||
6 کردانیذ که (— A) ایشان AH : کرد E || نصر AH : بصرد E || 7 بمدافعت EH :
مدافعت A || 8 ـ 9 باز کذاشت H : بکذاشت AE || 9 کذاشت : در نسخهٔ H بعد
ازین کلمه یك سطر بیاض است || والسلم A : — EH || 10 ذکر ... او AE : — H ||
12 موالات AH : بموالات E || 16 در مواصله AH : — E

سلطان میخواست که آن موالات بمجاهرت رسذ ، واین مصافات
بمصاهرت پیونذذ ؛ قاضی ابا عمرو بسطامی ، که شیخ اهل حدیث بوذ به
نیشابور ، ووجاهت قدر ونباهت ذکر ورزانت رای وفطانت علم او در 3
اقطار جهان سایر ومنتشر ، بذین سفارت بفارس فرستاذ ؛ بهاء الدوله
در إجلال واکرام او آنچه لایق بوذ تقدیم داشت ؛ متعاقب وصول
او بهاء الدوله را عارضهٔ حادث شذ ، وآن مهم در تعویق افتاذ ؛ ونیز 6
فخرالدوله ، که عمّ وقایم مقام پذر وحاکم دوذمان وبزرگ خانذان بوذ ،
ببغداذ مقیم بوذ ، وبی مشورت او إتمام آن کار نا متصوّر ؛ قاضی را
ببغداذ فرستاذ ، تا آن مفاوضة بمسامع او رساند ، ورضای او درین 9
قضیت حاصل کنذ ؛ چون او از بغداذ باز گشت ، بهاء الدوله جهان
خالی کرده بوذ ، ووفات یافته ؛ پسر او ابو شجاع قایم مقام پذر شذه ،
واز سریر خلافت بتقریر منصب او مثال صادر گشته ، او را سلطان 12
الدوله لقب داذه ، ولشکر سر بر خط مطاوعت او نهاذه ، وبحکم آنکه
مخاطَب درآن رسالت پذر بوذ ، جواب او بوجه نتوانست داذ ؛ أما
قاضی را باکرام تمام باز گردانیذ ، ودر هوا خواهی سلطان ومخالصت 15
مراسلتی مشبّع ومکاتبتی مستوفی اصدار کرد ؛ وامیر ابو الفوارس براذر
او بکرمان مقیم بوذ ، ومابین هر دو براذر مفاتحهٔ مشاحنتی ظاهر شذه ؛
سلطان الدوله بمدافعت او < لشکر > بکرمان فرستاذ ، تا آن ولایت 18
از دست او انتزاع نمایذ ؛ مصاف داذند ، لشکر ابو الفوارس شکسته
شذ ، واو بقصد خدمت سلطان بسجستان رفت ، سلطان بزبان نوّاب

---

4 منتشر :+شذ H || 6 عارضهٔ AE : عارض H || حادث AE : — H || 7 پذر AH : بوذ E || بوذ AH : — E || 10 بهاء الدوله AH : وبهاء الدوله E || 11 پسر AH : وپسر E || شذه EH : شد A || 12 سریر AH : سر E || او را EH : واو زا A || 18 او AH : آن E || لشکر : — AEH ‘ اقتضی سلطان الدولة تجرید الجیوش لقصده . . ـ العتبی (ج ۲ ‘ ص ۲۰۶) || فرستاذ EH : فرستاده A || 20 سلطان AH : — E ‘ + یمین الدولة ـ العتبی || رفت سلطان AH : — E " بزبان نواب AE : بزمان فوات H

امیر نصر بن ناصرالدین بذو پیغام داذ ، تا مقدم او مکرم دارذ ، ودر
إقامت أنزال ومراعاة حشم او تنوّق وتکلّف واجب بینذ ، وده هزار
3 دینار ترتیب دهذ ، وبذو فرستذ ؛ امیر نصر در تقدیم ابواب اکرام
بغایتی رسانیذ ، که جهانیان تعجّب نموذند ، که مثل آن بذل وسخاوت
از ابر ودریا مستغرَب بوذست ، علی الخصوص از همّت ومروّت بشر
6 چون بحضرت سلطان رسیذ ، باستقبال او بیرون آمذ ، ودر
إجلال وتعظیم او مبالغت فرموذ ؛ واز زر وسیم وخیل وانعام چندانک
در وهم نگنجذ ، ودر همّت بشریّت نیایذ ، مگر در همت شاهان انعام کرد ؛
9 سه ماه ملازم حضرت سلطان بوذ ، از فرزاندان صلبی گرامی‌تر ،
واز براذران نسبی عزیزتر ؛ بعد از سه ماه عزم ولایت خویش کرد ،
واز سلطان مدد ولشکر خواست ؛ سلطان بخزاین بسیار وساز و سلاح
12 فراوان مراعات کرد ؛ وابو سعید طایی را ، که از افاضل کتّاب
ومعارف حسّاب بوذ ، در خدمت او روان گردانیذ

امیر ابوالفوارس با آن سپاه بکرمان شذ ، ولشکری که آنجا مقیم بوذ ،
15 چون دانستند ، که طاقت مقاومت ندارند ، از پیش برخاستند ؛ واو
در مملکت خویش بر قاعده متمکّن بنشست ؛ وابو سعید بعد از
انتظام حال واستقرار کار او با سپاه خوذ بازگشت ؛ واز بهر مراقبت
18 ومحافظت حرمت سلطان کس تعرض او نرسانیذ ، تا سلطان عزم غزنه کرد ،
ومهابت رایت او دور افتاذ ؛ امیر ابوالفوارس بی ظهیر ومُجیر بماند ،
سلطان الدولة باز لشکر فرستاذ ، واو را شکسته بهمذان گریزانیذ ، پیش

---

1 ناصرالدین AEH : اسحاق ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۰۶) || مکرم AH :
مقدم E || 3 دهذ EH : — A || اکرام AH : — E || 9 صلبی AE : صبی H || 10 نسبی AH :
نسبی E || 12 وابوسعید : + عبدالرحمن بن محمد ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۱۰) || 13 در EH :
ودر A || 17 سپاه AE : اسپاه H || 18 حرمت EH : — A || تعرض E : بعرض H
بعرض A || 19 امیر AH : — E

شمس الدوله ؛ واو باهتمام مناظم احوال و اغتنام قیام بمصالح او مبالغت
نموذ ، ویکچند پیش او مقیم بوذ ؛ بعد ازآن بخیالی ازو متنفّر ومتبرّم
شذ ؛ باندیشهٔ آن که از جانب شمس الدوله با او غدری خواهذ رفت ، 3
واو را گرفته ، بسلطان الدوله خواهذ سپرد ؛ بذین سبب از همذان
ببغداذ رفت ، وبقیت حال او بمواضع خوذ بیایذ ، والله اعلم واحکم

ذکر ایلکخان وعاقبت کار او 6

ایلگخان چون از هزیمت بلخ با ولایت خویش رفت ، وبر غصّه
آن وهن متلهّف ودر اضطراب آن عجز متأسف شذ ، با براذر خوذ
طُغان خان برقعود او از نصرت عتاب میکرد ، وبقدِر خان استعانت 9
می فرستاذ ؛ وتقدیر آسمانی با او معاندت می نموذ ، تا ازین غصّه در
فراش مرگ افتاذ ، واز دنیی بعُقبی رحلت کرد ؛ وچون حرص خوذ
بطمعهٔ خاك سیر گشت ، همّت او که با فلك تدویر وچرخ اثیر 12
برابری میکرد ، بدست قضا وقدر زبون شذ ؛ ووفات او در سنه ثلاث
واربعمایه [۴۰۳] بوذ

براذرش طغان خان بر ملك ماوراء النهر مستولی شذ ، وبا سلطان 15
طریق مهادات ومهادنت پیش گرفت ؛ وجرایر وجرایم براذر را باخلاص
تودّد وایثار تقرّب تلافی نموذ

---

1 شمس الدولة : + بن فخر الدوله ـ العتبی (ج ۲، ص ۲۱۵) || 3 وباندیشهٔ آن AH : واندیشهٔ E || 5 حال او EH : حال A || واحکم EH : — A || 6 کار A : -- EH || 7 هزیمت EH : عزیمت A || وبر AH : بر E || 8 شذ AH : — E || 3 بقدر خان : بکسر القاف والدال وسکون الراء هکذا رأیته فی نسخة معتمدة بهذا الضبط . . . وقدر خان هذا هو ابن بغرا خان الملقب بشهاب الدولة . . . ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۲۱۶) || 11 خوذ AH : او E || 13 وقدر A : وتدبیر EH || 15 مهادات ومهادنت : مهادات ومهاذبت H مهادنت ومهادنت E مهادات ومهادت A || 17 تودد AE : تردد H || تلافی AH : — E

واز جانب ختای لشکری با صد هزار خرگاه بمخاصمت او وقصد
بلاد اسلام خروج کردند ؛ طغان خان از اطراف ممالک اسلام
3 بمدافعت ایشان بلشکر مدد خواست ؛ صذ هزار مرد برو جمع شذ ،
ودر دلهای اهل اسلام رُعبی قوی حادث شذ ، وهول وفزع
در ضمایر متمکن گشت ؛ طغان خان با آن گروه روان شذ ، ودل
6 بر استقبال أجَل قرار گرفت ؛ وچند روز در مقاحم ومبارك آن مَعَارك
از لطمهٔ حدود طُغاة وخدود کُمات وصدمهٔ خناجر غُواة آن عُراة
وزحمت آن مناصل انجاد بر مفاصل آن أوغاد ولمع بوارق سیوف وخطف
9 صواعق حتوف باران خون چون نزول انوا وذؤب اندا می چکیذ ؛
تا یك روز آتش حرب بالا گرفت ، اولیاء دین از وقت لمعهٔ فلق
تا گاه مسقط شفق در طلایع مرگ در تکاپوی بوذند ؛ نا گاه از مهبّ
12 لطف ذی الجلال نسیم نصرت بوَزیذ ، وگروهی انبوه از مَرَدَهٔ کُفّار
را بر فضاء آن مصاف بر زمین انداختند ؛ سرها وداع تن کرده ، وجانها
از قالب مفارقت نموذه ؛ وغراب تیغها از جیفهٔ کفّار محتظی گشته ، وضباع
15 وسباع از رخص آن مراتع بفراخی رسیذه ؛ وچندین هزار برده از ذَرَاری
وجواری بدست اهل اسلام افتاذ ، واز مواشی وغنایم اغنام چندانك
محاسب از حصر آن عاجز آیذ ؛ وبقایاء آن مدابیر برمیذند ، وراه
18 هزیمت گرفتند ؛ وبشارت این فتح عظیم ونجح جسیم بجملگیٔ دیار اهل
اسلام برسیذ ؛ ودلها بیارامیذ ، وجانها بیاسوذ

---

4 دلهای اهل AE : دلها H || 6 اجل AE : رحل H || معارك EH : مغارك A ||
7 از لطمهٔ AH : او لطمهٔ E || وخدود AH : وحدود E || عراة EH :
عدات A || 8 آن (— E) مناصل انجاد (انحار H) EH : منازل انجاد A || بر AH :
وبر E || 9 حتوف . . . نزول AH : — E || انوا : انوا EH ابوا A || 10 فلق AH :
قلق E || 11 در AH : با E || 14 محتظی AE : محظی H || وضباع و : صباع EH وضباع A ||
15 از رخص AH : ورخصت E || مراتع AE : مرابع H || بفراخی AE : بفرامی H ||
16 افتاذ AH : افتاذه E || 17 حصر AH : حطرت E || 19 بیاسوذ AH : بیاسوذند E

وبر عقب این فتح طُغان خان را عمر بآخر رسیذ، وروح او بفردوس اعلی پیوست؛ وملك بر براذر او که در تقوی ورای وکفایت موافق سیرت ومطابق سریرت او بوذ، قرار گرفت؛ وبر قضیّت موافقتی، که طغان خان را با سلطان رفت، وسوابق مصافات او بلواحق مؤاخات وموالات معمور گردانیذ؛ ودرعهد ایلگخان سلطان عقیلهٔ از مخدّرات اولاد او از بهر امیر ابو سعید مسعود نامزذ کرده بوذ؛ درین ایام سفیران باتمام آن وصلت وساطت کردند؛ واز ثقات حضرت سلطان جمعی از جهت نقل آن درّهٔ یتیمه برفتند، تا آن ودیعت بمصبّ استحقاق رسانیذ، وجمهوری ازمشاهیر علماء وأئمّه درخدمت مهد او ببلخ آمذند، وآن ودیعت باز سپردند، با محمولات واموالی که داشتند، ببلخ این ولیمه وزفاف این کریمه تمام شذ

سلطان بفرموذ تا پیش از وصول ایشان در بلخ آذین بستند، وشهر بیاراستند؛ واز هر انواع تجهیز وتزیین هیچ باقی نگذاشتند؛ سلطان هراة بذو داذ، واو را در سنهٔ ثمان واربعمایه [۴۰۸] روان کرد، واو بهراة آمذ، وآیینِ داذ وعدل پیش گرفت

وابو احمد محمد بن یمین الدوله را از عقایل اولاد ابو نصر فریغونی کریمهٔ از بهر او بخواست، وأعمال جوزجان بذو داذ؛

---

2 براذر او AEH : اخوه ارسلان خان ابومنصورالاصم ـ العتبی (ج ۲، ص ۲۲۷) || **3** قضیت AE : قضیتی H || موافقتی AH : موافق E || **4** وسوابق EH : سوابق A || مصافات AH : مضافات E || **6** مسعود : + بن یمین‌الدولة ـ العتبی (ج ۲، ص ۳۲۹) || **8** رسانیذ AH : رسانیذند E || **10** ببلخ EH : وببلخ A || ولیمه AE : ولمه H || وأئمه H || **11** این کریمه AH : آن کریمه E || **13** هر H : — AE || **16** وابو احمد ـ العتبی (ج ۲، ص ۲۳۳) : و AH وابو E || **17** جوزجان H ـ والعتبی (ج ۲، ص ۲۳۶) : جوزجان E خورخان A

وپسر مهران را بوزارت او معیّن کرد ، ورعایاء آن بقعه را دلها بر
مهر او قرار گرفت ، والله اعلم بالصواب

3 ذکر خوارزمشاه وخاتمت کار او ورسیذن ملك او بسلطان محمود

چون مُلك مَلِك خوارزم مأمون بپسر او علی رسیذ، ولایت خوارزم
وجُرجانیه اورا مسلّم شذ ، خواهر سلطان را خطبه کرد، واسباب قرابت
6 مؤکّد گشت ؛ واین قاعده تا آخر عهد او ممهّد بوذ، بعد از انقراض عمر او
براذر او مأمون بن مأمون بجای او بنشست ، وبسلطان فرستاذ ؛ ومنکوحهٔ
براذر را خُطبه کرد ؛ سلطان ملتمس او باجابت مقرون داشت ، وحال
9 هر دو دولت در اشتراك واشتباك منتظم شذند ، تا سلطان ازو التماس کرد ،
که در ممالك خویش خُطبه وسکّه بنام او کند ؛ او ازین تحکّم سر به
پیچیذ ، وبا او التوا واستکبار پیش گرفت ؛ رسول با خدمت سلطان آمذ ،
12 وآنچه مشافهه شنیذه بوذ ومعاینه دیذه باز راند : اهل خوارزم هراسان
شذند ؛ ومقدّم همه ینالتگین بوذ ، صاحب جیش مأمون ؛ بتدبیر کار او
مشغول شذند ؛ وبحلیت وغیلت بذان رسانیذند ، که روزی ناگاه بعادت
15 سلام بخدمت او رفتند ، ودر حال خبر وفات او از اندرون به بیرون آمذ ؛
وحقیقت حال معلوم نشذ ، که چگونه افتاذ ؛ آنگاه جمله بر بیعت پسر او
مجتمع شذند ، واورا بجای پذر بنشاندند ؛ دانستند که سلطان ازین حادثه

1 وپسر مهران AEH : ابو محمد الحسن بن مهران ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۳۷) || 2 بالصواب AH : — E || 3 ذکر : + الامیر ابو العباس مأمون بن مأمون ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۵۱) || 4 علی AEH : ابو الحسن علی ـ العتبی || 6 قاعده EH : عهده A || 7 او AE : — H || 9 اشتراك AH : استدراك E || واشتباك EH : اشتبال A || شذند H : شذ AE || 10 - ص ۲٦۰ ، سطر 4 که در ممالك . . . کنك نهاذه AE : — H (اینجا از نسخهٔ H یك ورق ساقط شده است) || 10 او E : و A | 11 التوا A : الوا E | گرفت E : گرفتند A | 13 همه A : — E | ینالتگین A والعتبی (ج ۲ ، ص ۲٥٤) : بنالتگین E | 14 وبحلیت . . . رسانیذند A : — E | 15 وفات A : یافت E | او : + را E | 16 جمله A : جمیع E | 17 که A : — E

ممتعض شوذ ، وانتقام این جریمه بخواهد ، با یکدیگر بمخالفت سلطان
اتفاق کردند ، وبعهود ومواثیق استظهار بستند ، که اگر جانب سلطان
قصدی روذ ، همه یَدٌ واحِدة باشند ، وبجواب او قیام نمایند 3

همانا این کلمه تلقین دولت سلطان بوذ ، وموجب این عزیمت سعادت
ایّام او ، تا بوسیلت آن مخالفتْ آن ممالك در مملکت او افزایذ ، وبا دیگر
ولایات مضاف گردد 6

سلطان با لشکری تمام بخوارزم رفت ، ونیالتِگین بر طلیعهٔ سلطان
شبیخون آورد ؛ خبر ایشان بسلطان رسیذ ؛ با لشکری تمام روی بایشان
نهاذ ، وازوقت طلوع لواء صبح با استواء آفتاب میان ایشان مناجزت 9
رفت ؛ خوارزمیان بر امیذ ظفر ونصرة پای بیفشردند ؛ چون بوقت
زوال رسیذ ، از صدمهٔ خیول وحملهٔ فیول خلقی تمام از خوارزمیان
درآن رزم بی‌جان شذند ، وباقی روی بهزیمت آوردند ؛ درمیان بیشَهاء 12
ساحل جیحون متفرّق شذه ، وقرب پنج هزار آدمی اسیر گشته

ینالتگین جهد کرد ، تا مگر از جیحون بگذرذ ، وجان برون برذ ؛
وندانست ، که غادر را در شش درهٔ غدر راه خلاص بستست ، ومخرج 15
ومخلص نجات مسدود ؛ چون در کشتی نشست . دیگری بسببی خصومتی
میکرد ؛ میانشان بمجادله کشیذ ؛ او نیالتگین را ببست ، ومقود کشتی

---

1 ـ 14 ممتعض... کشتی : AE — H || 1 ممتعض: متمغص AE | بمخالفت A : مخالفت E |
2 اگر A : از E | 7 نیالتکین A : بنالبکین E | 8 بایشان E : بذیشان A | 9 میان A :
میانی E | مناجزت A : مناخرت E | 10 بر E : با A | 11 وحملهٔ E : وجماه A | 12 درآن
رزم E : — A | 14 بنالتکین A : بنالکین E | 15 وندانست . . . درهٔ A :
(در نسخهٔ E اواخر همه سطرها ناخواناست) | 16 نشست : + وحرح . . . (؟)
مسدود E (این کلمات در اصل جربادقانی نیز موجود نیست ، مراجعت کنید نسخهٔ اسعد
افندی ۲۲۲۵ ، ورق ۱۷۶ آ ، سطر ۵) | 17 نیالتکین : ینالتکین A بنالتکین E

بدست ملاّح داذ ، تا او را بلشکر سلطان سپرد ؛ سلطان او را با دیگر
اُسرا پیش خواند ، واز موجب جرأت بر ولی نعمت سؤال کرد ؛ چون
3 دانست که خلاص نخواهد یافت ، جوابهای سخت داذ ؛ وباقی اسیران
سر در پیش انداختند ، واز تشویر وخجالت جواب نداذند ؛ سلطان
بفرموذ ، تا برابر مدفن مأمون درختها فرو بردند ، وهمه را بر درخت
6 کشیذند ؛ وبقایاء اسیران را در سلاسل واغلال کشیذه ، بغزنه فرستاذ ؛
بعد از مدتی در زمرهٔ مستخدمان دولت بدیار هند فرستاذ ؛ وخوارزم
بحاجب کبیر التونتاش داذ ، تا بقایاء اهل فساد را تتبع کرد ، وهمه را
9 از بیخ برکند ، وکار ولایت خوارزم نظام والتیام یافت ، والله اعلم

ذکر فتح مَهَرَّه وقِنَّوْج

چون سلطان از مهم خوارزم فارغ شذ ، وآن ولایت با دیگر
12 ممالك او مضاف گشت ، خواست تا آخر سال آسایشی دهذ ، بر جانب
بست حرکت فرموذ ؛ چون آفتاب بوقت آنکه قصد جانب شمال کند ،
وبنقطهٔ اعتدال رسذ ، جهان ازو زیب وزینت گیرذ ؛ چون ببُست رسیذ ،
15 بمطالعهٔ أعمال واحوال رعیت مشغول شذ ؛ اگرچه مسافت مقصد
امتدادی داشت ، وراه دور گشته ، واغلب بلاد هند در دیار اسلام

---

1 - 16 بدست . . . اسلام AE : — H ‖ 1 بدست ملاح A : در E ناخوانا | 2 اسرا A : اسر E | 6 بعزنه فرستاذ : وذلك فی سنة ٤٠٨ ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۰۸) | 7 بعد ... فرستاذ E : — A | 8 تتبع A : دفع E | 9 نظام A : سام E | 10 مهره : . . . وفی النجاتی بعد المیم والهاء المفتوحتین فیه راء مشددة مفتوحة متعبد للهند ووجد بهامش نسخة معتمدة ضبطها بفتح المیم وسکون الهاء بعدها راء مفتوحة وقال کذا یتلفظ بها الهند ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۲۰۹ ـ ۲٦۰) | قنوج : قال المهلبی فی العزیزی وهی مدینة فی اقاصی الهند وهی فی جهة الشرق عن الملتان وبینهما ۲۸۲ فرسخا وقنوج هذه مصر الهند . . . وهی کثیر معادن الذهب . . . ونهر کنك یمر شرقیها وبینها وبینه ٤۰ فرسخا . . . ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۲٦۰)

افزوذه ، وهمه بشعار دولت حق آراسته شذه ، وتا بذان جدود بیابانهای
دور دست بوذ ، که مرغ در هواء آن نپریذی ، وباذ در فضاء آن
گم شذی 3

درین ایّام قریب بیست هزار مرد از مطوّعهٔ اسلام از اقصای
ماوراءالنهر آمذه بوذند ، ومنتظر ایّام حرکت سلطان نشسته ، وشمشیرها
کشیذه ؛ ودواعی همت وبواعث نهمت ایشان محرّك عزم ومحرّض قصد 6
سلطان شذ ؛ خواست تا با آن حشر بناحیت قِنّوج روذ ؛ واین ناحیتی
است ، که از بُدوّ عالم هیچ پادشاه بیگانه بر آن بقعه دست نیافت ،
مگر گشتاسب ، که زعیم ملوك وسر پادشاهان بوذ ؛ واز غزنه تا آن 9
نواحی سه ماهه راه بوذ ؛ سلطان بعد از استخارت عزیمت بر آن
مصمّم کرد ، واز لذّت خواب وقرار مفارقت نموذ ؛ وبا این جمّ غفیر
وجمع کثیر از سر شوق سعادت فرو رفت ، واز روذهاء سیحون 12
وچیلَم وچنْدراهه وایراهَه وبَیْتْ هَرَز وشتَلدَر گذر کرد ؛ وازین
غمرات بسلامت بیرون افتاذ ؛ واین روذ خانهاء عظیم است ، که سنگهاء
گران بگرداند ، او از مضارّ آن معابر مصون ماند ؛ وهرکجا برسیذ ، 15
رسولان باستقبال آمذند ؛ چون بحدود کشمیر رسیذ ، چَنْکی بن سَمَّهی
که صاحب درب کشمیر بوذ ، بخدمت پیوست ، ودانست ، که با إفراط
بأس وهیبت تیغ او جز اسلام واستسلام چارهٔ نیست ، وکمر بندگی بر میان 18

---

1 - 18 افزوذه . . . میان AE — H || 1 بشعار A : بسعادت E | 4 از E : — A |
6 نهمت A : نهمت E || 7 شذ A : شذه E | 9 ملوك A : ملك E | 10 بر آن E :
بذان A | 11 وبا E : و A | 13 وچیلم ـ العتبی (ج ۲، ص ۲٦٤) : حلم E حیلم A |
چندراهه ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲٦٤) : چندر AE | وایراهه ـ العتبی : واراه E
واراه A | وبیت‌هرز وشتلدر ـ العتبی : ونت وسکندر AE | 15 مضار : مضارّ E
مصابر A | 16 چنکی بن سمهی ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲٦٥) : حکی بن ساقی E حنکی
بن ساقی A || 17 که A : — E

بست ؛ وبقلاوزی بمقدمهٔ لشکر می رفت ؛ وادی بعد از وادی میگذاشت ، وهر شب پیش از نعرهٔ خروس غوغاء کوس بر خاستی ، 3 واز حرکت سپاه زمین متزلزل شذی ؛ تا بیستم رجب سنهٔ تسع واربعمایه [۴۰۹] ماء جَوْن را پس پشت گذاشتهٔ بوذند ؛ ونواحی قلاع وصیاصیٔ آن دیار در قبضه مراد آورده ، تا بقلعهٔ بَرْنَه از ولایت هَرْدَب رسیذند

6 واو شاهی سترگ با لشکری بزرگ بوذ؛ چون برکثرت أنصار اسلام اطّلاع یافت ، ودریاء لشکر در موج دیذ ، با قرب دو هزار سوار بیرون آمذ، وبشعار دعوت اسلام تظاهر نموذ؛ واز آنجا بقلعهٔ کُلْچَنْد رفتند ، 9 واو از جملهٔ فراعنهٔ شیاطین ورؤوس ملاعین بوذ ، وببسطت ملک وهیبت حکم از جمله پادشاهان استغنا یافته ، وکس را برو فرصت تغلّب نبوذه ، وبعزّت حال وکثرت مال وقوّت افیال وشوکت رجال 12 ومناعت منازل وحصانت معاقل از طوارق ایّام وحوادث روزگار مصون ومحروس مانده

چون سلطان آهنگ مجاهدت اوکرد ، اسباب حشم وخیول وفیول 15 ترتیب داذ ، مستظهر ببیشهٔ که شعلهٔ آفتاب را در منابت آن راه نبوذی،

---

1 ـ 15 بست . . . نبوذی AE : — H || **3** واز حرکت A : — E | **4** ماء جون ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۶۵) : ماجون AE وجون بفتح الجیم الخالصة وسکون الواو نهر للهند ـ المنینی | **5** برنه ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۶۵) : برمه E برمه A ، وهی من بلاد الهند منها الی جون تسعة فراسخ . . . وقول النجاتی فی ضبطها بَرَبَه (بفتح ثم سکون ثم فتح) وهم ـ المنینی | هردب ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۶۶) : هروث AE ویقول العتبی : احد الرايين اعنی الملوك بلغة الهند ، ویقول المنینی وقول النجاتی فی ضبطه هُردز (بضم الهاء وسکون الراء وکسر الدال) وهم ایضاً | **6** واو E : او A | **8** دعوت E : دولة A | کلچند A والعتبی (ج ۲ ، ص ۲۶۷) : کلحند E ، من ملوك الهند ـ المنینی | **10** برو E : بذو A | **11** نبوذه E : نا برده A | افیال A : اقبال E | **12** ومناعت E : منازعت A | **15** در منابت : منات E در منابه A

وسوزن از اوراق واغصان آن بزمین نرسیدی ؛ سلطان طلایع خویش را
فرموذ ، تا خوذ را در میان آن بیشَها انداختند ، از بالاء قلعه راهی
بیافتند ؛ چون دریاء اخضر در سر کفار افتاذند ، وشمشیرها در ایشان 3
گشاذند ، وخلقی را در زمین انداختند ؛ آن مخاذیل از آن حالت تعجّب
نموذند ، با یکدیگر می گفتند : این طایفه از جنس انس وزمرهٔ بشر
خارج اند ؛ تیغهاء ما که صخرهٔ صمّا می گزارذ ، واز برق خاطف 6
میگذرذ ، بر فرق ایشان کارگر نمی آیذ ؛ واز مناکب ایشان تنکّب می
جویذ ؛ مگر نشان خذلانست ، تا ادباری روی نموذه ، وباتفاق خوذ را
در میان آب انداختند ، تا بعضی بتیغ در آمذند ، وبرخی در آب غرق 9
شذند ؛ پنجاه هزار مرد ازیشان هلاك شذند ، ورفیق فریق دوزخ گشت ؛
واز غنایم ایشان صذ وهفتاذ وپنج سر فیل با انواع غنایم وأثقال
بسلطان رسیذ 12

از آنجا بشهری رفت که مُتعبَّد اهل هند بوذ ، چون آنجا سیذ ،
شهری دیذ از غرایب مبانی وعجائب مغانی ، که عقول حکایت آن مقبول
نداردْ ؛ قواعد آن بر تلّی بلند استوار نهاذه ، دیوار آن از سنگهاء عظیم 15
بر آورده ، وبر حوالی وجوانب آن هزار قصر از سنگ رخام ومرمر بنیاذ
نهاذه وآنرا بتخانه ساخته ، وبمسامیر آهنین محکم کرده ؛ ودر واسطهٔ
شهرخانهٔ عالی‌تر از همه ساخته ، که أقلام کُتّاب وخامَهاء نقّاشان از 18
تحسین وتزیین نقوش آن عاجز آیند ؛ وبغایتِ تأنّق وتنوّق آن رسیذه ؛
در نامهٔ که سلطان ازآن سفر نوشته بوذ ، نموذ ، که اگر کسی خواهذ که

1 ـ 20 وسوزن . . . خواهذ که AE : — H ‖ 1 طلایع A : طلایه E | 5 انس A : — E | وزمرهٔ E : ونفرهٔ A | 7 مناکب A : منال E | تنکب A : بنکب E | 9 در E : — A | 10 شذند E : شد A | 11 وهفتاذ AE : وثمانین ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷۱) | 14 دیذ E : — A | مغانی A : معانی E | 20 از E : در A | نموذ E : نموذه A

مثل آن ابنیه انشا کنند ، صد هزار بار هراز دینار بر آن خرج وصرف
شوذ؛ ودر مدّت دویست سال بر دست استادان چابک دست ورسامان حاذق
3 باتمام نرسد ؛ ودر جملهٔ أصنام پنج صَنَم بوذ ، از زر سرخ ساخته ،
بمقدار پنج گز إرتفاع قامت او ، ودو یاقوت آبدار آتش بار در چشمها
ترکیب کرده ، که اگر سلطان در بازار عرض یافتی ، به پنجاه هزار
6 دینار مسترخص دیذی ، وبرغبتی تمام بخریذی ؛ وبر صنمی دیگر پارهٔ
یاقوت آبدار بوذ ، بوزن چهار صذ وپنجاه مثقال ؛ واز دو پاء صنم
چهار هزار وچهار صذ مثقال زر بوزن آمذه بوذ ، وصد پاره صنمهاء
9 سیمین افزون بوذند ؛ سلطان بفرموذ تا بت‌خانه را آتش در زذند ،
وابنیهٔ آن خراب کردند

واز آنجا بعزم قِنَّوْج بگذشت ، وبتصحیف آن فال گرفت ؛
12 ومعظم سپاه را با پس گذاشت ، تا چیپال رای قِنَّوج چون خفّت أعوان
سلطان بنیذ ثبات نمایذ ، وهزیمت عار دارذ ؛ چه از مقدّم ملوك هند
بوذ ، وهمه فرمان او را منقاد ؛ ودرین مسافت بهر بُقعه که رسیذی ،
15 وهر قلعه که دیذی بستذی ، وخراج کردی ؛ تا ثامن شعبان بقنّوج
رسیذ ؛ رای چیپال از پیش برخاست ، واز آب گَنَگ گذر کرد ، که
بزعم اهل هند عزّت وخطری عظیم دارذ ؛ ومنبع آن از چشمهٔ خُلد
18 شناسند ، ومرده را چون بسوزانند ، در آن آب پاشند ؛ وانرا از حَسَنات

---

1 - 18 مثل . . . حسنات AE : — H ‖ 1 دینار AE : درهم ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷٤) | 2 بر دست : + هزار A | چابك دست A : چابك E | 6 دینار E : زر سرخ A | مسترخص : مترخص E مرخص A | 7 بوزن A : بون E | 11 وبتصحیف . . . : لان قنوجا اذا غیر وتصرف فیه بالنقط سار فتوحا ولم تتغیر الصورة الخطیة ـ المنینی (ج ۲ ، ص ۲۷۵) | 12 با پس A : — E | 14 فرمان A : طاعت E | 15 ثامن ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۷۷) : ثامن عشر AE | 16 کنك (بکاف فارسی) ـ E والمنینی (ج ۲ ، ص ۲۷۷) : کنك (بضم الکاف) A | 18 پاشند A : باشند E

وطُهرهٔ آثام وسیّئات او دانند ؛ واز مواضع دور براهمه بیایند ، وخوذ را
در آن آب سوزانند ، وانرا سبب نجات ورفع درجات خوذ شناسند

سلطان در حدود قنّوج هفت باره قلعهٔ عالی دیذ ، برکنار آب 3
گَنگ نهاذه، وقرب ده هزار بتخانه درین قلاع ورباع بنا کرده ؛ واهل
هند نسبت بُدّو آن بسیصذ وچهار صذ هزار سال کرده اند ؛ وبر آن
اعتقاد نشو ونما یافته ، وبتقاید عقاید ایشان بران مستمرّ گشته ؛ معظم 6
قوم از خوف لشکر سلطان أوطان باز گذاشته بوذند ؛ سلطان در یک
روز قلاع هفت گانه بستذ ، وغارت کرد ؛ واز آنجا بقلعه مُنج که
قلعهٔ براهمه خوانند ، تاختن کرد ؛ اهل آن قلعه بمقاومت مبادرت 9
نموذند ؛ چون دانستند که مکنت ثبات وقدرت نجات نیست ، خوذ را
از شرفَهاء قلعه فرو انداختند ؛ وبعضی خوذ را بر ششیر ورُوپین زذند ،
وبدار البوار رفتند 12

سلطان از آنجا بقلعهٔ رفت ، که چَنْدال بَهُور داشت ، که به
بسطت ملک وکثرت جنود رای قنّوج از آن تنگ آمذه بوذ ، وبارها
قصد ولایت او کرده وبعجز بازگشته ؛ چه قلعهٔ او بواسطهٔ بیشهٔ بانبوه 15
نهاذه بوذ ، وپیرامون آن خندقهای عمیق کشیذه ؛ چون چندال زحمت
موکب وصدمهٔ مرکب سلطان دیذ ، دانست که اجل چنک بگریبان

---

1 ـ 4 وطهرهٔ . . . نهاذه AE : — H || 2 آب E : — A | 3 باره A : — E ||
4 وقرب : نسخهٔ H با این کلمه دوام میکند || 5 بدو H : بدء E بدوء A || 8 منج ـ العتبی
(ج ۲ ، ص ۲۷۸) : سح EH منخ A || 13 بقلعهٔ : + آسي ـ المنینی (ج ۲ ،
ص ۷۷۹) || چندال ـ العتبی ـ والمنینی (ج ۲ ، ص ۲۷۰) : جندبال AEH || بهور A
والعتبی : بهور EH || 14 ملک . . . جنود EH : وارث حبود A || تنك AE : سك H ||
15 وبعجز AE : بعجز H || بواسطهٔ AH : بر واسطهٔ E || 16 چندال ـ العتبی : جندبال AEH ||
زحمت A : رحمت EH لعله زحف کما فی العتبی (ج ۲ ، ص ۲۸۱) || 17 مرکب H :
مراکب AE ولعله کوکب || بگریبان AE : بکرمان H

او یازیذست ، وملكُ الموت دندان بر قلع او تیزکرده ؛ از قلعه فروآمذ ،
وراه گریز گرفت ؛ لشکر سلطان بر عقب ایشان میرفتند ، ومیکشتند ،
3 ومی غارتیذند ؛ چندال همیشه باتباع خویش مغرور بوذی ، وایشانرا از
کُماة کتایب وحماة مقانب شناختی ؛ چون سَوْرت أبطال وصولت رجال
سلطان مشاهده کرد ، بدانست که کمان مُجلِّحان خون خوار نه ببازوی
6 محلّجان دست کارست

سلطان چَنْدال را آواره کرد ، وازآنجا روی بَچَنْد رای نهاذ، که
صاحب حصنی حصین بوذ ؛ وهرگز مِقوَد انقیاد بکس نداذه ، وبتعزّز
9 وتجبر نشو ونما یافته ؛ میان او وبَرُوجَیْپال بکرّات مناوشات رفته ،
وحروب عظیم قایم گشته ، ودست محاربت میانشان قایم مانده ؛
عاقبت بَرُوچیپال از بهر حَسم مادّهٔ خصومت واستدامت أبواب ألفت
12 دختر او برای پسر خویش بَهیپال خطبه کرده ، پسررا پیش وی
فرستاذ ؛ چون داماذ در دست او افتاذ ، او را بگرفت ، ومقیّدکرد ؛
وعوض مال واسبابی ، که در مقاومت تلف شذه بوذ ، ازو مطالبت
15 کرد ؛ وبَرُوچَیْبال از استخلاص پسر عاجز آمذ ؛ در أثناء این حال
رایات سلطان بذان حدود رسیذ ، ومعاقل وحصون دیار هند بگرفت ؛
بَرُوچَیپال از نهیب صدمهٔ سلطان بیکی از متعززان أقصای هند ملتجی
18 شذ ، وچَنْدرای بوثوق مناعت قلعه وحصانت حصن وکثرت لشکر
عزم مدافعت مصمّم کرد ، ومستعدّ کار شذ ؛ بَهیپال کس بوی

---

1 یازیذست AE : یازیذ H ‖ دندان AE : دیدار H ‖ 3 چندال ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۸۲) : جندبال AEH ‖ 4 مقانب AE : مناقب H ‖ 5 مجلحان EH : حجلمان A ‖ خون خوار H : خون حواد E خوذ خوار A ‖ 6 محلجان AEH : لمله حلاجان ‖ 7 چندال ـ العتبی : جندبال AEH ‖ بچند رای ـ العتبی ، المنینی (ج ۲ ، ص۲۲۸) : بجنداری (بضم الجیم) AEH ‖ نهاذ AH : آورد E ‖ 9 مناوشات AH : مناقسات E ‖ 17 متعززان EH : متعزران A

فرستاذ ، وگفت : محمود نه از جنس اکابر هنود است ، که با او بر
رقعهٔ محاربت ملاعبت شایذ کرد ، یا در معرض رایات او ثبات شایذ
نموذ ، هزیمت توغنیمت بایذ شناخت ؛ این نصیحت قبول کرد ، 3
وبکوهی که با ثَور مناطحه میکوشیذ ، وبیشهٔ که روی زمین از
چشم کواکب می پوشیذ ، التجا کرد ؛ وکس را معلوم نشذ که بکذام
جانب رحلت کرد ، وغرض بَهپال از نصیحت چَنْدرای آن بوذ، که 6
از هجوم لشکر سلطان می ترسیذ ، ومی اندیشیذ ؛ چون سلطان برسیذ ،
آن بستذ ، وباموال وغنایم آن منفرد شذ ؛ ودر میان منابت أشجار
ومساقط احجار پی او گرفت ، وقرب پانزده فرسنگ بر اثر او برفت ، 9
وبیست وپنجم شعبان درو رسیذ ؛ آن مخاذیل رخت وبنهٔ خود بریختند،
تا مگر وقایهٔ جان وسبب خلاص ایشان شوذ ؛ اهل اسلام بذان التفات
ننموذند ، سه روز متواتر درعقب ایشان می رفتند ومیکشتند ، وسلاح 12
وسلب می ستذند ؛ بعضی از فیلان بقهر بدست آورند ، وبعضی بطوع
با مرابط سلطان آمذند ؛ ایشان را خذای آورد نام نهاذند ؛ واز خزاین
چَنْد رای از زر وسیم وجواهر نفیس ویواقیت ثمین سه هزار بار هزار 15
دینار زر سرخ حاصل شذ ؛ وکثرت برده بجایی رسیذ ، که از دو درم
تا غایت ده درم افزون نبوذ ؛ وبشایر این تا حدود مشرق واقصای
مغرب برسیذ 18

سلطان چون از دیار هند مظفّر ومنصور بازگشت ، باموال موفور
ونفایس نا محصور جامعی بزرگ درمیان غزنه بنا نهاذ ؛ واز نواحی واقطار

---

1 هنود AH : هند E || 6 چندرای AH : بجندرای E || 9 مساقط AE : مساقت H || او EH : — A || فرسنك AE : درسنك H || 11 وسبب EH : وسیلت A || 14 خذای آورد : در عتبی این کلمه کذا بفارسی است (ج ۲، ص ۲۸۸) || 17 وبشایر A : وبسائر E ونشانهٔ H || تا AH : — E || 20 واقطار AE : اقطار A

سند وهند درختان آوردند ، در رزانت ورصانت متقارب ، ودر ثخانت
متناسب ، واز معادن سنگهای مرمر ورخام مربّع ومسدّس ومثمّن
3 آوردند ؛ ومسجد را بألوان وأصباغ چون عرصهٔ باغ بیاراستند ؛ وچون
روضهٔ زبیع پرنقش بدیع کردند ، وشفشهای زر از قدود بدود واجسام
اصنام وابدان اوثان فرو می ریختند ، وبر دیوارها می بستند ؛ چنانك حسن
6 صفتی بوذ از مجموع اوصاف او ، وابداع غبارتی از صنعت الطاف او ؛
ودر جوار مسجد مدرسه بنا نهاذ ، وبنفایس کتب وغرایب تصانیف
ائمّه مشحون کرد ؛ واز اوقاف مدرسه وجوه رواتب ومواجب ایشان
9 موظّف میگشتند ، ومشاهرات ومسانهات ایشان رایج می رسیذ ؛ وهریك
ازأفراد اُمَرا وآحاد کبرا حظیرهٔ مفرد بنا نهاذ ، با تسکینی تمام وطمانینتی
بنظام ، والسلام

12 ذکر افغانیان

چون هواجر ظهایر تابستان بشکست ، سلطان از بهر دفع افغانیان ،
که مصاعد قلال ومعاقل جبال وطن ساخته بوذند ، وبوقت معاودت از
15 غزو قِنَّوج دست تطاول بأذیال حاشیت او یازیذه ، مشغول شذ ؛ تا
تاختنی کنذ ، ومادّهٔ فتنهٔ آن قوم منقطع گرداند ؛ بآوازهٔ قصد جایی دیگر
از غزنه بیرون آمذ < . . . >

18 خواست ، که بقیّت کفر وکنود از دیار ومساکن هنود جحود
بر اندازذ ، روی بجانب هند تاقت ، با مردانی که ایشان را شهوات

---

1 درختان . . . رزانت AH : در E ناخواناست || ثخانت EH : تخانت A ||
4 بدود ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۲۹۵) : ندود AEH || 7 نهاذ AE : نهاذند H ||
9 رایج EH : رایج A || 10 نهاذ AH : نهاذه E || 11 والسلام A : — EH ||
16 فتنهٔ AE : فساد H || جایی EH : جانبی A || آمذ : بعد ازین کلمه انجام سفر افغانیان
در نسخه ها موجود نیست ، انظر ـ العتبی ، ج ۲ ، ص ۳۰۱ ـ ۳۰۳ || 18 جحود AE :
جهود A || 19 تافت AE : یافت H

صهوات خیول بوذ ، ولذة ملاقات فحول : وباذ رفیق وشب تار شفیق ، ازان بیابان بگذشت ، وآن مخایض ومعابر باز بگذاشت ؛ وجمعی ایمان آوردند ، وقومی کشته شدند ؛ وچندان غنایم جمع کرد ، که آب وآتش 3
نخوردی ، ودر ضبط حسّاب وعقد کتّاب نیامذی ؛ تا بآبی رسیذ ، که براهب معرف بوذ ؛ ومدخلی داشت چنانك سوار وپیاده فرو میخورد ، وبَرُو چیپال مستعدّ کار نشسته ؛ وبغزارت آن مستظهر شده ؛ سلطان 6
مکیدت او بشناخت ، غلامان خویش را فرموذ ، تا خیکها پُرباد کرده وبر شکم بسته ، واز آب بگذشتند ؛ وچون بروچیپال ایشانرا برروی آب بدیذ ، پنج فیل با فَوجی مردان بمدافعت ایشان فرستاذ ؛ غلامان 9
بزخم تیرْ اطراف وتجفاف پیلان برهم دوختند ؛ سلطان لشکریان را بمدد ایشان اشارت فرموذ ؛ بریکدیگر مزاحمت کردند ، بخیکها وبعضی بنواصیٔ اسپان بگذشتند ، وبر پشت اسپان سوار شدند ؛ 12
وآن ملاعین را بعضی بتیغ آوردند ، وبعضی را اسیر گرفتند ؛ وهفتاذ پیل را بمقوَد قهر وکمند قَسْر بمرابط سلطان آوردند ، کافر هزیمت شذ ، غنایم را جمع کردند ، وباز گشتند ، والسلام 15

ذکر امیر نصر بن ناصرالدین سَبُکتگین

چون سلطان ملك خراسان بگرفت ؛ امیر نصر بن ناصرالدین بتمضاء حق کبر سنّ وقیام بلوازمّ طاعت او وفا نموذ ، واز امیر اسمعیل 18

1 وباذ رفیق AE : ماذ رفیق H (؟) (ناخوانا) || شفیقAE : شصقH || 2 بیابان EH : بیانها A || بگذشت AE : کذشت H || بگذاشت E : کذاشت AH || 4 نخوردی A : بخوردی E ، در H نا خوانا || 6 بروچیپال AE : در H نا خوانا || 7 کرده AE : کردند H (ناخوانا) || 8 بسته AE : بستند H || 12 وبعضی AE : در H نا خواناست || 13 بعضی AH : برخی E || 14 قسر A : قسر EH || 15 والسلام A : — EH || 16 امیر : + صاحب الجیش ابو المظفر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۳۰) || 18 بقضاء AH : بقصد E

کرانه کرد ؛ سلطان جای خویش در امارت جیوش وایالت نیشابور
بوَی داذ ، وبتفویض آن منصب حقوق خدمت او بأدا رسانیذ ؛ چند سال
3 در ایالت آن بُقعه آثار حمیده ومساعی پسندیذه تقدیم داشت ، ودر دفع
منتصر جدّی بلیغ نموذ ؛ آنگاه سلطان او را بخدمت تخت خواند ؛
وبمشاهدهٔ او استیناس نموذ ؛ واو در سفر وحضر ملازم خدمت بوذ ؛
6 درجوار قاضی ابوالعلاء صاعد مدرسهٔ حنفیان ساخت ؛ وعقار فراوان
برآن وقف کرد ، تا حذّی بمکارم اخلاق متحلّی بوذ ، که در مدّت عمر
یك کلمهٔ موحش کس ازو نشنیذه بوذ ؛ وجور وجفا روا نداشته ؛ بجوانی
9 فرو رفت ، وجهان را از کردار خوب وآثار محبوب خوذ عاطل
گذاشت < . . . >

< آخرین روزهاء سلطان محمود ووفات او >

12 وسلطان در مرض الموت پیش از واقعه بدو روز فرموذ تا از خزانه
صرّهاء درم سپیذ وبدرهای دینار سرخ وجواهر نفایس ومُقْتنیات
عزیز ، که بکدّ یمین وعرَق جبین بایّام خوذ جمع کرده بوذ ، حاضر
15 کردند ؛ وبر صحن صفّهٔ بسیط عریض بگستردند ؛ مانند گلستانی بانواع
گل وریاحین سبز وسرخ وزرد وبنفش وکبوذ شگفته ، بدیذهٔ اعتبار
دران می‌نگرست ؛ وبر خوذ زار زار می‌گریست ؛ وهمچنین بر محفّه
18 نشست ، وبمیدان سبز آمذ با غلامان وبندگان گوناگون ، واسپان متنوّع
برو عرضه کردند ؛ برخوذ واحوال وعاقبت کار نوحه ومویه می‌کرد

---

4 منتصر : ابو ابراهیم المنتصر ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۳۱) || جدی EH : جد A || 5 خدمت : + او A || 6 در EH : ودر A || صاعد : + بن محمد ـ العتبی (ج ۲ ، ص ۳۳۱) || 7 بر آن AE : بذان H || 10 گذاشت : آن قسم که از تاریخ العتبی تلخیص شده است اینجا بآخر رسد || 11 آخرین . . . او : — AEH || 12 الموت AH : احون E || 13 ومقتنیات : ومقلیات H ومستمات E معسات A || 16 اعتبار AH : اجتهاد E || 19 می‌کرد EH : همی‌کرد A

از ابوالحسن علی میمندی روایت است، که روزی سلطان محمود از ابوطاهر سامانی پرسیذ، که سامانیان از جواهر نفیس چه مقدار جمع کردند؟ گفت : چنان شنیذم، که رضی را هفت رطل از جواهر حاصل بوذ؛ سلطان محمود خوذ را در خاك انداخت، وگفت : الحمد لله، که حقّ تعالی وتقدّس مرا از خزاین ودفاین أعدای دین صد رطل افزون بخشیذه است

وهم از میمندی روایت است که روزی محمود بر سطح قصر بوذ، وباطراف وجهات نظر می انداخت؛ از طرفی کوکبهٔ سواران دیذ، قُرب ده هزار، پرسیذ که کیستند؟ گفتند : از آنِ التونتاش خوارزمشاه؛ ودرعقب آن کوکبهٔ مثل آن دیذ، پرسیذ که ایشان کیستند؟ گفتند : < از آن > ارسلان جاذب، پاذشاه خراسان؛ خوذ را از التفات بذیشان تجاهل نموذ، وتا دیرگاه ایشان را بخوذ بار نمی‌داذ، وبخوردن تعلّلی میکرد، تا بذین غایت متمکّن ومستظهر بوذ

ودر حالت نزع (!) پسران خوذ مهین محمّد وکهین مسعود حاضر کرد، واز محمّد پرسیذ، که اگر حالت ناگریز برمن واقع شوذ، تو بعد از من چه خواهی کرد، وبکذام مهمّ قیام خواهی نموذ؟ گفت : بصیام وصلات وصدقه داذن وملازم تربت پذر بوذن، وقرآن خواندن وثواب آن رحمت بخاك تو فرستاذن؛ آنگاه مسعود را پرسیذ، که تو بعد از من چکنی؟ گفت : اگر ترا بکشند، من شمشیر بکشم، وخصمان ترا با خاك مغاك راست کنم؛ وبغزوات وفتوحات قیام نمایم، وبمجازات

---

6 افزون AH : بیش E || 8 نظر می انداخت A : نظری انداخت EH || انداخت : + از جواهر حاصل بوذ سلطان محمود خود را انداخت E (= 3 ـ 4) || 9 ـ 10 ازآن ... گفتند H : — AE || 10 از آن : — AEH || 12 بار AH : باز E || 14 خوذ : + را AE || 15 اگر ... شوذ AH : — E || 16 ـ 18 چه ... پرسیذ که AH : — E || 17 وصدقه H : وبصدقه A | وملازم H : ملازم A | 18 آن A : از H بمجازات A : بمحارات EH

غزوات کسان را بحج فرستم ، وثواب آن بتو دهم ؛ گفت : با براذر
خوذ چکنی؟ گفت : آن کنم ، که تو با براذر خوذ کردی ؛ محمود
3 خشمناك شذ ، وغرض محمود از آمذن برّی آن بوذ ، تا مسعود را از
از خراسان بعراق فرستذ ، تا ملك بعد از وی بمحمد بماند ؛ چون ممالك
عراق بروی عرض کرد ، مسعود گفت : ملك عراق آنگاه بمن می دهی ، که
6 مال وی بستذی ، ومردم را درویش گردانیذی ؛ من با تو بخراسان می‌آیم ؛
بعد از آن او را استمالت ودلخوشی نموذ ، وهفده هزار مرد بوی داذ ، تا
بشهر ری ودار الملك عراق متمکّن وراضی شذ ؛ واو را سوگند داذ ، که
9 بعد از پدر براذر خوذ را تعرّض نرساند ؛ گفت : من این کار آنگاه
کنم ، که تو از من بیزار شوی ؛ محمود گفت : ای فرزند چرا چنین
میگویی؟ گفت : برای آنك اگر فرزند تو باشم هرآینه مرا در خراسان
12 هم حقّ باشد در املاك واموال ؛ سلطان فرموذ ، که براذر تو حقوق تو
بتو رساند ، سوگند بخور ، که با او جنگ وجدل ولجاج وخصومت
نکنی ؛ گفت : اگر او حاضر شوذ ، وحق من ادا کنذ ، هرآینه سوگند
15 خورم ؛ واگر نه او در غزنین ومن در ری چگونه سوگند خورم؟
برجمله مسعود با پدر بجواب وسؤال گستاخ بوذ

از ابوبکر علی بن الحسن کاتب محمد بن السلطان محمود بن سُبُکتِگین
18 روایت است ، که سلطان محمود در تاریخ یوم الخمیس ثالث وعشرین
ربیع الآخر سنهٔ احدی وعشرین واربعمایه [۴۲۱] بغزنه از دار الفنا بدار البقا
رحلت کرد ؛ واو را شصت وسه سال عمر بوذ ، ودر بیماری صاحب فراش
21 نشذ ، ودر حالت عرض مرض مردم را بار میداذ ، وبر تخت می‌نشست ؛
وپهلو بر زمین ننهاذ ، وبر مسند خوذ جان نازنین بداذ ؛ واو را بقصر

---

2 تو EH : — A || 3 غرض AE : عرض H || 8 ری EH : — A || 12 براذر تو E : براذر AH || 19 وعشرین AE : عشر H || بغزنه AE : — H || 20 ودر AE : در H || 21 نشذ A : بشذ EH || 22 وپهلو E : پهلو AH || ننهاذ : ننهاذ EH بنهاد A

فیروزئ غزنه دفن کردند ، وآن در شبی بوذ تاریك ، که باران
می باریذ ، والسلم

ذکر سلطنت پسرش محمد بن محمود 3

چون یمین الدوله سلطان محمود طیّب الله بعبیر الجنّة مرقده وفات
یافت ، اُمرا وارکان دولت پسر مهتر را محمّد که حاضر بوذ ، بحکم
6 وصیّت پذر بجای پذر نشاندند ، وبرو بیعت کردند بسلطنت ، وخطبه
وسکّه بنام وی

ومسعود درین وقت متولیٔ اصفهان وریّ بوذ ؛ چون خبر مرگ
9 پذر بوی رسیذ ، از همذان متوجه صوب خراسان شذ ؛ ودر عراق
عجم نوّاب وعمّال برگماشت ؛ چون او برفت اصفهانیان نوّاب وسپاهیان
اورا بیکبار بکشتند ، وعاصی شذند ؛ چون نعی این آوازه بوی
12 رسیذ ، باز گشت ، واصفهان را محاصره کرد ، وبقهر وعنوة
بگرفت ؛ ونایبی آنجا نصب کرد ، وبخراسان رحلت نموذ ؛ وببراذر
محمد نامه فرستاذ ، که من ازین بلاد ، که پذر ترا وصیت کرده
15 است ، هیچ نمی خواهم ؛ آنچه از جبال وطبرستان فتوح کرده ام ،
مرا کفایت است ؛ مگر آنك از تو موافقت وآیین مطابقت میطلبم ،
وآنك نام من در خطبه مقدّم باشذ ؛ محمّد جواب او بمغالطه گفت ؛
18 چون مسعود بنیشابور رسیذ ، محمّد با لشکر متوجّه براذر شذ ؛ اصحاب
محمّد مسعود را برای سماحت وسخاوت دوست میداشتند ؛ محمّد برمقدّمهٔ
جیش خوذ عم را یوسف بن سبکتگین بداشت ، بوقت رکوب کلاه از

1 بوذ AH : — E || 2 والسلام EH : — A || 3 محمد AEH : لعله مسعود ||
4 بعبیر AH : تعبیر E || 5 مهتر AH : مهین E || 10 برگماشت AE : بکماشت H ||
او برفت AE : رفت H || 12 کرد AH : — E || 15 فتوح AEH : لعله فتح ||
18 لشکر AH : لشکری E || 19 سماحت AE : شماحت H

سرش بيفتاذ ؛ اين را بفال بذ داشتند ؛ لشكريان او را بگرفتند، وبقلعه تگيناباذ حبس كردند، بأمر على حاجب ويوسف عمّش

چون مسعود از نيشابور بهراة رسيذ ، لشكر استقبال نموذند ؛ على حاجب خواست ، كه دستش ببوسذ ، وبذان جسارت وجرأت كه نموذ بر وى منّت نهذ ؛ بفرموذ تا او را بگرفتند وبكشتند ؛ وعمّش يوسف را محبوس كرد ، وبنام خوذ بجمله ديار خراسان خطبه فرموذ ؛ واز نيشابور بغزنه رفت ، ولشكر فرستاذ ، وتيز ومكران مستخلص كرد ؛ وما جاورها وكرمان هم بگرفت ؛ ووزير او احمد بن الحسن الميمندى بماند ؛ مسعود در سنهٔ خمس وعشرين واربعمايه [٤٢٥] قلعهٔ سرستى از ديار هند بگرفت ، وچند قلاع دگر ؛ ودر سنهٔ تسع وعشرين واربعمايه [٤٢٩] ابوطالب طغرلبك محمد بن ميكاييل خراسان بگرفت ؛ وسببش آن بوذ ، كه اُغوز چون سلطان محمود نماند ، بنهب وسلب دست برگشاذند ؛ مسعود چون از تهتّك ايشان خبر يافت ، سى هزار سوار با حاجب خوذ سوباشى بدفع شرّ ايشان فرستاذ ؛ عسكرين يكسال بمطاوله ومدافعه سپرى كردند ؛ وبر در مَرْو جنگ ميكردند ؛ اُغوز در شب شبيخون كردند ، سوباشى بگريخت ، وايشان چون جراد بر خراسان منتشر شذند ، وتمامت بلاد آنجا بگرفتند

مسعود در سنهٔ ثلثين واربعمايه [٤٣٠] از غزنه بخراسان آمذ ، وسلچوقيان را از بلاد خراسان بيرون كرد ؛ غوزان باز اتّفاق كردند ، ولشكر مسعود را هزيمت كردند ؛ مسعود با تمامت لشكر خوذ قصد ايشان

---

1 اين H : آن AE ‖ او را : يعنى محمد را ‖ **2** تكيناباذ A : تكيناباذ EH ‖ يوسف ~ عمش A ‖ **6** كرد AH : كردند E ‖ **8–9** الميمندى بماند : الميمندى نماند H ميمندى نماند E بماند A ‖ **11** طغرلبك EH : + بن A ‖ محمد بن EH : + بن محمد بن A ‖ **14** سوباشى E : سوباشى H سوتاسى A ‖ **16** سوباشى EH : سوتاشى A ‖ **20** هزيمت AH : عزيمت A

کرد ، غوزان بکنار آب جیحون نزول کردند ، تا چهار پایان را فربه
کنند ، وباز قصد مسعود کنند ؛ داود چغر بیك بمَرْو رفت ، وبگرفت ؛
3 وخطبه وسکّه بنام خوذ کرد ؛ مسعود چون این خبر بشنیذ ، از هراة
بنیشابور آمذ ؛ غُزان در پی او گردند ؛ خراسانیان مسعود را خذلان
کردند ؛ مسعود منهزم با صذ سوار در حصار رفت ، وازآنجا بغزنه ؛
6 سلچوقیان تمامت ممالك خراسان بگرفتند ؛ وداود بسراپردهٔ مسعود
فروآمذ ، وبر تخت او نشست ؛ مسعود خواست ، که مودود پسر خوذ را
بدفع اُغوز ببلخ فرستذ ، براذر محمد را طلب کرد ، وفرموذ که با او
9 برو ، محمّد گفت : مرا میل کشیذی ؛ بشومئ تو از دنیا وتمتّع او بهرهٔ
نیافتم ، من بنابینایی جنگ اُوغوز را چگونه کنم ؟ مرا هر روز دو عدد
نان ودو کاسهٔ آش تمام است ، تو دانی ؛ وملك مودود برفت ، ومنهزم
12 ومردود بازگشت ؛ ومحمّد را دو پسر بوذند عبدالرحمن وعبدالرحیم ،
منتهز فرصت بوذند ، برعمّ مسعود ظفر یافتند ؛ او را بکشتند ، ودر چاه
انداختند ، وبخاك بینباشتند ؛ وخون او بر احمر نیالتیگین بستند ، والسلام

15 ذکر سلطنت ابوالفتح مودود بن مسعود بن محمود در سنهٔ
اثنتین وثلثین واربعمایه

بعد ازآن باتّفاق مودود را بجای مسعود پذرش بر تخت نشاندند ،
18 واو اوّل کاری که کرد آن بوذ ، که عمّ خوذ را بکشت ، وگفت :

1 بکنار A : بکمار E یکبار H || 2 چغربیك : حمر سك H جغر بیك AE ، یعنی
چغری بك || 3 خطبه ~ سکه A || 5 منهزم AH : — E || سوار : + منهزم E ||
حصار EH : حسار A || 6 ممالك AH : — E || 9 بشومئ AE : شومئ H || او H :
آن E ، — A || بهرهٔ EH : — A || 10 چگونه کنم E : چکنم AH || 12 ومحمد را دو پسر ...
وعبدالرحیم : کذا در اصل || 14 وخون EH : وجون A || احمر AEH : لعله احمد ||
والسلام H : — AE || 18 واو EH : — A || عم AE : — H

چون پذرم نماند عم‌گو ممان ؛ ومودود را برادری مجدود نام در دیار
هند بوذ ؛ چون خبر مرگ پذر بوی رسیذ ، با سپاهی آراسته بسلاح
3 وسلب وخواسته از دارالملك لهاوور بقصد براذر بیامذ ؛ روز عید اضحی
مجدود را بر فراش مرده یافتند ؛ لشکریان او روی بمودود نهاذند ،
وبمساعدت او اتفاق‌کردند ؛ مودود لشکری بمحافظت خراسان فرستاذ ؛
6 چغر بیك داود پسر خوذ الب ارسلان را با سپاهی برابر او فرستاذ ،
برلشکر مودود ظفر یافتند ، ووزیر او را بکُشتند ، وبه بست وسیستان
رفتند ، وبگرفتند

9 ودرین سال سه پاذشاه از دیار هند باهم اتّفاق کردند، ولهاوور را
محاصره‌کردند؛ مودود را خبر کردند، لشکری فرستاذ، وایشانرا بزدند،
وآواره‌کردند ؛ ودرسنهٔ احدی واربعین واربعمایه [٤٤١] مودود وفات
12 یافت ، نه سال پاذشاهی کرد وده ماه

بعد ازو عمّش عبدالرشید بن محمود قائم مقام او بر تخت سلطنت
غزنه نشاندند؛ مودود حاجب خوذ را برکشیده بوذ طغرل نام وامیرالامراء
15 کرده ، وخواهر خوذ را بوی داذه ؛ چون نوبت عمّش عبدالرشید شذ ،
او نیز طغرل را نیکو میداشت ، وتعهّد وتلطّف میکرد ؛ اورا با لشکری
بمقابلهٔ سلچوقیان فرستاذ ، بقلعهٔ طاق باهم ملتقی شذند ، با ابو الفضل، که
18 از قبل یبغو امیر آنجا بوذ ، مصاف داذند ؛ طغرل در جنگ کُشته شذ ؛
وازآنجا بتاختن تا غزنه برفتند ، وعبدالرشید را هم بکُشتند ؛ سه سال
پاذشاهی کرد

---

3 لهاوور AE : رهاوور H ‖ 6 چغر : کذا در همه نسخه‌ها ‖ 10 بزدند H : ردند AE ‖ 13 عمش : + را H ‖ 14 بوذ EH : — A ‖ 17 فرستاذ EH : — A ‖ شذند EH : شد A ‖ با AH : یا E ‖ 18 یبغو A : بیغو H سغو E ‖ داذند EH : داذ A ‖ جنك : + در جنك A

اهل غزنه فرّخ زاذ پسرش بجای او بنشاندند، در سنهٔ اربع واربعین
واربعمایه [٤٤٤] ، مدت هشت سال پاذشاهی کرد ، ودر سنهٔ احدی
وخمسین واربعمایه [٤٥١] فرّخ زاذ بن عبدالرشید بن محمود وفات یافت 3

بعد ازو برادرش ابراهیم بن عبدالرشید را در سنهٔ احدی وخمسین
واربعمایه [٤٥١] بجای او بنشاندند ، واو در سنهٔ اثنتین وسبعین واربعمایه
[٤٧٢] با لشکری جرّار بدیار هندوستان رفت ، وقلعهٔ اجود که حصنی 6
حصین ومعقلی متین بوذ بگرفت بمدّت چهار ماه ، که در آن ده هزار
رجال مقاتله بوذ ؛ وبزمین وره رفت وبگرفت ، ومنصور ومظفر
با غزنه آمذ ؛ پنجاه وهشت سال پاذشاهی کرد ، عاقبت در سنهٔ ثمان 9
وخمس مایه [٥٠٨] وفات یافت (!)

بعد ازو ارسلان شاه بن مسعود بن ابراهیم بن ابی سعد مسعود بن
محمود بجای او برتخت مملکت غزنه آرام داذند ، ماذرش خواهر سلطان 12
الپ ارسلان بن داود بوذ ؛ چون در سلطنت متمکّن شذ ، براذران را
بگرفت ، ومقیّد ومحبوس کرد ؛ براذرش بهرامشاه نام گریخته ، پیش
سلطان سنجر رفت ؛ سنجر از ارسلان شاه عفو طلبید ، اجابت ننموذ ؛ 15
سلطان سنجر برنجیذ ، وبا لشکری متوجه رزم او شذ ؛ چون بغزنه رسید ،
نصر بن خلف صاحب سیستان با لشکری بمدد او آمذ ؛ ارسلانشاه سی
هزار سوار وصذ وشصت سر فیلان قوی هیکل برابر آمذ ؛ فیلان برقلب 18
زذند ؛ سنجر بفرموذ تا تیر باران کردند ، وچشمهاء فیلان بتیر ناوك
بدوختند ؛ ارسلانشاه بگریخت ، عاقبت گرفتار شذ ؛ سلطان سنجر بغزنه
درآمذ ؛ وبراذرانش را از قید وبند آزاذ کرد ؛ سنجر را پنج تاج مرصّع 21

4 بنشاندند EH : نشاندند A || 5-1 در سنهٔ ... بنشاندند (نشاندندA) AE : — H ||
6 اجود AH : اجرد E || 17 بمدداو A : بمدد EH || 18 سوار : + وصذ وشصت سوارH ||
19 وچشمهاء AE : وچشم H

بدست افتاذ ؛ که قیمت هریك دو هزار دینار سرخ بوذ ؛ ارسلانشاه را
مقیّد ومحبوس کرد ، وبهرامشاه را بر تخت نشاند در سنهٔ ثمان وخمسمایه
3 [۵۰۸] ، واو را بلشکر واموال قوی دست ومتمکّن گردانیذ.

بهرامشاه علوم دوست ودانشمند پرور بوذ ؛ برجمله کلیله ودمنه
ابن المقفع بنام او کرده‌است (!) ، وممدوح سنایی غزنوی است ودیگر شعرا ؛
6 وخطبه بنام سلطان سنجر کردند ، وسلطان بازگشت ؛ بهرامشاه ارسلانشاه
را خفّه کرد ودر بهلوی پذر وجدّ دفن کرد ؛ مدّت عمرش بیست
وهشت سال بوذ ؛ وقتل او در سنه اثنی عشرة وخمسمایه [۵۱۲] بوذ ؛
9 بهرامشاه بر رعایا ظلم واغتصاب اموال مردم میکرد ، مردم بر سنجر
لعنت میکردند که چنین ظالمی را تربیت میکند ؛ سلطان سنجر متوجه غزنه
شذ ، بهرامشاه رسولی باظهار اخلاص بندگی فرستاذ ؛ وسلطان سنجر
12 مقرّب جوهر را برسالت وسفارت پیش بهرامشاه فرستاذ . تا او را
بیرون آورد ؛ بهرامشاه منهزم بکوهستان غزنه گریخت ؛ سلطان بغزنه
درآمذ ، وخانهٔ او را نهب وغارت فرموذ . وبذو پیغام فرستاد ، که
15 گشتن تو چه باشد ، وموجب گریختن چیست ؟ بهرامشاه گفت : از
مهابت وصلابت پاذشاه گریختم ؛ سلطان او را با سر سریر خوذ اجازت
انصراف داذ ، وبازگشت

18 بهرامشاه با سریر خوذ معاودت ومراجعت نموذ ، ومتمکّن بنشست ،
تا سنهٔ ثلث واربعین وخمسمایه [۵۴۳] سوری بن الحسین ملك غور

---

1 هزار AE : — H || 2 وبهرامشاه E : بهرامشاد AH || نشاندEH : نشاندند A || سنه AE : — H || 4 ـ 5 کلیله ودمنه ... : کذا فی الاصول ، ممکن است که اصل این عبارت همین طور بوده باشد : ابوالمعالی کلیله ودمنهٔ ابن المقفع بنام او ترجمه کرده است || 4 ودمنه : + را A || 5 کرده است AH : کرده E || 7 خفه : خفقه H خفقه AE || 10 لعنت AE : تعنت H || 12 مقرب EH : — A || 15 وموجب AH : — E || 16 او را AH : — E || سر AE : — H

بغزنه رفت ، ومحاصره کرد ، وبگرفت ؛ وسببش آن بوذ که براذرش
محمد بن الحسین با بهرامشاه مصاهرت ومخالطت کرد ؛ چون بغزنه رسیذ ،
بهرامشاه اورا بگرفت ، وبکُشت ؛ براذرش سوری لشکری کرذ 3
بقصاص خون براذر؛ بهرامشاه از خوف او ببلاد هند گریخت . وبا لشکری
بازگشت ؛ بغزنه میان او وسوری مصاف افتاذ ؛ اهل غزنه سوری ملك را
بگرفتند ، وبدست بهرامشاه باز داذند ، تا او را ببازار بیاویخت ؛ 6
وبرغزنه مالك شذ ، ودر سنهٔ سبع واربعین وخمسمایه [٥٤٧] وفات یافت ،
سی ونه سال پاذشاهی کرد

وبعد ازو پسرش خسرو شاه بن بهرامشاه بجای او بنشاندند ؛ 9
غوریان نواحیٔ ملك اورا همه بگرفتند ، وغیاث الدین ابوالفتح محمد بن
سام وبراذرش شهاب الدین ابوالمظفر محمد بن سام غزنه بگرفتند وخسرو
شاه را ناچیز کردند ؛ وباو انقراض ملك ودولت سَبُکتِگینیان بوذ ، 12
والسَّلامُ عَلَی مَنِ اتَّبَعَ الهُدی ، والله اعلم

تم تاریخ سلطان محمود بن سبکتگین انارَ اللهُ بُرْهَانَه
ووَسَّعَ علیه رِضْوانه ، والحمد لله رب العالمین 15
وصلوته علی رسوله محمد
وآله أجمعین

واز عقب آن تاریخ سلچوقیان می‌آیذ — إن شاءَ اللهُ وحده — 18

---

1 که : + بما H (؟) || 3 لشکری AE : لشکر H || 6 بیاویخت AH : بیاویخته E ||
7 وبرغزنه مالك H : — E ، در A بیاض است || 7 ـ 9 شذ . . . پسرش H : — E ،
درنسخهٔ A بیاض است || 10 ـ 11 وغیاث الدین ... بگرفتند H : — AE || 12 بوذ : بعد ازین کلمه
در نسخه‌های H و A یك سطر بیاض است || 13 والسلام ... اعلم A : — EH || تم EH :
تمام شد A || 15 والحمد ... اجمعین EH : — A || 18 واز عقب . . . وحده A : — EH

فهرست

۱

اسماء الرجال

۲

فهرست اسماء الامکنة والقبائل والطوائف

فهرست الكتب

رشید الدین فضل الله

جامع التواریخ

جلد دوم

ذکر تاریخ آل سلجوق

بسعی و اهتمام

احمد آتش

دنیای کتاب

فهرست الکتاب

صحیفه

صحیفه

فهرست رموزها واختصارات که در حواشیٔ این کتاب استعمال شده است

H : نسخهٔ موزهٔ طوپقاپوسرایی ، شماره ۱٦٥٤ ، نسخه ایست که در ۳ جمادی الاولی ۷۱۷ بنام رشید الدین فضل الله نوشته است .

E : نسخهٔ همان موزه ، شماره ۱٦٥۳ . نسخه ایست که در تاریخ اواخر جمادی الآخره ۷۱٤ برای خود رشید الدین فضل الله استنساخ شده است والآن در زبدة التواریخ حافظ ابرو که نسخهٔ خود او است محفوظ است .

A : نسخهٔ همان موزه، شماره قسم احمد ثالث ۲۹۳٥ ، نسخه ایست که برای خزانهٔ کتب الغ بیک نوشته است.

C : جامع التواریخ ، برای نسخهٔ بدلهای مشترک در هر سه نسخه ، یعنی H ، E و A .

ابن الاثیر : الکامل فی التاریخ ، چاپ C. J. Tornberg ، ج ۱۰ ـ ۱۲ .

اخبار : صدر الدین الحسینی ، اخبار الدولة السلجوقیة ، چاپ م . اقبال ، لاهور ، ۱۹۳۳ .

تاریخ گزیده : حمد الله مستوفیٔ قزوینی ، تاریخ گزیده ، چاپ E. G. Browne لندن، ۱۹۱۰، ج ۱ .

حبیب السیر : خواندمیر ، حبیب السیر فی اخبار افراد بشر ، تهران ۳۳۳/ش ، ج ۲ .

راوندی : راوندی ، راحة الصدور وآیة السرور ، چاپ م . اقبال ، لیدن ـ لندن ، ۱۹۲۱ .

روضة الصفاء : میرخواند ، روضة الصفاء ، نولکشور ، ۱۳۰۸، ج ٤ .

زبدة : عماد الدین الکاتب الاصفهانی ، زبدة النصرة ونخبة العصرة، اختصار البنداری ، نشر Th. Houtsma ، لیدن ، ۱۸۸۹ .

جامع التواريخ

۲ / ۵

ذکر

تاریخ آل سلچوق

ذکر
تاریخ آل سلجوق

سپاس وستایش خدای را جلّ جلاله و تقدّست اسماؤه، که موصوفست ذات او ببقاء قِدم ومنزّه است صفات او از نقص حدوث وعدم؛ موجد خانهٔ که سقف آن عرش وافلاکست، وصانع ایوانی که فرش آن بساط خاك، آن خداوندی که نیست وهست وشیب و پست ایجاد صنع قدرت اوست؛ ودروذ برسیّد ثقلَیْن وصاحب قابَ قوسَیْن (۹/۵۳) که شرع او شرایع رسل امم را فسخ کرد، وحکم او احکام ملوك عرب وعجم را نسخ کرد؛ وسلام وتحیّت برِاهل بیت ویاران او که مصابیح ممالك تقوی بوذند، ومفاتیح ابواب هدی، رضوان الله علیهم اجمعین

اما بعد ببایذ دانست که گزیذگان خلایق ملایکٔ وانبیا وپاذشاهانند، وهر صنفی را مرتبه‌ایست؛ ملایکه مقرّبانِ حضرت قُدس وساکنان حظیرهٔ اُنس اند، وانبیا واسطه اند میان خلایق وخالق ومبیِّن راه هُدی وضلال ومُمیِّز میان حرام وحلال؛ وملوك راعیٔ رعیّت اند وحامیٔ خلایق از انواع آفت ومخافت؛ حلیت ملائکه تسبیح

1 ـ 2 ذکر... سلچوق AE : — H || 5 وعدم AE : عدم H || آن عرش و A : وعرش آن EH || 8 قوسین AE : وقوسین H || امم AE : — H || 9 ملوك H : — AE || کرد H : — AE || 10 ممالک AE : — H || 12 ملایکٔ H : ملایکه AE || 14 واسطه اند AE : واسطه در H || خلایق ∼ خالق E

وتهليل است ، وحليت انبيا علوم وعبادت ، وحليت ملوك عقل وسياست ؛
وهر پاذشاه عادل را كه از علوم بهره داذند ، شرف او بر ملوك ديگر
3 زيادت باشذ ، و بدرجهٔ انبيا نزديكتر ؛ واز علمی كه ملوك را بذان
حاجت آيذ ، بعد از علم توحيد ومعرفت أحكام شرع نبوی و أركان
دين سِيَر مرضیٔ ملوك وتاريخ پاذشاهان ماضی است ، كه چون بر ان
6 واقف شوند ، وسيرت وطريقت هر يك بدانند ، آنچه خلاصهٔ اخلاق
گذشتگان وسبب صيت ورفعت بوَذ در دنيا وموجب ثواب ومغفرت
در عُقبىٰ اختيار كنند ، وآنرا پيشوا ومقتداء سازند ، وتواريخ ملوك
9 گذشته بسيارست ، ومورّخان در آن فن بإشباع واختصار تصانيف
ساخته‌اند ، ومجلّدات پرداخته ؛ ومعلوم است كه در ملّت اسلام بعد
از صحابه كه نجوم آسمان دين وخلفاء راشدين اند — رضی الله عنهم —
12 خلفاء آل عباس بن عبد المطلب اند ، وپاذشاهان وسلاطين در ديار
عراق وخراسان كه معاصر ايشان بوذند طاهريه وصفّاريه وسامانيه
وغزنويه وديالمه وسلچوقيه وغيرهم اند ، وازين جماعت سلاطين بزرگوارتر
15 وبر رعيت مُشفِق تر وبرعايت خلق سزاوارتر از ملوك آل سلچوق
— رحم اللهُ الماضين منهم — نبوذه اند ، واللهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ
(۲٤۷/۲) ، وقال جلّ ذكره وربُّكَ يخلُقُ مَا يَشَاءُ وَ يَخْتَارُ مَا كَانَ
18 لَهُمُ الخِيَرَةُ (۶۸/۲۸) ؛ چه چندان خيرات ومبرّات كه در ايّام دولت
ايشان ظاهر گشت از إحياء معالم دين وتشييد قواعد مسلمانی وبناء وانشاء

---

4 آيذ A : آمذ EH ‖ احكام : واحكام AEH ‖ **11** كه نجوم E : نجوم AH ‖
13 معاصر AE : معا H

مساجد ومدارس ورباطات وقناطر ومسبّلات واوقاف وإدرار وانظار كه
بر علما وصلحا وقضاة وسادات وزهّاد وعبّاد واخيار وابرار كرده اند
در هيچ روزگاری نبوذست ، وآثار آن در ممالك اسلام هنوز باقيست 3

إنّ آثارَنا تدلّ علينا فانظُروا بعدَنا الى الآثارِ

وجدّ وجهدی كه نموذه‌اند وجهادی كه فرموذه بر غزو كفّار وقمع
وقهر اشرار وارباب بدعت وفجّار بر روی روزگار مانده است ، وجهد 6
وسعی كه بايّام خلفاء بنی عباس — رضی الله عنهم — كرده اند ، ومآثر آن
لايح ومنتشر است ، درين مختصر ذكر آن بجای خويش كرده آيذ ؛
پس ملوك وپاذشاهان عصر را بآداب وسير پسنديدهٔ ايشان اقتدا كردن 9
سبب تأكيد دين ودولت وتأسيس قواعد ملك وملّت باشذ ، وچون
ما بحكم اشارت نافذه — لا زال نافذا — تواريخ جملهٔ اهل عالم در جامع
التواريخ جمع ميكنيم ، بحكم اين مقدّمات واجب بوذ در انساب واحساب 12
وآداب و سير پسنديدهٔ ايشان آنچه در كتبْ مدوّن بوذ ، تصنيفی مختصر
كردن ، وذكر ابتدای دولت ونهضت وحركت ايشان در طلب مُلك
ومدّت عمر وپاذشاهیٔ هريك ووقايع غريب كه در ايّام دولت ايشان 15
افتاذه برسبيل ايجاز ايراد كردن ؛ وهمچنين اسامیٔ وزراء وامراء
وحُجّاب ونوّاب ايشان ؛ ارجُو كه بمحلّ ارتضا و منزلت إحماد
پيوندذ ، والله الموفّق لإتمامه 18

---

1 ومسبلات AE : ومسيلات H ‖ و اوقاف AH : واوقات E ‖ 2 زهاد ~ وعباد A ‖ 4 a تدل EH : يدل A ‖ 6 بر روی ... مانده است : بر روی بر روی روزكار مانده است H بر روی روزكار مابدست E بروی روزكار مانده است A ‖ 7 بنی عباس E : عباس H بنی العباس A ‖ كرده اند AH : كرده آيذ E ‖ 7 ـ 8 ومآثر ... كرده آيذ H : — AE ‖ 11 بحكم A : يحكم H محكم E ‖ 11 ـ 12 جامع التواريخ EH : — A ‖ 12 انساب ~ احساب A ‖ 14 كردن : كردی H كردم AE

آغاز کتاب

از اصحاب اخبار و ارباب اسمار چنان معلوم شذ ، که سلچوق بن لقمان از اقربای سلچوق از استخوان قِنیق بوذ ، از نژاذ طوقشورمیش پسر کرکچو خوجه که خرگاه‌تراش پاذشاهان ترکٔ بوذ ، طغرل سلطان بوذ از اُروق قِنیق

<آل> سلچوق دوذمانی بزرگٔ وعددی بسیار وخواستهٔ بی شمار وعدد وعُدّتی تمام وخیل وحشمی با نظام ؛ از ترکستان بحکم غلبه وتنگیٔ چراخور بولایت ماوراء النهر آمذند ، زمستان گاهشان نور بخارا بوذ ، وتابستان گاه سُغد سمرقند ؛ سلچوق مردی بوذ بحسن سیرت معروف و بیمن نیکونامی موصوف ، وپنج پسر داشت همه مهتران : اسرائیل ومیکائیل وموسی یبغو ویوسف ویونس ، هر یکٔ شایستهٔ امیری ،

2 ـ 5 از اصحاب... قنیق AEH : — راوندی ‖ **2** اسمار EH : آثار A ‖ **3** لقمان C : تقاق ـ ابن الاثیر، یقاق ـ اخبار : وقاق ـ حبیب‌السیر ‖ سلچوق AE : سلچون H ‖ قنیق A : فنتق H قنق E ‖ طوقشورمیش AE : طوقسورمیس H ‖ **4** کرکچو AE : کرکحو H ‖ خوجه AE : حوحه H ‖ بوذ EH : — A ‖ **5** قنیق : فنق H فیق E فنیق A ‖ **6** آل : — AEH ، ابتداء آل ـ راوندی ‖ بزرگٔ EH : متبرك A ‖ **6 ـ 7** بی شمار وعدد EH : — A ‖ **7** از ترکستان AEH : آن بزرکان از ترکستان ـ راوندی ‖ **8** گاهشان EH : کاهسان A منزلکاهها‌شان ـ راوندی ‖ نور بخارا A وراوندی : دور بخارا EH ‖ **9** مردی AE : شخصی H ‖ **10** وبیمن نیکونامی AE : وسخن نیکویی H ‖ وپنج پسر AEH : چهار پسر ـ راوندی (ص ۸۷) ‖ داشت همه مهتران AH : در E محو شده است ‖ همه مهتران A : مهتر H ‖ **11** ـ ص ٦ ، **4** ومیکائیل . . . شذند AEH : — راوندی ‖ **11** یوسف ~ یونس A .

1 آغاز کتاب : برای این فصل رجوع شود به ابن‌الاثیر ، ج ۹ ، ص ۳۲۱ ؛ راوندی ، ص ۸٦ ـ ۱۱٤ ؛ تاریخ گزیده ، ص ٤۳٤ ببعد؛ زبدة‌النصرة (= زبدة) ، ص ٥ ببعدها ؛ أخبار الدولة السلجوقیة (= أخبار) ، ص ۱ ببعدها

ودرخور مهتری؛ هر روز أتباع وأشیاع ایشان در ارتفاع وازدیاد بوذ، ونعمت وثروت چون ماه نو روی بکمال داشت، وتمامی پذیرفت؛ ومردان کار وجوانان نامدار میان آن جمع با عدّت تمام واسباب بنظام 3
فراوان شذند؛ سلجوق نماند، فرزندانش مهتران قوم شذند

وچون محمودِ سبکتگین با ایلکخان پادشاه ترکستان وسمرقند صلح کرد، ومحمود بکنار جیحون آمذ، وبا یکدیگر دیدار کردند، 6
وعهود ومواثیق بستند، وحدود ممالک هریک معیّن شذ، ایلگخان ازیشان خایف شذه بوذ، نزد سلطان محمود بحکم مصاهرت ووداد که
از جانبَین منعقد ومنبرم بوذ، کس فرستاذ، که در ممالک این رقعه 9
ومسالک این بقعه قومی با قوّت تمام وشوکت بنظام از تراکمه سالهاست، که از ترکستان آمذه اند، وبنور بخارا ونواحیٔ سُغد سمرقند مقام
ساخته، وآن مسارح ومراعی جمله فروگرفته، واُهبت وآلت وساز 12
وعُدّت لشکر ساخته، ومهیّا اند، وخیلشان نیروی تمام یافته، وعددی فراوان شذه، دغدغهٔ خاطر ووسوسهٔ ضمیر اقتضاء آن میکند، که
اگر شمارا وقتی بطرف هندوستان عزیمت وحرکتی افتذ، بر وفق تغیّر 15
وتبدّل روزگار وانقلاب ایّام غدّار ازیشان فتنه وفسادی حاصل آیذ، که تلافی وتدارک آن متعذّر بوذ، بقصد ناحیتی یا بطمع ولایتی؛
با ایشان استظهاری ووثیقتی کردن واجب است، ونوایی در خواستن متعیّن 18

1 وازدیاد AE : واز دیار H || 3 بنظام A : نظام EH || 4 فراوان شذند EH : فراوان داشت A || 5 محمود EH : محمود بن A || 8 ووداد AH : وداد E || 13 نیروی AE : نیرو H || یافته H : یافته‌اند AE || 14 دغدغهٔ AH : دقدقه E || 16 ازیشان H : — AE || 17 متعذر AH : بتعذر E || 18 استظهاری EH : استظهار A || ونوایی AE : ونوای H

6 صلح کرد : راوندی، ص ۸۷، حاشیه رقم ۷

سلطان محمود مدّتی در قعر این بحر غوّاصی میکرد ، تا رای اقتضاء
آن کرد ، که بدیذن ایلگخان بجانب بخارا نهضت نموذ ، وسفیری چرب
3 زبان با ایشان فرستاذ ، وپیغام داذ ، که همواره ما را بدیار سند واقصاء
هند عزیمت غزو می‌افتذ ، ودر بلاد اسلام مرافقت وموافقت ما می نمایند ،
عجب داشته می آیذ از خرذ وکاردانیٔ شما ، که بحکم همسایگی بهیچ وقت
6 از شما فوجی باحراز چنین سعادت مبادرت ننموذیذ ، واز جانب ما
التماسی نکردیذ ؛ ما را بدوستیٔ شما رغبت تمام است ؛ وچون بُعد مسافت
بقُرب مبدّل شذ ، بایذ که مقدّم وسرورَ شما عزم حضرت کنذ ،
9 وآنچ مصلحت ومقتضای وقت باشذ ، استماع کرده ، با خلع شاهانه
مراجعت نمایذ ؛ چون پیغام ورسولان بایشان رسیذ ، اسرائیل را که مقدّم
ایشان بوذ ، با ده هزار مرد گزیذه وسواران سزیذه عزم خدمت
12 سلطان جزم کرد ، سلطان باز رسول فرستاذ ، که حالیا ما را بمددی
حاجت نیست ، جریده بیایذ ، که مقصود دیذار است وگفتار واستظهاری ،
که از جانبیَن بروذ

15 بموجب امر وامتثال فرمان اسرائیل با سیصذ نفر از جوانان
خوب منظر مرغوب پیکر بگزیذ ، وبحضرت آمذ ؛ وفرزند خوذ
ابو الفوارس قتلمش را با خوذ بیاورد ؛ چون بشرف تقبیل بارگاه مستسعد

---

1 بحر : + فرو رفت A ‖ **2** بدیذن ... نموذ وAEH : — راوندی ‖ **3** بدیار AE : + هند و H ‖ واقصاء H : واقتصاء E واقاصی A ‖ **4** بلاد EH : بداد A ‖ **6** ننموذیذ E : ننموذند AH ‖ **7** التماسی AE : التماس H ‖ نکردیذ EH : نکردند A ‖ رغبت EH : رغبتی A ‖ **8** بقرب AE: تقرب H ‖ **9** با خلع AH : تا خلع E ‖ **10** ورسولان AE : ورسول H ‖ اسرائیل را C وراوندی : ارسلان ـ ابن‌الاثیر، بیغوارسلان ـ زبدة، پیغوارسلان المدعو اسرائیل ـ اخبار ‖ **11** با ده هزار مرد C : بالشکری گران ـ راوندی ‖ **12** سلطان AH : وسلطان E ‖ **15** ـ **17** بموجب ... بیاورد C : برین موجب بیاورد ـ راوندی ‖ **16** خوذ H : خوذ را AE ‖ **17** ابو الفوارس: + بن E ‖ قتلمش را EH : قیلمش A ، — راوندی

گشتند، سلطان او را ترحیب واکرام تمام کرد، وبا خویشتن بر گوشهٔ
تخت ملک نشاند بالای تمامت امرا؛ آنگاه مجلس بزم بیاراستند؛ در
اثناء محاوره ومعارضه سلطان ازو استنطاق واستکشاف نموذ، که ما را 3
هروقت بجانب هند بغزاء کفّار مبادرت می بایذ نموذ، وبلاد خراسان
مهمَل ومعطَّل می‌ماند؛ توقّع بشما چنانست که میان جانبَین عهدی
واستظهاری باشذ، تا اگر وقتی از طرفی خصمی پدیذ آیذ، وبمددی 6
حاجت افتذ، شما معاونت ومدد دریغ نداریذ؛ امیر اسرائیل بپاسخ
گفت، که از ما در بندگیٔ سلطان عالَم تقصیری وتأخیری نباشذ؛
محمود گفت: اگر وقتی ما را بلشکری حاجت افتذ، بچه مقدار مدد 9
ومساعدت توانید نموذن؟ اسرائیل کمان را از سلاح‌دار بستذ، واز سر
غرور باذه ونخوت جوانی گفت: چون این کمان را بقوم خوذ فرستم
سی هزار مردکار در حال سوار شوند؛ سلطان باز پرسیذ، که اگر 12
بزیادت احتیاج افتذ؟ یک چوبه تیر پیش محمود انداخت، وگفت:
هرگاه که این تیر را بنشان بفرستم نزد خیل خوذ ده هزار مرد دیگر
بیایند؛ وهمچنین می‌پرسیذ، تا بکمانی وسه چوبه تیر بصذ هزار سوار 15
ملتزم شذ؛ محمود گفت: اگر زیادت بایذ؟ گفت: ازین تیرها یکی
ببلخان کوه فرست، صذ هزار سوار دیگر بیایند؛ محمود گفت: اگر
زیادت بایذ، وضرورت بوذ؟ گفت: این کمان را بترکستان فرست، 18

---

1 تمام H : — AE || **3** محاوره A : مجاوره EH (؟)، سخن ـ راوندی || استنطاق AH : استبطاق (؟) E || **5** مهمل ~ معطل A || **7** نداریذ AE : ندارذ H || اسرایل AH : اسمعیل E || **7-8** بپاسخ ~ گفت A || **8** که EH : — A || تقصیری AH : تقصیر E || **10** سر EH : — A || **11** خوذ H : خویش AE || **14** تیر AE : — H || ده هزار AE : در H || **15** بکمانی AH : بکمان E || بصذ AE : صذ H || **17** ببلخان کوه AH : سلخان E جبل بلجان ـ ابن الاثیر || بیایند H : بیایذ AE

تا اگر دویست هزار سوار خواهی بیارئ پاذشاه بیایند ؛ محمود بغایت مستشعر ومتفکّر شذ ، ودردل خوذ گفت : کسی که بکمانی وسه چوبه تیر بی جامگی وجرایت این همه لشکر آماذه ومعدّ می تواند داشت ، کار او خوار نشایذ گرفت ؛ وتا سه شبانروز صبوح بغبوق وغدا بعشا پیوستند ، سلطان او را ونوکران او را خلعت بسیار وخواستهٔ بی شمار داذ

پس با امراء خوذ فرموذ ، که اسرائیل تا سه روز با فرزند و ده نفر از مطیعان مهمان ما باشند ، وباقی نوکران او را شما مهمان خوذ سازیذ ؛ چنان کردند ، و در نیم شب که شراب خام در کلّهاء ایشان اثر کرد ، همه را گرفته ، مقیّد ومحبوس کردند بأغلال گران ؛ ومحمود اسرائیل را با یاران هم در شب بهندوستان فرستاذ بقلعهٔ کالنجر بحدود مولتان ؛ چون اسرائیل از خواب در آمذ ، خوذ را خسته و بسته دیذ ، تن در قضای آسمانی داذ ، ومیگفت :

شعر [بسیط]

یَا راقِدَ اللَیلِ مسرورًا بأوَّلِهِ   إنّ الحَوَادِثَ قد یَطْرُقْنَ اَسْحارَا
لا تَأْمَنَنَّ بِلیْلٍ طابَ أوَّلُهُ   فرُبَّ آخِرِ لَیْلٍ اَجَّجَ النارَا

وبه پیش باقئ اولاد سلچوق رسولی فرستاذ با خلعتهای شاهانه ،

---

4 شبانروز AH : شبانرو E ‖ 5 پیوستند AE : می پیوستند H ‖ نوکران او را AE : نوکران را H ‖ 8 مطیعان AE : مطیغان H ‖ مهمان ما EH : مهمان A ‖ 10 ومحمود H : محمود AE ‖ 11 - 12 بحدود مولتان C :— رواندی ‖ 12 مولتان AE : ملتان H ‖ 12—۱۰ ، 9 چون اسرایل... کینه ایم C : — راوندی ‖ 14 شعر A : — EH ‖ 16 a لا تأمنن AE : لا تا مقن H ‖ b اجج : احج AH اجح E ‖ 18 وبه پیش AE : وپیش H ‖ رسولی ~ فرستاذ A ‖ باخلعتهای AE : باخدمتهای H ‖ شاهانه EH : شانه A

ونموذ ، كه چون اسرائيل بحضرت رسيذ ، نوازش تمام یافت ، اما سبب آنك درگاه پاذشاهان نديذه بوذ ، وآداب وفرهنگ آن ندانسته ، ازو در
3 حالت مستی حالتی صادر شذ ، كه روزی چند براى ناموس سلطنت مقيّد ومحبوس شذ ؛ بايذ كه ايشان ازو فارغ البال ومنتظم الحال باشند ، كه هر چه زوذتر با تشريف مراجعت خواهذ كرد ؛ براذران
6 بعد از استماع پيغام خواستند ، كه خروج كنند ؛ امّا از عاقبت كار ترسيذند ، رسول را بتازه‌رويى با إنجاز مآرب وعطايا باز فرستاذند ، ونموذند ، كه فرمان سلطان عالم را انطياع وانقياد واجب دانيم ، وهمه
9 بندگان كمينه ايم

واسرائيل تا هفت سال در قلعه محبوس بوذ ، دو تركمان ازخيل او بيامذند ؛ ومدّتها بران محروسه آب‌كشی كردند وحمالی وساقی ، تا روزی
12 فرصت يافتند ، واسرائيل را بديذند ، وطريقی سگاليذند ، كه او را در شب بدزدند ؛ چنان كردند ، و راه خراسان گرفتند ؛ بيشهٔ در پيش آمذ ، از انديشهٔ پريشان راه گم كردند ، ومبهوت وحيران ماندند ؛
15 بامداد كه طاوس خاور بجلوه درآمذ ، كوتوال خبر يافت ، با سپاه برعقب ايشان بيامذ؛ چون لشكر باو نزديك رسيذ ، و دانست كه گرفتار خواهذ شذ ، تركمانان را گفت : از من طمع ببريذ ، وبراذرانم را از من
18 سلام برسانيذ ، وبگوييذ ، كه در طلب مُلك خراسان سعی وجهد بليغ

4 شذ AE : وشذ H ‖ **6** پيغام H : ببغام (؟) E بيغام كه A ‖ **7** ترسيذند AH : برسيذند E ‖ با انجاز AE : با انجار H ‖ **8** ونموذند EH : — A ‖ انطياع ~ انقياد A ‖ **10** دو تركمان E : وتركمان AH ‖ **11** كردند EH : — A ‖ وساقی A : وساق E ومساق H ‖ **13** بدزدند H : بدزديذند AE ‖ وراه . . . گرفتذ C : — راوندی

نمایند ، وبکوشیذ که این پاذشاه بنده زاده است، نسبتی بزرگی ندارذ ،
واین مملکت برو نمانذ ، بکوشیذ تا بدست شما افتذ ، که مرا بی گناه
3 معیّن محبوس کرد ، والبَادِی أظلم ؛ ترکمانان در زیر گیاه پنهان شذند ،
وآن جماعت اسرائیل را بگرفتند ، وبند سخت تر کردند ؛ هم آنجا وفات
یافت — رحمه الله — بشربت سم

6 پسرش قتلمش بناشناس چندسال درآن ولایت میگشت ، بعد از استماع
واقعهٔ پذر براه بیابان برصوب مَسْتَنْج سرخ کلاهان از بیابان بخان نشین (؟)
وسیستان آمذ ؛ واز آنجا براه اسفزار وشفورقان با معبرگاه ترمذ ببخارا شذ
9 پیش عمّان وخیل خویش ؛ واحوال کما هی بگفت ، ایشان خوذ در طلب
مُلک بوذند، وقصد ثار براذرخوذ اسرایل میکردند، وفرصت می جُستند ؛
کس بمحمود فرستاذند . که ما را مردم وحواشی ومواشی بسیار شذ ،
12 وازکثرت وازدحام وانبوهیٔ گروه موضع مسارح ومراعی بر ما تنگ
شذ ، واین مراعی بمواشی ووفور حواشیٔ ما وفا نمی کنذ ؛ توقُّع بکرم
عمیم سلطانی آنست ، که دستوری دهذ ، تا ما از آب بگذریم ،

---

1 نسبتی EH : نسبی A || بزرکی EH : بزرک A || **3** معین EH : مقید و A ||
4 هم EH : وهم A || **5** یافت EH : کرد A || **6 ـ 9** بعد از ... وخیل خویش C : در
راوندی اکثر اسمهای خاص موجود نیست || **7** مستنج ـ یاقوت : مسنح H ، E محو شده ،
— A || **7** بخان نشین (؟) : بحان نسىں H بحاله ىسین E بحال A در تاریخ سیستان (چاپ
بهار ، ص ۳۳۹) موضعی بنام خان در سیستان مذکور است || **8** وشفورقان (؟) :
و شعورقان H وسورقان E ، — A ، ممکن است که این موضع شفرقان یا شبرقان باشد که
درمیان شهرهای مرو الرود وبلخ بود ؛ رجوع شود به یاقوت و Barthold ، *Turkestan*[2] ،
ص ۷۹ ببعد || بامعبرکاه AE : تا معبرکام H || **10** ثار : تار EH ثار A || **12** کروه EH :
کرده A || **13** مراعی A وراوندی : مرعی EH || **14** عمیم AE : — H

---

7 مستنج ، انظر یاقوت ، معجم البلدان ، چاپ Wüstenfeld ، ج ٤ ، ص ٥٢٤ :
مدینة بالسند من ناحیة یقال لها السرار . . . وبینها وبین بست سبعة ایام او نحوها . . .

وبخراسان میان نسا وباوَرد مقام سازیم ؛ ارسلان جاذب والیٔ طوس
که رباط سنگ پشت او بنا کرده ، وآنجا مدفونست ، گفت :
صواب نیست ایشان را بخراسان راه داذن ، که خیلی فراوان اند ، 3
وساز وآلت وعُدّت بی پایان دارند ، نباید که ازیشان فسادی تولّد
کنذ ؛ سلطان برای استظهار وتوفیر خزانه وشعف حرص وولوع
ایشان را اجازت داذ ، که ازآب عبور کنند ، وبسخن عاقلانهٔ او التفات 6
نکرد ؛ عقلاء گفته اند که میان طامع وحریص کار زوذ تمشت یابذ ؛
وتا سلطان محمود زنده بوذ ، هیچ حرکت نکردند ، ومخالفت وعناد ننموذند
در اثناء آن میکائیل نیز درگذشت ، وبعدم آباذ عُقبی رحلت 9
کرد ؛ وازو دو پسر ماندند : چغریبک ابو سلیمن داود وابو طالب طغرلبک
محمد ؛ ودرمیان خیل وخویشان وجیه ومقدّم شذند ، تا در شهور سنهٔ
احدی وعشرین واربعمایة [٤٢١] محمود وفات یافت ، وحیوة عاریت ازو 12
باز خواستند ، ومِسمار فنا بر در بقاء او زذند ، میان دو پسر او مسعود ومحمد
در سلطنت خلاف افتاذ ، ودرکار مملکت فتنه وآشوب ظاهر شذ ، تا سلطنت
بر مسعود مقرّر شذ ؛ در اثنای این فترت در سنهٔ ثمان وعشرین واربعمایة 15
[٤٢٨] کس بعمید نیشابور فرستاذند سوری ابن المعتزّ که قبّهٔ علی بن
موسی انشا کرده است ، ودرخواستند که در آن نواحی مقام گاه ایشان معیّن
کنذ ؛ عمیدالشرق نامه بخدمت سلطان مسعود بن محمود فرستاذ ، واو در آن 18

---

1 جاذب EH : جاذب A **2** سنک پشت AE : سنک بست H وراوندی (ص ۹۲ ، حاشیه ٦) و Barthold : *Turkestan*[2] ، ص٤٤٨ ببعد || **3** که EH : چه A || **12** عاریت AE : عاریتی H || **14** سلطنت AH : سلطانیت E || **17** موسی H : + الرضا الرضی علیه السلام E الرضا علیه السلام A || **14** بخدمت سلطان H : بسلطان AE || مسعود بن محمود A : محمود بن مسعود EH

وقت بجرجان بوذ ، برابر شرف المعالی نوشروان بن فلک المعالی منوچهر
بن شمس المعالی قابوس بن وشمگیر فرو آمذه ، بطمع مواضعهٔ که ازو
3 میخواست، و انتظار حمل شهر رَیّ وقُم که عمید ابوسعد حمدوی خواست
فراستاذ ، میکرد ؛ چون خطّ عمید الشرق بخواند ، درحال بنیشابور
آمذ ، تا تدبیر کار سلچوقیان بکنذ ؛ لشکر او ازسفر مازندران کوفته وخسته
6 بوذند ، وسلاحها نمگین و تباه شذه ، وستوران بهار ناخورده ، نهضت
این مهم وتاختن نمی توانست کردن

سلطان مسعود نخست کس فرستاذ ، ومال خواست ؛ نداذند ،
9 وبجواب گفتند : مال بکسان خوذ می‌دهیم، چه ما نیز از نژاذ پاذشاهانیم،
ودر غیبت ملا منشیٔ مسعود بجرجان ومازندران چغریبک داود وابو
طالب طغرل بک محمد کنکاج کردند ، که بروند ، وغزنین تختگاه
12 محمودیان بگیرند ؛ مسعود چون ازین حال خبر یافت ، با سی هزار
سوار بیامذ ، وبتن خویش نهضت این مهم نمی توانست کردن ،
چند امیر از سپاه خوذ اختیار کرد ، وبا عُدّتی تمام بجنگ ایشان
15 فرستاذ ؛ سلچوقیان غافل وناساخته بوذند ، اما إقبالشان بیذار
بوذ ؛ این قوم ناگاه بحدود حصار طاق میان ولایت نور وشهرستانه
بر ایشان زذند ، وبغارت مشغول شذند ؛ سلچوقیان از هر گوشهٔ رجعت
18 کردند، وجنگی سخت داذند؛ عاقبة الامر لشکر مسعود بزاری ونامرادی

---

1 وقت AH : زمن E || شرف المعالی AE وراوندی (در رجب سال ٤٢٦) : شمس المعالی H || 2 وشمکیر AE : وسمکین H || فرو آمذه AE : فروآمذ و H || 3 وقم C : — راوندی || ابوسعد حمدوی : ابو سعد حمدوی AH ابوسعد حمدوی E ابوسهل احمد حمدونی ـ زبده || 4 عمید الشرق C : سوری ـ راوندی || 7 این مهم H : این E ، — A || 8 ـ 13 سلطان مسعود بیامذ C : — راوندی || 9 بکسان AE : بکشان H || 10 ودر غیبت H : بغیت A ، در E محوشده || 10 ملامنشیٔ H (؟) : ملامنسی AE || 16 طاق EH : طات A، — راوندی

---

14 چند امیر . . . کرد : رجوع شود به بیهقی ، ص ٥٩٧ ببعد

شکسته شذند، وسلچوقيان پانصذ هزار دينار زر وسلاح وتجمّلات وچهارپا برداشتند؛ واز اتّفاق بذ مسعود را قضيهٔ صادر شذه بوذ در هند، که او را مجال توقّف بخراسان نبوذ، بحسب مصلحت وقت با سلچوقيان صلحی از سر ضرورت بکرد، وبرفت

کار ايشان هر روز بالائی می گرفت؛ وبقوت تر می شذند، امارت پادشاهی از صفحات احوال ايشان می تافت، وشعاع اقبال از صفحات احوال ايشان می درخشيذ، وصبح دولت از مطلع رايات ايشان می دميذ؛ سلطان مسعود سال ديگر از هندوستان با غزنه آمذ، وحالی از استيلا وشوکت آل سلچوق بتحقيق خبر يافت؛ بتعجيل مُسرِعان بامير خراسان دوانيذ، که بی توقّف وتردّد بجنگ سلچوقيان روذ، وايشان را از ولايت خراسان بيرون کنذ؛ او جواب داذ، که کار ايشان زيادت از آنست، که بمن بنده وامثال من کفايت شوذ، تا با ايشان مقاومت توانم کرد

مسعود گفت: او بازار خويش تيز ميکنذ، واگر نه ايشان را چه محلّ تواند بوذ؟ جزما مثال فرستاذ، که اين مهم ترا کفايت می بايذ کرد؛ بعد از آن از امتثال چاره نديذ، مصاف کشيذن همان بوذ، وشکسته شذن همان؛ وسلچوقيان بعد از شکست امير خراسان در مملکت خراسان

1 پانصذ هزار دينار C : صذبار صذ هزار دينار ـ راوندی ‖ وتجملات H: — AE ‖ 2 واز اتفاق EH : واز قضيهٔ اتفاق A ‖ 3 مجال A : محال EH ‖ 4 صلحی H : — AE ‖ بکرد H : صلحی کرد E صلح کرد A ‖ 5 بالائی H : بالا AE ‖ 9 بتعجيل AE : وبتعجيل H ‖ 13 کرد EH : کردن A ‖ 15 اين AE : آن H

8 با غزنه آمذ : در جمادی الاولی سال ۴۲۹ ـ راوندی، ص ۹٦ ، حاشيه ۳ ؛ بيهقی، ص ٦٦ ببعد ‖ 9 بامير خراسان: يعنی حاجب بزرگ سباشی ـ راوندی، ص ۹۷ ، حاشيه ۴ ؛ بيهقی ، ص ٦٦۷ ‖ 16 وشکسته شذن همان: در آخر شعبان سال ۴۲۹ ـ راوندی، ص ۹۷ ، حاشيه ۱ ؛ بيهقی ، ص ٦۷۸ ؛ ابن الاثير، ج ۹ ، ص ۳۲۷ ببعد

پراگنده شذند ، ودراثناء اين فترت تراکمه دست تطاول و راه زذن وشور وآشوب بکشوذند ، وديار خراسان را آشفته ومخبّط کردند

3 [اولهم السلطان المعظم رکن الدنياء والدين ابو طالب طغرلبك محمد بن ميکائيل بن سلچوق]

طغرلبک در رمضان سنهٔ تسع وعشرين واربعماية [۴۲۹] بنيشابورآمذ ،
6 وبشاذياخ برتخت ملك مسعود بن محمود نشست ؛ اضطراب وانقلابی در مردم شهر افتاذ ، منادی فرموذ ، که هيچ کس را با سُکّان شهر ورعايا کاری نيست ، وهيچ آفريذه را نرنجانند ؛ چون اين خبر بسمع
9 مسعود رسيذ ، سخت ازجای برفت ، وبغايت متفکّر ومتردّد شذ ؛ از غزنين بالشکری وعُدّتی تمام براه تگيناباذ وبُست بجانب اسفزار برصوب هراة بخراسان آمذ ؛ ودرين حال طغرلبک بولايت طوس
12 بوذ ، از براذر چغريبک جذا

مسعود خواست که تاختن برذ از راه جام بطوس ، ونگذارذ که ايشان بهم پيوندند ؛ چون شب درآمذ ، برماذه پيلی سبکرَو نشست ،
15 وبا لشکری جريده روی بطوس نهاذ ؛ ميان ايشان بيست وپنج فرسنگ

2 خراسان را H : خراسان AE ‖ 3-4 اولهم .... سلچوق : — C ‖ 5 تسع C : اربع ـ راوندی ‖ 6 اضطراب AE : اضطرابی H ‖ 8 نرنجانند EH : نرنجانيد A ‖ 9 وبغايت AE : و H ‖ ومتردد E : — H ومترد A ‖ 12 چغريبک : چقربک ـ اخبار (همه جا) ‖ 13 مسعود H : — AE ‖ برذ EH : کند A ‖ 15 بيست AH : شصت E

3 اولهم ... طغرلبک : رجوع شود به راوندی ، ص ۹۷ - ۱۱۲ ؛ بيهقی ، ص ۶۸۷ ببعدها ؛ ابن الاثير ، ج ۹ ، ص ۳۲۸ ببعدها ؛ زبدة ، ص۶ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۱۷ ببعدها ؛ روضة الصفاء ، ج ۴ ، ص ۹۱ - ۹۵ ؛ حبيب السير ، ج ۲ ، ص ۴۸۲ - ۴۸۷ ‖ 11 بخراسان آمذ : راوندی ، ص ۱۰۰ ؛ بيهقی ، ص ۶۹۷ - ۷۱۲ ‖ 15 روی بطوس نهاذ : در صفر سال ۴۳۱ ، راوندی ، ص ۱۰۰ ، حاشيه ۳ ، نقلاً از بيهقی ، ص ۷۵۶

مسافت بوذ ؛ بر پشت پیل آن شب در خواب شذ ، وکس او را بیذار
نیارست کردن ، و پیل‌بان پیل را بتند نمی یارست راند ؛ چون روز شذ ،
خبر یافت که طغرلبک بگذشت ، وببراذر چغریبک پیوست ؛ مسعود 3
پیل بان را سیاست فرموذ ، والفائتُ لا یُستَدرَك ؛ واز آنجا عنان بجانب
سرخس تافت ، وجنگ را بساخت ، واوروق قنیق سلچوق رسولان
می فرستاذند ، وتفحص احوال میکرد ؛ در حصار دندانقان مروشاهجان 6
بر هر دروازهٔ صذ مرد حامی نشانده بوذند باسلاح ، ومیعاد کرده ، که
نیم شب بهنگام مناجاة حاضر شوند ، تا باتّفاق بیک دروازه بیرون
روند ، وبر دشمن شبیخون برند ؛ نیم شب مرد در مناجات میخواند ، که 9
یا داودُ إنّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفةً فِي ٱلأرْضِ (۲۶/۳۸) ؛ داود تفسیر
این پرسذ ، چون فحوی ومعنی آیت معلوم کرد ، بغایت خرّم وخوشدل
شذ ؛ باز استراق سمع نموذ ؛ مقری میخواند بر مناره ، که تُعِزُّ مَنْ 12
تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الخَيْرُ إنَّكَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ (۲۶/۳) ؛ معنی این آیت نیز پرسیذ ، ومعلوم کرد ،
هر دو را بفال نیکو گرفت ، ودلیر ودلاور شذ ؛ وبا براذر 15
طغرلبک واتّفاق امراء بدلی قوی واملی فسیح از شهر بیرون رفتند ؛
واز چند جهات بر أعدا شبیخون کردند ؛ و میان بیابان سرخس
وباورد بحدود حصار دندانقان مرو شاهجان با ایشان مصاف داذ در سنهٔ 18

---

2 کردن AE : کرد H || **3** بکذشت و H : — AE || پیوست A : نوشت H سوست E || **4** والفائت AE : والقائت H || **5** قنیق : فسق EH فنیق A || رسولان EH : جاسوسان A || **6 ـ 17** در حصار ... شبیخون کردند C : — راوندی || **6** دندانقان EH : دیدانقان A || مرو شاهجان EH : مرز شاهجان A || **9** مرد در AH : مرد E || **11** این EH : آن A || **12** سمع EH : سمیع A || بر مناره H : — AE || **14** نیز H : — AE || **15** نیکو E : نیکی H خوش آمد ونیکو A || **16** فسیح EH : فسیحه A || **18** مروشاهجان AH : مرزشاهجان E || داذ EH : داذند A

تسع وعشرين واربعماية [٤٢٩]؛ ودرآن بيابان چاههای بسيار بوذ، سلچوقيان
می‌شناختند، آب بر گرفته بوذند، وچاهها جمله بينباشته؛ لشكر مسعود را
3 درآن موضع كه آب چشمه وكاريز نباشذ از چهار سو ستوران ايشان مست
شذند، وبستوه آمذند، مع هذا بسياری بكوشيذند، عاقبت پشت بداذند

وچون سلطان حشم را متفرّق وخوذ را تنها ديذ، عنان بگردانيذ؛
6 وبر پيل نشست، وروی بهزيمت نهاذ بجانب فارياب وپنج‌ديه، چه هيچ
اسب اورا با سلاح نتوانستی كشيذ، الاّ بدشواری؛ وخزاين واسباب
وتجمّلات جمله برجای بماند؛ تركمانی چند برعقب مسعود راندند، چون
9 نزديك رسيذند، از پيل با اسب نشست، وحمله برد، وگرزی برسر
سواری زذ، واورا با اسب خرد بشكست، وبرخاك انداخت، هر
فوج سواركه بعد ازآن آنجا می‌رسيذند نمی‌گذشتند، وازان زخم رستمی
12 متحيّر ومدهوش می‌ماندند؛ شخصی درآن حال مسعود را گفت: ای
خذاوند آنراكه چنين زخم و بال باشذ، چگونه بهزيمت روذ، وملك
مورث گذارذ؟ گفت: ای جوان اگرچه زخم چنين است، امّا اقبال
15 نمانده است، وتأييد آسمانی بر وفق تدبير انسانی نيست

چون سلچوقيان مسعود را بذين صفت بشكستند، بيكبار نيرو
كرفتند، ولشكرهای پراكندهٔ اطراف خراسان بيشتر بايشان پيوستند،
18 وايشان را در دلها وقعی تمام پديذ آمذ؛ مقدّمان ايشان هردو براذر

---

3 موضع AH : مواضع E ‖ وكاريز نباشذ EH : وكارين A ‖ سو : + نبوذ A ‖ **6** چه H : — AE ‖ **8** راندند AH : می راندند E ‖ **10** سواری EH : سواران A ‖ هرAE : چون H ‖ **12** متحير ~ مدهوش A ‖ **13** وبال AH : وبالی E ‖ چگونه EH : — A ‖ **14** كفت AE : وكفت H ‖ **15** انسانی H : آسمانی E وامانی A

---

1 تسع ... واربعماية C : — راوندی، در ۸ رمضان سال ٤۳۱، بيهقی، ص ۷۷۷ ببعد؛ ابن الاثير، ج ۹، ص ۳۲۹ ببعد؛ اخبار، ص ۱۲

چغری وطُغرِل وعمّان ایشان موسی یبغو ویونس بن سلچوق وابن عمان
وخویشان باهم بنشستند، وعهدی کردند با یکدیگر در موافقت ومساعدت
ومعاونت که درهمه مواضع یکی باشند ؛ گفتند : عیاذاً بالله اگر درمیان 3
ما خلافی پدیذ آیذ ، خصمان خیره بر ما چیره شوند ، واین ملکِ
بمشقّت گرفته از دست ما آسان بروذ ، آنگاه ندامت مفید نباشذ ؛ آخر
صلح کردند ، وقرار نهاذند، که سیستان وغزنین ودیار سند وهند سلطان 6
مسعود را باشذ ، واز خراسان تا باقیٔ ممالک دست باز دارند ، ومتعرّض
نشوند ؛ وایشان نیشابور وطوس بگرفتند ، وخواستند که قتل وغارت
کنند ، ماه رمضان بوذ ، این تهدید ووعید را تا عید در توقّف داشتند 9

وباتّفاق یکدیگر بحضرت خلیفه القایم بامرالله نامه نوشتند ، که
ما بندگان آل سلچوق بن لقمان گروهی هستیم همواره مطیع وهوا خواه
دولت عبّاسی ومِطواع ومنقاد فرائض وسنن ، ودر بیشتر اوقات بغزو 12
وجهاد کوشیذه ایم ، وما را عمّی بوذ مقدّم وسروَر ما اسرائیل نام ؛
یمین الدولة سلطان محمود — نوّر اللهُ قبرَه — او را بی جرم وجنایت وخیانتی
بگرفت ، وبمحروسهٔ کالنجر هند فرستاذ ، ومدّت هفت سال در 15
بند بداشت، تا هم آنجا سپری شذ ، وبسیاری دیگر از خویشان
وپیوستگان ما بقلاع باز داشت ، تا جمله نماندند؛ وچون محمود — رحمه الله —

1 یبغو : در اصول بدون نقطه || ویونس بن (آل H) سلچوق AEH : — راوندی || 2 وخویشان AE : وخویش آن H || بنشستند AH : نشستند E || 3 ـ 9 عیاذا بالله ... داشتند C : — راوندی || 6 وغزنین AE : وغرش H || سند وهند EH : هندوستانA || 11 بن لقمان (کذا) C : — راوندی || 12 ومطواع EH : ومطاع A || 14 وجنایت AE : وجنایتی H || 15 هند EH : هندوستان A || 17 ما AE : — H

10 نامه نوشتند : درسال ٤٣٢ ، رجوع شود به زبدة ، ص ۷ ـ ۸ ؛ راوندی ، ص ۱۰۲ ، حاشیه ٥

در گذشت، پسرش مسعود بن محمود بجای او بر تخت نشست؛ وبمصالح ملك ومعدلت قیام نمی نموذ، وبلـهو وتماشا وطرب مشغول می بوذ، 3 وملك وملّت معطّل ومهمَل می‌ماند، واهل بدعت مجال فرصت وفساد می یافتند؛ اعیان ومشاهیر خراسان از ما در خواستند، تا بمعاونت ومساعدت ایشان قیام نمائیم، وحمایت ایشان کنیم؛ امرا ولشکریان 6 او چند نوبت روی بما نهاذند، ومیان ما وایشان کرّ وفرّ ومصاف وحرب بسیار شذ، نصرت وظفر که قائد دولت وعلامت اقبال است، بیشتر اوقات ما را می بوذ؛ عاقبت بیاریٔ خذای تعالی ونصرة او که 9 وما النَّصْرُ إلاّ مِنْ عِنْدِ اللهِ (١٢٦/٣)، واقبال حضرت مقدّس نبوی نصرت ما را بوذ، وما غالب ومستولی آمذیم؛ شکر این موهبت ونعمت وسپاس این نصرت وسعادت را معدلت وانصاف در میان خلایق 12 گستردیم، واز راه بیداذ وجَور کرانه کردیم؛ ومیخواهیم که این کار بر نهج دین وقانون اسلام بفرمان خلیفه باشذ

واین مکتوب بردست معتمد ابو اسحق الفُقّاعی فرستاذیم

15 ودر آن وقت پیش‌کار ایشان ووزیر سالار ابو القسم بوزجانی بوذ، کریم عهد خویش وممتاز از جمله اقران؛ چون نامه بفرستاذند، ولایت قسمت کردند، وهر یکی از مقدّمان بطرفی نامزذ شذند؛ چغریبك براذر 18 بزرگتر مرو را دار الملك ساخت، وخراسان بیشتر خاص کرد؛ وموسی

1 محمود بجای AE : محمد بر جای H || **3** معطل ~ مهمل A || **6** نوبت H : بار AE || **7** نصرت ~ ظفر A || قائد H : فائدهٔ AE || **10** غالب و EH : — A || **15** بوزجانی : نورحانی EH نورجانی E ، بورْکان ـ راوندی وتاریخ گزیده || **18** مرو را AE : بمرو H

6 ـ 7 چند نوبت روی بما نهاذند . . . حرب بسیار شذ : رجوع شود به بیهقی، ص ٧١٤ ببعد وراوندی، ص ١٠٣، حاشیه ٣ || **16 ـ 17** ولایت قسمت کردند . . . : برای این قسمت رجوع شود به راوندی، ص١٠٤، حاشیه ٥ ؛ زبدة، ص ٨؛ تاریخ گزیده، ص ٤٣٧؛ اخبار، ص ١٧؛ وهذا کله فی سنة ٤٣٠ ـ اخبار

يبغو بولايت بست وزمين خاور وحدود هراة واسفزار وسيستان وخان
نشين چندانكك تواند داشت نامزد شذ ؛ وقاورد پسر مهين چغريبك
3 بولايت طبس ونواحي كرمان وحوالئ قهستان رفت ؛ وطغرلبك بجانب
عراق آمذ ؛ وابراهيم ينال كه براذرش بوذ از طرف ماذر وپسر براذرش
امير ياقوتى وپسر عمّش قتلمش بن اسرائيل ملازم او بوذند ؛ چون شهر
6 رى را مستخلَص كردند، ومحروسهٔ تبركك بدست ايشان افتاذ ، آنجا
دار الملك ساخت ؛ وابراهيم ينال را بهمذان فرستاذند، وياقوتى را بشهر
ابهر وزنجان ونواحئ آذربيجان ، وقتلمش را بولايت جرجان ودامغان
9 باساير ولايت قومس، والپ ارسلان محمد بن چغريبك براذر زادهٔ
او درخدمت او بوذ، وتا زمان سلطان سنجر — نوّر اللهُ ضريحَه — از قصد
خاندان سلطان مسعود ومحموديان دست باز داشتند

12 چون نامهٔ ايشان بخليفه القائم بامرالله رسيذ ، هبة الله بن محمد
المأمونى را با رسول ايشان پيش طغرلبكك فرستاذ برَى، وپيغام را
بنيكوترين وجهى جواب داذ ؛ وهبة الله را فرموذ ، كه پيش او باشذ ،
15 تا اورا ببغداذ آورذ ونصيحت وتهديد ايشان را ؛ وبتخويف نصيحت
كرده ، كه با بندگان خذا گستاخ مباشيذ ، و ولايت خراب مكنيذ ،

---

1 يبغو : ىغو AEH يبغو كلان ـ راوندى ‖ وزمين EH : ورامين A ‖ **1ـ2** وخان (خان H) نشين H : وحارنسال E وكابلستان A ، — راوندى ‖ **2** چندانكك EH : چندA ‖ **3** طبس C : طبسين ـ راوندى ‖ وحوالئ قهستان C : — راوندى ‖ **4** ينال EH : نيال A ‖ ماذر A : H براذر E ‖ **7** فرستاذند AE : فرستاذ H ‖ **8** ونواحئ آذربيجان H : — AE ‖ **9** قومس EH : قومش A ‖ **10** بوذ : + و در مهمات ومعضلات ايثار رضا وتحرى فراغ او جستى ـ راوندى ‖ **10 ـ 11** وتا زمان . . . داشتند C : — راوندى ‖ **11** خاندان H : — AE ‖ **12** چون AE : وچون H ‖ القائم بامرالله ـ راوندى : القادر بالله C ‖ **12ـ13** بن محمد المأمونى ـ راوندى وزبدة : بن محمود المأمونى C ‖ **13** وپيغام را AE : وپيغام H ‖ **14** باشذ EH : باشند A ‖ **15** ـ ص ٢١ ، **6** او نصيحت ... راضى كرد C : — راوندى ‖ **15** ايشان را وEH : ايشان A ‖ **16** خذا EH : — A ‖ خراب مكنيذ AH : — E

---

4 ـ 5 وپسر براذرش امير ياقوتى، ابن الاثير (ج ٩، ص ٤٣٢): براذرش (ج ٩، ص ٤٤٤) برادر زادهٔ او ؛ زبدة (ص ١٣) : اخوه ياقوتى بن داود (!) ؛ راوندى ، ص ١٠٤ ، حاشيه ٤

و وعد و وعید رسانیذ، و تشریف و لوا فرستاذ ، فی الجمله مأمول ایشان
بِأَسْرِها مبذول افتاذ

3 روز عید برنشستند، تا نیشابور بغارتند، طغرلبك گفت: روز عیدست،
اهالی را نشاید رنجانیذن ؛ چغریبك لجاج نموذ ، وکارد بکشیذ ، که اگر
میگذاری که بغارتم، وإلا خوذ را بکشم؛ طغرلبك تواضُع نموذ، وبچهل
6 هزار دینار قسط او را راضی کرد؛ هبة الله مدّت سه سال آنجا بماند ،
بحکم آنک طغرلبک را از ولایت و نواحی گرفتن فراغت ببغداذ رفتن
نبوذ ؛ واندر سنهٔ سبع و اربعین و اربعمایة [٤٤٧] خلیفه بفرموذ، تا بر
9 منابر بغداذ بنام طغرلبک خطبه کردند ؛ ونام او بر سکّهٔ دار الضرب
نقش زذند ، و القاب او رکن الدولة ابو طالب طغرلبك < محمد >
ابن میکائیل نهاذند ، و بعد از نام او نام والقاب ملک رحیم ابو نصر
12 ابن ابی الهیجاء سلطان الدوله

وهم در ین سال در ماه رمضان طغرلبک ببغداذ رسیذ ؛ خلیفه
اورا بسیار نثارها کرد ، ونُزلها فرستاذ ؛ وملك رحیم باستقبال بنهروان آمذ ؛
15 او را بگرفت، وبند کرد ، و بمحروسهٔ ری بتبرّک فرستاذ ؛ و از آنجا

1 و وعد AE : ووعید H ‖ وتشریف AE : — H ‖ 2 بأسرها EH : باسره A ‖
3 بغارتند AE : بغارتیذ H ‖ 4 اهالی را ~ نشایذ رنجانیذن H ‖ 6 مدت AE : — H ‖
7 از EH : — A ‖ 8 واندر EH : ودر A ‖ واربعین C : وثلثین ـ راوندی (سهو) ‖
10 محمد ـ راوندی : — C ‖ 11 نهاذند وE : نموذو H نهادند A ‖ والقاب AE: ولقب H ‖
12 ابی الهیجا C و راوندی : ابی کالیجار ـ ابن‌الاثیر ‖ 14 ـ 15 وملك . . . فرستاذ EH :
A در حاشیه استدارک شده ‖ 15 بتبرک A : بترك (با راء مشدده) H تبرک E بطبرك
ری ـ راوندی

9 خطبه کردند ... : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ٩ ، ص ٤١٨ ببعد ؛ زبدة ،
ص ١٠ ؛ راوندی ، ص ١٠٥ وحاشیه ٤ ، ٥ ، ٨ و ١٠

نخست بدر حرم وسُدّهٔ شریفه آمذ ؛ وشرایط تعظیم و مراسم تفخیم
بجای آورد ؛ چون باز گشت؛ بنوبتی فرو آمذ، خلیفه او را نثارها ونعمتهاء
فراوان وتکلّفهاء بی پایان فرستاذ، و سلطانئ او بر عراق وجملگئ قهستان 3
مقرّر گشت ؛ وفرموذ ، تا بر کنار دجله بالای بغداذ شهری ساختند،
جامعش هنوز باقیست ، بجامع سلطان مشهور

وچون طغرلبک از بغداذ بازگشت در سنهٔ تسع واربعین واربعمایه 6
[۴۴۹] ، بساسیری که اسفهسالار ومقدّم لشکر بغداذ بوذ، روی از خلیفه
القائم بامرالله بگردانیذه، وبخلیفهٔ مصر المستنصر بالله اقتدا کرده، وبغداذ
بگرفته ، وخلیفه را اسیر کرده ، وبحدیثهٔ عانه محبوس گردانیذه ؛ 9
خلیفه در قید وبند بوذ ، نزد طغرلبک پیغام فرستاذ ، وبذو استغاثت
نموذ ، واستعانت جست ، وبتعجیل هرچه تمامتر او را باز خواند؛ طغرلبک
طریق مطاوعت سپرد ، وروی بدیوان عزیز نهاذ؛ بساسیری واتباع او 12
از بیم او بسوی شام گریختند ؛ ابراهیم ینال از طغرلبک باز گشت ،
وبهمذان رفت بقصد خزانهٔ سلطان ، طغرلبک برعقب او برفت ،
تا آنگاه که او را بکشت 15

---

4 ـ 5 وفرموذ ... مشهور C : — راوندی || **5** بجامع EH : + لشکر A || **7** بوذ C : + در سنهٔ ۴۴۹ برخلیفه بیرون آمذ ـ راوندی || روی : وروی AEH || **7 ـ 10** روی ... بوذ C : — راوندی || **9** بکرفته AE : نکرفته H || وبحدیثهٔ عانه : وبحدثه وعانه H وبحدیثه وعانه E بحدیه وعانه A حدیثة عانة ـ ابن‌الاثیر (ج ۹ ، ص ۴۴۳) || **10** بوذ H : — AE || نزد AE : — H || **14** برعقب EH : سلطان برعقب A

---

5 جامعش : این جامع که بنام جامع سلطان معروفست در زمان سلطان ملکشاه بنا کرده بود؛ رجوع شود به G. Le Strange, *Baghdad during Abbasid Caliphate*, Oxford, 1924, s. 140, 282, 326 v. b. || **7 ـ 11** بساسیری . . . : ابن الاثیر ، ج ۹ ، ص ۴۳۹ ؛ ببعد (درسال ۴۵۰) ؛ زبده ، ص ۱۵ ؛ اخبار ، ص ۱۸ ببعد ؛ راوندی ، ص ۱۰۷ ، حاشیه ۹ || **13 ـ 15** ابراهیم ینال . . : ابن الاثیر ، ج ۹ ، ص ۴۴۰ و ۴۴۴ (درسال ۴۵۱) ؛ زبدة ، ص ۱۵ ، ۱۶ ؛ اخبار ، ص ۱۹

وچون خبر باز گشتن طغرلبک به بساسیری رسیذ، دیگر بار بتعجیل ببغداذ باز آمذ ؛ و قُرواش بن المقلّد که امیر مکّه وپاذشاه موصل بوذ ،
3 وقریش بن بدران با او ضمّ شـذند ، و آن فتنه پدیذ آمذ ، وخلیفه را درحرم بحصار بگرفتند ؛ وبی اذن درحرم رفتند ، ورسم وآداب از میان بر داشتند ؛ ورئیس رُؤسا که در آن وقت پیشکار بوذ ،
6 وبکمال عقل ووفور فضل وکفایت و درایت تمام آراسته، بزاری وخواریٔ هرچه تمامتر او را بکشتند ؛ وخلیفه را بعانه فرستاذند ، وبعربی مهارش نام سپردند ، که حاکم حدیثه بوذ ، ودار الخلافه را بغارتیذند ، وسه سال
9 در بغداذ خطبه وسکّه بنام خلفای مصر کردند ، بعد ازین واقعه آیتگین سلیمانی که شحنهٔ بغداذ بوذ ، بگریخت ، وبحلوان آمذ، وازخلیفه ملطّفهٔ بوی رسیذ، که درآن ملطّفه نوشته بوذ: الله الله مسلمانی را در یاب،
15 که دشمن مستولی شذ ، وشعار قرمطیان ظاهر گردانیذ

چون نامه بسلطان طغرلبک رسیذ ، وبر مضمون آن واقف شذ، در ساعت عمید الملک ابو نصر کندری را رحمه الله فرموذ ، تا جوابی مختصر
18 بنویسذ بآیتگین، تا راهها نگاه دارذ ، مترصّد باشذ، که ما اینک برعقب می‌رسیم ، وآیتگین این ملطّفه را پیش خلیفه فرستذ ، تا او را سکونی

2 امیر مکه AE : امیر ملکه H، — راوندی || 3 ضم EH: ختم A || 4 بکرفتند H: کرفتند AE || 6 وکفایت ~ ودرایت A || 8 حدیثه EH : حدتیه A || الخلافه را H : الخلافه AE || سه سال C : یک سـال ـ راوندی وابن الاثیر || 9 وسکه H : — AE وراوندی || 10 آیتکین ـ راوندی: اسکین AH انتکین E || بکریخت AH : نکریخت E || 17 عمیدالملک ـ راوندی: عهدالملک H عبدالملک AE || 19 فرستذ E: فرستاذ AH || تا AE : — H || سکونی EH : سکون A

2 قرواش بن المقلد : برای ذکر نابجای این امیر رجوع شود به راوندی، ص ۱۰۷، حاشیه ۳ ؛ ابن‌الاثیر ، وقایع سالهای ۴۵۰ و۴۵۱ ؛ زبدة ، ص ۱۶ ؛ اخبار ، ص ۲۰

وطُمأنینت قلب پدیذ آیذ ؛ عمید الملك ابو نصر کندری صفی ابو العلاء حسّول را که بقیّت کُتّاب عصر وبغایت فاضل بوذ بخواند ، ونامهٔ آیتگین بذو داذ ، وصورت حال کما هی با او تقریر کرد ، وفرموذ که 3
این را جوابی مفید مختصری بایذ نوشتن ، چنانك اگر برخلیفه عرض افتذ ، بوصول ما با لشکر تمام بر عقب این ملطّفه بی هیچ شبهت واثق باشذ ؛ صفی ابوالعلاء ملطّفهٔ آیتگین بستذ ، واین آیت قرآن بر پشت 6
ملطّفه نوشت ، که اِرْجِعْ اِلَیْهِم فَلَنَأْتِیَنَّهُم بِجُنُودٍ لا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَ لَنُخْرِجَنَّهُم مِنْهَا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرون (۳۷/۲۷) ؛
چون عمید الملك این جواب بر سلطان عرض کرد ، و معنیٔ آن باز 9
گفت ، سلطان را سخت خوش آمذ ، وگفت : فالی خوبست ، ان شاء الله چنین بر آیذ ؛ وصفی ابو العلاء را استری با زین مذهّب از بارگیران خاص با ساخت وسرفسار زر وتختی جامه بداذ ، ودرجهٔ او بلندتر گشت 12

پس سلطان از عراق روی ببغداذ نهاذ ، با لشکری که از وطأت ایشان زمین می لرزیذ ، وکوه از آلت وعُدّت ایشان می جنبیذ ؛ وآن حادثه در یافت ، ودر مصاف بساسیری را بگرفت ، وسر او ببغداذ فرستاذ ، 15
ودر ذوالحجّهٔ سنهٔ احدی وخمسین واربعمایة [٤٥١] خلیفه را از عانه بیاورد ؛ سلطان پیشتر بیامذ ، و بباب النُوبی بجای حاجب بنشست ؛

1 وطمأنینت AE : طمانیت H || عمید الملك ـ راوندی : عبد الملك C || کندری H : کندزی AE || **3** بذو H : بوی AE || **4** مختصری بایذ EH : مختصر می بایذ A || **6** آیتکین E : اتکین H اتیکین A || **9** عمید الملك ـ راوندی : عبد الملك C || **9 ـ 10** آن باز کفت EH : این آیت بکفت A || **11** چنین A وراوندی : — EH || **17** النوبی بجای حاجب A : نوبی بحاجب H ، در E محو شده || **17 ـ 3** سلطان . . . نشاند C : — راوندی

13 پس سلطان . . . : زبدة ، ص ۱۸ ؛ ابن الاثیر ، ج ۹ ، ص ٤٤٧ ببعد و منابع دیکر || **16** و در ذوالحجه . . . : ابن الاثیر ، ج ۹ ، ص ٤٤٥ ببعد؛ اخبار ، ص ۲۱ ؛ راوندی ، ص ۱۰۹ و ۱۱۰ وحاشیه ۱

چون برسیذ ، سلطان لگام اسپ خلیفه بگرفت ، وتا در حجره برفت؛
وآن روز دوشنبه بوذ بیست وپنجم ذی القعده سنهٔ احدی وخمسین
3 واربعمایه [۴۵۱] ؛ ودر مقرّ خلافت ومرکز دولت وامامت نشاند ؛ وچون
بدر بغداذ رسیذ ، پیاذه شذ ، ودر پیش محفّه برفت؛ خلیفه فرموذ ، که
ارْکَبْ یَا رُکْنَ ٱلدِّین ، واو را ثنای بسیار کرد ، ولقبش از دولت
6 بدین بدل شذ

و بعد از چند روز طغرلبك عمید الملك را بخواند، وبخلیفه پیغام داذ،
که بهر وقت از اوقات چند روزی ببغداذ از برای مصالح ملك ودین
9 مقام می بایذ کرد ، وبا من لشکری بسیارست ، وإخراجات فراخوار آن
حاجت، ببغداذ وحوالیٔ آن بجهت من معیشتی معیّن فرمای ، که خرج
ما را کفافی باشذ، وبهر وقت بمحقّرات وجزؤیات دیوان عزیز را تصدیع
12 نبایذ داذ ؛ عمید الملك با طغرلبك گفت : دور نبوذ، که خلیفه این التماس
خوذ از تو کنذ ، و یا نی که ناحیتی بتو دهذ ؛ امّا بحکم فرمان بروَم ،
و امر ترا انقیاد نمایم؛ چون روی بسرای خلیفه نهاذ ، در راه وزیر خلیفه
15 برابر افتاذ ، گفت : پیغامی نزدیك سلطان می برم ؛ عمید الملك با او بهم
باز گشت ، وننموذ، که بکجا می رفتم ، وچه عرض داشتم؛ پیش سلطان
آمذ ، وگفت : وزیر خلیفه بپیغامی آمذه است ، وظنّ بنده آنست ، که
18 از جهت خلیفه نان پاره میخواهذ ، اگر ازین معنی سخنی گویذ، جواب

---

2 ذی القعده H : ذوالحجه A، در E محوشده || **5** کرد EH : کفت A || **8** روزی AE : روری H || **9** وبا من AH : کفت با من E || **10** معین AE : — H || **12** عمید الملك ـ راوندی : عبد الملك C || **12 – 13** این التماس ~ خوذ A || **13** کنذ AE : + عبد الملك با طغرلبك کفت دور نبوذ که خلیفه این التماس خوذ از توکنذ H || ویا نی ... دهذ EH : — A || بحکم HE : بحکم آنک A || **15** می برم AE : برم H || عمیدالملك : عبدالملك C || **18** معنی H : جهت AE

ده ، که منّت دارم که من خوذ درین اندیشه بوذم، خواجه را بگویم،
تا ترتیب کنذ ؛ قضا را وزیر پیش سلطان همین پیغام آورده بوذ ، که
گمان عمید الملک بوذ؛ سلطان همچنانک ملقّن بوذ جواب داذ ، وبخواجه 3
حوالت کرد ؛ بعد از آن عمید الملک کتّاب را بخواند ، وقانون بغداذ
بخواست ، ونان خلیفه معیّن کرد ، وسلطانیات بغداذ را جمله با قلم
خویش گرفت ، چنانک از هیچ جانب غبار آزاری ننشست ، ودولت 6
عبّاسیان باز تازه وطریّ شذ

وسلطان از آنجا کوچ کرد ، وبجانب آذربیجان رفت ، بشهر تبریز
نزول کرد ؛ وقتلمش را بفرستاذ بموصل ودیار ربیعه وشام ، تا جمله را 9
مسخّر کرد ، وپاذشاهیء طبرستان ومازندران بذو داذ؛ وعمید الملک را
وکیل کرد ، تا سیّده خواهر خلیفه را برای او بخواهذ؛ خلیفه در آن باب
مضایقتی میکرد ؛ عمید الملک دست نوّاب خلیفه را دربند آورد ، ومعایش 12
خواصّ بیشتر موقوف کرد ، تا خلیفه نیک مضطرّ شذ ، ورضا داذ
بخِطبهٔ خواهر ؛ واین خِطبت اجابت کرد ؛ آنگاه قاضی القضاة بغداذ
با مهد سیّده بفرستاذ تا بمحروسهٔ تبریز خطبه خوانند ، برمهر چهارصذ 15

---

2 ترتیب EH : تا ترتیب A || **3** عمید الملک ـ راوندی : عبد الملک C || ملقن AE : مدمن H || **4** عمید EH : عبد A || **5** خلیفه EH : خلیفه را A || بغداذ AE : — H || قلم : + دیوان H (درمیان دو سطر) || **6** خویش H : خود AE || **8 ـ 10** وسلطان . . . بذو داذ C : — راوندی || **9** بفرستاذ بموصل و H : بموصل فرستاذ وبه AE || **11** سیده C : سیدة النساء — راوندی || خلیفه را EH : خلیفه از A (+ را A) || **14** بغداذ EH : بغداد را A || **15 ـ 2** تا بمحروسهٔ ... رسیذ A : تا بمحروسهٔ تبریز رسیذ H تا بمحروسهٔ تبریز رسیذ تا بمحروسهٔ . . . رسیذ E .

---

5 برای این روایت نان پاره : تاریخ کزیده ، ص ٤٣٨ || **11** سیده خواهر خلیفه : سیده دختر خلیفه بود ، نه خواهر او ـ ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٢ ؛ اخبار ، ص ٢١ ؛ راوندی ، ص ١١١ ، حاشیه ٣

درم نقره وبريك دينار زر مَهر سيدة النساء فاطمة الزهراء عليها السلام ؛
چون مهد سيّده بتبريز رسيذ ، جملهٔ شهر آذين بستند ، ونثارهاء فراوان
3 ريختند ؛ وقاضي القضاة بغداذ خُطبهٔ نكاح بخواند ؛ آنگاه سلطان
از تبريز بجانب شهر ريّ رفت ، تا زفاف بدار الملك باشذ ؛ اندك مايه
رنجى برو مستولى شذ ، بقصران بيرونى بديه طجريشت بدر رىّ
6 مى‌نشست ؛ از جهت خنكى فروآمذ ، كه گرما بغايت بوذ ؛ ورُعافى
بروغالب ومستولى شذ ، وبهيچ دارو إمساك نمى پذيرفت ، تا عاقبت
قوّت او ساقط شذ ؛ وهم درآن رنج از دنيا برفت در ماه مبارك رمضان
9 سنهٔ خمس وخمسين واربعماية [٤٥٥] ؛ وسيّده را همچنان بمُهر
بكرى با بغداذ بردند

وچون طغرلبك فرمان يافت ، وبجوار حق تعالى رسيذ ، اورا فرزند
12 نبوذ ؛ الپ ارسلان محمد پسر براذرش داود را ولى عهد كرد ،
واو بمرو بوذ ، براذر كهين او را سليمن برتخت نشاندند بنيابت او ؛
قتلمش چون خبر وفات طغرلبك شنيذ ، بطلب پاذشاهى برخاست ،

2 جملهٔ EH : — A || آذين H : آيين AE || **4** شهر AE : — H || **5 ـ 7** بقصران ... شـذ H : — AE || **5** طجريشت : طخرشت H طجرشت ـ راوندى || **7** وبهيچ EH : واسهالى باديذ آمذ وبهيچ A || **8** قوت AH : موت E || **9** بكرى : وبكرى AEH || **11 ـ 14** وچون طغرلبك ... برخاست C : — راوندى || **12** داود را AE : داود H

5 بقصران بيرونى : رجوع كنيد ياقوت ، معجم البلدان ، قاهره ، ١٣٢٤ ، ج ٧ ، ص ٩٦ || طجريشت بايد همان ناحيه باشد كه امروز آنرا تجريش كويند || **8** رمضان : روز جمعه هشتم رمضان ، زبدة ، ص ٢٥ ؛ ابن الاثير ، ج ١٠ ، ص ١٥ ببعد || **9** وسيده الخ .. : زفاف سيده ، بقول ابن الاثير ، ج ١٠ ، ص ١٦ ، در ماه صفر سنهٔ ٤٥٥ در بغداد واقع شده است ، راوندى ، ص ١١٢ ، حاشيه ٤ || **13** سليمن برتخت نشاندند : رجوع شود به زبدة ، ص ٢٨ ؛ ابن الاثير ، ج ١٠ ، ص ١٠ ببعد || **14** قتلمش الخ ... : رجوع شود به زبدة ، ص ٢٨ ببعد ؛ ابن الاثير ج ١٠ ، ص ١٣ ببعد ؛ اخبار ، ص ٣٠ ببعد

وگفت : سلطنت بما میرسذ ، وپذر ما که بهتر و مهتر قوم بوذ باین واسطه کشته شذ ؛ لشکر کشیذ ، و شهر ری بحصار گرفت ؛ نا گاه خبر وصول الپ ارسلان شنیذ ، اندیشیذ ، که اگر تا رسیذن او توقّف کنذ ، از دو 3 جانب دفع خصم نتواند کردن ؛ تا اسفراین برفت ، آنجا با الپ ارسلان او را ملاقات افتاذ ؛ ومصاف عظیم وقتلی وافر برفت ؛ عاقبت اسپ قتلمش خطا کرد ، و الپ ارسلان را صواب نموذ ، کشته شذ ؛ الپ 6 ارسلان خواست که هر که از خویشان واتباع او باشذ همه را بکُشذ ؛ و پسرش سلیمانشاه را اگرچه خرد بوذ ، فرموذ ، که هلاك کنند ؛ نظام الملك وزیر صواب ندیذ ، گفت : خویشان را کُشتن خطا 9 ونامبارك بوَذ ؛ الپ ارسلان ایشان را بسرحدّ مملکت فرستاذ ، تا در ثغور اسلام اقامت کنند ، واز ایشان رسوم اِمارت ومَلِکی براندازند ، تا در مذلّت ومسکنت می باشند ؛ پس دیاربکر ورُها 12 معیّن کردند ؛ وسلیمانشاه پذر سلاطین روم است ؛ والپ ارسلان در ذوالحجّهٔ این سال بیامذ ، وبر تخت نشست ؛ سلیمان را بر کنار گرفته ، و پاذشاهیء خراسان وعراق برو مقرر شذ. 15

ونام طغرلبك بر سر منشورها السلطان ابو طالب طغرلبك محمد بن میکائیل بوذ ، واوّل مُلکش در سنهٔ تسع وعشرین واربعمایه [٤٢٩] اتّفاق افتاذ ، ووفاتش بدر شهر ری بدیه طجریشت بوذ که خانهٔ او بوذ ، 18 در سنهٔ خمس وخمسین واربعمایه [٤٥٥] نماند ؛ مدّت مُلکش بیست

1 – 19 وگفت ... بیست C : — راوندی ‖ 4 با الپ ارسلان EH : + را صواب نموذ کشته شذ الب ارسلان خواست که A ‖ 5 اورا H : — AE ‖ ومصاف A : مصاف EH ‖ 7 خویشان AE : ایشان H ‖ بکشذ AE : کشذ H ‖ 9 وزیر EH : — A ‖ خویشان را AE : — H ‖ 11 اسلام AE : — H ‖ 12 ورها AH : وردها E ‖ 14 سلیمان EH : + براذر A ‖ 18 طجریشت : طخرنشب H طخریشت AE ‖ 19 نماند AE : نماند H

وشش سال بوذ ؛ طغرلبک بخواب دیذ ، که او را بآسمان بردند ، و پرسیذند که چه میخواهی؟ گفت : عمر دراز ؛ گفتند : ترا هفتاذ
3 سال عمرست ؛ چون بهفتاذ رسیذ ، طغرلبک در بیماری بأرکان دولت گفته بوذ ، که مثل مردم بیمار چون حال گوسفندی است ، که دست وپای وی می بندند ، تا پشمش ببرند ؛ وپندارذ او را خواهند کشت ،
6 اضطراب نمایذ ؛ چون بگشایندش شاذ شوذ ؛ وهر بارکه پشمش برند همین حال باشذ ، تا این معنی او را عادت شوذ وطبیعت ؛ واز ناگاهش یکبار ببندند ، وبکُشند ؛ حال این همه بیماری چون دست
9 بستن آخرین است ؛ ودرین مدّت او را چندین وزیر بوذند :

الوزیر : سالار ابو القسم بوزجانی

الوزیر : ابو القسم کومانی

12 الوزیر : احمد دهستانی

الوزیر الاجل : عمید الملک ابو نصر کُندری عمیدوک

الحجّاب : عبد الرحمن الپ زَن الاغاچی

---

1 – 9 وشش ... آخرین است C : — راوندی || **4** مردم H : مرد AE || **5** وی H : اوی E او A || ببرند AH : برند E || **6** بار EH : کاه A || **7 – 8** واز ناکاهش AE : وارکا کاهش H || **10** بوزجانی : بورحانی AH بورجانی E بورُکان ـ راوندی (ص ۹۸ و ۱۰٤) ، تورکان ـ تاریخ کزیده (ص۴۳۷) || **11** الوزیر ابوالقسم کومانی AE : — H ابو القسم الکوبانی ـ راوندی || **12** دهستانی C : + عمروک ـ راوندی || **13** الاجل EH : — A || عمید الملک : عبد الملک AEH || کندری : + الوزیرالاجل A || **14** الپ زن الاغاجی : الب ان الاعاحی H الب زن الاغاجی AE

---

1 طغرلبک بخواب دیذ الخ : زبدة ، ص ۲۷ ؛ اخبار ، ص ۲۳ || **3** طغرلبک دربیماری . . . کفته بوذ الخ : زبدة ، ص ۲۸ ؛ اخبار ، ص ۲۳ ؛ عتبی این مثل را از سبکتکین پدر سلطان محمود غزنوی نیز نقل میکند ، رجوع شود به جامع التواریخ ، جلد ۲/٤ ، ص ۸٤ ببعد || **10 – 11** الوزیر سالار...کومانی : این دو شخص در راوندی (ص۹۸) همچو یک شخص بنام « سالار بورُکان ابو القاسم الکوبانی » قید شده است || **13** عمیدوک : این لقب عمید الملک کندری در منابع دیکر دیده نمی شود

ذکر پاذشاهیٔ

سلطان عضد الدوله ابو شجاع الپ ارسلان محمد بن
ابی سلیمان چغریبک داود بن میکائیل 3

الپ ارسلان محمد بن چغریبک پاذشاهی سخت با هیبت و سیاست
وبیذار بوذ، وخصم افگن ودشمن شکن جهان‌گیر وگیتی گشای عظیم شکل
رشیق قدّ، محاسنی تُنُک دراز داشت، بوقت تیر انداختن آن را گره 6
زذی؛ وگویند هرگز تیر او خطا نشذی؛ وکلاهی دراز بر سر نهاذی،
روز بار سخت مهیب وباشکوه بوذی؛ از سر تکمهٔ کلاه تا نهایت
محاسن او دو گز بوذه است؛ رسولان اطراف اوزو بغایت بهراسیذندی، 9
ومهابت او در ایشان اثر کردی

در سنهٔ خمس وخمسین واربعمایه [٤٥٥] بعراق آمذ بعد از واقعهٔ
عم؛ وعمید الملک ابو نصر کندری را که وزیر عمّ او بوذ بگرفت، 12
ووزارت بنظام الملک الحسن بن علی بن اسحق طوسی داذ؛
ابو نصر پیش از آن در خدمت سلطان بوذه بوذ؛ او را با خوذ
میگردانیذ، واحوال ولایات وقانون هر ناحیت وشهر ازو می پرسیذ 15
مقیّد؛ ونظام الملک پیوسته او را ساعی و بهلاکت او راضی بوذی، چه
از کفایت ودرایت ودور اندیشی وباریک بینیٔ او مستشعر بوذ؛ عاقبت

---

1 ذکر AE : — H || **2** سلطان AH : — E || محمد AE : بن محمد H || **5** وگیتی A : گیتی EH || **6** رشیق AE : انیق H || تنک AE : نیک H || **7** تیر او هرگز AE : تیر هرگز H || **8** نهایت AE : — H || **12** بوذ EH : — A || **15** میگردانیذ C : + در سنهٔ ٤٥٦ بشهر نسا عمید الملک را بفرموذ کشتن ـ راوندی (ص ۱۱۷) || ناحیت EH : ولایت A || **17** وباریک EH : ودور A

---

1 ذکر پاذشاهیٔ ... الپ ارسلان : زبدة، ص ۲۸ ببعدها ؛ ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۱۰ ببعدها ؛ اخبار، ص ۲۹ ببعدها ؛ راوندی، ص ۱۱٦ ببعدها ؛ تاریخ گزیده، ص ٤۳۹ ببعدها ؛ روضة الصفاء، ج ٤، ص ۹٥ ـ ۱۰۰ ؛ حبیب السیر، ج ۲، ص ٤۸۷ ببعدها || **12 ـ 13** ووزارت بنظام الملک ... داذ : زبدة، ص ۲۹ ؛ ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۲۰ (در وقایع سال ٤٥٦) ؛ راوندی، ص ۱۱۷، حاشیه ۷

بخون او اجازت حاصل کردند ، عمید الملک از کشندهٔ خوذ یک زمان
مهلت خواست ، ووضوئی بشرائط بساخت ، وچند رکعت نماز وداع
3 بگزارد ؛ واو را سوگند داذ ، که چون فرمان پاذشاه بجای آوری ،
واز قتل من فارغ شوی ، حسبةً لله از من پیغامی بسلطان وخواجه
برسانی ، سلطان را بگوی که فلانی گفت : بس خجسته خدمتی ومبارک
6 وسیلتی که از خدمت درگاه شما مرا بوذ ؛ عمّت طغرلبک این جهان را
بمن داذ ، تا بر آن حکم کردم ؛ وتو آن جهانم داذی ، که از تو درجت
شهادت یافتم ؛ خوذ از شما مرا دنییَ وآخرت حاصل شذ ، ورای این
9 سعادت نتواند بوذ ؛ وخواجه را بگوی : بد بدعتی وزشت قاعده ای
درجهان آوردی بوزیر کُشتن ، وعاقبت آن نیندیشیذی ، ترسم که این
سنّت در حق خوذ واخلاف واعقاب باز بینی ؛ این دو سخن چه خوب
12 است !

وسلطان الپ ارسلان بجهان گیری باطراف تاختن کرد ، نخست
پارس بگرفت ، وازآنجا بشبانکاره تاختن برد ، وخلقی بی عدد ازیشان
15 بکشت ، وباز گشت ؛ ولشکر بدربند خزر وملک ابخاز فرستاذ ، پاذشاه
کُرج بقراط گیورگک صلح طلب کرد ، ودختر بسلطان داذ ، ومالی قبول کرد

---

1 عمید الملک AH : عبدالملک A ‖ 2 مهلت خواست AH : — E ‖ بشرائط AE : بشرط H ‖ 4 از من ~ پیغامی A ‖ 5 خدمتی AH : — E ‖ 6 جهان را AE : جهان H ‖ 7 بر آند AE : بذان H ‖ از تو H : — AE ‖ 8 ـ 9 این سعادت AE : این H ‖ 9 بکوی : + که A ‖ وزشت AH : و E ‖ قاعده ای H : قاعدهٔ زشت E قاعدهٔ که A ‖ 11 سنت ـ راوندی : سبب C ‖ 13 بجهان کیری EH : درجهانکیری A ‖ 14 خلقی بی عدد ~ ازیشان AE ‖ 15 خزر AH : — E ‖ 15 - 2 وباز کشت ... بخشیذ C : — راوندی ‖ 16 کیورك : « کمورك EH کبوك A ‖ طلب H : — AE

---

14 پارس بکرفت : ابن الاثیر ، در وقایع سال ٤٥٩ ؛ اخبار ، ص ٤١

که هر سال بدهذ ؛ سلطان او را نخواست ، وبعد از مدّتی بنظام الملک بخشید

3 ودر عهد او قیصر ارمانوس با سیصذ هزار سوار خروج کرد ؛ سلطان چون این حال بشنیذ ، در حال قصد آذربایگان کرد ، وبا او لشکری نبوذ ؛ ترکان خاتون ونظام الملک را بتبریز بگذاشت ، وخوذ

6 با پانزده هزار سوار قصد اخلاط کرد ، ونظام الملک بر عقب او بیامذ ، وبملازگرد میان اخلاط وارز روم ملاقتشان افتاذ ؛ چون لشکر سلطان اندک بوذ بارمانوس فرستاذ ، ومصالحت طلبیذ ، که هر سال چیزی

9 بدهند ؛ ارمانوس گفت : بملک ریّ صلح می کنم ؛ سلطان منزعج شذ

سلطان روزی با صذ سوار درشکار بوذ ، او را دشمنان با صذ نوکر سوار بگرفتند ، وبند کردند ، وندانستند ، که سلطانست ؛

12 شـــخصی نظام الملک را خبر کرد ، گفت : زنهار این سخن با هیچ کس مگوی ، وفرموذ تا هیچ کس را در بارگاه سلطان نگذارند ؛ واراجیف انداخت ، که سلطان بیمارست ، وبا اطبّا می آمذ

15 ومیرفت ؛ واز زبان سلطان حکم میکرد ، در اثناء آن از آن جانب رسولان آمذند ، وصلح طلبیذند ؛ نظام الملک گفت : بیمارست ، فامّا قبول کرد ، که صلح کنذ ؛ بوقت استرجاع رسولان گفت : چون

---

1 نخواست : نخواست AEH || 3- ص ۳۹ ، 10 ودر عهد او . . . آمذه باشذ C : در راوندی اختصاراً بچند جمله || 3 او EH : — A || سیصذ C : ششصذ - راوندی || سوار AH : — E || 4 آذربایگان EH : آذربایجان A || 5 ونظام الملک H : نظام الملک AE || 9 بدهند EH : بدهد A || می کنم AE : کنم H || 11 بگرفتند AH : کرفتند E || 15 زبان AE : زنان H || 17 چون H : — AE

---

2 بخشید : برای سفر ابخاز رجوع شود به زبدة ، ص ۳۱ ؛ اخبار ، ص ۳۸ ببعد (در سال ٤٥٦) || 3 ودر عهد او... الخ . : در سال ٤٦٣ ، ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ٤٤ - ٤٦ ؛ زبدة ، ص ۳۸ - ٤٤ ؛ اخبار ، ص ٤٦ - ٥٣

شما صلح می طلبیذ، چرا جمعی بندگان ما را گرفته‌اید در شکار گاه ،
وحبس کرده ؟ ایشان را باز فرستیذ؛ ایشان برفتند، وحال باز نموذند ؛
3 ارمنوس بفرموذ ، تا در حال ایشان را باز فرستاذند ؛ نظام الملک
و امراء استقبال نموذند، وزمین بوسیذند؛ رومیان چون حال چنان
بدیذند ، متحیّر ومدهوش ماندند ، وبر فوات آن تلهّف و تأسّف
6 میخوردند

وسلطان بوقت آنک بتبریز رسیذه بوذ ، خواجگان درگاه را
فرموذه بوذ ، که درِ خزاین بگشایند ، وچندانک توانند ، لشکر
9 إجراخوار بگیرند؛ چون بحضور سلطان عرض اجناد ورجّاله می‌فرموذند،
در وقت عرض غلامی که در هیچ شمار نیامذه بوذ، در عرض میگذشت؛
امیر عارض لشکر برو بانگ زذ ، و ردّ کرد، و گفت : از تو چه کار
12 آیذ ؟ سلطان فرموذ : مگوی ، باشذ که سلطان روم بر دست او گرفتار
شوذ ، آنگاه سلطان با امراء چون أرتُقْ وسَلْتُق ومَنْكُوجِك
ودانشمند وچاوْلی وچاَوُلدُر با پانزده هزار سوار وپنج هزار پیاذه کار
15 دیذه مستعدّ شذند

روز چهارشنبه سلطان با امرای مذکور برپشته رفت ، ولشکرگاه
ارمانوس را برأی العین بدیذ؛ از سیاهی آن سپاه هراسان شذ، وفرموذ که

---

1 بندکان ما را EH : از بندکان ما ‖ **4** بوسیذند H : ببوسیذند AE ‖ چنان AE : — H ‖ **9** اجرا AE : اجری H ‖ بحضور AE : — H ‖ **12** فرموذ H : + که AE ‖ باشذ : + باشذ E ‖ **13** ارتق : در A بضم الف وتاء ‖ وسلتق : وسلیق EH وسلنق A ‖ ومنکوجک A : ومکوجك EH ‖ **14** وچاولی EH : وحاولی ‖ وچاولدور A : وجاولدز EH ‖ **16** برپشته A : درپشته EH ‖ **17** وفرموذ EH : فرمود A

5 وتأسف میخوردند : رجوع شود به روضة الصفاء، ج ٤ ، ص ٩٨ ‖ **13** ارتق وسلتق ومنکوجک و دانشمند : نامهای این امرا بمنابع دیگر چون ابن الاثیر، اخبار ، زبدة وغیرهم باینطور نمی آید ، برای ایشان رجوع شود بمنابعی که اینجا در ص ۳۸ و ۳۹ نشان داده است ‖ **14** با پانزده . . : کذا در زبدة ، ص ۳۸ ؛ اخبار ، ص ٤٧ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰، ص ٤٤

ما را باین قدر لشکر که داریم چگونه محاربت ومدافعت این طایفهٔ جافیه میسّر گرذذ؟ ملك محمد دانشمند سر بر زمین نهاذ، و گفت : بنده را اندیشهٔ ایمانی یزدانی در باب مسلمانی روی نموذه است، اگر اجازت بوذ، عرض روذ؛ سلطان اجازت داذ، ملك دانشمند گفت : امروز چهارشنبه است، بسعادت باز گردیم، وامروز وفردا سلاحها مرمّت نمایم، وجامّها نمازی کنیم، وکفنها که بآب زمزم شُستهایم در گردن اندازیم، وروز آذینه علی الصباح بعد از حیّ علی الفلاح با حشم منصور بحربگاه آییم، وآن زمان که خطباء بر منابر اسلام دعاء اَللّهُمَّ اَنْصُرْ جُیُوشَ المُسْلِمِین وَسَرَایاهُم گویند، بجمیع باخلاص تمام تکبیر کنیم، وبر کفّار فجّار زنیم؛ اگر سعادت شهادت یابیم، نِعْمَ الثوابُ و حَسُنَتْ مُرْتَفَقًا (۳۱/۱۸)، واگر مظفّر ومنصور آییم، ذلك هُوَ الفَوْزُ العَظیم (۷۳/۹ و ۱۱۲)؛ جمله امرا را غیرت دین داری که از امارات بختیاری باشذ، در باطن در حرکت آمذ، وبر فکرت دانشمند محمدت کردند، وباز گشتند

وروز آذینه که خروس صباح صِیاح حیّ علی الفلاح در داذ، ونرّادان سماوات مهرهاء ثوابت وسیّارات بر بساط ازرق ونطع سیماب گون

1 ما را EH : ما A ‖ 5 امروز ... است EH : — A ‖ وامروز H : — AE ‖ 6 سلاحها EH : سلاحها را A ‖ وکفنها A : وکفنّها EH ‖ 8 زمان که H : — E وقت A ‖ خطباء : + که خطبا E ‖ 9 کویند EH : — A ‖ بجمیع EH : بجمع A ‖ 11 مرتفقا AE : مرنفقا H ‖ 13 باشذ EH : — A ‖ 14 محمدت کردند AE : محمد کردیذ H ‖ 15 که خروس EH : خروش A ‖ صباح صیاح AH : صاح صبباح E ‖ 16 بر AE : باز H

2 ملك محمد دانشمند الخ . : بقول زبدة ، ابن الاثیر واخبار غیرهم نام او ابو نصر محمد بن عبد الملك البخاری است ‖ 15 وروز آذینه الخ . : تقارب السلطان ... فی یوم الاربعاء ۱۵ ذی القعدة ـ اخبار ، ص ۴۹

چرخ سقلاطون باز چیذند ، سلطان وامراء بعد از أدای فرض وسنت
وخواندن أوراد روی بقتال خصمان نهاذند ؛ وآن مدابیر مخاذیل
3 كالفَرَاشِ المَبْثوث (۱۰۱/٤) والجراد المنثور بعدد الرَمل والنمل باستقبال
آمذند ، ودر مقابلهٔ سلطان بمقاتله آمذند ؛ چون وقت موعود محقّق
گشت ، لشـــکر اسلام بیکبار آواز تکبیر برآوردند ، وبتأیید
6 الهی بدلی قوی بر قلب دشمنان حمله آوردند ، وصفّ ایشان که از کوه
آهنین محکم‌تر بوذ ، كَالعِهْنِ المَنْفُوش (۱۰۱ / ٥) کردند ،
وبدبور إدبار خاك خسار بر سر کفّار پاشیذن گرفتند ؛ وبیشتر
9 کفرهٔ فجره را بدار البوار فرستاذند ؛ فَقُطِعَ دَابِرُ القَومِ الَّذِينَ
ظَلَموا وَالحمدُ لله ربِّ العَالمِينَ (٦/٤٥) ؛ وچندان غنائم گرانمایه
از نقود واجناس وبُرده ومواشی وحواشی دردست مسلمانان افتاذ ، که
12 دبیر فلك از تحریر آن در حیّز تشویر آیذ

اتّفاق را آن غلام رومی که عارض او را رد میکرد ، قضا وقدر
موافق اجابت قبول بوذ ، ارمانوس قیصر در زیر گردونی گریخته بوذ ،
15 وپنهان شذه ، دریافت وبشناخت ؛ بحکم آنك اظهار محبّت مخدوم
پرستی مینمایذ ، گریه وزاری آغاز کرد ؛ قیصر فرموذ ، که وقت چاره
جُستن است ، واز دام بلا جَستن ؛ غلام گفت : اگر من چاره سازم ،
18 وترا بسلامت بمقرّ إعزاز وپاذشاهی رسانم ، مکافات این حسنات چه
فرمایی؟ ملك تسبیح دین مسیح علیه السلم بر زبان راند ، که بر هر شهر
که انگشت اختیار والتماس بر آن نهی ، مبذول دارم ، ودامن امانیٔ

---

1 ادای EH : آداب A || **2** وآن EH : واز A || **4** چون AE : وچون H ||
بیکبار AE : بیکك H || **7** المنفوش AH : المنقوش E || و بدبور H : و بدست A
وبدر E || **11** دردست : +دردست H || **12** تحریر EH : تدبیر تجرید A || **15** دریافت EH :
او را دریافت A || **18** اعزاز و H : اجزاز E عز A || **19** فرمایی AE : فرمایذ H

---

13 اتفاق را الخ . : زبدة ، ص ٤٣ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ٤٥ ؛ اخبار ،
ص ٥١ ؛ این غلام از غلامان سعد الدوله کهرآیین بود

ترا چون جیب روزگار بانواع اصطناع مشحون گردانم، ودر مُلک مساهمت و مشارکت دهم؛ غلام زمین ببوسید، و گفت: ملک را تا آنگاه که عروس جهان چادر کُحلی در پوشذ؛ وبحلیِ حَلَکِ نجوم زواهر آراسته گردذ، صبر بایذ، تا من دو سر اسب باذ رفتار صرصر تک تیزرو حاضر کنم، وتا وقت صبح برانیم، تا خوذ را بحدود ممالک روم رسانیم

وغلام زوذ ببارگاه پاذشاه شتافت، وزمین ببوسید؛ وحال قیصر عرض داشت؛ الپ ارسلان فوجی از عساکر منصور را فرموذ، تا با غلام بروَند وقیصر را بیاورند؛ چون او را بخدمت سلطان آوردند، از آنجا که نفس طاهر وذات مکرّم سلطان بوذ، ملک الروم را استقبال نموذ، وبنواخت، وبا خوذ بر تخت نشاند، وعذرها خواست، ونوازشهای بلیغ برای تسکین خاطر او تقدیم فرموذ؛ بعد از آن خوان بنهاذند، ومجلس عشرت وبزم نصرت بیارستند؛ وساقیان زرّین کلاه سیمین ساق أقداح أفراح روان گردانیذند؛ وطاسات را در انداختند ومطربان خوب الحان خوش آواز آهنگ چنگ وآغاز ساز کردند؛ وچون بلبل در غلغل افتاذند، وراه عراق واصفهان در پردهٔ نوا بر آواز بربط انداختند، با شراب ارغوانی سماع ارغنونی را ساختند؛ در وقت آنک شراب طرب افزای دِماغها را گرم کرد، مخدّرهٔ دهشت نقاب حیا از چهرهٔ مکالمت بر انداخت، سلطان از قیصر پرسیذ، که

---

3 وبحلی حلک : وبحلی وملک H وبحلی وحلک AE (؟) ‖ **4** سر : EH سه A ‖ **5** تیز رو AE : تیزو H ‖ **8** عرض داشت H : عرضه کرد AE ‖ فوجی EH : قومی A ‖ **10** الروم H : روم AE ‖ **17** ارغنونی را ساختند H : ارغنونی AE ‖ **18** افزای EH : افزایی A ‖ دماغها را AE : دماعها H ‖ **19** نقاب : + حجاب A

اگر ظفر چنانک مرا بوذ ، ترا بوذی ، با من چه خواستی کرد؟ چون
سَورت امّ الخبائث در ذات ملك اثر کرده بوذ، وعقال ادب از دست
3 عقل رفته ، گفت : در ساعت ترا سیاست فرموذمی؛ سلطان فرموذ که
لا جرم سِرّ دل تو قضای سَر تو شذ. اکنون چه گمان می بری، در حقّ
تو چکنم ؟ گفت : یا بکُشی ، یا گِرد بلاد اسلام بگردانی ؛ سلطان
6 گفت : امّا من بشکرانهٔ آنک حقّ تعالی مرا بر تو ظفر داذ ، وفتح
ونصرت کرامت کرد، با تو آن کنم که از من سزذ

چون مجلس بآخر رسیذ . ومستان عزم شبستان کردند ، سلطان
9 چند کس را از موکّلان ملازم قیصر فرموذ جهت احتیاط را ،
وفرموذ که با او بچرب زبانی وآداب ونیکو محضری خدمت بجای
آریذ ؛ وهمچنین چند روز او را بمجلس استحضار میفرموذ ، وبحرفت
12 گَرد آن حرقت ازچهرهٔ حال او می سترد؛ روزی قیصر در اثناء مستی
از سر ملالت وکلالت بسلطان گفت : اگر پادشاهی ببخش، واگر قصّابی
بکُش ، واگر بازرگانی بفروش؛ سلطان دو حلقه در گوش او کرد ،
15 وبجانش امان داذ ، وفرموذ که بخوش دلی عزم ممالك خوذ کنذ ؛
قیصر قبول کرد ، که هر روز هزار دینار بخزانهٔ خاصّ فرستذ ، در
هر سالی دو نوبت این جزیت می فرستذ؛ ودر وقت احتیاج چون استنجاد
18 روَذ ، ده هزار سوار کار زاری بمدد فرستذ ؛ وهر اسیر مسلمان که در

---

3 کفت AE : — H || **3 ـ 5** فرموذ . . . سلطان AH : در E در حاشیه استدراک شده است || **4** لا جرم H : — AE || **6** مرا ~ برتو H || **11** آریذ AE : آرند H || چند AH : — E || بحرفت EH : بحرمت A || **12** آن A : — EH || **12–13** در اثناء... سر AE : از سر مستی در اثناء H || **14** سلطان EH : دو سلطان A || **16** هزار AE : ده هزار H || **17** هر سالی A : در سالی EH || جزیت AE : خزینه H || **18** مسلمان EH : مسلمانان A

---

11 او را بمجلس استحضار میفرموذ الخ. : زبدة ، ص ۴۳ ؛ اخبار ، ص ۵۲ ببعد

روم است اطلاق كنذ ؛ سلطان او را تشريف تمام وجنيبت زرين نعل
اعل وزبرجد ستام داذ ، وهمچنين با جمله‌ٔ اعوان وانصار او فرموذ ،
وزمانى برسم وداع با او عنان مكرمت را حركت فرموذ 3

واين فتح اسلام را در ربيع الاول سنه‌ٔ ثلث وستين واربعمايه
[٤٦٣] بوذه است

وسلطان از ملازگرد در حدود ارزنجان روم بصوب اخلاط 6
وآذربيجان باز گشت ؛ وامراء مذكور را فرموذ كه بجهت احتياط
ملك روم اقامت كنند

چون ملك الروم بولايت خوذ رسيذ ، شيطان خذلان در دل 9
وديو وسوسه در دماغ او آشيان ساخت ، وراه عصيان وطغيان سپردن
گرفت ، وبإرسال خزانه تقصير وتأخير نموذ ؛ چون اين حال بحضرت
سلطنت إعلام كردند ، امرا را فرموذ كه در ممالك روم توغُّل 12
كنند ، وهر مُلك كه بگيرند ، وميسّر گردانند ، او را وأحفاد واولاد
او را باشذ ، وغير او هيچ كس را درآن مدخل وتصرّف نباشذ ؛ امير
سلتق ارزن الروم ولواحق ومضافات آنرا بيكبارگى بگرفت ؛ وامير ارتُق 15
ماردين وآمِد ومنجگرد وملطيه وخرتپرت وهرچه الى يومنا هذا بذان

1 تمام E : روم H داد A || 2 داذ E : — H باو داد A || 3 مكرمت را EH : مكرمت A || 6 در H : و AE || 7 كه EH : — A || 8 كنند EH : كنيد A || 9 الروم EH : روم A || 13 واولاد EH : — A || 15 سلتق : سليق AEH || 16 ومنجكرد A : ومسحكرد EH

4 ربيع الاول : در اخبار (ص ٤٩) در ذى القعده || 15 أمير سلتق : مؤسس دولت بنى سلدق در ارضروم ، رجوع شود به خليل ادهم ، دول اسلاميه ، ص ٢٢٧ || امير ارتق : مؤسس دولت بنى ارتق ، رجوع شود به *İslam Ansiklopedisi* ، ج ١ ، ص ٦١٧ ببعد (مادهٔ ارتق اوغوللرى) || 17 منجكرد : همان ملازكرد است ، رجوع شود به *İ A* ، ج ٧ ، ص ٢٣٩ ببعد (مادهٔ ملازكرد)

مضاف و منسوب است ، ودانشمند قیصریة وزَمَنْدُو وسیواس ودَوَلو
وتوقات ونکیسار وآماسیه‌را ، وچاوُلْدُر مرعش وسَرُوس را ، وامیر
3 منکوجک غازی ممالک ارزنجان وکماخ وکوغونیه ودیگر ولایات را بگرفت ،
وتمکُّن وتسلُّط هرچه بیشتر یافت ؛ وهر سال ییلاق بصحراء نیکو
میکردند ، وروزگار بکامرانی میگذاشتند ؛ در اوقاتْ میان ایشان
6 اختلاف واقع میگشت ، واز روی ترفُّع وتکبُّر منازعت ظاهر میشد ؛
در زمان سـلطان ملکشاه باستصواب نظام الملک وزیر سـلیمان را
بحکومت مُلک روم فرستاذند ، تا مخالفت میان امرا قطع کنذ ، واقلیمی
9 در ممالک پاذشاه افزوذه باشذ ،و اگر کُشته شوذ ، خاری از پای دولت
بیرون آمذه باشذ

1 وزمندو : وزمند EH ورمند A || ودولو EH : وداود A || **2** ونکیسار AE: ونیکسار H || وچاولدر : وحاولدز AEH || وسروس را : وسرنوس را H وسرنوس را E وسرنوس را A || **3** منکوجک AH : مکوجک E || وکوغونیه EH (بتشدید یاء) : نوعوسهA || **4** ییلاق : بیلاق AEH || **6-5** میان ایشان ~ اختلاف H || **7** سلیمان AH : امیر سلیمان E || **9** باشذ AE : -- H || **10** بیرون H : بدر AE

1 دانشمند : مؤسس دولت دانشمندیه ، رجوع شود به *İ A* ، ج ۳ ، ص ٤٦٨ ببعدها || زمندو : قصبهٔ کوچك بود در شرق قیصریه ، در ساحل Samantı Su که بنهر سیحان منصب میباشد ودر منابع عرب (مثلا یاقوت ، معجم البلدان ، قاهره ، ۱۳۲٤ ، ج ٥ ، ص ۱۳۱) ودر شعر المتنبی بشکل سمندو میاید ، رجوع کنید M. Canard, ***Histoire de la Dynastie des Handanides de Jezîra et de Syrie***, **Alger, 1951 *(Publ. de la Faculté des Lettres d'Alger*, IIe série, T. XXI), I, 271, 274 et suiv.** || دولو : قلعهٔ بود در جنوب شهر قیصری ، رجوع شود به **Kâzım Özdoğan, *Kayseri tarihi*, Kayseri, 1948, I, 37, 41 - 43** || **2** سروس : امروز دهستانیست مربوط بشهرستان قیصری ، در جنوب شرقٔ این شهر ونامش امروز **Sarız** است || **3** منکوجك غازی : مؤسس دولت بنی منکوجك ، رجوع کنید *İ A* ج ۷ ، ص ۷۱۳ ببعد (مادهٔ **Münkücükler**) || کوغونیه : همان قصبهٔ است که امروز آن را **Şarkî - Karahisar** گویند

سلطان در آخر عهد خویش روی بماوراء النهر نهاذ ، بجنگ خان
خانان ، که ماذر او ترکان خاتون از قبیلهٔ ایشان بوذ در سنهٔ خمس وستین
واربعمایه [٤٦٥]؛ از معبرگاه آمُویه که طریق تجّار است ، از جیحون 3
عبره کرد ، قلعهٔ مختصر برلب آب بوذ ، که آن را برزم گویند ، حشم الپ
ارسلان آن قلعه را خراب کردند ، بعد از واقعهٔ او ؛ و آن چنان بوذ ،
که غلامی چند اوباش از جملهٔ حشم بصدمهٔ خوذ آن قلعه بستذند ، 6
وکوتوال قلعه یوسف نام را پیش تخت سلطان آوردند ؛ سلطان ازو
احوال ولایت وچگونگی و چندی لشکرها می پرسیذ ، راست نمی گفت ؛
فرموذ تا او را سیاست کنند ؛ کوتوال چون طمع از جان خوذ ببریذ ، 9
وقضایی آسمانی در رسیذ ، کاردی از ساق موزهٔ خوذ بدر آورد ،
وآهنگ سلطان کرد ؛ سلاح داران وغلامان خواستند ، که او را
بگیرند ؛ سلطان کمان بدست داشت ، وبر تیر خوذ اعتماد تمام ؛ بانگ 12
بر ایشان زذ ، وتیری بذو انداخت ، خطا شذ ، واز تیر اجل که در قفا
بوذ ، غافل شذ ؛ کوتوال پیش دستی کرد ، ودر رسیذ ، وکاردی بر
سلطان زذ ، ومجروح کرد ؛ از مقرّبان یکی خوذ را برسلطان افگند ، 15
او را نیز کارد زذ ؛ او بزیست ، وسلطان بجوار حق پیوست ؛ وأورنگ

---

1 ـ 2 خان خانان C : خان ـ راوندی ‖ **3** از معبرکاه . . . تجار است C :— راوندی ‖ **4 ـ 5** حشم . . . واقعهٔ او C :— راوندی ‖ **7** سلطان H :— AE ‖ سلطان (دوم) AE : — H ‖ **8** راست AE : — H ‖ **10** در رسیذ EH : درو رسیذ A ‖ **12** خوذ H : خویش AE

---

1 ـ 2 خان خانان : شمس الملك تكين بن طفغاج ـ زبدة ، ص ٤٦ ؛ شمس الملوك صاحب طمغاج ـ اخبار ، ص ٥٣ ؛ راوندی ، ص ١٢٠ ، حاشیه ٤ ‖ **7** یوسف : یوسف بزرمی ـ راوندی (ص ١٢٠) ؛ یوسف الخوارزمی ـ زبدة ، اخبار (ص ٥٣) وأبن الاثیر ‖ **15** از مقربان یکی الخ. : سعد الدوله کهر آیین شحنهٔ بغداد در خدمت شاه ایستاذه بوذ خویشتن برسلطان انداخت الخ .. ـ راوندی ، ص ١٢١ ؛ ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ٥٠ ؛ زبدة ، ص ٤٦ ؛ اخبار ، ص ٥٤ ‖ **16** بجوار حق پیوست : وعاش السلطان بعد ذلك ثلاثة ایام وتوفى یوم السبت سلخ ربیع الاول سنة ٤٦٥ ـ اخبار ، ص ٥٤

وتخت‌را پدروذ کرد ؛ قرب دو هزار غلام بی‌نام وننگ در خدمت ایستاذه بوذند، یکی‌را حمیّت و غیرت بران نداشت، که یوسف را هلاک کردی ، جمله بگریختند ؛ یوسف برزمی کارد بدست میرفت ، بامیذ آنک جان ببرذ ؛ جامع نیشابوری که مهتر فرّاشان بوذ ، از روی حمیّت میخ کوب بدست داشت ، از پس پشت او در آمذ ، وچنان بر سرش زذ ، که برجای بمُرد

وبعد از مدّتی درعهد ملکشاه پسر این جامع فرّاش را غلامی ازان سلطان بکشته در بغداذ ، ودر حرم خلیفه گریخت ؛ جامع بدرحرم آمذ ، وخاک بر سر کرد ، وفریاد میکرد ، هیچ مفید نمی آمذ ، غلام را باز نمی داذند ؛ روزی عنان سلطان بگرفت سبب حقوق خدمت قدیم ، وگفت : ای خذاوند عالم با کُشندهٔ پسر من همان کن که من بنده با کُشندهٔ پذر تو کردم ؛ سلطان را موافق آمذ ، وامیر حاجب قُماج را بفرستاذ ، تا غلام را از حرم خلیفه بدر آوردند ، وخلیفه مقتدی ده هزار دینار خون بها داذ ، تا ناموس حرم نشکنند ؛ سلطان نپذیرفت ، وگفت : ناموس شکستن بهتر از فرمان یزدان گذاشتن ، وقصاص بحق نا فرموذن ؛ غلام را بدست خصم داذ ، تا قصاص فرموذ

1 بی نام وننک : کذا در همه نسخه ها ، باید که «با نام وننک» باشد || 3 کردی H : کنند E کند A || 5 داشت H : — AE || 8 سلطان C : خلیفه ـ راوندی || بکشته H : بکشت AE || 10 بازAE : بار H || 11 خدمت ~ قدیم A || همان EH : آن A || 12 بنده H : — AE || 13 خلیفه AE : — H || 14 دینار A وراوندی : — EH || خون بها داذ E : خون بهایی داذ H خون بها می داد A || 15 بهتر EH : به A

16 قصاص فرموذ : بقول حمد الله مستوفی (تاریخ گزیده ، ص ٤٤٤) در سال ٤٨١ ؛ راوندی، ص ١٢٢ ، حاشیه ٥

ولادت الپ ارسلان شب آذینه دوم محرم سنهٔ احدی وثلاثین واربعمایه [۴۳۱] بوذ، ومدّت ملکش دوازده سال، ده سال بعد از وفات عمّش طغرلبک ودو سال بخراسان پیش ازآن، بعد از وفات پذرش چغریبک؛ 3
ومدّت عمرش سی وچهار سال بوذ؛ وچون الپ ارسلان را بر لب جیحون آن حادثه افتاذ، عراق وخراسان وآذربیجان جمله او را مستخلص بوذ، ودر هیچ طرفی خصمی نمانده؛ وپیش از واقعه ملکشاه را از میان 6
فرزندان بر گزیده بوذ، وولیّ عهد گردانیده؛ وبر مناشیر وامثله توقیع لقب او عضد الدولة الپ ارسلان محمد بن چغریبک داود بن میکائیل ابن سلچوق بوذی 9

ذکر سوم پاذشاه سلطان جلال الدولة والدین ملکشاه ابو الفتح بن الپ ارسلان محمد بن داود

12 سلطان ملکشاه بن الپ ارسلان پاذشاهی جبّار کامگار مساعد بخت موافق روزگار بوذ؛ جمله اسباب سلطنت او را مهیّا، وحشمت ودولت مهنّا، مؤیَّد بتأیید آسمانی موفَّق بتوفیق ربّانی؛ پذران او جهانگیری

---

1 وثلاثین ـ راوندی : وعشرین C || 2 بوذ EH : — A || 5 آن H : — AE || عراق : وعراق AEH || 6 ودر هیچ : در هیچ AEH || خصمی AE : خصم H || نمانده EH : + بود A || 7 توقیع EH : توقیع و A || 8-9 عضد الدولة ... بوذی AH : — E || 8 عضد الدولة H : السلطان عضد الدوله A || چغریبک داود بن : — H داود بن A || 10 ذکر سوم A : سوم EH || 11 داود AH : عضد الدولة الب ارسلان محمد بن میکائیل بن سلجوق بوذ E

---

1 ولادت الپ ارسلان در زبدة (ص ۴۷) وابن الاثیر (ج ۱۰، ص ۲۸) در سال ۴۲۴ است، مدت ملکش ۹ سال و ۶ ماه وچند روز است؛ راوندی، ص ۱۱۷، حاشیه ۱ || 7 ذکر... ملکشاه: زبدة، ص ۵۴ ببعدها؛ ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۵۱ ببعدها؛ اخبار، ص ۵۵ ـ ۷۴؛ راوندی، ص ۱۲۵ ـ ۱۳۶؛ کزیده، ص ۴۴۳ ـ ۴۴۹؛ روضة الصفاء، ج ۴، ص ۱۰۱ ـ ۱۰۸؛ حبیب السیر، ج ۲، ص ۴۹۰ ـ ۴۹۴

کردند ، واو جهانداری ؛ ایشان درخت دولت نشاندند ، و او بر خورد ؛
ایشان تخت وتاج وسلطنت بستذند وبنهاذند ، واو برنهاذ وبنشست ،
3 او قلادهٔ عقد دولت وبهار جوانئ ملک وطراز کسوت پاذشاهی بوذ ؛
رایت حشمت منصور ، واعداء دولت مقهور ، سپاه مطیع ورعیّت
خشنوذ ومطاع ، وبلاد معمور ؛ یکچندی در میدان جهان گوی سلطنت
6 زذ ، واسپ کامرانی تاخت ، وبر بساط مُلک شطرنج شاهی باخت ؛
وروی بهیچ طرف ومراد ومرام ننهاذ ، که وصول آن غرض بحصول
موصول نگشت ؛ واز جملهٔ اقبالهای او آنک وزیری داشت مانند نظام
9 الملک که وزیری مثل او نادر افتذ ، مقتدای صدور عالم وپیشوای دهاة
بنی آدم

وبعد از وفات پذرش با وجود نه براذر مهتر وکهتر ازو سلطنت
12 برو مقرّر شذ ، ومُلک او را مسلّم گشت ، برأی صایب وعزم نافذ
وحسن کفایت نظام الملک ؛ اگرچه او ولیّ عهد پذر بوذ ، امّا طالبان
مُلک بسیار بوذند ؛ وچون از خراسان بعراق آمذ ، خصمی چو
15 قاورد که عمّش بوذ ، ازکرمان با لشکر گران وعُدّت وآلت فراوان
بقصد ملک گیری روی بعراق نهاذه بوذ ، وجمله ممالکْ خوذ را
مسلّم دانسته ، بدر قصبهٔ کَرَج .... و... میان هر دو لشکر ملاقات

2 وسلطنت AH : سلطنت A || 8–14 واز جملهٔ ... بوذند C : — راوندی || 8 – 9 نظام الملک ... عالم AH : در E محو شده است || 11 مهتر ~ کهتر AE || 17 کرج H : کرج و E کرخ A || کرج .... و... : کذا در H و E بیاض ؛ در راوندی «کرج» فقط ؛ در حبیب السیر «کرخ» فقط ؛ «بظاهر همدان» — اخبار ، بقرب همدان — زبدة وابن الاثیر

7 کرج : نام سه محل است ، یکی در میان اصفهان وهمدان است ، دوم یکی از دههای شهر ری است ، وسوم در روز راور در جوار همدان است ، رجوع شود به یاقوت ، معجم البلدان ، ج ٤ ، ص ۲۵۰ ببعد و Paul Schwarz, *Iran im Mittelalter nach dem arabischen Geographen*, Leipzig, 1910, s. 799, 574, 504 آنچه اینجا مذکور است باید که کرج سوم باشد

افتاذ ، و سه شبانروز متوارتر ومتوالی مصاف کردند ؛ حشم قاورد باستران کوه نشستند ، وقاورد عاقبت پشت بداذ ، وسببش آن بوذ ، که از خیل ملکشاه سواری بر سواری از حشم قاورد زخمی زذ ، که از کمر گاه نیمهٔ بالای او بگذرانیذ ، وازو جذا شذ ، دو کفل وران برپشت اسپ بماند ؛ قاورد چون آن زخم بدیذ ، فرار برقرار اختیار کرد ، روی بهزیمت نهاذ ، وپشت بداذ ؛ بدست حشم ملکشاه گرفتار شذ ، وچندان خزاین وسلاح وسلَب وأسباب ومتاع بدست سپاه ملکشاه افتاذ ، که در حدّ وعدّ نیایذ

و از مصاف گاه براه نهاوند با همذان آمذند ، وستوران لاغر را بحدود سیلاخُر وکزستان شهر بُرُوجرد فرستاذند ؛ ولشکر تطاوُلی می نموذند ، وتجاسُری میکردند ، بنا بر آنک فتحی چنین کرده ایم ، وسپاهی گران شکسته ، نان پارهٔ زیادت میخواستند ؛ ودر حضور نظام الملک بسهو لفظی بر زبان راندند ، مبنی بر آنک اگر إقطاع وجامگئ ما زیادت نخواهذ بوذ ، سعادت قاورد باذ ! نظام الملک قبول کرد ، که امشب بوقت خلوت این معنی با سلطان بگویم ؛ ومقصود

2 عاقبت H : بعاقبت AE || وسببش آن بود که A : — EH || **4** دو کفل EH : وکفل A || **6** حشم ملکشاه A : حشم EH || شذ H : آمذ AE || **8** سپاه AE : — H || **9–10** وستوران . . . فرستاذند C : — راوندی || **10** سیلاخر : سیلاخی H سیلاحر AE || وکزستان EH : وکرستان A || **13** مبنی بر C : منبی از — راوندی

6 وپشت بداذ : رجوع شود به زبدة ، ص ٤٨ ؛ ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ٥٣ (درس ل ٤٦٥ ، روز جنگ چهارم شعبان) ؛ اخبار ، ص ٥٥ ببعد : والتقى الجمعان بظاهر همذان یوم الاربعاء ٢٦ من جمادى الاولى سنة ٤٦٦ ...؛ تاریخ گزیده ، ص ٤٤٣ ؛ راوندی ، ص ١٢٦ ببعد وحاشیه ٣ || **10** سیلاخر : رجوع شود به **P. Schwartz** ، اثر مذکور ، ص ٥٧٨ ، آنجا نام این ده بشکل **Silakhur** نوشته است ؛ مسعود کیهان ، جغرافیای مفصل ایران ، تهران ، ١٣١١ شمسی ، ج ٢ ، ص ٤٤

شما حاصل کنم ؛ ودر شب رمزی ازین معنی با سلطان بگفت ، وصلاح
وفساد آن کلمه برو روشن کرد ، وبفرموذ ، تا قاورد را شربت زهر
3 داذند ، وهر دو پسرش را میل کشیذند ؛ روز دیگر که لشکر بتقاضاء
جواب باز آمذند ، گفت : دوش چیزی ازین معنی با سلطان عالم نیارستم
گفت ، که متفکّر وتنگدل بوذ ، ومجال سخن نبوذ ، بسبب آنک عمّش
6 قاورد دوش در حبس از سر ضجرت وقهر زذن زهر از نگین انگشتری
درمکیذه بوذ ، سلطان بسیار پازهر هندی وتریاق مُحْیِي وسلسال بزوری
بوی داذه بوذ ، امّا چون زهر در اعضا پراگنده بوذ ، واجل درآمذه
9 جان بداذ ؛ ایشان چون این سخن بشنیذند ، بغایت از سخن گذشته
بترسیذند ، وجمله دم درکشیذند ، ودیگر کسی حدیث نان پارهٔ زیادت
نیارست کرد ، بدانچه داشتند راضی شذند

12 ودر سنهٔ احدی وسبعین واربعمایه [۴۷۱] سلطان ملکشاه حصار
سمرقند داذ ، وبستذ ، وخان سمرقند را پیاذه پیش اسب او کشیذند ؛
او خاك راه ببوسیذ ، جان او ببخشیذ ، واو را بسته باصفهان آورد ،
15 باز او را امیر < نصب کرده > باز پس فرستاذ ؛ وبوقت باز گشتن چون
لشکر سلطان از جیحون بگذشتند ، نظام الملك رسم اجرت ملّاحان
برات بانطاکیه نوشت ؛ ملّاحان بدرگاه سلطان فریاذ کردند ، که ای

---

1 - 2 رمزی ... روشن کرد C : — راوندی ‖ **2** زهر AE : — H ‖ **7 - 8** سلطان ... درآمذه C : — راوندی ‖ **7** محيي : محی ، کذا درهمه نسخه‌ها ، بدون نقطه (رجوع شود به ابن سینا ، القانون فی الطب ، قاهره ، ۱۲۹٤ ، ج ۳ ، ص. ۳۱ : تریاق فاروق) ‖ بزوری : بروی ، کذا در همه نسخه ها (رجوع شود به القانون ، ج ۳ ، ص ۳٦٤ : السکنجبین البزوری العامة) ‖ **9** سخن H : — AE ‖ **14** جان او EH : جان A ‖ **15** باز او را ... فرستاذ C : وامیر بار فرستاذ وتشریف داذ - راوندی ‖ نصب کرده : — AEH ‖ باز پس AE : با پس H

---

2 قاورد را شربت زهرداذند : بقول زبده (ص ٤٨) وابن الاثیر، واخبار (ص ٥٨) قاورد را بتحنیق کشتند ، راوندی ، ص ۱۲۷ ، حاشیه ٥ ‖ **10** نان پارهٔ... راضی شذند : تاریخ کزیده ، ص ٤٤٣ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۰۱

خذاوند عالم ما قومی درویشانیم ، ومعیشت ما از عبور این آب باشذ ؛ اگر
جوانی از ما بطلب وجوه بانطاکیه روذ، پیر بازآیذ ؛ سلطان نظام‌الملک را
گفت ای پذر این چه سردی است؟ ما را درین ولایت چندانی دست 3
رس نیست که این درویشان مسکین‌را بر انطاکیه برات حواله می‌بایذ
کرد؟ نظام الملک گفت : ای پاذشاه ایشان را بانطاکیه رفتن حاجت
نباشذ ، هم اینجا حواشیٔ ما برات بزر نقد باز خرند، وبنده این برات را 6
برآنجا از بهر تعظیم و وسعت ملک وفسحت ولایت پاذشاه عالم فرموذ ،
تا جهانیان بدانند، که بسطت ملک و نفاذ حکم پاذشاه از کجا تا بکجاست
و ناقلان در تواریخ بنویسند ؛ سلطان را بغایت خوش آمذ 9

و درمدّت ملک و پاذشاهیٔ خوذ دو بار از انطاکیه بأوزکند شذ ،
واز اُوش بأوزکند هفت فرسنگ بوذ ؛ وحوالیٔ اوزکند هفت پاره دیه
بوذ درین کوه پایها .... ونهایت ملک ملکشاه بوذ در طرف ترکستان 12

نوبت آخرین در سنهٔ احدی وثمانین واربعمایه [٤٨١] بانطاکیه
شذ ، واز آنجا بلاذقیة بکنار دریا ، واسپان را از دریا آب داذند ؛
وسلطان آنجا دو رکعت نماز بگزارد ، وشکرانهٔ آنرا روی بر زمین 15
نهاذ ، که ممالک او از أقصاء مشرق تا بکنار دریاء مغرب برسیذ ،
و بر روی روزگار مخلّد گشت ؛ و بندگان خاصّ خویش را از اقصاء
ولایت شام وساحل دریا إقطاع داذ ؛ شهرحلب بقسیم الدوله اقسنقر 18

2 بانطاکیه AH : انطاکیه E || پیر AE : تیر H || 4 مسکین EH :— A || حواله‌ـ
راوندی : — AEH || 9 وناقلان A : ونافلان H وتا فلان E || 10 بار AE : — H ||
11 ـ 12 واز اوش... ترکستان C : — راوندی || 12 کوه پایها. . . : کذا در HE (جای یك
کلمه بیاض است) در A جای بیاض نیست || 18 اقسنقر داذ C : + ورها بعماد الدوله بوزان
(در تاریخ گزیده «توران») ـ راوندی

18 – 1 شهر حلب. . . داذ: مقایسه کنید بقول زبدة ، ص ۸۱ (در سال ٤٨٤ بار
دوم که ملکشاه ببغداد آمد)

داذ ، وانطاكيه باقسان داذ ، وموصل بجگرمش داذ ؛ واز آنجا باز گشت ، و بسمرقند شذ ، و بستذ ، وخان را اسير و ذليل كرد ؛ واز آنجا بأوزكند
3 شذ ، و تا حدود خطا وختن در هر شهري والئ از بندگان خويش بگماشت ؛ واز آنجا بخوارزم رفت ، كه والى آنجا محمد بن داود بوذ ؛ و اين جمله اسفار مذكور در مدّت يكسال بوذ ؛ واز آنجا باصفهان آمذ ،
6 وچون بيشتر ممالك خوذ را مطالعه فرموذ ، و هرجائى والئ ومُقطَعى بگماشت ، ورسوم مُحدَث وقوانين ناپسنديذه بر داشت ؛ وخطبه وسكّه بنام او در جميع اين بلاد از اقاصئ ترك تا نهايت يمن وروم وشام
9 مى‌كردند ، وجملهٔ ملوك عصر مطيع او بوذند

وسپاهى كه همواره ملازم ركاب او بوذندى ، واسامئ ايشان در جريدهٔ إقطاعات ثبت ، پنجاه هزار مرد كار بوذند، واقطاعات ومعايش
12 ايشان در بلاد ممالك پراگنده بوذى، تا بهر طرفى كه رسيذندى ، ايشان را علوفه ونفقات مُعدّ وآماذه بوذى، وبقرض ومنّت وهبت بيكديگر داذندى ؛ وقيصر هر سال هزار هزار دينار جزيت قبول كرده بوذ ، اوّل

---

1 وانطاكيه ... داذ C : — راوندى ‖ باقسان AH : باقسال E ‖ بجگرمش E : بحكرمش AH ‖ 2 وخان را C : سليمان خان را – راوندى ‖ اسير و AE : — H ‖ 3 درهر EH : در A ‖ 4–9 واز آنجا ... بوذند C : — راوندى ‖ 4 داود AE : مودود H ‖ 6 مطالعه AH : مطالبت E ‖ جائى AE : جاى H ‖ 8 بنام او EH : — A ‖ 11 ثبت C : مثبت – راوندى ‖ پنجاه هزار مرد كار C : چهل وشش هزار سوار – راوندى ‖ 12 طرفى AE : طرف H ‖ 14 – 2 وقيصر ... بدو قسط C : — راوندى

---

2 حصار سمرقند : زبدة ، ص ٥٥ (بدون تاريخ)؛ ابن الاثير ، ج ١٠، ص ١١٣ ببعد (درسال ٤٨٢)؛ براى قيد محمد البزدوى صاحب كتاب اصول الدين (تاريخ ختامش ٤٨١، در اثناء اين محاصره) رجوع شودبه *Oriens* ، ليدن، ١٩٤٨، ج ١ ، ص ٥٦، حاشيه ١ ‖
2 وخان را : نام اين خان در راوندى (ص ١٣٠ ورجوع شود بحاشيهٔ ١) ومنابع ديكر كه از او كرفته اند مثل روضة الصفا ، حبيب السير سليمان است ؛ در ابن الاثير (ج ١٠، ص ١١٣ ببعد) : احمد خان

ببوزان میداذ ، پس ازآن بقسیم الدوله اقسنقور سپردی ، تا او بخزانهٔ معموره رسانیذی بدو قسط ؛ وعدل وسیاست سلطان ملکشاه تا حدّی بوذ ، که بروزگار او هیچ آفریذه ظلمی نیارستی کرد ، چه متظلّمان را حجابی نبوذ ؛ مشافهه گفتی وشنوذی ، وداذ هریکی بداذی؛ واگر ازکسی خلافی ظاهر شذی ، مستوجب سیاست وغرامت گشتی ؛ واز خیرات اومصانع است ، که در راه مکّه فرموذه است؛ وخفارت از حجّاج برداشت ، وامیر حرمَیْن را إقطاع ورسم نیکو داذه ، چه پیش ازو رسم چنان رفته بوذ ، که از هرحاجیٔ مسکین هفت دینار سرخ بستذندی ، سراسر آن بدعتها برانداخت

وبغایت شکار دوست بوذ ؛ بخط ابو طاهر خاتونی < شکار نامهٔ او دیذم > ، آورده بوذ ، که یک روز هفتاذ آهو بتیر زذه بوذ ؛ وقاعدهٔ اوچنان بوذ ، که بهر شکاری که بزذی یک دینار مغربی بدرویشان بصدقه داذی ؛ وبهر موضعی وزمینی وشکارگاهی در عراق وخراسان منارها ازسُم آهو وخرگور فرموذه بوذ ، وبولایت ماوراء النهر همچنین ، وببادیهٔ عرب ومرج وخوزستان بذین قرار ، وباصفهان وآن نواحی هر کجا که شکارگاهی یافته است ، آثاری گذاشته بوذه ، وتا غایت وقت باقی مانده

1 ببوزان : بوزان AH ببوران E ‖ پس : H بعد AE ‖ **2** معموره H : معمور AE ‖ رسانیذی AE : رسیذی H ‖ **4** نبوذ EH : نبودی A ‖ یکی H : یک AE ‖ **9** مصانع C : آبکیرها – راوندی ‖ وخفارت E : وحفارت AH ‖ **14-13** شکار نامهٔ او دیذم – راوندی : — C ‖ **15** شکاری AH : شکار E ‖ **16** بدرویشان ... داذی EH : بصدقه بدرویشان بدادی A ‖ **19** هر کجا که E : هر کجا H هر جا که A ‖ آثاری – راوندی : اباری AEH

3 ظلمی نیارستی کرد . . . : ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱٤۳ ببعد ؛ زبدة ، ص ٦۹ ؛ اخبار ، ص ۷۳ ببعد ‖ **19** برای این آثار رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۰۳ ببعد ؛ زبدة ، ص ٦۹ ببعد ؛ راوندی ، ص ۱۳۲ ، حاشیه ۱ ؛ اخبار ، ص ۷۳

وازجهت دار الملک ونشست خوذ از همه ممالک و بلاد اصفهان اختیار کرده ، و آنجا عمارتهای بسیار فرموده در شهر وخارج آن ازکوشکها
3 و باغها ، چون باغ کاران و باغ بیت المال و باغ احمد سیاه و باغ دشت گور و غیر آن ؛ وقلعهٔ شهر و قلعه دزکوه او إنشا فرموده ، وخزاین و نفائس بر آنجا داشتی ؛ ونظام الملک بغایت مستولی و متمکّن شده
6 بوذ در مملکت او ؛ و ترکان خاتون دختر طمغاج خان سمرقند درحکم سلطان بوذ در غایت صباحت و ملاحت ، ونسبت بلند وحشمت موروث استیلای بی اندازه داشت ؛ واورا وزیری بوذ ازحدود پارس تاج
9 الملک ابو الغنائم نام ، خذاوند منظر و مخبر ، بکفایت وفضل وهمّت معروف ؛ و نیز کتخذای جامه خانهٔ سلطان بوذ ، وترکان میخواست ، که او را بر روی نظام الملک برکشذ ؛ وسلطان را بر آن میداشت ، که
12 وزارت بذو دهذ ، پیوسته تقبیح صورت نظام الملک در خلوت میکرد ، وعثرات او می شمرد ، تا عاقبت سلطان را برو متغیّر گردانیذ ؛ وسبب این عداوت آن بوذ ، که ترکان خاتون را از سلطان پسری بوذ محمود
15 نام ، میخواست که سلطان اورا ولیّ عهد کنذ ، واو سخت خرد وطفل بوذ ؛ برکیارق از زُبَیده خاتون بوذ دختر امیر یاقوتی خواهر ملک اسمعیل ، ومهترین فرزندان سلطان بوذ ؛ ونظام الملک میل با او میکرد ،

---

3 بیت المال C : بیت الماء – راوندی || **4** دزکوه AE : دوکوه H || **11** وسلطانرا EH : + برو متغیر کرداند A || **13** عاقبت H : — AE || وسبب H : سبب AE || **16** وامیر یاقوتی C : وملك یاقوتی – راوندی || **17** ومهترین AE : ومهتر H || نظام الملک AE : — H

---

3 برای باغ کاران وباغ احمد سیاه رجوع شودبه المافرخی ، کتاب محاسن اصفهان ، طهران ، ۱۳۵۲ ، ص ۵۵ ببعد || **6** دختر طمغاج : بقول محمد اقبال (راوندی ، ص ۱۳۳ ، حاشیه ۱) دختر ابوالمظفر عماد الدولة ابراهیم بن نصر است ، ولی بتصریح ابن الاثیر (ج ۱۰ ، ص ۱٤٥) دختر عیسی خان بن نصر است || **8** استیلای بی اندازه داشت : رجوع شود زبدة ، ص ۸۲ || **9** ابوالغنائم : المرزبان بن خسرو فیروز (زبدة ، ص ٦۱) || **14 – 15** محمود ... سخت خرد ... بوذ : ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱٤٥ ؛ زبدة ، ص ۸۲ ؛ اخبار ، ص ۷٤ || **17** نظام الملک میل با او میکرد : زبدة ، ص ۸۲ ببعد ؛ ابن الاثیر ، ص ۱٤٦ (راوندی ، ص ۱۳٤ ، حاشیه ۲)

چه در ناصیهٔ او اثر پاذشاهی وفرّ شهریاری می‌دیذ ، وسلطان را ترغیب
میکرد ، تا او را ولیّ عهد گرداند ، وزمام ملک بذو تفویض کند ؛
و سلطان را نیز برکیارق را نیابت داذن موافق‌تر می‌آمذ ؛ بر جمله چون 3
سمع سلطان از عثرات نظام‌الملک پر کردند ، روزی سلطان بویَ
پیغام داذ ، که همانا با من در ملک شریکی ، که ولایت و إقطاع بأولاد
خوذ میدهی ، و هر تصرّف که در ملک میخواهی بی مشورت من میکنی ؛ 6
خواهی تا بفرمایم ، که دوات و زارت از پیش ودستار از سرت بر دارند ؟
نظام‌الملک جواب داذ ، که دوات من وتاج تو در هم بسته است ،
و توأمان اند ، امّا فرمان او را باشذ ؛ ناقلان جهت رضای ترکان بر آن 9
أخوات بسیار مزید میکردند ؛ حشم وغضب سلطان از ین سخن زیادت تر
گشت ، او را بدست تاج‌الملک باز داذ ؛ او را با ملاحده در نهان
انتسابی وآشنایی بوذ ، وسلطان ازین خبر نداشت ؛ وسلطان را درآن 12
نزدیکی از اصفهان بطرف بغداذ نهضت افتاذ ؛ چون بنهاوند رسیذند ،
ملاحدهٔ مخاذیل نظام‌الملک را کارد زذند هم باغراء تاج‌الملک ؛ واو
درآن حال نیک پیر بوذ ، سال او از هشتاذ گذشته 15

وتحقیق آن فال علی ماجری گشت ؛ سلطان نیز چون ببغداذ رسیذ ،
بعد از هجده روز در گذشت ؛ میان سلطان ووزیر کمتر از یک ماه بوذ ؛
امیر معزّی در مرثیهٔ سلطان حسب حال گفته است : 18

---

4 بوی EH : باو A ‖ 9 او را : کذا فی الاصول ، لعله « ترا » ‖ 10 سخن H : — AE ‖ 11 — 12 او را . . . نداشت C : — راوندی ‖ 15 هشتاذ EH : نود A ‖ کذشته H : + بوذ AE ‖ 16 وتحقیق EH : ودر تحقیق A

---

8 جواب داذ : زبدة ، ص ٦٣ ‖ 14 کارد زذند : ١٠ رمضان ٤٨٥ ، اخبار ، ص ٦٧ ؛ زبدة ، ص ٦٢ ؛ ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٣٧ ؛ راوندی ، ص ١٣٥ ، حاشیه ٢ ‖ 15 از هشتاذ کذشته : در حقیقت بهشتاد نزدیک بود (راوندی ، ص ١٣٥ ، حاشیه ٣) ‖ 17 در کذشت : در ١٦ شوال ٤٨٥ ، زبدة ، ص ٦٨ ؛ اخبار ٧١ ؛ راوندی ، ص ١٣٥ ، حاشیه ٥

شعر [رمل] :

رفت در یک مه بفردوس برین دستور پیر
3 شاه برنا از پس او رفت در ماه دگر
کرد ناگه قهر یزدان عجز سلطان آشکار
قهر یزدانی ببین وعجز سلطانی نگر

6 قضارا درآخر عهد دولت خوذ سلطان جملهٔ اصحاب مناصب دیوان که قدیمی بوذند ، تبدیل فرموذ ؛ وآن نیز برو مبارک نیاملذ ؛ نشایذ پاذشاه را بهیچ وجه بندگان قدیم خوذ را آزردن، واز مرتبه
9 و درجه بینداختن ؛ سامانیان این خصلت نداشتندی ، چون با آلپ تگین که خواجهٔ سبکتگین بوذ آغاز نهاذند ، و او بهندوستان رفت ، ملک ایشان در تزلزل واضطراب افتاذ؛ نظام الملک وزیر را بتاج الملک
12 ابوالغنائم بدل خواست کردن ، وشرف الملک ابوسعد مستوفی را ، که منعم جهان بوذ ، بمجد الملک ابو الفضل قمّی که ابو طاهر خاتونی درحقّ او قطعهٔ میگویذ

15 شعر [خفیف] :

می بنازذ ببخل مجد الملک چون زن قحبه از تجمّل خویش
هست راجح بذان تجمّل او جامهٔ ژندهٔ زنی درویش

---

1 شعر E :— AH || 3 در AE : دو H || 8—11 نشایذ ... افتاذ C : — راوندی || 8 وجه H « درمیان دو سطر » A : وقت H وجه که E || 12 بدل AE : بذل H || خواست کردن EH : کرد A || ابو سعد — راوندی وزبدة : ابوسعد C || 16 a ببخل AE : در H خوانا نیست || 16 b چون ... خویش C : چون بکاورس کرسنه قمری — راوندی || 17 a b هست ... درویش C : کرهمه قمیان چنین باشند * قم رفیقا و برهمه قم ری — راوندی || 17 b زنی AE : زپی H

---

11 بتاج الملک ... : زبدة، ص ٥٩ ببعد || 16 می بنازذ ... : مجمع الفصحاء، ج ۱ ، ص ٦٧ (راوندی، ص ١٣٦ ، حاشیه ۳)

وکمال الدوله ابو رضا فضل‌الله بن محمد را که طغرایی حاکم بوذ و منشی هم بمؤید الملک پسر نظام الملک ، و بعد ازو بکمال الملک ابن المختار الزوزنی که او هم از چاکران کمال الدوله ابو رضا بوذ ، وسدید الملک ابو المعالی ؛ و ابو المعالی نجاشی درین معنی که جمله نا پسندیذه° خذاوندان عقل وممیّزان روزگار بوذ ، قطعه° میگویذ واسامئ ایشان بر تنسیق یکدیگر نیکو نگاه داشته

شعر [مجتث] :

زبو علی بـُذ واز بو رضاء واز بو سعد
شها که شیر بپیش تو همچو میش آمذ

در آن زمانه زهر کآمذی بدرگه تو
مبشّر ظفر وفتح نامه پیش آمذ

زبو الغنائم وبو الفضل وبو المعالی باز
زمین مملکتت را نبات نیش آمذ

گر از نظام وکمال وشرف تو سیر شذی
زتاج ومجد وسدیدت نگر چه پیش آمذ

سلطان ملکشاه صورتی خوب داشت ، وقدّی تمام وبالی افراخته اندکمایه بضخمی مایل بوذ ، محاسن گـِرد داشت ، وبچهره سرخ وسپیذ بوذ ؛

---

3 که EH : — A || **7** شعر AH : — E || **8** بذ واز بو رضاء : بذ وز بو رضا H بدر ز بو رضی AE || سعد AE : سعید H || **12** وبو الفضل وبو المعالی : وبوا الفضل وبوا المعالی H وبلفضل وبلمعالی AE || **13** زمین AE : زمان H || **17** محاسن . . . داشت H : در E در حاشیه ، — A

---

4 ابو المعالی نجاشی : وفاتش در سال ۵۱۲ هجری ، مجمع الفصحاء ، ج ۱ ، ص ۷۸ (راوندی ، ص ۱۳۶ ، حاشیه ۵) ودر زبدة (ص ۶۳) : ابو المعالی نحاس

یک چشم اندکمایه شکسته داشتی از عادت نه از خلقت؛ جمله سلاحها را کار
فرموذی؛ در سواری وگوی باختن وطبطاب زدن بغایت چست وچالاک بوذ
3 وولادت مبارکش جمادی الاولی سنهٔ خمس واربعین واربعمایه [٤٤٥] بوذ

مدّت ملکش بیست سال ، اوّل ملکش بعد از قتل پذرش الپ
ارسلان در سنهٔ خمس وستین واربعمایه [٤٦٥] ، جمیع مدّت عمرش
6 سی وهشت سال بوذ، ونه پسر داشت :

۱ مهین السلطان برکیارق بن ملکشاه که برّی می‌نشست ، واز
زبیده خاتون دختر یاقوتی بن چغریبک در وجود آمذه بوذ ؛ وبرکیارق
9 پسری داشت ملکشاه نام

۲ السلطان ناصرالدولة والدین ابوالقسم محمود بن ملکشاه ، از ترکان
خاتون آمذه، وبطفلی نماند

12 ۳ ملک الملوک احمد بن ملکشاه از ترکان خاتون آمذه

٤ السلطان غیاث الدنیا والدین ابوشجاع محمد بن ملکشاه از جاریهٔ
زاذه ونامش بشولی بوذه

15 ٥ سلطان السلاطین معزّ الدنیا والدین ابوالحراث سنجر بن ملکشاه
از ماذر سلطان محمد زاذه

---

2 زذن AE : زذی H || **3** بوذ EH : + ومحاسن کرد داشت A || **4-5** اول ... واربعمایه C : — راوندی || **6-15** ونه پسر ... ملکشاه C : — راوندی || **6** نه پسر : ولی در متن هشت پسر شمرده است || **14** بشولی AE : نشول H || **16-6** از ماذر ... مدفون اند C : — راوندی

---

3 خمس : این عدد باید سبع باشد ، زیرا که مدت عمرش ۳۸ سال‌بود ودر سال ٤٨٥ مرده است ، رجوع شود به زبدة ، ص ٦٨ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ١٤٣ (راوندی ، ص ١٢٥ ، حاشیه ۳) || **6** نه پسر داشت : اینجا هشت پسر شمرده است ودر منابع دیگر نام بیشتر از هشت پسر نمی آید ؛ رجوع شود به راوندی، شجرهٔ نسب که در ما بین صفحه‌های ٨٤ و ٨٥ مربوط است ؛ بقول زبدة (ص ٨٢) فقط چهار پسر داشت

۶ الملک طغرل بن ملکشاه

۷ الملک داود بن ملکشاه از ترکان خاتون آمذه

۸ الامیر خمارین چون در وجود آمذ بر جمله اندام او موی سپیذ بوذ ، ومرژهها نیز سپیذ بر وبوذ 3

ودو پسر دیگر هم آورده اند یکی از ترکان خاتون ، ویکی از ماذر سلطان محمد وسنجر وبطفلی در گذشتند ، بشهر رَی مدفون اند 6

الوزیر : نظام الملک الحسن بن علی

الحاجب : امیر حاجب قماج

مدت وزارت نظام الملک در ایّام الپ ارسلان محمد وسلطان ملکشاه سی وچهار سال بوذ ، وقتلش روز شنبه عاشر رمضان سنهٔ خمس وثمانین واربعمایه [۴۸۵] ، وحاجب یکی بر روزگار کورخان زیادت شذ ، بعد از آن در خوارزم ، وإلاّ با نام قدیم وزیر وحاجب یکی بوذی ، والله اعلم 9 12

---

3 خمارین : حمارین AH حمارس E خمار– راوندی ‖ **4–3** سپیذ بوذ H : سپیذ AE ‖ **4** نیز AE : — H ‖ **5** از ترکان AH : ازین ترکان E ‖ **13–9** مدت . . . اعلم C : — راوندی ‖ **9** مدت AE : — H ‖ ایام EH : + سلطان A ‖ **12** والا با نام AE : والا با نا H ‖ **13** والله اعلم AE : — H

---

9 مدت وزارت نظام الملک : در اخبار (ص ٦٧) بیست وهفت سال است

چهارم پاذشاهیٔ سلطان اعظم رکن الدنيا والدين ابو المظفر برکيارق بن ملکشاه < برهان امير المؤمنين >

سلطان برکيارق بن ملکشاه پاذشاهی خوش خوی خوب روی
بوذ ، تازنده وبخشنده ؛ بروزگار او بسيار حوادث ووقايع وانقلاب
واضطراب صادر شذ ، با آنک کوذک بوذ ، روزی نياسوذ ، تا همه را
تدارک کرد ؛ و چون پذرش سلطان ملکشاه از دنيیَ بعقبیَ رحلت کرد ،
او سيزده ساله بوذ ، وبزرگترين براذران ؛ وپذر اورا ولیّ عهد خويش
کرده بوذ ، وتعيين فرموذه ، اُمرا را بر مبايعت او إغرا کرده ؛
واو در حالت وفات پذر در بغداذ با اصفهان بوذ ؛ وترکان خاتون
از سلطان پسری داشت محمود نام شش ساله ، وبا شوهر بوذ ببغداذ ؛
از خليفه در خواست تا محمود پسر او را سلطنت دهذ ، وبنام او
خطبه فرمايذ در بغداذ ؛ خليفه اجابت نمی کرد ، گفت : پسر تو
هنوز طفل است ، پاذشاهی را نشايذ ؛ ترکان بسيار خزاين ونفائس
خرج کرد ، وپسری را ازان خليفه جعفر نام که ماذرش مهملک
خاتون بوذ دختر ملکشاه ، واورا ترکان خاتون می پرورد ، وباوجود

---

1 چهارم : « پنجم » صحيحترست ، زيرا چهارم سلطان سلجوقيان محمود بن ملکشاه است ‖ 2 برهان امير المؤمنين : — AEH ، يمين المؤمنين - راوندی ‖ 4 تازنده — راوندی : بارنده AEH ، لعله « يارنده » ‖ 7 وپذر : وپذر او H پذر AE ‖ 9 با اصفهان AE : واصفهان H ‖ 11 پسر AH : تا پسر E ‖ 15 دختر C : خواهر — راوندی ‖ واو را AE : او را H

---

2 برکيارق : رجوع شود به زبدة ، ص ۸۲ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۷۵ ببعدها ؛ ابن الاثير ، ج ۱۰ ، ص ۲۶۱ ببعدها ؛ راوندی ، ص ۱۳۸ — ۱۴۸ ؛ گزيده ، ص ۴۴۹ — ۴۵۴ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۰۸ — ۱۱۰ ؛ حبيب السير ، ج ۲ ، ص ۵۰۰ — ۵۰۳ ‖ 7 پذر اورا ولی عهد خويش کرده بوذ : بقول ابن الاثير (ج ۱۰ ، ص ۱۱۲) ملکشاه در سال ۴۸۰ ابوشجاع احمد را ولی عهد کرده بوذ ، بايد که بعد از وفات او در سال ۴۸۱ برکيارق را ولی عهد کرده باشد (راوندی ، ص ۱۳۹ ، حاشيه ۷) ‖ 15 دختر ملکشاه : کذا در ابن الاثير (ج ۱۰ ، ص ۱۰۶ و ۱۴۲)

پذرش مقتدی ترکان خاتون او را امیرالمؤمنین میخواند ؛ عزم داشتند پیش از وفات ملکشاه که در بازار لشکر اصفهان آنجا که مدرسهٔ ملکه خاتون است ، دارالخلافه وحرمی بسازند ، و او را آنجا بخلافت 3 بنشانند ؛ مقتدی ازین معنی متفکّر ومستشعر بوذ ؛ ومحلّ آن داشت ، چه نسبت ومکنت حاصل بوذ ؛ ترکان خاتون در ماند ، این جعفر را با پیش خلیفه فرستاذ ، آنگاه خلیفه التماس او اجابت کرد ، و بنام 6 پسرش محمود خطبه فرموذ ، ومنشور ولایت بنوشت

وترکان حالی امیر کربوقا را بر نشاند ، تا بهفتهٔ از بغداذ باصفهان روَذ ، و برکیارق را بگیرذ ؛ غلامان نظام الملک ازین حال 9 آگاهی یافتند ، او را حالی در اصفهان حمایت کردند ، ودر شب او را < از شهر > بیرون بردند بجانب ساوه وآوه پیش اتابک کمشتگین جاندار که آتابک او بوذ ؛ این آتابک او را برَی برد ، و بر تخت 12 نشاند ، و ابو مسلم رئیس رَی تاجی مرصّع از بالای سر او بیاویخت ، وقرب بیست هزار سوار کار بدر رَی بر ایشان جمع آمذند

ترکان خاتون از بغداذ با پسر باصفهان آمذ ، وشهر بر خویشتن 15 حصار کرد ؛ وسلطان برکیارق با آن همه لشکر بدر اصفهان آمذ ،

2 مدرسهٔ AH : در مدرسهٔ E || 5 این : ابن AEH || 7 فرموذ EH : خواند A || 8 کربوقا AH : کربقا E (بضم باء) کر بوغا — راوندی || 10 آگاهی یافتند EH : — A || حالی EH : — A || 11 از شهر — راوندی || آوه C : آبه — راوندی || کمشتکین جاندار AE : کمشتلین خاندار H || 13 مرصع EH : — A || 14 کار AE : کاری H

1 ترکان خاتون الخ . : بخلاصه در تاریخ کزیده (ص ٤٤٩) || 9 وبرکیارق بکیرذ الخ . : بقول ابن الاثیر (ج ١٠ ، ص ١٤٦) غلامان نظام الملک او را از حبس بیرون کرده ، ملک تعیین کردند وبنام او خطبه خوانده شد ، ومقایسه کنید زبدة ، ص ٨٢ – ٨٣ || 10 او را : یعنی برکیارق را ، همچنانکه در راوندی (ص ١٤٠) است || 12 او را بری برد : رجوع شود به تاریخ کزیده ، ص ٤٥٠

ونزول کرد ؛ ترکان خزانه می پرداخت ، ودفع او میکرد ؛ وامراء
ومقرّبان را زر بی دریغ میداذ ؛ وتاج الملک ابو الغنائم ومجد الملک قمّی
3 هر دو مُدبّر ملک وپیشکار بوذند ؛ وامرا < چون > اُنُر وبلگابکک
سرمز در میانه افتاذند ، وقرار داذند ، که ترکان پانصد هزار دینار
نقد از خزانه ببرکیارق دهذ از میراث پذرش ، تا از در شهر
6 برخیزذ ؛ از طرفین راضی شذند ؛ چون مال بگزاردند ، برکیارق
روی بجانب همذان نهاذ ؛ ترکان خاتون ملک اسمعیل را که خال
برکیارق بوذ بأتابکیٔ پسر وشوهریٔ خویش باصفهان وعده داذ ، که
9 خزاین بذو سپارذ ، بشرط آن که او برکیارق را بکشذ ؛ واو را آلت واسباب
وخزاین بسیار فرستاذ ، وزرّاد خانهٔ اصفهان جمله بوَی داذ ؛ وملک
اسمعیل بنواحیٔ کَرَج میان قزوین <و . . . > با سلطان برکیارق مصاف
12 داذ در اوّل سنهٔ ست وثمانین واربعمایه [٤٨٦] ، شکسته شذ ،
با پیش زبیده خاتون خواهرش آمذ ماذر برکیارق در رجب این
سال ، وهم در نهم رمضان این سال او را بکُشتند

3 چون : — AEH || انر AEH : اسفهسلار انر (بضم ففح) – راوندی || وبلکابلک سرمز – ابن الاثیر : بلکانک وسرمن H وبلکانک وسرمن E وبلکابکک وسرمز A وبلکابکک – راوندی || 4 میانه EH : میان A || 5 ببرکیارق EH : برکیارق A || 8 باصفهان EH : — A || 11 میان قزوین < و... > : میان فررند H میان قزوین E ، — A وراوندی || 12 شذ A وراوندی : — EH || 13 پیش AE : + خواهر H || خواهرش AE : — H || 14 وهم AE : و H || نهم رمضان : نهم ره H رمضان AE وراوندی

3 – 4 بلکابلک سرمز : شحنهٔ **اصفهان** بود واز طرف باطنیان کشته شد ، ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۲۰٤ (درسال ٤۹۳) ؛ راوندی ، ص ۱٤۱ ، حاشیه ٦ || 7 ترکان خاتون ملک اسمعیل را الخ . . . : ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۵۲ || 14 نهم رمضان : بقول ابن الاثیر (ج ۱۰ ؛ ص ۱۵۲) در شعبان

آنگاه تُتِش عمّ برکیارق پسر الپ ارسلان که شام و دمشق إقطاع او بوذ از ملکشاه بعد از براذر طلب ملك کرده ، وچهار ماه در بغداذ خطبه بنام او کردند ، خروج کرد ، بکهستان عراق آمذ ؛ 3
سلطان برکیارق بأندك لشکر باصفهان شذ ، که طاقت مقاومت ملك تُتِش نداشت ؛ و ترکان خاتون نمانده بوذ در رمضان سنهٔ سبع وثمانین و اربعمایه [٤٨٧] ؛ و شوال این سال برکیارق در اصفهان 6
شذ ، و براذرش محمود باستقبال او بدر آمذ ؛ و از پشت اسپ یکدیگر را درکنار گرفتند ؛ برکیارق از روی شفقت و اخوّت او را بوسه داذ ، وکرم بپرسیذ ؛ هم در روز اُنُر و بلگابك که امیر بزرگ 9
وپسر خواندهٔ ملکشاه بوذ ، و تَبَع بسیار و غلامان بی شمار داشت ، برکیارق را درکوشك میدان اصفهان باز داشتند ؛ و اتفّاق کردند ، که او را میل کشند ، که ازو هراسان بوذند ، و ولیّ عهد او بوذ ، 12
تا ملك بر محمود قرار گیرذ ؛ ناگاه محمود را آبله برآمذ ، مصلحت در توقّف دیذند ، تا حال محمود بچه رسذ ؛ محمود هم درآن هفته در شوال سنهٔ سبع و ثمانین واربعمایه [٤٨٧] وفات یافت 15

2 - 3 بعد از ... کردند C :— راوندی ‖ **2** طلب AE : طالب H ‖ **3** وبکهستان AE : بکهستان H ‖ عراق EH : — A ‖ **6** وشوال A : شوال EH ‖ **7** بدر AE : در H ‖ **9** بلکابك AH : بلکابك E ‖ **10** خواندهٔ EH : خواند A ‖ **11** داشتند – راوندی : داشت C ‖ **12** او را ... هراسان : در E محو شده ‖ **13** محمود را AH : محمود E ‖ **14** حال AE : حالت H

1 آنکاه تتش الخ . . . : ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٥٧ (در سال ٤٨٧) ؛ زبدة ، ص ٨٤ ؛ اخبار ، ص ٧٥ ببعد ‖ **5** ترکان خاتون نمانده بوذ : ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٦٣ ‖ **6** وشوال این سال : کذا در ابن الاثیر (ج ١٠ ، ص ١٥٨) ‖ **12** میل کشند الخ ... : ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٥٩

برکیارق را بیرون آوردند، و بر تخت نشاندند؛ ومؤید الملک پسر نظام الملک از خراسان در رسید، بوقت کار وزیر شد؛ 3 وبرکیارق را نیز آبله بر آمد، چنانک ازو نیز مأیوس شذند، وطمع حیوة ببریذند، پس شفا یافت وتندرست گشت؛ سپاه جمع کرد، وبهمذان آمذند، وبا تتش مصاف داذند در صفر سنهٔ ثمان وثمانین 6 واربعمایة [٤٨٨]، وظفر برکیارق را بوذ؛ ودر مصاف تتش کُشته شذ، عمرش سی وسه سال وپنج ماه بوذ

در اثنای آن فخرالملک بن نظام الملک از خراسان برسید، 9 وبسیار آلت پاذشاهی وپیش کشی وتجمّل از برای درگاه سلطان آورد از سراپردهٔ جهرمی ونوبتیٔ اطلس وسلاحهاء نیکو وساختهاء مرصّع، ووزارت بستذ؛ مؤیّد الملک ببراذر خوذ فخرالملک نوشت

12 شعر [هزج اخرب]:

من سخت بخانه کردنت بسته کمر   تو تیز بخانه کندنم کرده تبر
از روی خرذ نزیبذ ای جان پذر   از من همه خیر آیذ واز تو همه‌شر

2 در رسیذ AE: رسیذ H || 3 وبرکیارق را EH: وبرکیارقA || 6–7 ودر... بوذ: درهمه نسخه ها قبل از کلمهٔ «ومجد الملك» «ص ٦٢، سطر 10» بسهو نوشته است || 9 وبسیار H: وبسیاری AE || از برای AE: ارراب H (؟) || 11 – 14 مؤیدالملک... شر C: — راوندی || 11 ببراذر EH: براذرA || 13 b بخانه: خانه AEH || 14 b از EH: کر A (لعله: کز) || واز: ووز H وز AE

1 ومؤیدالملک الخ ..: رجوع شود به زبدة، ص ٨٥ || 5 با تتش مصاف دادند: در قریهٔ بنام داشیلو، رجوع شود به زبدة، ص ٨٥؛ اخبار، ص ٧٦؛ ابن الاثیر، ج ١٠، ص ١٦٦ ببعد؛ راوندی، ص ١٤٣، حاشیه ٢ || 8 – 11 فخرالملک... وزارت بستذ: زبدة، ص ٨٦؛ ابن الاثیر، ج ١٠، ص ١٧٢ ببعد

بعد از آن ملاحده برکیارق را کارد زدند ، در وقت زدن کارد نبترسیذه بوذ ، بروی زیادت اثر نکرد ، ومُهلک نبوذ ؛ این سخن مجرّب وآزموذه است : بهر وقت که کسی را زخمی زنند ، واو نبترسذ ، وبإزاء آن مکافاتی بکنذ، قطعا او را از آن زخم مضرّتی نرسذ ؛ امّا اگر بهراسذ وبترسذ ، وزخم نیز ضعیف بوذ ، بیم هلاکت بوَذ 3

برکیارق چون ازان زخم شفا یافت ، روی بخراسان نهاذ بجنگ عمّ خوذ ارسلان اَرْغُو ؛ وبراذر خوذ سنجر را واتابک امیر حاجب قماج را بمقدّمهٔ لشکر بفرستاذ ، واو بر عقب ایشان با لشکری ساخته میرفت در سنهٔ تسع وثمانین واربعمایه [٤٨٩] ؛ وبا خوذ سخت اندیشناک می بوذ از ارسلان اَرْغُو ، واز حشم پنهان میداشت ، چه او پاذشاهی دلیر متهوّر با شکوه بوذ ؛ قضا چنان افتاذ در ازل که پیش از وصولْ ارسلان اَرْغُو را در مرو غلامچهٔ کاردی زذ ، وبکُشت ؛ وبرکیارق مِنْ غیرِ سَیفٍ ودَمٍ مُهَرَاق بسر پاذشاهی وخزاین نامتناهی رسـیذ ؛ واز آنجا بمعبر کیلفت بترمذ رفت ، ومال وخزاینی که 6 9 12

1ـ 5 در وقت ... هلاکت بود C :— راوندی ‖ 2 نبترسیذه بوذ EH : نبترسید A ‖ 3 است EH : + که A ‖ 4 بکنذ A : نکند EH ‖ 5 بیم AE : هم H ‖ 6 یافت EH : — A ‖ 7 عم خوذ AH : الب E ‖ ارسلان ارغو C وزبده (ص ٨٥) : ارسلان ارغون — راوندی وابن الاثیر ‖ امیر AE : — H ‖ 8 ساخته EH : — A ‖ 12 ارغو را EH : ارغو A ‖ غلامچهٔ EH : + او را A ‖ وبرکیارق C : + مصراع — راوندی ‖ 14 کیلفت A : — EH ، راوندی

1 کارد زذند : ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٧٢ (در رمضان سال ٤٨٨) ؛ راوندی، ص ١٤٣ ، حاشیه ٤ ‖ 6 روی بخراسان نهاذ الخ . : ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٨٠ ببعد (درسال ٤٩٠) ‖ 12 کاردی زذ : زبدة ، ص ٢٥٨ ؛ ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٧٨ (درسال ٤٩٠) ‖ 13 من غیر الخ . : رجوع شود به راوندی، ص ١٤٤ ، حاشیه ١ ‖ 14 کیلفت : نام این محل را درکتب جغرافی متداول نیافتم

آنجا از قديم باز مدّخر بوذ از قلعه بزير آورد ، وملكك سنجر براذر
خوذ را بخراسان بملکی بنشاند ، وروی بعراق نهاذ

3 ودر آن وقت که مؤيّد الملك از وزارت معزول شذ ، و بركيارق
بخراسان رفت ، مؤيّد الملك پيش اُنُر بلكابك شذ باصفهان ، که
بندهٔ خاصّ ملکشاه بوذ ، وگفت : تو از محمود پسر ترکان خاتون
6 چه کمتری؟ نيز پاذشاهئ او از تو بوذ ، وپسر خواندهٔ سلطان بوذی ،
واز همه فرزندان عزيزتر ؛ وامروز وقع وشکوه تو در دلها بيش
ازانست ، که ازان ديگر ملکان ، وبمردی ومردمی ولشکر وبهمه
9 هنرها افزونی ؛ ورعيّت دوستدار وهواخواه تو أند از جان ودل ؛
مرا ايشان برآن ميدارند ، که ترا بپاذشاهی بنشانيم ، واين شهر ونواحی
نگاه داريم ، ومردم در حِصب وأمن افتند ؛ چندانچه يك فتح
12 بکردی ، جهان ترا مسلّم شذ

اُنر بلكابك اين دمدمه وغرور ازو قبول کرد ، وبريسمان او
درچاه جاه وپاذشاهی رفت ، ونخوت سلطنت در دماغ او جای
15 گرفت ؛ وسراپردهٔ پاذشاهانه ونوبتی در خور آن سرخ القاب او بر
دهليز سراپرده نوشته بزذند ، وبارگاهی بنهاذند ، وباطراف پارس
وکرمان مُسرِعان وپيکان دوانيذند ، که پاذشاه نو برخاسته است ؛

---

1 آنجا H : — AE ‖ باز H : + آنجا AE ‖ 2 بخراسان AE : — H ‖
4 انر بلکابك C : انر – راوندی ‖ 10 مرا EH : مر A ‖ 11 حصب ~ امن AE ‖
12 بکردی AE : بکردی H ‖ 13 او EH : — A ‖ 14 در دماغ AH : دماغ E ‖
15 پاذشاهانه AE : + وسراپردهٔ پاذشاهانه H ‖ 16 نوشته EH : — A ‖ 17 وپيکان AE :
— H ‖ دوانيذند که پاذشاه EH : دوانيد که پادشاهی A

---

4 مؤيد الملك پيش انر الخ . : ابن الاثير ، ج ١٠ ، ص ١٩٢ (در سال ٤٩٢)

اُنُر بلگابکُ بعزم عصیان روی بریّ نهاذ ، بناحیت ساوه بمرحلهٔ
انجیلاوند باطنیانش کارد زذند ، در اوائل محرم سنهٔ اثنتین وتسعین
واربعمایه [۴۹۲] کشته شذ 3

مؤید الملک چون آن گناه کرده بوذ ، وازو آن حالت واقع
شذه ، بگنجه گریخت پیش سلطان سعید محمد — أنارَ اللهُ برهانَه
وأسْکنَه جنانَه — ؛ واو را بر طلب عراق وخراسان داشت ، ورایهاء 6
امیذمند زذ ؛ ودر شوال سـنهٔ اثنتین وتسعین واربعمایه [۴۹۲] از
گنجه نهضت فرموذند باندك سپاهی بصوب عراق ؛ وسـلطان
برکیارق از خراسـان باز گشته بوذ ، وبکهستان عراق آمذه ؛ 9
ومجد الملك ابو الفضل قمیّ مستوفی حضرت سلطان بوذ وکار ممالك
بذو مفوّض ؛ وچون از قم بوذ ، امرای دولت وارکان حضرت را با او
نسبت مذهب واعتقاد خوش نبوذ ؛ سایر حشم بذین واسطه بر سلطان 12
برکیارق بیرون آمذند ، چون اینانچ بیغو آخربك و پسران امیر اسفهسالار
برسق و غیر ایشان قصد سر مجد الملك میکردند ؛ سلطان اجابت نمی
کرد ، و گفت : مهابت و ناموس و نفاذ حکم بر خیزذ ؛ غوغای کردند ، 15
وقصد خیمهٔ مجد الملك کردند ؛ او بگریخت ، ودر نوبتیٔ سلطان

2 در اوائل H : در اول AE ‖ 3 واربعمایه A : — EH ‖ 5 سعید A وراوندی : سعد EH ‖ 6 – 7 واو را ... زذ C : — راوندی ‖ 7 امیذمند زذ EH : امید می زذ A ‖ 9 آمذه : + ودر صـفر سـنهٔ ثمان وثمانین واربعمایه باز عمش تتش بجنك برکیارق آمذ AEH « مقایسه کنید اینجا ص ۵۹ ، سـطر 6 – 7 » ، ظاهراً این عبارت در حاشیه بوده است وبسهو اینجا نوشته ‖ 10 مجد الملك EH : — A ‖ سلطان بوذ A :سلطان EH ‖ 11 – 13 وچون ... بیرون آمذند C : — راوندی ‖ 12 نسبت H : بسبب AE ‖ 13 آمذند EH : — A ‖ 15 – 16 کردند و AE : — H ‖ 16 او بگریخت AE : — H

3 کشته شذ : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۹۲ - ۱۹۳ ‖ 10 ومجد الملك ابو الفضل القمی الخ ... : زبدة ، ص ۸۸ (در سال ۴۹۲ ، مجد الملك درآن رقت پنجاه ویک سال داشت)؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۹۶ ببعد (در همان سال)، راوندی ، ص ۱۴۶ ، حاشیه

پیش حرم آمذ، خیلخانهٔ او جمله غارت کردند، وبسلطان پیغام داذند،
که او را بما سپار؛ سلطان اجابت نمی کرد، ومجد الملک میگفت: ای خذاوند
3 عالم چون میدانی که مصلحت ملک تو درین است، بگذار، تا بنده
بیرون شوذ، تا آنچه مرادست ایشان را بکنند؛ سلطان دستوری نمی داذ،
وسپاه جمله بر نشسته بوذند، وپیرامون سراپردهٔ سلطان صف زده،
6 دست بغارت بردند، واز حشمت کناره کردند، ودر نوبتی شذند؛
ومجد الملک را بریش بدر کشیذند، وپاره پاره کردند

چون سلطان خون بدر نوبتیٔ خاصّ بدیذ، وتجاسر وجرأت آن
9 کافر نعمتان مشاهده کرد، با تیغی هندی چون قطرهٔ آب از شَرَج
سراپرده بیرون دویذ، وروی بخیمهٔ آخر بک نهاذ، وشمشیر بدست
وشاقی داذ؛ آخربک پیش باز آمذ، وزمین ببوسیذ، ودر خاک
12 افتاذ؛ سلطان گفت: این چه بی رسمیست، که این جماعت میکنند؟
حرمت حرم ما نداشتند، وناموس سلطنت بردند؛ برنشین، وبانگی
برین ناکسان زن، وبپرس که ملتمس شما چیست؟ آخربک منافق
15 خدمت کرد، وسلطان را در خیمه بنشاند، وخوذ بر نشست؛ چون
با ایشان همداستان بوذ وموافق، حاجبی را باز فرستاذ، که این قوم
سخن بنده نمی شنوند، ورای بی رسمی دارند؛ تدبیر سلطان آنست،
18 که سر خویش گیرذ، واز جانبی بیرون روذ؛ سلطان گفت:

1 پیش ... آمذ EH : رفت بیش حرم A ‖ 4 شوذ H : روذ AE ‖ مرادست ایشان را H : مراد ایشان است AE ‖ 5 وپیرامون EH : وپیراهن A ‖ 5–6 زده دست AE : زده‌ست H ‖ 7 ومجد الملک را H : ومجد الملک AE ‖ 8 وتجاسر AE : — H ‖ 9 شرج H : شرح E سرح A ‖ 10–11 وروی ... داذ C : — راوندی ‖ 11 وشاق A : وشاقی H نثاق (؟) A ‖ 14 ناکسان AE : — H ‖ 17 ورای H : وروی AE ‖ 18 گیرذ EH : کرند A

چندان تسکین ایشان بکن ، که من با چند غلام وشاق بیرون روم ؛
ودر حال با چند نفر غلام از لشکرگاه بیرون رفت ، وبر صوب
ری روان شذ 3

سلطان محمد نزدیک رسیذه بوذ ، بهمذان آمذ ؛ وپنج نوبت
بزذ ، وتمهید رسوم سلطنت کرد ؛ مؤید الملک وزیر در خفیه بر
عداوت برکیارق او را باعث می‌بوذ ، وقصدها میکرد ؛ برکیارق از 6
خراسان وگرگان وری وحوالیٔ آن سپاهی جمع کرد ؛ سلطان محمد
روی بذو نهاذ ؛ مصاف داذند ، سلطان محمد منهزم شذ ، ومؤید الملک
گرفتار گشت ؛ چند روز در بند بوذ ، بسلطان پیغام فرستاذ ، وگفت : 9

شعر [رمل] :

زابتدای کون عالم تا بعهد پاذشاه
از بزرگان عفو بوذست از فرودستان گناه 12

ودر اثنای پیغام گفته بوذ ، که بغرامت این جریمت خزانه را
صذ هزار دینار خدمت میکنم ، بشرط آنک گناه بنده ببخشذ ،
وتشریف وزارت ارزانی فرمایذ ؛ سلطان از سر مرحمت ولطف 15
اجابت کرد ؛ او بیک هفته تمام بگزارد ؛ قرار رفته بوذ ، که دیگر
روز چون مال تمام بگزارذ ، دوات وزارت پیش او نهند ، میان او واصحاب

---

1 بیرون H : بدر AE ‖ **2** با چند نفر غلام C : باده پانزده خاصکی — راوندی ‖ **6** وقصدها AE : وفصدها H ‖ **8** مصاف EH : ومصاف A ‖ **9** کشت EH : شد A ‖ **12** بسلطان H : وبسلطان AE ‖ **10** شعر A : — EH ‖ **11** کون EH : دور A ‖ بزرکان EH : بندکان A ‖ **16** بکزارد E : کردو H بکزارد و A

---

8 مصاف داذند الخ. : در سیم جمادی الاخرهٔ سال ٤٩٤ ، رجوع شود به ابن‌الاثیر ، ج ١٠ ، ص ٢٠٥ ببعد

خزانه در تفاوت نقد وجنس خلافی میرفت ؛ او در استیفاء آن استقصاء
میکرد ، ودرآن روز تأخیر وتقصیر افتاذ ، تا دیگر روز گرمگاهی
3 سلطان در خیش خانه آسایش داذه بوذ ؛ طشت داری بظن آنک
سلطان خفته است ، با شخصی دیگر بر سبیل مفاوضه میگفت ، که
آل سلچوق بی حمیّت قومی اند ، مردی این همه سختی بر روی سلطان
6 آورد ، یکبار بندهٔ پذرش را بران داشت ، که پاذشاهی طلبذ ،
وعصیان کند ، وآلت سلطنت از سراپرده وچتر جهت او راست کرذ ؛
وباز بگنجه رفت ، وبراذرش را برانگیخت ، واو را یکچندی یاوگی
9 گردانیذ ؛ اکنون او را وزارت میدهذ ، وبرو اعتماد میکنذ ، وبطمع
مال بگفتار ناهموار او راضی ومغرور میشوذ ؛ سلطان درخشم شذ ،
وبا نیمه چون آب بر دست از خرگاه بیرون آمذ ، ومؤیّد الملک را
12 حاضر کرد ، وبفرموذ ، تا چشمش باز بستند ، وبر کرسی نشاندند ،
وبیک زخم سرش از تن جذا کرد ؛ سلطان باطشت دار نگریست ،
وگفت : حمیّت سلچوقیان چنین باشذ ، وآن وزیر بر سر آن کلمهٔ
15 بیهوذهٔ طشت دار رفت

---

2 ودر AE : در H || 3 سلطان AH : — E || خیش‌خانه C : خرگاه خویش – راوندی || 4 برسبیل مفاوضه H : بمفاوضه AE || که EH : — A || 5 برروی EH : بر وی A || 7 از سراپرده ... کرد H : از (او A) چتر وسراپرده راست کرد بجهت او AE || 10 بگفتار AE : بکفتوار H || راضی و AE : — H || در خشم EH : بخشم A || 11 بر دست EH : بدست A || 13 جذا کرد C : + وسر هنوز بردوش بوذ که بجنبیذ سر بر زمین افتیذ – راوندی || نکریست E وراوندی : بکریست AH || 14 بر H : در AE || 15 رفت C : + پس طشتدار بکریخت ودکر روی سلطان نیارست دیذ – راوندی

---

13 سرش از تن جذا کرد : در سال ۴۹۴ ؛ برای این حکایه رجوع شود به تاریخ گزیده ، ص ۴۵۲ ببعد ؛ روضة الصفا ، ج ۴ ، ص ۱۰۹ ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۰۳ ؛ در ابن الاثیر (ج ۱۰ ، ص ۲۰۶) وزبدة (ص ۸۸ ببعد) این حکایت طشت دار مذکور نیست (راوندی ، ص ۱۴۸ ، حاشیه ۳)

میان براذران[1] برکیارق ومحمد پنج نوبت مصاف بوذ ، چهار بار ظفر برکیارق را بوذ ، ویکبار محمد را

برکیارق روز پنجشنبه دوم ربیع الآخر سنهٔ ثمان وتسعین واربعمایه [۴۹۸] وفات یافت بعد از مصاف محمد بن ملکشاه ؛ برکیارق پسری چهارده ساله داشت ، نام او ابو الفتح ملکشاه ؛ اتابک او امیر ایاز سلطنت بجهت او طلبیذ ، ودر اصفهان وبغداذ وری ودیگر بلاد خطبه بنام او خواندند ؛ سلطان محمد او را بگرفت ، ودر جمادی الآخر سنهٔ ثمان وتسعین واربعمایه [۴۹۸] میل کشیذ ، وباصفهان در بند کرد ، وایاز را بکشت

ولادت برکیارق باصفهان بوذ در محرّم سنهٔ اربع وسبعین واربعمایه [۴۷۴] ، و اوّل پاذشاهیٔ او در سنهٔ ست وثمانین و اربعمایه [۴۸۶] ، مدّت ملک وپاذشاهیٔ او دوازده سال بوذ ، ومدّت عمرش بیست وپنج سال

بغایت خوب چهره و معتدل قامت ، خط ومحاسن او بهم پیوسته ، ابرو گشاذه ولب از هذیان بسته ، واوقات او بر خیرات مقصور ومصروف بوذ

الوزیر : عزّ الملک الحسین بن نظام الملک

2 برکیارق را H : با برکیارق AE ‖ 3-8 برکیارق . . . بکشت C : — راوندی ‖ 13 بغایت EH : وبغایت A ‖ بهم : + بهم H ‖ 15 بوذ AE : — H ‖ 16 عزالملك A وراوندی : عزالملك بن EH ‖ الحسین – راوندی وزبده: الحسن AEH

1 پنج نوبت مصادف بوذ : اول آن در سال ۴۹۳ ، دوم در ۴۹۴ ، سوم وچهارم در ۴۹۵ ، پنجم در ۴۹۶ بود ، رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۹۹ ببعد ، ۲۰۵ ببعد ، ۲۲۴ ببعد ، ۲۲۷ ببعد ، ۲۴۸ ببعد (راوندی، ص ۱۴۸ ، حاشیه ٤) ‖ 4 برکیارق پسری الخ . . . : ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۲۶۱ ببعد ؛ بقول ابن الاثیر ملکشاه آنزمان که بجای پدرش سلطان شد عمرش ٤ سال و۸ ماه بود ‖ 10 ولادت برکیارق الخ : رجوع شود به ابن الاثیر ، همانجا ؛ زبده ، ص ۷۸

وقمع ملاحده مجاهدت بی اندازه کرده ، ودر حفظ بیضهٔ اسلام ید
بیضا نموذه ، وبداس قهر خار کفر وبدعت دروذه ؛ وهر که دژ کوه
بدر شهر اصفهان دیذه باشذ ، داند ، که او در فتح آن قلعه وقمع 3
آن طایفه چه زحمت وکلفت تحمّل کرده ، وسختی کشیذه ؛ مدّت هفت
سال در آن مجاهدت نیاسوذ ، تا هر کرا با ایشان نسبتی بوذ ، همه را
نیست کرد ، وجرثومهٔ ایشان از بیخ بکند 6

بغایت کریم وخیّر وجواد بوذ ، وعفیف نفس متّقی متورّع
پارسا ؛ ومُکوس وضرائب از حجّاج وتجّار بینداخت ؛ وهر قصّه
که باو داذندی ، تا آخر تمام بخواندی ، وبموجب عدل وانصاف 9
و راستی جواب آن فرموذی

در ابتدای حال پاذشاهی ببغداذ رفت بجنگ صدقه و ایاز ،
که بندهٔ پذرش بوذند ، وعاصی شذه ، وسپاهی بی قیاس برایشان جمع 12
آمذه ، چنانک در مصاف شوکت وعدّت ایشان بر سلطان راجح بوذ ؛
سلطان را مدد آسمانی و نصرت ربّانی بوذی

آورده اند که در آن روز مصاف از آسمان بالای خصمان ابری 15
سیاه و آتشی و رعد و برق بادید آمذه بوذ ، و شکل اژدهائی که آتش
از دهان او بیرون می آمذ ، که از هیبت آن جمله سلاحها بینداختند ،
و مرگ را بشناختند ، وهول وفزع قیامت معاینه مشاهده کردند ، 18

---

1 کرده AE : میکرد H || **3** شهر H (؟) : — AE || **7–10** بغایت . . . فرموذی C : — راوندی || **7** کریم ~ خیر AE || وعفیف نفس H : عفیف النفس AE || **8** وضرائب E : وضرابت AH || **11** حال AE : سال H || **12** پذرش بوذند C : براذرش بوذ ـ راوندی || **16** و برق AE : و رق H || بادید AE : بادیذه H || **18** بشناختند AH : بساختند E وراوندی

وخوف وخذلانی بر ایشان افتاذند، که با یکدیگر نایستاذند؛ صدقه
در مصاف کشته شذ، وایاز گرفتار آمذ، او را نیز سیاست فرموذ؛
3 وسر صدقه را پیش ملک سنجر فرستاذ بخراسان

وبأیّام فترت برکیارق ومخاصمت ومکاشفت بجهت ملک کار
ملاحدهٔ مخاذیل نیرو میگرفت؛ وبهر شهری داعیان ایشان پراکنده
6 شذند؛ در اصفهان ادیبی بوذ، او را عبد الملکِ عطاش گفتندی؛
در ابتداء خوذ را بتشیُّع نسبت میکرد، أئمّهٔ اصفهان بقصد او
برخاستند؛ او بریَ گریخت، واز آنجا پیش ... حسنِ صبّاح آمذ،
9 وبخطّ او پس از آن مکتوبی یافتند، که بتازی بدوستی نوشته بوذ؛
در اثنای آن گفته، که وَقَعْتُ بِالبَازِ الاَشْهَبِ فَکَانَ لی عِوَضًا
عمّا خَلَّفْتُه؛ وعبد الملکِ عطاش پسری داشت احمد نام، در عهد
12 پذر < کرباس فروشی کردی و > چنان نموذی، که من بر مذهب
وعقیدت پذر منکرم، وازو تبرّا کردی؛ چون پذرش بگریخت،
او را تعرّضی نرسانیذند

---

1 وخذلانی AE : وخذلان A || افتاذند EH : افتاد A || **2** کشته شذ EH : کشتند A || فرموذ C : + وصدقه را درمیان کشتکان باز یافتند بنشانی چند که بر تن داشت ـ راوندی || **6** عبدالملك EH : + بن A || **8** پیش : در H و E جائی مقدار یك کلمه بیاض است، در A وراوندی این بیاض موجود نیست || **10** کفته AE : + بوذ H || **11** خلفته AE : خلقته H، + بباز اشهب رسیذم واو را برهمه جهان بکزیذم ودل ازآنچ بکذاشتم برداشتم (!)، وخط او معروفست ودر اصفهان بسیار کتب بخط او موجود است ـ راوندی || **12** کرباس ... کردی و ـ راوندی : — C || **13** چون EH : چو A

---

3 وسر صدقه را ... فرستاذ : درکتب تواریخ که منبع آنها این کتاب است این وقایع بهمین تفصیل نوشته است، ولی اینجا مؤلف چند خطائی کرده است، امیر ایاز در ۱۳ جمادی آخرهٔ سال ٤۹۸ کشته شد (زبده، ص ۹۰؛ ابن الاثیر، در وقایع همین سال)؛ صدقه در سال ۵۰۱ در جنگ مقتول شد (زبده، ص ۱۰۲، اینجا در سال ۵۰۰)؛ ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۳۰٦ ببعد؛ اخبار، ص ۸۰ ببعد وراوندی، ص ۱۵٤، حاشیه ۲ || **9** وبخط او : رجوع شود برای خط او که معروف بود به ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۲۹۹ (راوندی، ص ۱۵٦، حاشیه ۲)

وقلعهٔ درْکوه که سلطان ملکشاه بنا فرموذه بوذ ، وشاه درْ نام
نهاذه ، در غیبت سلاطین خزانه واسلحه وشاقان خُرد ودختران
سرای را آنجا بردندی ، وجماعتی از دیالمه ومعتمدان حافظ وحارس آن 3
بوذندی ؛ احمد بن عبد الملک خوذ را بمعلّمی وشاقان وغلامان بر آنجا
جای کرد ، وگه گاه بشهر آمذی ، واز بهر دختران سرای جامه خریذی
ومِقنع وهر متاع که ایشان را بایستی ؛ وبا دیالمه خلوتها 6
می‌ساخت ، تا همه دعوت او قبول کردند ، او حاکم قلعه شذ ، وجمله
حافظان تَبَع او گشتند ؛ بعد از آن بدر شهر بنزدیکئ دشت گور دعوت
خانهٔ ساخت ، هرشب از شهر جماعتی بیامذندی ، و دعوت پذیرفتندی ، 9
وبایشان تقریر کردی ، تا هر قومی در محلّت خوذ جماعتی را بر بدعت
دعوت کردندی ، وتخم ضلالت وجهالت در ساحت سنیهٔ ایشان
پراگندندی ، وبدعوت خانه بردندی ؛ تا قریب سی هزار مرد بدعوت 12
او رغبت کردند ، و مسلمانان را می‌ذردیذند ، و هلاک میکرد

در عهد او شخصی نابینا پدیذ آمذ ، اورا علوی مدنی خواندندی ؛
آخر روز بر در کوچهٔ خوذ بایستاذی عصایی در دست ، ودعا کردی ، که 15
خذایش بیامرزاذ که این نابینا را دست گیرذ ، ودرین کوچه برذ ،
بدرخانهٔ او که راه ناهموارست ؛ وآن کوچهٔ بوذ دراز و تاریک چون

---

1 وشاه درّ EH : وشاه درْکوه A || 4 برآنجا EH : درآنجا A || 6 ومقنع و ـ راوندی : ومقناع و EH و مقنعة A || 7 او EH : واو A || وجمله EH : وهمه A || 8 دشت کور A وراوندی : دشت کوه EH || 8 ـ 9 دعوت خانهٔ AE : دعوت کانهٔ H || 9 هر EH : وهر A || پذیرفتندی EH : به پذیرفتندی A || 10 کردی EH : کردندی A وراوندی || 11 ضلالت A : دلالت EH ، — راوندی || 12 پراکندندی EH : به پراکندندی A || 13 میکرد EH : میکردند A || 14 مدنی ـ راوندی : مدینی C || 15 بر در EH : بدر A || عصایی H : عصا AE || ودعا EH : دعا A || 17 راه A : — EH

راه عدم ، وسرای او در آخر کوچه بوذ ؛ ودر دهلیز سرای خوذ
چاهی کنده بوذ ، قاعدهٔ آن بیست گز وسرش دو گز ؛ چون
3 مسلمانان او را بدر سرای رسانیذندی ، قومی آن شخص را بگرفتندی ،
ودر دهلیز کشیذندی ، ودر آن چاه نگون کردندی ؛ واز آن چاه
منفذها با سردابها ساخته بوذند وبا سراها ؛ مدّة شش ماه برین
6 برآمذ ، وخلقی بسیار از جوانان شهر وپیران مفقود شذند ، وهیچ
کس پی بسرّ آن نمی بُرد ؛ تا روزی زنی درویش ازین سرای چیزی
میخواست ، نالهٔ شنیذ زار زار ؛ زن دعا کرد ، خدای تعالی بیمار شما را
9 شفا دهاذ ! مردم خانه اندیشیذند ، که یُمکِن که زن را بر حیلت ایشان
وقوف افتذ ، خواستند ، که او را ببهانهٔ نان داذن در خانه کشند ؛ زن را
وهمی شذ ، بترسیذ ، وبگریخت ، وبدر کوچه قومی را گفت : از فلان
12 خانه نالهٔ زار ومنکر شنودم ، وقومی قصد من کردند ؛ ومردم شهر جمله
درجست وجوی غائبان خوذ بوذند ، جماعت بسیار بدر آن خانه آمذند ،
وناگاه در آن سرای رفتند ؛ افزون از سیصذ چهار صذ مرد وزن وجوان
15 در آن سردابه دیذند ، بعضی کُشته ، وبعضی بچهارمیخ بدیوار باز بسته ،
و دو سه تن را از حیوةً هنوز رمقی مانده ؛ آوازه در شهر افتاذ ، خلایق

---

2 قاعدهٔ ... گز C : — راوندی ‖ بیست AE : نیست H ‖ 3 رسانیذندی AE : رسانیذی H ‖ شخص را AE : شخص H ‖ 4 واز آن چاه H : واز آن AE ‖ 5 شش AEH : چهار پنچ ـ راوندی ‖ برین EH : بدین A ‖ 8 زار زار AE : زار H ‖ 10 داذن AH : + او را E ‖ 12 زار و E : ـ H زار A ‖ 13 خوذ EH : — A ‖ جماعت EH : جماعتی A ‖ آن EH : — A ‖ 14 رفتند AE : افتند H ، + وپیغولها وزوایای خانه جستن کرفتند ، راه سردابه بیافتند ـ راوندی ‖ سیصذ (+ تا A) چهار صذ AEH : چهار صذ پانصذ ـ راوندی ‖ مرد ... جوان (جوانان H) AEH : مرد ـ راوندی ‖ 15 بچهار میخ H : — AE ‖ 16 و دو ... مانده C : — راوندی ‖ رمقی EH : یعنی A ‖ آوازه AE : آوازی H

روی بذان خانه نهاذند؛ هرکسی خویشی و فرزندی و برادری باز میجُست،
غریوی ونفیری در شهر اصفهان افتاذ، علوی مَدَنی وزنش را بگرفتند،
و دیگر یاران او را در غلوای آن فتنه بجستند، و ایشان را درمیان 3
بازار لشکر بسوختند

چون سلطان محمد از بغداذ با اصفهان آمذ، کار آن جماعت
قوی شذه بوذ، و ذخایر بسیار بر قلعه برده؛ تا مدّت هفت سال 6
در آن کار شذ با جِدّ ومبالغت؛ سلطان وآلت و عدّت لشکر ومدد
عوّام شهر وولایت تا آن قلعه بصلح بستذند

و وزیر سلطان سعد الملک آوی را جماعت أئمّهٔ اصفهان چون 9
قاضی صدرالدین و عبد الله خطیبی متّهم میداشتند، و چند بار حال
او با سلطان گفته بوذند، باوَر نمی کرد، و بر وَی اعتماد تمام
داشت؛ او را حاجبی بوذ، که بر جمله خفایاء اسرار او واقف 12
بوذی، وهیچ سرّ ازو پنهان نداشتی؛ درین میانه احمدِ عطاش کس
بسعد الملک فرستاذ: مردان کار نماندند، وقلعه بخواهیم داذ؛ سعد

1 فرزندی ~ برادری AE || 2 ونفیری EH : — A || 5 محمد A : — EH || 6 بوذ EH : — A || 9 آوی EH : آبی A || 10 صدرالدین AH : رکن الدین E، + الخجندی ـ راوندی || وعبد الله : وابوعبد الله AEH || 12 که H : تا H || 14 بسعد الملک A : — EH || مردان کار نماندند (نماندند H) AEH : مردان از کار بماندند ـ راوندی

4 بسوختند : این روایت در همه کتب تاریخ فارسی مثل تاریخ گزیده، روضة الصفاء وغیرها بهمین تفصیل موجود است || 6 هفت سال : باید که دو سال باشد، زیرا این قلعه درسال ۵۰۰ ضبط شد || 8 تا آن قلعه بصلح بستذند : رجوع شود به زبده، ص ۹۱؛ ابن الاثیر، ج ۱۰، ۲۹۹ ببعد (در سال ۵۰۰) || 10 عبد الله الخطیبی : در زبده (ص ۹۱) عبدالله؛ در راوندی (ص ۱۵۸) و اخبار (ص ۸۳): عبید الله الخطیبی ورجوع شود به ابن الاثیر، ج ۱۰، ص ۳۳۱ || 12 او را حاجبی بود : یعنی، چنانکه از سیاق مفهوم میشود، سعد الملک را؛ ولی در راوندی (ص ۱۵۸) بجای «او را» «مؤید الملک را» هست

الملک جواب داذه بوذ ، که یک هفتهٔ دیگر چنانک هست صبر کنیذ ؛
چندانک ما این سگ را از میان برگیریم ، یعنی سلطان را ، وذخیره
3 اینک می‌فرستیم ؛ سلطان محرور مزاج بوذی ، وهر ماه فصد کردی ؛
سعد الملک فصّادی آورده بوذ ، ویک هزار دینار سرخ وتختی جامه
بوی داذه ، وآن بدبخت را بغرور فاسد بفریفته ، ونیشی زهر آلوذ
6 داذه ، تا سلطان را بذان نیش فصد کند ؛ از سگالش بذ وزیر وپیغام
عطاش وجواب سعد الملک حاجب خبر داشت ، با زن خوذ بگفت ،
واین سرّ را با او در میان نهاذ ؛ زن را مُولی بوذ بغایت برو فتنه، شبی
9 در اثناء حکایات وعتاب از سر ناز ودوستی آن حال با مُول بگفت؛
آن مُول با کامل نامی دوستی داشت ، که وکیل صدر الدین خجندی بوذی؛
او هم در شب این ماجرا با صدر الدین بگفت ، واو بی توقّف هم
12 در شب بدر سرای سلطان آمذ ، وبخلوت این سرّ عرضه داشت ؛
سلطان دیگر روز تمارُض نموذ ، وفصّاد را بخواند ؛ چون فصّاد
بازوی سلطان ببست، ونیش بیرون آورد ، سلطان از روی هیبت
15 وسیاست وانکار تیز در وی نگاه کرد ، فصّاد را لرزه بر اعضا افتاذ،
وگفت : ای خذاوند بجان زینهار! وصورت حال براستی تقریر کرد؛

---

1 چنانک EH : چنان A ‖ 2 از میان برگیریم E : از دست برگیریم H از میان برداریم A از پای برگیریم ـ راوندی ‖ سلطان را AE : سلطان H ‖ 3 وهر AE : + وهر H ‖ 6 کنذ EH : — A ‖ بذ AE : — H ‖ 7 عطاش : در H این کلمه بضم حرف عین نوشته است ‖ خبر EH : وقوف A ‖ 8 سر را EH : سر A ‖ 9 آن EH : این A ‖ 10 آن مول ... بوذی EH : — A ‖ با کامل نامی : با کامل نام H بکامل نامی E کامل لقبی ـ راوندی ‖ دوستی داشت H : — E ‖ وکیل صدر الدین خجندی EH : از وکلای شرف الاسلام ـ راوندی (ص ۱۶۰) ‖ 11 این AE : — H ‖ واو EH : او A ‖ 12 در شب AE : از شب H ‖ 13 چون AE : — H ‖ 16 زینهار AH : زینهان E ‖ وصورت H : و E ، — A ‖ براستی H : بچکونکی E چکونکی A

سلطان فرموذ ، تا هم بذان مبضع فصّاد را فصد کردند ، درحال سیاه
شذ؛ وجان بداذ

سلطان را در إلحاد سعد الملك هیچ شکی وشبهتی نماند ؛ تا دیگر 3
روز اورا وابو العلاء مفضّل را بیاویخت؛ وبعد از دو روز قلعه بسپردند،
واحمد عطاش را بزیر آوردند؛ دست بسته بر اشتری نشانده، در اصفهان
بردند ؛ و افزون از صذ هزار مرد وزن وکوذکك بیرون آمذند ، 6
و مخنّثان با دهل ودف وطبلك اورا در شهر می بردند؛ و نثارها از سرکین
وخاکستر وامثال آن بر سر وی می ریختند ؛ شخصی اورا درآن حالت
پرسیذ ، که تو دعوی نجوم میکردی ، عجب که در طالع خوذ چنین 9
روز ندیذی ؛ جواب داذ ، که در أحکام طالع خوذ دیذه بوذم ، که
بحالتی در اصفهان روَم ، که هیچ پاذشاه نرفته باشذ، أمّا برین صفت
ندانستم؛ آنگاه او را بنکالی و عقوبتی سخت هلاکك کردند ، و بسوختند، 12
وقلعه را خراب کردند ، وبفتح آن قلعه فَورت فتنهٔ آن مخاذیل در
عراق فرو نشست

بعد از آن آتابکك شیر گیر را با سپاهی تمام وعُدّت بنظام بپایان 15
أَلمَوت فرستاذ ، ومدّتی آنجا حصار داذ، کار بر ایشان تنگك شذ ؛

1 تا EH : که A || بذان EH : بدین A || 3 الحاد EH : اتحاد A || تا EH : — A || 4 مفضل AH : — E || 5 عطاش: در H در اینجا نیز بضم عین است ، دو نسخهٔ دیکر حرکه ندارند || 7 مخنثان A وراوندی : — EH || اورا A : — EH || 7 ـ 8 ونثارها ... می ریختند A و راوندی : — EH || 8 او را H : ازو AE || 9 تو AH : — E || 11 بحالتی EH : بجلالتی A || هیچ ... باشذ H : با من لشکری وعظمتی باشذ AE || برین EH : بدین A || 12 ندانستم AE : نمی دانستم H || 13 خراب کردند AE : خراب کرد H || فورت EH : فوران A || 15 بپایان A : بابان H بساباب E || 16 تنکك EH : ینکك A

4 ابو العلاء مفضل : ظاهراً یکی از أتباع سعد الملك (راوندی ، ص ۱٦۰ ، حاشیه ٤) ||
15 بعد از آن آتابکك شیر کیر : زبده ، ص ۱۱٦ ببعد و ۱۲۳

ناگاه خبر وفات سلطان بايشان رسيذ ؛ امراى حضرت ايشان را
باز خواندند

3 سلطان محمد پاذشاهى عادل خذاى ترس عالِم دوست بوذ ، امّا
بادّخار مال مَيلى تمام داشت؛ خواجه احمد بن نظام الملك در وزارت
او قصد امير سيّد ابو هاشم همذانى كرد جدّ علاء الدولة ، و از سلطان
6 پانصذ هزار دينار قبول كرد ، كه ازو حاصل كنذ ، بشرط آنك او را
بدست او باز دهذ؛ پيش از رسيذن قاصد سيّد را خبر شذ، برنشست
با سه پسر ، وبراهى مجهول بيك هفته باصفهان آمذ ، وپنهان در شهر
9 رفت ؛ واز خواص سلطان خادمى را بطلبيذ ، كه او را درپيش سلطان
برذ ، لالا قراتگين را تعيين كردند ؛ او را بخواند ، وده هزار دينار در
ده صرّه حاضر كرد ، گفت : اين خدمتئ تو است ، اگر امشب مرا
12 بخدمت سلطان برى ، كه با او كلمهٔ چند دارم بجهت مصلحت ملك؛
لالا قراتگين هرگز چندان زر نديذه بوذ ، متحيّر بماند ، گفت : اين زر
بسلطان مى بايذ داذ ؛ گفت : نه اين خدمتئ خاصّ تو است ؛ لالا
15 عظيم مقرّب وگستاخ بوذ ، او را در شب پيش سلطان برد ؛ سيّد
ابو هاشم مردى پير بوذ ، وچشمهاش پوشيذه ، قتلغ خاتون زن سلطان
حاضر بوذ ؛ سيّد سلطان را دعاى بشرط وتضرّع وتخشّع بگفت ،

3 بوذ EH : — A || **4** احمد EH : — A || **5** كرد EH : + كه A + كه
رئيس همذان‌بوذ ـ راوندى || علاء الدولة EH : + بود A || **6** كنذ AH : —E || **11 ـ 13** مرا...
بماند كفت AE : — H || **12** چند دارم A : در E محوشده است || **14** بسلطان EH :
+ برى كه A || **15** اورا EH : + هم A

4 خواجه احمد : ضياء الملك ابونصر احمد بن نظام الملك ، رجوع شود به زبده،
ص ۹۶ ببعد || **5** امير سيد ابوهاشم : ابو هاشم الحسينى ـ زبده ، ص ۹۷ ببعد ؛ ابن
الاثير ، ج ۱۰ ، ص ۳٦۹ ببعد (راوندى، ص ۱٦۲ ، حاشيه ۳)

وبگریست ؛ قتلغ خاتون را برو رحم آمذ ، درّی یتم داشت بیش بها ،
که بهاء آن کس نمی توانست کردن ؛ پیش سلطان بنهاذ ، وبگفت :
3 خواجه احمد مدّتهاست ، که قصد من وخان ومان من میکند ، شنیده ام ،
که بنده را بپانصد هزار دینار از پادشاه عالم خریده است؛ از خداوند
عالم سزذ وروا باشذ ، که فرزند زاذهٔ رسول پیرعاجز را بفروشذ ،
6 این بذنامی پاذشاه را بوذ ، اکنون من بنده پانصد هزار دینار که او
قبول کرده است ، بهشتصد هزار دینار میکنم ، ودر حال میگزارم بشرط
آنک اورا بدست من بنده باز دهذ ؛ سلطان را دوستیٔ مال برحفظ
9 وزیر غالب آمذ ، از سیّد ابوهاشم قبول کرد ؛ سیّد خدمت کرد ،
وباز گشت ، هم بذان راه با همذان رفت.

شحنهٔ خزانه بر اثر او بیامذ ، تا مال قبض کند ؛ چون بهمدان
12 رسیذ ، خواست که بسرای سیّد نزول کند ، ونُزل خواهذ ؛ سیّد
مردی پیش او فرستاذ ، که منزل تو کاروان سرای است یا صحرا ،
ونفقه واخراجات از کیسهٔ خوذ بایذ کرد؛ مقام تو اینجا همان مقدار
15 باشذ ، که زر وزن و نقد کنند؛ غلام سخنی افزونی بگفت ، خواست که
پای از حدّ ادب بیرون نهذ ، اورا گفت : با ادب باش ، والاّ
بفرمایم ، که همین ساعت ترا از در سرای در آویزند ، وصذ هزار
18 دینار دیگر باضافت این مال برم ، که بهای هزار غلام نیکو باشذ

---

1 برو H : بر E بدو A || **2** کردن AE : کرد H || وبکفت H : وکفت AE || **3** خواجه EH : — A || ومان من A : ومان EH || شنیذه ام AE : شـنیذم H || **5** عاجزرا AE : عاجز H || **8** بنده AE : — H || باز دهذ H : دهی AE || **10** هم EH : وهم A || **11** بهمذان AH : همدان A || **13** است یا صحرا EH : یا صحراست A || **14** نفقه و E : — H نفقهٔ تو و A || **15** زر EH : زر را A || وزن AH : بوزن E || ونقد AE : — H || غلام AH : غلامی E || سخنی AH : سخت E || افزونی EH : افزون A || بکفت AH : کفت E

هر یک به از تو؛ غلام بترسید ، بیک هفته کار او بساخت ، چندانک
وزن ونقد کردند ، که دانگی قرض نکرد ، ونه ملکی فروخت

3 وبفرموذ تا درختها بر مقدار سه شبر ببریذند ، و میانشان کاواک
وتهی کردند ، هشتاذ پاره چوب و کیسهای زندنیجی بدوختند ، ودر
هر کیسهٔ ده هزار دینار < تعبیه > میکردند ، ودر میان این چوبهاء مجوّف
6 نهاذند ، وتختهٔ بر سر آن میدوختند ، وکمرهاء آهن در گرد آن
میگرفتند ؛ و بر چهل سر استر هشتصد هزار دینار با این غلام روانه
کرد ، ویک پول بغلام نداذ ؛ غلام بکمتر از یک ماه باصفهان رسید
9 و آن حمل پیش سلطان نهاذ ؛ سلطان پرسید ، که این مال بذین زوذی
از کجا حاصل کرد ؟ غلام گفت : همه از خانهٔ خویش بیرون آورد ،
واین روزگار نیز در وزن ونقد وتعبیه کردن رفت ؛ سلطان در آن
12 حال وکثرت مال آن مرد تعجُّب نموذ ، وخواجه احمد را بذو تسلیم
کرد ، تا انتقام خویش ازو بکشیذ ، و هر چه در حقّ سیّد ابو هاشم
سگالیده بوذ ، بذان گرفتار شذ ؛ وچنین گفته اند ، که بالمالِ تُهانُ
15 اَعْنَاقُ الرِجَال

---

2 نکرد EH : نکردید A ‖ 3 کاواک و H : — AE ‖ 4 زندنیجی C : بخاری ـ راوندی ‖ 5 تعبیه ـ راوندی : — AEH ‖ 6 تختهٔ EH : تختها A ‖ کرد EH : کردن A ‖ 8 غلام EH : وغلام A ‖ 9 نهاذ H : بنهاذ AE ‖ 10 کرد ـ راوندی : کردی AEH ‖ 11 نیز AE : — H ‖ وزن ~ نقد AE ‖ رفت C : + اکر نه هم در روز بنده را بازکردانیذی ـ راوندی ‖ 12 آن مرد H : سید AE ‖ 13 خویش EH : خویشتن A ‖ بکشیذ H : بکشذ AE

---

12 تعجب نموذ : در زبده (ص ۹۸) ، بروایت انوشروان بن خالد که این مال قبض کرده بود منقول است ‖ وخواجه احمد را بذ و تسلیم کرد : بروایت اخبار (ص ۸۳) سلطان اورا عزل وبامیر حاجب عمر بن قراتکین تسلیم کرد ؛ دوازده سال در حبس ماند (زبده ، ص ۱۰۲)

ولادت سلطان محمد در شعبان سنهٔ اربع وسبعین واربعمایه [٤٧٤] بوذ ، واوّل پاذشاهیٔ او بعد از وفات برکیارق در سنهٔ ثمان وتسعین واربعمایه [٤٩٨] ، مدّة پاذشاهیٔ اوسیزده سال تمام بوذ ؛ ومدّت عمرش سی وهفت سال وچهار روز بوذ 3

حلیت او : تمام بالا کشیذه ابرو لون اندکمایه بزردی مایل محاسن سیاه وانبوه بطول مایل والله تعالی اعلم 6

< وزراء او > : الوزیر : سعد الملک الآبی

الوزیر : خطیر الملک ابو منصور المَیْبُذِی

الوزیر : ضیاء الملک ابو نصر احمد بن نظام الملک 9

الوزیر : ربیب الدولة ابو منصور القیراطی

< الحجاب > : الحاجب : عبد الملک

الحاجب : عمر قراتگین 12

الحاجب : علی بار

سلطان محمد در حالت مرض پسر خوذ محمود را گفت : تاج بر سر نه ، وبر تخت نشین ؛ پسرش گفت : امروز روزی نیکو نیست ؛ 15
گفت : بر پذر تو نیکو نیست ؛ والاّ بر تو نیکوست ؛ بعد ازو پسر او را بجای او بنشاندند ، و در خراسان سلطان سنجر پاذشاه بوذ ، حکایت او بیایذ

---

5 لون EH : ولون A ‖ 6 تعالی EH : — A ‖ 7 وزراء او ـ راوندی : — AEH ‖ الآبی H : الآنی E واخبار (ص ۸۳ ، حاشیه ۱) الانی A ‖ 8 المیبذی EH : — A ‖ 9 ضیاء الملك ... نظام الملك AH : در E محو شده ‖ 11 الحجاب ـ راوندی : — AEH ‖ الحاجب عبد الملک AE : — H ‖ 13 بار ـ راوندی : نار AEH ‖ 14 ـ 17 سلطان محمد ... بیایذ C : — راوندی ‖ 15 نیکو H : نیکک AE ‖ 16 نیکو EH : نیکک A ‖ 17 بنشاندند EH : نشاندند A ‖ او EH : — A

---

3 مدة پاذشاهیٔ اوسیزده سال تمام : دراخبار (ص ۸۲) ۱۳ سنة واشهراً (ورجوع شود به راوندی ، ص ۱۵۲ ، ح ۲) ‖ 7 سعد الملک الآبی : سعد الملك ابو المحاسن سعد بن محمد الآبی (اخبار ، ص ۸۳ وراوندی ، ص ۱۵۲ ، ح ۵) ‖ 8 خطیر الملک : نامش محمد بن الحسین (اخبار ، ص ۸۳) ‖ 10 ابومنصور : ابن الوزیر ابی شجاع فاستوزره السلطان قبل وفاته بمدة شهرین (اخبار ، ص ۸۳) ‖ 12 عمر قراتگین : در کتب عربی (مثل اخبار ، ص ۸۳) عمر بن قراتکین ‖ 13 علی بار : بن عمرو (اخبار ، ص۸۸)

سادسهم سلطان السلاطین معزّ الدنیا والدین <ابو الحارث> سنجر بن ملکشاه بن الپ ارسلان بن چغریبک

3 سلطان سنجر پادشاهی بوذ از آل سلجوق ممتّع بطول عمر وطیب عیش
ونشر ذکر وجمع مال و فتح بلاد وقمع أضداد وتسلیت عباد و ترتیب
أجناد وظفر و مراد ، خذای ترس وشرمگین جواد کریم رعیّت دوست
6 سپاه‌دار بوذ ، فرّ کیان وآیین خسروان واُهبت جهانداری وقواعد
شهریاری نیکو دانستی ، وناموس ملک در همه وقتی نگاه داشتی ؛
واگرچه در جزؤیات امور ساذه دل بوذی ، امّا رایی صایب وعزیمتی
9 صادق داشت ؛ در وقت لشکر کشیذن وبا خصم مصاف داذن مراسم
ودقایق آن بشرط داشتی

واز ابتدای عهد که بخراسان ملک شذ از قبل براذر برکیارق ،
12 تا چهل سال نوزده فتح بکرد ؛ در هیچ وقت او را وهنی نرسیذ ،
وشکستی نیفتاذ ؛ ودار الملک غزنه که از اولاد سلچوقیان هیچ کس قصد
آن نکرد ، بگرفت ؛ واز فرزندان محمود یکی‌را بملکی بنشاند ، که

---

1 سادسهم : والصواب ثامنهم ‖ ابو الحارث ـ راوندی : — AEH ‖ 2 چغریبک C : + برهان امیر المؤمنین ـ راوندی ‖ 3 بطول AH : بطوع E ‖ وطیب AH : — E ‖ 4 ونشر AE : ونشو H ‖ 6 فرکیان EH : ورکیان A (کذا) ‖ 7 شهریاری AE : پاذشاهی H ‖ وقتی EH : وقت A ‖ 8 امور ساذه EH : لعوده A (کذا) ‖ بوذی EH : بود A ‖ 10 داشتی EH : دانستی A ‖ 11 عهد EH : حال A ‖ 12 بکرد H : + که AE ‖ 13 قصد AH : — E ‖ 14 آن AE : او H

---

2 سنجر بن ملکشاه : زبده ، ص ۱۲۵ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۸٤ ببعدها ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۱۸۰ ببعدها ؛ راوندی ، ۱٦۷ ـ ۱۸٦ ؛ کزیده ، ص ٤۵۷ ـ ٤٦۳ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۱۱ ـ ۱۱۵ ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۰۷ ـ ۵۱۹ ‖ 13 دار الملک غزنه . . . بگرفت : درسال ۵۰۸ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۳۵۳ ببعد ؛ زبده ، ص ۲٦۲ (راوندی ، ص ۱٦۸ ، حاشیه ۸)

نام او بهرامشاه بن مسعود بوذ ؛ و هر روز قرار افتاذ که هزار دینار از فُرضهٔ شهر بخزانه میرساند ؛ و عامِلی از برای تحصیل این مال آنجا نصب کرد ، و بنشاند ؛ و مُلْکِ سمرقند همچنین بگرفت ، که بعد از 3 وفات برکیارق احمد خان عاصی شذه بوذ ؛ سلطان چهار ماه حصار داذ در سنهٔ اربع وعشرین وخمسمایه [٥٢٤] بستذ ، واحمد خان را بگرفت ؛ وچندان ولایت که پذرش ملکشاه داشته بوذ مُستخلَص 6 کرد ، همچنین ملک سیستان وخوارزم در ضبط آورد ؛ وآتسز ابن محمد بن نوشتگین غرچه‌ی‌را خوارزمشاهی‌داذ ، وتاج الدین امیر ابو الفضل را مُلْکِ نیم روز وزابُلستان داذ ؛ و در مصافهای معظّم 9 پهلوان لشکر او بوذی ، واو را در مصاف غزنین و جنگِ پیلان مقامات است

و بعد از وفات براذرش سلطان محمد در ابتدای سنهٔ احدی‌عشر وخمسمایه 12 [٥١١] بعراق آمذ؛ سلطان محمود بن محمد بپاذشاهی نشسته بوذ ، امراء او را برآن داشتند ، که با عمّ مصاف داذ، شکسته شذ، وبهزیمت باصفهان

1ـ2 از فرضهٔ E: فرضهٔAH || **2** آنجا H: — AE || **3** همچنین EH: وهمچنین A || **3ـ5** بگرفت ... وخمسمایه EH : در A بعد از کلمهٔ «مستخلص کرد» (در سطر **6**) میاید || **7** همچنین AH : وهمچنین E || **9** ابو الفضل را AH : ابو الفضّل E || **14** بران EH : بدان A

4 احمد خان : کذا در اخبار، ص ٩٢ ؛ در ابن الاثیر (ج ١٠ ، ص ٢٤١) : محمد ارسلان خان || **5** در سنهٔ ٥٢٤ : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ٤٦٥ ببعد (راوندی ، ص ١٦٩ ، حاشیه ٢) || **8** غرچه‌ی : غرشجه (ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ١٨٢ ؛ راوندی، ص ١٦٩ ، حاشیه ٣) || **9ـ10** ابو الفضل . . . چنگک پیلان : مثلا در جنگِ غزنویان درسال ٥٠٨ (ابن الاثیر ، ج ١٠ ، ص ٣٥٣ ببعد ؛ زبده ، ص ٢٦٢ ببعد ؛ اخبار، ص ٩١ ؛ راوندی ، ص ١٦٩ ، ج ٦) ؛ ونیز رجوع شود به اغراض السیاسة فی علم الریاسة لمحمد الکاتب السمرقندی (**A. Ateş**، ***Farsça grameri*** [2] ، ص ١٢٦ ببعد)

آمذ؛ با امرا مشورت کرد ، هر کسی بحسب مرتبه چیزی میگفتند ، که
باز لشکر جمع کنیم ، وبا سلطان سنجر نبرد کنیم؛ شخصی سُرخک نام
3 بوذ ، گفت : هر چند مرا مرتبهٔ مشورت نیست ، امّا بندهٔ قدیم این
خاندانم ؛ آنچه مرا می نمایذ مصلحت در آنست ، که با شمشیر
و کفن بخدمت عم روی ، رای او همه بپسندیذند؛ وسلطان سنجر برّی بوذ ،
6 وولایت میبخشیذ ؛ علی بار که حاکم مُلک محمود بوذ ، کذخذای
خویش را ابو القسم آنساباذی را پیش سلطان فرستاذ ، و از زبان
محمود عذر خواست ، که این حرکت از سرکوذکی رفت ؛ وقرار
9 افتاذ ، که بخدمت عم روذ ، ویک ماه در خدمت باشذ ؛ وبوقت
رکوب ونزول بوق ترکی نزنذ ، وسرا پردهٔ جهرمیْ سرخ ندارذ ،
وبوقت بر نشستن وفرو آمذن در رکاب سلطان سنجر پیاذه بروذ ؛
12 وآنچه شعار وآیین سلطنت باشذ بگذارذ ؛ برین جمله یک ماه در
خدمت ببوذ ، سلطان سنجر محمود را نیابت سلطنت عراق بداذ ،
وکسوت خاص از قباء بجواهر واسپ نوبت وساخت لعل وپیل با مهد
15 بداذ همه مرصّع؛ وامراء او را همچنین برقدرمراتب تشریفها بداذ ،

---

1 ـ 5 با امراء ... بری بوذ C : — راوندی || **2** سنجر EH : — A || **4** می نمایذ AE : + مرا H || **5** همه EH : — A || **6** و ولایت A : ولایت EH || **7** ابو : بو AEH || آنساباذی A و راوندی : انساباذی EH || **10** رکوب ~ نزول AE || نزنذ ـ راوندی : بزنذ H رنذ AE || ندارذ EH : بدارد A || **12** بگذارذ E : بکذارذ AH || **13** ببوذ : بود H بوذ E ببود A || بداذ C : + وانچ از آیینها بگذاشته بوذ بذو ارزانی داشت ـ راوندی || **15** بداذ EH : بدو داد A

---

7 ابوالقسم آنساباذی : زین الدین ناصر بن علی الدرکزینی ، رجوع شود به زبده ، ص ۱۲٤ || **13** سنجر محمود را نیابت سلطنت عراق بداذ : در سال ۵۱۳ ، رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۳۸۵ ببعدها ؛ زبده ، ص ۱۲۵ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۸۸ ببعد

واو را باز گردانید ، بشرط آنک در خطبه نخست نام او برند ، آنگاه نام محمود ، و در هر شهری از امّهات بلاد عراق وآذربیجان ضیاعی وضریبه‌ی با خاصّ خویش گرفت ، تا عمّال دیوان از بلاد عراق منقطع نباشد ؛ واز شهرها رَی وساوه وخوی با خاصّ گرفته بوذ ، وباقی بحشم داذه

از آن زمان نام او سلطان السلاطین شذ ، وخطبهٔ او از حدود بلاد کاشغر تا أقصای بلاد یمن ومکّه وطایف وعمّان ومکران واران وآذربیجان تا < حد > روم وبلغار برسیذ ؛ وبعد از وفاتش یک سال زیادت در اطراف جهان هنوز خطبه بنام او میکردند ، چه پاذشاهی مبارک سایهٔ بلند پایهٔ خذای ترس خجسته لقا بوذ ؛ خراسان در عهد او مقصد جهانیان بوذ ، ومنشأ علوم ومنبع فضایل ومعدن فرهنگ وهنر ؛ علما وحکما را بغایت احترام فرموذی ، وبا زُهّاد وابدال نفسی داشتی ، با ایشان خلوتها کردی ؛ وبیشتر اوقات لباس او قبای زندنیجی بوذی ، یا عتّابی ساذه ونیمچه پوستین از پوست بره داشتی ، امّا مدام بر تخت نشستی ، وبار داذی ، وآنچه خصایص سلاطین وآیین پاذشاهی باشذ نبگذاشتی

1ـ2 بشرط ... محمود C : — راوندی ‖ **2** شهری AE : شهر H ‖ **3** کرفت AH : — E ‖ تا عمال A : باعمال EH ‖ از EH : — A ‖ از EH : — A ‖ **3ـ5** تا عمال . . . داذه C : — راوندی ‖ **6** حدود H : حد AE ‖ **7** اقصای AE : اقصی H ‖ **8** حد ـ راوندی : — C ‖ وبلغار C : — راوندی ‖ **9** زیادت EH : وزیادت A ‖ خطبه بنام AE : خطبهٔ H ‖ **11** معدن AE : معند H ‖ **12** و هنر H : + بوذ E ‖ **13** با ایشان ... کردی H : — AE ‖ **13ـ15** وبیشتر ... داشتی H : — AE

8 برسیذ : رجوع شود به زبده ، ص ۲٦۵ ؛ اخبار ، ص ۹۲ ـ ۹۳ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱٤۷ ؛ راوندی ، ص ۱۷۱ ، حاشیه ۱ ‖ **9** خطبه ... میکردند : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱٤۷ ؛ راوندی ، ص ۱۷۱ ، ح ۲

وچون همه جهان اورا مسلم شذ، وملوك اطراف اورا مسخّر
شذند ، وفرمان او در شرق وغرب نفاذ یافت، امراء دولت وحشم
3 خدمت او در فسحت اسباب نعمت ووسعت ووفور ثروت طاغی
وباغی شـــذند، دست تطاول وجوْر وإجحاف بگشوذند بر رعایا
وزیردستان؛ ناگاه قطورخان پاذشاه ماوراء النهر با صذ هزار مرد بولایت
6 خراسان آمذ ؛ اتفاقا روزی قطور با سیصد مرد بشکار رفت؛ سلطان
منتهز فرصت بوذ ، بزغوش را با سواری چند بفرستاذ بشکارگاه او،
تا قطور را اسیر کردند ، وپیش سلطان آورد ؛ بفرموذ تا در حال
9 گردنش بزدند ، ولشکرش پراکنده شذند ؛ در شهور سنهٔ خمس وثلثین
وخمسمایه [٥٣٥] در ولایت ماوراء النهر سلطان از دارالملك مرو
بسمرقند شذ ، بمطالعهٔ ولایت که بذان طرف بعید العهد شذه بوذند ،
12 وکارها از نسق بیفتاذه ، ونیز آوازهٔ کافر ختای میداذند ، که قصد
بلاد اسلام میکنند ؛ وولایت ماوراء النهر از وطأت لشکر خراسان
وناهمواریٔ حشم ایشان بستوه آمذه بوذند ؛ وخیل غزان که بارها
15 منکوب ومنهوب شذه بوذند از سپاه خراسان مقدّمان ایشان ، در

4 وإجحاف : واححاف H واحجاف AE ستم ـ راوندی ‖ 5 ـ 9 ناکاه ...شذند C:
— راوندی ‖ 8 قطوررا H : قطورا را AE ‖ وپیش EH : وبه پیش A ‖ 9 در
شهور C : بی رسمها در ماوراء النهر آغاز کردند در شهور ـ راوندی ‖ 11 بمطالعهٔ ولایت A
وراوندی: وطائفهٔ بولایت EH ‖ 14 غزان AEH (بتشدید زای معجمه) : خرلق ـ
راوندی ، قرلق ـ زبده واخبار ‖ 15 مقدمان A : بمقدمان H ، در E محو شده است

4 دست تطاول ... بکشوذند : رجوع شود به زبده ، ص ۲۷٦ ؛ راوندی ،
ص ۱۷۱ ، حاشیه ۳ ‖ 5 ناکاه قطورخان الخ : نام این خان درهمهٔ منابع بشکل
« قدر» نوشته است ؛ این حادثه درسال ٤۹٥ واقع شده است (ابن الاثیر ، ج ۱۰ ،
ص ۲۳۹ ببعد) ، بقول زبده (ص ۲٦۲) چند روز قبل از مرک برکیارق (درسال
٤۹۸) ونیز رجوع شود به ، اخبار، ص ۹۰

سر پیغام بکافر ختای فرستاذه بوذند ، واز جور وبیداذ حشم سلطان فریاذ کرده :

شعر [طویل] : 3

كَفَى بِكَ داءً أن تَرى المَوتَ شافِيًا

[هزج] : بخشای بر آنک راحتش مرگ بوَذ

ودر آن وقت حاکم سمرقند احمد خان بزرگ بوذه، که او را دوازده هزار 6
بندهٔ بزر خریذه بوذ ، مفلوج شذ ؛ سلطان سنجر شش ماه حصار
سمرقند داذ ، تا روزی احمد خان را در محفّه پیش سلطان آوردند ،
سخن نمی‌توانست گفتن ، چه دهانش کژ شذه بوذ ، ولعاب ازو 9
میرفت ؛ سلطان او را بحرم خوذ فرستاذ ، جهت خویشاوندئ ترکان
خاتون؛ وپسرش را نصرخان بجای او بنشاند ؛ امراء او سنقور عزیزی
وامیر قماج وقزلچه وعلی چتری 12

واوّل وهنی که سلطان را رسیذ از لشکر قراختای بود ؛ وسببش
آن بوذ ،که مراعئ ایشان در نواحئ سمرقند بوذ ، وایشان در طاعت

---

1 پیغام AE : — H || **3** شعر E : — AH || **6 ـ 10** ودر آن وقت ... میرفت C : — راوندی || **6** هزار EH : — A || **7** بزر ... بوذ EH : بوذه زر خریذه A || **10 ـ 14** سلطان اورا ... طاعت C : — راوندی || **12** وقزلچه : — H وقرلچه E وفرلجه A قزل ـ زبده

---

2 فریاذ کرده : رجوع شود به زبده ، ص ۲۷٦ ببعد ؛ اخبار ص ۹۳ ببعد ؛ راوندی، ص ۱۷۲ ، ح ۲ || **4** کفی بك ... : مصراع اول یک قصیدهٔ المتنبی ، رجوع شود به دیوان ابی الطیب المتنبی بشرح ابی البقاء العکبری ، قاهره ، ۱۳۵۵ / ۱۹۳٦ ، ج ٤ ، ص ۲۸۱ || **6** ودر آن . . . احمد خان الخ : زبده ، ص ۲٦٤ ؛ اخبار ، ص ۹۲ ؛ در هر دو جای قبل از آغاز دعوت کافر ختای || **13** واول وهنی إلخ : زبده ، ص ۲۷۷ ؛ اخبار ، ص ۹۳ || **14** مراعئ ایشان : درسیاق این کتاب ، یعنی مراعئ غزان ، در حقیقت مراعئ قرلقها

سلطان بوذند، خواصّ سلطان گفتند: ایشان را دفع می باید کردن ؛
سلطان فرموذ، که چهارپای ایشان برانند ؛ ایشان گفتند : ما پنج هزار
3 سر اسب وپنج هزار اشتر وپنجاه هزار گوسفند بخدمت نوّاب سلطان
رسانیم ، ودر طاعت باشیم ؛ قبول نکردند ؛ ایشان گریخته ، نزد
کورخان رفتند ، واحوال عرض کردند ، که ملك خراسان
6 مشمّر است، وکوذکان وغلامان ظلم میکنند ؛ آتخان لشکر بجنگ
سلطان کشید ؛ سلطان با هفتاذ هزار مرد بوذ ، اما متّفق نبوذند ؛
وخراسانیان همچنان بر سر غلواء بَغْی وضلالت وناهمواری ودر دماغ
9 تیره مصوّر ومقرّرکه کسی در جهان قوّت مقاومت وقدرت مبادرت
ما ندارذ ؛ صذ هزار سوار عرض داذند ، آتخان ختای کافر بعدد
الرَمْلِ والنَمْل وخیل غُزان قُرب پنجاه هزار سوار دیگر روی
12 بذیشان نهاذ، واز پس در آمذند ؛ ووهنی عظیم بر لشکر خراسان
افتاذ ، قرب سی هزار کشته شذند ؛ ازآن جمله دو هزار از معارف
وامراء واصحاب مناصب بوذند

15 سلطان بمیان معرکه فروماند ، اورا نه از پس راه بوذ ، نه از
پیش ؛ تاج الدین ابو الفضل گفت : ای خذاوند جای ثبات وقرار نیست ؛

---

1 ـ 7 سلطان ... نبوذند C : — راوندی || **1** کردن AE : کرد H || **3** اشتر AH : استر E (جمل : زبده واخبار) || **5** کورخان AEH : اوز خان ـ زبده واخبار || **6** مشمر AH (کذا) : مسی (؟) E ، ومشمرة (با تشدید میم دوم) ـ زبده || ظلم H : حکم AE || اتخان AEH : إلخان ـ راوندی، اوزخان ـ زبده واخبار || **7** نبوذند C : — راوندی || **9** ومقررکه EH : ومهدر A || **10** آتخان EH : اتحان A || ختای کافر EH : — A || **11** غزان C : خرلق ـ راوندی || پنجاه هزار C : چهل هزار ـ راوندی || **12** عظیم A : — EH || **13** دوهزار C : سه چهار هزار ـ راوندی

---

6 اتخان : رجوع شود به راوندی ، ص ۱۷۲ ، ح ٦ || **15** سلطان بمیان معرکه الخ : این جنگ بنام جنگ قطوان معروف وبسال ۵۳٦ واقع شده است ، رجوع شود به زبده ، ص ۲۷۸ (اینجا سال جنگ ۵۳۲ است) ؛ اخبار، ص ۹٤ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۵۷ (در هر دو جای أخیر : فی خامس من شهر صفر سنة ۵۳٦)؛ راوندی ، ص ۱۷۳ ، حاشیه ۱ و ۲

گرفت ؛ بعد از آن در مدّت هفت سال در سنهٔ ثلاث واربعین
وخمسمایه [٥٤٣] برّی آمذ ، وسلطان مسعود از راه بغداذ باز گشت ،
3 وبخدمت عمّ رفت ؛ ورسولان اطراف برّی آمذند بدرگاه سلطان
اعظم ؛ ودر حضور سلطان مسعود بار داذ

سلطان بهرامشاه بن مسعود از غزنین سر سلطان سوری بن
6 الحسین بن الحسن بن سام ملك غور وتمامت قندهار براذر سلطان علاء الدین
الحسین بن الحسین بن الحسن بن سام المعروف بأعرج با هدایاء بسیار
فرستاذه بوذ پیش سلطان اعظم سنجر بعراق ، آن روز رسول
9 بهرامشاه را در آوردند با آن سر ؛ فرید کاتب موافق وقت این
دو بیت بگفت :

شعر [رباعی] :

12 آنها که بخدمتت نفاق آوردند   سر جملهٔ خویش طاق آوردند
دُور از سر تو سام بسرسام بمرد   وینك سرسوری بعراق آوردند

1 بعد H : وبعد AE || ثلاث و H : — E اربع A || 2 مسعود EH «درE اولا محمود نوشته است» : محمود A || 3 وبخدمت EH : + سلطان رفت A || بری EH : — A || 4 مسعود H : محمود AE || 5 بن AE : ابن H || 6 بن الحسن بن سام E : بن سام AH || 7 علاء الدین A : علاء الدین بن EH || 6 ـ 7 وتمامت . . . بأعرج C : — راوندی || 7 بن الحسن A : — H ، ابن الحسین E || باعرج AH : باغرح E || 8 ـ 9 آن روز . . . آن سر C : — راوندی || 11 شعر AE : — H || 12 b سرجملهٔ EH : سرمایهٔ A || 13 a سام ... بمرد EH : شام بسر (با تشدید راء مهمله) شام مرد A

1 ـ 2 ودر سنهٔ ٥٤٣ الخ . : زبده ، ص ٢٢٤ ؛ اخبار ، ص ١٢١ ؛ ابن الاثیر ج ١١ ، ص ٩٤ ؛ راوندی ، ص ١٧٥ ، ح ١ || 9 فرید کاتب الخ ... : در منابع فارسیٔ دیگر این رباعی به فخرالدین خالد هروی منسوبست ؛ در أغراض السیاسهٔ محمد سمرقندی (کتاب مذکور ، ص ١٢٥) بامیر معزی نسبت شده است ، ولی این رباعی در دیوان او موجود نیست

سام هم ملِک غور بوذ ، عمّ سلطان سوری پذر سیف الدین سلطان که
ولیّ عهد پذر بوذ ، وچون او را بناحیت قتوار (؟) وکالنون (؟) جمعی
3 امراء لشکر از سر عداوت بکشتند ، بعد از آن باتّفاق امرا عم زاذهٔ
او سلطان محمد بن سام غیاث الدین را برتخت نشاندند ، وبراذر او
سلطان شهاب الدین محمد ابن سام ، که لقب او معزّ الدین بوذ ، در آن
6 حالت بدرگاه اسمه (؟) بوذ ؛ واو مُلک غزنه وهندوستان مسلّم کرد ؛
ملاحده او را در سنهٔ احدی وستمایه[۶۰۱] شهید کردند

وچون سلطان سنجر عهد با سلطان < مسعود > تازه کرد ،
9 مدّت شانزده روز برَی بوذ ، واو را وجملهٔ امراء او را تشریف گرانمایه
داذ ، که بذان سبب خوش دل و مستظهر گشتند ، وسلطان باز گشت
در رمضان این سال

12 وبعد از یک سال ملک غور علاء الدین الحسین بن الحسین
ابن الحسن بن سام از غور خروج کرد بکین خواستن براذر خوذ سوری ،
که اورا بغزنین سلطان بهرامشاه بن مسعود کُشته بوذ ؛ واین سلطان
15 علاء الدین پاذشاهی سخت متهوّرِ بی رحم بوذ وجبّار و قهّار ، ودر آن

1 ـ 7 سام هم ... کردند C : — راوندی ‖ **2** قنوار A : قموار EH ‖ وکالنون : کذا در AEH ‖ **6** حالت EH : — A ‖ اسمه : کذا در AEH ‖ **8** مسعود ـ راوندی : — AEH ‖ **9** شانزده AE : شازده H ‖ امراء او را AE : امرا را H ‖ **10** سبب EH : — A ‖ **13** خواستن AEH : توختن ـ راوندی ‖ **13 ـ 15** خوذ سوری ... ودرآن C : — راوندی ‖ **14** بن AH : — E ‖ **15** سخت H : AE ‖ بوذ EH : — A ‖ وقهار EH : + بود A

2 کالنوان : در معجم البلدان (چاپ مذکور ، ج ۷ ، ص ۲۰۹) قلعهٔ در میان بادغیس وهرات بنام کالنوان مذکور است ؛ ممکن است که کالنوان که اینجا مذکور است همان جای باشد ‖ **12** وبعد از یک سال ملک غور الخ ... : درسال ۵۴۳ (ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۸۹ ببعد ونیز رجوع شود به م . م . قزوینی ، حواشی چهار مقاله ، ص ۱۵۶ ببعدها)

تاریخ که براذر اورا کشته بوذند ، کس را مجال آواز بلند کردن
نبوذی ، وستوران را بشهیق ونهیق نگذاشتندی ، تا غایتی که نوبت زذن
بر داشته بوذ ، تا آنگه که غزنین فتح کرد ، آنگاه نوبت بزذ ، وبشب 3
بخفت ؛ واو چون خبر قتل سلطان سوری براذر بشنوذ ، این رباعی
پیش قاضی القضاة غزنه فرستاذ

شعر [رباعی] : 6

اعضای ممالک جهان را بدَنم جوینده‌ٔ خصم خویش ولشکر شکنم
گر غزنین را زبیخ وبُن برنکَنم پس من نه حسین بن حسینِ حسنم

وغزنه را همچنانک گفت خراب کرد ببیداذی ، که غُزان وتاتار 9
نکردند ؛ وچون این فتح غزنه اورا برآمذ ، وبهرامشاه از پیش او
بکرمان وبتوران شذ ، غروری در دماغ او پدیذ آمذ ، ولشکر بسیار
برو جمع شذ از غزنه وقندهار وگرمسیر وجبال غور ؛ وامیر علی 12
چتری که امیر حاجب سلطان سنجر بوذ ، ووالیٔ هراة عاصی شذ ،
وبمدد سلطان علاء الدین رفت با حشم انبوه ؛ عصیان امیر علی چتری

---

1 ـ 12 تاریخ ... جبال غور C : — راوندی || **2** وستوران را AH : وستوران E || **3** غزنین EH : عرس (بضم عین) A || **3 ـ 4** وبشب بخفت A : بخفت (با تشدید فا) H وشب نخفت E || **4** واو ~ چون AE || سلطان EH : — A || سوری AH : — E || براذر A : — EH || **5** القضاة AH : — E || **6** شعر AE : — H || **8 a** وبن بر EH : وز بن A || **8 b** حسنم : بن حسنم AEH || **9** کرد EH : کردند A || **10** نکردند EH : بکردند A || **11** بتوران : سوران EH سوران A || دماغ AE : — H || **12** علی A وراوندی : — EH || **13 ـ 14** که امیر . . . چتری AE : — H || **13** امیر A وراوندی : درE خوشده || هراة عاصی E : هداه قاضی A (کذا !)

---

10 ـ 11 وبهرامشاه ... بکرمان وتوران شد : ابن الاثیر (ج ۱۱ ، ص ۱۰۸) این حادثه را درسال ۵٤۷ ذکر میکند ، وبقول او بعد از شکسته شدن علاء الدین است ؛ وابن الاثیر نیز کوید : مدینة کرمان وهی مدینة بین غزنة وهند

برسلطان سنجر سخت بوذ ، وعجب داشت ، چه پروردهٔ او بوذ ،
ودر حقّ او اصطناع فراوان فرموذه ، واو را از حدّ مسخرگی بدرجهٔ
3 امیر حاجبی ومُقطَعیٔ هراة رسانیذه

سلطان < از مرو > بنواحیٔ هراة آمذ ، ودر صحراء أَوْبَه
هریو الروذ سفلی از حدود سفیذ اسبنج ، که قصبهٔ اوبه است ودیه پاپ
6 با سلطان غور مصاف داذ ، وخصمان کوشش بسیار بکردند ، عاقبت شکسته
ومنهزم شذند ؛ وملک علاء الدین وعلی چتری گرفتار آمذند ؛ سلطان
سنجر درحال بفرموذ تا علی چتری را میان بدو نیم زذند بزیر علم ،
9 وعلاء الدین حسین را بدست خواجه مثقال خازن باز داذ ، واسیران
غور را آزاذ کرد ، وزبان روزگار این بیت می سراییذ

شعر [هزج] :

12 چو کفر نعمتش بشکست گردن چنین گفتند یکسر حق شناسان
که بایذ برسر خاکش نوشتن که لعنت برروان ناسپاسان

وبذین فتح معتبر باز هیبتی وحشمتی ووقعی تمام در دلهاء مردم
15 افتاذ ، چه بعد از آنک واقعهٔ ختای افتاذه بوذ ، هیچ فتحی نرفت ؛ وکار
ملک باز طراوتی نو گرفت ، ورونقی تازه با روی مُلک آمذ

---

1 داشت EH : داشته A ‖ 4 از مرو ـ راوندی : — AEH ‖ اوبه ـ ابن الاثیر : اویه AEH ‖ 5 هریو الروذ سفلی : هدیو الروذ H هربو الروذ سفلی AE هراة الروذ ـ ابن الاثیر ‖ سفیذ اسبنج AE : سفیذ اسخ H ‖ اوبه : اویه H اونه AE ‖ پاپ H : ناب E باب A ناب ـ ابن الاثیر ‖ 6 بکردند AE : بردند H ‖ 7 ـ 13 b ومنهزم ... ناسپاسان C : — راوندی ‖ 8 سنجر H : — AE ‖ چتری را EH : چتری در A ‖ 9 علاء الدین EH : وعلی و A (کذا) ‖ باز داذ H : باز داذند AE ‖ 11 شعر H : بیت AE ‖ 15 چه H : — E که A

ودر آخر سنهٔ ثمان واربعین وخمس مایه [۵۴۸] واقعهٔ شوم
غُزان ظاهر شذ ، ویکسال ونیم بوذ ، تا سلطان مسعود بعراق
در گذشته بوذ ؛ غُزان خیلی بسیار بوذند ، ومقام و چراخوار 3
ایشان بحدود ختُتّلان از أعمال بلخ وچغانیان ونواحئ ولایت
وخش ؛ وهر سال بیست وچهار هزار سر گوسفند وظیفهٔ ایشان بوذ ،
که بمطبخ سلطان داذندی ، وآن در مجموع خوانسالار بوذی ؛ وکس 6
او رفتی باستیفاء آن ؛ وچنانک عادت تسلّط وتجبّر حاشیهٔ سلطان
بوذ ، این شخص که از قِبَل خوانسالار میرفت ، بر ایشان تعدّی
وجَور میکرد ، ودر ردّ وبدل گوسفندان مماکسه ومناقشه می نموذ ، 9
وبزبان مبالغت وسفاهت میکرد

ودر میان ایشان امراء بزرگ متمیّز بوذند ، با تجمُّل ونعمت
وحشمت ، احتمال آن مذلّت نمی‌کردند ، این محصِّل را در خفیه 12
هلاک کردند ؛ چون این شخص بموسم خویش باز نرسیذ ، صورت
حال معلوم کردند ، با سلطان نیارستند گفتن ، خوانسالار آن غرامت
میکشیذ ، ورواتب مطبخ از خویشتن ترتیب میکرد ؛ تا امیر اسفهسلار 15
قُماج که والئ بلخ بوذ ، بدار الملک مرو بخدمت سلطان آمذ ؛ خوانسالار
آن حال با وَی بگفت

---

2 غزان : در A اکثر با تشدید زای معجمه || **2 ـ 3** ویکسال ... بوذ C : — راوندی || **3** بوذند C : + از ترکمانان ـ راوندی || **4** ختلان AH : علان E || **4 ـ 5** وچغانیان ... وخش C : — راوندی || **5** وخش E : وحش H وحس بود A || **6** داذندی EH : بردندی A || **9** بدل AH : بدک E (؟) || مماکسه ـ راوندی : مماسکه AEH || **11** با تجمل A وراوندی : بحمل EH || **12** وحشمت C : او ازیشان طمع رشوت می داشت ... ایشان رشوت نمی داذند ـ راوندی || **14** معلوم کردند H : — AE || گفتن AE : کفت H || آن H : — AE || **15** از خویشتن ~ ترتیب میکرد A

---

1 ودر آخر سنهٔ ۵۴۸ واقعهٔ شوم غزان ظاهر شذ : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۱۶ ببعد ؛ زبده ، ص ۲۸۱ ببعد ؛ اخبار ، ص ۱۲۳ ببعد

قماج بوقت رفع مهمّات این مهم نیز با سلطان بگفت؛ ودر آن
این کلمات درج کرد، که جماعت غزان بیکبارگی مستولی شذه اند،
3 وناهمواری میکنند، و بولایت بنده نزدیک اند، اگر خذاوند عالم
شحنگیٔ ایشان ببنده ارزانی دارذ، بنده ایشان را مقهور و مالیذه
دارذ، ووظیفهٔ مطبخ خاصّ هر سالی سی هزار گوسفند بمطبخ رساند،
6 تا مقالات منقطع شوذ؛ سلطان اجابت کرد، ومثال فرموذ

قماج چون ببلخ رسیذ، شحنهٔ بسر ایشان فرستاذ، وجنایت گذشته
و گوسفندان باقی خواست؛ ایشان تن در نداذند، وشحنه را تمکین نکردند؛
9 گفتند: ما رعیّت خاصّ سلطانیم، در حکم کسی دیگر نباشیم؛ وشحنه
را باهانت واستخفاف تمام براندند؛ قماج وپسرش ملک الشرق
با سپاهی تمام بتاختن غُزان بیرون آمذند، ومصاف داذند؛ قماج
12 وپسرش هر دو شکسته ومنهزم شذند، چون خبر این حادثه بدرگاه
سلطان رسیذ، امراء دولت بجوشیذند، وگفتند: بر مثل این إقدام
إبقا و إغضا روا نباشذ، واگر ایشانرا جواب نگویند، تعدّی وتجاسُر
15 ایشان در ولایت زیادت شوذ، کار ایشان خرد نبایذ داشت

غُزان چون از حرکت ونهضت سلطان خبر یافتند، اندیشناک
شذند، حالی رسولی فرستاذند، وپیغام داذند، که ما پیوسته بندگان

1ـ2 آن این AE : آن H || **2** جماعت EH : — A || بیکبارگی EH : بیکبار A ||
3 نزدیک اند AE : نزدیک آمذ H || **4** دارذ EH : دارند A || مقهور ~ مالیذه AE ||
5 سالی H : سال AE || **10** واستخفاف H : واستهزاء AE || وپسرش AEH :
+ علاء الدین ـ راوندی || الشرق C : المشرق ـ راوندی || **12** شکسته ~ منهزم A ||
شکسته ... شذند C : بکشتند ـ راوندی || **15** ایشان AE : — H || **17** رسولی EH :
رسول A

10 وپسرش: نامش بقول ابن الاثیر (ج ۱۱، ص ۱۱۸) ابو بکر بود (راوندی،
ص ۱۷۸، ج ۲)

مطيع بوذه ايم ، و بر حكم فرمان پاذشاه عالم رفته ، چون قماج وپسرش
قصد خانهٔ ما كردند ، ضرورت ما نيز جهت أطفال وعيال بكوشيذيم ،
او وپسر بقصد وسعی ما كُشته نشذند ، تقدير قضا چنين بوذ ؛ اكنون 3
بغرامت اين بذ بندگی صذ هزار دينار وصذ نفر غلام ختائی يغمائی سياه
موی سياه چشم دراز قد بلند گردن باريك ميان كشيذه يال دراز
موی شگرف ساق ماه روی خورشيذ طلعت ميذهيم ، تا سلطان از سر 6
گناه ما در گذرذ ، وهر بندهٔ را كه پاذشاه بركشذ ، قماجی بوذ ؛
سلطان چون از عجز وبيچارگئ ايشان واعتراف بگناه خويش استماع
نموذ ، بقبول خدمتی راضی شذ ؛ اُمَرا در نفی ونهی آن مبالغت كردند ، 9
وبقهر وزجر او را بران داشتند ، تا روی بديار ايشان آورد ، راهها
سخت وناهموار بوذ ، بهفت آب بگذشتند ؛ چون بنزديك غُزان
رسيذند ، غزان < زنان و > اطفال خرد را در پيش داشتند ، 12
وتظلُّم وزرای كنان پيش باز آمذند ، < وزنهار خواستند > ؛ واز هر
خانهٔ با آن خدمتی كه اوّل قبول كرده بوذند ، هفت من نقرهٔ پاك
ديگر باضافت آن بردند كه بدهند ؛ سلطان را برايشان رحم آمذ ، 15
وعنان منعطف خواست كرد ، امّا دولت سلطان پير شذه بوذ . وتقدير
آسمانی بنوعی ديگر رفته

1 فرمان EH : وفرمان A || عالم H : — AE || پسرش AE : وپسر H ||
2 ضرورت EH : بضرورت A || 3 بقصد وسعی EH : بسعی وقصد A || نشذند AE :
شذند H || 3 ـ 4 تقدير ... بذ بندگی C : — راوندی || 4 صذ . . . يغمايی C : هزار غلام
ترکی ـ راوندی || ختايی يغمايی AE : ختای يغمای H || 4 ـ 6 سياه موی . . . طلعت C :
— راوندی || 10 بران EH : بذان A || 11 وناهموار EH : وناهمواره A || آب EH :
آن A || 12 رسيذند AE : رسيذ H || زنان و ـ راوندی : — C || 13 وزنهار خواستند ـ
راوندی : — C || 16 ـ 17 اما دولت ... رفته C : — راوندی

شعر [خفیف] :

خواست تا از مصاف کردن غُز مرکب خویش را عنان تابذ
3 نتوانست چون قضا آن بوذ چون نماند اجل قضا آیذ

امیر مؤیّد بزرگ ویرنقُش هروَی وعمر عجمی عنان سلطان
بگرفتند ، وگفتند : باز گشتن بهیچ طریق مصلحت نیست ، چه روی
6 در عجز وضعف دارذ این ساعت ، وناموس پاذشاهی را در ثانی الحال
مضر باشذ ؛ وبیشتر لشکر را با مؤیّد بظاهر وباطن خصومت بوذ ،
گفتند : اگر ما بکوشیم نام او برخواهد آمذ ، که او سلطان را
9 رها نکرد ، که رجوع کنذ ؛ فی الجمله مصاف داذند ، ودر جنگ بیشتر
لشکر تهاون وسستی کردند ؛ غُزان چون از عاطفت ومرحمت سلطان
نا امیذ شذند ، مردانه میان در بستند ، وروی بکار آوردند ، وکوشش
12 بسیار نموذند ؛ ودر یک لمحه لشکر سلطان شکسته ومنهزم شذند ،
سلطان را بگرفتند ، وبزیر آمذند ، واورا زمین بوسی کردند ، وبر
تخت نشاندند

15 غزان برعقب ایشان بیامذند ، وخلایق بسیار را در آن آبها غرق
کردند ، وسلطان را در میان گرفتند ، وحشمت او همین مقدار نگاه
داشتند ، که او را نگرفتند ، با غلامی چند او را بدار الملک مرو

2 ـ 3 b خواست ... آیذ C : — راوندی || **3 b** نماند : در همهٔ نسخه‌ها بدون نقطه || **4** ویرنقش A : ویرنقّش EH || **5 ـ 9** وگفتند ... داذند C : — راوندی || **6** عجز ~ ضعف E || ثانی AH : باقی E || **7** با مؤید EH : با این مؤید A || **13** اورا EH : — A || **15** غزان H : — E و A || آن EH : — A || **16 ـ 17** وحشمت ... چند C : وحشمت برداشتند ـ راوندی || **16** او H : — AE || **17** مرو AE : — H

4 مؤید بزرگ : مؤید آی ابه ـ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۱۸ ، ۱۲۱ || یرنقش هروی : زبده (ص ۲۷٦) : یرنقش هریوه

آوردند از راه علیاباذ وکفشگران ؛ وحاشیه وخدمتکاری چند ترتیب
کردند مستجد از خویشتن ، وهر هفته تغییر وتبدیل میکردند ؛ وشهر
مرو راکه دار الملک سلاطین وملوک عجم وایران بوذ ، واز روزگار 3
چغربیک وپیش از ن بذخایر وخزاین امراء وملوک وأرباب دولت
از نعمت آگنده بوذ ، بغارتیذند ، سه شبانروز ومتواتر ؛ روز
اوّل زرینه وسیمینه وابریشمینه ، وزوز دوم رویینه وبرنجینه ومفروش 6
ومطروح ، روز سوم در همه شهر هیچ نمانده بوذ ، الاّ حشو چیزها چون
نهالیها وبالشها وخُنْب وخُنْبُره ، ودَر وچوب آن نیز بردند ،
واغلب مردم شهر را اسیر کردند ؛ بعد ازین غارت بأنواعْ شکنجه 9
وعذاب میکردند ، تا نهانیها ودفاین می نموذند ، تا بر روی زمین
و زیر زمین هیچ نگذاشتند

بعد از آن با سلطان روی بنیشابور نهاذند براه باورد ، وبعض 12
براه سرخس برفتند ، وسه امثال عدد ایشان قراسول واوباش واراذل
خلق ونتایج حشم از خراسان بایشان پیوستند ؛ مردم نیشابور از اول
جهد وکوشش بکردند ، وقومی از ایشان در شهر کشیذند ، و هلاک 15
کردند ؛ چون ایشان را خبر شذ ، بیکبار غوغاء حشر آوردند ؛

1 از راه ... وکفشکران C : — راوندی ‖ چند AH : — E ‖ **4** وارباب A : — EH ‖ **5** بوذ EH : — A ‖ **6_7** ومفروش ومطروح C : وآهینه ـ راوندی ‖ **8** خنب وخنبره AH : حنب وحنبره E خم وخمره ـ راوندی ‖ **10** بر روی A : بروی EH ‖ **12_14** نهاذند . . . خراسان C : — راوندی ‖ **13** امثال EH : امیال A ‖ عدد AE : — H ‖ قراسول AH : قراسؤل E ‖ **14** خلق ونتایج : خلق ونتایج E ، در A بیاض ‖ حشم EH : وحشم A ‖ **15** وکوشش AE : کوششی H ‖ بکردند EH : کردند A ‖ وقومی EH : وقومی‌را A ‖ کشیدند EH : کشتند A ‖ وهلاک H : وقتل AE

1 علیاباذ وکفشکران : در منابعی که زیر دست است نام این دوجای یافته نشد

ومردم يكدل ومتّفق نبوذند ، هريكٔ بموجب خيالى دست ازهم
بداذند ، واغلب خلايق از زن ومرد واطفال وعيال درمسجد منيعى
3 گريختند ؛ غُزان كافر فعل تيغ در نهاذند ، وچندان خلايق را درمسجد
از خرد وبزرگٔ بكُشتند ، كه كُشتگان در ميان خون ناپيذا شذند ،
وشب را بمسجدى ديگر رفتند ، كه قبّهٔ عالى داشت از چوب منقّش
6 مذهّب مدهون كرده ، وجمله ستونها مذهّب ، آتش در آن زذند ،
وشعلهاء آتش چندان ارتفاع گرفت ، كه جمله شهر روشن شذ ،
وتا روز از روشنائي آن غارت ميكردند ، واسير مى‌بردند ؛ ومدّتى
9 بردر شهر بماندند ؛ هرروز بامداذ بغارت باز آمذندى

وچون برروى زمين ظاهرا چيزى نماند ، نهان خانـها وزيرزمينها
وديوارها مى‌سفتند ، وسرايها خراب مى‌كردند ، واسيرانرا شكنجه
12 ميكرد ، وخاكٔ با نمكٔ در دهان مى‌آگندند ، تا مدفون مى‌نموذند ،
واگر نه از درد ورنج مى‌مردند ؛ بقاياى تيغ در ثُقبـها وسوراخها وچاهها
وكاريزها مى‌گريختند ، تا نماز شام كه غزان از شهر بيرون شذند ، بيرون
15 مى‌آمذند ؛ همسايگان هر قومى بموضعى جمع مى‌آمذندى ، واحوال روز
گذشته گفتندى ، ومى ديذندى كه غزان چه خرابى بريشان كرده اند ؛
برجمله خلقى بسيار بكشتند ، ومالى بى اندازه ببردند ؛ وجايى كه امثال

---

1 – 2 ومردم ... بداذند C: — راوندى ‖ **2** وعيال EH: — A ‖ **3 – 4** در مسجد... وبزرگٔ H: از زن ومرد در مسجد AE ‖ **5** بمسجدى ... رفتند كه C: مسجدى بر طرف بازار بوذ ، آنرا مسجد مطرز گفتندى مسجدى بزرگٔ كه دو هزار مرد در آنجا نماز كردى و ـ راوندى ‖ **6** مدهون EH: ومدهون A ‖ **7** ارتفاع EH: بالا A ‖ **11** وسرايها AE: وسرابها H ‖ **12** دهان H: بينى AE ‖ **13** ثقبها: نقبها H نعبها E نقبها A ‖ **14** وكاريزها EH: وكهريزها A ‖ **15 – 16** همسايكان ... گفتندى C: — راوندى ‖ **15** بموضعى AE: موضعى H ‖ مى‌آمذندى AE: آمذندى H ‖ **16** خرابى A: — EH ‖ بريشان AH: ايشان E ‖ **17** وجايى AE: وحابى H ‖ امثال EH: + كه A

عبدالرحمن أُکّاف که مقتدی مشایخ خراسان بوذ ، وخلف سلف صالحین ، ومثل محمد بن یحیی که پیشوای أئمّهٔ دین ومصباح ظلمات راه یقین بوذ ، وسروَر علماء خراسان وعراق ، ایشان را بشکنجه بکُشتند ، 3
وبریشان رحمت وشفقت نکردند ، حال دیگران توان دانست ؛ کام ودهانی که مدتی مطلع علوم شرعی ومنبع عیون حکمی ومخرج تسبیحات وتهلیلات حضرت وحدت صمدیّت بوذه باشد ، بخاک خواری بزاری بیاگندند ، 6
تا درآن هلاک شذند ، واتَّقُوا فِتْنَةً لاَ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُم خاصَّةً (۸/۲۵) ؛ وامیر خاقانی رَحِمَهُ الله مرثیهٔ مطوّل گفته است ، این دو بیت از آنجاست 9

شعر [مضارع] :

در ملّت محمد مرسل نداشت چرخ
فاضلتر از محمدِ یحیی فنای خاک 12

آن کرد روز مهلکه دندان فدای سنگ
وین کرد روز قتل دهانرا فدای خاک

وچون غزان از نیشابور برفتند براه جام وباخرز ، میان مردم 15
شهر بسبب اختلاف مذاهب حقاید قدیم بوذ ، هر شبی فرقتی از محلّتی حَشَر میکرد ، وآتش در محلّت مخالفان می زدند ، تا خرابهای

2 محمد بن EH : محمد A || 4 حال AE : حالت H || 5 عیون حکمی AEH : احکام دینی ـ راوندی || 6 خواری H : بخواری E بخواری و A || 8 رحمه‌الله AE : — H || 11 ملت C : دولت ـ راوندی || چرخ C : کس ـ راوندی || 12 فنای H : فضای E قضای A قبای ـ راوندی || 15 براه ... باخرز C : — راوندی || 17 میکرد EH : میکردند A

1 اکاف : عبدالرحمن بن محمد اکاف – ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۰ ؛ راوندی ، ص ۱۸۱ ، ح ۲ || 8 خاقانی ... گفته : دیوان خاقانیٔ شروانی (چاپ علی عبدالرسولی ، طهران ۱۳۱۶ ش) ، ص ۲۴۳

که از آثار غُزان مانده بوذ أطلال شذ ؛ وقحط و وبا ظاهر شذ ، تا هر که از زیر تیغ وشکنجه جَسته بوذ ، بنیاز وفاقت بمُرد

3 وقومی علویان در غوغای شهر کهن دز را آباذان کرده بوذند ؛ وبر برجهاش منجنق نهاذه ؛ بقیّتی که از ضعفا مانده بوذند ، همه با پناه ایشان آمذند ، ومیدان شاذیاخ که سرای سلطان بوذ ، وخانهٔ امرا

6 وسوری قدیم داشت ، آباذان کردند ، وآنچه از چوب وآجُر در شهر مانده بوذ ، با آنجا نقل کردند ؛ وبعد از دو سال نیشابوری بذان آراستگی ومجموعی چنان خراب ویباب شذ ، که کسی محلّت وسرای خویش

9 باز نمی شناخت ؛ وآنجا که مجامع انس ومحافل طرب وعشرت اکابر وصدور بوذ ، مراعیٔ أغنام ومکامن وحُوش وطیور وهوامّ شذه بوذ ، وملعَب بمتعَب وراحت بشدّت ویُسر وبُعسر مبدّل گشته ، گوییا

12 مُعزّی آن حال مشاهده کرده بوذ ، وبدیذه ، تا گفت :

شعر :

آنجا که بوذ آن گلستان با دوستان در بوستان

15 شذ گرگ وروبه را مکان شذ بوم وکرکس را وطن

---

1 بوذ EH : — A || **3** در H : وسر E وسرر A وسران ـ راوندی || **4** بر جهاش H : حصار آن E برجهاء آن A || که EH : — A || ضعفا EH : + که A || **5** آمذند H : شذند AE || ومیدان AEH : ومؤید آی ابه ـ راوندی || **6** کردند AEH : کرد ـ راوندی || **7** دو سال C : دو سه سال ـ رواندی || نیشابوری A وراوندی : — EH || **10** مراعی ـ راوندی : مرعی C || بوذ EH : — A || **11** وملعب . . . کشته C : — راوندی || وراحت بشدت A : وشدت براحت EH || **14** کلستان C : دلستان ـ دیوان و راوندی || **15** بوم C : کوف ـ راوندی

---

12 معزی . . . کفت : دیوان (چاپ ع. اقبال ، طهران ، ۱۳۱۸ ش) ، ص ۵۹۷ ببعد

بر جای رطل وجام می گوران نهاذستند پی
بر جای چنگ وناي ونی آواز زاغست وزَغَن

ابرست بر جای قمر سنگست بر جای گهر   3
زهرست بر جای شکرخارست بر جای سَمَن

آری چو پیش آیذ قضا مُروا شوَذ چو مُرغُوا
جای شجر گیرذ گیا جای طرب گردذ شَجَن   6

زین سان که چرخ نیلگون کرد این بناها را نگون
دیّار کَی گردذ کنون گِرد دیار یار من

نتوان گذشت از منزلی کانجا نیفتذ مُشکِلی   9
در قصّهٔ سنگین دلی نوشین لبی سیمین ذَقَن

وبا جمله بلاد خراسان ونواحئ عراق این معامله بکردند، مگر بشهر هراة، که سوری محکم داشت، بیضهٔ شهر بسلامت بماند، امّا خارج   12
شهر خراب وغارت کردند؛ وهشت ماه در نملان (؟) هراة بوذ، ومردم دُزدیذه می‌آمذند، ومی‌رفتند

وسلطان سنجر دو سال درمیان ایشان بماند، تا اتّفاق افتاذ، که بدر   15
بلخ شذند، وبعض از بندگان خاصّ سلطان چون مؤیّد آیبَه

---

2 چنگ C : نقل ـ راوندی ‖ **3 ـ 6** ابرست... شجن C : — راوندی ‖ **6** گیرذ EH : کردد A ‖ **7** بناها را C : سراها را ـ دیوان ، نهانها را ـ راوندی ‖ **9 ـ 10** نتوان ... ذقن EH : — A وروانذی ‖ **11** بکردند EH : کردند A ‖ بشهر H : شهر AE ‖ **12 ـ 13** بیضهٔ . . . ومی‌رفتند C : — راوندی ‖ **13** وهشت . . . بوذ EH : — A ‖ نملان (؟) H : نسلان E

---

11 مگر بشهر هراة : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۱۷ و ۱۲۱

وآقسُنْقور جامه دار ولاچین خوارزمی والپ سنقور شامی وجماعتی
دیگر با خدمت سلطان باسیری آمده بوذند وعاجزی ، وخوذ را
3 بر غُزان بسته که ما را جای دیگر امکان مقام نیست ؛ هر چند این
حلیت کرده بوذند ، امّا بی‌حضور امراء غُز چون قُرْقُود وطُوطیِ
بک وسلمناجی وداوود بزرگ در پیش سلطان نیارستندی رفت ، وسخنی
6 گفت ، ومفاوضه و مکالمه راند ؛ تا عاقبت مؤیّد آیتبه فوجی را بفریفت
از غُزان ، وبنان پارهٔ بزرگ وملکی از سلطان موعود کرد ؛ یک روز
این فوج را نوبت خدمت سلطان بوذ ، باسم تماشای شکره برنشستند ، واسپ
9 تا لب جیحون براندند برابر ترمذ ؛ واز پیشْ لاچین خوارزمی دو پاره
کشتی خریده بوذ ، وبر معبرگاه کیلفت درآب انداخته ؛ وچنان نموذند ،
که می آزمایم ، اگر درست است بخریم ، وبذان تعیّشی کنیم ؛ سلطان را
12 از آنجا زوذ بگذرانیذند ، آنگاه ستوران را ؛ وچون وقت فروآمذن
سلطان درگذشت ، ونیامذند ، امراء اُغوز جمله برنشستند ، وبر اثر
رفتند ؛ چون بکنار آب رسیذند ، ایشان از آب گذشته بوذند ، خایب
15 وخاسر باز گشتند

1 ـ 2 جامدار . . . بوذند و EH : — A ‖ **1** واقسنقور . . . شامی C : — راوندی ‖ **2 ـ 4** وعاجزی . . . کرده بوذند C : — راوندی ‖ **2** وعاجزی : وعاجری H وعاحزی E وعاحری A ‖ **2** وخوذ را EH : خوذ را A ‖ **4** اما A : — EH ‖ قرقود E : قرقرد H قرغزد A ‖ **5** و سلمناجی وداود بزرگ C : — راوندی ‖ **10** کیلفت : کلعت EH لیلفت A (ورجوع شود اینجا ص ٦٠ ، سطر **14**) ‖ **12** زوذ AE : روذ H ‖ **13** درگذشت AE : درکه شت (!) H ‖ **14** رفتند EH : برفتند A

4 ـ 5 قرقود . . . وداود بزرگ : ازین چهار امیر غز تنها نام دو امیر اول در منابع دیگر مذکور است ، رجوع شود مثلا زبذه ، ص ۲۸۱ ، ۲۸٤ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ٥٤ ؛ راوندی ، ص ۱۸۳ ، ح ۳ و ٤

سلطان بر قلعهٔ ترمذ رفت ، وكوتوال آنچه مانده بوذ پيش
سلطان آورد ؛ وچون خبر بأطرف خراسان رسيذ ، كه سلطان خلاص
يافت ، امراء وبزرگان يگان ودوگان مى رسيذند ، تا بلشكر وأعيان 3
مستظهر شذ ؛ آنگاه سلطان روى بدارالملك مرو نهاذ ، وبكوشك
< اندرابه > فرو آمذ ؛ چون نيك در روى كار نگاه كرد ، فكر
بى‌نوايى برو مستولى شذ ، كه خزاين از ذخاير خالى ديذ ، وولايت خراب 6
ورعيّت منتشر ولشكر مفقود ، وبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيهِمْ جَنَّتَيْنِ
(۳۴/۱۶) ؛ فكر وانديشهٔ نفسانى وضعف وعجز انسانى برو غالب
ومستولى شذ ، وبمرضى انجاميذ ، كه آخر امراض بوذ ، ومنغّص 9
أغراض ؛ ودر سنهٔ احدى وخمسين وخمسمايه [۵۵۱] بمرو از دُنيى بعُقْبى
واز سراى فرار بدار قرار پيوست؛ ودر دولت خانهٔ كه بمرو ساخته
بوذ ، او را دفن كردند 12

ولادت او در سنجار شام درحدود موصل بوذ در سنهٔ تسع
وسبعين واربعمايه [۴۷۹] ، عمرش هفتاذ ودو سال بوذ واند ماه ،

5 اندرابه ـ راوندى : در H و E بياض ، — A || فرو آمذ C : + وبرم شعث وجمع شتات مشغول شذ مصراع هيهات وقد اتسع الخرق على الراقع دو سه ماه برآمد ـ راوندى || 7 مفقود C : متمرد ـ راوندى || 8 وضعف A : — EH || 9 بوذ EH : — A || 10 اغراض EH : + بود A || بعقبى AE : — H

1 برقلعهٔ ترمذ رفت : در سال ۵۵۱ ؛ رجوع شود به ابن الاثير ، ج ۱۱ ، ص ۱۳۸ ببعد ؛ راوندى ، ص ۱۸۳ ، ح ۵ || 5 اندرآبه : قريه ايست از مرو بمسافهٔ دو فرسخ (ياقوت ، معجم البلدان ، ج ۱ ، ص ۳۷۳) || 10 در سنه ۵۵۱ : در ۱۴ ربيع الاول سال ۵۵۲ (زبده ، ص ۲۵۵ ؛ ابن الاثير ، ج ۱۱ ، ص ۱۴۶ ؛ اخبار ، ص ۱۲۴) || 11 دولتخانه : نامش دار الآخره بود ، رجوع شود به اخبار ، ص ۱۲۴ وابن الاثير ، ج ۱۱ ، ص ۱۴۷ || 13 ولادت او الخ. : سنجار از الجزيره است ، نه از شام چنانك در اخبار ، ص ۶۴ ؛ ابن‌الاثير ، ج ۱۱ ، ص ۱۴۷ ؛ زبده ، ص ۲۰۵ ؛ سال ولادتش در اخبار (ص ۶۴ و ۱۲۴) ، مانند ابن‌الاثير ، ۴۷۷ و ۴۷۹ قيد شده است

ومدّت پاذشاهيش شصت ويك سال ، بيست سال در ملك خراسان
پاذشاه بوذ ، وچهل ويك سال سلطان سلاطين جهان
3 حليت او : گندم گون بوذ ، نشان آبله داشت ، محاسنی تمام طولانی
وعرضانی ، وبعضی از موی شارب از زخم آبله رفته ، پشت وبالای تمام
افراشته ، تمام هيكل ، نيكو صورت ، آثار مرحمت در سيماء چهرهٔ او
6 ظاهر ولاحق وبيدلها مرغوب

وزراء وحجاب :

الوزير : شهاب الاسلام ابوالمحاسن برادر زادهٔ نظام الملك
9 الوزير : شرف الدين ابوطاهر القمّی
الوزير : تُغان بك الكاشغری
الوزير : معين الدين مختص الكاشی
12 الوزير : قوام الدين ابو القاسم
الوزير : مجد الملك بن نظام الملك
الوزير : صدرالدين محمد بن فخر الملك بن نظام الملك
15 الوزير : ناصر الدين طاهر بن فخر الملك بن نظام الملك

---

1 پاذشاهيش H : پاذشاهیٔ او AE ‖ در AE : — H ‖ 2 پاذشاه AE : — H ‖ سلاطين EH : — A ‖ 3 داشت EH : — A ‖ 4 بالای EH : بالی A ‖ 6 مرغوب EH : + والله اعلم A ‖ 7 وزراء و حجاب A : — EH ‖ 9 القمی H : + الوزير قوام الدين ابوالقاسم AE ‖ 10 تغان بلك C : يغان ـ راوندی ‖ 12 الوزير ... ابوالقاسم H : در AE بعد از « قمی » در دو سطر قبل ميايد

---

3 نشان آبله داشت : رجوع شود به حواشی چهار مقاله ، ص۲۱۲ ؛ راوندی ، ص۱٦۷ ، ح ۲ ‖ 8 ابوالمحاسن : عبدالدوام (زبده ، ص ۲٦۷) ، عبدالرزاق (ابن الاثير) ، راوندی ، ص ۱٦۷ ، ح ٥ ‖ 9 ابوطاهر : سعد بن علی بن عيسی ـ راوندی ، ص ۱٦۷ ، ح ٦ و ۷ ‖ 10 تغان بلك : محمد بن سليمان ؛ در زبده : تغار ، راوندی ، ص ۱٦۷ ، ح ۸ ‖ 11 مختص : ابونصر احمد بن فضل ـ راوندی ، همانجا ‖ 12 قوام الدين : نصير الدين ابو القاسم محمود بن ابی توبه المروزی ـ زبده (راوندی ، ص ۱٦۷ ، ح ۹)

< الحُجّاب : >

الحاجب: الامیر قـُزُغلی سوله جوت (؟)

الحاجب: الحسین بن داود المرغزی

الحاجب: نظام الدین محمود کاشانی

الحاجب: فلکک الدین علی چتری

وصفیّ الحضرة ابو طاهر کاشی کریم بزرگی بوذه است، چنانکک اورا با برامکه مقابل کنند، وخواهر زادهٔ او معین الدین مختصّ الملکک ابو نصر کاشی است، که از برکت او بوزارت شرق وغرب رسیذ، وصفی کتخدای امیر حاجب بزرگک قماج بوذه، وتُرشَکک صوابی صفی الحضرة را بقتل آورد، ومعین الدین مختصّ الملکک ابو نصر احمد بن الفضل بن محمود کینهٔ او از تُرْشَکک باز خواست، ومعین الدین را بشهر مرو باطنیان شهید کردند، چون وزارت سنجر میکرد، وسلطان مغیث الدنیا والدین ابو الفتح داود بن محمود بن محمد بن ملکشاه را هم باطنیان بشهر تبریز شهید کردند، واورا از آنجا بدولتخانهٔ مرو بقبّهٔ الپ ارسلان آوردند بجامع مرو، والله أعلم

---

1 الحجاب ـ راوندی : — C || 2 الامیر H : — AE || قزغلی سوله جوت (؟) : قرعلی سوله حوب AH قرعلی سولهوت E غزعلی ـ راوندی ، غزاغلی السلاحی ـ زبده واخبار || 3 الحاجب ... المرغزی C : — راوندی || المرغزی : المرغری AEH || 5 ـ ص ۱۰۵ ، 5 وصفی الحضرة ... میکردند C : — راوندی || 6 وصفی الحضرة EH : صفی الحضرة A || کاشی EH : نجاشی A || کریم ~ بزرکی A || 7 با برامکه EH : با بدل مکه (!) A || او EH : — A || 9 حاجب H : — AE || بزرکک AH : + بزرکک E || بوذه AH : + است E || 9 صوابی A : صوالی EH || 12 میکرد و EH : میکرده A || 14 هم A : — EH

---

7 معین الدین مختص الملک : رجوع شود به زبده ، ص ۱٤٥ ببعد || 11 ومعین الدین را ... شهید کردند : در ربیع‌الآخر سال ۵۲۱ (زبده، ص ۱٤٦) || 12 ـ 13 وسلطان ... داود بن محمود را هم باطنیان ... شهید کردند الخ : در سال ۵۳۸ (زبده ، ص ۱۹۵)

بعد از سلطان سنجر لشکر او محمود خان خواهر زادهٔ سلطان را بسلطنت قبول کردند ، و در نیشابور بر تخت نشاندند ؛ بعد از آن مؤیّد
3 آی‌ابه‌ٔ سنجری بر نیشابور مستولی شذ ، محمود خان را بگرفت ، و نیست کرد ، و مرو و بلخ وجمله خراسان در دست غزان بوذ ، هر بی‌راهئ که ممکن بوذ میکردند

6 سابعهم السلطان مغیث الدنیا والدین محمود بن محمد ابن ملکشاه بن الپ ارسلان

سلطان محمود پاذشاهی بوذ زیباصورت نیکوسیرت لطیف طبع
9 خوش‌سخن شیرین‌بذله موزون نکته مطبوع حرکات نیکوخطّ وعبارت ، درآل سلچوق ازو پرمعنی‌تر ودرّاک‌تر هیچ ملك وپاذشاه نبوذ ، و بر دقایق امور وغوامض احوال مُلك هیچ کس مانند او نه ، واقف بر
12 جملگیٔ احوال ملك ؛ امّا چون گل کوتاه عمر و مانند حباب اندك

1 او AE : — H || 6 الدنیا و EH : — A || 9 سخن H : — AE || شیرین‌بذله AH : سر بن بدله E || 11 وغوامض AE : وعوارض H || احوال EH : — A || او AE : — H || 12 ـ 1 چون ... بوذ C : — راوندی || کوتاه عمر H : — AE

1 بعد از سلطان سنجر : برای آنچه در زمان‌اسارت سنجر در خراسان ونیشابور حادث شده‌است رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۱ و ۱۳۸ ببعد || 3 محمود خان : محمود تکین ومحمود خان ، زبده ، ص و۲۵۹ ۲۸٤ ؛ الخان محمود بن محمد بن بغر خان وهو ابن اخت سنجر ، ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۱ || 6 السلطان ... محمود : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۳٦۷ ببعدها ؛ زبده ، ص ۱۱۹ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۹٦ — ۹۹ ؛ راوندی ، ص ۲۰۳ — ۲۰٦ ؛ روضة الصفاء ج ٤ ، ص ۱۱۵ ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۲۰ ببعد || 9 نیکو خط وعبارت الخ . : ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ٤۷۱ ؛ زبده ، ص ۱۵۵ ؛ اخبار ، ص ۹۹ ؛ راوندی ، ص ۲۰۳ ، ح ۹

زندگانی بوذ ، و از بسیاریٔ مباشرت علّتهای مزمن برو مستولی شذ
شعفی عظیم و ولعی بکمال داشتی بکبوتر و مرغان قفصی وشکرهٔ خوب ،
3 چون سنقور ترکستانی وشاهین بحری وکوهی و باز شاهی ودهستانی
و روستایی وآشیانی وباشهٔ جرجانی وکیدانی وسگان غوری وکهساری
< و > عراقی و یوز قمّی و نیم روزی وقهستانی وبامیانی ، وانواع
6 شکره که ملوك و سلاطین را باشذ ، بداشتن هر صنفی رغبتی ومحبّتی
هر چه تمامتر داشت ، وتمامت اوقات او بر طُعمه وباوْلیی وحلّ وعقد
ایشان مصروف ، چنانک بمصالح جزؤی مملکت نمی رسیذ ، و پروای
9 هیچ کاری دیگر نداشت ؛ آورده اند که چهار صد سگ شکاری
داشت بقلادهٔ زر ، و بعضی مرصّع و بندهای ابریشمین وجلها زربفت
بعد از وفات پذر در سنهٔ احدی عشر وخمسایه [۵۱۱] بر تخت
12 نشست ؛ وچون عمّش سلطان سنجر بعراق آمذ بعد از هشت ماه ،
با او مصاف داذ ، وشکسته شذ ؛ عم اورا باز خواند ، و بنواخت ،
وبعراق بسلطنت بنشانذ ، ودختر خویش مهملك خاتون را بزنی بوَی
15 داذ ؛ ودختر را از خراسان با اُهبتی تمام ومهاد مرصّع وپیلان کوه
هیکل بعراق فرستاذ ؛ بعد از مدّتی مهملك خاتون در سن هفده

1 برو EH : بدو A ‖ 2 و ولعی بکمال EH : وولوعی کمال A ‖ بکبوتر ... قفصی C : — راوندی ‖ قفصی H : — AE ‖ 3 ـ 7 چو سنقور . . . داشت C : — راوندی ‖ 3 وباز شاهی H : وبادشاهی AE ‖ 4 وآشیانی (؟) : واشانی H اسنانی E، — A ‖ وباشهٔ AH : وباشه و E ‖ وکیدانی A : وکنذانی، لعله کیلانی EH ‖ وسکان EH : وشکال A ‖ غوری AH : عواری E ‖ وکهساری H : وقصاری E ، — ‖ 5 وعراقی : عراقی AEH ‖ ونیم روزی AH : ونیم روز A ‖ 7 وباولی H : باولی AE ‖ 14 ـ 16 خاتون را ... خاتون H : خاتون AE

1 علتهای مزمن برو مستولی شذ : مقایسه کنید به زبده ، ص ۱۲۳ ببعد ‖ 14 بسلطنت بنشاند : رجوع شود اینجا ص۸۱

سالگی بمرد ، خواهرش را امیر ستّی خاتون مادر گوهر نسب را بجای
او فرستاذ ؛ واین سلطان محمود در پادشاهی ممکّن بوذ ، واغلب مقام
3 او باصفهان بوذی وبغداذ ؛ یک نوبت میان او وخلیفه المسترشد
وحشتی پدید آمذ ، وکار بذانجا انجامید ، که بغداذرا حصار داذ
وبستذ ؛ وبعد ازان مصالحتی میان ایشان برفت ، واز خلیفه عذر
6 خواست ؛ سلطانی مبارک سایه بوذ ، خادمان بسیار داشت ؛ بحکم آنک
در سرای زنان بسیار نشستی ، لاجرم خادمان او همه بدولت ونعمت
بی‌گران رسیذند ؛ و در عراق مدارس و خیرات ساخته است
بهر مواضع

9 و بر احوال دیوان ودفاتر نیک وقوف داشتی ، واز إقطاعات حشم
باخبر بوذی ؛ وهر روز دفتر روزنامج ودستور أوارِج وجامع الحساب
از مستوفی بخواستی ، ومطالعه کردی ، وهیچ احوال برو پوشیذه نبوذی ؛
12 وهمچنین از عارض دفتر عرض حشم وتوجیهات ایشان از ممالک طلبیذی ،
وجرایت حواشی ووظایف ورواتب ساکنان درگاه دانستی ؛ واز
عراق بهیچ طرف سفر نکرده بوذ ، امّا بهر موضع که شکارگاهی
15 و مرغزاری بوذی ، آنجا نزول کردی ، و شکره پرانیذی ،

---

3 نوبت EH : روز A ‖ المسترشد EH : + بالله A ‖ **4** بغداذ را AE : بغداذ H ‖ **5** وبعد EH : بعد A ‖ **6** خواست EH : بخواست A ‖ **7** بی‌کران H : — AE ‖ **7 ـ 8** و در عراق ... مواضع C : — راوندی ‖ وعراق EH : + ودرعراق A ‖ **10** روزنامج ... الحساب C : — راوندی ‖ روزنامج EH : روزنامجه A ‖ اوارج AH : اوارْح E ‖ **12** ـ ص ۱۰۹ ، **1** همچنین... وفات یافت C : — راوندی ‖ **14** نکرده بود AE : نکرده H

---

4 ـ 5 بغداذ را حصار داذ وبستذ : درسال ۵۲۰ ؛ رجوع شود به ابن‌الاثیر (وقایع این سال) ؛ زبده ، ص ۱۵۲ ؛ اخبار ، ص ۹۷ (محاصرهٔ بغداد در سال ۵۲۰ ؛ ضبطش در ۵۲۱) ؛ راوندی ، ص ۲۰۵ ، ح ٤

وآهو دوانيذى ، ووحوش وطيور صيد كردى ؛ در سنهٔ اربع وعشرين وخمسمايه [٥٢٤] برادرش مسعود خلاف كرد ، وبقصد او از آذربيجان لشكرى بياورد ، سه شنبه شانزدهم ربيع الاول در حدود اسد آباذ 3 جنگ كردند ، طلايع سلطان مسعود شكسته شذ ، وهزيمت بميمنه رسيذ ؛ امير قسيم الدوله بُرسُوقى دركمين بوذ ، بر لشكر مسعود حمله كرد ، وايشان را بشكست ؛ مسعود وچبوش بك ولشكر بگريختند ، 6 وبرسُوقى بر اثر ميرفت ، وايشان را ميكُشت ؛ مؤيّد الدين طغرائى وزين الكُتّاب اسير شذند ؛ هر دو را پيش تخت سلطان محمود آوردند ، بفرموذ ، تا هر دو را هلاك كردند ؛ وبرسوقى بر اثر سلطان مسعود 9 مى‌تاخت تا حدود قُرَىِ همذان او را بگرفت ، وپيش برادرش محمود آورد ؛ محمود خلعتى كه سلطان سنجر باو داذه بوذ درو پوشانيذ ، وهر چه از رخت او بغارت برده بوذند ، باز داذند 12

وسلطان محمود شانزدهم شوال سنهٔ خمس وعشرين وخمسمايه [٥٢٥]

---

1 وآهودوانيذى AE : — H ‖ وعشرين : لعله عشر ‖ **2** وبقصد او : وبقصد H وبقصد او (+ لشكرى) AE ‖ **3** لشكرى EH : — A ‖ شانزدهم AE : شازدهم H ‖ **4** بميمنه AE : ميمنه H ‖ **6** وچبوش بلك : وحموش بلك EH وحبوش بلك A جوشبك ـ اخبار وزبده، جيوشبك ـ ابن‌الاثير ‖ **10** قرى A : فرى H قرا E ‖ برادرش A : براذر H ، در E محو شده ‖ **11** درو A : در H ، در E محو شده ‖ **13** شانزدهم H : پانزدهم A ، در E محو شده ‖ وعشرين A : وخمسين H ، در E محو شده

1ـ2 در سنهٔ ٥٢٤ : درهمهٔ منابع عربى در سال ٥١٣ (زبده ، ص ١٣٢ ببعد ؛ اخبار ، ص ٩٦ ببعد) وممكن است كه در اصل ٥١٤ بوده باشد ‖ **3** اسد آباذ : مدينة بينها وبين همذان مرحلة واحدة نحو العراق (ياقوت ، معجم البلدان، ج ١ ، ص ٢٤٥) ‖ **7** مؤيد الدين طغرائى : شاعر وحكيم مشهور ابو اسماعيل الحسن بن على الطغرائيست ، رجوع شود به Brockelmann, *GAL*[2] ، I ، 286 ؛ *Suppl.* ، I ، 439 ببعد ‖ **8** زين الكتاب : زين الكفات ابوالفتوح ـ زبده ، ص ١٣٣

بشهر همذان وفات يافت ، مدّت پاذشاهی او چهارده سال بوذ ، ومدّت عمرش بیست وهفت سال

3 حليت او : گرد چهره‌ٔ سرخ واسفيد گرد محاسن ربع القامة قوى بازو متناسب اعضا مبارك لقا سياست بها

اسامیٔ وزراء و حاجبانش :

6 الوزير : ربيب الدولة ابو منصور القيراطى

الوزير : كمال الدين شمس الكفاة السميرمى

الوزير : شمس الملك عثمان بن نظام الملك

9 الوزير : شرف الدين انوشروان بن خالد الكاشى

الوزير : قوام الدين ابو القسم

الحجّاب : محمد بن على بار ، طغايرك ، ارغان

12 چون سلطان محمود وفات يافت ، براذرانش مسعود وسلجوق

---

3 اسفيد EH : سفيد A ‖ 4 مبارك . . . بها C : — راوندى ‖ مبارك AE : — H ‖ سياست بها AE : ساست بها H ‖ 5 حاجبانش EH : حجاب A ‖ 6 ربيب EH : ابيب A ‖ 6 القيراطى AE : در H محو شده ‖ 7 الدين EH : — A ‖ السميرمى EH : السميرجى A ‖ على بار : على دار AEH ‖ 7 طغايرك : طغارك H طغا ترك AE ‖ ارغان : ارغان AEH ‖ 12- ص ۱۱۰ ، 4 چون سلطان ... رفت C : — راوندى

---

1 مدت پاذشاهیٔ او ۱٤ سال : در ابن الاثير (ج ۱۰ ، ص ٤۷۱) : ۱۲ سال و ۹ ماه ؛ در اخبار (ص ۹۹) : ۱۳ سال و ۸ ماه وچند روز ؛ راوندى ، ص ۲۰۳ ، ح ۷ ‖ 6 ابو منصور : ابن الوزير ابى شجاع - راوندى ، ص ۲۰۳ ، ح ۱۰ ‖ 7 كمال الدين : ابو الحسن على بن احمد - زبده ، ص ۱۲٦ ‖ 9 انوشروان : رجوع شود به ديباچهٔ زبده ؛ راوندى ، ص ۲۰۳ ، ح ۱۳

با خلیفه سوگند خوردند، که در طاعت او باشند، و با لشکری بحدود دینَوَر با عمّ خوذ سنجر مصاف داذند؛ از طرفَین چهل هزار کس کُشته شذند، و براذران منهزم گشتند؛ سلطان سنجر طغرل بن محمد 3
بن ملکشاه را بپاذشاهی نشاند، ومظفّر و منصور با خراسان رفت

ثامنهم السلطان المعظم رکن الدنیا والدین ابو طالب طغرل بن محمد بن ملکشاد بن الپ ارسلان 6

سلطان طغرل بن محمد پاذشاهی بوذ بعدل وسیاست موصوف وبا حیا وحمیّت، وکرم وشجاعت بر اخلاق او غالب، واز هزل وفواحش دور؛ در مدّت ایالت سلطان محمود او با خدمت وملازم عمّ 9
بوذی سلطان سنجر نوّر اللهُ قبرَه؛ وبعد از وفات سلطان محمود سلطان سنجر ولی عهدی بذو تفویض کرد، و مسعود و داود وبراذران ببغداذ رفتند منهزم؛ در صفر سنهٔ سبع وعشرین وخمسمایه [٥٢٧] خلیفه 12

1 بحدود EH : در حدود A ‖ 4 با AE : تا H ‖ 10 بوذی AE : بردی H ‖ وفات H : — AE ‖ 10 ـ 11 سلطان سنجر AE : سنجر H ‖ 12 سبع H : خمس AE ‖ خلیفه H : — AE

1 ـ 2 بحدود دینور مصاف داذند : رجوع شود به زبده، ص ١٥٧ ـ ١٥٨ ؛ اخبار، ص ١٠٠ (در سال ٥٢٦) ‖ 5 ـ 6 ثامنهم ... طغرل : ابن الاثیر، ج ١٠، ص ٤٧٦ ببعدها؛ زبده، ص ١٥٦ ـ ١٧٢ ؛ اخبار، ص ٩٩ ـ ١٠٥ ؛ راوندی، ص ٢٠٨ ـ ٢١٠ ؛ روضة الصفاء، ج ٤، ص ١١٥؛ حبیب السیر، ج ٢، ص ٥٢١ ‖ 12 در صفر سنهٔ ٥٢٧ : اخبار، ص ١٠٢ (در اینجا : خلیفه در جمعهٔ آخر ماه محرم از سال ٥٢٧ بنام او خطبه خواند) وابن الاثیر، در وقایع سال ٥٢٧

مسترشد در بغداذ خطبه بنام او کرد ، و بعد ازو بنام براذرش داود
بن محمود ، و ایشان را تشریف داذ ، و بآذربایگان فرستاذ ؛ طغرل چون
3 بعراق آمذ ، میان او و براذران مسعود و داود چند نوبت مصاف رفت ،
آخر طغرل شکسته شذ ، مسعود بهمذان مقام ساخت ؛ در سنهٔ ثمان
وعشرین [۵۲۸] ببغداذ رفت ، طغرل را ملک مهنّا نبوذ ، بجانب
6 خوزستان میرفت ، خواجه قوام الدین را که وزیر او بوذ در لیشتر
بیاویخت ، چه سرگردانئ خویش همه ازو میدانست ، واز نَحْنُ
قَسَمْنَا بَیْنَهُم مَعِیشَتَهُم فِي الحَیوةِ الدُنیا (۴۳/۳۲) نمی اندیشیذ ،
9 وَرَفَعْنَا بَعْضَهُم فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ (۴۳/۳۲) نمی دانست ؛
لاجرم زید و عمرو را در کار إرادت ومشیّت باريِ تعالَی شریک
ومعاون میکرد ، از ناگاه در محرم سنهٔ تسع وعشرین وخمسمایه
12 [۵۲۹] بدر همذان وفات یافت

عمرش مدّت بیست و پنج سال بوذ ، پاذشاهیش سه سال

حلیت او : سرخ چهرهٔ فراخ پیشانی محاسن کشیذه تُنُک ذوابه

---

1 وبعد ازو AE : — H || **2** داذ EH : — A || **3** وبراذران A : براذر او H براذران E || وداود C : — راوندی || رفت EH : دادند A || **5** مهنا EH : مهیا A || **7-11** واز نحن ... میکرد C : — راوندی || **10** ومشیت H : — AE || **11** محرم H : — AE || **12** وفات AH : + وفات E || **13** پاذشاهیش EH : پادشاهیٔ او A

---

1 او کرد : یعنی سلطان مسعود || **4** شکسته شذ الخ . : رجوع شود به ابن الاثیر وقایع سالهای ۵۲۷ ، ۵۲۸ ؛ اخبار ، ص ۱۰۴ || **6** خواجه قوام الدین ... در لیشتر بیاویخت : یعنی قوام الدین الدرکزینی ؛ زبده ، ص ۱۶۸ ببعدها (در شابورخاست) ؛ اخبار ، ص ۱۰۴ (در اصفهان) || **11** در محرم سنهٔ ۵۲۹ ... وفات یافت : کذا در ابن الاثیر (در وقایع این سال) ؛ بقول زبده ، ص ۱۷۲ واخبار ، ص ۱۰۵ در سال ۵۲۸ || **13** عمرش ... ۲۵ سال : سلطان طغرل در محرم سال ۵۰۳ تولد یافته است (ابن الاثیر ، در سال ۵۲۹) درین حال عمرش ۲۶ سال است || پاذشاهیش ۳ سال : دو سال ویک ماه یا دو ماه (اخبار)

دراز قامت باعتدال قطر یال و پشت او بسته ابرو گشاذه ستبرساق وبازو

وزراء وحجّاب :

الوزیر : قوام الدین ابو القسم الدرگزینی 3

الوزیر : شرف الدین علی بن رجاء

الحجّاب : منکوبرز ، یونس ، تتار

تاسعهم السلطان الاعظم غیاث الدنیا و الدین ابو الفتح مسعود بن محمد بن ملکشاه بن الپ ارسلان 6

سلطان مسعود پاذشاهی بوذ با فرّ وشکوه تهمتن حیدر دل رحیم کریم عادل ، در آل سلچوق بقد و قامت وقوّت وشوکت او پاذشاهی 9 نبوذ؛ آرایش تخت وزینت میدان بوذ ، وشکوه باغ وایوان ؛ بحملهٔ سپاهی بشکستی ، وبزخمی شیری ؛ خوش خوی بوذ ، طرب و هزل دوست داشتی ، مبارکْ سایه وفرُّخ پی ؛ درعهد او خلایق عالم آسوده بوذند ، ودرِ نعمت 12 ومسرّت وشاذی بر جهانیان گشاذه ، سپاهی با ساز وعُدّت ، ورعیّتی در پناه امن و رفاهیت وراحت ، عالمِ زاهد دوست بوذ ، ودرویش بخشای

1 ابرو EH : وابرو A || 2 ـ 5 وزراء ... تتار C : — راوندی || 2 حجاب EH : + او A || 4 علیEH : —A || رجا EH : رضا A || 5 الحجاب ... تتار AH : —E || تتار: بتار H تپار A || 6 ـ 7 تاسعهم ... الپ ارسلان AE : — H || 10 بحملهٔ EH : بجملهٔ A || 11 شیری ـ راوندی : سری AEH || بوذ AH : —E || 12 فرخ AE : فراخ H || 13 کشاذه H : کشوده AE || 14 پناه H : پنه EH ، — A || عالم EH : + بوذ A || بخشای EH : بخشایش A

3 قوام الدین ... الدرکزینی : رجوع شود به زبده خاصة ص ۱۲۰ و ۱۶۸ ببعد || 4 شرف الدین علی بن رجاء : رجوع شود به زبده ، ص ۱۷۱ ببعد || 7 مسعود بن محمد : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۱ ببعدها ؛ زبده ، ص ۱۷۲ ـ ۲۲۷ ؛ اخبار ، ص۱۰۶ ـ ۱۲۳ ؛ راوندی ، ص ۲۲۴ ـ ۲۲۶ ؛ روضه الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۱۵ ببعد ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۲۲ ـ ۵۲۶ || 11 طرب وهزل دوست : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰۵ ؛ زبده ، ص ۲۲۷ ؛ راوندی ، ص ۲۲۵ ؛ ج ۱۱

وبا مردم سلیم القلب ومجانین و مرغان محبوس انسی دوست داشتی ؛
و با ایشان از زبان سَرّ سخنها گفتی ؛ برجمله از تنعّم و تکلّف و رعونت
3 و تکبّر دور بوذی ، و از شکار سیری نیافتی ، وبه تنها بر شیر کُشتن
دلیر و ماهر بوذی ، چنانک هیچ آفریذه معاون و مساعد او نبوذی ؛ و در
صفهاء مصاف خوذ حمله بردی ، کس را مجال ننهاذی ؛ خزانه‌اش
6 اغلب خالی بوذی ، و حَملْها که از أطراف رسیذی ، هم در بارگاه
ببخشیذی

وچون براذرش سلطان طغرل بهمذان در سرای علاء الدولة فرمان
9 یافت ، او ببغداذ بوذ ؛ اُمراء عراق مُسرِعی دوانیذند باستحضار او ؛
وسلطان داود بتبریز بوذ ، واتابک قراسنقور درخدمت او ؛ پیش
او هم قاصد فرستاذند ، واو را بپاذشاهی خواندند ؛ بدرهمذان سلطان
12 مسعود مسابقت نموذ ، چون از حُلْوان بگذشت ، راههای عراق ببرف
آگنده بوذ ؛ وسرما بغایت سرد ؛ شتران درپیش داشتند ، تا راه
میکوفتند ، وسواران برعقب ایشان میراندند ، تا بحدود کرمانشاهان
15 ودر . . . . وروذراور ناگاهی بدر همذان رسیذند ، امرا بضرورت
آنچه بذو راضی بوذند ، وآنچه با براذرش داود بیکبار دست بوس

1 ـ 3 با مردم . . . . بوذی C : — راوندی ‖ **1** ومجانین EH : و بمجانین A ‖ دوست H : — AE ‖ **2** زبان A : زنان H زبان E ‖ تنعم ~ تکلف A ‖ **3** وتکبر AE : — H ‖ بوذی A : بود EH ‖ **4** ماهر بوذی C : + واسپی آزموده خاص این کار را داشت وتا بتاریخ سنهٔ ۵۷۷ مؤلف این کتاب دیدکه آن اسپ بنوت بسر تربهٔ سلطان آوردندی ـ راوندی ‖ **6** مجال EH : محل A ‖ **8** بهمذان H : در همذان AE ‖ **9** باستحضار EH : باحضار A ‖ **11** واورا EH : اورا A ‖ خواندند EH : بخواندند A ‖ نموذ AH : بنموذ E ‖ **14** تا بحدود ... وروذراور C : — راوندی ‖ **15** ودر... : کذا در EH ، در A بیاض موجود نیست

6 حمله بردی : رجوع شود به راوندی ، ض ۲۲۶ ، ح ٤

کردند ؛ و دیگر روز بر تخت نشست ، وبار داذ ؛ و سلطان سنجر دختر خوذ گوهر خاتون را بزنی بوی داذ

3 خلیفه مسترشد در بغداذ از ائمّه استفتا خواست ، وخطبه از نام مسعود بینداخت ، و بانام سلطان سنجر کرد ، واز بغداذ روی بکوهستان عراق نهاذ ، خواست که ملک خراسان وعراق در ضبط

6 آرذ ؛ برای استمداد واعتضاد این کار سلطان داود واتابک اقسنقور را بخواند ؛ چون از دینور بگذشت ، وبحدود اسدآباذ رسیذ ، بمرحلهٔ پنج انگشت نزول کرد ، سلطان مسعود بذو رسیذ ؛ بعد از

9 ملاقات امراء بغداذ بهزیمت شذند ، وروی لشکر مسعود ندیذند ؛ مسترشد برسر تلّی باخواصّ ایستاذه ، حاجب تتار را بفرستاذ ، تا او را زمین بوس کرد ، ونگاه داشت ؛ وبرای او نوبتی وسراپرده

12 ودهلیزی نو بزذند ، وأسباب مطبخ وشرابخانه وما لا بُدّ او جمله ترتیب کردند ؛ دیگر روز بگاه برسم طواعیّت پیش او رفت ، خلیفه او را بنشاند ؛ ازآنجا بیرون آمذ ، ودر روز روی بآذربیجان نهاذ ؛ چون

15 بمراغه رسیذ ، بدیه نالق نزول کرد ؛ رسولان سلطان سنجر برسیذند ، سلطان مسعود باستقبال ایشان رفت ؛ باطنیان فرصت نگاه

---

1 ـ 2 وسلطان سنجر ... داذ C : وداود را ولی عهد کرد وکوهر خاتون دختر خوذ را بذو داذ – راوندی ‖ **3 ـ 4** در بغداذ ... کرد C : — راوندی ‖ **5** عراق نهاذ AH : نهاذ E وعراق نهاذ ـ راوندی ‖ خراسان ~ عراق AE ‖ **6** آرذ EH : آورد A ‖ **7** رسیذ AE : — H ‖ **9** لشکر H : — AE ‖ **10** سر EH : — A ‖ تتار H وراوندی : دینار AE ‖ **12** دهلیزی AE : دهلیز H ‖ بزذند AH : بردند E ‖ **13ـ14** دیکرروز ... بیرون‌آمذ C : — راوندی ‖ **13** برسم AH : رسم E ‖ پیش‌او EH : پیش A ‖ **14 – 16** چون... رفت C : — راوندی ‖ **15** نالق H : در E محو شده ، نالق A

---

3 ـ 4 خطبه ... بینداخت : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱٤ ‖ **9** بهزیمت شذند : در ۱۰ رمضان سال ۵۲۹ ، این جنگ در دای مرک (یا دایمرج) بود ، نه در پنج انکشت ، ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۵ ؛ زبده ، ص ۱۷۷

داشتند ، در نوبتی رفتند ، واو را کارد زذند ، وبکشتند ؛ این واقعه
در ذی‌القعدهٔ سنهٔ تسع وعشرین وخمسمایه [٥٢٩] بوذ
3 سلطان ازان حادثه مهموم ومحزون شذ ؛ آنگاه بکزستان عراق
کشیذ ، واز آنجا ببغداذ آمذ با سپاهی گران ؛ وراشد پسر مسترشد
عزم لشکرکشی وانتقام خون پذر خویش داشت ، وقحط سالی عظیم بوذ
6 درهمه عراق وکوهستان ؛ راشد از بغداذ بیرون رفت ، بعزم اصفهان ،
ومدّتی آنرا حصار داذ ، از غلاء وتنگی مردم یکدیگر را میخوردند ؛ سعد
الدوله والیٔ اصفهان بوذ ، ملاحده راشد را کارد زذند ، شهید شذ ،
9 واوخطبه از نام مسعود با نام داود کرد ؛ سلطان براذر مسترشد المقتفی
لأمرالله را بیرون آورد ، وبخلافت بنشاند ، وبرو بیعت کرد ؛ خلیفه فاطمه
خواهر مسعود را بخواست ، واز بغداذ بهمذان آمذ ؛ جماعتی امرا با بُرسُق
12 صاحب الیشتر همعهد شذه بوذند بر مخالفت سلطان ، ودر خواستهاء
نا واجب میکردند ، بحدود الیشتر در مرغزاری فرو آمذه بوذند ؛ سلطان

---

2 تسع ـ زبده : سبع C ‖ بوذ C : + ودرجهٔ شهادت یافت ـ راوندی ‖ **3** بکزستان E : بکزستان H بکندستان A ، — راوندی ‖ **10** لامرالله را : بأمرالله را H بامرالله E بالله A ‖ کرد H : کردند AE ‖ **10 ـ 11** خلیفه ... بخواست C : — راوندی ‖ **12** الیشتر H : لیشتر E لدشتر A ‖ بر مخالفت EH : وبر مخالفت A ‖ ودر EH : در A ‖ **13** ألیشتر EH (کذا) : لیشتر A

---

1 واورا : یعنی خلیفه المسترشد را ‖ این واقعه الخ . : در ١٨ ذی‌القعدهٔ سال ٥٢٩ ، ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ١٦ ببعد ؛ زبده ، ص ١٧٧ ببعد ؛ اخبار ، ص ١٠٧ ؛ راوندی ، ص ٢٢٨ ، ح ٢ ‖ **4** وراشد الخ . : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٢٢ و٢٦ ؛ زبده ، ص ١٧٩ ببعدها ؛ اخبار ، ص ١٠٨ ‖ **7** از غلاء الخ . : رجوع شود به زبده ، ص ١٠٨ (عماد الدین آن وقت در سن کودکی آنجا بود) ‖ **8** راشد را کارد زذند : در ٢٥ رمضان ٥٣٢ (ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٤١) ؛ اخبار ، ص ١٠٩ ؛ زبده (در ٢٦ رمضان) ؛ راوندی ، ص ٢٢٩ ، ح ٣ ‖ **9** سلطان ... المقتفی لامرالله را ... بخلافت نشاند : در ١٨ ذی‌الحجه ٥٣٠ (ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٢٨ ؛ زبده ، ص ١٨٣ ؛ راوندی ، ص ٢٢٩ ، ح ٦) ‖ **11** با برسق صاحب الیشتر : در ابن الاثیر (ج ١١ ، ص ٣٠) : وبرسق بن برسق صاحب تستر ؛ راوندی ، ص ٢٢٩ ، ح ٨

ازهمذان شب را برنشست ، و نیم روز بایشان رسیذ ، ایشان همه خفته وآسوذه ، سلطان میان لشکرگاه درخیمهٔ امیری فروذ آمذ ؛ چون اُمرا را خبر شذ ، برو جمع آمذند ، همه را عفو کرد ، واز سر گناه ایشان 3
برخاست

وزمستان دیگر بجانب بغداذ رفت ، وکمال الدین محمد خزانه دار را وزارت داذ ، واو مردی متهوّر ومبارز بوذ ، وکفایت وشهامت تمام 6
داشت ، و بر دقایق امور ملک ودولت نظری بکمال ؛ امرا را حشمت وحرمت نمی‌داشت ، < وبقدر واندازهٔ لشکر > نان پاره بکسان میداذ ؛ امرا باتّفاق نامه باتابک قراسنقور نوشتند ، که این وزیر بر ما 9
استهزا واستخفاف میکند ؛ وکس را محل نمی دهذ ؛ وسلطان را بر تو متغیّر گردانیذه است ، تدبیرکار خویش بکن ، مباذا که استیلاء او زیادت شوذ 12

قراسنقور درخدمت سلچوقشاه از آذربیجان بیامذ ، وبمرغزار سگک فروآمذ ، که سلطان او را نامزذ پارْس کرده بوذ ؛ وبراذرش سلچوقشاه را آنجا بملکی بنشاند ؛ از مرغزار سگک پیغام بسلطان فرستاذ ، که بذین 15
کار قدم برندارم ، تا سر ودست محمد خازن را بمن نفرستی ؛ سلطان مضطرّ شذ ، ومدهوش ماند ؛ عاقبت محمد خازن را بگرفتند بتغلّب ،

6 ومبارز بوذ AE : — H ‖ 7 ملک EH : — A ‖ امرا را EH : امراء A ‖ 7 ـ 8 حشمت ~ حرمت A ‖ 8 بقدر واندازهٔ لشکر ـ راوندی : — C ‖ بکسان EH : +دیکر A ‖ 10 نمی دهذ AH : نمی نهذ E ‖ وسلطان را H : سلطان را AE ‖ 11 او EH : — A ‖ 13 بیامذ C : + وبر اعلم کذشت ـ راوندی ‖ 16 خازن را EH : خازن A

5 وکمال الدین محمد : ابن علی الخازن ، در سال ۵۳۳ وزیر شد ، زبده ، ص ۱۸۶ ؛ اخبار ، ص ۱۱۱ ؛ راوندی ، ص ۲۳۰ ، ح ٤ ‖ 8 حرمت نمی داشت : رجوع شود به زبده ، ص ۱۸٦ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ٤۲

و در زیر علم سر و دستش جذا کردند، < و بقراسنقور فرستاذ > ؛ قراسنقور
بپارس شذ؛ ومنکو برز را بشکست ، و سلچوقشاه را بملکیٔ آنجا نصب کرد
3 و وزارت سلطنت بهمذان بعزّ الملک داذند ، که کتخذای قرا
سنقور بوذ ؛ قراسنقور از پارس باز گشت ، منکوبرز باز آمذ، سلچوقشاه
رنجور بوذ ، در محفّه میگریخت ، بحدود محروسهٔ بهنزاد منکوبرز پیش
6 آمذ، و زمین ببوسیذ، گفت: من بندهٔ فرمان بردارم ، و ولایت < از آن >
تواست ، کجا می روی ، وچرا روی؟ اگر بنده لایق بندگی نیست ، اینک
سر وتیغ ؛ وبسیاری زاری کرد ، واو را بشهر شیراز باز آورد ؛ وبقلعهٔ
9 دز سپیذ فرستاذ بگرم سیر بحدود نوبندگان وبرشاور، ودر روی زمین
قلعهٔ از آن حصین‌تر ومحکم‌تر و بزرگتر نیست ؛ بران چندان چشمهاء
آب است ، که آسیاها بگردانند ، ودرختان میوه دار از أنگور و نار
12 وسیب و انجیر وانگبین بسیار، وچندان زراعت وعمارت دارذ ، که
حدّ و حصر آن ممکن نباشذ ، همه بشیراز آورند ؛ بدیوار حاجت ندارذ

---

1 وبقرا سنقور فرستاذ ـ راوندی : — C ‖ **2** منکوبرز C : منکوبرس ـ منابع دیکر ‖ منکوبرز را E : منکوبرز AH ‖ **3** سلطنت H : — AE ‖ **5** درEH : ودر A ‖ بحدود ... بهنزاد C : — راوندی ‖ محروسهٔ AE : محروسه H ‖ بهنزاد (کذا) AE : بهنزاد H ‖ **6** کفت EH : وکفت A ‖ ازآن ـ راوندی : — AEH ‖ **7** وچرا می روی E : — AH ‖ **7 ـ 8** اکر... بنده‌آورد C : — راوندی ‖ **9 ـ 1** بکرم سیر ... وکوه‌است C : — راوندی ‖ **9** نوبندکان AE : دوبندکان H

---

1 وبقرا سنقور فرستاذ : در شوال سال ۵۳۳ (زبده ، ص ۱۸۷ ؛ ابن الاثیر، همانجا ؛ اخبار ، ص ۱۱۲) ‖ **2** منکوبرز : صوابش بوزأبه ، رجوع شود به اخبار، ص ۱۱۲ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ٤٦ ؛ منکوبرس در سال ۵۳۲ کشته شده بود (ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۳۹) ؛ راوندی ، ص ۲۳۱ ، ح ٤ ‖ نصب کرد : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ٤٦ ؛ زبده ، ص ۱۸۸ ؛ اخبار ، ص ۱۱۲ ؛ راوندی، ص ۲۳۱ ، ح ۵ ‖ **3** بعز الملک : مجد الدین عز الملک ابو العز البروجردی ، زبده ، ص ۱۸۷ ‖ **4** و **5** مکنوبرز : والصواب بوزأبه همچنانکه در منابع دیکراست

از غایت بلندی و رفعت، وجمله کمر وکوه است؛ سلچوقشاه آنجا بماند، و وفات یافت

3 اتابك قراسنقور با همذان آمذ، از سلطان تشریف یافت، وبآذربیجان رفت، وآنجا فرمان یافت؛ بعد از وفات او چاولیٔ جاندار بزرگ ومعتبر شذ؛ وسلطان مسعود از همذان برَی آمذ، که سلطان 6 اعظم سنجر بر عبّاس < والیٔ ری > متغیّر بوذ؛ وسلطان مسعود را فرموذ، تا او را بگیرذ، ورَی ازو باز گیرذ؛ چون سلطان برَی رسیذ، عبّاس استقبال کرد، وپیشکشهاء غریب وخدمتهاء پسندیذه آورد؛ 9 سلطان مسعود مصلحت ندیذ او را رنجانیذن، که مردی غازی بوذ، وبذنامی حاصل میشذ؛ از ری بهمدان آمذ، واز آنجا باصفهان شذ؛ ودرین وقت امیر حاجب عبد الرحمن بوذ، سلطان را مهمانی 12 کرد، چنانک در هیچ عهدی مثل آن کس مشاهده نکرده بوذ از تکلّفها وبخششها وپیش‌کشی؛ وعبد الرحمن وبُزأَبه وعبّاس با یکدیگر هم‌عهد شذه بوذند در مخالفت سلطان، وسوگندهاء مغلّظه 15 خورده، که باقیٔ عمر موافق باشند در غیبت وحضور، و دائم یکی پیش تخت سلطان ملازم باشذ، ومحافظت غایبان کنذ

---

1 ورفعت H : رفعت E ، — A || وکوه AE : کوه H || بماند EH : نماند A || 6 والیٔ ری ـ راوندی : — C || 7 سلطان AE : — H || 8 کرد EH : — A || 11 عبدالرحمن بوذ C : + سران امرا با او یکی شذند در قصد خواجه عزالملك، وسلطان را بر آن داشتند تا باصفهان او را بگرفت وبامیر حاجب تتار سپرد، چون بدر همذان رسیذ درگذشت ـ راوندی || 13 وبزأبه : ورابه EH وبزایه A || 14 مغلظه EH : مغلطه A || 14 ـ 16 وسوکندها... کنذ C : — راوندی || 15 باشند AE : باشذ H || ودائم EH : ودائما A

4 فرمان یافت : زبده، ص ۱۸۹ ؛ ابن الاثیر، ج ۱۱، ص ۵۲ ؛ راوندی، ص ۲۳۲، ح ۱ ؛ در سال ۵۳۵ در اربیل || 6 عباس والیٔ ری : رجوع شود به اخبار، ص ۱۱۳ || 7 وری ازو باز گیرذ : در سال ۵۳۶ (ابن الاثیر، ج ۱۱، ص ۵۴ ؛ راوندی، ص ۲۳۲، ح ۳) || 9 مردی غازی بوذ : رجوع شود به زبده، ص ۱۹۱ ببعد ؛ راوندی، ص ۲۳۲، ح ۵

عبد الرحمن پیغام بایشان فرستاذه بوذ ، وایشان را خوانده ؛ نا گاه خبر وصول بُزَابه باصفهان رسیذ ، و هر دو ملکٔ زاذگان محمد
3 و ملکشاه را آورده بقصد مخالفت ؛ وبا سلطان زیادت لشکری نبوذ ، حالی مُسرِعان دوانیذ بآذربیجان باتابکٔ ایلدگز ، که مِطواع ترین بندگان خاص بوذ ، و فرموذ ، که هر چه زوذتر بما پیوندذ ؛ سلطان بطرف
6 بغداذ گوچ کرد ؛ هنوز سه مرحله پیش نرفته بوذ ، که بُزابه بهمذان رسیذ ؛ و اتابکٔ ایلدگز با سپاهی تمام ساخته وامراء آذربیجان از راه سیاه کوه ودینور بکرمانشاهان بخدمت سلطان رسـیذند ؛ سلطان
9 بایشان مستظهر شذ ، ولشکر را طمأنینت پدیذ آمذ ؛ بحلوان برفی آمذ ، که در سرد سیر چنان نیایذ

وسلطان سه ماه زمستان ویکٔ ماه بهار ببغداذ مقام کرد ، وازآنجا
12 براه دربند قرابیلی بجانب آذربیجان رفت ، وملکٔ زاذگان ارسلان وملکشاه بن سلجوق را که در خدمت بوذ ، بقلعهٔ تکریت بسپرد بامیر مسعود که ، شحنهٔ بغداذ بوذ ، وکوتوال قلعه تکریت
15 سلطان از آنجا بمراغه آمذ ، وامراء آذربیجان با چاولی بخدمت

---

2 بزاپه EH : برابذاپه (كذا) A ‖ **3** آورده H : آورد AE ‖ **4** ایلدکز AE : ایلدکر H ‖ **5** هرچه EH : هر A ‖ **6** بزاپه A : بزابه EH ‖ **8** سیاه کوه ودینور C : — راوندی ‖ رسیذند EH : رسیذ A ‖ **12** قرابیلی H : قراسلی E قراتیکی A قرابلی ـ راوندی ‖ **13** وکوتوال... تکریت C : — راوندی

---

1 ناکاه خبر وصول بزاپه الخ. : در سال ٥٤٠ ؛ ابن الاثیر، ج ١١، ص ٦٨ ببعد؛ زبده ، ص ١٩٨ ؛ اخبار، ص ١١٤ ببعد ؛ راوندی، ص ٢٣٣ ، ح ١ ‖ **4** و **7** ایلدکز : در زبده (ص ١٩٩) واخبار (ص ١١٤) : جاولی الجاندار ‖ **9** برفی آمذ الخ. : اخبار ، ص١١٥ ؛ زبده ، ص ١٩٩ ببعد ؛ راوندی، ص ٢٣٣، ح ٣ ‖ **13** امیر مسعود: در زبده: مسعود البلالی، در ابن الاثیر: مسعود بلال ـ راوندی، ص٢٣٣، ح ٤ ‖ **15** بخدمت آمذند : زبده ، ص ٢٠٠ ؛ راوندی ، ص ٢٣٣ ، ح

آمذند ، چند روز آنجا مقام بوذ ؛ و ازآنجا با خدمت سلطان بمیانه
وکاغذ کُنان آمذند ، سلطان در آن وقت خاصبکِ پلنگری را
برکشیذه بوذ ، وروز بروز اورا تربیت و عنایت زیادت میکرد ؛ 3
وامراء حُسّاد را دشوار می آمذ ، وعثرات او میگفتند ، وقصد او میکردند ؛
وبا چاولی که دوم سلطان بوذ شکایتها کردند ، و فتنها انگیختند ،
تا عاقبت چاولی را با او بذ کردند ، وقصد مؤاخذت او نموذند ، امیر 6
چاولی نیز بگرفتن راضی گشت

سلطان را ازین سگالش درحقّ خاصبک پلنگری خبر شذ ، کس بچاولی
فرستاذ ، که من ترا پیش خویش بجهت دفع خصم آورده ام ، تا معاون 9
ومساعد من باشی ، بابتدا تو قصد خاصبک و برکشیذهٔ من میکنی ، از خرذ
ودرایت ورای وکاردانیٔ تو عجب است ؛ چاولی بترسیذ ، وده هزار
دینار در باریذ ، وپیغام بخواجه یاقوت قدیمی داذ ، وأعذار تمهید کرد ، 12
وخوذ را ازآن قصد وسگالش بری گردانیذ ؛ سلطان عذر او قبول
کرد ، وخاصبک را پیش چاولی بمیدان فرستاذ ، تا او گوی بازذ ،
واز چابک سواری وشجاعت خوذ اثری بوی نمایذ ، تا چاولی نیز 15

---

1 بوذ EH : کرد A ‖ 2 کاغذ کنان C :— راوندی ‖ آمذند EH : آمذ A ‖ پلنگری A : بلنکری : EH ارسلان بن بلنکری ـ راوندی ‖ 3 وروز ... میکرد C :— راوندی ‖ 5 ـ ص ۱۲۱ ، 12 که دوم ... فرستاذ C : در راوندی باختصار ‖ 8 پلنگری AH : + را E ‖ شذ AE : + که H ‖ 11 در ورای ~ وکاردانیٔ A ‖ 12 در باریذ : در بارنذ H در بارىد E در بازید A ‖ پیغام AE : در H بیاض ‖ قدیمی AH (؟) : لمی E (؟) ‖ 14 تا EH : تا با A

---

14 خاصبک پلنکری : بلك ارسلان بن بلنکری المعروف بخاصبک ـ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ٦۹ و ۷٦

داند، که سلطان تربیت او بی معرفت وعمدا نمی کند ، در إعزاز و تقرّب می افزایذ

3 چون چاولی گوی باختن واسب تاختن خاصبک بدیذ ، انگشت تعجّب بدندان تحیّر گرفت ، وآیت وَإِنْ یَکَادُ الَّذِینَ کَفَرُوا (٦٨/٥١) برو دمیذ ، وگفت : مثل او درین عصر نباشذ

6 شعر [مجتث] :

نزاذ مثل تو از ماذرِ زمانه سوار
سبک عنان و گران گرز وآهنین اندام

9 شگرف قامت وشیرافگن وقوی بازو
رفیع همّت وکوته ید و دراز حسام

واو را بفرزندی قبول کرد ، وتشریفی فاخر از اسپ خاص وسرفسار
12 وقلادهٔ مرصّع وکسوتهاء گرانمایه واسلحت شاهانه بخدمت سلطان فرستاذ

وخاصبک پسر ترکمانی بوذ ، از بقیت غُزان که بآذربیجان آمذه بوذند ؛ روزی غلامان سلطان در حدود سَرَاوْ واردبیل از رکاب
15 سلطان دور افتاذند ؛ بخاصبک رسیذند ، در زیر او اسپی باقیمت نیکو صورت یافتند ؛ او را گفتند : این اسپ می‌فروشی؟ گفت : نی که ازان پذرم است ، ومرا بر مال پذر حکم نیست ؛ إلحاح بسیار کردند ، که
18 پذرت چون بها بسیار بیند ، راضی شوذ ، إبا نموذ ، غلامان دزدیذه

---

6 شعر EH : — A || 8 سبک AE : سنبک H || 11 واورا AE : اورا H || 13 — ص ۱۲۳ ، 16 وخاصبک ... داشت C : — راوندی || 16 اورا EH : باو A || نی H : نه AE || 18 پذرت چون AH : چون پذرت چون E || بیند H : بوذ AE

14 سراو : مدینة باذربیجان بینها وبین اردبیل ۳ ایام (یاقوت ، معجم البلدان ، ج ۳ ، ص ٦٤)

در هم نگاه می کردند ، که صذ دینار بوی دهیم ، واسپ را بتغلّب ببریم ؛
چون زیرك بوذ ، ومقدّمهٔ اقبال دولت او خواسته بوذ ، حسّ آن
3 بهدایت عقل وادراك در یافت ، وراه خانهٔ او از پیش گرفته بوذند ،
بذان صوب مجال رفتن نبوذ ، باز پس نگریست ، راه گشاذه دیذ ،
اسپ را بدوانیذ ، وغلامان بر اثر وی می دوانیذند ، هیچ یك بذو
6 نرسیذند ، نا گاه در پهلوی تلّی بکوکبهٔ سلطان رسیذ ؛ خوذ را در
پیش سلطان انداخت ، وندانست ، که کیست ؛ گفت : ای امیر وسالار
جماعتی از خیل شما آمذه اند ، ومیخواهند ، که این اسپ از من باز
9 گیرند ، ومن بی اذن پذر این بیع نتوانم کرد ، الله الله مرا فریاد رس!

سلطان وأمرا درصورت روی وتناسب أعضا وقامت وبالا
وحرکات وسکنات موزون زیباء او نگاه کردند ، جمله بزبان حال گفتند :
12 مَا هَـٰذَا بَشَراً اِنْ هَـٰذَا إلاّ ملَكٌ كَرِيم (۳۲/۱۲) ؛ سلطان
امیری را فرموذ ، که بنگر ، تا ستانندهٔ اسپ او کیست ؟ امیر بسیار
طلبیذ ، وجست وجوی کرد ، هیچ کس را نیافت ؛ با خدمت سلطان
15 آمذ ، وگفت : خصم او را نمی یابم ؛ سلطان دانست که این متظلّم
راست گوی است ، وصورت کذب ندارذ ، ولابُدّ غلامان خاصّ
بوذه باشند ، که بر امثال این تجاسر إقدام توانند نموذ ، سلاحداری را

---

1 می‌کردند AE : کردند H ‖ بتغلب A: بتغلیب EH ‖ 2 ومقدمهٔ AE : مقدمه H ‖ خواسته EH : خواست A ‖ 3 بهدایت EH: هدایت A ‖ 4 بذان AH : بران E ‖ 9 اسپ را A : اسپ H ، در E محو شده ‖ وی H : او AE ‖ هیچ EH :وهیچ A ‖ 6-7 در پیش H : پیش AE ‖ 8 جماعتی EH : وجماعتی A ‖ 9 نتوانم کرد EH : بتوانم کردن A ‖ 11 زیباء H : — AE ‖ بزبان EH : ربانی A ‖ 12 بشراً : بشر AEH ‖ 13 تا EH :که A ‖ وجوی AH : جوی E ‖ کرد H : نموذ AE ‖ 15 اورا A : او EH ‖ 17 تجاسر EH : تجاسلی (!) A ‖ سلاحداری را AH : سلاحداری E

فرموذ که ، نیک بنگر در میان غلامان ما هر کدام اسپ را خوی کرده
است ، ایشان را پیش من آر؛ سلاح‌دار در میان غلامان آن غلام را
3 بیاورد ؛ سلطان از ایشان حال پرسید ؛ همچنانک خاصبک گفته
بوذ ، غلامان گفتند : راست میگویذ ، و ما این اسپ را بجهت
خداوند عالم می‌خریذیم ، و او را می‌ترسانذیم ؛ سلطان آنجا فرو آمذ ،
6 ومرغی یخنی و قدری حلوا شکر پیش سلطان آوردند ، بخاصبک داذ ،
وهمین غلام را با او بفرستاذ تا پذر او را حاضر کنند

بر جمله پذر را با دو سه نوکر پیش سلطان آوردند ، سلطان ازو
9 پرسیذ ، که این پسر واسپ ازان توست؟ گفت : آری ای پاذشاه
جهان ؛ گفت : اسپ می فروشی؟ گفت: نه ، امّا چون خریذار
خداوند عالم است ، اسپ را وپسر را با چندان متاع و قماش دیگر
12 پیشکش خداوند عالم کردم ؛ واگر امشب بخیلخانهٔ بنده نزول بوَذ ،
بقدر اندازه ضیافت پاذشاه عالم بکنیم ، که در عهد دولت تو در کنَف
أمن آسوذه ایم ، واز امیر چاولی شکرها داریم ؛ سلطان بمکافات آن
15 بفرموذ ، تا از خزانه هفت هزار دینار بمجازات آن اسپ بدهند ، وآن
علف خوار او را مسلّم داشت

سلطان با حشم از میانه بزنجان آمذند ؛ وملک سلیمان با عبّاس
18 بانْبط از ناحیت أعْلَم فرو آمذه بوذ ، وبُزابه با هر دو ملک زاذه

---

5 می‌خریذیم E : خریذیم AH ‖ 6 وقدری H: بر قدری E با قدری A ‖ پیش .. آوردند E : — H ، در A بعد از بیاضی که طولش نیم سطراست : سلطان آوردند ‖ 6 ـ 8 بخاصبک ... آوردند H : — AE ‖ 9 این AH : ای E ‖ 9 ـ 11 پسر . عالم است EH : — A ‖ 11 چندان AH : چندین E ‖ 14 از AE : آن H ‖ 18 با EH : ما A

---

16 مسلم داشت : همهٔ این حکایت در روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ١١٧ هست ‖ 18 انبط : من قری همذان (یاقوت ، معجم البلدان ، ج ١ ، ص ٣٧٠) ‖ أعلم : کورة کبیرة بین همذان وزنجان من نواحی الجبال (یاقوت ، ج ١ ، ص ٣١٦)

محمد وملکشاه فرزندان محمود آنجا نزول کرده بوذند با لشکری فراوان ؛ وسپاه سلطان از بسیاریٔ ایشان می شکوهیذند ، بامداذ که میان هر دو لشکر در یک مرحله مصاف خواست بوذ ، شب را ملک 3 سلیمانشاه از لشکرگاه بسوی رَی شذ ؛ چون عبّاس از رفتن او خبر یافت ، نیک مستشعر شذ ، ورُعبی بر ایشان غالب گشت ؛ عبّاس هم در شب براند ، وبر پی او برفت ؛ چون بزابه مسیر هر دو محقّق کرد ، 6 اندیشناک گشت ، باخوذ گفت : هر آینه در زیر این حرکت حکمتی باشذ ؛ دیگر روز کوچ کرد ، وبا هر دو ملک باصفهان آمذ

سلطان امیر چاولی را با لشکری بر عقب بزابه بفرستاذ ، تا بحدود 9 اصفهان برفتند ، وبذو نرسیذند ، باز گشتند ؛ سلطان از إنْبِط کوچ کرد ، و برَی رفت ، بآخُر رستم فروآمذ ؛ عبّاس بأردهند گریخت ؛ سلطان در رَی شذ ، وملک سلیمان باستقبال آمذ ، و زمین ببوسیذ ؛ سلطان 12 او را بنواخت ، واز کردهٔ او در گذشت ، بمجلس شراب و بمیدان گوی حریف می بوذ ؛ بعد از آن امیر حاجب عبد الرحمن و جماعت اُمرا سلطان را گفتند ، که این برادر هر آینه خصم مُلک بوذ ، ناگاه او را 15 جماعتی بفریبند ، وبر سر عصیان دارند ؛ این سخن در دل سلطان مؤثّر آمذ ، بعد از یک ماه او را درآن حجره که بوذ موقوف کرد

---

2 بسیاریٔ ایشان A : یساری EH ایشان ـ راوندی ‖ **6** وبر پی A : — EH ‖ **8** ملک EH : + زادکان A ‖ **11** باردهند AEH : باردهن ـ راوندی ‖ **15** ملک AH : ملوک E ‖ **16** وبر سر EH : وبا سر A ‖ **17** اورا C : سلیمان‌را ـ راوندی ‖ بوذ EH : می بود A

---

9 سلطان... چاولی را... بفرستاذ الخ . : زبده ، ص ۲۰۱ ببعد ‖ **11** باردهند : قلعة حصينة من اعمال الری ثم من ناحية دنباوند (یاقوت ، معجم ، ج ۱ ، ص ۲۰٤ ، در مادهٔ اردهن) ‖ **17** اورا (سلیمان شاهرا) ... موقوف کرد : در سال ٥٤١ رجوع شود به زبده ، ص ۲۰۱ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۷۷ ؛ راوندی ، ص ۲۳٥ ، ح ۲

وعبّاس از أردهند که محروسهٔ حصین است از قلاع مازندران
و تا ذخیره باشذ ، هیچ آفریذه بروَی بهیچ طلسم وحیلت و منجنیق
3 دست استیلا نباشذ ، و محروسه اُسْتُونَاوَنْد نیز در قُرب جوار اوست
با مسافت چهار فرسنگ ، وقلعهٔ فیروزکوه نیز از فروذ او بدربند
مازندران نزدیک ؛ هر چند که این چهار قلعه از بیرون مازندران
6 اند ، امّا پیوسته بحکم پاذشاهان مازندران بوذه است ، وإلَی یَوْمِنَا
هَذَا برقرار ؛ امّا بسیار وقت بوده است ، که والیان وحاکمان بزرگ
رَی أرْدهَنْد را بستانند ، و بذیشان بدهند از جهت مصاحت وقت ، امّا
9 حکمش از مازندران کنند ؛ عبّاس بخدمت سلطان آمذ ، گرفتن
سلیمانشاه بمشورت و استصواب او بوذ ، اگر چه با او هم‌عهد وسوگند
بوذ ؛ وچون چاولی از عقب بُزْاپه باز گشت ، سلطان او را
12 باتابکیٔ پسر خویش ملکشاه بن مسعود که از عرب خاتون زاذه ،
بقلعهٔ برّجین بوذ ، بفرموذ ، تا او را بیاوردند ، و بچاولی سپردند ؛
وملک سلیمانشاه را ببرّجین فرستاذند ، جماعت أمرا با او برفتند

---

1 - 11 وعباس. . . بوذ C : واین مشورت با عباس نموذ او در ترغیب فزوذ وعباس از اردهن بخدمت آمذ ـ راوندی || 2 آفریذه بروی EH : آفریده را A || 3 استوناوند نیز : اسوبا وبدهز H استاناوند نیز E استوناوند A || 4 با مسافت AE : — H || 8 بدهند EH : دهند A || 10 با او EH : با او بود A || 11 چاولی : در اصل H با چیم فارسی || بزاپه : در اصل H با پاه فارسی || 13 برجین : برحین EH رجین A (با ضم حرف اول) || ـ 14 ببرجین C : فرحین ـ راوندی

---

3 استوناند : وهواسم قلعه مشهورة بدنباوند من أعمال الری (یاقوت ، معجم ، ج ۱ ، ص ۲٤٤) || 13 برجین : رجوع شود به راوندی ، ص ۲۳۵ ، ح ۳ (ابن الاثیر ، ج ۱۰ ، ص ۳۹۱ و۴۳۳ : قلعة بین بروجرد وکرج وهی تجاور کرج) || 14 ببرجین : در اینجا در راوندی (ص ۲۳۵ ، سطر ۱۲ وح ٤) فرحین (با تشدید راء مهمله) ضبط شده است و م . اقبال پنداشته است که این قلعه غیر از قلعهٔ برجین اول (در سطر ۳) است ولی باید که هر دو یک جای باشد

چاولی از در همذان بصوب آذربیجان برفت ، وسلطان او را از
رّی تشریف اتابکی فرستاذ ؛ چاولی چون بزنجان رسیذ ، فصد کرد ،
قمر در جوزاء بوذ ؛ بعد از آن تیر انداخت ، از قضاء خذا رگش از 3
تأثیر فلکی بگسست ، ودر حال جان بداذ ؛ سلطان اتابکیٔ پسر خویش
بحاجب عبد الرحمن داذ ، وولایت گنجه وارّان بذو داذ ؛ عبد الرحمن
پسر سلطان را با صحبت چند نفر أمرا بأرّان فرستاذ ، بحکم آنک سوگند 6
خورده بوذ ، که یکی ملازم حضرت سلطان باشذ ، او مقام کرد ،
و در حضرت می بوذ ؛ وبوقت فرصتها سلطان را میگفت : بُزابه بندهٔ
شایسته است ، باندک گناهی او را از بندگی مستردّ نتوان کرد ، 9
نبایذ که از درگاه نفور باشذ ، واو از کرده پشیمانست ، وامیدوار عفو
و مرحمت ؛ اگر فرمان نافذ شوذ ، بنده برَوذ ، واو را ببندگیٔ درگاه
آورذ با ملک محمد ، سلطان إجازت داذ ، تا عبد الرحمن بپارس رفت 12

وسلطان از درِ همذان روی بجرباذقان نهاذ ، وبُزابه وملک
محمد وعبد الرحمن باصفهان رسیذه بوذند ؛ بدر جرباذقان هر سه بدست
بوس رسیذند ، بُزابه ار راه تخلّق و گربزی هشت بار روی بر زمین 15
نهاذ ترسان ولرزان ؛ عبد الرحمن در اثنای آن بر زبان راند ، که متَضَی

---

2 رسیذ فصد A : قصد EH || 6 صحبت H : — AE || 6 ـ 7 بحکم . . . باشذ C : — راوندی || بوذ EH : بودند A || 9 باندک . . . کرد C : — راوندی || مستردّ AE : مسترد H ، لعله مردود || 10ـ11 واو . . . شوذ C : — راوندی || 11 ومرحمت EH : ورحمت A || واورا EH : واو A || 12 با ملک A : تا ملک EH || 13 روی . . . نهاذ C : بجرباذقان رفت بملک محمد ـ راوندی || بجرباذقان EH : بجرمادقان A || وبزابه AE : بزابه H || 15 ـ 2 بزابه . . . کفتهام C : — راوندی|| 15 تخلق EH : تحلق A || وکربزی : وکرزی AEH || 16 در اثنای EH : بر اثنای A

---

2 چاولی . . جان بداذ : درسال ٥٤١ (ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٧٧ ؛ زبده ، ص ٢٠٣ ببعد ؛ راوندی ، ص ٢٣٦ ، ح ١) || 5 داذ : زبده ، ص ٢١٥ ؛ ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٦٩ ؛ راوندی ، ص ٢٣٦ ، ح ٣

مَا مَضَی، بندگیٔ تو از امروز پیداست؛ وشفقت سلطان هرچند تمامتر، چنانک در غیبت گفته ام؛ وچند روز در خدمت سلطان شراب خوردند

بعد ازآن ملک محمد وبُزاپه برصوب برّجین بدر همذان آمذند، وسلطان براه دیگر؛ چون بهمذان رسیذند، سلطان دختر خویش را که از گهر خاتون داشت، ودرحکم ملك داود بوذ، ومیانشان سازکاری وموافقت نه، بملک محمد داذ، وولیّ عهدیٔ خویش بذو ارزانی داشت؛ وبُزاپه را امیر حاجبی < وآتابکی ملک محمد > داذ برضای امیر حاجب عبدالرحمن با تشریفی ملوکانه، واتابک عبدالرحمن نیابت امیر حاجبیٔ خوذ بعبّاس داذ، تا ملازم حضرت باشذ، ووزارت بتاج الدین فارسی

واتابک بُزاپه در خدمت ملك محمد باز گشت بجانب پارس، وعبدالرحمن میخواست که بگنجه وارّان روَذ؛ ازسلطان درخواست، تا شمس الدین اتابک ایلدگز را وخاصبک پلنگری را وبهاء الدین قیصر را با وی بفرستذ، که درحضرت باشند؛ سلطان اجابت نموذ، هر یک جماعت بخلوت با سلطان سخنی گفتند

---

4 برصوب برجین C : براه کابله ـ راوندی ‖ برجین H : برحین AE ‖ **6 ـ 7** دختر . . . داذ C : دختر خویش را کوهر خاتون که بحکم داود بوذه بوذ بملک محمد داذ ـ راوندی ‖ **7** سازکاری وموافقت نه H : سازکاری نه E بازکاری (کذا) A ‖ محمد AE : محمود H ‖ **8** بذو H : بوی AE ‖ **8 ـ 9** واتابکیٔ ملک محمد ـ راوندی : — C ‖ **9** عبدالرحمن C : بوزاپه ـ راوندی ‖ **14** پلنکری‌را AE : بلنکری H ‖ **15** بفرستذ C : + که از ایشان این نبوذ ـ راوندی ‖ **15 – 1** هریک . . . فرستاذ C : — راوندی

8 ارزانی داشت : رجوع شود به زبده، ص ۲۱٤ ببعد؛ ابن الاثیر، ج ۱۱، ص ٦۹؛ راوندی، ص ۲۳٦، ح ٥ ‖ **11** بتاج الدین : تاج الدین بن دارست فارسی (زبده، ص ۲۱٤)

سلطان ایشان را بآذربیجان فرستاذ ، وخوذ روی ببغداذ نهاذ
با عبّاس وتاج‌الدین وزیر فارسی ؛ وامرا که مصاحب عبد الرحمن بوذند ،
3 هر یکٔ دل وجان سپار بوذند در خدمت سلطان ، واز مکر وسگالش
عبد الرحمن وبزاپه وعبّاس آگاه بوذند ، وبا سلطان گفته ، که ما هر گاه
که فرصت یابیم ، بر دشمن پادشاه ومُلکٔ إبقا نخواهیم کرد ؛ چون
6 بگنجه رسیذند ، بتاختن کُرْج اتّفاق کردند ، بحدود شمکور و قلعهٔ
آسمان‌بین رفتند ؛ در آن میان فرصت یافتند ، وعبدالرحمن را بکشتند ؛
سلطان پسر عبدالرحمن فخرالدین را همان روز از شحنگی بغداذ معزول
9 کرد ، واو را بقلعهٔ خلخال فرستاذ ، که بفیروزآباذ مشهوراست ،
واجازت نداذ ، که هیچ آفریذه در روی او سخنی تلخ گویذ

وچون خبر قتل او ببغداذ عبّاس بشنوذ ، با خلیفه مقتفی مقرّر
12 کرد ، که روز عید چون سلطان بصحرا بنماز آیذ ، او را بگیرند ،
وبزاپه بملکٔ همذان بنشینذ ، وعبّاس بجنگٔ خاصبکٔ روذ بآذربیجان ؛
اتّفاق حسنه را روز عید بارانی عظیم می باریذ ، چنانکٔ هیچ کس از
15 خانه بیرون نتوانست آمذن ، باری تعالی آن آب رحمت از آسمان بفرستاذ ،
وآن شرّ از سلطان بگردانیذ

---

2 وزیر E : وزین H وزید A || **5 ـ 10** چون ... گویذ C : راوندی باختصار || **6** بتاختن A : ساختن EH || **7** یافتند AE : باشذ H || **13** وبزاپه ... بآذربیجان C : — راوندی

---

1 سلطان ... روی ببغداذ نهاذ : زبده ، ص ۱۱۵ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۷٦ (در سال ٥٤١) ؛ اخبار ، ص ۱۱۸ || **6** شمکور : قلعة بنواحی أران بینها وبین کنجه یوم واحد (یاقوت، معجم البلدان ، ج ۳ ، ص ۳٦۲) || **7** وعبدالرحمن را بکشتند : زبده، ص ۲۱۷ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۷٦ ؛ اخبار ، ص ۱۱۸ ؛ راوندی ، ص ۲۳۷ ، ح ٥

بعد از عید بیک هفته سلطان را سگالش عبّاس معلوم شذ از اثر
احوال صفحهٔ عبّاس ، و نیک مستشعر شذه ، وقصد گریختن کرده
3 بطرف خوزستان بجانبی دیگر ؛ و سبب دانستن این سِرّ آن بوذ ، که
کوذکی را از اهل بصره بدین سگالش وقوف بوذ ، واو شاگرد طشت
دار سرای خلیفه بوذ ، با غلامی جامه دار سلطان آشنائی داشت ؛ در اثناء
6 شراب از سرِ مستی گفت : فَقَد آستَولی الوسواسُ عَلی عبّاسٍ مِن
مَطَرِ یَومِ العید ؛ این غلام را فراستی بوذ ، حالی متوهّم شذ ،
با پسر گفت : تو چرا چیزی میگویی که معیّن نمی دانی ؟ وازین حالت
9 من باخبرم ، وفلان خاصکیٔ سرای با من گفته است ؛ اگر راست
می گویی ، بر گوی تا من دانم ، که تو نیز میدانی ؛ کوذک مست بوذ ،
حال براستی باز گفت از ابتداء تا انتهاء ، فرّاش او را تحسین وآفرین کرد ،
12 ودر حال بسلطان إنها کرد

سلطان عبّاس را بسرای خویش خواند ، وبفرموذ ، تا بگرفتند ،
وسرش از تن جذا کردند ، وجُثّهٔ او بدجله انداختند ؛ میان کُشتن
15 عبدالرحمن وعبّاس کم از یک ماه بوذ ؛ وسلطان تاج الدین وزیر را
معزول کرد ، وبپارس فرستاذ ؛ وبزبان او به بُزابه پیغام داذ ، که
دیذی که با هم‌عهدان تو چه کردم ، اگر خواهی که بایشان در رسی ،

2 شذه EH : + بوذ A ‖ **3** بجانبیEH : یا جانبی A ‖ **3 ـ 12** وسبب... کرد C : — راوندی ‖ **5** اثناء EH : — A ‖ **7** شذ EH : — A ‖ **10** می کویی A : کویی EH ‖ **11** حال AE : حالت H ‖ فراش EH : غلام جامه دار A ‖ **14** تن AE : بن H ‖ **16** بزابه AH : برادر E (کذا)

14 انداختند : در ذی القعدهٔ سال ۵٤۱ ، زبدة ، ص ۲۱۷ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۷٦ ببعد ؛ اخبار ، ص ۱۱۹ ؛ راوندی ، ص ۲۳۹ ، ح ۱

چون بمیان مرغزار بدیه کهران رسیذ ، بزاپه درمقابل رسیذ ، وهم
درزمان صفوف برکشیذند ؛ جنگی سخت برفت ، کوشش بسیار نموذند ،
3 ومیسرهٔ سلطان را خالی کردند ؛ عاقبة الامر بزاپه را در میان مصاف
پیاذه بیافتند ، سیاهی رستم نام بوذ چاکر حسن جاندار ، او را بشناخت ،
گفت : یک ده از ولایت پارس بتو دهم ، اگر اسپی بمن دهی ،
6 ومرا ازین میان بیرون بری ؛ سیاه برفت ، وحسن جاندار را خبر
کرد ؛ حالی حسن جاندار برفت ، واو را اسیر کرده ، پیش سلطان
آورد ؛ سلطان گفت : پیغامت فرستاذم ، که بترک مخالفت بگوی ،
9 وبجای خوذ بنشین ، ببین که با همعهدان تو چه رفت ؛ وشمشیر خویش
باتابک خاصبک داذ ، تا او را بدو نیم کرد ، وسرش ببغداذ فرستاذ ،
تا از در سرای خلیفه بیاویختند دو معنی را ، وهر دو ملک زاذگان را
12 بسوی فارس روانه کرد ، وسلطان با کوشک کهن آمذ بدر همذان ؛
این مصاف درسنهٔ احدی واربعین وخمسایه [۵٤۱] بوذ

وسلطان آن زمان بساوه رفت ، و ازآنجا بآذربیجان آمذ ؛ ودر
15 آخر تابستان با درهمذان آمذ ، وبآخر خریف سنهٔ ثلث و اربعین وخمسایه
[۵٤۳] قصد بغداذ کرد در ماه شعبان ؛ واتابک خاصبک وجمله اُمَرا

---

1 بدیه کهران C : — راوندی || رسیذ EH : برسیذ A || **2** زمان EH : روز A ||
3 خالی AH : حالی E ، زشت ـ راوندی || **4** رستم H : رستمی AE || **5** از ولایت :
+ از ولایت H || **6 ـ 8** ومرا ... آورد C : راوندی باختصار || **6** میان EH : — A ||
8 ـ 9 سلطان... رفت C : — راوندی || **9** رفت H « بین السطرین » : AE کردم H ||
11 دو معنی را C : — راوندی || **14** زمان C : زمستان ـ راوندی || **16 ـ 2** واتابک ...
رسیذ C : — راوندی

---

8 آورد : درسال ۵٤۲ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۷۸ ؛ زبدة ، ص ۲۲۰ ؛
اخبار ، ص ۱۱۹ ببعد ؛ راوندی ، ص ۲٤۲ ، ح ۳ || **13** در سنهٔ ۵٤۱ : در منابع
دیگر در سال ۵٤۲

در خدمت بوذند ؛ چون بمرحلهٔ اسدآباذ رسیذ ، خبر آمذ ، که
رایات اعلیٔ سلطان اعظم سنجر بری رسیذ

آتابک خاصبک سلطان را بر آن می داشت ، که ببغداذ روذ ، 3
وعم را نبینذ ، چه خاصبک از سلطان سنجر مستشعر بوذ ، وجماعتی
نادانسته میگفتند ، که بقصد خاصبک می آیذ ، وبجهت او با سلطان
مسعود عتاب خواهذ کرد ، بر تربیت خاصبک ؛ چه خاصبک با سلطان 6
گفته است ، تا او ملک عراق فرو گیرذ ، وبا عم عصیان کنذ ؛ سلطان
با خاصبک گفت : برکشیده وبزرگ کردهٔ من برکشیذهٔ سلطان
اعظم باشذ ، وامثال این اراجیف از مردم عوّام منتشر گشته 9

القصّه بران قرار افتاذ ، که سلطان مسعود جریده با دو سه کس
بخدمت عم روذ ، وخاصبک وامرای باقی ولشکر وبنه باسدآباذ مقام
سازند ، تا رسیذن سلطان ؛ برین قرار برفتند ، وسلطان مسعود 12
بخدمت عمّ سلطان سنجر رفت برّی ، وشرایط بندگی تمهید کرد ،
ودر مواقف عبودیت خدمتهاء شایسته نموذ ؛ در اثنای حکایات وماجرای
روزگار از اختصاص خاصبک وآمذن پذر او نزد سلطان مسعود با سلطان 15
سنجر بگفت ، وعذری خواست ، که خاصبک با بنده نبوذ ، وبمهمّی
بطرفی رفته بوذ ، عن قریب بر اثر بنده ببندگی رسذ ؛ ودر حال کس

---

2 اعلیٰ H : — AE ‖ 6 ـ 9 چه . . . کشته C : در راوندی باختصار مخل ‖
6 خاصبک EH : — A ‖ 9 باشذ AH : — E ‖ عوام EH : عام A ‖ 10 ـ ص ۱۳۳ ،
5 القصه ... دارذ C : در راوندی باختصار مخل ‖ 10 با دوسه کس C : بامراء جیش ـ
راوندی ‖ کس AE : — H ‖ 12 برفتند H « درمیان دوسطر » AE : افتاذ H

---

2 رسیذ : در شعبان سال ٥٤٤ (زبدة ، ص ٤٤ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۸۸ ،
۹٤) ، یا در سال ٥٤٣ ، اخبار ص ۱۲۰ ببعد

فرستاذ ، وخاصبک را بخواند ، او تُحَف بسیار و پیشکشهای بی شمار
ونفایس غریب ســاخته کرد ، وبَری آمذ ، ودر میدان مبارک
3 بدستبوس اعلی برسیذ ؛ وهم در روز سلطان اعظم او را حریف گوی
وطبطاب گردانیذ ؛ وچون طرد وناورد وچابکسواریٔ او دیذ ،
سلطان مسعود را گفت : خاصبک استحقاق بزیادت ازین درجه دارذ

6 سلطان مسعود هجده روز بر در ری بوذ ، و از عم بسیار نواخت
وتشریف یافت ؛ امراء خراسان بوجود اومستظهر شذند ، وتشریف
او پوشیذند ؛ وسلطان مسعود در منتصف رمضان باز گشت از ری ،
9 وبصَوب بغداذ برفت ، گذر بر اسدآباذ کرد ؛ وســلطان اعظم
با خراسان مراجعت فرموذ ؛ و در صفر سنهٔ اربع واربعین وخمسایه [٥٤٤]
از بغداذ با در همذان آمذ ، و در رجب این سال بساوه رفت ، ودرآخر
12 شوال بجانب آذربیجان شذ ، وبمرحلهٔ دُول بیک منزلیٔ تبریز فرو آمذ ،
ومدّت دو ماه مقام ساخت ؛ ملک محمد بن محمود بجانب ارمن بوذ ؛
سلطان رشید جامه‌دار را وموفّق گِردبازو را بفرستاذ ، تا دختر وی
15 گهر خاتون را که در حکم ملک محمد بوذ ، ومیانشان احیانا وحشتی
می‌شذ ، بیاورند ، او را بیاوردند ؛ آنگاه ملک محمد بدر همذان بخدمت
سلطان آمذ

---

1 او A : و EH || **2** ودر میدان EH : وبمیدان A || **3** برسیذ H : رسیذ AE ||
4 وناورد EH : وفاورد A || **5** بزیادت H : زیادت AE || **6** بسیار AE : بسیاری H ||
7 وتشریف C : وهمکنان تشریف ـ راوندی || **8** رمضان : + از ری A ||
از ری EH : — A || **12** بجانب EH : با A || تبریز AE : تبرید H || **13** ساخت EH :
ساخته A || ارمن C : ارمی ـ راوندی || **14** رشید EH : رسید A || **15 ـ 16** خاتون را ...
بیاورند C : خاتون را آوردند ـ راوندی || **15** وحشتی EH : وحشت A || **16** بیاوردند AE :
بیاورند H

وسلطان بفصل تابستان در صفر سنهٔ خمس واربعین [۵۴۵] با
در همذان آمذ؛ وزمستان بساوه رفت، در رجب سنهٔ خمس واربعین [۵۴۵]؛
3 ودرآخر شوّال باز بسوی آذربیجان شذ، بدر مراغه فروآمذ؛ ومراغه را
حصارداذ، بدو روز بستذند، وباروی شهرخراب کردند؛ میان اتابک
ارسلانبه وخاصبک پلنگری وحشتی قائم بوذ از قدیم؛ امراء دولت
6 در میان آمذند، وآن وحشت ظاهر برداشتند؛ وایشان بدر قلعهٔ رویین
دز با یکدیگر دیذار کردند؛ سلطان باز گشت، وبدر همذان آمذ؛ ودر
سنهٔ ست واربعین وخمسایه [۵۴۶] در فصل خریف بجانب بغداذ رفت،
9 وآنجا تماشای شکره کردن شکره داران کرد، وملکشاه بن محمود در
خدمت بوذ

روی بهار باز بهمذان آمذ، وبکوشک خویش نزول کرد؛ وجهان
12 آن مقدار که در حکم او بوذ مسلّم شذه بوذ، وخصمان اطراف مقهور
گشته، وامرای دولت وملوک اطراف مطیع ومنقاد؛ وسپاهی
با برگ وساز تمام ورعیّت آسوذه؛ در آخر جمادی الآخره سلطان را
15 اندک مایه عارضهٔ روی نموذ؛ ابو البرکات طبیب در خدمتش بوذ
از بغداذ رسیذه، بمشورت اطبّای دیگر معالجتی بشرط میکردند؛
بیک هفته آن رنج زائل شذ، امّا در شب اوّل رجب سنهٔ سبع واربعین
18 وخمسایه [۵۴۷] برحمت خذای عزّوجلّ رفت درکوشک نوکه در میان شهر

---

2 درEH : ودر A ‖ 4 بدو EH : وبدو A ‖ ارسلانبه : ارسلانیه EH ارسلانبه A ‖ 5 قدیم : + باز A ‖ 8 خریف C : پاذیز ـ راوندی ‖ 9 کردن شکره : در H در میان دو سطر ‖ 10 بوذ C : + او را تشریفها داذ وامرا را بخششها کرد ـ راوندی ‖ 11 بهمذان EH : همدان A ‖ 12 وخصمان AE : وحصین H ‖ 17 زائل شذ C : برداشت ـ راوندی ‖ 18 عز وجل EH : تعالی A ‖ میان C : میان میدان ـ راوندی

6 ـ 7 رویین دز : وهی من قلاع آذربیجان من احسن القلاع (ابن الاثیر، ج ۱۱، ص ۳۲۲؛ راوندی، ص ۲۴۵، ح ۱) ‖ 18 برحمت ... رفت : ابن الاثیر، ج ۱۱، ص ۱۰۵؛ زبدة، ص ۲۲۷؛ أخبار، ص ۱۲۲

همذان ساخته بوذ ؛ هم در شب او را بهمذان بردند بمدرسهٔ که جمال‌الدوله
اقبال بنا کرده بوذ بمحلت سربرزه ، او را آنجا دفن کردند

3 ملکش هجده سال بوذ ، ومدّت عمرش چهل و پنج سال

حلیت او : اسمر بوذ ، خفیف‌العارضین بقامت وبسطت از جمله
مبارزان افزون دراز رکاب قوی یال فراخ بر وسینه

6 وزرای او :

الوزیر : شرف‌الدین انوشروان بن خالد الکاشی

الوزیر : عماد الدین ابو البرکات درگزینی

9 الوزیر : کمال‌الدین محمد الخازن

الوزیر : عزّ الملک بروجردی

الوزیر : مؤید الدین طغرائی

12 الوزیر : تاج‌الدین شیرازی

الوزیر : شمس الدین ابو نجیب

الحجّاب :

15 منکوبرز ، تتار ، حاجب عبد الرحمن ، حاجب خاصبک پلنگری

---

1 که EH : — A ‖ 2 سربرزه AE : سررزه H ‖ 4 ـ 6 خفیف ... وزرای او BH : — A ‖ 4 اسمر بوذ C : + بتنهائی شیر افکندی ـ راوندی ‖ 10 عز الملک H : عبد الملک A ‖ 13 ابو نحیب EH : ابو النجیب A ‖ 15 منکوبرز C : منکسر ـ راوندی ‖ تتار EH : تبار A ‖ حاجب AE : صاحب خاصبک H ‖ پلنکری « کذا با پاء فارسی » H : — AE ‖ خاصبک EH : + بن الپ ارسلان A

---

1 ـ 2 جمال الدوله اقبال : الجاندار الخادم ، زبدة ، ص ۲۲۷ ؛ اخبار ، ص ۱۲۲ ‖ 7 وزراء او : کان استوزر له قراجا الساقی ... وتاج الدین دارست ـ اخبار ؛ همانجا ‖ 9 محمد : ابن علی الخازن الرازی ، زبدة ، ص ۱۸٦ ؛ اخبار ، ۱۲۳ ؛ راوندی ، ص ۲۲۵ ، ح ۱ ‖ 10 عز الملک : ابو العز طاهر بن محمد (ابن الاثیر) ‖ 13 ابو نجیب : الاصم الدرکزینی (زبدة ، اخبار ، ص ۱۲۳) ‖ 15 عبد الرحمن : ابن طغایرک (ابن الاثیر ، زبدة ، ص ۱۹۲)

عاشرهم السلطان مغیث الدنیا والدین ملکشاه ابن محمود بن محمد بن ملکشاه

سلطان ملکشاه پاذشاهی بوذ با قوّت و شوکت ، قوی بازو سخت کمان خوش خوی وسخی وجواد ، امّا هزل دوست ودون پرور مولع بر شراب وشکار ومباشرت ، ومدبّر ملک خاصبک پلنگری بوذ 3

اوّل ملکش در رجب سنهٔ سبع واربعین وخمسمایه [۵۴۷] بوذ بعد از وفات عمّش سلطان مسعود ، وعزلش هم در شوال این سال بوذ ؛ وسبب عزلش آن بوذ ، که شب وروز با دو سه مجهول فضول ناجنس مثل زنکی جمال بشراب ولهو وعیش وعشرت مشغول می بوذ ، وأمرا را کمتر بار میداذ ، بکار ملک نمی پرداخت ؛ با یاران سگالیذه بوذ ، که خاصبک را بگیرذ ، پیش ازانک او شام خورذ ، او چاشت خورد ، واُمَرا با او کُنْکاج کردند ، حسن جاندار وغیر او ؛ رای بران قرار گرفت ، که او را بگیرند ؛ او را با زنکی ودو خدمتکار دیگر در خانه 6 9 12

2 محمد بن ملکشاه HE : + بن الپ ارسلان A ‖ 3 بوذ EH : — A ‖ وشوکت EH : بشکوه بود A ‖ 4 وسخی EH : سخی A ‖ هزل دوست EH : هزار دوست A ‖ ودون EH : ودوزه A ‖ 5 ومباشرت C : + ومعاشرت آرایش تاج وتخت موزون حرکت ستوذه خصال ـ راوندی ‖ 6ـ7 بوذ بعد از ـ راوندی : بوذ از EH از A ‖ 9 زنکی جمال C : زنی جمال نام ـ راوندی ‖ وعیش EH : — A ‖ 11 او چاشت AE : چاشت H

1 ملکشاه بن محمود : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰۵ ببعدها ؛ زبدة ، ص ۲۲۷ ببعد ؛ اخبار ، ص ۱۲۶ ببعدها ؛ راوندی ، ص ۲۴۹ — ۲۵۶ ؛ روضة الصفاء ، ج ۴ ، ص ۱۱۸ ببعد ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۲۶ ‖ 9 جمال : هی التی سمته (ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۷۳ ببعد ؛ زبدة ، ص ۲۵۹ ؛ راوندی ، ص ۲۵۱ ، ح ۲)

بگرفتند ، و موقوف کردند ؛ وبعد از آن بهمذان در برجی در بند کردند ،
سه ماه پادشاهی کرد ، و برادرش محمد شاه را از خراسان بیاوردند ،
3 وبجای او بر تخت نشاندند

ملکشاه بعد از پانزده روز شبی از راه آبریز که بر صحرا داشت
بریسمان بزیر آمذ ، وبا غلامی راست کرده بوذ ، و او اسپی نیک معدّ
6 و آماذه داشته ، برنشست ، و بگریخت ، بجانب خوزستان رفت ؛
وخواهرش گوهر نسب میل بذو بیشتر داشتی ، روزی از اصفهان
بطرف خوزستان میرفت ، و از جهت برادر بخروارها زر وعُدّت
9 پادشاهی می برد ، تا لشکر برو جمع شوذ ؛ سلطان محمد را ازین حال
خبر شذ ، اتابک ایاز را با لشکری بفرستاذ ، تا آن مال وخزاین جمله
ببردند ، وغارت کردند ؛ ملکشاه را قوّت مقاومت ومحاربت برادر نبوذ

12 سلطان محمد برکوشک بوذ ، خاصبک را بخلوت بخواند ، تا
بکُشذ ؛ او بیامذ با امیر زنگیٔ جاندار وکَشْطوقان معروف بشومله ،
چون نشیب نردبان رسیذند ، شومله در یافت ، باز گشت ، ودامن
15 خاصبک بکشـیذ ، تا بازگردذ ؛ او باز نگشت ، شومله بگریخت ؛
خاصبک و زنگی بربالا رفتند ، هر دو را بفرموذ سر بریذن ، وجثّهٔ
ایشان بمیدان انداخت ؛ مردم ازو نفور شذند ، سرهای ایشان بمشورت

---

2 پادشاهی : + پادشاهی A ‖ 4 بعد ... شبی C : سلطان محمد ملکشاه را از شهر بکوشك برد وبکوشکی مفرد باز داشت مدت پانزده روز آنجا بوذ شبی ـ راوندی ‖ 5 بزیر AE : بر H ‖ نیک H : نیکو AE ‖ 12 ـ ص ۱۳۹ ، 5 سلطان محمد ... باز گشت C : — راوندی (این وقایع در سلطنت سلطان محمد بتکرار میاید ، ممکن است که راوندی از این سبب این قسم را حذف کرده باشد) ‖ 14 نشیب EH : بشیب A ‖ ودامن AH : وزدامن E ‖ 16 بربالا EH : ببالا A

2 ـ 3 محمد شاه را... برتخت نشاندند : در صفر سال ۵٤۸ ، ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰٦ ؛ زبدة ، ص ۲۲۸ ببعد ‖ 6 رفت : رجوع شود به زبدة ، ص ۲۲۹ ‖ 12 سلطان محمد الخ . : زبدة ، ص ۲۳۰ ببعد ‖ 17 سرهای ایشان الخ . : زبدة ، ص ۲۳۱

وزیر جلال الدین درگزینی بشمس الدین ایلدگز و نصرة الدین خاصبک
ابن اقسنقور صاحب مراغه فرستاذ ؛ پنداشت که ایشان را خوش آیذ ،
وعصیان نتوانندکرد ؛ ایشان لشکر برگرفتند ، وسلیمان بن محمد را که 3
عمّ او بوذ از زنگان بیاوردند ، ودر همذان بپاذشاهی نشاندند

محمد شاه بگریخت ، وباصفهان رفت ؛ وچون سلیمان از همذان
برفت ، با همذان آمذ ، امیر اینانج صاحب ریّ با او بوذ ، واین در سنهٔ ... 6
وخمسمایه [??٥] بوذ ، ببغداذ فرستاذ پیش مقتفی ، تا خطبه بنام محمد شاه
کنذ ، خلیفه التفات نکرد ؛ وبعد از سلطان مسعود سلچوقیان را در
بغداذ رونق نماند ، وامرائی که اقطاعشان در عراق بوذ ، وخلیفه بریذه ، 9
چون البغوش کونه وصاحب لِحْف ومسعود بلال سلطان را برجنگ
خلیفه إغرا میکردند ؛ سلطان رضا نداذ ، امراء چون نومیذ شذند ،
گفتند : ما برویم ، واین کار بسازیم ، وسلطنت برای تو مقرّر داریم 12

از ترکمانان بسیاری با خوذ جمع کردند ، وبا خوذ بتکریت بردند ،
که هنوز نایب مسعود بلالی آنجا بوذ ؛ ودر آنجا از ملوک سلچوقی دوکس
دربند بوذند : ملکشاه بن سلچوق بن محمد بن ملکشاه ، دیگر ارسلان 15

---

3 کرد EH : کردن A ‖ 6 واین AE : و H ‖ در سنهٔ ... : کذا در همه نسخه‌ها بیاض ‖ 10 کونه : کوبه H لوبه AE کون خر ـ ابن الاثیر (ج ۱۱ ، ص ۱۲۹) ‖ لحف EH : تحف A ‖ بلال سلطان را H : بلان را E بلالی را A ‖ 11 نداذ EH : بداد A ‖ 12 مقرر EH : نعرا (?) A ‖ 14 که AE : — H ‖ بلالی : کذا در اینجا در همهٔ نسخه‌ها

---

3 وسلیمان الخ . : زبدة ، ص ۲۳۲ ‖ 6 امیر اینانج : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۱ ببعد (اینجا نامش بتصحیف ایتاخ چاپ شده است) ‖ 6ـ7 در سنهٔ ... وخمسایه : در سال ٥٤٨ بوده است (رجوع شود به زبدة ، ص ۲۳٤) ‖ 8ـ9 سلچوقیان را ... ررنق نماند الخ . : زبدة ، ص ۲۳٤ ببعد ‖ 12 ما برویم الخ . : زبدة ، ص ۲۳٦ ببعد ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۸ ببعدها

ابن طغرل بن محمد بن ملكشاه ؛ ارسلان را بيرون آوردند ، وبقصد بغداذ برفتند ؛ مقتفى خليفه نيز با لشكرها بدر آمذ ، ميانشان مصافها رفت ؛
3 سپاه خليفه غالب آمذ ، ازيشان بسيارى بكشتند ، وبعضى گريخته پيش محمد شاه آمذند ، واو را بذان داشتند ، كه خوذ بدر بغداذ آمذ ، واو را كارى از پيش نرفت ، از بغداذ بحسرت باز گشت

6 ملكشاه باصفهان رفت ، ونزديك شذ ، كه ملك سليمان شاه مشوّش ومُخبَّط شوذ ؛ بعد از پانزده روز كه در اصفهان بوذ در پانزدهم ربيع الاول سنهٔ خمس وخمسين وخمسمايه [٥٥٥] فرمان يافت

9 مدّت عمرش سى ودو سال ودو ماه بوذ ؛ ومدّت پاذشاهى بعد از وفات سلطان مسعود چهار ماه ، ونوبت ديگر در اصفهان شانزده روز

12 حليت او : آبله نشان بوذ ، چهره بزردى مايل ، محاسنى گرد سياه قوى بازو ويال معتدل قامت

وزراء وحجاب :

15 الوزير : ايضا ابو نجيب شمس الدين

الحاجب : خاصبك

---

4 بذان EH : بران A || آمذ و EH : آيد A || 5 از بغداذ EH : — A || 6 ملكشاه ـ راوندى : محمد شاه C || 7 ومخبط AE : ومحيط H || 7 ـ 8 در پانزدهم . . . يافت C : — راوندى || 12 آبله AH : ميانه E || 14 وزراء EH : وزراء او A || 15 شمس الدين EH : — A

---

8 فرمان يافت : ابن الاثير ، ج ١١ ، ١٧٣ ببعد ؛ زبدة ، ص ٢٩٥ ؛ راوندى ، ص ٢٥٦ ، ح ١

یازدهم السلطان الاعظم غیاث الدنیا والدین ابوشجاع محمد بن محمود بن محمد بن ملکشاه

سلطان محمد بن محمود پاذشاهی لطیف خُلق زیبا خَلق بوذ ، 3
عقلی کامل ورایِ صایب وطبعی سایس داشت ؛ نیکو عهد ثابت قدم
دین‌دار محبّ علما نیکو لفظ دقیق نظر معانی شناس دشوار پسند

واوّل مُلکش در محرّم سنهٔ ثمان واربعین وخمسمایه [۵٤۸] بوذ ، 6
چون برادرش را بهمذان بتخت نشـاندند ، اتابک خاصبک امیر
جمال الدین قُفْشَد بن قیماز را بخواندن او بخوزسـتان فرستاذ ؛ چون
جمال الدین قُفْشَد با سلطان محمد مقرّر کرد ، که اوّل روز که بهمذان 9
رسند ، اتابک خاصبک را بگیرذ ، گفت : او را عزم چنانست ، که
اگر بفرمان او نباشی ، با تو همان کنذ ، که با برادرت کرد ، و با خلیفه
مقرّر کرده است ، که پاذشاهیٔ عراق بوَی دهذ ، وسلطنت ازین 12
خاندان براندازذ ؛ سلطان محمد را این سخن دلپذیر آمذ ، وآیت إن
جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا (٤٩ / ٦) بر خاطرش
فراموش شذ 15

---

4 عقلی A : عقل EH ‖ ورایِ A : ورای EH ‖ سایس EH : خوب A ‖
7 بهمذان EH : در همدان A ‖ 7 ـ 8 خاصبک ... فرستاذ C : باجازت خاصبک ـ
راوندی ‖ 8 قفشد (بدون حرکات) H : قفسد AE ایلقفشت ـ راوندی ‖ قیماز AE :
قتماء H (کذا) ‖ بخواندن او EH : بخواند او را A ‖ چون EH : — A ‖ 10 عزم EH :
عرض A ‖ 11 با برادرت H : با براذر تو AE ‖ 12 ـ 13 وسلطنت ... اندازذ C : واین
جانداران را (!) بر دارذ ـ راوندی ‖ 12 ازین AE : از H ‖ 13 ـ 15 دلپذیر ... شذ C :
پذیر آمذ (!) ـ راوندی

---

2 محمد بن محمود : زبدة ، ص ۲۳۰ ببعدها ؛ اخبار ، ص ۱۲٦ ببعدها ؛ ابن
الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰٦ ببعدها ؛ راوندی ، ص ۲۵۸ — ۲۷۰ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ،
ص ۱۱۹ ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۲٦ ـ ۵۲۹ ‖ 6 اول ملکش : در زبدة (ص ۲۲۹ ببعد)
در آخر سال ۵٤۷ ‖ 12 وسلطنت ازین خاندان براندازذ : رجوع شود به زبدة ، ص۲۲۸ ببعد

و در محرم سنهٔ ثمان واربعین [٥٤٨] بهمذان رسیذ، امراء دولت
جمله اســتقبال کردند ، و اینانج وخاصبک وجمله مسعودیان آن روز
3 بمرغزار قراتکین شراب خوردند ؛ وروز دیگر بکوشک مرغزار درهمذان
فرو آمذند ، و در کوشک مسعودی بار داذ ؛ وامراء دولت آن روز
پیش‌کشها کردند ، اتابک خاصبک از انواع غرایب ونفایس ونوادر از
6 اسلحهٔ کوناگون وأثواب وخُیول گزین ، که در هیچ عهد کس مثل
آن ندیذه بوذ ، پیش‌کش کرد ؛ سلطان چون پیشکشهاء او بدیذ از قصد
خون او پشیمان شذ ، میخواسـت که ببهانهٔ بر خیزذ ؛ امّا اجل او در
9 رسیذه بوذ ، وروز بآخر آمذه

بعد از آن از زحمت أغیار خلوت کردند، جمال‌الدین قُفْشَد وبراذرش
وخاصگیان سلطان وزنگی جاندار وشُومله هردو با خاصبک بوذند ؛
12 خاصبک آغاز سخن کرد ، که قواعد وترتیب پاذشاهی چگونه می بایذ
نهاذ ؛ جمال الدین قُفْشَد مانند عزرائیل از پس پشت او در آمذ ،
وگریبان قباش بگرفت ، گفت : برخیز ، چه وقت نصیحت است
15 وموعظت ؛ او وصارم ومحمد ویونس او را بگرفتند، و درخانهٔ بردند ،

2 واینانج : ایناتج H ایناىح AE || 3 مرغزار در همذان C : — راوندی || 5 ـ 6 از انواع . . . گزین C : — راوندی || 6 ـ 7 کس ~ مثل آن AE || 7 سلطان EH : وسلطان A || سلطان ~ چون A || 7 ـ 9 سلطان . . . آمذه C :— راوندی || 8 ـ 9 در رسیذه A : رسیذه EH || 10 زحمت EH : جهت A || قفشد C : ایلقفشد ـ راوندی وزبدة || 11 وشومله AE : وسومکه H || 13 قفشد C : قفشت ـ راوندی (کذا) || آمذ A : آمذند EH || 14 گفت EH : وگفت A || نصیحت H : + وموعظت AE || 15 وموعظت H : — AE || ومحمد C : محمد ـ راوندی || ویونس H : یونس AE ، + السلطانی ـ راوندی || بردند C : + زنگیٔ جاندار دست بقبضهٔ تیغ برد ، او را نیز بگرفتند ـ راوندی

11 شومله : زبدة ، ص ۲۳۰ : الامیر کشطغان المعروف بشمله ، ص۲۸۷ ، ایدغدی بن کشطغان المعروف بشمله ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰۶ : ایدغدی الترکمانی المعروف بشمله ـ (راوندی ، ص۲٦٠ ، ح ۱) || 15 صارم ومحمد والخ. : راوندی ، ص۲٦٠ ، ح ٥ : لعله صارم الدین والی قلعهٔ تکریت

وسرش بتیغ جداکردند ؛ شومله پیش از وقوع بفراست ضمیر آن
نقش دیذه بوذ ، دامان خاصبک بگرفت ، یعنی بیا ، واو در نیافت ؛
شومله از کوشک بزیر آمذ ، وانگشتری برکابدار خاصبک داذ ، بنشان 3
که امیر می‌فرمایذ ، که اسپ بمن ده ، که بمهمّی نازک بشهر می روم ؛
اسپ خاصبک برنشست ، وراه خوزستان گرفت ، وتا شب سی وپنج
فرسنگ براند ، وتا عمر او بوذ ، بخدمت هیچ سلطان دیگر نرفت 6

چون اضطراب در کوشک افتاذ ، لشکر خاصبک بسیار بوذند ،
آهنگ کوشک کردند ؛ بمشورت وزیر جلال الدین الدرگزینی سر خاصبک
وسر زنگیٔ جاندار از بام کوشک بزیر انداختند ؛ جمله برمیذند ، 9
وپراگنده شـذند ؛ پس از آن سپاهیان سـلطان وقُفْشَد بسر خزانه
وسرای وپایگاه او رفتند ؛ از جمله غارات که در خزانهٔ او یافتند سیزده
هزار اطلس سرخ نا بُریده بوذ غیر رنگهاء دیگر وآلات زرّین وسیمین ، 12
هفت خُمّ سیمین یافتند ، وسه خم زرین گردن آن مرصّع کرده ،
وعدّت وترتیب پایگاه را قیاس نبوذ ؛ هزار وچهار صذ سر اسپ
واستر زینی همه اختیار ، بغیر اسپان غلامان وحواشی سرای وآنچه بهر 15

1 وسرش . . . کردند C : — راوندی ‖ **2** دامان . . . در نیافت C : — راوندی ‖ واو EH : او A ‖ **3** شومله A : — EH ‖ برکابدار AE : برکاب H ‖ **4** بمهمی AE : مهمی H ‖ **5** خاصبک C : خاص ـ راوندی ‖ **6** سلطان EH : سلطانی A ‖ **8** بمشورت ... الدرگزین C : — راوندی ‖ الدرگزینی EH : درگزین A ‖ **10** وقفشد C : وقفشت ـ راوندی (کذا) ‖ **11** غارات H : غارت AE ‖ **12** نا بریده : با بریده EH ما بریده A ‖ وآلات C : ودر شرابخانه بیرون از آلات که معهود بوذ ـ راوندی ‖ **14 ـ 15** سر . . . زینی C : تا استر ـ راوندی ‖ **15** واستر AE : واشتر H ‖ سرای H : وسرای AE

8 بمشورت وزیر جلال الدین الخ . : رجوع شود به زبدة ، ص ۲۳۱ ‖ **10** پراکنده شـذند : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۰٦ ؛ زبدة ، ص ۲۳۰ ؛ اخبار ، ص ۱۲۷ ببعد ؛ راوندی ، ص ۲٦۱ ؛ ح ۷

شهر و نواحی بسته بوذند ؛ فی الجمله آن مال وتجمّل ونقد وجنس که
از خاصبک بخزانهٔ سلطان رسیذ ، هیچ سلطانی را نبوذ ، ودفاین وودایع
3 وذخایر که فا سَرِ آن نیفتاذند ، وندانستند ، خذای داند و بس

شعر [منسرح]

قد یَجْمَعُ المالَ غیرُ آکِلِهِ وَیَأْکُلُ المالَ غیرُ مَنْ جَمَعَه

6 ودر آن وقت که سلطان مسعود از دنیا رفته بوذ ، وملکشاه
بپاذشاهی نشسته — این حال در فصل متقدّم مذکور است ، همانا
مکرّر توانذ بوذ ، والله اعلم ، بموجبی که در اصل بوذ نقل رفت —
9 آنگاه سر هر دو بشمس الدین اتابک ایلدگز وامیر نصرة الدین خاصبک
ابن اقسنقور صاحب مراغه فرستاذ ، وپنداشت ، که ایشان را خوش
آیذ ، ومِن بعد عصیان نتوانندکرد ؛ ایشان لشکر بر گرفتند ، وسلیمان
12 ابن محمد را که عمّ او بوذ از زنگان بیاورند ، و در همذان بپاذشاهی
بنشاندند ، محمد شاه باصفهان گریخت ؛ وچون سلیمان از همذان رفت ،
با همذان آمذ ؛ امیر اینانج صاحب رَی با او بوذ ، وخاصبک که پیشکار
15 واتابک سلیمانشاه که محبوس بوذ از دست براذر در قلعهٔ برّجین مدّت

3 فا سر AE : فاس H بسر.. راوندی ‖ 4 شعر : — EAH ‖ 6 بوذ H : — AE ‖
7 ـ 9 این حال ... واتابک C : — راوندی ‖ 8 بموجبی . . . رفت EH : — A ‖
9 ایلدکز : کذا در همه نسخه‌ها ‖ 11 کرد EH : کردن A ‖ 12 محمد را EH : محمد A ‖
13 رفت EH : برفت A ‖ 14 پیشکار EH : پیشکاه بود A ‖ 15 از دست براذر ~ در
قلعهٔ برجین AE ‖ برجین C : فرزین (با تشدید راء مهله) ـ راوندی

5 قد یجمع : للاضبط بن قریع السعدی ، رجوع شود به ابن قتیبه ، کتاب الشعر
والشعراء ، قاهره ، ۱۳٦٤ ، ج ۱ ، ص ۳٤۳ ؛ راوندی ، ص ۲٦۲ ، ح ۲ ‖ 9 آنگاه
سر الخ. : زبدة ص ۲۳۱ ‖ 15 سلیمانشاه الخ. : زبدة ، ص ۲۳۲

هفت سال ، بتدبير كوتوال قلعه و رضاء او امين الدين مختصّ بزير آمذه
بوذ ، وبجانب آذربيجان رفته ، وأمراء اطراف را بدست آورده ؛ چون
آتابك ايلدگز واتابك ارسلانَبِهْ والبغوش كونه‌خر وفخرالدين زنگى 3
ومظفرالدين الپ ارغو پسر يَرَنْقُش بازدار وامير خوارزمشاه يوسف كه
براذر زنش بوذ، وچون سلطان محمد خاصبك را برداشت بى انديشهٔ
عواقب امور سليمانشاه با لشكرى گران روى بهمذان نهاذ ؛ وبا سلطان 6
محمد سپاه سخت اندك بوذ ، كه لشكر خاصبك پلنگرى جمله پراگنده
شذه بوذند ، إعتماد را نمى‌شايست ؛ مع هذا اين مقدار كه بوذند ، دو
هوايى آغاز نهاذند ؛ وسلطان محمد از بهر تسكين ايشان بكلاه زر مى بخشيذ ، 9
وبجوال جامه ؛ مى‌ستذند ، ومى‌گريختند ، تا خزاين خاصبكى سپرى شذ ،
ولشكر نماند ، وخصم نزديك رسيذ

سلطان از همذان روى باصفهان نهاذ با حسن جاندار وجماعتى مقرّبان 12
ومطيعان ؛ بعد از سه روز سليمانشاه برسيذ بالشكرى انبوه وگروهى
بشكوه ، وبرمرغزار در همذان دو فرسنگ طول در دو فرسنگ عرض
لشكرگاه بوذ ، ازيشان هيبتى وحشمتى وشكوهى در دلها مى‌نشست ، 15

---

3 ارسلانبه : ارسلانبه AEH ارسلان ابه ـ راوندى (همه‌جا) ‖ البغوش C : وراوندى : البقش ـ اخبار (ص ۱۳۳) ، ابن الاثير ، زبدة ‖ كونه‌خر C : كون‌خر ـ راوندى ‖ 4 ارغو C : ارغون ـ راوندى ‖ پسر ـ راوندى : وپسر H وپسرش AH ‖ يرنقش : برنقش EH برنقش A ‖ 7 اندك A : — EH ‖ جمله H : جرار E ، — A ‖ 8 مع EH : ومع A ‖ 9 ايشان AE : — H ‖ 10 مى ستذند AE : مى شذند H ‖ سپرى C : بيشتر سپرى ـ راوندى ‖ 12 جاندار وجماعتى C : ورشيد جامه‌دار وموفق كردبازو ويمين الدين امير بار وپسران قايماز وجماعتى ديكر از امراء كه با او از خوزستان آمذه بوذند ـ راوندى ‖ 13 ومطيفان AE : مطيفان H ‖ 15 هيبتى ~ حشمتى A

واز لشکر سلطان محمد آنها را که خانه بهمذان بوذ می‌گریختند ، تا
مدد او بغایت کم شذ ، همه عراق دل بر پاذشاهیٔ سلیمانشاه نهاذند

3 فخر الدین کاشی وزیر او بوذ ، وخوارزمشاه یوسف امیر حاجب ،
اُمَرا میخواستند که این هر دو منصب تغییر وتبدیل کنند ، وزارت
بشمس الدین ابو نجیب دهند ، که وزیر سلطان مسعود بوذ ، وحاجبی
6 بمظفر الدین الپ ارغو ؛ خوارزمشاه یوسف حاجب از سگالش ایشان
آگاه شذ ، با خواهر خویش که در حبالهٔ سلیمانشاه بوذ تقریر کرد ، که
شبی که موعود کرده باشذ ، با سلطان بگویذ ، که جمله لشکر بر تو
9 خروج خواهند کرد ، وسلطان محمد را باز می خوانند ، وامشب جمله
بگرفتن تو بر می نشینند ؛ خوارزمشاه حاجب در آن شب سپاه خویش
برنشانده بوذ ، و پیرامن سراپردهٔ سلطان بداشته ، یعنی محافظت خوابگاه
12 سلطان میکنم ؛ سلیمانشاه از سبکساری وبی ثباتی حالی اسپ نوبت
بخواست ، ونقدی که در خزانه موجود بوذ ، برداشت ، وخویشتن را
چون موی از خمیر مُلک بدر آورد ، وبارگاه وپایگاه وشرابخانه وخزانه
15 واسباب پاذشاهی همچنان برجای ماند ، وبجانب مازندران وخراسان

1 آنها را AE : آنها H ‖ **2** کم شذ C : + وبر آن بوذند که اکر سلیمان عزم اصفهان کنذ ایشان بخوزستان روندکه بهیچ حال روی مقاومت نبوذ ـ راوندی ‖ **3** یوسف C : — راوندی ‖ **4** وتبدیل EH : تبدیل A ‖ **6** بمظفر الدین AE : مظفر الدین H ‖ یوسف C : — راوندی ‖ **8** با سلطان EH : وسلطان A ‖ جمله AE : — H ‖ **9** می خوانند EH : می خواند A ‖ **13** در... بوذ C : از خزانه بر توانست کرفتن ـ راوندی ‖ **14** بارکاه وپایکاه : ودادکاه H وبارکاه AE ‖ **15** ـ **1** وبجانب... رفت C : — راوندی

3 فخر الدین کاشی : فخرالدین ابو طاهر بن الوزیر المعین ابونصر احمد بن الفضل بن محمد ، زبدة ، ص ۲۳۲ ؛ راوندی ، ص ۲۶٤ ، ح ۱ ‖ خوارزمشاه یوسف : در زبدة (ص ۲۳۳) ینال تکین

بیرون رفت؛ وامرا ازین حال بی‌خبر تا روز دیگر لشکرگاه برقرار بوذ، وسلطان ناپیذا، ودر سراپردهٔ سلطان لا دَاعِي ولاَ مُجِيب؛ آنچه مانده بوذ، لشکریان بغارتیذند، وهمه از یکدیگر اندیشـناك شذند؛ وهر قومی بجایی رفتند، وبیکدیگر پیغامها می‌داذند، که این چه حالتست، که رفت 3

ومدّت این پاذشاهی بیست وهفت روز بوذ بهمذان 6

چون این خبر بسلطان محمد رسیذ، باور نکرد، پنداشت که امرا کَیدی سگالیذه اند، وپراگنده شذه، تا او بهمذان باز آیذ، واو را بگیرند؛ تا خبر متواتر شذ، ومعتمدان برسیذند، سلطان روی بهمذان نهاذ، وكَفَى اللهُ المُؤْمِنِينَ القِتالَ (۳۳/۲۵) برخواند؛ وبنزدیکیٔ شهر قصری بنا کرد سخت عالی، وامرا آلاتی که از کوشکهاء قدیم مانده بوذند، بذان موضع آوردند؛ وکوشکهاء بسیار در حوالیٔ آن بساختند، ومُلك برو مقرّر شذ؛ وجمال الدین قُفْشَد امیر حاجب بوذ، جلال الدین را از وزارت دست کوتاه کردند، وبشمس الدین ابو نجیب داذند 9 12 15

وسلیمانشاه از آنجا بخراسان کشیذ؛ در سنهٔ وخمسین وخمسمایه [۵۵۰]

---

4 بجایی C : بجانبی ـ راوندی ‖ 4 ـ 6 وبیکدیکر . . . بهمذان C : — راوندی ‖ 12 بوذند H : بوذ AE ‖ آوردند C : + ولشکرگاهی ساختند ـ راوندی ‖ 13 قفشد : کذا درهمهٔ نسخه‌ها وراوندی (ص ۲٦۵، ح ٦) ‖ 14 جلال الدین ـ راوندی : جمال الدین C ‖ 16 وسلیمانشاه AE : + را H ‖ در سنهٔ ۵۵۳ C [وخمسمایة] ـ راوندی : در سنه خمسین

---

4 بجایی رفتند : رجوع شود به زبدة، ص ۲۳۲ ـ ۲۳۳ ‖ 9 سلطان الخ . : در سال ۵٤۸، زبدة، ص ۲۳۳ ببعد؛ راوندی، ص ۲٦۵، ح ۱ ‖ 14 وزارت . . . بشمس الدین الخ . : درسال ۵٤۹، زبدة، ص ۲٤۵؛ راوندی، ص ۲٦۵، ح ۷

از راه بیابان از تون وجُنابَذ بَطَبَس گیلکی آمذ ، وبر صَوْب یزد بدر شهر اصفهان آمذ با سواری پانصذ ، رشید جامه دار شحنهٔ اصفهان
3 بوذ ؛ سلیمانشاه بذو رسولی فرستاذ ، وبمواعید دلپذیر امیذوار گردانیذ أعْقابًا بَعْدَ أعْقَابٍ وإكرامًا بَعْدَ إنْعام ، تا اورا در شهر آورذ ، اجابت نکرد ، وگفت : این امانت از براذر زاده تو دارم ، ومن
6 در امانت خیانت نکنم . تو جواب او باز ده ، که اصفهان وجمله نواحی خوذ مسلّم باشذ بی تیغ وخصومت ؛ چون ازو نومیذ گشت ، وحصنی دیگر نداشت ، سوی بغداذ رفت ، وبا خلیفه استجارت کرد ؛
9 خلیفه اورا ترتیب کرد ، وبرگ وآلات سلطنت بداذ ، وبسلطنت نامزد کرد

از بغداذ بجانب آذربیجان رفت ، واز در خیمهٔ اتابک ایلدگز باز
12 شذ ، وملکشاه براذر محمد با او بوذ ، واقسُنْقور فیروزکوهی از اینانج مستوحش شده بوذ ، هم با ایشان بوذ ؛ ایلدگز را ضرورت شذ معاونت او کردن ، لشکری انبوه جمع آمذند ؛ سلطان محمد را خبر شذ
15 ازان جمعیت از در همذان با لشکری تمام روی بایشان نهاذ ؛ اینانج

1 از تون . . . یزد C : — راوندی ‖ از تون AE : ارتون H ‖ وجنابذ AE : وجنایذ H ‖ یزد H : بزد AE ‖ **7** مسلم AH : + مسلم E ‖ **8** وحصنی دیگر نداشت C : — راوندی ‖ استجارت ـ راوندی : استخارت AEH ‖ استجارت کرد C : + اورا در بغداذ الملك المستجیر می کفتند ؛ بعد از مدتی خلیفه المقتفی بامرالله ـ راوندی ‖ **9** ترتیب E : تربیت AH ‖ **11** باز EH : بار A ‖ **12** وملکشاه . . . بوذ C : — راوندی

1 جنابذ : ناحیة من نواحی نیسابور (یاقوت ، معجم البلدان) ‖ طبس : مدینة فی بریة بین نیسابور و**اصفهان** وکرمان وهما طبسان طبس کیلکی وطبس مسینان (یاقوت ، معجم البلدان) ‖ **5** اجابت نکرد : ابن‌الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۳٦ ؛ راوندی ، ص ۲٦٥ ، ح ۱۰ ‖ **8** استجارت کرد : زبدة ، ص ۲٤۰ : ابن الاثیر ، همان جا ؛ راوندی ، ص ۲٦٦ ، ح ۱ ‖ **9 ـ 10** وبسلطنت نامزد کرد : زبدة ، ص ۲٤۱ ؛ راوندی ، ص ۲٦٦ ، ح ۲

درخدمت بوذ ، بكنار آرَس زير بَيْلَقان برگذرگاه ناواغوش مصاف
داذند ، اينانج در مقدّمه بآب بگذشت ، وسلطان محمد بر اثر ايشان ،
وايشان هزيمت شذند ، ودست از هم بداذند ؛ سليمانشاه بموصل 3
افتاذ ، واتابك ايلدگز را سلطان بنواخت باستمالت واستعطاف تمام ،
واو را معذور داشت ؛ او پسر خويش پهلوان محمد را در خدمت سلطان
بعراق فرستاذ 6

وسلطان چون از طرف آذربيجان ايمن شذ در آخر سنهٔ خمسين
وخمسمايه [٥٥٠] روى ببغداذ نهاذ ٠ چه جماعت امراء كه اقطاعشان در
عراق بوذ ، وخليفه بُريذه ، سلطان را برجنگ خليفه إغرا ميكردند ؛ 9
چون بتكريت رسيذ ، آنجا دوكس از ملوك سلجوقى در بند كرده
بوذند : يكى ملكشاه بن سلجوق ، وديگر ارسلان بن طغرل بن محمد
ابن ملكشاه ؛ ارسلان را از بند بيرون آوردند ، وبقصر قُضَاعه يك 12
ماه توقّف كردند ، كه موفّق گِرد بازو قبول كرده بوذ ، كه
زين‌الدين على كوچك را بمدد سلطان آورد ، بعد از آن بناحيت بتّ
وراذان در آمذ ، جاى مَخَاضى را يافتند ، برآب دجله بگذشتند ؛ 15

---

1 بكنار . . . ناواغوش C : — راوندى ‖ ناواغوش EH : يا اغوش A ‖ **4** ايلدكز C : + عذرها خواست ـ راوندى ‖ **5** پهلوان : + پهلوان E ‖ محمد را C : — راوندى ‖ **7** سنهٔ خمسين ـ راوندى : سنهٔ ثلث وخمسين C ‖ **8 ـ 12** چه جماعت . . . آوردند C : — راوندى ‖ **10** كرده AE : — H ‖ **11** يكى A : — EH ‖ وديگر A : ديكر EH ‖ **13** كردند AE : كرد H ‖ **14** كوچك را EH : كوپك را A ‖ كوچك را C : + از موصل ـ راوندى ‖ **14 ـ 15** بت وراذان ـ راوندى : بت ورادان AEH ‖ **15** مخاضى AH : مخاضى E ، خاص (!) ـ راوندى

---

1 ـ 2 مصاف داذند : درسال ٥٥١ ، درجمادى الاولى، ابن الاثير ، ج ١١ ، ص ١٣٦ ببعد ؛ زبدة ، ص ٢٤٢ ‖ **5** پهلوان محمد : رجوع شود مثلا أخبار ، ص ١٣٣ ‖ **7** سنهٔ ٥٥٠ : ابن الاثير ، ج ١١ ، ص ١٤٠ ببعدها : در ذى الحجهٔ سال ٥٥١ وزبدة ، ص ٢٤٦ ببعدها ؛ اخبار ، ص ١٣٤ : در سال ٥٥٢

زین الدین علی برسیذ ، با سپاهی آراسته وانبوه ، بدر بغداذ آمذند ؛
سلطان وزین الدین وخواصّ او بجانب غربی فرو آمذند ، و پسران
3 قیماز وآتابک ایاز وشرف الدین گِرْدبازو بجانب شرقی بوذند ؛ و لشکر
سلطان وزین الدین برابر نهر معلّی منجنیقها بنهاذند ، و از عراق پسران
مظفر الدین حمّاد برسیذند با چهار صذ کشتی پر مرد وسلاح ؛ واز حلّه
6 پسر زادهٔ دُبَیس دو سه هزار رجّاله بیاورد ، لشکری انبوه وحشَر
بسیار جمع شذ

وهر روز از هر دو طرف چالشی میکردند ، وسنگی چند بیکدیگر
9 می انداختند ؛ ودر دجله کشتیها بر هم می راندند ، واَفواج پیاذگان
وبازار لشکریان با هم میکوشیذند ، هیچ روز لشکر بیکبار برننشست
وجنگی سلطانی نکردند ؛ امراء خلیفه از درون شهر سلطان را عشوَها
12 می داذند ، که فلان دروازه می سپاریم ؛ ومیان موفّق گردبازو وپسران
قیماز نفاری وخلافی بوذ ، بذین سبب در جنگ تهاون می افتاذ ؛ کار
بر اهل شهر تنگ شذ ، چه اِرتفاعت وربوع شهر جمله سلطانیان بر
15 میداشتند ، ویک من بار در شهر نمی گذاشتند

1 وانبوه EH : انبوه A || 4 سلطان H : وسلطان AE || 5 مظفر الدین حماد ـ راوندی : مظفر جمال الدین C || کشتی : + مرد H || 8 حله ـ راوندی : جمله C || 6 پسر زادهٔ C : پسران ـ راوندی || 10 وبازار لشکریان با هم C : از شهر بدر می آمذند وبا پیاذکان لشکر ـ راوندی || ننشست AE : بنشست H || 11 نکردند A : نکرد E بکردند H || امراء AH : در E محو شده وبجای آن « ودرین اثنا » نوشته است || 12 دروازه EH : دروازه را A || 13 قیماز AH : ممکی (؟) E || نفاری H : نفوری AE نقاری ـ راوندی || 15 بار ـ راوندی : — C

5 مظفر الدین حماد : رجوع شود به زبدة ، ص ۲٤۹ ؛ اخبار ، ص ۱۳۷ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱٤۳ : امیر بدر الدین مظفر بن حماد صاحب الغراف ؛ راوندی ، ص ۲٦۷ ، ح ۳

ناگاه خبر رسیذ ، که اتابک ایلدگز با ملکشاه بدر همذان فرو آمذ ؛ وخبر این حادثه زوذ فاش شذ ، < چه این کار باستدعای ایشان بوذه بوذ > ؛ لشکر از جهت خان ومان خویش ونان پاره که آنجا داشتند فوج فوج روی بگُریز نهاذند ، ومیرفتند ؛ چون دانستند . که ضبط حشم ممکن نیست ، واصلاح نخواهد پذیرفت ، سلطان فرموذ ، که فردا برآب عبره کنیم ، وروی بهمذان وجانب خصم نهیم ، که آن مهم ازین واجب ترست ؛ لشکر وحاشیه اندیشیذند ، که فردا زحمت وانبوهی باشد ، هم امروز بگذریم ؛ حالی اضطرابی در مردم افتاذ ، جسر بگُسِست ، وبشکست ، ملاّحان کشتیها بسپاه سلطان بگذاشتند ، وبگریختند ، هر که کشتی میبافت میگذشت ؛ چون روز رستاخیز هزاهزی در مردم افتاذ ؛ واز محالّ غربی رجّاله بکوشیذند ، وعجمیان را می غارتیذند ، واز شهر لشکر بیرون آمذند ؛ هزیمت ومقاتلت بنزدیک سلطان رسیذ ، وبر شرقی سرای سلطان متاع تجّار ورخت سپاهیان بوذ ، رجّالهٔ بغداذ آن را بغارتیذند ، ولشکری که بر جانب شرقی بوذند ، در سلاح شذند ، وصف کشیذند ، وخیلخانهٔ خوذ نگاه داشتند

وسلطان در سرای سعد الدوله با غلام وخاصگیٔ چند ، که مانده

---

2 وخبر AH : بد (!) E ‖ **2 ـ 3** چه ... بوذ ـ راوندی : — C ‖ **4** ومیرفتند AH : در E محو شده ، بجایش بخط نو « وبر » نوشته ‖ **7** فردا AE : — H ‖ **10** وهر که AH : هر که E ‖ **11** وهزاهزی ـ راوندی : هراهرا C ‖ غربی AE : — H ‖ **12** می غارتیذند AH : در E محو شده وبجای آن « هزیمت دادند » نوشته ‖ **14** آن را A : — EH ‖ **16** با غلام . . . چند C : با ده پانزده جاندار ـ راوندی

---

2 چه این کار الخ . : رجوع شود به زبدة ، ص ۲۵۲ ببعد ؛ أخبار ، ص ۱۳۹ ببعد ‖ **16** سعد الدولة : سعد الدولة یرنقش الزکوی ، زبدة ، ص ۲٤۸ ؛ راوندی ، ص ۲٦۸ ، ح ۷

بوذ ، در سیّاره نشست ، وبگذشت ؛ وسرا پرده و بنه‌گاه و خزانه
و دختران سرای و جمله آلات واسباب سلطان برجانب غربی بماند ؛
3 زین الدین علی کوچکْ با جمله لشکر خویش بر نشسته بوذ ، وبا مقابلهٔ
کشتی جنگ میکردند ، ونگذاشتند ، که بغادذه با جانب غربی آیند ؛
وچون هر آلتی نقل نمی‌شایست کردن ، جمله بسوختند با منجنیقها ، وهمچنان
6 صف کشیذه ایستاذه بوذ ؛ تا بنه‌گاه وخزانه ودختران سرای سلطان
با لشکر براه کرد ، آنگاه بر عقب ایشان می‌آمذ

وسلطان با لشکر آن شب تا روز برجانب شرقی بر پشت اسپ بوذ ،
9 بامداذ که صبح دمیذن گرفت ، بنه بر نهاذند ، وروان گشتند ، بیکْ
فرسنگیْ بغداذ فرو آمذند ؛ واگرچه لشکر سلطان را تزلزل وپریشانی
بوذ ، لشکر بغداذ را چندان قوّت و قدرت وتوانایی نبوذ ، که براثر
12 بیامذندی ، وناموسی نگاه داشتندی ؛ وسلطان را از اسباب سلطنت
دهلیزی وپنج باره زیلوی شاهی واسپی چند از بارگیران خاصّ مانده
بوذند امرا وخواصّ سلطان از مطبخ خویش تغذّی وتعشیْ سلطان
15 مهیّا میداشتند ، تا بحلوان رسیذند ؛ آنجا زین الدین علی کوچکْ
برسیذ با اسباب پاذشاهیْ سلطان ، ودختران سرای وخدم وحشم
باز رسانیذ ، چنانچه هیچ ضایع نشذه بوذ ؛ سلطان را آن کفایت ازو
18 خوش آمذ ، او را بنواخت

---

1 درسیاره ... وبگذشت C : — راوندی || وبنه‌کاه AH : وبندکاه E || **3** وبا مقابلهٔ C : وبا مقاتلهٔ ـ راوندی || **5** کردن AE : کرد H || **9** کشتند H : شذند AE || **12** بیامذندی EH : بیامدی A || **13** وپنج باره C : ویکباره ـ راوندی || **16** سلطان AE : — H || حشم EH : حشم را A

---

9 وروان کشتند : برای محاصرهٔ بغداد ، رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱٤۰ - ۱٤۲ ؛ زبدة ، ص ۲٤٦ - ۲۵۵ ؛ أخبار ، ص ۱۳٤ - ۱٤۰ ؛ راوندی ، ص۲٦۹ ، ح ٤

ازآنجا کوچ کردند ، چون بپنج منزلی بهمذان رسیذند ، اتابک ایلدگز بازگشت ، وملکشاه تنها بماند ؛ او نیز بجانب خوزستان رفت ، وسلطان بکوشک همذان فروآمذ ، فَصِرْنَا کَمَا کُنَّا وَالعَنَاءُ زِیَادَةٌ ، 3
سعی ضایع وخزانه تُهی وجهد مهمل

بعد از آن بزمستان بشهر ساوه رفتی ، وتابستان بهمذان آمذی ، ناگاه رنجی برو مستولی شذ ، مدّتی افتان وخیزان می بوذ ، تا در ذی الحجّهٔ 6
سنهٔ اربع وخمسین وخمسمایه [٥٥٤] ازکوشک بمحفّه با شهر آمذ ؛ بعد از یک هفته بجوار حق پیوست ؛ پیش ازآنک سلطان به بغداذ رفت ، مثقال بزرگ را فرستاذه بوذ ، وامام الأئمّه عماد الدین عبد الصمد شیبانی را 9
بخطبه خواندن خاتون کرمانی خوانده ، وآوردن مهد او بدار الملک همذان در رجب سنهٔ اربع وخمسین وخمسمایه [٥٥٤] بوذ ؛ شهر آذین بسته ، زیادت از پانصد کوشک زذه بوذند ، ومُطربان نشانده ، 12
وسلطان در محفّه ، از تکسّری که داشت ، باستقبال او رفت ؛ مدّت پنج ماه در حبالهٔ او بوذ ، وبحکم بیماری بذو نرسیذ ، همچنان بُمهر درست بماند 15

مدت عمرش سی ودو سال بوذ ، ومدّت پاذشاهیش هفت سال

---

1 بهمذان H : همذان AE || **5** بعد H : وبعد AE || بزمستان H : زمستان AE || **8** پیش EH : وپیش A || به بغداذ AE : — H || **9** ومثقال C : شهاب الدین مثقال ـ راوندی || بزرگ را EH : بزرک A || **10** خوانده EH : — A || **11** بوذ EH : — A || آذین EH : آیین A || **12** از پانصذ C : — راوندی || **14** بمهر EH : شهر A

---

8 بجوار حق الخ . : ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ١٦٦ ؛ زبدة ، ص ٢٨٨ ؛ أخبار ، ص ١٤٣ (بقول او در سال ٥٥٣ وفات یافته است) ؛ راوندی ، ص ٢٧٠ ، ح ٥ || **10** خاتون کرمانی : ابنة ملک کرمان ، زبدة ، ص ٢٨٧ ؛ راوندی ، ص ٢٧٠ ، ح ٢ || **14** بذو نرسیذ : زبدة ، ص ٢٧٨ ؛ راوندی ، ص ٢٧٠ ، ح ٤

حلیت او : خوب چهره سرخ و سپیذ فراخ چشم دراز موی متناسب
قد لطیف اندام چابک سوار ، یال فراخ محاسن تُنُکْ و اندک داشت
3 پلنگ همّت شیر خوی آهو میان

وزراء او :

الوزیر : جلال الدین ابو الفضل

6 الوزیر : شمس الدین ابو نجیب

الحجّاب :

امیر حاجب جمال الدین قُفشَد بن قیماز

9 ناصر الدین اتابک ایاز

داوزدهم السلطان معز الدنیا والدین ابو الحارث سلیمانشاه بن محمد بن ملکشاه

12 سلیمانشاه پاذشاهی خوش خوی خوب روی بذله گوی معاشر
طبع بوذ ، امّا ثبات ووقار واصطبار نداشت ؛ واقبالش مساعد ومرافد
نبوذ ؛ چند روز بر تخت ملک نشست ، امّا بختش یاری نداذ

---

1 وسپیذ EH : واسفید A || **2** فراخ A : — H ، در E بیاض || **4** او EH : وحجاب A || **6** ابو نجیب C : ابو النجیب ـ راوندی || **8** امیر حاجب EH : — A || **11** سلیمانشاه C : سلیمان ـ راوندی (همه جای) || سلیمان شاه : + بن محمود C || **12** بذله کوی AE : بذکوی H || **13** ومرافد EH : ومراقد A || **14** روز C : نوبت ـ راوندی

---

8 قفشد : ایلقفشت ـ راوندی ؛ جمال الدین ایلفقشت الحرامی ، زبدة (ص ۲۲۸) ||
11 سلیمانشاه : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۶۸ ببعدها ؛ زبدة ، ص ۲۸۸ ـ ۲۹۶ ؛ اخبار، ص ۱۴۳ ببعد ؛ راوندی ، ص ۲۷۴ ـ ۲۷۹ ؛ روضة الصفاء ، ج ۴، ص ۱۲۰ ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ۵۲۹

چون سلطان محمد از دنیا برفت ، موفّق گردبازو از جملهٔ امرا بعُدّت وآلت ولشکر قوی‌تر بوذ ؛ واز امراء بزرگ ناصرالدین آقُش وعزّالدین صتمان واتابک ایاز مانده بوذند ، با یکدیگر در باب سلطنت مشورت کردند ، < ودانشق ساختند > ؛ قرار برآن افتاد ، که اینانج را از رّی بخوانند ، وباستصواب رای او کار کنند ؛ چون بیامذ ، بعد از کنکاج رای برسلیمانشاه قرار گرفت ، باستحضار او کس بموصل رفت ، اتابک قطب الدین مودود ، که والیٔ موصل بوذ ، او را گسیل کردند ، با اُهبت وعُدّت وسازی تمام ؛ دوازدهم ربیع الاوّل سنهٔ خمس وخمسین وخمسایه [٥٥٥] بدار الملک همذان رسیذ ، بر تخت ملک نشست ، ووزارت بر خواجه شهاب‌الدین ثقه قرار افتاذ ، وامیر حاجبی بر مظفر الدین الپ ارغو ؛ واز جهت استمالت جانب اتابک ایلدکز ملک ارسلان را که پیش او بوذی ، ولیّ عهد کردند ، ودر خطبه وسکّه نام او ثبت گشت

اینانج باز گشت برّی ؛ ومیان موفّق گردبازو وعزّالدین صتمان وناصرالدین آقُش همواره در اندرون نفاری بوذی ، چه گردبازو را

---

1 چون EH : وچون A ‖ **2** آقش : افشر EH افشر A ‖ **3** صتمان : صنمان H صمان E (ممکن است حرف اول در هردو نسخه ح خوانده شود) صنمان A صتماز ـ راوندی (ص ٢٧٥) ستمس بن قیماز الحرامی (زبدة ، ص ٢٤٣) ، سقمس ـ ابن الاثیر (ج ١١ ، ص ١٤٢) ستماز (أخبار ، ص١٤٤) ‖ بوذند AE : — H ‖ **4** ودانشق ساختند ـ راوندی : — C ‖ **6** کرفت : + که A ‖ کس EH : — A ‖ **7** مودود ـ راوندی : فرموذ C (کذا) ‖ **7ـ8** که والیٔ... کردند C : — راوندی ‖ **7** موصل A : مصر EH ‖ بوذ : + که A ‖ **8** دوازدهم EH : در دوازدهم A ‖ **11** واز جهت H : از جهت E ، — A ‖ **14** بازکشت ~ برى AE ‖ صتمان A : حتمان H (؟) حمان E ‖ **15** آقش A : افشر EH ‖ نفاری C : نقاری ـ راوندی

9ـ10 بر تخت ... نشست : ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ١٦٨ ؛ زبدة ٢٨٨ ببعد ؛ أخبار ، ص ١٤٣ ؛ راوندی ، ص ٢٧٥ ، ح ٢

عداوت از روزگار سلطان محمد هنوز در اندرون باقی بوذ ؛ بحکم آنک
سلیمانشاه همه روز بنشاط وعشرت مشغول می بوذ ، وعز الدین وناصر الدین
3 آقُش بیشتر بذو می رسیذند ، ومی سگالیذند ، که سلطان را بر آن دارند ، که
گِرد بازو را بگیرذ ، یک روز سلطان را بمهمانی بردند ، تا مگر
فرصت غمز یابند ، میسّر نشذ ، که گِرد بازو لشکر بسیار داشت ،
6 وهشیار ومحتاط بوذ ، هر شب لشکری با سلاح گِرد سرای او می خفتند ؛
درین میانه گِرد بازو کس باتابک ایلدگز فرستاذ ، واو را بآمذن
وآوردن ملک ارسلان تحریض کرد ؛ وسلیمان از مداومت شراب وحشی
9 طبع شده بوذ ، وبیکبار مُخبَّل شده ؛ امراء که با او معاشرت
میکردند ، بذو راه نمی یافتند ؛ کار هیچ کس متمشّی نمی شذ ، وهیچ
کس را مجال گفتن نبوذ ، < مصراع >

12 ترسم که چو بیذار شوی روز بوذ

اُمرا ازو نومیذ شذند ؛ وبا گِرد بازو متّفق گشتند بر استدعای
ایلدگز وملک ارسلان ؛ وسلیمانشاه در غلواء مستی از حال مخالفت
15 اُمرا آگاه شذ ، وخواندن ارسلان ؛ بایشان پیغام فرستاذ ، که اگر
شما از من مستوحش شذه ایذ ، واز آوردن من پشیمان گشته ، از من
بشما هیچ رنجی نرسیذ ، بگذاریذ مرا تا آن اُهبت وعُدّت

---

1 محمد H :— AE ‖ **3** اقش : اقشر H اقسر E افش A ‖ **5** غمز A : عمر E، — H ‖ یابند C : + واز انواع تکلف هیچ فرو نکذاشت اما خوذ را نکه‌داشت ـ راوندی ‖ **6** ومحتاط AH : ومحتاط E ‖ **8 ـ 9** وحشی طبع A : وحشّی طبع EH ‖ **9** بیکبار C : تکک بار - راوندی (در اصل مخطوط : ننک یار) ‖ مخبل AH : محبل E ، — راوندی ‖ **14** ملک H :— AE ‖ ارسلان : + که A ‖ **15** که اکر AE : اکر H ‖ **16** شما H : چنانک شما AE ‖ شذه‌اید AE : شذه‌اند H ‖ **17** بگذاریذ مرا تا آن E : بکذریذ تا چندان H بکذارید که چندان A

---

5 فرصت ... یابند : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۷۵ ؛ راوندی، ص ۲۷۷ ، ح ؛

وبرگ وآلت وساز پاذشاهی که از موصل آوردم، برگیرم، وبجانب خوزستان روم؛ امرا این التماس خواستند اجابت کردن؛ باز گفتند : بی مشورت اینانج اجازت او نتوان داذ؛ پیغام باینانج فرستاذند، جواب باز آمذ،که 3
الله الله اگر شما را ازو کراهیتی هست، وپاذشاهی دیگر برو اختیار می کنیذ، او را دست باز داشتن مصلحت نباشذ،که اگر بخراسان روذ، ایمن نتوان بوذ،که لشکری بیارذ، وخلایق را دل مشغولی دهذ، 6
واوّل درد سرما بوذ، واو را موقوف دارند، تا سلطان دیگر برسذ، آنگاه حکم او را باشذ

اُمرا اندیشیذند، که در خُفیه بطرفی بدر روذ، هر شب از 9
خیلخانه سواران باسلاح پیرامون کوشک او پاس میداشتند، تا اتابک ایلدگز وارسلان برسیذند در آخر رمضان سنهٔ خمس وخمسین وخمسمایه [۵۵۵]؛ سلطان ارسلان برتخت ملک نشست، وسلیمانشاه را در 12
کوشکی در میان باغ موقوف کردند، وموکّلان برو گماشتند

وبعد از یک ماه که سلطان ارسلان وایلدگز بجانب اصفهان میرفتند، سلیمانشاه را باقلعهٔ علاءالدوله بهمذان نقل کردند، وهم 15
درین قلعه دوازدهم ربیع الاول سنهٔ ست وخمسین وخمسمایه [۵۵٦] در گذشت، در مرقد براذرش سلطان مسعود دفن کردند

---

1 وبرک ~ وآلت AE ‖ وساز AE : — H ‖ **2** خواستند AH : اورا اجابت E ‖ کفتند : + که A ‖ **3** پیغام AE : — H ‖ **4** اکر AH : مکر E ‖ هست وEH : —A ‖ **5** دست باز داشتن C : از دست بکذاشتن ـ راوندی ‖ **6** لشکری EH : لشکر A ‖ بیارذ AH : بیاورذ E ‖ **7** ما EH : ما را A من ـ راوندی ‖ **15** بهمذان C : — راوندی ‖ کردند C : + واو خوذ پاذشاهی محبوس پیشه بوذ وقلعه فرسوذ لکن این بار سبوی از آب درست نیامذ ـ راوندی ‖ **16** ربیع الاول C : ربیع الآخر ـ راوندی

---

17 درکذشت : برای این وقایع رجوع شود به زبدة، ص ۲۹٦ ؛ ابن الاثیر، ج ۱۱ ص ۱۷٦ ؛ اخبار، ص ۱٤٤ ؛ راوندی، ص ۲۷۹ ، ح ۳ و ٤

مدّت ملکش شش ماه وکسری بوذ ، ومدّت عمرش چهل
وپنج سال ، واتّفاق ولادت او در رجب سنهٔ احدی عشر وخمسمایه
3 [٥١١] بوذ

حلیت او : چهرهٔ او اسمر بسرخی مایل محاسن متوسّط کوتاه
گردن گردمهره رَبْع القامه حلیم صورت رحیم سیرت متوکّل عُمر
6 وزراء وحجّاب او :

الوزیر : شهاب‌الدین ثقه محمود بن عبدالعزیز الحامدی

الحاجب : مظفرالدین الپ ارغو بن یرنقش البازدار

9 سیزدهم السلطان الاعظم رکن الدنیا والدین ارسلان بن طغرل
ابن محمد بن ملکشاه بن الپ ارسلان

سلطان ارسلان پاذشاهی بوذ خوب طلعت نیکوسیرت ، باحیا
12 وحمیت دیرخشم زوذ رضا ، کرم ومروّت براحوال او غالب وحِلْم
وسکون باحوال او ظاهر ؛ هیچ خواهنده ازو لفظِ لا ناشنوذه ، وهیچ کس
ازو جَور وقهری ندیذه ، از کار دخل وخرج وضبط اموال خزاین وپایگاه

---

1 عمرش AE : عمر H ‖ 2 سال : + بوذ A ‖ 5 کرد مهره H : مهره E ، — A
وراوندی ‖ 7 محمود بن EH : — A ‖ 8 ارغو C : ارغون ـ راوندی ‖ یرنقش : در نسخ
نقطه‌ها ناقص‌است ‖ 11 بوذ EH : — A ‖ 12 دیرخشم ـ راوندی : ورحشم H وپرخشم AE ‖
کرم H : وکرم AE ‖ حلم AE : حکم H ‖ 14 وقهری H : وقهر AE ‖ اموال AE :
احوال H ‖ وپایگاه ـ راوندی : وبارکاه C

---

7 الحامدی : + النیسابوری ، زبدة ، ص ۲۸۹ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۷٦ ؛
راوندی ، ص ۲۷٤ ، ح ۳ ‖ الپ ارغو : زبده ، ص ۲٦٥ ‖ 9 ارسلان بن طغرل :
ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۷٦ ببعدها ؛ زبدة ، ص ۲۹٦ ـ ۳۰٤ ؛ اخبار ، ص
۱٤٥ ـ ۱۷۱ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۲۰ ببعد ؛ حبیب السیر ، ج ۲ ، ص ٥۳۰ ببعد

متغافل بوذ ، ودر تفتیش وتفحّص احوال مسامح ومساهل ، تنعّم
دوست وترفیه‌جوی بوذ ، در پوشیش وخورِش وتکلّف الوان
وتنوّق طبایع بغایت ، لباسهاء فاخر وکسوتهاء متلوّن وجامهاء ختائیی 3
زرکشیذهٔ مثمَّل در عهد او قیمت ورواج گرفت ؛ وملاطفت ومکالمت
او در مجلس شراب ومعاشرت بغایت کمال بوذی ؛ وهرگز در بزم او
فُحش ولَغْو ولَهْو وجفا ودشنام بر لفظ کس نرفتی ، وحرکتی 6
نا محمود در وجود نیامذی

چون پذر او سلطان طغرل بن محمد فرمان یافت ، او کم از یکساله
بوذ ، وعم زادهٔ او ملکشاه بن سلچوق بن محمد هم درین سنّ وحدّ 9
بوذ ؛ سلطان مسعود ایشان را می پرورد ، وتربیت وتنمیت میداذ ،
وایشان را با خوذ گردانیذی ، تا در سنهٔ اربعین وخمسایه [٥٤٠] که
از بغداذ براه دربند قرا بیلی بآذربیجان می آمذ ، برای جمع کردن لشکر 12
ودفع بُزْابه از دار الملک همذان ، ایشان را بقلعهٔ تکریت فرستاذ ،
وبامیر مسعود بلال که شحنهٔ بغداذ وکوتوال تکریت بوذ سپرد ؛
ایشان مدّت بضع سنین در تکریت بماندند ، تا روزگار منقلب تغیّر در 15
احوال پدیذ کرد ، وسلطان مسعود از دنیا برفت

---

2 وترفیه C : وترفه ـ راوندی || وخورش AE : — H || وتکلف C : تکلف ـ راوندی || 2 – 3 الوان ... طبایع C : — راوندی || 3 وتنوق AH : وسوت E || طبایع EH : متنوع A || 4 مثقل ـ راوندی : مقل H ممل AE || کرفت C : + در جمله آن لباسها که او پوشیذ وبخشیذ هیچ کس نپوشیذ ونبخشیذ ونه بذان لطف دیذ ـ راوندی || 7 وجود H : میان AE || 9 درین EH : در A || وحد : + او A || 10 وتنمیت : وتمنیت AEH || وتنمیت میداذ EAH (بدون نقطه) : وبمکتب نشاند ـ راوندی || 12 قرا بیلی : قرا ییلی EH قرا تیلی (؟) A || 14 وبامیر AH : وE || 15 ـ 16 تغیر در احوال AH : در E محو شده وبخط نو نوشته : شد وعادت خود || 16 وسلطان H : سلطان AE

و بعد ازو ملکشاه بن محمود مدّت چهار ماه بر تخت ملک نشست؛
آنگاه برادرش محمد که ولی عهد وداماذ سلطان مسعود بوذ، از
3 خوزستان بیامذ باستدعا خاصبک پلنگری که آتابک وحاکم عراق در
آن زمان او بوذ، و ملکشاه را موقوف داشته بوذ بیامذ، و بر تخت
ملک نشست در آخر شوال سنهٔ سبع واربعین [٥٤٧]، وسنهٔ ثمان
6 واربعین [٥٤٨] امیر مسعود بلال از بغداذ گریخته بیامذ، وایالت
بنوّاب دار الخلافه باز گذاشته، بحکم استشعاری که او را از خلیفه
بوذ؛ بعد از آن از سلطان محمد دستوری خواست، که ببغداذ باز روذ،
9 با حسام الدین الپغوش السلاحی که صاحب دز ماهکی بوذ وولایت
بندنیجان باستخلاص بغداذ ودفع جیوش خلیفه؛ وگفت: ما را از
خداوند بجهت ناموس از چیزی چاره نباشد، که اگر خلیفه بنفس
12 خویش بیرون آیذ، امرا هیچ یک در مقابلهٔ او نه ایستند، ازین
دو شه زاده که در تکریت اند، یکی را رخصت بایذ داذ، تا در مقابلهٔ
حشم خلیفه با چتر بداریم؛ از سلطان محمد رخصت یافت

15 و بعد از اذن ورحلت مسعود بلال پشیمان شذ، ونامه فرستاذ
بتوقیف ملک محمد، وخوذ با حسام الدین الپغوش در استخلاص بغداذ
میکوشیذ؛ وَیَأبَی اللهُ اِلاّ اَنْ یُتِمَّ نُورَهُ (٣٢/٩)، قضاء کار خوذ

2 ـ 5 آنکاه... نشست H : — AE ‖ **3** پلنکری : کذا در اصل با پاء فارسی ‖ **3 ـ 4** که اتابک... بوذ H : — راوندی ‖ **5** در ـ راوندی : و در C ‖ **7** کذاشته EH : کذاشت A ‖ **9** حسام الدین : + بن E ‖ ماهکی ـ راوندی : ماهلی EH ماهی A ‖ بوذ EH : — A ‖ **10** جیوش EH : — A ‖ وکفت C : وسلطان محمد را کفت ـ راوندی ‖ **12** ازین H : این AE ‖ **14** بداریم AE : نداریم H بدارند ـ راوندی ‖ **15** وبعد EH : بعد A ‖ **16 ـ 17** در... میکوشیذ C : چیزی دیکر می اندیشیذ ـ راوندی ‖ **16** ان یتم نوره AE : ما یشاء H

9 دز ماهکی : در جوار بلدهٔ لحف از اعمال بغداد، ابن الاثیر، ج ١١، ص ١٢٩، ١٦٤ ببعد؛ راوندی، ص ٢٨٤، ح ٣

بکرد ، و ارسلان شاه را بیرون آوردند ؛ وخلیفه مقتفی با ایشان مصاف
داذ ، اوّل شکست بر لشکر خلیفه افتاذ ؛ این جماعت بنهب و سلب و غارت
مشغول شذند ، لشکریان خلیفه رجعتی کردند ، وهزیمت بر لشکر الپغوش 3
افتاذ ، پناه با ولایت دز ماهکی داذند ؛ وملکٔ ارسلان را الپغوش
با خوذ میداشت ، ناگاه الپغوش فرمان یافت ، سُنْقُر همذانی با ملکٔ
ارسلان نزد اتابکٔ ایلدگز آمذ ، که والدهٔ ارسلان در تحت حبالهٔ 6
ایلدگز بوذ ، وآنرا تقرّبی و ذخیرهٔ مغتنم دانست ؛ وملکٔ ارسلان
بإعزاز و إکرام نزد والده و اتابکٔ که او را بمحلّ پذر مشفق بوذ بماند

واتابکٔ ایلدگز بندهٔ خاصّ کمال الدین سُمَیْرَمی بوذ وزیر 9
سلطان مسعود ، کمال الدین سمیر می را در بغداذ مُلحدان بکشتند ؛ ایلدگز
بخدمت سلطان مسعود افتاذ ، وخدمتهاء شایسته میکرد ، ودرو آثار رُشد
بوذ ؛ سلطان او را بزرگٔ کرد ، وولایت أرّانیه باقطاعْ باو داذ؛ بعد 12
از وفات سلطان طغرل بن محمد زن او را که ماذر ارسلان بوذ ، باو
داذ ؛ او زن را با خوذ بَبَرْدَع برد ، وارسلان را تربیت میکرد؛ او را
از ماذر ارسلان دو پسر شذند : اتابکٔ نصرة الدین جهان پهلوان محمد ، 15

2 لشکر EH لشکرکاه A ‖ **2 ـ 4** این جماعت ... افتاذ H : — AE ‖ **4** ماهکی : کذا در نسخ ‖ **6** نزد AE : ز نزد H ‖ **9** ـ ص ۱٦۱ ، **10** واتابکٔ . . . بایشان بوذ C : — راوندی ‖ **9** وزیر AE : وزید H ‖ **11** ودرو AH : ودر حس (؟) E « با خط نو » ‖ **13** طغرل بن A : طغرل EH ‖ ماذر EH : بنام E « با خط نو » ‖ **15** شذند اتابکٔ AH : آمد اول E « باخط نو » ‖ جهان AH : اتابکٔ E ‖ محمد A : — EH

1 مصاف داذ : درسال ٥٤٩ ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۲۸ ببعدها ؛ زبدة ، ص ۲۳٦ ببعد ؛ راوندی ، ۲۸٤ ، ح ٥ ، ص ۲۸٥ ، ح ‖ **8** بماند : ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۳۰ ؛ زبدة ، ص ۲۳۹ ؛ راوندی ص ۲۸٥ ، ح ٥

ودیگر اتابک مظفر الدین قزل ارسلان عثمان ؛ واتابکان آذربیجان از فرزندان اتابک ابی بکر بن محمد جهان پهلوانند

3 واما اقسنقور اتابک مراغه وآذربیجان بندهٔ احمدیلی بوذ ابن ابراهیم بن وهسوذان که حاکم آذربایگان بوذند ؛ وچون احمدیلی را بکشتند ، اقسنقور بزرگ شذ ، وبر مراغه وتبریز وولایت آذربیجان 6 مستولی گشت ، پیوسته میان او وایلدگز وجهان پهلوان منازعت وحرب بوذی ؛ سلطان محمد شاه بن محمود پسر خوذرا باو سپرده بوذ ، میخواست تا او را بسلطنت نشاند ؛ چند بار ببغداذ فرستاذ ، تا خطبه 9 با نام او کنند ، بجائی نرسیذ ؛ پسر او خاصبک عم امیری بزرگ بوذ ، ومدّتی حکم آذربیجان وحدود مراغه بایشان بوذ

چون سلطان محمد ازدنیا برفت در آخر سنهٔ اربع وخمسین وخمسمایه 12 [٥٥٤] سلیمانشاه نوبت خویش بداشت بذان مقدار که مقدور و میسور بوذ بحسب بخت وطالع ، چنانک پیشتر مذکور است ، وامراء حضرت که بدرگاه حاضر بوذند شرف الدین گردبازو وعزالدین واتابکان 15 او ایاز واقُش در باب پاذشاهی وجهانداری جمعیتی کردند ، وامیر اینانج را از ری بهمذان خواندند در فصل زمستان از برای تعیین پاذشاهی ؛ اختیار بر سلطان سلیمان افتاذ ، او را از موصل بیاوردند ؛

1 ـ 2 از فرزندان AH : از نسل E || **2** اتابک AH : این اتابک E || ابی بکر بن محمد AH : در E محوشده وبجایش بخط نو نوشته : ایلدکوز واتابک || **3** احمدیلی AH : احمدیکی E || **4** بن وهسوذان A : بن وهشوذان H بوذ وابنای وهسودان E || **4** احمدیلی AH : احمدبکی E || **6** گشت H : شذ AE || **9** بجائی نرسیذ AE : بجای برسیذ H || پسر EH : وپسر A || **11** چون H : وچون AE || **13 ـ 17** وامراء ... بیاورند C : — راوندی || **14 ـ 15** واتابکان او ایاز EH : واتابکان وایاز A || **15** واقش : واقسر EH واقسر (باکسر سین) A

14 وعزالدین : یعنی عزالدین صتمان ، رجوع شوذ اینجا ، ص ١٥٤

وچون اتابكك ايلدگز ركن معظّم‌ترين در تأسيس ملكك و دولت وپاذشاهى بوذ ، واين بنياذ بى‌مشورت او نهاده بوذند ، قرار بر آن افتاذ ، كه خطبهٔ سليمان شاه مردّف باشذ بولايت عهدى ملكك ارسلان تا تأليف جانب اتابكى اندر آن امر وتعطيف راى او حاصل باشذ 3

و چون روزگار در تمهيد كار ولى عهد تعجيل مى‌نموذ بخت صاحب تخت روى بنشيب وپاى در ركاب مى‌آورد ، تا مدّت هفت ماه او را 6 از كاتب فلكك هفتمين منشور عزلت پاذشاهى ومثال عُطلت شهريارى در رسيذ ، وزمام آن مملكت و تفويض آن سلطنت بسلطان مباركك ارسلان باز افتاذ ، ورايت جهان آراى از آذربيجان بدار الملكك همذان خراميذ ، 9 وجهان بفرّ دولت سلطان وسياست تيغ و اصابت راى اتابكك اعظم رُوايتى و رونقى ديگر گرفت ؛ و امراء اطراف سر بر خطّ بندگى نهاذند ، و رعايا در سايهٔ عدل و عاطفت ايشان بياسوذند ، وتخت سلطانى بوجود 12 ارسلان مزيّن گشت ؛ و صدر ديوان وزارت و مسند دُرُبت وجلادت بشهاب الدين ثقه منوّر و مكرّم گشت ؛ ومهد رفيع خاتون كرمانى بعقد سلطان مكلّل شذ ، و امور مملكت از همه وجوه انتظام يافت 15

بعد از دو ماه بهمذان سلطان واتابكك معظّم درآخر سنهٔ خمس وخمسين وخمسمايه [۵۵۵] بر صَوب ساوه باصفهان رفتند در فصل

---

1 ـ 2 دولت ~ پاذشاهى AE ‖ 2 ـ 3 واين بنياذ ... افتاذ كه C : — راوندى ‖ 2 مشورت AE : مشهورت H ‖ 4 تأليف H : بالف E الف A ‖ 6 بنشيب EH : بنسيت A ‖ هفت C : هشت ـ راوندى ‖ 7 فلكك EH : ملكك A ‖ 8 وزمام EH : ورماهر (كذا) A ‖ 10 واصابت AE : واصالت H ‖ 11 روايتى H : رتبتى E زينتى A ‖ 13 ومسند دربت C : وزينت مسند ـ راوندى ‖ 16 خمس C : + واول ست ـ راوندى

زمستان ؛ امیر عزّالدین صتمان که والیٔ . . . بوذ وحسام الدین اینانج بر
مخالفت سلطان یکی شذند ؛ وهر دو کس فرستاذند با استدعاء ملک
3 محمد بن طغرل از پارس ، عزّالدین صتمان عصیان ظاهر کرد ؛ وسلطان
وشرف الدین گرد بازو وامیر ناصر الدین با لشکرها با در همذان آمذند ،
واتابک باصفهان بماند ؛ وملک محمد از پارس باصفهان آمذ ، واینانج
6 وصتمان با او براه کابله قصد همذان کردند ؛ وسلطان واتابک ایلدگز
پیش از آمذن بمحروسهٔ فرّجین مصافی سخت ببوذ ؛ عاقبت هزیمت
بر لشکر ملک محمد افتاذ ، واقبال ارسلان غالب آمذ ؛ ملک محمد
9 منهزم بخوزستان رفت ، وعزّالدین بقُم واینانج بطرف ری شذ ؛ سلطان
واتابک بر عقب اینانج بری شذند ، واو بگرگان ومازندران رفت

وچون اتابک را بسبب تمشیت ومعاونت سلطان ارسلان از ارّان
12 وآذربیجان غیبت ضروری افتاذ ، ملک ابخاز را در استطراف بلاد
اسلام طمع گرفتن افتاذ ، از جای بجنبیذ ، وجرس هوس بجنبانیذ ؛ سپاه

---

1 صتمان A : حتمان H خسمان E ‖ والیٔ ... : کذا در اصل ، در راوندی بیاض موجود نیست ‖ 3 صتمان A : حمان H خسمان E ‖ 4 ناصر الدین C : + اقش ـ راوندی ‖ 5 واتابک . . . بماند C : — راوندی ‖ 6 وصتمان A : وجتمان H وحمان E در منابع دیگر : ستمس ، ستماز ‖ صتمان : + که والی بوذ (وحسام الدین اینانج — A) بر مخالفت سلطان یکی شذند AE (ببینید س 1 ـ 2) ‖ کابله AE : کاابله H ‖ 7 از آمذن AE : باز آمذند H ‖ فرجین ـ راوندی : فرحین AEH ‖ ببوذ EH : نبوذA ‖ 8 بر AH : ابر H ‖ 9 بکرکان وA : بکرکان EH ‖ 11 وچون EH : چون A ‖ 12 ابخاز را EH : ابخاز A ‖ 13 از جای C : در دسته ـ راوندی

---

1 ـ 2 امیر عزالدین ... بر مخالفت سلطان الخ : زبدة، ص ۲۹۸؛ اخبار ، ص ۱٤٦ ببعد ؛ ابن الاثیر، ج ۱۱ ، ص ۱۷۸ ببعد (در سال ٥٥٦) ‖ 7 فرجین : بقول زبدة (ص ۲۹۸) درکرج جنک کردند ‖ 12 ملک ابخاز الخ . . . : أخبار ، ص ۱٥٦ ببعدها ؛ ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۱۸۸ ببعد (در سال ٥٥۷) ؛ راوندی ، ص ۲۸۷ ، ح ۷

اسلام در ظلّ رایات سلطان و استظهار رای و رویّت و شوکت و درایت
اتابکی روی بدیار کفر نهاذند ، وبنیّت مجاهدت و إدراک درجهٔ شهادت
میان عزیمت چُست در بستند ؛ وچون از حدود گنجه بگذشتند ، 3
وبایشان نزدیک برسیذند ، امراء سلطان بقوّت آلت واستظهار عُدّت
مقاومت وتأیید نصر الهیت بر فَور بر سر ایشان تاختند. وخزانهٔ او غارت
کردند ، وخاج زرین وخُم سیمین همه بیاوردند ، وملک ابخاز بخُشاشه 6
بی موزه بر نشست ، و بجَست

شعر [مجتث] :

بجست با رخ زرد از نهیب تیغ کبوذ 9
چنانک برگ بهاری زبیم باذ خزان

نه آرمیذ و نه از خواب وخورد داشت خبر
زهی مهابت تیغ خذایگان جهان 12

ودرآن بر میان نکنجیذ که لشکر اسلام بذین جهاد مشغول بوذند ،
ملاحده فرصت یافتند ، وتا اهل قزوین آگاه شذند ، سه پاره قلعهٔ
محکم بر سر کوههاء حصین برآورده بوذند بر سه فرسنگیٔ شهر ؛ از حشت 15
وگج مقدار گزی درگزی دیوارها کرده بوذند ، و بر پشت ستوران نقل

1 ورویت H : وولایت AE ‖ 4 بقوت EH : -- A ‖ 5 نصر H : نصرت AE ‖
8 شعر EH : — A ‖ 10 زبیم EH : — A ‖ 11 ـ 12 نه آرمیذ ... جهان C : — راوندی ‖
11 ونه EH : نه A ‖ خواب ~ خورد AE ‖ 13 ودرآن EH : ودرین A ‖ بر میان E :
— H میان A ، — راوندی ‖ نکنجیذ C : یکچند ـ راوندی ‖ 14 قلعهٔ : + حصین AE ‖
15 حصین H : — AE ‖ 16 درگزی A : — EH ‖ 16 ـ 1 بوذند... کرده (دوم) H : — AE

14 سه پاره قلعه ... بر آورده بوذند : ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٢١٠ (در سال
٥٦٠ ، ولی این تاریخ تخمینی است ؛ از سیاق عبارت چنان مفهوم میشود که قبل از سال
٥٥٩ است) ؛ راوندی ، ص ٢٨٩ ، ح ٤

کرده ، چنانک بمدّت اندک دیوارها بلند کرده بوذند ، و منجنیق وعرّاده بنهاذه ، وذخیره میکشیذند ، و إحکام می ساختند ؛ اهالیٔ قزوین خروشان و جوشان بدرگاه سلطان آمذند ، و نفیر بآسمان رسانیذند ، سلطان و امراء دولت بطوع و رغبت تمام روی از جهاد أصغر بجهاد اکبر نهاذند ، و بمدّت چهار ماه آن قلاع بستذند ، و خراب کردند

و از حدود قزوین بولایت مهاب آمذند ، و قلعهٔ که در عهد سلطان مسعود < آن مخاذیل > بنا نهاذه بوذند ، وجهان گشای نام کرده بر سر کوهی بلند ، وسلطان مسعود با جملهٔ امراء دولت خوذ سه ماه در پای آن قلعه مقام کرد : منجنیقها برحوالی آن بنهاذند ، وحصاری سخت میداذند ، چنانک فتح آن نزدیک بوذ ، میان امرا اختلافی افتاذ ، از پای قلعه برخاستند ، وهمه اسباب وآلات حصارگیری آنجا بگذاشتند ؛ آن مدابیر بذان سبب نیرو گرفتند ، و در عمارت واستحکام آن قلعه بیفزوذند ، وآن را با خوذ بفال داشتند ، که سلطان مسعود و امراء وسپاه عراق از ستذن آن عاجز شذند ؛ بعهد سلطان ارسلان آن قلعه بعد از فراغ فتح قلاع نو بستذند ، در ولایت طارم بر لب آب سپیذ روذ ، که از طارم بگیلان می روذ ، و از آنجا بدریای گیلان می ریزذ ؛ و قلعه را

---

5 چهار ماه C : + کم یا بیش ـ راوندی || خراب کردند C : + و بیشتر آن ملاعین کشته شذند و بر آن موضع دیذگاهها ساختند که پیوسته دیذبان مسلمان آن طرف نگاه می دارذ ـ راوندی || **6** مهاب EH : جهاب A قهاب ـ راوندی || **7** آن مخاذیل ـ راوندی : — C || نهاذه بوذند EH : نهادند A || کرده H : نهاذه AE || **8** بلند C : + بستذند ـ راوندی || **8 ـ 11** وسلطان ... وهمه EH : — A || **11** خاستند E : خواستند H || اسباب ~ آلات AE || **11** آن EH : — A || **13** با خوذ EH : — A || **15 ـ 16** در ولایت ... می ریزذ C : — راوندی || **16** می ریزذ EH : می رود A

---

9 ـ 10 حصاری . . . می داذند : در سال ٥٤١ ؛ رجوع شود به راوندی ، ص ٢٨٩ ، ح ٥

بعد از فتح ارسلان‌گشای نام نهاذند ، وکوتوالی مسلمان با چند مرد مبارز در آن قلعه نشاندند

3 در ابتداء دولت سلطان ارسلان این دو فتح که پشت اسلام بذان قوی شذ ، وأعلام دین بذان افراخته گشت بر آمذ ، و مرده‌ٔ آن بأقطار وأطراف جهان برسیذ ، ودور ونزدیک سر بر خطّ فرمان او نهاذند

6 ودر آخر سنهٔ تسع وخمسین وخمسمایه [٥٥٩] سلطان ارسلان واتابک و امراء دولت باصفهان آمذند ، ودر جمادی‌الاولی سنهٔ ستین وخمسمایه [٥٦٠] بمرغزار هزارخانی رفتند ، که اتابک زنگی از فارس
9 بخدمت سلطان می آمذ ؛ ووزیر شهاب‌الدین ثِقَه بیمار بوذ در اصفهان بمحلّت تیماورد در خانهٔ خوذ توقّف کرد ، بیست وهشتم این ماه در گذشت ، وتابوت او بهمذان بردند ، بمرقدی که ساخته بوذ

12 ودر نوزدهم شعبان این سال اتابک زنگی از پارس بخدمت سلطان رسیذ ، وتشریف پوشیذه ، باز گشت ؛ سلطان و اتابک و امراء یازدهم شوّال این سال بمرغزار قراتگین بدر همذان فرو آمذند ؛ ودر بیست ویکم
15 ذی‌القعده ازین سال وفات ناصرالدین آقُش بوذ بدر همذان ؛ وروز یک شنبه آخر ذی‌الحجهٔ این سال وآخر سنهٔ ستین وخمسمایه [٥٦٠]

2 نُشاندند EH : بنشاندند A ‖ 4 بذان EH : بران A ‖ 6 ودر آخر ... ٥٥٩ C : — راوندی ‖ 7 ودر جمادی ... می آمذ C : چه اتابک زنکی از فارس بخدمت سلطان می آمذ ودر جمادی الاولی سنهٔ ٥٦٠ ـ راوندی ‖ 9 ووزیر AE : وزیر H ‖ 10 تیماورد EH : تیماورت A ‖ 14 ودر A : در EH ‖ 15 ازین H : درین AE ‖ آقش ـ راوندی : اغوش C ‖ 16 این سال وآخر C : از ـ راوندی

1 ارسلان کشای : رجوع شود به راوندی ، ص ٢٩٠ ، ح ١ ‖ 8 اتابک زنکی الخ . : أخبار ، ص ١٥٣ – ١٥٦ ، قبل از جنک کرج ‖ 9 ووزیر شهاب الدین : ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٢١١ ؛ شهاب الدین محمود بن عبد العزیز الحامدی الهروی ؛ بقول ابن الاثیر در بیع الاول سال ٥٦٠ در کذشته است ؛ زبدة ، ص ٣٠٠ ببعد

سلطان ارسلان وآتابك وامراء از همذان حرکت کردند بجانب رَی ،
وبمرحلهٔ کوشک باغ فرو آمذند ؛ وروز یک شنبه چهاردهم محرم سنهٔ
3 احدی وستین وخمسمایه [٥٦١] امیر عزالدین صتمان وفات یافت نزدیک
مرحلهٔ از در همذان ، روز دوشنبه هفتم صفر وزیر فخرالدین بن معین الدین
کاشی از در همذان بجانب ساوه رفت بخدمت سلطان ، ووزرات برو
6 مقرّر شذه بوذ

روز چهارشنبه نهم صفر سلطان با امراء دولت از ساوه بجانب ری
حرکت کردند ؛ و< پیش ازین بپنج شش روز > در ساوه باذی بر
9 خاست ، که سر منارها بنیداخت ، وخیمتها بر کَند ، وستوران جمله
مشمّر شذند در صحرا ، و بسیار خرابی بکرد ؛ روز آذینه هجدهم صفر
سلطان در شهر رَی شذ ، وبسرای امیر اینانج نزول کرد بباغ شورما ،
12 وهم درین روز وزارت بفخر الدین کاشی داذند ، تا در دست بالش
وزارت نشست ، وچند توقیع بکرد ، بر توقیع نصرة الدین پهلوان محمد
کرد ؛ روز چهارشنبه چهارم جمادی الاولی سنهٔ احدی وستین وخمسمایه
15 [٥٦١] وفات گردبازو بوذ در ظاهر رَی بزیر گنبذ شهنشاه ، وتابوت
او بهمذان بردند بمدرسهٔ که ساخته بوذ ؛ اتابک پهلوان محمد سه روز

---

3 امیر EH : — A || صتمان A : حتمان EH صتماز ـ راوندی و س. || **4-5** روز...
همذان EH : — A || **5** برو AE : بذو H || **8** پیش... روز ـ راوندی : —C || **10** مشمر H :
متمشر E منتشر A || وبسیار AE : وبسیاری H || **11** شورما H : سوربا E شوربا A
وراوندی || **12** دست H : مسند وAE || **13** بر توقیع C : بر منشور امیر حاجبیٔ ـ راوندی ||
پهلوان C : جهان پهلوان ـ راوندی || **14** چهارم : + ماه A

---

4 معین الدین : زبدة ، ص ۳۰۱ ؛ + المختص ، راوندی ، ص ۲۹۱ ، ح ٥

در بارگاه او تعزیت داشت ، وامراء واعیان دولت برای آتابک محمد
همه حاضر شذند ، واینانج پناه با خسرو مازندران داذه بوذ

روز چهارشنبه یازدهم جماذی‌الاولی ازین سال سلطان ارسلان
از ری بیامذ ، وبسر دولاب طهران نزول کرد ، وهم درین روز رسول
شاه مازندران واینانج بدرگاه رسیذند ؛ وپیش ازین اینانج ساوه
وجرباذقان ونانی که < بیرون از ری > داشت باز میگذاشت ، تا ریَ
تنها برو مقرّر دارند ، وسلطان دل با او خوش کند ؛ چون خبر مرگ
گِرْدبازو بوی رسیذ ، پشیمان شذ ، وساوه وجرباذقان ونانهاء افزونی
میخواست ؛ رسولِ او را این نوبت مستحفّ باز گردانیذ ، وملتمس او
باجابت مقرون نگشت ؛ از سلطان جواب این بوذ ، که اگر بخدمت
ما آیذ ، بنانی که فرمایيم قناعت بایذ کردن

روز سه شنبه هفتم ماه رجب این سال والدهٔ سلطان ومظفرالدین
قزل ارسلان بعزم نخجوان از لشکرگاه حرکت فرموذند ، وبیالای
طهران فرو آمذند ؛ روز سه شنبه منتصف رجب سنهٔ احدی وستین
وخمسمایه [٥٦١] اتابک اعظم وامراء دولت بجانب قلعهٔ فیروزکوه
مازندران رفتند ، میان اُسْتُوناوَند واَرْدهَنْد ، وآنجا نزول کردند ؛
سلطان برسر دولاب مقیم بوذ ؛ اینانج از سلطان مستوحش ونا امید
گشت ، پیش سلطان خوارزمشاه ایل ارسلان رفت بمدد خواستن ؛

1 برای EH : بر A || **2** داذه بوذ AH : داذ E || **4** طهران C : — راوندی || **6** بیرون از ری ـ راوندی : — C || **6 ـ 7** ری ~ تنها AE || **11** کردن AE : کرد H || کردن : + اگر نه سزا یابذ ـ راوندی || **12** هفتم EH : هفتدهم A || **16** میان ... کردند C : — راوندی || **18** ایل ارسلان ـ أخبار (ص ١٤٧) : تکش بن ارسلان C ؛ — راوندی

2 خسرو مازندران : درین زمان شاه مازندران علاء الدین الحسن بن رستم بن علی ابن شهریار بوذ ، ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص٢٠٧ ؛ راوندی ، ص ٢٩٢ ، ح ٤

وسلطان با در همذان آمذ ؛ وآتابک بسوی آذربیجان روان شذ ، وایالت ری بعمر بن علی بار داذند ، واو قلعهٔ طَبَرَک را عمارت فرموذ ، وآلات وذخایر بسیار نهاذ ، که بر اینانج وقصد او ایمن نبوذ

ودر سنهٔ اثنتین وستین [٥٦٢] سلطان بمرغزار شَروْیاز آمذ بدر زنجان ، واینانج بحضرت سلطان خوارزمشاه رفته بوذ ، ومدد آورده ، وروی بعراق نهاذه ، درآن وقت برَی آمذ با لشکری گران ؛ وچند روز طبرک را حصار داذ . بزوذی امیذ فتحش نبوذ ، وعمر علی بار نامه باتابک ایلدگز باذربیجان فرستاذ ، واو را بر آمذن تحریض نموذ ؛ اینانج حصار داذن طَبَرَک بگذاشت ، وروی بأبْهَر وزنجان آورد برعزیمت مصاف ، چه لشکر خوارزم توقّف نمی‌کردند ، میخواستند ، که جنگ کنند ، وغارت گیرند ، وزوذ باز گردند ؛ چون اینانج روی بزنجان نهاذ ، ایلدگز از تبریز نزدیک رسیذه بوذ ، سلطان از زنجان یک مرحله پیش او باز رفت بر سبیل استقبال ومصلحت وقت ؛ چون اینانج خبر وصول آتابک شنیذ ، از أبْهَر پیشتر نشذ ، باز گشت ؛ وخوارزمیان در أبهر وقزوین وآن حدود بسیار

1 با در همذان EH : باز بهمذان A ‖ 2 علی بار : علی باز C ‖ 5 شرویاز EH : شروباز A ‖ 6 رفته EH : آمده A ‖ 7 وروی AE : روی H ‖ 8 عمر EH : عمر بن A ‖ علی بار AH : علی باز E ‖ 9 نامه C : استغاثت نامه ـ راوندی ‖ 10 ـ 11 بأبهر ... آورد EH : باشهر رنجدان نهاد A ‖ 13 از تبریز EH : — A ‖ 16 وخوارزمیان EH : خوارزمشاه را A ‖ حدود H : + فرموذکه AE ‖ بسیار AH : بسیاری E

1 وآتابک الخ ... : زبدة ، ص ٣٠٠ ‖ 5 شرویاز : راوندی ، ص ٢٩٤ ، ح ٢

بی رسمی کردند ، وفرزندان مسلمانان اسیر گرفتند ، تا چهارپایان غارتیده براندند ؛ واز در قزوین دو هزار شتر براندند ، وباز گشتند ؛ وسلطان واتابک و امرا بر اثر ایشان بری آمذند ، واینانج بجرجان رفت ، وبحار سوخته که مرغزاری نامدارست در حدود استراباذ نزول کرد ، ولشکر خوارزم براه دهستان بخوارزم رفتند

اینانج من بعد جای صلح نگذاشته بوذ ، سلطان زمستان بری مقام کرد ، ودر فصل بهار سنهٔ ثلاث وستین [٥٦٣] بنعل بندان آمذ بنزدیک مشهد ، واتابک بآذربیجان شذ ، ودر زمستان این سال سلطان بساوه آمذ ، وعمرِ علی بار بحکم استحکام قلعه وذخیرهٔ تمام که داشت ، گِرد عصیان میگشت ، وباذ طغیان در دماغ او می جنبیذ ؛ جزماً با خوذ راست کرده بوذ ، که عاصی شوذ ، وبمقدّمه در امضا وامتثال مثالهاء اتابک تهاوُن وتغافلی میکرد ؛ سلطان را ازین حال بفراست رای روشن آگاهی شذ ، او را بفریفت ، وبعشوهٔ غرور بدرگاه خواند بساوه ؛ چون برسیذ ، روز دیگر بسرای دیلمان بخدمت آمذ ، خلوت ساختند ؛ سلطان او را ومعین ساوجی راکه مستوفی بوذ ، در آن روز بگرفت ، وهر دو را موقوف کردند ، وبنه وخزانه وآنچ موجود بوذ ازیشان جمله بغارت ببردند ، واستیفا بخواجه عزّ الدین داذند

1 مسلمانان AH : + را E ‖ چهارپایان AE : چهارپای H ‖ **2** راندند A : رانند EH ‖ شتر C : + رنکك ـ راوندی ‖ وسلطان H : سلطان AE ‖ **3** آمذند AH : آمذ E ‖ **3 ـ 5** وبحار ... رفتند C : — راوندی ‖ **3** وبحار : وبحار EH وبحار A ‖ **6** زمستان AE : — H ‖ **10 ـ 11** جزما ... وبمقدمه C : — راوندی ‖ **11** وامتثال AH : وامثال E ‖ **12** تغافلی EH : تغافل A ‖ **15** مستوفی ـ راوندی : مستولی C ‖ **16** وآنچ H : آنچ AE ‖ بوذ EH : — A ‖ **17** بغارت AH : بغار E

سلطان بتابستان سنهٔ ثلث وستين [٥٦٣] بدر همذان آمذ ، وزمستان بساوه رفت بار ديگر . وچون خبر مؤاخذت عمر بن علی بار باينانج رسيذ ، قصد ری كرد ، و از شاه مازندران مدد خواست؛ مددی بسيار بياورد ، امير حاجب نصرة الدين محمد پهلوان و جمال الدين ابن عمر و امراء كه در خدمت بوذند، بری رفتند ؛ وميان اينانج و ايشان ملاقات افتاذ بدر ری ، در ابتدا شكست بر اينانج بوذ ، امّا سبب بی ترتيبی و مخالفت لشكر سلطان وهنی تمام بر ايشان افتاذ ، بهزيمت شذند؛ وسلطان از جانب ساوه بهمذان آمذ ، وبچال داودآباذ بسيار خلايق < از سرما > هلاك شذند ؛ و بر اثر سلطان نصرة الدين محمد پهلوان وامراء بهمذان آمذند ؛ اينانج از ری بساوه < ومزدقان > آمذ ، وبسياری خرابی در ولايت كرد وتا مردوی بر عقب لشكر هزيمتی بتاخت، وهر كرا يافت ، گرفت ؛ امّا قصد همذان نيارست كرد ، بری باز گشت

و در آخر سنهٔ ثلاث وستين [٥٦٣] و در اول سنهٔ اربع وستين [٥٦٤] اتابك اعظم چون خبر اين واقعه شنيذ ، روی بعراق نهاذ ، و بدر ری رفت در فصل تابستان با سپاهی گران ، وسلطان بخَرّقان آمذ؛

---

1 آمذ AE : — H ‖ 2 وچون H : چون AE ‖ بن AE : — H ‖ 2 ـ 3 علی بار : + باز A ‖ 3 مازندران : + اردشير بن بابك C ‖ 7 بی ترتيبی و مخالفت C : بی سری ـ راوندی ‖ 8 ـ 10 وبچال ... آمذ H : — AE ‖ 8 وبچال : كذا در اصل H با چيم فارسی ، بحال ـ راوندی ‖ 9 از سرما ـ راوندی : — H ‖ سلطان ـ راوندی : سلطان و H ‖ 10 ومزدقان ـ راوندی : — H ‖ 11 و بسياری EH : و اينانج بسياری A ‖ 11 ـ 12 وتا مردوی . . . گرفت C : — راوندی ‖ 11 عقب EH : عقب A ‖ 14 و در آخر . . . وستين C : — راوندی ‖ 16 بخرقان EH : بجربادقان A

---

3 شاه مازندران : در اصل بعد ازين نام اردشير بن بابك هست ، ولی درين زمان شاه مازندران علاء الدن الحسن بود (رجوع شود اينجا ، ص ١٦٨ ، حاشيه)

اینانج إحکام دیوار شهری ری و قلعه میکرد ، و منجینق و عرّاده می ساخت ؛ و ولایت جمله اتابک از حدود خَرَّقان و أَعْلَم خرج کرد ، وکار بر اینانج تنگ گشت ، دانست که شهر بحصار نتواند داشت ، رسولان را 3 در میان داشت ، میخواست که عهدی وسوگندی رود میان او و سلطان تا درِ شهر باز کند ؛ رسولان در تردّد بوذند ، و دیگر روز قرار نهاذند ، که میان ایشان ملاقات باشد ؛ سلطان و اتابک نزدیک شهر 6 آمده بوذند ، چون روز شد ، اینانج را کُشته یافتند در خیمهٔ که بر دروازهٔ طهران زده بوذ در پس باروی شهر ، وغلامان که آن شب بیتاق بوذند گریخته ؛ شهر و ولایت بی خصومت مسخّر شد سلطان را ، 9 وقلعه را خراب کردند ، وری بر حاجب نصرة الدین محمد پهلوان نوشتند ، وکارها استقامت گرفت ؛ وعمرِ علی بار در بند بماند در دست موکّلان اتابک اعظم مدّة سه سال تا آنگاه که وفات یافت ؛ 12 ومعین ساوَجِی از بند خلاص یافت ، اما زود بر عقب آن در گذشت

ودر آخر سنهٔ خمس وستین [۵۶۵] سلطان باصفهان آمد از ساوه ، واتابک اعظم وپهلوان آتابک محمد و امیر سپهسلار مظفرالدین 15 قزل ارسلان ووالدهٔ سلطان جمله باصفهان آمدند ؛ وخواجه جلال‌الدین

---

2 وولایت ... کرد C : — راوندی ‖ جمله A : حمله EH ‖ **6 ـ 7** سلطان ... شد C : — راوندی ‖ **6** نزدیک A : بنزدیک EH ‖ **8** طهران EH : صدهران A شهر ـ راوندی ‖ باروی AE : بارهٔ H ‖ بیتاق C (با تنقیط ناقص) : بنوبت ـ راوندی ‖ **10** خراب کردند AH : بی جنک بکرفتند E « محو شده وبجایش باخط نو نوشته » ‖ **12** اتابک ~ اعظم H ‖ **14** آخر AH : شهور E « با خط نو » ‖ **15 ـ 16** سپهسلار ... قزل ارسلان AH : وبعض امرا وارسلان E « با خط نو »

---

11 وکارها استقامت کرفت : برای این وقایع رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ۱۱ ، ص ۲۲۹ ببعد ؛ زبدة ، ص ۳۰۳ ؛ أخبار ، ص ۱۴۶ ـ ۱۵۳

ابن قوام الدین وزیر شذ ، وبر اثر سلطان باصفهان آمذ ؛ وهم در روز
دوات وزارت پیش او نهاذند ؛ بمحلّت تیماورد در خانهٔ پذر خوذ فرو
3 آمذ ؛ ودر سنهٔ ست وستین وخمسایه [٥٦٦] در فصل بهار سلطان از
اصفهان بمرغزار کندمان وبلاسان شذ ، وتابستان بدر همذان ؛ وکار
ملک بر نسق وطراوت تمام وامور ممالک انتظام یافته ؛ وسلطان بعد از
6 آن زمستان گاهی بساوه ، وگاهی بهمذان وبهارگاه بمرغزار نعلبندان
ومرغزار چرخ می بوذ

ودر سنهٔ ثمان وستین وخمسایه [٥٦٨] بمرحلهٔ سعید آباذ بدر
9 تبریز مقام ساخت ، وآن سال عبدالعزیز قلعهٔ رویین دز بدزدیذه بوذ ،
وآنجا نشسته ، ودم عصیان می زذ ؛ سلطان بهمذان بوذ

ودر آخر سنهٔ تسع وستین [٥٦٩] والدهٔ سلطان از آذربایگان
12 بهمذان آمذ ، باستدعاء سلطان که مَلِک ابخاز حرکت خواست کردن ؛
چون هوا خوش شذ ، سلطان روی بجانب آذربیجان نهاذ ، < و هیچ
جای مقام نساخت زیادتی > ؛ عید اَضْحَی بنخجوان کردند ، در زیر
15 نخجوان در مرغزار پارس بازاری شذ ، واتابک < اعظم و امیر حاجب
کبیر > نصرة الدین محمد و < امیر اسفهسلار مظفرالدین > قزل ارسلان
وامراء دیگر جمله آنجا بوذند ، وترتیب جنگ مَلِک ابخاز میکردند ؛

---

1 باصفهان AH : بشهر اصفهان E «با خط نو» ‖ 3 ودر سنهٔ... وخمسائه C : — راوندی ‖ 4 کندمان A وراوندی : کدمان EH ‖ وبلاسلان ـ راوندی : وبلاسان AEH ‖ 7 چرخ H : حرح AE ‖ 9 قلعهٔ AH : برقلعهٔ E ‖ 10 بهمذان AE : همذان H ‖ 11 سلطان C : + در میان زمستان ـ راوندی (ولی آخر سال ٥٦٩ نه بزمستان ، بلکه بتابستان مصادف میباشد) ‖ 13 ـ 14 وهیچ...زیادتی ـ راوندی : — C ‖ 15 پارس بازاری C : پارسی بازار ـ راوندی ‖ 15 ـ 16 اعظم . . . کبیر ـ راوندی : — C ‖ 16 محمد و A : محمد EH ‖ امیر ... مظفرالدین ـ راوندی : — C

---

1 قوام الدین : + الدرکزینی ـ زبدة (ص ٣٠١) ؛ راوندی ، ص ٢٩٧ ، ح ٢

بر راه شهر دُوِین سلطان بیمار شذ ، دو سه روزی توقّف افتاذ ؛ سلطان را بجانب قلعهٔ الکیا روان کردند با والده اش ، و سلطان و خواجه و جماعت اصحاب و لشکر جمله بتاختن ابخازی رفتند 3

بیماریٔ سلطان دراز شذ ، و از قلعهٔ الکیا با دزِ دون آمذند ، که اکنون آن را دزِ آذر میخوانند ، بعد از چهل روز بکنار أرَس رسیذند ، وبائی بر لشکر افتاذ ، که از هر صذ تن یک کس زنده نماند ؛ سلطان 6 همچنان بیمار از کنار أرَس بنخجوان رفت ، وبقایاء رنجوران در راه فرو شذ ؛ و اتابک در مقابلهٔ ملک ابخاز با لشکری بی قیاس وسپاه ارمن با او فرو آمده ، ابخازی پناه با بیشه وکوهی داده بوذ ؛ قوّت مقاومت 9 نداشت ، وسپاه اسلام را درآن مضیق راه نبوذ ؛ عاقبت آن شهر وجای که ملک ابخاز پناه باآنجا برده بوذ بغارتیذند ، وبسوختند ، وولایت خراب کردند ، وبنخجوان آمذند ؛ وسلطان مدّت پنجاه روز 12 بنخجوان بوذ ، با شاه ارمن و امراء اطراف خلعت پوشیذند ، آنگاه بجانب همذان حرکت فرموذ

15 چون بتبریز رسیذ ، خبر وفات والدهٔ سلطان آوردند ؛ چون بهمذان رسیذ ، تعزیت ماذر بداشت ؛ گوئیا نظام و واسطهٔ مملکت

---

1 بر راه... دوین C : — راوندی ‖ شذ : + واتابک نصرة بیمار شد A ‖ روزی EH : روز A ‖ 2 ، 4 الکیا H : لکلیا E لیکلیا A کیلیا ـ راوندی ‖ 4 ـ 5 با دز ... میخوانند C : با دون آمذ ـ راوندی ‖ 5 آذر H : ارر E ارور A ‖ بکنار EH : یکبار A ‖ 6 هر EH : — A ‖ 10 اسلام را EH : اسلام A ‖ 10–11 آن (از AEH) شهر و جای C : آق شهر ـ راوندی ‖ 11 بوذ + تا A ‖ 13 با شاه H : تا شاه AE ‖ پوشیذند EH : پوشانید A ‖ 15 چون : + چون A

---

1 دوین : در راوندی : دون (با کسر دال وواو) ، در یاقوت : دوین (با فتح دال) ‖ 12 وبنخجوان آمذند : اخبار ، ص ۱۵۶ – ۱۶۲ (در سال ۵۵۶) ‖ 13 شاه ارمن : یعنی سقمان بن ابراهیم ، اخبار ، ص ۱۵۸ ؛ راوندی ، ص ۲۹۹ ، ح ۲

وقوام آن سلطنت بذان خاتون باز بسته بوذ ، وبر اثر آن بعد از یکماه
خبر وفات اتابک ایلدگز برسیذ در سنهٔ احدی وسبعین وخمسمایه
[۵۷۱] ، وپسرش نصرة الدین جهان پهلوان اتابک اعظم شذ ، مرقد 3
ایلدگز را بهمذان بردند ، بمدرسهٔ که برای مضجع خوذ ساخته بوذ ؛
سلطان در همذان در جمادی الاولی سنهٔ احدی وسبعین [۵۷۱] خطبهٔ
ستّی فاطمه خواهر امیر فخرالدین علاء الدوله کرد ، وسلطان در اوایل 6
جمادی الآخر با سرای علاء الدوله تحویل کرد ، وبعد از یک هفته در
منتصف رجب سنهٔ احدی وسبعین [۵۷۱] وفات یافت

مدّت پاذشاهیٔ او پانزده روز ، ومدّت عمرش چهل وسه سال 9
حلیت او : سرخ چهره بوذ خوب روی کشیذه محاسن تُنُک
موی ربع القامه تمام گوشت حلیم صورت

وزراء وحجّاب او : 12

الوزیر : شهاب الدین ابوالقسم
الوزیر : فخرالدین بن معین الدین مختصّ القاشی
الوزیر : جلال الدین بن قوام الدین درگزینی 15
الحاجب : مظفرالدین بازدار
الحاجب : اتابک ایاز
الحاجب : نصرة الدین محمد پهلوان بن اتابک ایلدگز 18

---

1 ـ 4 وبراثر . . . ساخته بوذ C : — راوندی || **4** مضجع AE : — H || **11** صورت : + والله اعلم واحکم E || **12** وزراء وحجاب او A : — EH || **18** نصرة الدین AH : نصرة E

---

2 وفات . . . ایلدکز برسیذ در سنهٔ ۵۷۱ : در ابن الاثیر در سال ۵۶۸ (ج ۱۱، ص ۲۵۵ ببعد)؛ دراخبار (ص ۱۶۹) در سال ۵۷۰ ؛ در زبدة (ص ۳۰۱) درسال ۵۷۱ || **6** فخر الدین : رئیس همدان ـ (زبدة ، ص ۳۰۱) || **13** شهاب الدین : محمود بن ثقة الدین عبد العزیز ، زبدة ، ص ۲۸۹ ؛ راوندی ، ص ۲۸۱ || **16** بازدار : **مظفرالدین** الب ارغو بن یرنقش بازدار ، زبدة ، ص ۲۳۲ ، ۲۸۹ ؛ راوندی ، ص ۲۸۲ ، ح ۳
ایاز : طغرلتکین ایاز ، زبدة ، ص ۲۹۷ ؛ راوندی ، ص ۲۸۲ ، ح ۴

چهاردهم السلطان الاعظم ركن الدنيا والدين ابو طالب طغرل بن ارسلان بن طغرل بن محمد بن ملكشاه بن الپ ارسلان محمد بن داود بن ميكاييل بن سلچوق كه آخرين سلچوقيان بوذ رحمهم الله تعالى

سلطان طغرل بن ارسلان پادشاهی بوذ در آشيان دولت زاده و در رياحين اقبال نشو ونما يافته ، ملكی نا بيوسيذه بذو رسيذه بوذ ، وكسوت سلطنت ناكوشيذه پوشنذه بوذ ؛ از مهد بتخت تحويل كرده ، واز مكتب ادب بی تعب طالب بر مركب مُلك سوار گشته ، ودر بند وعدهٔ ايّام وعُسرت اعوام وتأثير طالع واحكام نجوم نا بوذه ، مرغ دولتش بی دانه بدام آمذه ؛ وتوسن ملكش بی افسار ولگام رام شذه ، رنج ياوَگی نا بُرده ، ونان تاوَگی نا خورده بر سر خوان آراسته وخزانهٔ پر خواسته نشسته بوذ

واين همه اقبال ودولت بفرّ معدلت ويمن تربيت وراى ورويّت وتيغ جهان گير كشورگشای اتابك اعظم نصرة الدنيا والدين محمد بن ايلدگز روی نموذ ، كه مُلكی از دست رفته بوذ ، ومَلِكی در ميان ولايت يزد واصفهان مقام ساخته چون محمد بن طغرل بن محمد بن ملكشاه

1 ابوطالب H :— AE ‖ 2 الپ ارسلان : + بن AEH ‖ 4 رحمهم . . . تعالى E :—AH ‖
5 رياحين H : در E محو شده ، رياض A خاندان ـ راوندی ‖ 6 نا بيوسيذه H «بی‌نقطه» A :
بی بیوسیده E ‖ 7 نا كوشيذه EH : با كوشيده A ‖ بوذ AE : — H ‖ أدب EH :
— A ‖ 8 وعسرت C : وعشوهٔ ـ راوندی ‖ 9 اعوام H : ايام AE ‖ 10 ملكش C :
فلكش ـ راوندی ‖ ياوكی EH : ياولی A ‖ 11 تاوكی ـ راوندی : تاولی H ناولی E باولی A ‖
13 اعظم AE : معظم H

1 طغرل : زبدة ، ص ۳۰۱ – ۳۰٤ ؛ اخبار ، ص ۱٦۹ ببعدها ؛ راوندی ، ص ۳۳۱ – ۳۷٥ ؛ روضة الصفاء ، ج ٤ ، ص ۱۲۲ ـ ۱۲٥ ؛ حبيب السير ، ج ۲ ، ص ٥۳۱ ـ ٥۳٦

واصحاب أطراف عنان معاونت باخوذ گرفته بوذند ، ومنتظر تقلّب
روزکار نشسته بی مدد ویاریٔ ایشان اعتماد بر عون حق تعالی کرد ،
3 وبقوّت بازوی کامگار که داشت بمدّت یک ماه دو تاختن کرد یکی
بپارس، ودیگری بآذربیجان ، ومُلک دو اقلیم باندک روزگاری
مستخلَص کرد ، ودو مَلِک طامع را بملازمت ونشستن قلاع قانع کرد
6 بی منّت و معاونت امراء اطراف ؛ وهواخواهان دولت لا جرَم چون
بدیذند ، که دولت متابع تیغ اوست ، واقبال ملازم رکاب او وجهان
مسخَّر فرمان او ، از روی عجز سر بر خطّ بندگی نهاذند ، وپای بر
9 جادّهٔ اخلاص ووفا ثابت گردانیذند

وبعد از ظفر ونصرت بر بلاد وقمع وقهر اضداد هیچ شخص را
در آن فتورِ دوهوائی مؤاخذت نفرموذ ، وچنانک از طینت وعنصر
12 لطیف وحسن اخلاق او سزذ همگنان را بنواخت ، وبزیادتیٔ نان پاره
وإقطاع مخصوص گردانیذ ، وشعار استشعار از روی کار ایشان بر داشت ،
تا جمله در مشرع عذب ومرتع خِصب أیمن وآسوده می باشند ؛ ودوام
15 دولت وشمول نعمت او از خذای تعالی میخواهند ؛ از فرط این معدلت
وفیض این عاطفت آن تقاضا میکنند ، که تا نه بس روزگار تمامیٔ اقالیم
جهان در تحت فرمان وضبط بندگان سلطان اعظم آیذ ؛ خاصّه که

---

1 تقلب AE : بتقلب H || **4** بآذربیجان C : باصفهان ـ راوندی || **8** بندکی EH : فرمان او A || **15** میخواهند C : میخواستند ـ راوندی || **16** میکنند C : میکردند ـ راوندی (راوندی اینجا همهٔ زمان حال را بزمان حکایهٔ حال تبدیل کرده است) || **16** تا نه EH : دادد A || **17** آیذ AE : اند H

5 ودو ملک : یعنی ملک محمد بن طغرل وملک ابخاز ؛ تاریخ کزیده ، ص ٤٧٣ ببعد ؛ راوندی ، ص ٣٣٢ ، ح ٢ || **17** آیذ الخ . : بعد ازین متن راوندی قدری مطابق این متن نیست

هر روز اين سلطان جمشيذ فرّ حيدر دل تهمتن تن خاتم کف که دولتش
بدوام مقرون باذ ، وزندگانی بکام دل موصول ، بر وَی اثری از آثار
سلطنت وجهانداری پديذ می آيذ ، ورشدی از خصايص پاذشاهی ظاهر 3
ميگردذ ؛ وامارت جهانداری بر صفحات ناصيهٔ او معيّن ميشوذ ، واميذ
بندگان وامراء دولت در ايّام سلطنت او بغبطت استدامت می پيوندذ ؛
چه هيچ پاذشاه را از پذران وجدّان او اين خصايص جمع نبوذه است ، 6
واين ممالک بإرث بايشان نرسيذه ، که بذو رسيذ ؛ اميذست بفضل
حق تعالی که با اين کمال عقل ووفور علم وشمول حکم ونشر عدل
وتيقّظ وتحفّظ از مصالح بلاد وعفّت نَفْس شريف وعلماء دوستی 9
ومداومت بر خطّ وبلاغت وچابک سواری ونيزه‌داری وهنرها
وفرهنگ که لايق ملوک باشذ ، ومستَحَبّ حالت ايشان ، او را در
عنفوان جوانی ومطلع زندگانی باری تعالی داذست وارزانی داشته ، هر 12
روز دولتی ونعمتی وموهبتی ديگر می افزايذ ، تا بفرق وقدم مر تاج
وتخت را می آرايذ ؛ اين قوانين وقواعد بجايی برسذ ، که وهم عقلاء
وذهن فضلاء از إدراک آن قاصر آيذ 15

شعر [هزج] :

بوی تو نکردست جهان فاش هنوز   تا بر تو وَزَذ باد صبا باش هنوز

---

1 دل EH : — A || تن EH : بن A || کف EH : کفت A || 6 چه H : — AE || او EH : رو A || 7 بايشان AE : ايشان H || 8 که با EH : — A || 9 از مصالح AH : آن مصالح E || نفس AE : نفسی H || 11 او را ـ راوندی : واو را AE واولا H || 13 دولتی و A : دولت H دولت و E || ديگر EH : کارور A || مر تاج A : تاج EH || 14 تخت : + حر (يعنی چتر) E « در ميان دو سطر» || 15 آيذ E : اند AH || 16 شعر EH : — A || 17 a جهان C : صبا ـ ديوان

---

17 بوی تو الخ . : بيت دوم يک رباعیٔ سنائی است ، ديوان حکيم ابوالمجد مجدود بن آدم السنائی الغزنوی ، نشر مدرس رضوی ، طهران ، ۱۳۲۰ شمسی ، ص ۸۳۷؛ راوندی ، ص ۳۳۳، ح ۳

و بر جمله اسم سلطنت بر طغرل بوذ ، ومدبّر ملک قزل ارسلان
وجهان پهلوان بوذند ؛ طغرل چون دیذ، که مانند اسم زیادتیٔ جسم است ،
3 و بخوذ تدبیری نداشت، از همذان بگریخت ، جمعی از امراء جهان پهلوان
با او بوذند ؛ ایشان را باندک تهمتی بکُشت؛ و وزیر خوذ عزّالدین بن
رضی الدین و براذرش را بتهمتی حقیر بکشت، وهمچنین فخرالدین علوی
6 رئیس همذان را ، کار سلطان واهی شذ ، وکار قزل ارسلان محکم

طغرل بحسنِ قفجاق پناه برد ، وخواهرش بخواست ، و با او
بیامذ ، تا او را نصرت کنذ ؛ چون بأرمنیه رسیذند ، اهل اورمیه
9 دروازها بربستند ؛ ایشان شهر را بقهر بستذند ، و غارت و تاراج کرد ؛
وملک ناصر صلاح الدین یوسف رسولان فرستاذ ، بتسکین نایرهٔ
فتنه ؛ نزدیک بوذ، که صلح تمام شوذ ، در همان روز سلطان برسیذ؛
12 قزل ارسلان او را بگرفت ، و باز داشت، و نام سلطنت برخوذ نهاذ،
وپنچ نوبت بر درش بزدند ؛ در شعبان سنهٔ سبع و ثمانین و خمسمایه
[۵۸۷] < قزل ارسلان > را بر جامه خواب کُشته یافتند، و ندانستند
15 که کی کرده است ؛ پس پسر براذرش نصرة الدین ابو بکر بن جهان
پهلوان بآذربیجان شذ ، وآن مملکت بدست فرو گرفت؛ وقتلغ اینانج
ابن جهان پهلوان بریّ رفت، و بگرفت؛ و بعضی امراء سلطان ارسلان را
18 از حبس بیرون آوردند ، ودر همذان بپاذشاهی نشاندند

---

1 وبر AH : بر E || ملک : + جهان پهلوان A || **1-3** قزل ارسلان ... جمعی از H : — AE « در A جای این عبارهها بیاض است » || **7** بخواست AE : بساخت H || **9** بر بستند AE : در بستند H || **10** وملک H : — AE || نائرهٔ EH : فائدهٔ A || **11** همان AE : همذان H || **14** قزل ارسلان : طغرل AEH || **15** کی EH : که A || ابو بکر بن AE : ابو بکر H || **16** فرو کرفت AE : فروکرفتند H || اینانج A : + بن پهلوان EH || **17** وبعضی EH : + از A

---

1 و بر جمله ... الخ . : بعد ازین در راوندی وقایع بطرز وتفرعات دیکر نقل شده است || **4** و وزیر خوذ الخ . : زبدة، ص ۳۰۲ || **7** حسن قفجاق الخ . : عزالدین حسن بن قفجاق، أخبار ، ص ۱۷۸ ببعدها || **10** و ملک ناصر الخ . : زبدة ، ص ۳۰۲

ودر سنهٔ تسع وثمانين وخمسمايه [٥٨٩] سلطان علاء الدين خوارزمشاه بتهييج وإغراء قتلغ اينانج بطمع ملك عراق بيامذ ، بعد از مصاف طغرل كُشته شذ ؛ سرش ببغداذ فرستاذند ، تا در خزانهٔ سلاح 3 نهاذند با سر بساسيرى

دولت سلجوقيان نخست از طغرل بوذ ، وبطغرل منتهى ومتمادى شذ ، ايشان چهارده سلطان بوذند ، ومدّت ملك ايشان صذ وچهل 6 سال بوذ ، تمامئ اين تاريخ ايّام دولت وذكر مقامات محمودكه از اختر سعد بذان موعودست ، واز خذاى عزّ وجلّ مسئول ، وَعَدَكُمُ اللهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هذِهِ وَكَفَّ اَيْدِيَ 9 اَلنَّاسِ عَنْكُمْ (٢٠/٤٨)

شعر [خفيف] :

گرچه بى تو در آتشى رفتم	بخذايت سپردم و رفتم 12
از لب دلبران لبت خوش باذ	روز من تيره شد شبت خوش باذ

تم الكتاب

---

3 فرستاذند AE: فرستاذ H ‖ **9 ـ 10** وكف . . . عنكم AE : — H ‖ **12** a آتشى A : آتش EH ‖ **14** تم الكتاب EH : تمام شد تاريخ ملوك سلجوق بيارئ بارئ تعالى A

این ذیل

ابو حامد محمد بن ابراهیم تألیف کرده است بعد از تصنیف اصل
وآن مشتملست بر خاتمهٔ کار سلطان طغرل   3

در وقتی که جهان از امن وراحت در آرایش بوذ ، ودل وجان
خلایق در آسایش ، چون ابو حامد محمد بن ابراهیم اینجا رسیذ ،
6 خواست که تتمّهٔ این تاریخ تا آخر عهد وخاتمت سلطنت در قلم آزد ،
واین ذیل در ربیع الاخر سنهٔ تسع وتسعین وخمسمایهٔ [٥٩٩] هجری نوشته
آمذ ، هشت سال ودو ماه از واقعهٔ سلطان سعید شهید طغرل بن ارسلان
9 گذشته ؛ فریاذ از نهاذش برآمذ ، واین یک بیت ازگفتار سنایی در قلم آمذ

شعر [هزج] :

سر الپ ارسلان دیذی ز رفعت رفته برگردون
12 بمَرْو آتا بخاک اندر تن الپ ارسلان بینی

سلطان طغرل پاذشاهی باعدل وسیاست بوذ ، که ایزد تعالی از
خَلق وخُلق وعدل وعنف وهنرها هیچ ازو دریغ نداشته بوذ ؛ در

1 این A : واین EH || 2 اصل وآن E : که AH || 4 در وقتی C : خواجه ظهیر الدین نیشابوری ذکر ایام سلطنت آل سلچوق تا اینجایگاه رسانیده بود در عهدی ـ سلچوقنامه || 5 ـ 6 چون ابو حامد ... آرذ C : حکایت این فصل ابو حامد محمد بن ابراهیم تألیف کرده بعد از تصنیف اصل وآن مشتملست برتتمه وخاتمهٔ تاریخ سلطان طغرل ـ سلچوقنامه || 6 خواست AE : خواستی H || خاتمت AE : خاتمهٔ H || 7 الاخر C : الاول ـ سلچوقنامه || 8 سعید AE : — H || شهید AH : — E || 9 یک EH : — A || 12 آ : آی AEH || 13 وسیاست H : — AE || 14 عنف C : عفت ـ سلچوقنامه

11 ـ 12 سر الخ . : دیوان سنائی ، چاپ مذکور ، ص ٥٣٠

مردی رستم عهد بوذ ، ودر عدل وسخاوت وبلاغت یگانهٔ دهر ، عالِمْ دوست ودرویش نواز بیش از حدّ ؛ امّا او را یک عیب بوذ ، که بر ساقه افتاذه بوذ ، تا اتابک محمد پهلوان در حیوة بوذ ، 3
سلطان وخلق عالم در آسایش بوذند

وچون در ذی الحجّهٔ حِجّهٔ احدی وثمانین وخمسمایه [۵۸۱]
اتابک محمد بن ایلدگز متوفّی شذ بشهری ری . وسلطان طغرل بساوه 6
بوذ با بعضی امراء ، وبعضی برَی با خدمت قُتُلغ اینانج وجمال الدین
ایپَه چاشنی گیر وسیف الدین رُوس وجمال الدین اُزَبه باصفهان بوذند ،
سلطان خواست که کار ملک بقواعد گذشته باز آرذ ، چنانک حکم 9
سلاطین بوذست وباشذ ؛ امرا در خفیه وملا کس می فرستاذند بخواندن
اتابک قزل ارسلان ، قزل با لشکری گران بدر همذان آمذ ، وبکوشک
باغ ملاقات افتاذ ؛ قزل از غایت تکبّر وتجبّر سلطان را دستبوس 12
نمی کرد ، عاقبت آن مهم بگزاردند ؛ جماعت بدگویان وفتّانان عراق که
از مایهٔ فضل بی بهره بوذند ، او را بر سلطان وسلطان را بر او ناایمن
کردند ؛ وکار سلطنت بوجود آتابک از دست سلطان برفت ، رقزل 15
ارسلان کار سلطان بیکبارگی بتمام فرو گرفت ، وطمع در ملک داشتن

1 عهد EH : عدل A ‖ 3 ـ 6 پهلوان . . . محمد AH : — E ‖ 4 در A : + در H ‖
5 حجهٔ A : سنهٔ H ‖ 8 ایپه : اینه AEH ‖ ازپه AH : اربه E ‖ 10 وباشذ AE : وناشد H ‖
وملا . . . می فرستاذند EH : وملال کسی می فرستاذ A ‖ 11 وبکوشک AE : بکوشک H

5 وچون در الخ . : بقول ابن الاثیر (ج ۱۱ ، ص ۳٤٦ ببعد) آتابک محمد پهلوان در اول سال ۵۸۲ وفات یافت ، کذا در اخبار (ص ۱۷۲) ‖ 11 وبکوشک باغ : الکشک العتیق ـ اخبار ، ص ۱۷٤ ‖ 12 قزل . . . سلطان را الخ . : ونزل الاتابک قزل ارسلان وقبل الارض فاستدناه السلطان الخ . ـ اخبار ، همان جای ؛ راوندی ، ص ۳۳۹

بی حضور و مشورت سلطان کرد ؛ و بعضی را از خواصّ سلطان محبوس
کرد ، و بعضی را بمال بفریفت ، و کار معاش بر سلطان تنگ فروگرفت ؛
3 بقول اصحاب أغراض وجمال الدین آیبَه و سیف الدین رُوس عصیان
ظاهر کردند ، ودر خُفیه احوال با سلطان می نموذند

پس اتابک با سلطان روی باصفهان نهاذند ، وایشان قصد رَی
6 کردند ؛ اتابک بر اثر ایشان بساوه رفت ، وآنجا آتابک خاتون بنت
اینانج را در حبالهٔ خویش آورد ؛ واز آنجا برَی شذند ، ودر محافظت
سلطان إحتیاطی تمام میکردند ؛ وجمال الدین آیبَه وروس بسمنان شذند ،
9 تا یک شب سلطان فرصتی یافت در جمادی الاولی سنهٔ ثلث وثمانین
[۵۸۳] با خواصّ خویش از سر دولاب بر نشست ، وپیش ایبَه
وروس رفت بسمنان ؛ اتابک با جملهٔ لشکر بر عقب او برفت ،
12 وسلطان بدامغان پشت با کوهی بلند داذ که بر راه مهربون باشذ
میان چهارده وگِرْد کوه ؛ وچند روز میان ایشان جنگ می بوذ ،
یک روز مصاف رو با روی داذند ؛ اتابک با کثرت حشم وسواد
15 انبوه شکسته شذ ، با رَی باز آمذ ، وسلطان بدر دامغان دیه دایه که
مُلِحدان داشتند حصار داذ ، وبستذ ، وخراب کرد ؛ بعد از آن
بمازندران شذ پیش شاه آنجا ، ازو خدمتی پسندیذه یافت ؛ بذگویان

---

2 وبعضی را AE : بعضی‌را H || 6 ـ 7 خاتون بنت اینانج را C : اینانج خاتون ـ اخبار (ص ۱۷٤) || 7 اینانج را EH : ایناج A || 12 ـ 13 وسلطان . . . می بوذ H : — AE || 12 مهربون : کذا در اصل || 14 مصاف AE : — H || 15 رو با روی EH : رو یا روی A

---

9 ـ 11 سلطان . . . رفت بسمنان : ففارقه السلطان طغرل . . و . . . لحق بای‌ابه وروس فی الدامغان ـ اخبار، ص ۱۷۵ ؛ راوندی ، ص ۳٤۱ || 13 کرد کوه : نام قلعهٔ وکوهی است در سه فرسنگیٔ دامغان ، رجوع شود به حواشیٔ قزوینی بر تاریخ جهانکشای جوینی ، ج ۳ ، ص ۵٦۸ ، ح ۱

سلطان را مستوحش گردانیذند، تا یک روز که سلطان را مهمان خواست کردن، سلطان بر نشست، و براه شاه‌دِز بسمنان آمذ؛ ملک کس فرستاذ، وبی‌گناهی خوذ باز نموذ، وعذرها خواست، سلطان 3 قبول کرد

وآتابک در رمضان سنهٔ ثلاث وثمانین [٥٨٣] بشهر همذان آمذ، وامراء عراق قصد وآغازیذن مخالفت میکردند، وآوازهٔ آمذن سلطان 6 افگندند؛ آتابک نا امیذ شذ، در چهارم رمضان سنهٔ ثلاث وثمانین [٥٨٣] در شب ناگاه عزم آذربیجان کرد، وجمله بنه برجای بماند بر در همذان؛ ودر آن وقت امیر ابوبکر بشهر بُرُوجِرد بوذ، وسراج‌الدین قیماز 9 باصفهان؛ بتعجیل براند، ودر نهم رمضان بهمذان آمذ، وقتلغ اینانج از راه زنجان با محروسهٔ ری شذ، وامیر ایاز بقلعهٔ بهستان؛ و در چهاردهم رمضان سنهٔ ثلاث وثمانین [٥٨٣] وزارت بعزیز الدین داذند، 12 وسراج الدین قیماز از اصفهان بیامذ، وبا امیر ابوبکر یکی شذ، وروی بآذربیجان نهاذند؛ ودرین وقت سلطان طغرل از راه بیابانک بساوه آمذ؛ فصل زمستان بوذ، وامیر علم‌دار بهمذان؛ چون خبر رفتن امیر 15 ابوبکر شنیذ، سلطان با جمعی جوانان وبزرگ زاذگان روزگار جهان ناذیذه در محرم سنهٔ اربع وثمانین [٥٨٤] بمرحلهٔ کرکهری شذ، وراه بریشان بگرفت؛ امیر علَمدار کُشته شذ، وجماعتی از بزرگ زاذگان 18 وجوانان

2 شاه‌دز H : سام در E شام در A ‖ 6 قصد و H : — AE ‖ 9 قیماز AH : قیمار E ‖ 11 بهستان E : بهستان AH ‖ 12 چهاردهم EH : چهارم A ‖ بعزیز الدین AE : بعز الدین H ‖ 14 طغرل AE : — H ‖ بیابانک : در همه نسخه‌ها با نقطه‌های ناقص ‖ 16 روزگار H : جهان AE ‖ 17 کرکهری H : کرکری E کرکری A ‖ شذ H : — E رفت A

وچون فصل بهار آمذ ، قتلغ اینانج از ریّ بخدمت سلطان آمذ ، وبا هم روی بآذربیجان نهاذند ؛ آوازه اتابك بعراق آمذن می‌داذند ؛ در آخر
3 صفر سنهٔ اربع وثمانین [٥٨٤] خبر آمذ ، که پانزده هزار سوار با وزیر بغداذ می‌رسند بقصد مُلک ومدد اتابک ؛ سلطان ازکنار سپیذ روذ بتاختن بدو شبانروز بدای مرج آمذ ششم ربیع اوّل سنهٔ اربع وثمانین
6 [٥٨٤] ، وبا او اندک سپاهی مانده بوذ ؛ با لشــکر بغداذ مصاف داذ ، وایشان را در زمان بشکست ، ووزیر را ابن یونس بگرفت ؛ وچون خبر باتابکِ رسیذ از سپاه بغداذ ، بتعجیل بعراق راند

9 چون سلطان بهمذان آمذ ، اتابک بیک منزلی رسیذه بوذ ؛ سلطان در کوشکهاء همذان فرو آمذ ، واتابک بکوشیک کهن فروآمذ ؛ مدّت یك ماه کما بیش میان ایشـان جنگ قایم بوذ ، وکار بر لشکر اتابک
12 تنگ شـذ ؛ باز آوازهٔ لشـکر بغداذ در افواه میداذند ، بذان سبب اتابک برخاست ، وبولایت اسدآباذ رفت ؛ وسلطان در جمادی الاولی سنهٔ اربع وثمانین [٥٨٤] در کوشک کهن ایبَه واُزبَه راکه دو بندهٔ
15 بزرگ قدیمی بوذند ، بکُشت ، بجهت اسـتیلا که میکردند ؛ وبذین سبب قتلغ اینانج مستوحش شـذ ، علاء الدین پلاس پوش وقتلغ اینانج بی اجازت سلطان برنشستند ، وبریّ شذند ؛ وسلطان جهت مراقبت
18 خاتون بنهٔ اورا از پس او بفرستاذ ، وعلاء الدین را استمالت واستعطاف

---

1 فصل AE : فضل H || بخدمت H : پیش AE || **5** بدای مرج E : بلای مرج H برای مرج A || **6** مانده EH : ماننده A || **13** برخاست AE : برخواست H || اسداباذ EH : اسلاباد A || **14** ایبه : در نسخه‌ها بدون نقطه || وأزبه A : واربه EH

1 وچون فصل بهار الخ . : رجوع شود به ابن الاثیر ، ج ١١ ، ص ٣٧١ ؛ ج ١٢ ، ص ١٥ ؛ اخبار ، ص ١٧٧ || **3 ـ 4** وزیر بغداذ : جلال الدین عبید الله بن یونس (ابن الاثیر واخبار) || **13** وسلطان الخ . : مقایسه‌کنید راوندی ، ص ٣٤٦ ببعد

فرموذ ، ومَلِكى خويش بذوداذ ، ودستورى داذ ، تا برفت ؛ وساطان
بآذربيجان شذ ، ومَلِكِ ارمن بخدمت آمذ ، وامير عَلَم را از قلعه
خلاص داذ ؛ واتابك از اسد آباذ با لشكر بغداذ بهمذان آمذند ، ودر 3
ماه رجب سنهٔ اربع وثمانين [٥٨٤] خطبه وسكّهٔ ممالك بنام سنجر
ابن سليمانشاه كردند ؛ وبعد از يكچند ميان اتابك وسپاه بغداذ وحشتى
پيذا آمذ ، تا ناگاهى اتابك عزم آذربيجان كرد ، وبَغدادِيه باز 6
گشتند ؛ وسلطان روى بعراق نهاذ ، فَصِرْنا كَمَا كُنَّا والعَنَاءُ
زِيَادَة

وهفتم ذى الحجهٔ سنهٔ اربع وثمانين [٥٨٤] چون زمستان درآمذ ، 9
سلطان خواجه عزيز را با دو پسر موفق وحيدر وقتلغ طشتى بفرموذ ،
تا هلاك كردند ؛ وقتلغ اينانج درين تاريخ از رَى باصفهان آمذ با
لشكرى ، اُزْدَمُر شحنهٔ أصفهان بوذ از قِبَل سلطان ؛ شهر دو هوايى 12
شذند ، ومدّتى جنگ مى بوذ ؛ وپسر اُزْدَمُر فرياذ نامه بسلطان
مى نوشت ؛ وسلطان بسبب زمستان تأخير ميكرد ، تا در ماه صفر
سنهٔ خمس وثمانين [٥٨٥] نيمهٔ شهر كه اُزدَمُر داشت بستذند ، 15
واو را بكشتند

چون بهار آمذ ، سلطان عزم اصفهان كرد ؛ قتلغ اينانج با سپاه
خويش از پيش برخاست ، وسلطان بر اثر ايشان ميرفت ، تا از 18
زنگان بگذشتند ؛ وقتلغ اينانج پيش عمّ خويش اتابك قزل ارسلان

---

3 واتابك AE : باتابك H ‖ 6 تا ناگاهى H : ناگاه AE ‖ 7 روى A : — EH ‖ فصرنا AE : صرنا H ‖ كنا A : — EH ‖ 10 طشتى EH : طستى A ‖ 13 بسلطان : + بسلطان H ‖ 15 شهركه AH : شهر E ‖ 18 برخاست AE : برخواست H ‖ 19 عم AE : عمر A

می رفت ، واو را بمدّت نزدیك با لشکر بسیار بعراق آورد ؛ سلطان را
حشم اندك بوذ ، خواست که باصفهان روَذ ، جماعتی غدر کردند ،
3 ودر نهان ملطّفها می‌نوشتند ، وعزم سلطان از رفتن باصفهان باطل
کردند ، تا اتابك بهمذان رسید

سلطان براه بُرُوجِرد بیرون شذ ، واتابك با لشکر بسیار در دنبال
6 سلطان ؛ سلطان را چون دو هوایی‌ء لشکر خویش معلوم شذ ، مصاف
نداذ ، وهمچنان میرفت و اتابك بر پی ، تا جمله‌ء بُنه واسباب وخزانه
ازو باز ماند ، وبعضی از لشکر پیش اتابك گریختند ، و دیگران دست
9 از هم بداذند ؛ سلطان با جمعی از خوّاص روی بآذربایجان نهاذ ، در میان
خیل عز الدین حسنِ قفجاق رفت ، وبا او وصلتی کرد ، تا لشکر
واسباب مهیّا شذ ؛ کار سلطان بالا گرفت ، رسولی بدار الخلافه فرستاذ ،
12 وعذر مقاومتی که با وزیر کرده بوذ بخواست ، وچون رسول باز آمذ ،
در خواست کرده بوذند ، که پسری از پسران خویش آنجایگاه فرستذ
بجهت حرمت داشت دیوان عزیز ، پسری را آنجا فرستاذ ؛ وبعد از آن
15 باختیار حسنِ قفچاق روی بآذربیجان نهاذ

وچون سلطان برفت ، اتابك بهمذان آمذ ، وسنجر بن سلیمان را
بر تخت نشاند ؛ چون مدّتی بر آمذ ، خبر آمذ ، که سلطان با ده هزار
18 سوار قفچاق بآذربیجان رسیذ ، وخرابی میکند ، اتابك مستشعر شذ ،

3 از رفتن EH : کرفتن A || **5** بسیار : + که E || **6** چون H : — AE ||
7 نداذ E : دداذ AH || **9** از خواص EH : خواص A || **10** وصلتی AH : وصیتی E ||
12 با وزیر H : وزیر با او AE || بوذ : + نو E || وچون AH : پس چون E ||
13 آنجایکاه EH : اینجایکاه A

16 وچون سلطان برفت الخ . : مقایسه کنید با راوندی، ص ٣٦٢ ببعد

وعزم آذربیجان کرد ؛ ومقابلهٔ سلطان فرو آمذ ، امّا طاقت مقاومت
او نداشت ؛ حیلت کردند ، ورسولان آمذ شذ نموذند ، وعهدی
میانشان رفت ، که فیما بعد اتابک قصد عراق نکنذ ، وبا سلطان گذارذ ؛ 3
بذین شرایط سوگند بخوردند ؛ وچون سلطان ایمن شذ ، لشکر قفچاق
پراکنده کرد در ولایات ، ودستوری داذ

واتابک این فرصت نگاه میداشت ، ناگاهی بسر سلطان دوانیذ ، 6
واو را هزیمت کرد ؛ او روی بهمذان نهاذ ؛ ودرآن ایّام تکسّری
داشت ، تا بهمذان رسیذ چند جایگاه با اتابک جنگ کرده بوذ ،
با ذ مرد بهمذان رسیذ ؛ اتابک حشمی ساخته فرستاذ ، تا راه 9
اصفهان نگاه دارند ، تا اتابک برسذ ؛ سلطان اگرچه ناتوان بوذ ،
جماعتی صواب دیذند ، که مقام سازذ ، ونروذ تا اتابک برسذ ؛ بعد
دو روز اتابک برسیذ ، سلطان از سر ضرورت ومصلحت وقت رسم 12
استقبال تمهید کرد ؛ حالی که باتابک رسیذ ، سلطان را فرو گرفتند
در رمضان سنهٔ ست وثمانین [٥٨٦] ؛ وبعد از چند روز او را وپسرش
ملکشاه را بآذربیجان فرستاذ ، بقلعهٔ کهران در ولایت قَبَّان برکنار 15
روذ ارَس موازی کران وابراهیم آباذ

واتابک را جملگیٔ عراق مستخلَص گشت ، وبران قرار افتاذ
که بسلطنت بنشینذ ، ورسوم سلطنت آل سلچوق بر داشتند ، وچون 18

4 شرایط EH : شرط A || قفچاق : + را A || 5 داذ AH : بداذ E || 6 ناگاهی H : ناگاه AE || 7 ایام H : زمان AE || 10 برسذ AE : برسیذ H || 12 برسیذ AH : — E || 14 چند H : دو سه E دو A || 15 قبان H : جبال AE || 17 وبران EH : وبدان A

15 قبان : مدینة وولایة بآذربیجان قرب تبریز بینها وبین بیلقان ، خبرنی بها رجل من اهلها (یاقوت ، معجم البلدان ، ج ٤ ، ص ٢٦) .

اسباب سلطانی بساخت در شوال سنهٔ سبع وثمانین وخمسمایه [٥٨٧]
بدر همذان بکوشک کهن اتابک را کُشته یافتند ، پنجاه زخم کارد
3 بر اندام وی ، بذین سبب دست از جنگ بداشتند

وچون خبر واقعهٔ اتابک قِزِل بآذربیجان منتشر شذ ، کوتوال
قلعهٔ کهران بمعاونت محمودِ اناسغلی وبدرالدین دزماری سلطان را
6 خلاص داذ ، تا ازآنجا بتبریز آمذ ، وهر روز از جوانب لشکرها
می رسیذ ؛ سلطان روی بعراق نهاذ با سه هزار سوار ، ونورالدین
قرا از قزوین بذو پیوست ، وناصرالدین عمر پسر شرف الدوله هرچه
9 بی‌نواتر وقتلغ اینانج با دوازده هزار لشکر عراق همه مردان شیر دل
ومبارزان صف گسل روی بذو نهاذند ؛ بدر قزوین روز آذینه پانزدهم
جمادی الاخرة سنهٔ ثمان وثمانین [٥٨٨] مصاف داذند ؛ سلطان برایشان
12 ظفر یافت ، قتلغ اینانج بهزیمت برّی شذ ، وسلطان بهمذان رفت ،
تا لشکرها برو جمع شذند

ودرین تاریخ که سلطان محبوس بوذ ، واتابک قزل بسلطنت
15 نشسته ، سلطان خوارزمشاه تکش بن < ایل > ارسلان بن اتسز بن محمد
ابن نوشتگین خبر یافت ، وخواست که حق گذاری خاندان آل سلجوق
کنذ ، ومدد فرستذ ؛ اما چون سلطان محبوس بوذ ، در توقّف میداشت ؛
18 واو را نیز در آن تاریخ با براذر خویش سلطانشاه محمود بن ایل
ارسلان مناقشه ومعاتبه می بوذ ، نتوانست آن معاونت کردن

5 اناسغلی : اناسعلی H اناسفلی E ایاسوغ لی ـ راوندی (ص ٣٦٤) سنا اغلی ـ اخبار (ص ١٨٢) || 9 بی نواتر EH : بی دوار A || 15 ایل : — C || 17 سلطان EH : — A || 18 محمود EH : — A || 19 ومعاتبه AE : ومعاینه H || کردن EH : کردم A

1 در شوال الخ . : درشعبان (ابن الاثیر ، ج ١٢ ، ص ٤٩ ببعد) ؛ اخبار ، ص ١٨١ ؛ راوندی ، ص ٣٦٣ || 11 مصاف داذند : أخبار ، ص ١٨٢ ببعد

چون اتابک را واقعه افتاذ ، ملک مُهمَل ومعطّل ماند ؛
سلطان خوارزمشاه بطلب ملك والاّ بجهت حق گذاری روی بعراق
نهاذ ؛ چون بریّ رسیذ ، سلطان خلاص یافته بوذ ، و قتلغ اینانج را 3
شکسته ، واز جوانب لشکرها بذو پیوسته ؛ ودرین وقت قتلغ اینانج
با ماذر خوذ خاتون بریّ بوذ ، از پیش لشکر خوارزم بقلعهٔ سرجهان
رفت ؛ وسلطان با لشکر فراوان وحشمی بی پایان بدر ریّ بسر دولاب 6
فرو آمذ ؛ ودر جمادی الآخرهٔ سنهٔ ثمان وثمانین [۵۸۸] خوارزمشاه
چون کار سلطان طغرل بنوعی دیگر دیذ ، وصورت حال مشکلی دیگر
یافت ، وبا او لشکر تمام نبوذ ، طمع در ملک عراق کرده ، رسولان 9
پیش سلطان طغرل فرستاذ ، که بایذ که در جملهٔ عراق خطبه وسکّه
بنام ما مثلث باشذ ، وبعد از خلیفه من باشم ؛ وازین نوع در خواستها
میکرد ، چند نوبت رسولان آمذ شذ نموذند ، تا قرار افتاذ ، که 12
ری بذو باز گذارذ ؛ برین عهد قرار کردند ، وخوارزمشاه باز گردیذ

جماعت اتابکیان قُرآن خوان وقراگوز ومیاق وقیّاپه وشمله کش درین
وقت بولایت خرّقان بوذند ؛ وچون سلطان تکش باز گشت ، این جماعت 15
بر اثر او برفتند ، واورا بر نقض عهد داشتند ، خوارزمشاه باز گشت ؛
سلطان والدهٔ قتلغ اینانج را در عقد نکاح خویش آورد ، ودر رمضان
سنهٔ ثمان وثمانین وخمسمایه [۵۸۸] او را از قلعهٔ سرجهان بهمذان آورد ؛ 18
و قتلغ اینانج بآذربیجان رفت ، ولشکر از اطراف روی بویّ آوردند ؛

---

4 ودرین EH : درین A || **14** ومیاق : ومماق AH ومباق E || وقیاپه : وقماپه H وقیابه A وقماپه E || وشمله کش AH : وشمله کس E || **15** باز EH : با A || **17** سلطان EH : — A || ودر رمضان A : ورمضان EH || **18** خمسمایه AE : — H || سرجهان : در نسخهٔ H باجیم فارسی « سرچهان» است || بهمذان EH : وهمدان A || **18** آوردند EH : نهادند A

---

2 سلطان خوارزمشاه الخ . : اخبار ، ص ۱۹۰ ببعدها

با برادر خوذ اتابک ابو بکر مقاومت نموذ ، وسه چهار مصاف داذ ؛
ابو بکر مظفر آمذ ؛ ودر محرّم سنهٔ تسع و ثمانین وخمسمایه [٥٨٩]
3 طغانشاه بن مؤید از لشکر سلطان تکش منهزم شذه بوذ ، پیش سلطان
طغرل آمذ ، ودر ربیع اول ازین سال معین الدین وزیر را فرو گرفتند ،
بسبب آنک ملاطفه ببغداذ نوشته بوذ

6 وچون نقض عهد خوارزمشاه بسلطان رسیذ ، بری رفت ؛
خوارزمیان بر قلعه گریختند ، ومدّتی حصار داذند ، وبستذند ،
وخوارزمیان را هلاك کردند ، وبعض بگریختند ؛ درشعبان این سال
9 سلطان بفرموذ ، تا آن قلعه را خراب کردند ؛ و وزارت باز بمعین
الدین داذند ؛ سلطان بیمار شذ ، دیگر باره بهمذان آمذ ؛ وشحنه را
با وزیر برّی بگذاشت ؛ ودرین تاریخ قتلغ اینانج منهزم از آذربیجان
12 بقزوین آمذ ، ومظفرالدین باز دار با او متّفق شذ ، وروی برّی نهاذند ؛
و شحنه ووزیر بساوه باز آمذند ، وبهمذان شذند ؛ سلطان امیر عَلَم را
با چهار هزار سوار درشوّال این سال برّی فرستاذ ؛ قتلغ اینانج ازایشان
15 منهزم شذ ، وبدامغان رفت ؛ وبعد از یکچند امیر علم بیمار شذ ؛
قتلغ اینانج فرصتی یافت ، بحضرت خوارزمیان رفت ؛ وساطان
بساوه آمذ ، وامیر علم را بمحفّه بهمذان آوردند

18 سلطان در ذو الحجهٔ این سال عزم ری کرد با سپاهی جرّار ،
وقتلغ اینانج با دامغان رفت ؛ سلطان بر اثر او بخوار رَی شذ ؛ وقتلغ

---

1 اتا بکک EH : — A || و سه AE : سه H || **2** آمذ : + ابو بکر مظفر آمذ H ||
9 آن قلعه AE : قلعه H || **13** و وزیر EH : در A محو شده || **16** فرصتی EH : فرصت A ||
خوارزمیان EH : خوارزمشاه A || **17** بمحفه H : در محفه AE || **18** سلطان EH : و سلطان A ||
19 بخوار ری AE : بخواری H

---

4 معین الدین وزیر را الخ . : راوندی ، ص ٣٧٠

ايناتج را هفت هزار سوار خوارزمى از سلطان تكش مدد آمذ ؛ در
چهارم محرم سنهٔ تسعين وخمسايه [۵۹۰] بدر رى مصاف داذند ؛
3 قتلغ ايناتج وخوارزميان شكسته شذند ، وبسيار گرفتار آمذند ؛ قتلغ ايناتج
بگرگان رفت ، ودرين فتح اين دو بيتى گفته اند

شعر [رباعى] :

6 اى پيش عزيزان تو خوارزمى خوار   وز خنجر برّان تو خوارزمى خوار
زين پيش نيارند كه بينند بخواب   از بقعهٔ سمنان تو خوارزمى خوار

سلطان طغرل برّى آمذ ، ومعين الدين وزير را بگرفت ، وآوازهٔ
9 آمذن خوارزمشاه متواتر شذ ؛ واز اتفّاق بذ وتقدير آسمانى سلطان همه
روز شراب ميخورد ، ولشكريان در آمذن تهاون مى نموذند ، وبعضى
امراء معروف ملطّفات بخوارزمشاه مى نوشتند ، واو را برآمذن إغرا
12 ميكردند ؛ تا ناگاه روز پنج شنبه آخر ربيع الاول سنهٔ تسعين وخمسايه
[۵۹۰] خوارزمشاه تكش با لشكر بى حدّ وعدّ وسپاهى بى حصر ومرّ
وحشمى بى اندازه بدروازهٔ رّى فرو آمذ ؛ سلطان طغرل از تهوّر وكوذكى
15 وقضاء بذ و روز رسيذه با اندكمايه حشم مصاف داذ ، وبر قلب مقدّمهٔ

---

3 شكسته : نسخهٔ E بعد ازين كلمه بخط حافظ ابروست || **4** بكركان EH : بدركان A || **5** شعر EH : — A || **6** b وز C : وى ـ راوندى || **7** a نيارند C « بدون نقطه » : نيارذ ـ راوندى || بخواب C : در خواب ـ راوندى || **7** b بقعهٔ C : حملهٔ ـ راوندى || **13** حد ~ عد E || ومر E : — AH

---

8 سلطان طغرل الخ . : ابن الاثير ، ج ۱۲ ، ص ۶۹ ببعد ؛ أخبار ، ص ۱۹۱ ببعدها ؛ راوندى ، ص ۳۷۰ ببعد || **12** آخر ربيع الاول : بقول أخبار (ص ۱۹۳) سلطان طغرل در نهم ربيع الاول كشته شد ؛ در ابن الاثير در بيست وچهارم ربيع الاول ؛ در راوندى (ص ۳۷۱) : بيست وچهارم جمادى الاخرة

سپاه خوارزم زذ بی‌معاونت وموافقت سپاه ؛ وچون تقدیر ایزدی را ردّ نیست ، لاَ رَادَّ لِقَضَائِهِ ، وَلاَ مَفَرَّ لِبَلاَئِهِ تنها بماند ؛ او را درمیان گرفتند ، وچون نَمَس معدود بآخر رسیذ ، هیچ حیلتی اجل را دفع نکنند ، کما قال الله تعالی فَإِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لاَیَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ یَسْتَقْدِمُونَ (۳۳/۷) ؛ وعراقیان سلطان تکش را برآن داشتند ، تا سر او را از بُن جذا کردند ، وتن او را در بازار ری بیاویختند ، وسرش ببغداذ فرستاذ ؛ بزرگی درآن روز دو بیتی گفته است ، موافق حال ولایق وقت وارد شذه

شعر [رباعی] :

امروز شها مرا بسی دلتنگی است پیروزهٔ چرخ هرزمان از رنگیست

دی از سر تو تا بفلک یک گز بوذ امروز ز سر تا بتنت فرسنگیست

وبعد ازو در عراق هیچ آفریذه از رفاهیت وخصب آسایش نیافت ، ومعدلتی ندیذ

شعر [رباعی] :

خلقیست همه مُعجب وصذ رنگ اکنون

دَوریست تُهی ز صلح وپر جنگ اکنون

از تنگیٔ انصاف وفراخیٔ ستم

یا رب چه فراخست دل تنگ اکنون

---

3 حیلتی H : حیلت AE || 6 تا AH : که E || بن EH : تن A || 7 وسرش E : سرش AH || فرستاذ AE : فرستاذند H || دوبیتی H : دو بیت AE || 8 موافق . . . وقت AE : — H || 8 وارد شذه A : — EH || 9 شعر H : — AE || 10 a شها E « در حاشیه » A : بتنها H || مرا AE : — H || 12 ازو AE : در H محو شده است || 13 معدلتی H : ومعدلت AE || 14 شعر H : — AE || 18 دل AE : دلی H

سلطان تکش را عراق مسلّم شذ، وفرزند خویش یونس خان را
در عراق بگذاشت، ومحمد خان را در ری ایالت داذ، وتخت همذان
3 باینانج داذ؛ عزّالدین فرّخ از اصفهان بخدمت آمذ، شحنگیٔ اصفهان
برو مقرّر فرموذ؛ وجملهٔ امرا را ولایت بمراد ایشان بداذ، واز راه
میاجوق را بمدد ایشان بعراق فرستاذ، تا جواب خصمان میگویذ

6 باقیٔ این حکایات در تاریخ خوارزمیان از ولاء توان یافت

والسلم

تمام شذ تاریخ سلچوقیان واز ولاء آن تاریخ
9 سلاطین خوارزمی می‌آیذ ان شاء الله
تعالی ومنّه

---

1 تکش را E «در حاشیه» A : بلش E بش H || 4 امرا را AE : امراء H ||
5 میاجوق را AH : میانجوق را E «در حاشیه» || بعراق ~ فرستاذ E «در حاشیه» ||
بعراق فرستاذ تا HE : فرستاد بعرقاق با A (کذا) || 6 باقیٔ AH : وباقی E || از AH :
بر E || 7 والسلام AH : — E || 8-10 تمام ... ومنه AE : — H

---

1 سلطان تکش الخ. : راوندی (ص ۳۷۵) : اصفهان بقتلغ اینانج داذ سربست
وایالت همذان بقراقز اتابکی داذ و ری بملك یونس خان || 3 عزالدین فرخ : در راوندی
(ص ۳۶۶ وح ۱) وأخبار (ص ۱۸٤) : عز الدین فرج

فهرست اسماء الرجال و النساء

فهرست اسماء الامکنة والقبائل والطوائف

فهرست الكلمات التركية والاصطلاحات

فهرست اسماء الکتب

الصفحة	السطر	الخطأ	الصواب
١٤٢	٢١	رارندی	راوندی
١٤٣	٢	ودفابن	ودفاین
١٤٣	٢١	ابن قنیبه	ابن قتیبه
١٤٤	٢٢	رپسران	وپسران
١٤٥	١	واز	واز
١٤٦	١٦	آنجا	آنجا
١٤٧	٢٢	اصهان	اصفهان
١٤٩	٣	آیاز	ایاز
١٥٤	٣	آیاز	ایاز
١٥٤	١٢	ایلدکر	ایلدکز
١٥٥	٨	وآردن	وآوردن
١٥٨	٣	متاون	متلون
١٥٩	١٥	ار	از
١٦١	٤	آذرنایکان	آذربایکان
١٦٤	١٤	فلعهٔ	قلعهٔ
١٦٧	٤	فحرالدین	فخرالدین
١٧٣	٦	دساوه	بساوه
١٧٥	٢٥	مظفرلدین	مظفرالدین
١٨٧	٥	دنیال	دنبال

